

РАЗБИРАЊЕ НА ЧОВЕКОВИТЕ ПРАВА

ПРИРАЧНИК ЗА ЕДУКАЦИЈА ОД ОБЛАСТА НА ЧОВЕКОВИТЕ ПРАВА

Права на децата

Верски слободи

Демократија

Слобода на медиумите

Човечко достоинство

Владеење на правото

Човекови права
на жените

Ослободување од
сиромаштијата

Човекова безбедност

Недискриминација

Работа

Слобода на изразување

Човекови права во
вооружени судири

Развој

Право на здравје

Забрана за тортура

Правично судење

Право на образование

Социјални права

РАЗБИРАЊЕ НА ЧОВЕКОВИТЕ ПРАВА

ПРИРАЧНИК ЗА ЕДУКАЦИЈА ОД
ОБЛАСТА НА ЧОВЕКОВИТЕ ПРАВА

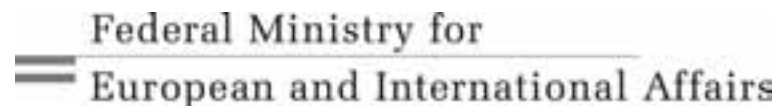
УРЕДЕНО ОД **ВОЛФГАНГ БЕНЕДЕК**

Европски центар за обука и истражување
на човековите права и демократијата (ЕТЦ)

Со финансиска помош од

Austrian
 Development Cooperation

**Придонес кон Мрежата за човекова безбедност на иницијатива на
Сојузното министерство за европски и меѓународни работи
на Република Австрија**

Bibliografische Information Der Deutschen Bibliothek

Die Deutsche Bibliothek verzeichnet diese Publikation in der Deutschen Nationalbibliografie; detaillierte bibliografische Daten sind im Internet über <http://dnb.ddb.de> abrufbar.

© 2008 Сите права се задржани.

Публикација во Белгија

ISBN 90-5095-574-6
Intersentia N. V.
Groenstraat 31
B-2640 Mortsel (Antwerpen)
Телефон: + 32 3 680 15 50
Факс: + 32 3 658 71 21

Публикација во Германија

ISBN 3-8305-1192-2
BWV Berliner Wissenschafts-Verlag
Axel-Springer-Strasse 54 b
D-10117 Berlin
Телефон: + 49 30 84 17 70-0
Факс: +49 30 84 17 70-21

Публикација во Австрија

ISBN 3-7083-0371-7
Neuer Wissenschaftlicher Verlag GmbH
Argentinierstrasse 42/6, A-1040 Wien
Телефон: + 43 1 535 61 03-22
Факс: + 43 1 535 61 03-25
e-mail: office@nwv.at
Geidorfgürtel 20, A-8010 Graz
e-mail: office@nwv.at
Internet: www.nwv.at

© NWV Neuer Wissenschaftlicher Verlag,
Wien – Graz 2006

Признание

Објавено со финансиски средства
од Австриската соработка за развој
и Сојузното министерство за
образование, наука и култура на
Република Австрија

Уредник на 2-то издание

Волфганг Бенедек
© 2006, Европски центар за обука и
истражување на човековите права и
демократијата (ЕТЦ), Грац

Дизајн

JANTCHER Вербераум
www.jantcher.at

Печатење

Börsedruck GesmbH
Liesinger Flur-Gasse 8
1230 Wien

Издание на македонски јазик:

Уредувачки колеџиум

Елена Андреевска

Корнелија Утевска-Глигоровска

Светлана Гелева

Превод на македонски јазик: Обезбеден од мисијата на ОБСЕ во РМ

Издавач: Македонски Информативен Центар во соработка со
Директоратот за јавна дипломатија при Министерството за
надворешни работи на Република Македонија

За издавачот:

Пајо Авировиќ (МНР на РМ) и Драган Антонов (МИЦ)

Министерство за надворешни работи
Република Македонија

www.mfa.gov.mk

Macedonian Information Centre
Македонски Информативен Центар

www.micnews.com.mk
contact@micnews.com.mk

Графичко уредување: Симчо Шандуловски

Печатил: Европа 92, Кочани

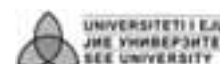
Тираж: 1000

Издавањето на овој прирачник на македонски јазик е на
иницијатива на Министерството за надворешни работи
на Република Македонија и финансиски е поддржано од:

Набљудувачката мисија на ОБСЕ во Скопје, УНДП и
Амбасадата на Кралството Норвешка во Република Македонија

Посебна благодарност до:

ПРЕДГОВОР КОН МАКЕДОНСКОТО ИЗДАНИЕ

Ниту еден израз во скорешната човекова историја не бил повеќе привилегиран да ја носи мисијата и товарот на човековата судбина отколку изразот човекови права. Затоа и со право се смета за најморален од сите достапни јазици во историјата.

Рамката за промовирање и заштита на човековите права, доколку ја познаваме и се повикуваме на неа, е конечно водечка насока за трасирање на нашата иднина. Таа претставува важен критички систем за поддршка и моќно средство за активно дејствување против сегашната општествена дезинтеграција, сиромаштија и нетолеранција коишто владеат низ целиот светот.

Меѓутоа нејзиното дејствување и ефикасност е во корелација со нашата едуцираност за онаа што согласно меѓународните стандарди и конвенции за заштита на човекови права ни е загарантирано како право. Обврската за доследно почитување и превенција, создавање на услови за нивно остварување и имплементација од страна на секој поединец е обврска која ја има државата. Но разбирањето, почитувањето и информирањето очекувања

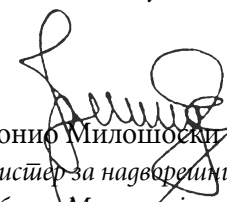
на секој поединец ја претставуваат основата за егзистирање на самата култура на човековите права, давајќи им ја нивната дневна структура, нивната секојдневна еластичност.

Едуцирајќи се за нашите права, преку осознавање на механизмите на кој истите најефикасно и најсоодветно можеме да ги оствариме, всушност ја подигаме свеста за нашата заедничка основа во заштитата на човековото достоинство. А тежнењето кон негова заштита на сите човечки суштества се наоѓа во средиштето на концептот на човековите права. Од друга страна пак концептот за човекови права се заснова врз заеднички универзален систем од вредности посветен на светоста на животот и обезбедува рамка за изградба на систем на човекови права, заштитен со меѓународно - прифатените норми и стандарди.

Ефикасна заштита и промоција на човековите права претставува еден од столбовите на современата надворешна политика. Мотивирано од желбата за што поширока дисеминација на релевантите меѓународни инструменти, Министерството за надво-

решни работи побара, и доби согласност, од авторите на Прирачникот за едукација од областа на човековите права насловен како „Разбирање на човековите права“ за објавување на документот на македонски јазик. Прирачникот дава можност да се запознаеме со суштината на системот на човекови права и алатките за нивно остварување и заштита. Тоа претставува основен предуслов и за активно индивидуално и колективно делување во оваа област со цел спречување на идни повреди и натамошна промоција на човековите права.

Во ова прилика би сакал да се заблагодарам и на сите оние што го помогнаа процесот на издавањето на ова издание, пред се Канцеларијата на резидентниот претставник на ОН, Мисијата на ОБСЕ и Норвешката амбасада во Република Македонија.

Антонио Милошоски
Министер за надворешни работи на
Република Македонија
Скопје, март 2008 година

ПРЕДГОВОР КОН ВТОРОТО ИЗДАНИЕ

Во мај 2003 година, Прирачникот за едукација од областа на човековите права „Разбирање на човековите права“ беше за прв пат претставен пред јавноста во својата оригинална верзија на англиски јазик на министерската средба на Мрежата за човекова безбедност во градот на човековите права, Грац, Австрија. Прирачникот е резултат на иницијативата на мојата претходничка Бенита Фереро-Валднер (Benita Ferrero-Waldner) како претседавач со „Мрежата“ во 2002-2003 година. Тој е изработен од страна на посветен тим признати австриски и меѓународни експерти, под покровителството на Европскиот центар за обука и истражување на човековите права и демократијата (ЕТЦ) од Грац.

Мрежата за човекова безбедност претставува група држави од сите региони на светот, којашто настојува да ги решава итните проблеми на човековата безбедност со помош на средства коишто вклучуваат акција. Во неколку прилики, како на пример на министерската средба во Сантијаго де Чиле во 2002 година, Мрежата истакна дека „човековите права обезбедуваат темелна основа врз којашто ќе можат да се негуваат човековиот развој и човековата безбедност“. Затоа, едукацијата од областа на човековите права стана еден од нејзините приоритети. Во тој дух, прирачникот „Разбирање на човековите права“ им се обраќа на луѓето низ целиот

свет и има за цел да послужи како вистинска, практична „алатка за обука“. Во прирачникот се содржани модули за обука коишто можат да се видоизменат и да се прилагодат од страна на корисниците во зависност од различните контексти и ситуации на обука.

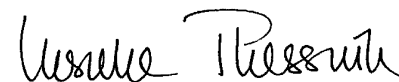
Во Декларацијата за принципите на едукацијата од областа на човековите права и човековата безбедност од Грац, усвоена на 5-тата министерска средба на Мрежата за човекова безбедност на 10-ти мај 2003 година во Грац, е содржана определба прирачникот да се преведе на други јазици, со цел тој да се воведе во различни регионални и културни средини.

Денес, само три години од неговото промовирање, прирачникот е достапен на англиски, француски, шпански, кинески, арапски, руски, германски, албански, хрватски, српски и тајландски јазик. Тоа е постигнато благодарение на соработката и сесрдната поддршка на неколку членови од Мрежата за човекова безбедност, како и на меѓувладини и невладини партнери.

Прирачникот, којшто беше воведен во неколку земји и региони преку работилници за обука на обучувачи овозможени од страна на ЕТЦ, доби многу позитивна оценка од корисниците низ целиот свет. Меѓутоа, брзиот развој во сферата на човековите права

бараше ажурирање на прирачникот. Затоа, со финансиска помош на Австриската соработка за развој и Сојузното министерство за образование, наука и култура на Република Австрија, Европскиот центар за обука и истражување на човековите права и демократијата (ЕТЦ) изработи второ издание на прирачникот, во соработка со голем тим австриски и меѓународни експерти.

Прирачникот има за цел да досегне до луѓето од сите подрачја, култури и општествени групи во светот. Колку што се поразновидни неговите корисници, толку повеќе прирачникот ќе ја исполни целта да ги унапреди човековите права и човековата безбедност. Во 2006 година, со формирањето на Советот за човекови права, меѓународната архитектонска градба на човековите права претрпе значителни измени. Верувам дека второто издание на Прирачникот за едукација од областа на човековите права ќе може да послужи како водич за предизвиците од областа на човековите права коишто се наоѓаат пред нас.

Д-р Урсула Пласник (Ursula Plassnik)
Сојузен министер за европски и меѓународни работи на Република Австрија
Виена, мај 2006 година

ПРЕДГОВОР КОН ПРВОТО ИЗДАНИЕ

Човековата безбедност е „сосредоточена врз луѓето“ – таа ги смета поединците и нивните заедници за своја главна референтна точка. Воспоставувањето глобална политичка култура заснована врз човековите права за сите е неопходен услов за унапредување на човековата безбедност.

Човековата безбедност бара длабоко разбирање на човековите права. Токму затоа, во својство на претседавач со Мрежата за човекова безбедност како приоритетни теми на Мрежата за човекова безбедност за 2002-2003 година ги одредив едукацијата од областа на човековите права и децата погодени од вооружени судири.

Едукацијата од областа на човековите права, преку пренесување на знаење, како и димензиите на градење вештини и формување ставови, ја подигнува свеста за нашата заедничка основа во заштитата на човековото достоинство и човековата безбедност. За таа цел, му дадов задача на Европскиот центар за

обука и истражување на човековите права и демократијата од Грац да изработи Прирачник за разбирање на човековите права, со помош на повеќе од триесет меѓународни експерти, вклучувајќи институции на партнерите на Мрежата за човекова безбедност, коишто се протегаат на пет континенти. Прирачникот е наменет за глобална употреба преку една перспектива, којашто е културно чувствителна и којашто се заснова врз универзалноста на човековите права.

Прирачникот се темели врз Декларацијата за принципите на едукацијата од областа на човековите права и човековата безбедност, усвоена од страна на министрите на Мрежата на состанокот одржан во мај 2003 година во Грац, првиот град на човековите права во Европа. Намерата е прирачникот да биде траен придонес на Мрежата за човекова безбедност, под австриското претседателство, во полза на човековата безбедност на луѓето денес и во иднина.

Верувам дека овој прирачник ќе помогне во напорите за едукација од областа на човековите права на сите партнери на Мрежата и низ целиот свет, ќе му помогне на Високиот комесар за човекови права на Обединетите нации во исполнувањето на мандатот, а исто така ќе даде придонес и поттик за натамошно активно дејствување и по Декадата на Обединетите нации за едукација од областа на човековите права.

Д-р Бенита Фереро-Валднер
(Benita Ferrero-Waldner)

Министер за надворешни работи на

Република Австрија

Грац, 5-та министерска средба на Мрежата за човекова безбедност, 9-ти мај 2003 година

БЛАГОДАРНОСТ

Задолжен од страна на Министерството за европски и меѓународни работи на Република Австрија, еден посветен тим на ЕТЦ Грац, под раководство на Волфганг Бенедек (Wolfgang Benedek) и Мина Николова (Minna Nikolova), го изработи првото издание на Прирачникот „Разбирање на човековите права“ во 2002-2003 година. На две експертски средби, чијшто домаќин беше Министерството за европски и меѓународни работи на Република Австрија, се собраа голем број експерти и стручни лица за едукација од областа на човековите права од земјите членки на Мрежата за човекова безбедност, како и од земји надвор од неа, коишто дадоа придонес кон овој навистина меѓукултурен и меѓугенерациски, пионерски и иноваторски потфат во едукацијата од областа на човековите права. Првото издание беше завршено по повод министерската средба на МЧБ (Мрежа за човекова безбедност) во Грац на 8-10 мај 2003 година.

Прирачникот наиде на широка поддршка и беше примен со ентузијазам. Во рок од само три години, прирачникот беше преведен и достапен на 11 јазици. Преводите, во голема мерка, се должат на напорите на членовите на Мрежата за човекова безбедност, особено на Министерството за надворешни работи на Мали со помош на УНДП Мали и ПДХРЕ Мали за францускиот превод и објавување, на Министерството за надворешни работи

на Чиле за шпанскиот превод и на Министерството за надворешни работи на Тајланд за преводот и објавувањето на тајландски јазик. Министерството за европски и меѓународни работи на Република Австрија го помогна објавувањето на прирачникот на руски јазик, којшто беше преведен од страна на ОДИХР/ОБСЕ, а хрватското издание го подготви и објави Центарот за истражување и обука од областа на човековите права и демократското граѓанство при Универзитетот во Загреб. Српскиот превод и издание беше поддржано од страна на Министерството за малцинства на Србија и Црна Гора во соработка со Министерството за образование, наука и култура на Република Австрија и изработено во соработка со Белградскиот центар за човекови права. Албанската верзија на прирачникот беше преведена и објавена од страна на Финската програма за човекови права во Приштина, Косово. Кинеското издание беше овозможено со финансиски средства од Институтот за човекови права и хуманитарно право Раул Валенберг во Шведска, а беше изготвено од страна на Правниот институт на Кинеската академија за општествени науки. Конечно, УНЕСКО во Париз обезбеди превод на арапски јазик. Повеќето јазични верзии можат да се најдат на веб-страницата на Европскиот центар за обука и истражување на човековите права и демократијата во Грац: <http://www.manual.etc-graz.at>.

Новите развојни текови и охрабрувачките реакции кон првото издание создадоа потреба од ревидирано и ажурирано второ издание на прирачникот, во чиешто изготвување свој придонес дадоа голем број дополнителни експерти.

Особена благодарност за нивната исклучителна и посветена работа упатуваме до следниве автори и соработници, коишто работеа и на првото и на второто издание:

Вовед во системот на човекови ѝрава: Волфганг Бенедек, ЕТЦ и Универзитетот во Грац

Забрана за торџура: Мина Николова-Крес, ЕТЦ Грац, Ренате Кикер, ЕТЦ и Универзитетот во Грац

Ослободување од сиромаштија: Алпа Вора и Минар Пимпл, ЈУВА Мумбаи, Анке Сембахер, ЕТЦ Грац

Недискриминација: Ева Шефер, Клаус Штарл и Анке Сембахер, ЕТЦ Грац

Право на здравје: Кетлин Модровски, ПДХРЕ, Њујорк, Герд Оберлајтнер, Универзитетот во Грац

Човекови ѝрава на жениѝ: Сузана Кјароти, ПДХРЕ/КЛАДЕМ, Анке Сембахер, ЕТЦ Грац

Владеење на ѝравото и ѝравично судење: Лео Цвак, СИМ Утрехт и Хатице Сенем Озиавуз, Ангелика Клевајн, Катрин Пекари и Клаус Капуј, Универзитетот во Грац

Верски слободи: Верена Лахоузен, ЕТЦ Грац, Ивон Шмит и Ото Кениг, Универзитетот во Грац

Право на образование: Волфганг Бенедек, Универзитетот во Грац, Петра Суловска, ЕТЦ Грац

Човекови права на действо: Хелмут Сакс, БИМ Виена, Клаудија Пекари, ЕТЦ Грац

Човекови права во вооружени судири: Александра Боивин и Антоан А. Бувие, МКЦК Женева, Анке Сембахер, ЕТЦ Грац

Право на работа: Ангелика Клевајн и Клаус Капуј, Универзитетот во Грац, Мартин Елц, МОТ, Женева

Слобода на изразување и слобода на медиуми: Волфганг Бенедек, ЕТЦ и Универзитетот во Грац

Право на демократија: Сатија Дас, Центар Џон Хамфри во Едмонтон, Кристоф Верич и Ангелика Клевајн, ЕТЦ Грац, Мина Николова-Крес, ЕТЦ Грац, Катрин Пекари и Кристијан Пипан, Универзитетот во Грац

Дойолнителни извори: Ангелика Хајлинг, Евелин Крамерер, Ангелика Клевајн, Герлинде Колпрозер, Верена Лахоузен, Клаудија Пекари, Урсула Принцл и Петра Суловска, ЕТЦ Грац

Општи забелешки за методологијата на едукацијата од областа на човековите права: Клаудија Пекари и Барбара Шмидл, ЕТЦ Грац

Избрани активности: Клаудија Пекари, Барбара Шмидл и Верена Лахоузен, ЕТЦ Грац
Асистентски истражувачи: Клаус Капуј, Универзитетот во Грац, Урсула Принцл и Мадалена Вивона, ЕТЦ Грац

Лектура: Елизабет Ернст-Мекнил и Сузане Марлоу, Универзитетот во Грац, Ангелика Хајлинг, ЕТЦ Грац

Концепт на дизајн: Маркус Гаргер, Роберт Шротхофер и Волфганг Гош, Контрапарт Грац и Герхард Крес (корица)

Уредници и координатори на првото издание: Волфганг Бенедек и Мина Николова, ЕТЦ Грац

Уредник и координатор на второто издание: Волфганг Бенедек

Помошник координатор на второто издание: Герлинде Колпрозер, ЕТЦ Грац

Помошник на уредничкиот тим за второто издание: Матиас Ц. Кетеман, Универзитетот во Грац

Особено сакаме да се благодариме на мрежата ПДХРЕ за нејзиниот значаен придонес во изработката на првото издание на прирачникот.

Посебно, им изразуваме искрена благодарност на следниве експерти, советници, пријатели и институции за нивната постојана поддршка, вредни коментари и предлози коишто беа корисни и неопходни за финализирање на прирачникот: Шуламит Кениг – Народно

движење за едукација од областа на човековите права (ПДХРЕ) – Њујорк, Адама Самасеку и тимот на ПДХРЕ – Мали, Мануела Руш и тимот од Институтот за меѓународно право и меѓународни односи при Универзитетот во Грац, Антон Кок – Центар за човекови права при Универзитетот во Преторија, Јанис Ктистакис – Фондација за човекови права Марангопулос – Атина, Дебра Лонг и Барбара Бернат – Асоцијација за спречување на тортура (АСТ) – Женева, Манфред Новак – Институт за човекови права Лудвиг Болцман (БИМ) – Виена, Моник Приндесис – ЦИФЕДХОП – Женева, Лига против клеветење, Њујорк, Меѓународен комитет на црвениот крст – Женева.

На крај, би сакале да се благодариме на Одделот за човекови права при Министерството за европски и меѓународни работи на Република Австрија, особено на Георг Маутнер-Маркхоф и Урсула Вертер-Пич, Штефан Шолц, Георг Хајндл, Ева Шефер и Енгелберт Тојерман.

КАКО ДА ГО КОРИСТИТЕ ПРИРАЧНИКОТ

Идејата за прирачник за едукација од областа на човековите права за секого, како конкретен придонес кон работата на Мрежата за човекова безбедност под австриско претседателство, произлезе од страна на ЕТЦ – Грац. Еден од тимовите на ЕТЦ ја осмисли концепциската рамка на книгата и беше задолжен од страна на Министерството за европски и меѓународни работи на Република Австрија да го изработи прирачникот.

Прирачникот „Разбирање на човековите права“ е замислен како средство коешто ќе им помогне на оние коишто ги изучуваат и на едукаторите од областа на човековите права во партнерските земји на МЧБ, како и надвор од мрежата, во нивните напори за едукација и изучување на човековите права во различни културни средини, како стратегија за засилување на човековата безбедност. Онака како што е изработен, прирачникот би можел да биде корисна почетна основа за разбирање на човековите права и човековите грешки, за обучување на идните обучувачи, како и да отвори форум за дискусија за меѓукултурна размена и свест.

Прирачникот претставува избрана збирка на теорија сензибилизирана преку практиката, и дополнително овозможува компоненти за градење вештини и оформување на ставови. Разновидноста на темите коишто се разгледу-

ваат имаат како главна цел да ја стимулираат потрагата по заедничка основа и заедничка човекова перспектива, како и претставување на контроверзни прашања од гледна точка којашто е културно чувствителна.

Прирачникот се состои од три главни делови, односно општ вовед во основите на човековите права, посебен дел со избрани „основни прашања“ во форма на модули, коишто треба да помогнат во разбирање на функционирањето на човековите права во секојдневниот живот, и трет, таканаречен „дел на дополнителни извори“, којшто содржи корисни информации, упатувања на додатна литература и ресурси преку интернет.

Со цел да се олесни снаоѓањето низ текстот, ќе ви помогнат следниве „насочувачи“ (минијаџурни фиџури):

- треба да се знае

- добри практики

- прашања за дискусија

- избрани активности

- меѓукултурни перспективи и контроверзни прашања

- за повеќе информации види

Овој прирачник може да го употребуваат различни корисници на различни начини. Преку неговата флексибилна и модулarna структура, којашто е лесна за употреба, имаме намера да го поттикнеме критичкото читање и активното разбирање и од страна на оние коишто се обучуваат и од страна на едукаторите.

Доколку барате општ вовед во главните концепти и принципи на човековите права, може да започнете со првиот дел од прирачникот којшто го содржи воведот. Оние коишто бараат примери за посебни прашања од областа на човековите прашања, клучни за постигнување човекова безбедност, можат да го започнат своето истражување со делот „добро е да се знае“ од модулите. Доколку барате посистематско и исцрпно аналитичко истражување на посебни човекови права, може да започнете со делот „треба да се знае“ од различните модули. А оние од вас коишто се интересираат за истражување и предавање за прашања поврзани со човековите права по пат на иновативни едукативни методологии како на адолесценти, така и на возрасни можат директно да преминат на делот со избрани активности од модулите и понатаму да ги разгледаат општите забелешки за методологијата на едукацијата од областа на човековите права.

Прирачникот има за цел да биде со отворен крај и намерно разработува само избран број суштински прашања. Ние би сакале да Ве поттикнеме постојано да го надополнувате прирачникот со примери и настани, прашања и искуства од Вашиот локален контекст.

За таа цел, ЕТЦ отвори дел за доставување повратни информации на својата веб-страница, каде што се достапни верзиите на прирачникот на различни јазици. Исто така, направивме презентации во Power Point за

сите модули, коишто можат да се преземат од веб-страницата. Понатаму, дополнителни извори, со корисни наставни материјали и најнови вести за сите модули, можат да се најдат на следнава веб-страница:
<http://www.manual.etc-graz.at>.

Добредојдена е секоја повратна информација на office@etc-graz.at, бидејќи тоа би ни помогнало да го надополниме прирачникот во согласност со неговата амбиција да биде користен за оние коишто ги изучуваат човековите

права, како и за едукаторите и обучувачите од различни културни милјеа и со различни нивоа на познавање на човековите права. Уживајте во читањето и можете слободно да дадете свој придонес кон ова дело коешто постојано се надградува, да ги додадете Вашите добри и најдобри практики, прашања кои предизвикуваат загриженост во Вашата заедница и да поттикнете повеќе луѓе да ја читаат и разберат динамичната реалност и непрекината фасцинантност на човековите права.

СПИСОК НА КРАТЕНКИ

АДЛ – Лига против клеветeње
 АИ – Амнести Интернешенел
 АЛРЦ – Азиски центар за правни ресурси
 АНЦ – Африкански национален конгрес
 АСЕМ – Состанок на Азија и Европа
 АСЕФ – Фондација Азија-Европа
 АСТ – Асоцијација за спречување на тортура
 АУ – Африканска унија
 АЦП – Африкански, карипски и пацифички држави
 АЦХПР – Африканска повелба за човекови и народни права
 АЦХР – Американска конвенција за човекови права

 БДП – бруто домашен производ
 БИМ – Институт за човекови права „Лудвиг Болцман“, Виена, Австрија

 ВОИЦЕ – Волонтерски организации за соработка при итни случаи
 ВСИС – Светски самит за информатичко општество
 ВССД – Светски самит за одржлив развој
 ВУК Киндеркултур – (WUK Kinderkultur) – Werkstätten und Kulturjaus Kinderkultur
 ВФИРЦ – Светско здружение на меѓурелигиски совети
 ВФП – Светска програма за храна на Обединетите нации

ВЦАР – Светска конференција против расизам, расна дискриминација, ксенофобија и поврзана нетолеранција
 ВЦРП – Светска конференција за религија и мир

 ГАТС – Општа спогодба за трговија со услуги
 ГК – Глобал компакт
 ГП – граѓански пороти
 ГПФ – Глобален политички форум
 ГС – Генерално собрание на Обединетите нации

 ДГЛИ – Генерален директорат за правни работи

 ЕКОСОЦ – Економски и социјален совет
 ЕКЧП – Европска конвенција за заштита на човековите права и основните слободи
 ЕНАР – Европска мрежа против расизам
 ЕНОЦ – Европска мрежа на народни правобранители за деца
 ЕТЦ – Европски центар за обука и истражување на човековите права и демократијата, Грац, Австрија
 ЕУ – Европска унија
 ЕУМЦ – Европски набљудувачки центар за расизам и ксенофобија
 ЕУРОНЕТ – Европска детска мрежа
 ЕУЧП – едукација и учење на човековите права
 ЕФА – Образование за сите
 ЕЦПАТ – Крај на детската проституција, порнографија и трговија
 ЕЦХО – Хуманитарна канцеларија на Европската заедница

ЕЧП – едукација за човековите права

 ЗОИ – зона за обработка за извоз

 ИДБ – Интер-американска банка за развој
 ИДЕА – Меѓународен институт за демократија и помош при избори
 ИЕЦ – Меѓународен извршен комитет
 ИЈЦ – Меѓународна комисија на правници
 ИИДХ – Интер-американски институт за човекови права
 ИПА – Меѓународна асоцијација на издавачи
 ИПЕК – Меѓународна програма за елиминација на детскиот труд
 ИПИ – Меѓународен институт на печатот
 ИТНК – интернационални корпорации
 ИФЕКС – Меѓународна размена на слободата на изразување
 ИЦВА – Меѓународен совет на волонтерски агенции
 ИЦЕРД – Меѓународна конвенција за елиминација на сите форми на расна дискриминација
 ИЦПД – Меѓународна конференција за население и развој

 ЈАП – Акционен план за младински права
 ЈИЕ – Југоисточна Европа

 КЕБС – Конференција за безбедност и соработка во Европа

КЛАДЕМ – Комитет за одбрана на женските права на Латинска Америка и Карибите
 КОНГО – Конференција на НВОи во советодавен однос со Обединетите нации
 КПД – Конвенција на Обединетите нации за правата на детето
 КСТ – Европски комитет за спречување на тортура

МКС – Меѓународен кривичен суд
 МКСПЈ – Меѓународен кривичен суд за поранешна Југославија
 МКСПР – Меѓународен кривичен суд за Руанда
 МКЦК – Меѓународен комитет на црвениот крст
 ММФ – Меѓународен монетарен фонд
 МНК – мултинационални корпорации
 МОТ – Меѓународна организација на трудот
 МППП – Меѓународен пакт за граѓански и политички права
 МПЕСКП – Меѓународен пакт за економски, социјални и културни права
 МРЦ – Милениумски развојни цели
 МСФ – Лекари без граници
 МХП – Меѓународно хуманитарно право
 МЧБ – Мрежа за човекова безбедност

НВО – невладина организација
 НПА – национален план за акција

ОАС – Организација на американските држави
 ОАУ – Организација на африканското единство

ОБСЕ – Организација за безбедност и соработка во Европа
 ОДИХР – Канцеларија за демократски институции и човекови права
 ОЕЦД – Организација за економска соработка и развој
 ОИЦ – Организација на исламската конференција
 ОМЦТ – Светска организација против тортура
 ОХЦХР – Канцеларија на Високиот комесар за човекови права на Обединетите нации
 ОЦХА – Канцеларија на Обединетите нации за координација на хуманитарните работи

ПАХО – Пан-американска здравствена организација
 ПДХРЕ – Народно движење за едукација од областа на човековите права
 ПЛЦПД – Комитет на законодавниот дом на Филипините за Фондацијата за население и развој Инк.
 ПП – пратеници во парламент
 ПРОДЕЦ – Децениска развојна програма за образование
 ПСП – Програми за структурно прилагодување на Светската банка

САРС – Сериозен акутен респираторен синдром
 СБ – Светска банка
 СДНС – Стратешки документи за намалување на сиромаштијата

СЕЕМО – Организација на медиуми во Југо-источна Европа
 СЗО – Светска здравствена организација
 СИМ – Холандски институт за човекови права, Утрехт, Холандија
 СМО – Светска медицинска организација
 СТО – Светска трговска организација

ТАСО – Организација за поддршка на борбата против сидата
 ТМ – традиционална медицина
 ТРИПС – Аспекти поврзани со трговијата на правата од интелектуална сопственост

ФАО – Организација за храна и земјоделство
 ФАРЕ – Мрежа „Фудбал против расизмот во Европа“
 ФВЦВ – Четврта светска конференција за жените
 ФГМ – осакатување на женски полови органи
 ФДЦ – Коалиција „Слобода од долг“
 ФИФА – Меѓународен сојуз на фудбалските асоцијации
 ФЛО – Фертрејд лејбелинг организација интернешенел

ХДР – Извештај за човековиот развој на УНДП
 ХИПЦ – сиромашни земји со тешки задолжувања
 ХРЦ – Совет за човекови права

ЦВЦ – Загрижените за децата што работат

ЦДДРЛ – Центар за демократија, развој и владеење на правото

ЦЕДАВ (CEDAW) – Конвенција за елиминација на сите форми на дискриминација на жените

ЦЕРД – Комитет за елиминација на сите форми на расна дискриминација

ЦЕСЦР – Комитет за економски, социјални и културни права

ЦИМ – Интер-американска комисија за жени

ЦоЕ – Совет на Европа

ЦРА – Агенција за регулација на комуникацијата

ЦРИН – Информативна мрежа за правата на детето

ЦСВ – Комисија за статусот на жената

ЦХР – Комисија за човекови права

ЦЦВ (CCW) – Конвенција за забрани или ограничувања на употребата на одредени конвенционални оружја

ЧП – човекови права

УДЧП – Универзална декларација за човекови права

УЕФА – Унија на европските фудбалски асоцијации

УНДП – Програма за развој на Обединетите нации

УНЕП – Програма за животна средина на Обединетите нации

УНЕСКО – Организација за образование, наука и култура на Обединетите нации

УНИЦЕФ – Детски фонд на Обединетите нации

УНКАТ – Конвенција на Обединетите нации против тортура и други облици на сурово, нечовечно или понижувачко постапување или казнување

УНМИК – Мисија на Обединетите нации на Косово

УНМИСЕТ – Мисија за поддршка на Обединетите нации во Источен Тимор

УНТАЕТ – Преодна администрација на Обединетите нации во Источен Тимор

УНЦЕД – Конференција на Обединетите нации за животна средина и развој

ХИВ/СИДА – Синдром на стекната имунолошка инсуфициенција / Човечки имунодефициентен вирус (предизвикувач на сида)

КРАТКА СОДРЖИНА

Предговори	3
Благодарност	6
Како да го користите прирачникот	8
Список на кратенки	10

I. ВОВЕД ВО СИСТЕМОТ НА ЧОВЕКОВИ ПРАВА.....21

II. МОДУЛИ ЗА ОДБРАНИ ПРАШАЊА ВО ВРСКА

СО ЧОВЕКОВИТЕ ПРАВА.....53

A. Забрана за тортура	55
B. Ослободување од сиромаштија	75
B. Недискриминација	95
Г. Право на здравје	117
Д. Човекови права на жените.....	139
Ѓ. Владеење на правото и правично судење	159
Е. Верски слободи	179
Ж. Право на образование	197
З. Човекови права на детето	219
С. Човекови права во вооружени судири	237
И. Право на работа	257
Ј. Слобода на изразување и слобода на медиумите	279
К. Право на демократија	299

III. ДОПОЛНИТЕЛНИ ИЗВОРИ 321

- Тековната глобална битка за човекови права
– хронологија 322
- Предложена литература во врска со човековите права ... 327
- Извори за едукација од областа на човековите права 335
- Корисни контакти 347
- Мрежа за човекова безбедност – НВОи 355
- Општи забелешки за методологијата на едукацијата од
областа на човековите права 360
- Декларација за принципите на едукацијата од областа на
човековите права и човековата безбедност од Грац 369
- Универзална декларација за човекови права 373
- Регистар на поими 376
- Индекс 383

ДЕТАЛНА СОДРЖИНА

Предговори.....	3
Благодарност	6
Како да го користите прирачникот	8
Список на кратенки	10
Кратка содржина	13
Детална содржина.....	14

I. ВОВЕД ВО СИСТЕМОТ НА ЧОВЕКОВИ ПРАВА 21

Предговор на Шуламит Кениг	22
A. Разбирање на човековите права	23
Б. Човекови права и човекова безбедност	25
В. Историја и филозофија на човековите права	28
Г. Концепт и природа на човековите права	30
Д. Стандарди за човековите права на универзално ниво	32
Ѓ. Имплементација на инструментите за универзалните човекови права.....	34
Е. Човековите права и граѓанското општество	36
Ж. Регионални системи за унапредување и заштита на човековите права.....	38
<i>I. Европска – Европски инструменти на човековите права – 1. Системот на човекови права на Советите на Европа – а. Преглед – Европски институции и органи за човекови права – б. Европски суд за човекови права – 2. Системот на човекови права на Организацијата за безбедност и соработка во Европа (ОБСЕ) – 3. Политиката на Европската унија во поглед на човековите права – II. Америка/и</i>	

– Интер-американски систем на човекови права – *III. Африка* – Африкански систем на човекови права – *IV. Други региони*

3. Универзална надлежност и проблемот на неказливост	45
S. Меѓународни кривични судски инстанции	46
И. Иницијативи за човекови права во градовите.....	47
J. Глобални предизвици и можности за човековите права	49
K. Литература.....	51

II. МОДУЛИ ЗА ОДБРАНИ ПРАШАЊА ВО ВРСКА СО ЧОВЕКОВИТЕ ПРАВА 53

A. ЗАБРАНА ЗА ТОРТУРА.....55

Настан за илустрација.....56

„Испрашувањето на г. Селмуни“

Треба да се знае

1. *Свети ослободен од тортура* – Забрана за тортура и човекова безбедност – 2. *Дефиниција и опис на испрашувањето* – Што е тортура? – Методи на мачење – Како се врши тортура? – Мотиви за мачење – Зошто се практикува тортурата? – Жртви и извршители на тортура, нечовечно или понижувачко постапување – 3. *Меѓукултурни перцепции и контроверзни испрашувања* – 4. *Имплементација и набљудување: Најнови развојни текови*

Добро е да се знае.....64

1. *Добри практики* – Австриски советодавен одбор за човекови права – Активности на меѓународните организации – Специјален известувач за тортура – цели, мандат и активности – Европски комитет за спречување на тортура и нечовечно или понижувачко

постапување или казнување (КСТ) – Активности на невладините организации (НВОи) – Програма за спречување на тортура во 12 точки – 2. Трендови – 3. Хронологија	
Избрани активности	69
Активност I. Мачење терористи? –	
Активност II. Кампања против тортура	
Литература и дополнителни информации	72
 Б. ОСЛОБОДУВАЊЕ ОД СИРОМАШТИЈА	75
Настан за илустрација	76
„Умирање од глад во земја на вишок“	
Треба да се знае	77
1. Вовед – Сиромаштија и човекова безбедност – 2. Дефиниција и опис на ирашањето: дефинирање на сиромаштијата – Димензии на сиромаштијата – Групи подложни на сиромаштија – Зошто опстојува сиромаштијата – 3. Меѓукултурни перцепции и контроверзни ирашања – Релативна сиромаштија и апсолутна сиромаштија – Општествена исклученост – 4. Имплементација и набљудување – Милениумските развојни цели на ОН – Органи кои произлегуваат од меѓународните договори за следење на сиромаштијата – Специјални известувачи и независни експерти – Развој и искоренување на сиромаштијата – Стратегии за одење напред	
Добро е да се знае	86
1. Добри практики – Сиромашните се профитабилни – Иницијативата 20-20 на Мали – Стратешки документи за намалување на сиромаштијата (СДНС) – Нашата вода не е за продажба – Одржлива иднина – Ослободување од глад – Економска правда – Договорот од Котону – 2. Трендови – Напредок кон милениумските развојни цели – Дали земјите се наоѓаат на вистинскиот пат? – 3. Хронологија	
Избрани активности	91

Активност I. „Светот во село“ –	
Активност II. Кампања за акција	
Литература и дополнителни информации	93
 В. НЕДИСКРИМИНАЦИЈА	95
Настан за илустрација	96
„Трибината Е. С. Браун 'Црнец': случај пред ЦЕРД	
Треба да се знае	97
1. „Дискриминација – неирективна и тековна бичка за еднаквост“ – Дискриминација и човекова безбедност – 2. Дефиниција и опис на ирашањето – Став или дејствие – Актери на дискриминација – држави или поединци – Дискриминација – Што мислите за овие мерки? – Расизам – Ксенофобија – Поврзаните нетолеранција и предрасуда – Меѓународни стандарди – 3. Меѓукултурни перцепции и контроверзни ирашања – 4. Имплементација и набљудување – Што можеме НИЕ да направиме?	
Добро е да се знае	109
1. Добри практики – Доброволни кодекси на однесување во приватниот сектор – Одредби за антидискриминација во договорите за јавни набавки – Меѓународна коалиција на градови против расизам – Борба против расизмот во рамките на Европската фудбалска лига – Укинување на апартхејдот – 2. Трендови – Односот меѓу сиромаштијата и расизмот/ксенофобијата – Расизам на интернет – Исламофобија: последица на 11 септември 2001 година – 3. Хронологија	
Избрани активности	112
Активност I. „Сите луѓе се родени еднакви“ –	
Активност II. „Погодете кој доаѓа на вечера“	
Литература и дополнителни информации	115
 Г. ПРАВО НА ЗДРАВЈЕ	117

Студија на случај	118
„Приказна на Маријам“	
Треба да се знае	120
1. Човековите права во поглед на здравјето во поширок контекст – Човековата безбедност и здравјето – 2. Дефиниција и опис на прашањето – Здравјето и човековите права – Расположливост, достапност, прифатливост и квалитет – Недискриминација – Правото на уживање на предностите од научниот напредок – Глобализацијата и човековото право на здравје – Здравјето и животната средина – 3. Меѓукултурни перцепции и конроверзни прашања – 4. Имплементација и набљудување – Почитување, заштита и исполнување на човековото право на здравје – Ограничувања на човековото право на здравје – Механизми за набљудување	
Добро е да се знае.....	127
1. Добри практики – Превенција на ХИВ/СИДА – Граѓански пороти и политиките на јавното здравство – Заклетвата на Маликунда – Книги на спомени – Внимание за најранливите припадници на општеството – Монреалска декларација за интелектуални пречки – САРС – 2. Трендови – Стратегии за интегрирање на човековите права и развојот на здравството – 3. Статистика – 4. Хронологија	
Избрани активности	134
Активност I. Замислете си „држава со целосна физичка, ментална и социјална благосостојба“ –	
Активност II. Трасирање на патот за остварување на човековото право на здравје	
Литература и дополнителни информации	137

Д. ЧОВЕКОВИ ПРАВА НА ЖЕНИТЕ.....	139
Настан за илустрација.....	140
„Настан од вистинскиот живот: Приказна на Марија Да Пења Маја Фернандес“	
Треба да се знае	141
1. Човекови права на жените – Родот и широко распространетата погрешна претстава за човековите права на жените – Човековата безбедност и жените – 2. Дефиниција и опис на прашањето – Поглед наназад во историјата – Жените и сиромаштијата – Жените и здравјето – Жените и насилството – Жените и вооружените судири – Жените и природните ресурси – Женското дете – 3. Меѓукултурни перцепции и конроверзни прашања – 4. Имплементација и набљудување	
Добро е да се знае.....	152
1. Добри практики – 2. Трендови – 3. Хронологија	
Избрани активности	155
Активност I. Парафразирање на ЦЕДАВ –	
Активност II. Женскиот и машкиот говор на телото	
Литература и дополнителни информации	157
Ѓ. ВЛАДЕЕЊЕ НА ПРАВОТО И ПРАВИЧНО СУДЕЊЕ	159
Настан за илустрација.....	160
„Приговорањето и судењето на г. А“	
Треба да се знае	161
1. Вовед – Владеење на правото – Историски развој на владеењето на правото – Владеење на правото, правично судење и човекова безбедност – Правичното судење како основен елемент на владеењето на правото – 2. Дефиниција и опис на правичното судење – Минимум стандарди за правата на обвинетото лице – Најважните	

одредби во врска со владеењето на правото и правичното судење – Еднаквост пред законот и пред судот – Пристап до ефективни, правични правни лекови – Независност и непристрасност – Јавен претрес – Право на презумпција на невиност – Право на судење без непотребно одолжување – Право на обвинетиот да се брани сам или преку правен застапник и право да му се суди во негово присуство – Содржина на правото да се брани лично или преку правен застапник и на правото да се суди во присуство на обвинетиот – Право на повикување и испрашување сведоци или нивно испрашување од име на обвинетото лице – Право на бесплатна помош од толкувач – Принципот на “nulla poena sine lege” – Право на гаранција – 3. Меѓукултурни ѝерсѝекѝиви и конѝроверзни ѝрашања – 4. Имѝлеменѝација и набљудување – Имплементација и набљудување

Добро е да се знае.....171

1. *Добри ѝрактѝики* – Развојна помош за воспоставување функционален судски систем – Канцеларија за демократски институции и човекови права (ОДИХР) – ОБСЕ – Резолуција за почитувањето и зајакнувањето на независноста на судството (Африка) – 2. *Трендови* – Меѓународни трибунали – Медијација и арбитража – Зголемување на публицитетот на судењата – (Повторно) воспоставување на владеењето на правото во пост–конфликтните и пост–кризните општества – 3. *Хронолоѝија*

Избрани активности 174

Активност I. Да се биде чуен или да не се биде чуен? –
Активност II. „Како може да ги браните тие луѓе?“

Литература и дополнителни информации 177

Е. ВЕРСКИ СЛОБОДИ 179

Настан за илустрација.....180

„ѝ. *Махрами зайвореник ѝоради неѝоватѝа совесѝи* “

Треба да се знае 181

1. *Верски слободи: долѝ ѝаѝи коѝиѝио доѝрва ѝреба да се ѝомине* – Верските слободи и човековата безбедност – 2. *Дефиниција и оѝис на ѝрашањетѝо* – Што е религија? – Што е верување? – Што се верски слободи? – Меѓународни стандарди – Принцип на недискриминација – Образование – Изразување на верата – Ограничувања на верските слободи – 3. *Меѓукулѝурни ѝерсѝекѝиви и конѝроверзни ѝрашања* – Државата и верата – Ренегатство – слобода на избор и промена на верата – Прозелитизам – право на ширење верување – Поттикнување верска омраза и слобода на изразување – Приговарање на воената обврска поради совеста – 4. *Имѝлеменѝација и набљудување* – Превентивни мерки и идни стратегии – Што можеме да сториме?

Добро е да се знае.....188

1. *Добри ѝрактѝики* – Меѓуверски дијалог за верски плурализам – „Верите за мир“ преку образование – 2. *Трендови* – Култови, секти и нови верски движења – Жените и верата – Верски екстремизам и неговите влијанија – 3. *Хронолоѝија*

Избрани активности 192

Активност I. Зборови коишто погодуваат –
Активност II. Верата на мојот сосед и мојата вера

Литература и дополнителни информации 195

Ж. ПРАВО НА ОБРАЗОВАНИЕ.....197**Настан за илустрација.....198***„Приказнаџа на Маја“***Треба да се знае 199**

1. *Вовед* – Зошто човеково право на образование? – Образование и човекова безбедност – Историски развој – 2. *Дефиниција и опис на љрашањето* – Содржина на правото на образование и обврските на државата – Расположливост – Достапност – Прифатливост – Прилагодливост – 3. *Меѓукултурни љерсејективни и конљроверзни љрашања* – Обесправени групи во пристапот до правото на образование – Човековите права во училиштата – 4. *Имљеменијаија и набљудување* – Проблеми со остварувањето

Добро е да се знае.....209

1. *Добри љрактљики* – 2. *Трендови* – Комерцијализирање на образованието – Напредок кон образованието за сите: мешани резултати – 3. *Хронолоѓија*

Избрани активности 214

Активност I. Одглумете!

Активност II. Дијамантска шема

Литература и дополнителни информации 216**3. ЧОВЕКОВИ ПРАВА НА ДЕТЕТО.....219****Настан за илустрација.....220**

„Физичко казнување на децаџа“ – „Деца љоѓодени од вооружени судири“

Треба да се знае 221

1. *Билкаџа за зашљилљенија на љраватља на дејљето* – Права на детето и човекова/детска безбедност – 2. *Дефиниција и опис на љрашањето* – Природата и содржината на човековите права на децата – Начелни концепти на Конвенцијата за правата на детето – Резиме:

Зошто да се користи пристап заснован врз правата на детето? – 3. *Меѓукултурни љерсејективни и конљроверзни љрашања* – 4. *Имљеменијаија и набљудување*

Добро е да се знае 228

1. *Добри љрактљики* – „Поврзување на луѓето“ – Секој има права/секој е во право – Обука за секојдневен заеднички живот – Невладини „извештаи во сенка“ и „национални коалиции“ за домашна имплементација на КПД – 2. *Трендови* – Факти и бројки – статистички податоци за детските права – 3. *Хронолоѓија*

Избрани активности 232

Активност I. Тркалезна маса за акција за намалување на детскиот труд – Активност II. Запоставување и лошо однесување на родителите

Литература и дополнителни информации 234**S. ЧОВЕКОВИ ПРАВА
ВО ВООРУЖЕНИ СУДИРИ.....237****Настан за илустрација.....238***„Сљомени на еден офицер од Виетнам“***Треба да се знае 238**

1. *Дури и војнитље имаатљ ѓраници* – МХП и човековата безбедност – Потеклото на МХП – МХП како меѓународно право – МХП и човековите права – Кога се применува МХП? – 2. *Дефиниција и опис на зашљилљенијте љрава* – Кои се основните правила на меѓународното хуманитарно право во вооружен судир? – Што заштитува МХП и како? – Кој мора да го почитува меѓународното хуманитарно право? – 3. *Меѓукултурни љерсејективни и конљроверзни љрашања* – Важноста од културна свест – Противречни ставови во поглед на применливоста на МХП – 4. *Имљеменијаија и набљудување* – Превентивни мерки – Мерки за следење на придржувањето – Репресивни мерки

Добро е да се знае.....	245
1. <i>Добри практики</i> – Заштита на цивили – Заштита на затвореници – Повторно воспоставување на семејните врски – Збор – два за амблемот – Работни принципи на хуманитарната акција – Основни принципи на Движењето на врвниот крст и црвената полумесе-чина – 3. <i>Трендови</i> – Забрана за употреба на против-пешадиски нагазни мини – Неколку бројки во врска со помошта на МКЦК за 2004 година – 4. <i>Хронологија</i> – Главни инструменти на МХП и други инструменти поврзани со нив	
Избрани активности	252
Активност I. Зошто да се почитува МХП? –	
Активност II. Етика на хуманитарното дело	
Литература и дополнителни информации	255
 И. ПРАВО НА РАБОТА	257
Настан за илустрација.....	258
„Стирани услови за работа во слободните трговски зони“	
Треба да се знае	259
1. <i>Светот на работа во 21-виот век</i> – Работа и човека без-бедност – Осврт назад во историјата – 2. <i>Дефиниција и опис на праќањето</i> – Меѓународно трудово законодавство: Меѓународна организација на трудот (МОТ) – 3. <i>Човекови права поврзани со ра-ботата во меѓународното право за човекови права</i> – Универзална декларација за човекови права (УДЧП) – Меѓународен пакт за граѓански и политички права (МПГПП) – Какви видови ропство постојат денес? – Меѓународен пакт за економски, социјални и културни права (МПЕСКП) – 4. <i>Меѓукултурни персјективи и контроверзни праќања</i> – Парабола: Рибарот – 5. <i>Имплементација и набљудување</i>	
Добро е да се знае.....	268
1. <i>Добри практики</i> – Меѓународна програма за елиминација на детскиот труд (ИПЕК) – Кодекси на корпоративно однесување во	

однос на трудот и човековите права – Етикетирање на артикли – Глобал компакт – 2. *Трендови* – Зони за обработка на извозот (ЗОИ) – Пропаѓање на синдикати – Сè поголема меѓународна мобилност: миграција на работници – Невработеност на млади лица – ХИВ/СИДА и светот на работата

Избрани активности	273
Активност I. Жени – деца – работа? –	
Активност II. Економска правичност	
Литература и дополнителни информации	276

Ј. СЛОБОДА НА ИЗРАЗУВАЊЕ И СЛОБОДА НА МЕДИУМИТЕ

Настан за илустрација.....

„Само пишаниа ќе ве заштити“ – „Заканувања на новинари на Балканот“

Треба да се знае

1. *Минаа и сегашна релеванност* – Човекова безбедност, слобода на изразување и слобода на медиумите – Стари и нови предизвици – 2. *Содржина и закани* – Главни елементи на слобода на изразување – Прекршувања на правото, закани и ризици – Легитимни ограничувања на правото – 3. *Имплементација и набљудување* – Улогата на професионалните здруженија и други НВОи – 4. *Меѓукултурни персјективи*

Добро е да се знае.....

1. *Улогата на слободните медиуми за демократското општество* – 2. *Медиуми и малцинства* – 3. *Слобода на медиумите и економски развој* – 4. *Воена пропаганда и заговарање омраза* – 5. *Добри практики* – 6. *Слобода на медиумите и едукација од областа на човековите права* – 7. *Трендови* – Медиумите и Светската мрежа – Кон знаењето Општества на југот

Избрани активности.....	292
Активност I. Насловна страница –	
Активност II. Влијанието на интернетот	
Литература и дополнителни информации	296
 К. ПРАВО НА ДЕМОКРАТИЈА	299
Настан за илустрација.....	300
„Создавање демократија во Источен Тимор“ – „Правда и	
јомирување“ – „Нејосредни предизвици“	
Треба да се знае	301
1. Демократија во подем? – Демократија и човекова безбедност –	
2. Дефиниција и опис – Што е демократија и како таа се развила?	
– Основни елементи на современата демократија – Теории за де-	
мократијата – Облици на демократијата – Облици на демократи-	
јата во реалноста – 3. Меѓукултурни персјективи и контроверзни	
прашања – Дебатата околу „азиските вредности“ – Предизвикот	
на демократијата во муслиманскиот свет – Неколку натамошни	
прашања за размислување – 4. Имплементација и набљудување	
Добро е да се знае	310
1. Добри практики – На пат кон демократијата – 2. Трендови – По-	
дем на демократиите – Политичко учество на жените – Жените во	
парламентот – ‘Онлајн’ демократија – Глобализација и демокра-	
тија – Демократски недостатоци во меѓународните организации,	
мултинационалните корпорации и невладините организации	
Избрани активности	315
Активност I. Подготвување кампања –	
Активност II. Минаре во нашата заедница?	
Литература и дополнителни информации	319

III. ДОПОЛНИТЕЛНИ ИЗВОРИ 321

A. Тековната глобална битка за човекови	
права – хронологија.....	322
B. Предложена литература во врска со човековите права	327
Избор од книги.....	327
Информации за состојбите со човековите права.....	333
B. Извори за едукација од областа на човековите права	335
Основни информации	335
Прирачници и едукативни материјали	337
– Деца	337
– Млади возрасни	340
– Возрасни	342
Едукација од областа на човековите права на интернет.....	344
– Едукативен материјал.....	344
– ‘Онлајн’ библиотеки	346
Г. Корисни контакти	347
Меѓународни организации.....	347
Регионални организации.....	348
Невладини организации.....	350
Магистерски програми за човекови права.....	354
Д. Мрежа за човекова безбедност – НВОи.....	355
Ѓ. Општи забелешки за методологијата на	
едукацијата од областа на човековите права	360
Вовед	360
Планирање на обуките за човекови права.....	361
Активности	364
Е. Декларација за принципите на едукација од областа	
на човековите права и човековата безбедност од Грац.....	369
Ж. Универзална декларација за човекови права	373
3. Регистар на поими	376

ИНДЕКС.....	383

I. ВОВЕД ВО СИСТЕМОТ НА ЧОВЕКОВИ ПРАВА

ЧОВЕЧКО ДОСТОИНСТВО

ЧОВЕКОВИ ПРАВА

ЕДУКАЦИЈА ОД ОБЛАСТА НА ЧОВЕКОВИТЕ ПРАВА

ЧОВЕКОВА БЕЗБЕДНОСТ

„Културата на човековите права ја црпи својата најголема сила од информираниите очекувања на секој поединец. Одговорноста за заштитата на човековите права почива врз државата. Меѓутоа, разбирањето, почитувањето и очекувањето на човековите права од страна на секој поединец е она што на човековите права им ја дава нивната дневна структура, нивната секојдневна еластичност.“

Сержио Виеира де Мело (Sérgio Vieira De Mello), висок комесар за човекови права на ОН, 2003 година.

ИЗУЧУВАЊЕТО НА ЧОВЕКОВИТЕ ПРАВА Е ПАТУВАЊЕ КОЕШТО СИТЕ НИЕ МОРАМЕ ДА ГО ПОМИНЕМЕ

Предговор на Шуламит Кениг (Shulamith Koenig)

Овој одличен наставен документ, којшто се наоѓа во Вашите раце, претставува рамка на надеж којашто го испртува патот на жените и мажите кон постигнување на долговековното човеково очекување за економска и општествена правда. Неделивоста и взаемната поврзаност на човековите права, за кои сведочат овие страници, се многу важни за разбирање на човековите права како начин на живеење.

Како што ќе патувате низ овие страници испишани од многу луѓе од целиот свет, коишто ги споделуваат своите искуства и знаење, ќе научите за моралните и политичките импликации на човековите права и за начините на кои тие се строго заштитени со закон. Понатаму, Вие ќе имате многу значајна одговорност да бидете ментор и набљудувач на човековите права во Вашиот дом, во Вашето соседство и во Вашата организација. А преку испитување на изразните облици на нормите и стандардите за човековите права, кои се релевантни за заштита и унапредување на човековото достоинство, Вие ќе им се придружите на оние коишто учат како да живеат со другиот во меѓусебно почитување и доверба за да станете важен фактор на промена...

Секое човечко суштество природно ги познава човековите права – сите ние знаеме кога е

присутна неправдата, како и дека правдата е крајниот израз на човековите права. Сите ние спонтано избегнуваме понижување, меѓутоа, честопати поради страв од понижување, понижуваме други. Овој магичен круг може да се прекине доколку луѓето научат да му веруваат и да го почитуваат другиот, по пат на интернализација и социјализација на човековите права како начин на живеење. Треба да се научи дека човековите права бараат взаемно почитување и дека сите судири треба да се разрешат, раководени од човековите права. Рамката на човековите права, доколку ја познаваме и се повикуваме на неа, е конечно водечка насока за трасирање на нашата иднина. Таа претставува важен критички систем за поддршка и моќно средство за активно дејствување против сегашната општествена дезинтеграција, сиромаштија и нетолеранција коишто владеат низ целиот светот. Човековите права всушност подразбираат еднаквоста и недискриминацијата. Живееме во свет во кој преовладува патријархалниот систем, каде што правдата е неправда и каде што жените, како и мажите, се откажуваат од својата рамноправност во замена за опстанок.

Во Вашите раце се наоѓа чудото на човековите права создадено од Обединетите нации. Тоа е дар којшто му го подаруваат на човештвото

многу нации, коишто исто така се определиле да ги остваруваат овие права. За жал, милиони луѓе се раѓаат и умираат и *нема* да знаат дека поседуваат човекови права, па затоа не се во можност да им се обратат на своите влади за да ги исполнат своите обврски. Ние, со право, велиме дека наметнатата неукост е кршење на човековите права.

Токму ова „кршење на човековите права“ и многу други, како и непознавањето на човековите права, се она што оваа книга се обидува да го надмине. Капка по капка ... чекор по чекор ... – за луѓето да знаат, внатрешно да го восприемаат и да го социјализираат развојот на човековите права и да обезбедат остварување на човековите права за сите.

Тргнувајќи на ова патување, обидете се да ги замислите човековите права како брегови на една река, во којашто животот може слободно да тече. Кога ќе надојдат поплавите, луѓето коишто научиле за човековите права ќе ги подигнат и зацврстат бреговите за да ја заштитат својата заедница. Немаме друг избор.

Шуламит Кениг (Shulamith Koenig), добитник на наградата на Обединетите нации за човекови права за 2003 година, е основачкиот претседател на ПДХРЕ - Народно движење за едукација од областа на човековите права (www.pdhre.org)

А. РАЗБИРАЊЕ НА ЧОВЕКОВИТЕ ПРАВА

Тежнењето кон заштита на човековото достоинство на сите човечки суштества се наоѓа во средиштето на концептот на човековите права. Тој концепт го поставува човекот во центарот на вниманието. Тој се заснова врз заеднички универзален систем од вредности посветен на светоста на животот и обезбедува рамка за изградба на систем на човекови права, заштитен со меѓународно-прифатените норми и стандарди. Во текот на 20-тиот век, човековите права се развија во морална, политичка и правна рамка и станаа водечка насока за развој на свет ослободен од страв и немаштија.

Член 1 од Универзалната декларација за човекови права (УДЧП), усвоена од Обединетите нации во 1948 година, се однесува на главните столбови на системот на човекови права, односно **слободата, рамноправноста и солидарноста**. Слободите, како што се на пример слободата на мисла, совест и вероисповест, како и слободата на уверување и изразување се заштитени човекови права. На сличен начин, човековите права гарантираат рамноправност, како што е еднаквата заштита од сите форми на дискриминација во остварувањето на сите човекови права, вклучувајќи ја и целосната рамноправност меѓу жените и мажите. Солидарноста ги опфаќа економските и социјалните права, какви што се правото на социјална сигурност, праведно плаќање за трудот и соодветен стандард на живот, здравје и достапно образование, коишто се

„Ситие луѓе се родени слободни и еднакви во достоинството и љубавта. Тие ... треба да дејствуваат заемно во духот на братството.“

Член 1 од Универзалната декларација за човекови права. 1948 година.

составен дел од рамката за човекови права. Овие права детално се претставени во пет поглавја како политички, граѓански, економски, социјални и културни човекови права, коишто се правно уредени во два паралелни меѓународни пакта, кои се надополнуваат на УДЧП и на тој начин го одредуваат Законот за човекови права.

„Ситие човекови љубав за ситие“

беше мотото на *Светската конференција за човекови права во Виена* во 1993 година. Човековите права ги оспособуваат и им даваат моќ на поединците и на заедниците да бараат трансформација на општеството во насока на целосно остварување на сите човекови права. Судирите треба да се разрешуваат по мирен пат, врз основа на владеењето на правото и во рамки на човековите права. Меѓутоа, човековите права можат да се преклопуваат едни со други; тие се ограничени со правата и слободите на другите или поради потребите за заштита на моралот, јавниот ред и општата благосостојба во едно демократско

општество (член 29 од УДЧП). Човековите права на другите мора да се почитуваат, не само да се толерираат. Човековите права не смеат да се користат за прекршување на други човекови права (член 30 од УДЧП); па така, сите судири мора да се разрешуваат со едновременно почитување на човековите права и покрај тоа што во време на вонредна состојба и во екстремни случаи може да се наметнат одредени ограничувања. Затоа, сите, жени, мажи, млади и деца, треба да ги знаат и да ги разбираат своите човекови права како релевантни за нивните проблеми

„Ниту еден израз во скорешната човекова историја не бил љубење љубивилежан да ја носи мисијата и љубавта на човековата судбина отколку [изразот] “човекови права”... – најголемиот љубарок на класичната и на современата човекова мисла е љубовта за човекови права. Навистина, љубење од кој било друг морален јазик којшто не е досадаен во ова време од историјата, [е] јазикот на човековите права...“

Упендра Бакси (Upendra Baxi). 1994 година.
Нечовечни неправди и човекови права.

и стремежи. Ова може да се постигне преку едукација и изучување на човековите права, која може да биде формална, неформална или неофицијална. Разбирањето на принципите и постапките сврзани со човековите права ги оспособува луѓето да учествуваат во одлуките коишто ги одредуваат нивните животи, да дејствуваат во насока на разрешување на судири и одржување на мирот, раководејќи се од човековите права, а сето тоа претставува остварлива стратегија за човеков, општествен и економски развој во чие средиште се наоѓаат луѓето.

Едукацијата и изучувањето на човековите права (ЕЧП) треба да ги спроведуваат сите фактори или засегнати субјекти, како граѓанското општество, владите и меѓународните компании. Преку изучување на човековите права може да се развие вистинска „култура на човековите права“, заснована врз почитување, заштита, исполнување, спроведување и практикување на човековите права. Правото на едукација од областа на човековите права може да се изведе од член 26 од УДЧП, според кој „Секој има право на образование. [...] Образованиењето е насочено кон целосен развој на човековата личност и кон јакнење на почитувањето на човековите права и основните слободи...“.

 Право на образование.

Генералното собрание на ОН со Резолуцијата 49/184 од 23 декември 1994 година (UN GA Res. 49/184) прогласи дека Декадата на ОН посветена на едукацијата од областа на човековите права ќе се спроведува во рамки на Акцио-

„Едукацијата од областа на човековите права, учењето и дијалогот мора да поопшикуваат критичко размислување и системска анализа со родово перспектива во врска со политичките, граѓанските, економските, социјалните и културните права кои предизвикуваат загриженост во рамки на човековите права“

Шуламит Кениг (Shulamith Koenig), ПДХРЕ.

„Едукацијата од областа на човековите права е сето учење коешто ги развива знаењето и вештините, и вредностите на човековите права, и кое промовира правичност, толеранција и достоинство, и почит кон правата и достоинството на другите.“

Ненси Флауерс (Nancy Flowers), Центар за човекови права при Универзитетот во Минесота.

ниот план на Декадата на ОН за едукацијата од областа на човековите права за периодот 1995-2004 (UN Doc A/51/506, Дополнување 1 од 12 декември 1996 година).

На 10 декември 2004 година, Генералното собрание на ОН прогласи нова Светска програма за едукација од областа на човековите права (UN GA Res. 59/113A), којашто треба да се имплементира преку акциони планови усвоени

Во Резолуцијата 49/184 на Генералното собрание од 23 декември 1994 година, со која се прогласи Декадата за ЕЧП на Обединетите нации, се истакнува: „... едукацијата од областа на човековите права треба да вклучи повеќе од обезбедување информации и треба да претставува сеопфатен доживојтен процес, преку кој луѓето на сите нивоа на развој и од сите слоеви на општеството ќе учат да го почитуваат достоинството на другите, како и начините и методите како да се обезбеди такво почитување во сите општества.“

Во Акциониот план на Декадата за ЕЧП на Обединетите нации (1995-2004 година) се нагласува дека: „... едукацијата од областа на човековите права се дефинира како обука, ширење информации и информирање насочени кон градење универзална култура на човековите права, по пат на пренесување знаење и вештини и оформување на ставови насочени кон:

- (а) Зајакнување на почитувањето на човековите права и основните слободи;
- (б) Целосен развој на човековата личност и чувството на достоинство;
- (в) Унапредување на разбирањето, толеранцијата, родовата рамноправност и пријателството меѓу сите нации, локалните народи и расните, националните, етничките, верските и јазичните групи...“

Акционен план за првата фаза (2005-2007 година) од Светската програма за едукација од областа на човековите права
Во стратегијата за имплементација се утврдени четири фази:

Фаза 1: анализа на моменталната состојба со ЕЧП

Фаза 2: одредување приоритети и развивање национална стратегија за имплементација

Фаза 3: имплементација и следење

Фаза 4: оценување

за времетраење од по три години. Акциониот план за првата фаза (2005-2007 година) од Светската програма за едукација од областа на човековите права (UN Doc. A/59/525/Rev. 1 од 2 март 2005 година) се фокусира врз системите на основни и средни училишта. Главниот двигател на оваа иницијатива беше Шуламит Кениг, основачот на Декада на народите за едукација во областа на човековите права (ПДХРЕ), којашто има за цел, ништо помалку од, долгорочна визија човековите права да им станат достапни на сите на нашата планета „за луѓето да ги познаваат њивите и да се љубат на нив“. Според ова, целта на едукацијата од областа на човековите права е „именоси во областа на човековите права за сите“. Или пак, со зборовите на Нелсон Мандела (Nelson Mandela): да се „развијат нова политичка култура заснована врз човековите права“. За методите на едукација од областа на човековите права:

☺☞ Овие забелешки за методологијата на едукацијата од областа на човековите права.

Б. ЧОВЕКОВИ ПРАВА И ЧОВЕКОВА БЕЗБЕДНОСТ

УДЧП беше изготвена како резултат на најсериозните прекршувања на човековото достоинство, какво што е особено искуството со Холокаустот за време на Втората светска војна. Фокусот е насочен кон личноста на човекот. Во Преамбулата на Декларацијата се споменува „ослободување од сирин и од немањитија“. Истиот пристап претставува природен дел од концептот за човекова безбедност.

На Меѓународната работилница посветена на човековата безбедност и едукацијата од областа на човековите права одржана во Грац, во јули 2000 година, се истакна дека човековата безбедност е насочена кон заштита на човековите права, односно преку спречување судири и третирање на длабоките причини за несигурност и ранливост. Стратегијата за човекова безбедност се стреми кон воспоставување глобална политичка култура којашто се заснова на човековите права.

„Повеќејќи закани на човековата безбедност откриваат директна или индиректна димензија на човековите права.“

Втора министерска средба на Мрежата за човекова безбедност.
Луцерн. Мај 2000 година.

„Човековите права овозможуваат темелна основа врз којашто можат да се спроведуваат човековиот развој и човековата безбедност.“

Четврта министерска средба на Мрежата за човекова безбедност.

Санџаго де Чиле. Јули 2002 година.

Во овој контекст, едукацијата од областа на човековите права е стратегија насочена кон човековата безбедност, бидејќи ги оспособува луѓето да бараат решенија за своите проблеми врз основа на заеднички глобален систем од вредности и пристап, којшто е ориентиран кон правилата и заснован врз правата, наместо пристап којшто е ориентиран кон власта. Човековата безбедност се промовира во општеството, на децентрализиран начин, почнувајќи од основните потреби на луѓето, подеднакво како на жените, така и на мажите, односно проблемите на лична безбедност, сиромаштија, дискриминација, општествена правда и демократија. Ослободувањето од експлоатација или корупција започнува тогаш кога луѓето повеќе не го прифаќаат кршењето на нивните права. Институциите на граѓанското општество како Транспаренси Интернешенел (Transparency International) го

„(Човековата безбедност) е, во основа, најор да се изгради глобално општествено каде што сигурноста на поединецот се наоѓа во општеството на меѓународните приоритети (...), каде што меѓународните стандарди за човековите права и владеењето на правото се унапредени и викаени во кохерентна мрежа којашто го илустрира поединецот...“

Лојд Аксворди (Lloyd Axworthy), поранешен министер за надворешни работи на Канада.

поддржуваат овој процес на еманципација заснован врз познавањето на човековите права.

Постојат неколку **врски меѓу човековите права и човековата безбедност**. „Безбедноста“ во облик на лична безбедност (на пр. заштита од произволно притворање), социјална сигурност (на пр. обезбедување елементарни потреби, како безбедност на храната) и меѓународна безбедност (правото на живеење во безбеден меѓународен поредок) соодветствува на постоечките човекови права. „Безбедноста политички мора да биде многу повеќе интегрирана со стратегииите за унапредување на човековите права, демократијата и развојот. Човековите права, хуманитарното право и правото на бегалци ја обезбедуваат нормативната рамка, врз која се заснова прелиминарниот кон човековата

безбедност.“ (Извор: **Министерство за надворешни работи и меѓународна трговија, Канада. 1999 година**. Човекова безбедност: Сигурност за луѓето во светот што се менува.)

Кршењата на човековите права откриваат закани за човековата безбедност, па затоа тие се користат како показатели кај механизмите за рано предупредување заради спречување судири односно конфликти. Меѓутоа, човековите права, исто така, имаат улога и во управувањето со конфликти, трансформацијата на судири и пост-конфликтното градење на мирот. Едукацијата од областа на човековите права, преку пренесување знаење, градење вештини и оформување ставови, ја сочинува основата за една вистинска култура на превенција.

Покрај тоа што човековите права се неопходен инструмент за спречување судири, тие исто така претставуваат клучен концепт во градењето систем на управување и за демократијата. Тие обезбедуваат основа за справување со општествените и глобалните проблеми по пат на активно учество, зголемена транспарентност и одговорност. „Градењето систем на управување“ се состои

„Во светот никога нема да има мир сè додека луѓето немаат безбедност во нивниот секојдневен живот.“

УНДП. 1994 година. Извештај за човековиот развој 1994 година.

од две комплементарни форми на градење капацитети: „градење на државата“ и „општествениот развој“. Градењето на државата овозможува „демократиска сигурност“, што најдобро може да се види од напорите за рехабилитација и обнова после судирите. „Општествениот развој вклучува социјална едукација од областа на човековите права за да се оспособат луѓето да се воведуваат на своите права и да покажат личен кон правото на другиот“ (Волтер Личем (Walther Lichem), ПДХРЕ).

Декларацијата за принципите на едукација од областа на човековите права и човековата безбедност од Грац, усвоена на 5-тата министерска средба на Мрежата за човекова безбедност во Грац на 10 мај 2003 година, има за цел зајакнување на човековата безбедност по пат на едукација од областа на човековите права, почнувајќи од правото да се познаваат сопствените човекови права, за да се идентификува одговорноста на сите релевантни фактори за едукација од областа на човековите права, како и го поздрават прирачникот „Разбирање на човековите права“, којшто треба да се преведе, дистрибуира и широко употребува.

Во Декларацијата од Грац, исто така, се посочува дека човековите права и човековата безбедност се меѓусебно нераскинливо поврзани, бидејќи унапредувањето и остварувањето на човековите права е цел и составен дел на човековата безбедност (член 1).

🌀 Декларацијата од Грац во Дојолнишелни извори, III.

Комисијата за човекова безбедност, воспоставена во 2001 година, под раководството на ко-претседавачите Садако Огата (Sadako Ogata), поранешен висок комесар за бегалци на ОН и Амартиа Сен (Amartya Sen), добитник на Нобеловата награда за економија, заедно со Интер-американскиот институт за човекови права и Универзитетот за мир, одржаа работилница за односот меѓу човековите права и човековата безбедност во Сан Хозе, Коста-рика, во декември 2001 година, на којашто се изработи „Декларација за човековите љава како неопходна комјонентна на човековата безбедност“ (<http://www.humansecurity-chs.org/doc/sanjosedec.html>). Извештајот на оваа комисија за „Човековата безбедност сега“, изготвен под водство на ко-претседавачите

„Почитувањето на интересите на националната безбедност, тесно сфатени, и тврдоглавото љридржување до крайковидиите визии за државната сувереност ја љобедија заљриженоста за интересите на човековата безбедност за жртвите и љокрај љоа љио, со екскентрична иронија, безбедноста на нејзините љграѓани – не само колективно, љуку исто љака многу значајно и индивидуално - ја овозможува безбедноста на државата.“

Луиз Арбур (Louise Arbour), висок комесар на ОН за човекови права. 2005 година.

Садако Огата и Амартиа Сен, се однесува на неколку загрижувачки прашања во поглед на човековите права. Според Бертран Г. Рамчаран (Bertrand G. Ramcharan), поранешен вршител на должноста висок комесар за човекови права на ОН, меѓународните норми и нормите за човековите права го дефинираат значењето на човековата безбедност.

Со член 3 од УДЧП и член 9 од Меѓународниот пакт за граѓански и политички права, исто така, се заштитува правото на слобода и безбедност на личноста, кое право посебно се однесува на ослободувањето од страв. Понатаму, член 22 од УДЧП и член 9 од Меѓународниот пакт за економски, социјални и културни права го признаваат правото на социјална сигурност, коешто заедно со другите економски и социјални права соодветствува на ослободувањето од немаштија. Односот меѓу глобализацијата и човековата безбедност се разгледува во Милениумскиот извештај на генералниот секретар на ОН, Кофи Анан (Kofi Annan) од 2000 година, во којшто, исто така, се прави разлика меѓу **ослободување од страв** и **ослободување од немаштија**, разлика којашто потекнува од четирите слободи прогласени од страна на американскиот претседател Рузвелт (Roosevelt) во 1940 година, за време на Втората светска војна, како визија на повоениот поредок. Извештајот на Генералниот секретар на ОН насловен „Со поголема слобода“ од 2005 година, се концентрира врз тоа како „да се усоврши триаголникот на развојот, слободата и мирот“ (став 12).

Борбата против сиромаштијата, како и борбата за остварување на економски, социјални и

„Премногу меѓународни субјекти денес сироведуваат љолишки коишто се засноваат врз страв, мислејќи дека на љој начин ќе ја зљолемаат безбедноста. Но висштинската безбедност не може да се изљради врз љаква основа. Висштинската безбедност мора да се заснова врз докажаниите љринципи на човековите љава.“

Сержио Виера де Мело, висок комесар на ОН за човекови права. 2003 година.

културни права е исто толку важна за безбедноста, колку и борбата за политичка слобода и основни слободи. Овие права не можат да се раздвојат, тие се меѓусебно зависни, меѓусебно поврзани и неделиви (☺& Ослободување од сиромаштија, љраво на здравје, љраво на работта). Генералното собрание на ОН, во „Излезниот документ“ кој произлезе од неговото заседание во 2005 година, побара да се разработи дефиниција за човековата безбедност.

Според Извештајот за човековиот развој на УНДП за 2000 година, човековите права и човековиот развој имаат заедничка визија и цел. *Индексот на човековиот развој*, којшто се употребува во извештаите за човековиот развој на УНДП содржи неколку показатели, како што се пристапот до образование, безбедност на храната, здравствени услуги, родова рамноправност и политичко учество, кои директно кореспондираат со човековите

„Затйоа, нема да уживаме во развој без безбеднось, нема да уживаме безбеднось без развој, и нема да уживаме во нишйу едно од нив без йочиййување на човековиите йрава...“

Кофи Анан (Kofi Annan), генерален секретар на ОН. 2005 година.
Со поголема слобода: кон развој, безбедност и човекови права за сите.

права. Како заклучок, концептите за човекова безбедност, човекови права и човеков развој се преклопуваат, взаемно се зајакнуваат и меѓусебно се зависни.

УНЕСКО се фокусира врз човековата безбедност, посветувајќи подеднакво внимание на прашањата на насилство и развој, и при тоа црпи инспирација од еден регионален пристап кон човековата безбедност.

Во 2005 година, под водство на Ендрју Мек (Andrew Mack), објавен е „**Извештај за човековата безбедност**“, којшто се концентрира врз насилните закани по човековата безбедност и којшто треба да продолжи да се објавува на еднаш годишно. Во извештајот се прикажува односот меѓу судирите и демократското владеење, укажувајќи дека зголемувањето на бројот на демократски влади низ светот води кон намалување на насилните судири.

В. ИСТОРИЈА И ФИЛОЗОФИЈА НА ЧОВЕКОВИТЕ ПРАВА

Идејата за **човечкото достоинство** е стара колку и историјата на човештвото и постои во различни форми во сите култури и религии. На пример, високата вредност којашто му се придава на човекот може да се види во африканската филозофија „убунйу“ или во заштитата на странците во исламот. „Злаийноийо йравило“ дека треба да се однесуваме со другите онака како што би сакале другите да се однесуваат со нас, постои во сите поголеми религии. Истото важи и за одговорноста на општеството да се грижи за своите сиромашни и за основните поими на социјална правда.

Сепак, идејата за „човекови йрава“ е резултат на филозофската мисла на современото време, заснована врз филозофијата на рационализмот и просветителството, врз либерализмот и демократијата, но исто така и врз социјализмот. И покрај тоа што современиот концепт за човековите права главно произлегол од Европа, мора да се истакне дека поимите на слобода и социјална правда, коишто се темели на човековите права, се дел од сите култури. Обединетите нации, под водство на Елинор Рузвелт (Eleanor Roosevelt), Рене Касен (René Cassin) и Џозеф Малик (Joseph Malik) ја изготвија УДЧП на којашто работеа 80 луѓе од Северот и Југот за да ги формулираат нејзините идеи и јазик. Чове-

ковите права станаа широко распространет концепт низ целиот свет, со силни влијанија од Истокот и Југот, односно концептот за економски, социјални и културни права, правото на самоопределување и на развој, ослободувањето од расната дискриминација и апартхејдот.

Додека, историски гледано, **граѓаните** станаа првите корисници на уставно заштитените човекови права како резултат на нивната борба за основни слободи и економски и социјални права, **странците** можеа да бидат носители на права само во исклучителни случаи или врз основа на билатерални договори. Тие имаа потреба од заштита од страна на сопствената држава, којашто ги претставуваше своите државјани во странство.

Големо значење за развојот на правилата за заштита на недржавјаните имаше **хуманитарното право**. Тоа имаше за цел воспоставу-

Човечко достоинство
во африканскиот концепт:

„Јас сум човек заййоа шййо ййвоиййе
очи ме гледаат како ййаков...“

Африканска поговорка, Мали.

„Сметаме дека овие висџини се очигледни сами по себе – дека сџе луѓе се создадени еднакви; дека се надарени од нивниот творец со одредени неотуѓиви права; дека меѓу нив се наоѓаат правото на живојт, слобода и попрага по среќа. Дека за да се осигураат овие права, меѓу луѓето се воспоставуваат влади коишто ги црпат своите праведни овластувања од согласоста на оние со коишто управуваат.“

Американска декларација за независност.
1776 година.

вање основни правила за постапување со непријателски војници, но и со цивили во вооружен судир (☺☞ Човекови права во вооружен судир). Раните претходници на вистинските меѓународни човекови права може да се најдат во договорите за **слобода на вероисповеста** содржани во Договорот од Вестфалија од 1648 година и за **укинување на ропството**, како што е Декларацијата за трговија со робови усвоена на Виенскиот конгрес во 1815 година, основањето на Американското друштво против ропството од 1833 година и Меѓународната конвенција против ропството од 1926 година. Заштитата на **малцинските права** исто така има долга историја и беше главно прашање во Версајскиот мировен договор од 1919 година, како и за Лигата на народите основана

истата година (☺☞ Актуелната глобална борба за човекови права во III. Дојолнителни извори).

Француската револуција, којашто беше инспирирана од Американската декларација за независност и прогласувањето на Законот за права (Bill of Rights) на Вирџинија од 1776 година, во 1789 година ги прогласи Правата на луѓето и на граѓанинот (Rights of Men and of the Citizen). Тие права беа групирани во категориите слобода, рамноправност и солидарност, коишто беа повторно преземени во Повелбата за основни права на Европската унија во 2000 година.

„Првото [право] е слобода на говорот и изразувањето – секаде во светот. Второто е слобода на секое лице да го исповеда Господ на сојствен начин - секаде во светот. Третото е ослободување од немаштинија – што преведено со светски зборови значи економско разбирање што за припадниците на секоја нација ќе обезбеди здрав и мирнодојски живот - секаде во светот. Четвртото е ослободување од сџрав...“

Френклин Д. Рузвелт (Franklin D. Roosevelt),
32-от претседател на Соединетите
Американски Држави. 1941 година.

Сепак, концептот на **универзални човекови права** за сите луѓе стана прифатлив за државите само по ужасите на Втората светска војна, кога беше постигната согласност за Универзалната декларација за човекови права помеѓу тогашните 48 држави, со 8 социјалистички земји и со воздржаност на Јужна Африка, како неопходна компонента на системот на Обединетите нации. Оттогаш, членството на ОН достигна 191 земја членка, но ниту една држава никогаш не ја доведе во прашање оваа декларација, којашто денес во голем дел може да се смета за обичајно меѓународно право.

Меѓународното право за човековите права се темели врз заеднички вредности договорени во рамки на Обединетите нации коишто претставуваат елементи на глобалната етика. Филозофите како Жан-Жак Русо (Jean-Jacque Rousseau), Волтер (Voltaire) и Џон Стјуарт Мил (John Stuart Mill) расправале за постоењето на човековите права. Според преовладувачките „теории на договор“, правата биле доделени во замена за лојалност кон владејачката власт, додека Имануел Кант (Immanuel Kant), со неговиот космополитски пристап, застапувал одредени права за „граѓанинот на светот“. Меѓународниот проект за „светска етика“, под водство на Клаус Кунг (Klaus Küng), откри дека сите поголеми религии имаат заеднички суштински вредности, коишто во голема мерка кореспондираат со основните човекови права.

☺☞ Верски слободи.

Со цел да се совладаат предизвиците на глобализацијата, предложени се концептите за „ети-ка на одговорноста“ - Ханс Јонас (Hans Jonas) и „глобална етика како поддршка на човековите права“ - Џорџ Улрих (George Ulrich). Двете светски конференции за човековите права во Техеран и Виена посветија внимание на дебатата за **приоритетите за одредени**

права и универзалноста наспроти културниот релативизам. На Конференцијата во Техеран во 1968 година се појасни дека сите човекови права се неделиви и меѓусебно зависни, а на Конференцијата во Виена во 1993 година се постигна консензуален договор дека „Иако мора да се има предвид значењето на националните и регионалните особености и

разновидните историски, културни и верски контексти, сепак должност на државите, без оглед на нивните политички, економски и културни системи, е да ги унапредуваат и зацврстуваат сите човекови права и основни слободи“. (**Виенска декларација и Програма за акција.** 1993 година. Став 5)

☺☞ Верски слободи.

Г. КОНЦЕПТ И ПРИРОДА НА ЧОВЕКОВИТЕ ПРАВА

Денес, концептот на човековите права е признат како **универзален**, како што може да се види од декларацијата усвоена на Светската конференција посветена на човековите права во Виена во 1993 година и резолуциите на Обединетите нации донесени по повод 50-годишнината од Универзалната декларација за човекови права во 1998 година. Некои скептици, коишто ја доведуваат во прашање универзалноста на човековите права, треба да се потсетат дека државите, коишто се толку географски различни како што е тоа случај со Кина, Либан или Чиле, беа меѓу оние држави коишто помогнаа во изработката на овој концепт во втората половина на 1940-тите години. Како и да е, оттогаш уште многу држави ја изразија својата поддршка на Универзалната декларација за човекови права и ги ратификуваа Меѓународниот пакт за граѓански и политички права (МППП) и Меѓународниот пакт за економски, социјални

и културни права (МПЕСКП), а коишто се темелат врз Универзалната декларација. Конвенцијата за елиминација на сите форми на дискриминација на жените (ЦЕДАВ) е ратификувана од страна на 182 земји, иако со многу резерви, додека Конвенцијата на ОН за правата на детето е ратификувана од страна на 192 земји.

Појдовна основа на концептот на човековите права е концептот на *природното достоинство на сите членови на човековото семејство* вграден во Универзалната декларација и двата меѓународни пактови од 1966 година, коишто исто така го признаваат идеалот на слободни човечки битија, кои се ослободени од стравот и немаштијата и кои имаат еднакви и неотуѓиви права. Имено, човековите права се универзални и неотуѓиви, што значи дека тие се применуваат насекаде и не можат да се одземат од ниту еден човек, ниту со негова согласност.

Како што беше истакнато на Светската конференција посветена на човековите права во Виена во 1993 година од страна на Генералниот секретар на ОН, Бутрос Бутрос-Гали (Boutros Boutros-Ghali): „човековите права се вродени права“.

Човековите права, исто така, се неделиви и меѓусебно зависни. Можат да се разликуваат различни **димензии или категории на човекови права: граѓански и политички права**, како слободата на изразување, и **економски, социјални и културни права**, како човековото право на социјална сигурност, коишто треба „прогресивно да се остваруваат“ поради фактот што тие наметнуваат финансиски обврски за државата. Во минатото, одредени држави или групи држави, какви што се социјалистичките држави, особено изразија претпочитање за економските, социјалните и културните права наспроти граѓанските и

политички права, додека Соединетите Американски Држави и земјите членки на Советот на Европа покажаа извесно претпочитање на граѓанските и политички права. Сепак, на Светската конференција за човекови права во Техеран во 1968 година, како и на Светската конференција посветена на човекови права во Виена во 1993 година, на оваа непродуктивна дебата ѝ се пристапи со признанието дека и двете категории или димензии на човековите права имаат еднаква важност. Во Техеран 1968 година, тие права беа прогласени за неделиви и меѓусебно зависни, затоа што целосното уживање на економските, социјалните и културните права е речиси невозможно без граѓанските и политичките права, и обратно.

Во 1980-тите години, беше призната една дополнителна категорија човекови права, односно правото на мир, правото на развој и правото на здрава животна средина. Овие права овозможуваат рамка неопходна за целосно остварување на сите останати права. Сепак, не постои условеност во смисла дека една категорија човекови права е предуслов за друга. Третата категорија права најдобро се опишува како **права на солидарност**, затоа што за нив е потребна меѓународна соработка и тие се насочени кон изградба на заедниците. Човековите права мора да се разликуваат од „правата на животните“ и од „правата на земјата“ коишто ги пропагираат одредени интересни групи.

Додека човековите права се права на сите поединци, без оглед на тоа дали поседуваат

државјанство на одредена држава или не, **правата на граѓаните** се основни права коишто исклучиво им се гарантираат на државјаните на определена држава како што се, на пример, активното и пасивното избирачко право или правото на пристап до јавните служби на одредена земја.

Човековите права исто така треба да се разликуваат од **малцинските права**, коишто се права на припадниците на една група со посебни етнички, верски или јазични карактеристики. Тие сами или во заедница со другите припадници на групата, имаат човеково право да уживаат и да ја негуваат сопствената култура, да веруваат или да ја исповедаат сопствената религија и да го употребуваат сопствениот јазик (член 27 од МПГПП). Повеќе посебни правила се содржани во Декларацијата на ОН за малцинските права од 1993 година и во европските регионални инструменти за човекови права.

Посебно внимание им се посветува на човековите права на **локалните населенија**. Од 1982 година, во работната група на ОН посветена на локалните населенија се води расправа за начините на унапредување и заштита на нивните човекови права, особено во поглед на нивниот однос кон земјиштето.

Во рамки на УНЕСКО, Конвенцијата за заштита и унапредување на разновидноста на културното изразување од 2005 година и Конвенцијата за зачувување на нематеријалното културно наследство од 2003 година

Изготвена е, но сè уште не е усвоена, Декларација за човековите права на локалните населенија, додека Меѓународната организација на трудот (МОТ), со ревидирање на една претходна декларација, во 1989 година ја усвои *Конвенцијата бр. 169* во однос на „локалните и йлеменски населенија во независните држави“. Во 2001 година, беше именуван *Специјален извештувач на ОН за човекови права и основни слободи на локалното население*. Последователно на една препорака усвоена на Светската конференција посветена на човековите права во Виена во 1993 година, беше воспоставен „*Постојан форум за локални ирашања*“ во 2000 година, како помошен орган на Економскиот и социјалниот совет (ECOSOC), кој форум за прв пат се состана во 2002 година. Африканската комисија за човекови права и права на народите, исто така, воспостави работна група за локални населенија.

ги надополнуваат човековите и малцинските права во зачувување на културниот идентитет.

Денес, концептот на човековите права е прифатен на глобален план и како таков претставува основа за меѓународната заедница на државите, меѓународните организации и општествените движења, кои себеси се сметаат за припадници на меѓународното општество. Човековите права, исто така, можат да бидат **средство коешто луѓето можат да го употре-**

буваат како орудие за општествена промена. Затоа, концептот на човековите права е во тесна врска со концептот на демократијата (☺️ *Право на демократија*). Условите на Европската унија и на Советот на Европа за прием на нови земји членки покажуваат во истата насока. Сепак, дали човековите права ќе можат да имаат вакво трансформирачко дејство зависи од познавањето и разбирањето на човековите права од страна на самите луѓе и од нивната подготвеност да ги употребуваат како орудие за промена.

Традиционалниот концепт на човековите права го критикуваат феминистите затоа што не ја одразува соодветно рамноправноста меѓу жените и мажите, како и поради недостатокот на родова чувствителност. Светските конференции за жени и изработката на Конвенцијата на ОН за елиминација на сите

форми на дискриминација на жените, меѓу другото, придонесоа кон родово-чувствителен пристап кон **човековите права на жените**, којшто исто така се одрази и во Декларацијата на ОН против насилството врз жените (☺️ *Човекови права на жени*). Важно е да се напомене дека инструментите за заштита на човековите права претставуваат нов општествен и политички концепт, правно признавајќи ги жените како потполни и рамноправни човечки битија.

Некои држави исто така укажуваат на своите **историски, верски и културни особености**, во поткрепа на тврдењата дека одредени човекови права не можат да се однесуваат на нив на ист начин како што се однесуваат на други држави. Декларацијата и Акционата програма на Виенската светска конференција го призна постоењето на различни пристапи

во остварувањето на човековите права коишто се засновани врз историски, верски и културни фактори, но во исто време ја повторил обврската на сите држави да ги исполнат сите човекови права. Затоа постоењето на културни или верски разлики не смее да се употребува како изговор за нецелосно исполнување на меѓународните обврски во однос на човековите права. Сепак, треба да се има предвид културниот контекст. **Дијалогот меѓу цивилизациите** којшто се одвива во Обединетите нации има токму таква цел, да ја признае позитивната вредност на различните цивилизации, оневозможувајќи изговор за неисполнување на обврските кон човековите права. Едно од најтешките прашања е прашањето за положбата на жените во одредени култури, кое може да доведе до сериозни кршења на човековите права и коешто треба да бидат дел од секоја агенда на дијалог.

Д. СТАНДАРДИ ЗА ЧОВЕКОВИТЕ ПРАВА НА УНИВЕРЗАЛНО НИВО

Неодамнешната историја на поставување стандарди на глобално ниво започна со **Универзалната декларација за човекови права (УДЧП)**, усвоена од страна на Генералното собрание на ОН на 10 декември 1948 година, непосредно по завршувањето на Втората светска војна, којашто беше сведоштво за најголемите повреди на човековите права кога и да е. Спречувањето и казнувањето на геноцидот, онака како што беше извршен

врз Евреите во холокаустот, е предмет на „*Конвенцијата за спречување и казнување на злосторството геноцид*“, усвоена еден ден пред усвојувањето на УДЧП.

Со цел заложбите содржани во УДЧП да се преточат во правно-задолжителни обврски, Комисијата на ОН за човекови права изготви два меѓународни пакта, еден за граѓански и политички (МПГПП) и еден за економски,

социјални и културни права (МПЕСКП). Поради *спречувањето* војна, тие беа усвоени дури во 1966 година, а стапија во сила во 1976 година, откако беа ратификувани од страна на 35 земји. На 1 јануари 2006 година МПГПП броеше 155, а МПЕСКП 152 членки. Прво беше усвоен МПЕСКП, што беше показател на претпочитањето на тогашното ново мнозинство на земји во развој и социјалистички

земји во ОН, на економските, социјалните и културните права.

Во 1960-тите години, борбата против **расната дискриминација** и **апартхејдот** излегоа во прв план, што резултираше со две конвенции – против расната дискриминација и за сузбивање на кривичното дело апартхејд. Понатаму, беа усвоени и конвенциите за елиминација на сите форми на дискриминација на жените, против мачењето и други облици на сурово, нечовечно и понижувачко постапување или казнување, како и за правата на детето. Тие конвенции подетално ги објаснуваат и конкретизираат одредбите од двата пакта или посветуваат посебно внимание на човековите потреби на специфични целни групи. Во случајот со конвенцијата за жените од 1979 година, **„проблемот на сфаќање резерви“**, којшто претставува општ проблем на меѓународните договори за човекови права, доби особено значење, бидејќи голем број исламски земји се обидоа на овој начин да ограничат одредени човекови права на жените.

Според **принципот на недискриминација**, државите треба да ги почитуваат и да им ги обезбедат на сите поединци на нивната територија сите човекови права без каква било дискриминација по основ на расата, бојата на кожа, полот, јазикот, религијата, политичкото или друго убедување, националното или социјалното потекло, сопственоста, раѓањето или друг статус (член 2 од МПГПП и МПЕСКП). Понатаму, Дополнителниот

протокол бр. 12 на Европската конвенција за човекови права обезбедува општо право на недискриминација од органите на државната власт.

☺☞ *Недискриминација.*

Меѓутоа, постои исто така и можност за **исклучоци** и употреба на **клаузули за отповикување**. Во случај на **општа вонредна состојба**, којашто претставува закана за опстанокот на една нација, државата може да ги дерогира своите обврски, доколку официјално е прогласена вонредна состојба, при што мерките остануваат во рамки на ограничувањата коишто состојбата строго ги налага. Мерките мора да бидат преземени врз недискриминаторска основа (член 4 (1) од МПГПП). За ова, другите држави договорни страни треба да бидат известени преку Генералниот секретар на Обединетите нации. Меѓутоа, не се дозволени ограничувања на одредени членови, коишто се однесуваат на правото на живот, забраната за мачење и ропство, неретроактивноста на кривичните дела или правото на слобода на мисла, совест и вероисповест (член 4 (2) од МПГПП). Од тие причини, овие права се нарекуваат непоништливи права, односно права кои не можат да се дерогираат. Одредбите за итни и вонредни состојби стааа сè повеќе релевантни во борбата против **тероризмот**. Слични одредби постојат и во Европската конвенција за човекови права (член 15). Комитетот на ОН за граѓански и политички права ги објасни обврските на државите во Општиот коментар (бр. 29, 2001 година) за „*вонредниите состојби* (член 4)“, а

Преглед на најважните конвенции за човекови права на ОН

- Универзална декларација за човекови права (1948 година) (Universal Declaration of Human Rights)
- Меѓународен пакт за економски, социјални и културни права (1966 година) (International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights)
- Меѓународен пакт за граѓански и политички права (1966 година) (International Covenant on Civil and Political Rights)
- Конвенција за спречување и казнување на злосторството геноцид (1948 година) (Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide)
- Конвенција против мачење и други облици на сурово, нечовечно и понижувачко постапување или казнување (1984 година) (Convention against Torture and other Cruel, Inhuman and Degrading Treatment or Punishment)
- Меѓународна конвенција за елиминација на сите форми на расна дискриминација (1965 година) (International Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination)
- Конвенција за елиминација на сите форми на дискриминација на жените (1979 година) (Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women)
- Конвенција за правата на детето (1989 година) (Convention on the Rights of the Child)

Интер-американската комисија за човекови права и Комитетот на министри на Советот на Европа усвоија извештај и водечки насоки за „*тероризмот и човековите права*“.

Одредени права можат да содржат таканаречени „*клаузули за отповикување*“ коишто дозволуваат ограничувања на одредени права доколку тоа е неопходно за заштита на националната безбедност, јавниот ред, здравјето на луѓето или моралот, или пак заради заштита

на правата и слободите на другите. Ваквата можност особено постои во поглед на слободата на движење, слободата да се напушти која било земја, вклучително и сопствената, слободата на мисла, совест и вероисповест, вклучително и изразување на религијата или верата, слободата на изразување и информирање, слободата на собирање и здружување. Овие ограничувања треба да бидат пропишани со закон, што значи дека треба да бидат усвоени

од страна на парламентот. Органите коишто ги толкуваат соодветните правни инструменти имаат обврска да ја контролираат секоја злоупотреба на овие одредби. Како последица на ова, имаше неколку случаи пред Европскиот суд за човекови права и пред Интер-американската комисија за човекови права и Судот во однос на примената на овластувањата во вонредни состојби или во однос на клаузулите за отповикување.

Г. ИМПЛЕМЕНТАЦИЈА НА ИНСТРУМЕНТИТЕ ЗА УНИВЕРЗАЛНИТЕ ЧОВЕКОВИ ПРАВА

Државите имаат **должност да ги почитуваат, заштитуваат и исполнуваат** човековите права. Во многу случаи, имплементацијата значи дека државата и нејзините органи треба да ги почитуваат прифатените права, на пример да го почитува правото на приватност или правото на изразување. Ова особено се однесува на граѓанските и политичките права, додека пак за економските, социјалните и културните права имплементацијата подразбира позитивно дејствување од страна на државата во насока на нивно исполнување, односно потребно е да се исполнат или овозможат одредени услуги како образование и здравство и да се обезбедат одредени минимални стандарди. Во овој контекст, се зема предвид капацитетот на дадената држава. На пример, во член 13 од МПЕСКП се гарантира правото на образование на секое лице. Меѓутоа, се

прецизира дека само основното образование треба да биде достапно бесплатно. Средното образование и високото образование треба, општо земено, да бидат достапни и можни за сите, додека бесплатно образование на овие степени се очекува да се воведува прогресивно. Концептот за постепено достигнување според капацитетот се применува во однос на неколку економски, социјални и културни права.

Должноста за заштита налага државата да го спречи насилството и другите повреди на човековите права меѓу луѓето на нејзината територија. Согласно ова, човековите права исто така имаат и „*хоризонтална димензија*“, којашто добива сè поголемо значење во ерата на глобализацијата, покренувајќи го прашањето за општествената одговорност на меѓународните корпорации.

Друг тренд на развој претставува сè поголемото нагласување на **спречувањето на кршењето на човековите права** по пат на структурни мерки, односно преку националните институции или преку вклучување на димензијата на човековите права во операциите на **зачувување на мирот**. Спречувањето е исто така приоритет и на **пристапот на човекова безбедност** кон човековите права.

☺☞ Б. Човекови права и човекова безбедност.

Човековите права треба првенствено да се имплементираат односно остваруваат на **национално ниво**. Меѓутоа, може да постојат определени **пречки**, какви што се недостатоците во „*добројто управување*“, како што е корумпираната или неефикасна јавна администрација или судство. Со цел да се обезбеди

дека државата ги исполнува своите обврски, воспоставено е **меѓународно набљудување** на придржувањето на државата кон повеќето меѓународни конвенции за човекови права. Ова набљудување може да има различни облици. **Системи за известување** се предвидени во многу меѓународни конвенции. Согласно овие системи, државите треба редовно да известуваат за нивните постигнувања на планот на заштита на човековите права. Обично, комисија од експерти ги разгледува извештаите и дава препораки како да се зајакне имплементацијата. Комисијата може исто така да даде „*оштри забелешки*“ за правилно толкување на конвенциите. Во неколку случаи, како на пример во случајот со Меѓународниот пакт за граѓански и политички права (МПГПП), постои дополнителен протокол со којшто се овластува Комитетот за граѓански и политички права да прима **поединечни жалби** од лица за наводни прекршувања на нивните човекови права. Меѓутоа, ова е единствено возможно за луѓето коишто живеат во државите коишто го ратификувале дополнителниот протокол. Некои конвенции имаат, исто така, и одредби за **меѓу-државни жалби**, но оваа можност ретко се користи. **Судска постапка за заштита е предвидена** само во европските и интер-американските конвенции за човекови права, преку постоењето на Европскиот и Интер-американскиот суд за човекови права, коишто донесуваат одлуки со правно-обврзувачко дејство за државите. Исто така, ќе се формира и Африкански суд за човекови и народни права, откако неговиот статут ќе стапи во сила.

Како дополнување на постапките содржани во инструментите за човекови права, како што се конвенциите за човекови права, постојат и таканаречени „*иосийки засновани врз љовелба*“, коишто се воведени врз основа на Повелбата на Обединетите нации, со цел третирање на повредите на човековите права низ целиот свет. Една таква постапка се заснова врз Резолуцијата 1235, усвоена од страна на Економскиот и социјален совет на ОН (ЕКОСОЦ) во 1967 година, со којашто се дозволи Комисијата за човекови права да решава за тешки и систематски прекршувања на човековите права низ целиот свет во јавна постапка. Другата е доверлива постапка 1503, којашто се темели врз Резолуцијата 1503 на ЕКОСОЦ од 1970 година, со којашто се допушта поднесување петиции до канцеларијата на Високиот комесар на ОН за човекови права во Женева, а кои потоа ги разгледува експертска група на Поткомисијата на ОН за унапредување и заштита на човековите права. Оваа постапка е главно наменета за тешки прекршувања на човековите права. Исто така, за состојбата во одредена земја може да расправа и Советот за човекови права, составен од 47 членови, којшто ја замени Комисијата за човекови права во 2006 година, како резултат на реформата на Обединетите нации со цел да се зајакне главниот орган за човекови права на ОН.

Во работата на Комисијата за човекови права и нејзиното **експертско тело**, Поткомисијата, **специјалните постапки**, односно активностите на специјалните известувачи и претстав-

ници на Комисијата за човекови права или на Генералниот секретар на ОН за прашања од областа на човековите права стекнаа сè поголема важност. Постојат „*известувачи за одредени земји*“, како што е специјалниот известувач за Босна и Херцеговина и Сојузна Република Југославија, за Авганистан, Судан или Хаити како и „*иемайски известувачи*“, какви што се специјалните известувачи за тортура или за насилство врз жените. Сè на сè, постојат речиси 40 вакви специјални постапки, преку кои се собираат информации за нивната област на дејствување и коишто можат да се однесуваат само на одредена земја или за целиот свет. Тие го одразуваат зголемениот активизам на Обединетите нации, а исто така овозможуваат и механизам за следење и последователно дејствување во случаите кога не се предвидени никакви постапки за спроведување или пак недостасува ефикасност, како што е тоа случај со Декларацијата за бранители на човековите права или во случаите на неколку економски и социјални права, како што се човековите права на образование, на исхрана, на соодветно живеење, на здравство, политики на структурно прилагодување и надворешен долг. Понатаму, постојат и „*независни експерти*“, на пример за правото на развој и „*работни групи*“, на пример во поглед на присилни исчезнувања и исчезнувања против сопствената волја. Во 2006 година, **Советот за човекови права (Human Rights Council)** ги презеде сите овластувања, функции и одговорности на Комисијата за човекови права.

Понатаму, Високиот комесар за човекови права на Обединетите нации сè повеќе прибеѓнува кон отворање **мисии на Канцеларијата на високиот комесар** во земјите, каде постои проблематична состојба со човековите права. Вакви мисии се воспоставени во земји како што се Авганистан, Босна и Херцеговина, Камбоџа, Колумбија, Гватемала, Хаити, Косово, Црна Гора, Србија, Сиера Леоне, итн. Тие прибираат информации и ги унапредуваат стандардите за човековите права, на пример, по пат на обезбедување совети во текот на законодавниот реформски процес или преку учество во работата на меѓународната заедница.

Активностите на овие посебни институции имаат и заштитна и промотивна улога. Тие

промовираат подобро осознавање на човековите права и нивно вклучување во сите активности, со цел да решенијата што се носат цврсто да се засноваат врз човековите права. Навистина, **унапредувањето на човековите права** е многу голема задача, којашто не може да се постигне само со дејствување на меѓународните институции и органи. Унапредувањето на човековите права, пред сè, значи луѓето да се запознаат со нивните права, да се информираат за нивните права и да научат како на најдобар начин да ги искористат своите човекови права. Во остварувањето на оваа цел, можат да се вклучат различни субјекти. Тие опфаќаат университети, образовниот сектор, општо земено, но исто така и невладини организации (НВОи).

На **национално ниво**, Обединетите нации препорачуваат воспоставување „**национални институции**“ за унапредување и заштита на човековите права, како што се народните правобранители или националните комисии за човекови права. За таа цел, Генералното собрание на ОН усвои неколку начела во однос на надлежноста и одговорностите, гаранциите за независност и плурализам, како и методите на работа (Национални институции за унапредување и заштита на човековите права, Резолуција на Генералното собрание на ОН 48/134 од 20 декември 1993 година (UN GA-Res. 48/134)).

Е. ЧОВЕКОВИТЕ ПРАВА И ГРАЃАНСКОТО ОПШТЕСТВО

Влијанието на граѓанското општество врз развојот на системот на човекови права, претставено главно преку **НВОи**, е од огромно значење. НВОите се засноваат врз слободата на здружување, заштитена со член 22 од МППП. Тие се клучни играчи во граѓанското општество за унапредување и заштита на човековите права. Во Обединетите нации, тие се развија во некој вид „**совесј на свештој**“. Тие честопати дејствуваат водени од одредени специфични интереси за заштита, како слободата на изразување и слободата на ме-

диумите (**член 19**) или спречување на мачење и нечовечно или понижувачко постапување (Асоцијација за спречување на тортура (АСТ) – **Association for the Prevention of Torture (APT)**). НВОите, како што е **Амнести Интернешенел (Amnesty International)**, употребуваат посебни постапки како што се „**жалби за илјино йостјайување**“ за да извршат притисок врз владите. Стратегијата на „**мобилизирање на срамот**“, која главно се постигнува со помош на независните медиуми, може да биде многу ефективна. НВОите какви што се **Меѓународ-**

ната хелсиншка федерација (International Helsinki Federation (IHF)), **Меѓународната кризна група (International Crisis Group (ICG))** или **Хјуман рајтс воч (Human Rights Watch)** вршат влијание врз владите и меѓународната заедница преку своите **високо квалитетни извештаи**, засновани врз изнаоѓање факти и следење на состојбите. Еден друг ефективен приод на НВОите е изготвувањето „**извештаи во сенка**“, паралелни на официјалните државни извештаи коишто се упатуваат до меѓународните набљудувачки тела.

Според резолуцијата на Генералното собрание од 1998 година, **Декларацијата за бранители на човековите права (Human Rights Defender's Declaration)**, на лицата и НВОите коишто работат за човековите права треба да им се обезбеди неопходна слобода во нивното дејствување, како и да бидат заштитени од прогонување од секаков вид. Во некои држави, организациите како Амнести Интернешенел или Хелсиншките комитети беа изложени на критика и, во некои случаи, дури и на прогонување поради нивната работа. Има бројни случаи низ целиот свет каде што активистите за човекови права биле затворани поради нивните легитимни активности. Државата има не само обврска да ги заштити активистите од своите претставници, како што е полицијата, туку исто така и од насилнички групи, какви што се ескадроните на смртта, коишто го земаат законот во свои раце.

Генералниот секретар на ОН именува *свјетски претставник* за бранителите на човековите права за да го поддржи спроведувањето на соодветната декларација на ОН.

НВОите, исто така, имаат значајна улога во *Едукацијата и изучувањето на човековите права* - ЕИЧП (*Human Rights Education and Learning* - HREL)), преку осмислување наставни планови, организирање програми за обука и подготвување материјали за обука, честопати во соработка со Обединетите

нации, УНЕСКО, Советот на Европа или други меѓувладини институции. На глобално ниво, *Декадата на народите за едукација од областа на човековите права* (*People's Decade for Human Rights Education* - PDHRE)), со која започна Декадата на ОН за ЕЧП исто така се прошири и на Југот, каде што го олесни создавањето регионални институции за изучување на човековите права, на пример во Индија, Аргентина и Мали. На полето на обука против расизмот и дискриминаторското однесување, низ целиот свет активно дејствува Лигата против клеветите (*Anti-Defamation League* - ADL).

Мрежите на НВОи се здобија со посебно значење во борбата за рамноправност на жените и нивната заштита. УНИФЕМ, КЛА-ДЕМ или WIDE, сите тие ја зацртаа ЕЧП на високо место на нивната агенда, со цел да ги оспособат жените да ги надминуваат пречките за нивна целосна рамноправност и недискриминација. Во Африка, НВОите редовно се состануваат пред седниците на Африканската комисија за човекови и народни права, присуствуваат на нејзините седници и организираат заеднички активности за обука. Австриската НВО - Европскиот центар за обука и истражување на човековите права и демократијата (ЕТЦ) соработува со голем број центри за човекови права во југоисточна Европа во насока на обезбедување локални и регионални програми за едукација и обука од областа на човековите права.

Организациите на граѓанското општество помагаат во засилување на гласот на лицата со слаба економска и политичка моќ. Во кампањите со специфични теми коишто се однесуваат на, да споменеме само неколку, правичната размена, насилството врз жените, човековите права и повредите на животната средина, меѓународното граѓанско општество го сврти светското внимание кон заканите за човековата безбедност.

НВОите можат да оспособат и мобилизираат цела низа организации на граѓанското општество во своите земји, преку едукација заснована врз правата, со цел да се засили учество на граѓаните во економските и политичките процеси, како и да се осигури дека институционалните уредувања ќе бидат отворени кон и сообразени на потребите на луѓето.

(Извор: **Човекова безбедност сега. 2003 година**. Комисија за човекова безбедност, 88 (*Human Security Now. 2003. Commission on Human Security, 88.*))

Балканската мрежа за човекови права (БМЧП) здружува голем број НВОи за човекови права, со цел размена на информации и спроведување заеднички активности.

Ж. РЕГИОНАЛНИ СИСТЕМИ ЗА УНАПРЕДУВАЊЕ **!?** И ЗАШТИТА НА ЧОВЕКОВИТЕ ПРАВА

Покрај универзалните инструменти за заштита на човековите права, се развија неколку регионални системи за човековите права, коишто вообичаено овозможуваат повисок стандард за правата и нивното остварување.

Предноста на регионалните системи се состои во нивниот капацитет да постапуваат и да решаваат по жалбите за повреди на човековите права на поефикасен начин. Во случајот со судовите, тие можат да се донесуваат правно-обврзувачки одлуки и обештетување, а исто така и препораките на комисиите за човекови права обично се сфаќаат сериозно од страна на државите. Тие одлуки можат да резултираат не само со градење „судска практика“ во однос на толкувањето и разјаснувањето на одредбите на инструментите за човекови права, туку исто така и со измени во националното право со цел негово усогласување со меѓународните обврски за човековите права. Понатаму, регионалните системи се стремат да бидат почувствителни кон културните и верските прашања, доколку за нив постојат издржани причини.

I. ЕВРОПА

Европскиот систем за човекови права има три слоеви, имено тоа се системот на Советот на Европа (во моментот има 46 земји членки),

системот на Организацијата за безбедност и соработка во Европа (55 земји членки) и системот на Европската унија (во моментот 25 земји членки).

Европскиот систем за човекови права е најдобро разработениот регионален систем. Тој се разви како реакција на масовните кршења на човековите права за време на Втората светска војна. Човековите права, владеењето на правото и плуралистичката демократија се камен темелници на европскиот правен поредок.

1. Системот за човекови права на Советот на Европа

а. Преглед

Главниот инструмент е **Европската конвенција за човекови права (ЕКЧП)** од 1950 година и нејзините 13 дополнителни протоколи. Посебно значење имаат протоколите бр. 6 и 13 (кои сè уште не стапиле во сила) за укинување на смртната казна, што го разликува европскиот пристап кон човековите права од оној на Соединетите Американски Држави, како и протоколот бр. 11, којшто ги замени Европската комисија за човекови права и Европскиот суд за човекови права, со еден постојан Европски суд за човекови права. ЕКЧП главно содржи граѓански и политички права.

Европски инструменти за човековите права

- Конвенција за заштита на човековите права и основните слободи (1950 година) и 14 дополнителни протоколи (Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms)
- Европска социјална повелба (1961 година), со ревизиите од 1991 и 1996 година и Дополнителните протоколи од 1988 и 1995 година. (European Social Charter)
- Европска конвенција за спречување на тортурa и други облици на нечовечно и понижувачко постапување (1987 година) (European Convention for the Prevention of Torture and other Inhuman and Degrading Treatment)
- Финален акт од Хелсинки (1975 година) (Final Act of Helsinki) и последователниот процес на КЕБС/ОБСЕ со Повелбата од Париз за нова Европа (1990 година) (Charter of Paris for new Europe)
- Европска повелба за регионални или малцински јазици (1992 година) (European Charter for Regional or Minority Languages)
- Рамковна конвенција за заштита на националните малцинства (1994 година) (Framework Convention for the Protection of National Minorities)
- Повелба за основните права на Европската унија (2000 година) (Charter of Fundamental Rights of the European Union)

Европската социјална повелба од 1961 година се обиде да ги прошири економските и социјалните права, но таа никогаш не ја достигна важноста што ја има ЕКЧП. Од почетокот таа имаше слаб и неефикасен систем за имплементација. Сепак, паралелно со растечкото внимание кон економските и социјалните права на универзално ниво од доцните 1980-ти години, повторно започна да се посветува внимание на Европската социјална повелба, којашто беше два пати менувана и дополнувана во 1988 и во 1995 година и која сега, исто така, нуди можност за поднесување колективни жалби врз основа на дополнителен протокол.

Голема новина беше воведена со **Европската конвенција за спречување на тортура и други облици на нечовечно или понижувачко постапување или казнување** од 1987 година, со којашто се воспостави Европскиот комитет за спречување на тортура и други облици на нечовечно или понижувачко постапување или казнување. Комитетот испраќа делегации во сите земји членки на Конвенцијата, кои вршат редовни или специјални посети во сите места на притворање односно лишување од слобода. Имено, логиката на системот се состои во неговото превентивно дејство наспроти заштитата *ex post facto*, за којашто сè уште се грижи ЕКЧП и Европскиот суд за човекови права. Во декември 2002 година, Генералното собрание на ОН усвои дополнителен протокол кон Конвенцијата на ОН против тортурата, со којшто се предвидува сличен механизам на дејствување низ целиот свет.

☹️ Забрана на мачење.

Европската рамковна конвенција за заштита на националните малцинства (1995 година) беше изработена по самитот на Советот на Европа одржан во Виена во 1993 година, како реакција на сè поголемите проблеми со малцинските права во Европа. Овие проблеми се

резултат на распадот на Советскиот Сојуз и на Социјалистичка Република Југославија и, поопшто гледано, тие се резултат на процесот на самоопределување во Европа во 1990-те години. Согласно конвенцијата, државите мора да ги заштитиуваат индивидуалните права на

ЕВРОПСКИ ИНСТИТУЦИИ И ОРГАНИ ЗА ЧОВЕКОВИ ПРАВА

Совет на Европска:

- Европски суд за човекови права (еден суд 1998 година) (European Court of Human Rights)
- Европски комитет за социјални права (ревидиран во 1999 година) (European Committee on Social Rights)
- Европски комитет за спречување на тортура или други облици на нечовечно или понижувачко постапување (КСТ, 1989 година) (European Committee for the Prevention of Torture or other Inhuman or Degrading Treatment, CPT)
- Советодавен комитет за Рамковната конвенција за национални малцинства (1998 година) (Advisory Committee of the Framework Convention on National Minorities)
- Европска комисија за расизам и нетолеранција (1993 година) (European Commission on Racism and Intolerance, ECRI)
- Европски комесар за човекови права (1999 година) (European Commissioner for Human Rights)
- Комитет на министри на Советот на Европа (Committee of Ministers of the Council of Europe)

ОБСЕ:

- Канцеларија за демократски институции и човекови права (ОДИХР, 1990 година) (Office for Democratic Institutions and Human Rights, ODIHR)
- Висок комесар за национални малцинства (ОБСЕ, 1992 година) (High Commissioner on National Minorities)
- Претставник за слободата на медиумите (ОБСЕ, 1997 година) (Representative for the Freedom of the Media)

Европска унија:

- Европски суд на правдата (European Court of Justice)
- Европски набљудувачки центар за расизам и ксенофобија (ЕУМЦ, 1998 година) (European Monitoring Centre on Racism and Xenophobia, EUMC)
- Европска агенција за основни права (2007 година) (European Agency for Fundamental Rights)

припадниците на националните малцинства, но исто така и да обезбедат услови коишто им овозможуваат на малцинствата да ја одржуваат и развиваат сопствената култура и идентитет. Сепак, механизмот за спроведување е ограничен на систем за известување и на Советодавната комисија на експерти, којашто е задолжена за разгледување на извештаите.

Советот на Европа во 1999 година исто така востанови „Комесар за човекови права“ (*Commissioner on Human Rights*), којшто дава информации за своите активности во годишен извештај. Понатаму, постои **доверлив систем на набљудување** на работата на земјите членки во различни области на човековите права, што е одговорност на Советот на министри врз основа на извештаите, коишто ги подготвува Секретаријатот.

б. Европски суд за човекови права

Основниот инструмент за заштита на човековите права во Европа е Европскиот суд за човекови права во Стразбур, чијашто задолжителна надлежност денес ја признаваат сите земји членки на Советот на Европа. Бројот на судии е еднаков со бројот на земјите членки во Советот на Европа. Во секој случај, вклучен е и таканаречен „национален судија“, со цел да го олесни разбирањето на националното законодавство. Сепак, штом ќе бидат именувани, судиите ја извршуваат функцијата исклучиво во лично својство.

За жалбата поднесена до Судот да биде **допуштена**, треба да се исполнат четири главни предуслови:

- а. да станува збор за повреда на право заштитено со ЕКЧП и нејзините дополнителни протоколи
- б. жалителот/жалителите да е/се жртва/и на повредата
- в. да се исцрпени сите ефективни домашни средства
- г. жалбата да се поднесе во рок од 6 месеци по исцрпување на домашните средства

Доколку жалбата се смета за допуштена, совет составен од 7 судии одлучува за меритумот на случајот. Пресудата на советот е конечна доколку се смета дека случајот нема посебна важност или не отвора нова област на надлежност, во кој случај Големиот судски совет, составен од 17 судии, ја врши функцијата на второстепена инстанца. Пресудите се правно-обврзувачки и може да се досуди обештетување. Комитетот на министри има задача да врши надзор над извршувањето на пресудите.

Во моментот, главниот проблем на овој систем е огромниот број примени жалби, којшто од околу 1.000 жалби во 1989 година се зголеми на повеќе од 44.000 во 2004 година, што предизвика преоптоварување на системот. Протоколот бр. 14 на ЕКЧП од 2004 година беше усвоен со цел да се изнајде решение за овој проблем.

2. Системот на човекови права на Организацијата за безбедност и соработка во Европа (ОБСЕ)

ОБСЕ, којашто ја замени Конференцијата за безбедност и соработка во Европа во 1994 година, е многу специфична организација. Таа нема ниту правна повелба, ниту меѓународен правен субјективитет, а нејзините декларации и препораки имаат само политичка природа и не се правно-обврзувачки за државите. Па сепак, честопати многу деталните списоци на обврски, усвоени на различни последователни конференции или експертски средби, чие исполнување го следи Советот на претставници на земјите членки, како последователните конференции кои редовно се организираат го сочинуваат прилично успешниот механизам за набљудување. „Хелсинкиот процес“ одигра важна улога во воспоставувањето соработка меѓу Истокот и Западот во текот на студената војна и овозможи основа за соработка во поширокиот европски регион од 55 земји.

Под изразот „човекова димензија“, ОБСЕ презема бројни активности на полето на човековите права и особено на малцинските права. Овие, исто така, играат значајна улога во различни теренски мисии, каков што е случајот со Босна и Херцеговина или Србија и Црна Гора, како и со Косово. За оваа цел, мисиите на ОБСЕ имаат оддел за човекови права, а офицерите за човекови права се распоредуваат низ целата земја да ја набљудуваат и да известуваат за состојбата со човековите права, но исто така и да ги

унапредуваат човековите права и да пружаат помош во одредени случаи кога се бара заштита. ОБСЕ исто така им дава поддршка на националните институции за човекови права во земјите каде што има своја мисија, како што се народните правобранители во Босна и Херцеговина или на Косово.

Развиени се специјални механизми во форма на **Високиот комесар за малцинства и Претставникот за слобода на медиумите** (☺☞ *Слобода на изразувањето и слобода на медиумите*), коишто имаат свои канцеларии во Хаг и Виена. Високиот комесар за национални малцинства претставува инструмент за спречување судири, со мандат да се справува со етничките тензии во најраната можна фаза. ОБСЕ исто така имаше важна улога во набљудувањето на демократските избори во голем број земји во Европа, коишто се трансформираат во плуралистички демократии. Процесот на демократизација и унапредувањето на човековите права го поддржува **Канцеларијата за демократски институции и човекови права** (ОДИХР) којашто се наоѓа во Варшава. Исто така, ОБСЕ игра важна улога во разрешувањето судири и во пост-конфликтната обнова во Европа.

3. Политиките на Европската унија во поглед на човековите права

Додека Европската економска заедница, создадена во 1957 година, првично, не се занимаваше со политички прашања како што се

човековите права, политичката интеграција на Европа во Европската унија, кој процес започна во 1980-тите години, овозможи човековите права и демократијата да станат клучен концепт во заедничкиот европски правен поредок. Значајна улога одигра **Европскиот суд на правдата**, којшто својата надлежност за човековите права ја изведе од „заедничките уставни традиции на земјите членки“ и од меѓународните договори на кои тие земји членки се договорни страни, особено Европската конвенција за човекови права. Неколку човекови права беа изградени како општи принципи на т.н. комунитарно право односно правото на Заедницата, како што е правото на сопственост, слободата на здружување и вероисповест и начелото на рамноправност, коишто се од особено значење во правото на Европската заедница.

Од 1980-тите години, Европската заедница исто така разви политики за човековите права во односите со трети земји, коишто исто така се отсликуваат во таканаречените **Копенхагенски критериуми (Copenhagen criteria)** за признавање на новите држави во југоисточна Европа. Член 6 и 7 од Договорот за Европската унија од 1995 година, експлицитно упатуваат на Европската конвенција од 1950 година и се очекува дека Европската унија ќе пристапи кон таа конвенција како договорна страна.

Во 2000 година, беше свикана конвенција за изработка на **Повелбата за основните права на ЕУ (Charter of Fundamental Rights**

of the EU), усвоена на Самитот во Ница во 2000 година. Во моментот, оваа Повелба е најсовремениот документ за човекови права во Европа и опфаќа граѓански и политички, како и економски, социјални и културни права слични на УДЧП. До сега, таа нема правно-обврзувачки статус. Сепак, бидејќи во неа се вградени голем број обврски во поглед на човековите права, коишто исто така се дел од различни меѓународни договори, чиишто договорни страни се земјите членки на Европската унија, Повелбата може да се разбере како толкување и појаснување на тие правно-задолжителни обврски. Од 1995 година, ЕУ вклучува **клаузули за човекови права** во своите билатерални договори, какви што се „Спогодбите за стабилизација и асоцијација“, Договорот Котону или Договорот Еуромед. Иако новиот Европски устав, којшто требаше да ѝ даде обврзувачко дејство на Европската повелба за основните човекови права, (сè уште) не стапил во сила, сепак поголемо фокусирање врз човековите права би можело да се постигне и на други начини.

Европската унија има развиено политики во поглед на човековите права како за своите внатрешни односи, така и за меѓународните односи, каде што тие се дел од нејзината заедничка надворешна и безбедносна политика. **Годишниот извештај за човековите права (Annual Report on Human Rights)**, којшто го објавува Советот на Европската унија, општо земено, го одразува значењето на овие политики за човековите права за Европската

унија, Советот дава јавни изјави, но исто така активно дејствува и зад сцената преку „дипломатија за човековите права“ во поединечни случаи, и заедно со Европската комисија води „дијалог за човековите права“ со неколку земји, како што се Кина и Иран. Европскиот парламент го презеде водството во одржување на човековите права на високо место на агендата на ЕУ, а исто така објавува и годишни извештаи за човековите права. На негова иницијатива овозможена е финансиска помош за проекти на НВОи во сферата на човековите права и демократијата со **Европската иницијатива за демократија и човекови права (European Initiative for Democracy and Human Rights)**, со којашто раководи организацијата Европската помош (Europe Aid) од името на Европската комисија, којашто ја дефинира политичката стратегија. Посебен акцент е ставен врз борбата против тортура и смртната казна, како и на кампањата за поддршка на Меѓународниот кривичен суд.

Набљудувачкиот центар за расизам и ксенофобија на Европската унија, ЕУМЦ (European Union Monitoring Centre on Racism and Xenophobia - EUMC), којшто е формиран од Европската унија со цел справување со растечкиот проблем со расизмот и ксенофобијата во Европа и основан во Виена во 1998 година, ја следи состојбата во Европа и промовира активности против расизмот и ксенофобијата. Во 2007 година, во Виена, ќе биде воспоставена Европска агенција за основни права со цел да ги набљудува

човековите права опфатени со Европската повелба. Врз основа на работата на ЕУМЦ, оваа агенција ќе прибира податоци и на барање ќе обезбедува извештаи за состојбите со човековите права и на тој начин ќе ги поддржува политиките на Европската унија во однос на човековите права.

Во 1998 година, во Договорот за Европската заедница беше воведен член 13, со кој Заедницата се овластува да се бори против дискриминацијата по основ на расно или етничко потекло, религија или верување, возраст, инвалидитет или сексуална ориентација. Во 2000 година, Советот ја усвои директивата 2000/43/ЕЗ за остварување на принципот на еднаков третман независно од расното или етничкото потекло, особено, во сферата на вработувањето, пристапот до образованието и обуката, и социјалните предности, којшто се однесува и на јавниот и на приватниот сектор во рамките на ЕУ.

На сличен начин, Европската унија особено се фокусира врз **еднаквоста**. Согласно член 141 од Договорот за Европската заедница, земјите членки треба да го применуваат принципот на „еднаква љајеност на мажиите и жениите“ и да усвојат мерки со коишто се овозможува еднаквост на можностите. Понатаму, овој принцип е доразвиен во регулативите и директивите, како што е тоа случај со новелираната директива за еднаков третман 2002/73/ЕЗ.

☞ *Недискриминација.*

II. АМЕРИКА/И

Интер-американскиот систем на човекови права започна со **Американската декларација за правата и должностите на човекот (American Declaration of the Rights and Duties of Man)**, којашто беше усвоена во 1948 година, заедно со Повелбата на Организацијата на американските држави (OAS). **Интер-американската комисија за човекови права, формирана** од страна на OAS во 1959 година и којашто се состои од 7 членови, е главниот орган на овој систем.

Во 1978 година, стапи во сила **Американската конвенција за човекови права (American Convention on Human Rights)**, усвоена во 1969 година, и оттогаш таа е надградена со два дополнителни протоколи, едниот за економските, социјалните и културните права, а другиот за укинување на смртната казна. Соединетите Американски Држави не се членка на конвенцијата, и покрај тоа што седиштето на Комисијата се наоѓа во Вашингтон. Конвенцијата исто така го овозможи основањето на **Интер-американскиот суд за човекови права**, којшто беше воспоставен во 1979 година со седиште во Костарика, каде што се наоѓа и „*Интер-американскиот институт за човекови права*“.

Постојат неколку правни инструменти, со коишто им се гарантираат права на жените, но **Интер-американската конвенција за спречување, казнување и искоренување на насилството врз жените (Конвенција од**

Интер-американски систем за човекови права

- Американска декларација за правата и должностите на човекот (1948 година) (American Declaration on the Rights and Duties of Man)
- Интер-американска комисија за човекови права (1959 година) (Inter-American Commission on Human Rights)
- Американска конвенција за човекови права (1969/1978 година) (American Convention on Human Rights)
- Дополнителен протокол за економски, социјални и културни права (1988 година) (Additional Protocol on Economic, Social and Cultural Rights)
- Дополнителен протокол за укинување на смртната казна (1990 година) (Additional Protocol on the Abolition of the Death Penalty)
- Интер-американски суд за човекови права (1979/1984 година) (Inter-American Court on Human Rights)
- Интер-американска комисија за жени (1928 година) (Inter-American Commission on Women)
- Американска конвенција за спречување, казнување и искоренување на насилството врз жените (1994 година) (American Convention on the Prevention, Punishment and Eradication of Violence against Women)

Belém do Pará), која стапи во сила во 1995 година, заслужува да биде посебно спомената. Таа досега е ратификувана од страна на 31 од

34 земји членки на OAS. Согласно оваа конвенција, треба да се доставуваат редовни национални извештаи до **Интер-американската комисија за жени**, којашто е воспоставена уште во 1928 година. Исто така, постои и **Специјален известувач за правата на жените (Special Rapporteur on the Rights of Women)** (од 1994 година).

☺☞ *Човекови права на жениите.*

Поединци, групи или НВОи можат да поднесуваат жалби, наречени „*петиции*“ до Интер-американската комисија за човекови права, а можат исто така да побараат и информации за преземените мерки во поглед на човековите права. Тие не може да се обратат директно до Интер-американскиот суд, туку единствено преку Комисијата, којашто одлучува кои случаи ќе му се отстапат на Судот. На овој начин, во минатото, Судот не добиваше многу случаи, но се чини дека сега состојбата е изменета. Судот може, исто така, да дава советодавни мислења во однос на толкувањето на Конвенцијата. Како и Комисијата, тој брои седум членови и работи на непостојана основа.

Комисијата може исто така да врши истраги на лице место и да објавува специјални извештаи за посебни прашања од интерес. Постојат неколку НВОи коишто им пружаат помош на жртвите на повреди на човековите права за тие да поведат постапка пред Интер-американската комисија за човекови права и пред Судот.

III. АФРИКА ☹☹☹

Африканскиот систем за човекови права беше воспоставен во 1981 година, со усвојувањето од страна на тогашната ОАУ на **Африканската повелба за човекови и народни права**, којашто стапи во сила во 1986 година. Со неа се предвидува формирање на **Африканска комисија за човекови и народни права**, којашто се состои од 11 членови, а има седиште во Банжул, Гамбија. Денес, сите 53 земји членки на Африканската унија (АУ) којашто

Африкански систем на човекови права

- Африканска повелба за човекови и народни права (1981 г., во сила од 1986 г.) (African Charter on Human and People's Rights)
- Африканска комисија за човекови и народни права (1987 г.) (African Commission on Human and People's Rights)
- Протокол за воспоставување Африкански суд за човекови и народни права (1997 г., во сила од 2003 г.) (Protocol on the Establishment of an African Court on Human and People's Rights)
- Протокол за правата на жените (2003 г., во сила од 2005 г.) (Protocol on the Rights of Women)
- Африканска повелба за правата и благосостојбата на детето (1990 г., во сила од 1999 г.) (African Charter on the Rights and Welfare of the Child)

ја наследи ОАУ во 2001 година, ја ратификуваа Африканската повелба, која го следи пристапот на Универзалната декларација за човекови права, обединувајќи ги сите категории човекови права во еден документ. Нејзината преамбула упатува на „*вредноста на африканската цивилизација*“, којашто има за цел да го инспирира африканскиот концепт на човекови и народни права. Покрај индивидуалните права, таа исто така прогласи и народни права. Понатаму, во неа се јасно објаснети должностите на поединците, на пример кон семејството и општеството, коишто, во практиката, сепак, имаат мало значење.

Комисијата има широк мандат на полето на унапредување на човековите права, но исто така до неа може да поднесуваат жалби држави (што до сега не се случило) и поединци или групи. Критериумите за допуштеност на жалбите се широки, а исто така се допуштени и соопштенија од НВОи или поединци, кои настапуваат од името на жртвите на прекршувањата. Меѓутоа, Комисијата не може да донесува правно-обврзувачки одлуки, што претставува една од причините зошто е усвоен протокол кон Повелбата за воспоставување на **Африканскиот суд за човекови и народни права**, којшто стапи во сила во 2003 година. Судот прима жалби единствено преку Комисијата, како и во Интер-американскиот систем. На Судот можат директно да му се обратат поединци, само доколку државите дадат посебна декларација во таа смисла, што до сега е исклучок. Сепак, во 2004 година, Собранието на шефовите на држави и влади решија да го спојат овој суд со Судот на

Африканската унија врз основа на еден нов правен инструмент, сè додека не се преземат сите неопходни мерки за функционирање на Судот за човекови права.

Состојбата со човековите права на национално ниво треба редовно да се следи врз основа на испитување на **извештаите на секоја држава** од страна на Комисијата, меѓутоа овие извештаи често се нередовни и незадоволителни. Следејќи ја практиката на ОН, Комисијата именува **специјални известувачи за следниве прашања: за вонсудски, по скратена постапка и произволни погубувања, за затворите и условите за притворање, за правата на жените, за бранителите на човековите права и за слободата на изразувањето.**

Комисијата исто така испраќа **мисии за утврдување на фактичката состојба, како и промотивни мисии**, организира **вонредни седници** во посебни случаи, каков што беше случајот после егзекуцијата на деветмина припадници на Движењето за опстанок на народот Огони во 1995 година и нивното неправично судење. Еден важен дел од динамиката во работата на Комисијата произлегува од **невладините организации** од Африка и подалеку, на коишто им е дозволено да учествуваат на сите јавни седници на Комисијата. Тие честопати изнесуваат случаи на прекршувања односно повреди на човековите права и ја поддржуваат работата на Комисијата и нејзините специјални известувачи. Исто така е важно владите директно да придонесат за директна примена на Повелбата во нивните **национални правни системи.**

Ова, на пример, се постигна во случајот со Нигерија, каде нигериските НВОи, каква што е на пример „*Проектои за уставни права*“, успешно изнесоа случаи на прекршувања на Повелбата пред нигериските судови.

По усвојувањето на Конвенцијата на ОН за правата на детето во 1989 година, беше усвоена **Африканската повелба за правата и благосостојбата на детето** во 1990 година. Меѓутоа, таа повелба стапи во сила дури во 1999 година, а во 2005 година, беше ратификувана само од 35 држави на АУ. Повелбата предвидува воспоставување Африканска комисија на експерти за правата и благосостојбата на детето, којашто треба да се состанува најмалку еднаш годишно. Поради бавниот процес на ратификација, останува да се види дали оваа конвенција и нејзината комисија ќе постигнат добри резултати.

IV. ДРУГИ РЕГИОНИ

За исламските земји, треба да се спомене „*Каирската декларација за човекови права во исламот*“ (*Cairo Declaration on Human Rights in Islam*) од 1990 година, којашто беше изготвена од министрите за надворешни работи на *Организацијата на исламската конференција* (*Organization of the Islamic Conference*), но не беше никогаш официјално усвоена. Сите права предвидени во оваа Декларација се предмет на исламскиот шеријат.

Понатаму, арапски експерти за човекови права изготвија **Арапска повелба за човекови**

права (Arab Charter on Human Rights), која беше усвоена од страна на Советот на *Лиѓа-та на арајски држави (League of Arab States)* во 1994 година, но никогаш не влезе во сила поради недоволниот број ратификации.

Во Азија, и покрај неколкуте обиди, сè уште не е возможно да се усвои регионален инструмент за човековите права или пак да се воспостави Азиска комисија за човекови права, главно поради разновидноста во регионот. Сепак, се преземаат напори во рамки на областите на регионална интеграција како

ASEAN, коишто конечно би можеле да доведат до основање на Азиска комисија за човекови права во иднина. На ниво на граѓанското општество, повеќе од 200 азиски НВОи, под водството на **Азискиот центар за правни ресурси (Asian Legal Resources Centre)** во Хонг-конг, по повод 50-тата годишнина на УДЧП во 1998 година, изработија „Азиска џовелба за човекови права“ (*Asian Human Rights Charter*) како „Повелба на народиите“ (*People's Charter*). Исто така, се одвива и **Евро-азиски дијалог (Euro-Asian Dialogue)** меѓу Европската унија и 10 држави на ASEM за човековите права,

во чии рамки веќе се одржаа четири сесии. Сличен **дијалог** постои и меѓу **Европската унија и Кина**.

Како меѓурегионален договор, **Договорот за партнерство од Котону (Cotonou Partnership Agreement)**, склучен помеѓу 78 африкански, кариписки и пацифички (АСР) држави и 15-те членки на Европската унија во 2000 година, во член 9 (2) потсетува дека „*почитувањето на човековите права, демократските принципи и владеењето на правото [...] претставуваат основни елементи на овој договор*“.

3. УНИВЕРЗАЛНА НАДЛЕЖНОСТ И ПРОБЛЕМОТ НА НЕКАЗНИВОСТ

Борбата против неказнивоста и за одговорност стана предмет на широка и глобална загриженост. Големо внимание се посветува на спречувањето на натамошно извршување кривични дела, коишто најчесто добиваат облик на сериозни прекршувања на човековите права и на хуманитарното право. Допуштањето големите прекршители на човекови права да останат неказнети е широко распространета практика низ целиот свет, која има за цел да ги убеди недемократските владетели, честопати генерали, да им ја предадат власта на демократски избраните влади. Оваа практика не смее да се меша со „амнестиите“ коишто се доделуваат за полесни дела по завршувањето на војни или промени на режими. Неказнивоста е во расчекор со принципот на одговорност, којшто сè повеќе

се реализира на национално и меѓународно ниво, на пример преку воспоставување посебни и општи меѓународни кривични трибунали и судови.

Со цел да се спречат прекршувањата на човековите права, одредени меѓународни конвенции, како што е тоа случај со Конвенцијата на ОН против тортура од 1984 година, предвидуваат обврска за **универзално кривично гонење** на сторителите на кривични дела. Во случајот со генералот Аугусто Пиноче (Augusto Pinochet), поранешниот чилеански диктатор, еден шпански судија побара негова екстрадиција од Обединетото кралство на Велика Британија и Северна Ирска во 1998 година, којашто беше конечно одобрена, со впечатлива одлука на Горниот дом, но

екстрадицијата не беше спроведена поради неговата лоша здравствена состојба. Принципот на универзална надлежност се применува од страна на Меѓународниот кривичен суд (МКС), како и на национално ниво. На Чарлс

Во **случајот со Аргентина**, Интер-американската комисија за човекови права утврди дека законите за амнестирање, со коишто се дозволува неказнување, претставуваат повреда на правото на судска заштита и правото на правично судење. Се водеше меѓународна кампања против неказнувањето, во којашто локалните НВОи одиграа важна улога. Конечно, во 1998 година, законите за амнестија беа укинати.

Тејлор (Charles Taylor), поранешниот шеф на држава на Сиера Леоне, прво му беше дозволено да замине за Нигерија, но, во март 2006 година, беше вратен за да биде изведен пред лицето на правдата. Нему треба да му се суди во Специјалниот суд за Сиера Леоне, којшто

засада на вонредни седници во Хаг. Други форми на **утврдување одговорност** кои неопходно не доведуваат до казнување на сторителите се „комисиитије за помирување и вистина“ (*Reconciliation and Truth Commissions*), коишто беа воспоставени во Јужна

Африка и во други земји, како облик на неретрибутивна правда. Овие комисиии им овозможуваат на жртвите барем да ја дознаат вистината, а на општеството да ги научи лекциите од минатото.

S. МЕЃУНАРОДНИ КРИВИЧНИ СУДСКИ ИНСТАНЦИ

Согласно статутот на **Меѓународниот кривичен суд** (МКС) (International Criminal Court - ICC), усвоен во Рим во 1998 година, којшто стапи во сила во 2002 година, МКС е воспоставен во Хаг како постојан трибунал. Во негова надлежност спаѓаат злосторството геноцид, злосторствата против човештвото „извршени како дел од широко распространети и систематски најад насочен кон цивилното население“, опфаќајќи случаи на силување, сексуално ропство, принудна бременост или други тешки облици на сексуално насилство (☹️ & *Права на жениите*), присилно исчезнување на луѓе или слични облици на нечовечно постапување, коишто предизвикуваат големо страдање, какви што се тешки повреди на менталното или физичкото здравје, воените злосторства и, во иднина, злосторството на агресија.

Меѓународниот кривичен суд за поранешна Југославија (МКСПЈ) (International Criminal Tribunal on Former Yugoslavia, ICTY) беше формиран од страна на Советот за безбедност во 1993 година во Хаг, како *ad hoc* три-

бунал за справување со масовните кршења на човековите права и хуманитарното право на територијата на поранешна Југославија. Имено, неговата надлежност опфаќа тешките повреди на Женевската конвенција од 1994 година за заштита на жртвите во вооружени судири, злосторства против човештвото, како убиства, измачувања, силувања или други нечовечни дејствија извршени во вооружен судир, и геноцид. Како последица на геноцидот во Руанда во 1994 година, во Аруша, Танзанија, беше основан **Меѓународниот кривичен суд за Руанда** (МКСР) (International Criminal Tribunal for Rwanda, ICTR). Специјалниот суд за **Сиера Леоне** (Special Court for Sierra Leone) функционира од 2002 година, и соработуваше со Комисијата за вистина и помирување, којашто во меѓувреме ја заврши својата работа. Во случајот со **Камбоџа**, спроведувањето на договорот меѓу Обединетите нации и владата на Камбоџа за Трибуналот за воени злосторства на Камбоџа во 2003 година беше одложено. Се очекува трибуналот да се востанови во 2006 година.

Како што е тоа случај со МКСПЈ и МКСР, надлежноста на МКС е **комплементарна на надлежноста на националните судски органи**. МКС го презема случајот само доколку некоја држава не сака или не е во состојба кривично да ги гони сторителите на злосторствата. Сите трибунали се засновани врз принципот на индивидуална кривична одговорност, без оглед на службеното својство и функција на обвинетиот.

Полу-меѓународниот **Специјален суд за Сиера Леоне**, истражува убиства, силувања, сексуално ропство, истребување, дела на терор, поробување, ограбување и палење. Неговата интенција е кривично да ги гони само оние поединци, коишто сносат најголема одговорност за страдањето на луѓето во Сиера Леоне. Се очекува овој суд да го унапреди националното помирување по пат на судски механизам и на тој начин да се придонесе за траен мир.

И.ИНИЦИЈАТИВИ ЗА ЧОВЕКОВИ ПРАВА ВО ГРАДОВИТЕ

Програмите за зајакнување на човековите права на општинско ниво се нов пристап за употреба на рамката на човекови права како водечка насока за социјален и економски развој. На иницијатива на **Народното движење за едукација во областа на човековите права (ПДХРЕ)** преку користење на едукацијата за човековите права како стратегија за општествен развој – неколку градови, како што се Росарио (Аргентина), Тиес (Сенегал), Бонго (Гана), Кати, Кајес и Тимбукту (Мали), Моголе (Јужна Африка), Нагпур (Индија), Динапур (Бангладеш), Општина Букуј (Филипини), Порто Алегре (Бразил), градовите Грац (Австрија) и Едмонтон (Канада) самите се прогласија за „*градови на човековите права*“ или „*заедници на човековите права*“.

Уште една иницијатива беше преземена од страна на градот Барселона, каде што, во соработка со градот Сен Дени, беше изработена „*Евројска йовелба за зачувување на човековите права во градој*“ во 1998 година, којашто, до 2003 година, беше потпишана од страна на повеќе од 300 градови, главно од средоземна Европа. Повелбата содржи политички обврски засновани врз меѓународните човекови права, како на пример во поглед на правата на мигрантите, и дава препораки за воспоставување локални институции и

постапки за заштита на човековите права, какви што се народни правобранители, совети за човекови права или изготвување биланси за состојбата со човековите права. На редовните состаноци, како оние одржани во Венеција (2003 година) и Нирнберг (2005 година), градовите и заедниците потписници разменуваат искуства за добри практики.

„**Меѓународната коалиција на градовите против расизмот**“ (**International Coalition of Cities against Racism**), иницирана од УНЕСКО, ги третира проблемите на расизам и ксенофобија во градовите, со цел да им помогне да ја земат подобро предвид сè поголемата културна разновидност на нивните жители. На регионално ниво, во 2004 година започна иницијативата „Европска коалиција на градови против расизмот“ (European Coalition of Cities against Racism) (види: <http://www.unesco.org/shs/citiesagainstracism>). Неколку градови исто така имаат комисии за човекови права и народни правобранители или други институции, коишто дејствуваат на планот на спречување и исправање на прекршувањата на човековите права.

Предноста на стратегијата за унапредување на човековите права во заедниците, почнувајќи од оние на локално ниво, се состои во тоа што може да им се посвети повеќе внимание на

Пример за градот на човекови права, Нагпур, Индија

Фаза 1 (јануари до јуни 1999 година): Идентификување на проблеми и засегнати субјекти

Фаза 2 (јули 1999 до јуни 2000 година): Консолидирање на активностите со помош на работни групи

Фаза 3 (јули 2000 до декември 2002 година): Активности за градење капацитети и обука; мобилизација на заедниците во сиромашните населби, итн.

Пример за градот на човекови права, Кати, Мали

Април 2000 година:

Почеток на процесот

Февруари 2001 година:

Генерално собрание на стратешките субјекти: воспоставување Комитет за ориентација и координација и оперативна канцеларија

Декември 2001 година:

Советодавен совет на еминентни лица
2002/2003 година:

Семинари за изготвување наставни планови и семинари за едукација од областа на човековите права

Пример за градот на човекови права, Грац, Австрија

Сейтември 2000 година:

Објавување на австрискиот министер за надворешни работи, г-ѓа Фереро-Валднер (Ferrero-Waldner), на Милениумското собрание на ОН

Февруари 2001 година:

Едногласна одлука на Градскиот совет на Грац

Мај 2001 година:

Церемонија на свечена инаугурација на Универзитетот во Грац во присуство на г-ѓа Шуламит Кениг (Shulamith Koenig)

Јуни 2002 година:

Претставување на листата и нацрт програмата за акција, изработена со помош на повеќе од 100 лица и организации во градското собрание на Грац

Октомври 2003 година:

Конференција за резултатите од првата фаза од имплементацијата

2005 година:

Објавување на одлуката за придружување кон Европската коалиција на градовите против расизмот

2006 година:

Воспоставување Советодавен одбор за човекови права, којшто ја промовираше наградата за човекови права на градот. Процесот го координира *Европскиот центар за обука и истражување на човековите права и демократијата* (ЕТЦ) во Грац, којшто исто така нуди разновидна едукација од областа на човековите права и програми за обука.

проблемите со човековите права во секојдневниот живот. **Методот** предложен од ПДХРЕ, а којшто успешно се применува во практиката, треба да започне со заедничко изготвување листа и идентификување на остварувањата и кршењата на човековите права во градот, што ќе доведе до осмислување на стратегија и нејзино преточување во програма за акција. Во овој процес, жителите ги испитуваат законите и политиките за користење на ресурсите во градот. Тие изготвуваат планови за подобро остварување на човековите права и за надминување на проблемите со човековите права во нивните градови. Заедно со властите, тие се заложуваат дека при изготвување на сите решенија, политики или стратегии ќе се раководат според човековите права.

За таа цел, се следи схоластичен пристап кон човековите права, што значи дека сите човекови права, граѓански и политички, економски, социјални и културни, вклучувајќи ја и

родовата перспектива, се третираат како една целина. За луѓето да станат посвесни за своите човекови права, пресудно значење имаат активностите за учење и обука, вклучувајќи ги програмите „обука на обучувачи“ за наставници, раководители, полиција, здравствени и социјални работници, лидери на соседски здруженија и НВОи. Долгорочниот процес се следи преку систем за набљудување, со којшто раководи Управен одбор, во кој се вклучени сите сектори на општеството (види: <http://www.pdhre.org>).

На меѓународно ниво, во процес на формирање е здружение на градовите на човекови права, коешто ќе ги следи самоконтрола и сериозност на напорите на неговите членови. ПДХРЕ започна Глобална кампања за градовите на човекови права, со поддршка на УНДП, којашто исто така се ангажира и во локални проекти.

J. ГЛОБАЛНИ ПРЕДИЗВИЦИ И МОЖНОСТИ ЗА ЧОВЕКОВИТЕ ПРАВА

После неколку децении успешно поставување стандарди, главниот предизвик за човековите права стана **имплементацијата** односно спроведувањето на преземените определби. Се развиваат неколку нови методи за да се зајакне остварувањето на човековите права, како на локално и национално, така и на меѓународно ниво. Меѓу нив се наоѓа и еден поактивен пристап на меѓународната заедница, којшто сега вклучува офицери за човекови права во меѓународните мисии и на тој начин се институционализира разгледувањето на прашањата за човекови права на теренот, што се очекува да има значајно превентивно дејство. Реформата на системот за човекови права на ОН, преку заменување на Комисијата за човекови права со Советот за човекови права треба да резултира со значајно зајакнување на институциите за човекови права.

Почитувањето на човековите права, исто така, се зајакнува на локално и национално ниво по пат на **градење на капацитетот** за човекови права на локалните институции, односно преку градовите на човекови права и воспоставувањето национални институции за унапредување и следење на човековите права, во коишто важна улога играат невладините организации како претставници на граѓанското општество. Сè уште постои потреба од **утврдување стандарди** во неколку

области кои предизвикуваат загриженост, како што може да се види од тековната работа во Обединетите нации на изготвување конвенција за лица со хендикеп, конвенција за заштита од присилни исчезнувања, факултативен протокол којшто дозволува поднесување жалби по однос на економските, социјалните и културните права, правни инструменти кои ги третираат прашањата за човековите права поврзани со биотехнологијата и генетскиот инженеринг, трговијата со човечки органи, културната разновидност, итн.

Во исто време, постоечките човекови права можат да станат повидливи преку фокусирање на „*основниите ѝрава*“, за *што* сведочи пристапот на Меѓународната организација на трудот. Нови предизвици, исто така, можат да се видат во потребата за посветување поголемо внимание на меѓусебната поврзаност на човековите права и хуманитарното право, како што се „*основниите сѝандарди на човешѝвоѝто*“ (*Човекови ѝрава во вооружени судири*). Истото се однесува и на односот меѓу **човековите права и правото на бегалци**, којшто постои и на планот на спречување на проблемите со бегалците, така и на планот на враќање на бегалците. И во обата случаја, одлучувачко влијание има состојбата со човековите права во земјата на потекло. Ова го покренува поширокото прашање за **чове-**

ковите права и спречувањето на судири, како и прашањето за **пост-конфликтна рехабилитација** и обнова, коешто треба да се разреши врз основа на човековите права и владеењето на правото.

 Владеење на ѝравоѝто, ѝраво на демократија.

Одговорноста за прекршувања односно повреди на човековите права и почитувањето на човековите права прераснаа во прашања кои налагаат глобално внимание, кое се бара не само од поединци, туку исто така и од недржавни субјекти, како што се меѓународните корпорации (МНК) и меѓувладините организации, како Светската банка, Меѓународниот монетарен фонд и Светската трговска организација. Така, мошне актуелно стана прашањето за обештетување по тешки и систематски прекршувања на човековите права, а Поткомисијата на ОН за заштита и унапредување на човековите права изготви „Норми за одговорност на меѓународните корпорации и други деловни компании.“

На предлог на генералниот секретар на Обединетите нации, Кофи Анан, во јули 2000 г. беше промовиран таканаречениот **Глобал компакт (Global Compact)**, како нов, иновативен пристап во процесот на глобализација. Компаниите учеснички прифаќаат десет

основни принципи на полето на човековите права, стандарди на трудот, животната средина и антикорупцијата и се ангажираат во дијалог ориентиран кон постигнување резултати, којшто се однесува на глобалните проблеми, односно на улогата на бизнисот во зоните на судир.

☺☞ *Право на работи.*

Многу важен предизвик претставува одржувањето на стандардите за човекови права, со истовремената борба против сè поголемите закани од тероризам. Ниту еден човек не смее да биде оставен надвор од законот, ниту пак да биде лишен од неговите неотуѓиви човекови права, додека, во исто време, треба да се подобри заштитата на правата на жртвите на кривични или терористички дела. Советот на Европа усвои „Водечки насоки за човековите права и борбата против тероризмот“ (“Guidelines on Human Rights and the Fight against Terrorism”), како и за „заштита на жртвите од терористички дела“ (“Protection of Victims of Terrorist Acts”) за да се справи со овие нови предизвици. Генералниот секретар на ОН и Високиот комесар за човекови права на ОН укажаа дека заштитата на човековите права мора да биде дел од борбата против тероризмот.

„Верувам дека не смее да се тргува помеѓу човековите права и тероризмот. Поддржувањето на човековите права не е во спротивност со борбата против тероризмот: напротив, моралната визија за човековите права – длабокото почитување на достоинството на секое лице – се наоѓа помеѓу нашите најмоќни оружја против него.

Да се компромитира заштитата на човековите права значи да им се врачи победата на терористите, а којашто тие самите не можат да ја извојуваат. Унапредувањето и заштитата на човековите права, како и строгото придржување до меѓународното хуманитарно право, според тоа, би требале да бидат во средиштето на антитерористичките стратегии.“

(Генерален секретар на ОН, Кофи Анан.
2003 година. Види <http://www.un.org/News/Press/docs/2003/sgsm8885.doc.htm>)

К. ЛИТЕРАТУРА

Alfredson, Gundumur; et al. 1999. *The Universal Declaration of Human Rights*. Oslo: Scandinavian University Press.

Alston, Philip (ed.). 1999. *The EU and Human Rights*. Oxford: Oxford University Press.

Andreopoulos, George J. and Richard Pierre Claude (eds.). 1997. *Human Rights Education for the Twenty-First Century*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.

An-Na'im, Abdullahi Ahmed (ed.). 1992. *Human Rights in Cross-cultural Perspectives, A Quest for Consensus*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.

Arbour, Louise. 2005. *The Right to Life and the Responsibility to Protect in the Modern World*. Boston, 9 December 2005, http://www.jfklibrary.net/forum_nuremberg_arbour_remarks.html

Asia-Europe Foundation (ASEF). 2000. *The Third Informal ASEM Seminar on Human Rights*. Singapore.

Bayefsky, Anne F.. 2002. *How to Complain to the UN Human Rights Treaty System*. New York: Transnational Publishers.

Baxi, Upendra. 1994. *Inhuman Wrongs and Human Rights: Unconventional Essays*. Delhi: Har-Anand Publications.

Baxi, Upendra. 2002. *The Future of Human Rights*. Oxford: Oxford University Press.

Benedek, Wolfgang (ed.). 1999. *Human Rights in Bosnia and Herzegovina, Theory and Practice*. The Hague: Martinus Nijhoff Publishers.

Benedek, Wolfgang, Esther M. Kisaakye and Gerd Oberleitner (eds.). 2002. *The Human Rights of Women: International Instruments and African Experiences*. London: Zed Books.

Benedek, Wolfgang and Alice Yotopoulos-Marangopoulos (eds.). 2003. *Anti-Terrorist Measures and Human Rights*. Leiden: Martinus Nijhoff Publishers.

Benedek, Wolfgang, Koen de Feyter and Fabrizio Marella (eds.). *Economic Globalization and Human Rights*. Cambridge: Cambridge University Press, forthcoming.

Binder, Johannes. 2001. *The Human Dimension of the OSCE: From Recommendation to Implementation*. Vienna: Verlag Österreich.

Buergenthal, Thomas, Diana Shelton and David Stewart. 2002. *International Human Rights in a Nutshell*. 3rd Edition. St. Paul: West Group.

Buergenthal, Thomas and Diana Shelton. 1995. *Protecting Human Rights in the Americas – Cases and Materials*. 4th rev. Edition. Kehl: Engel.

Cassese, Antonio. 2001. *International Criminal Law. A Commentary on the Rome Statute for an International Criminal Court*. Oxford: Oxford University Press.

Commission on Human Security. 2003. *Human Security Now, Protecting and empowering people*. New York: Oxford University Press.

Council of the European Union. 1999 et seq. *Annual Report on Human Rights*. Brussels: European Communities.

Davidson, Scott. J. 1997. *The Inter-American Human Rights System*. Aldershot: Ashgate Publishing Company.

De Feyter, Koen. 2005. *Human Rights: Social Justice in the Age of the Market*. London: Zed Books

Department of Foreign Affairs and International Trade, Canada. 1999. *Human Security: Safety for People in a Changing World*. Available online at: <http://www.cpdindia.org/globalhumansecurity/changingworld.htm>

Donnelly, Jack. 2003. *Universal Human Rights in Theory and Practice*. 2nd Edition. Ithaca: Cornell University Press.

Drinan, Robert F. 2001. *The Mobilization of Shame, A World View of Human Rights*. New Haven: Yale University Press.

Evans, D. Malcolm and Rachel Murray. 2002. *The African Charter on Human and Peoples' Rights. The System in Practice, 1986-2000*. Cambridge: Cambridge University Press.

Forsythe, David P. 2000. *Human Rights in International Relations*. Cambridge: Cambridge University Press.

Freeman, Michael. 2002. *Human Rights*. Oxford: Polity Press.

Garcia, Ramirez. 2001. *El Futuro del Sistema Interamericano de Protección de los Derechos Humanos*. In: Garcia Ramirez, S. (ed.). *La jurisprudencia de la Corte Interamericana de Derechos Humanos*. México D. F.: Universidad Nacional Autónoma de México. p. 1118-1144.

Ghai, Yash. 1999. *Human Rights, Social Justice and Globalisation*. In: Bell, D.; Bauer, J. (ed.). *The East Asian Challenge to Human Rights*. Cambridge: Cambridge University Press.

Ghai, Yash. 1998. *Human Rights and Asian Values*. Public Law Review. (Volume 9/3). pp. 168-182.

Gomien, Donna. 2005. *Short Guide to the European Convention on Human Rights*. 3rd Edition. Strasbourg: Council of Europe.

Hanski, Raija and Markku Suksi (eds.). 1999. *An Introduction to the International Protection of Human Rights. A Textbook*. 2nd Edition. Turko/Abo: Institute for Human Rights. Abo Akademi University.

Jones, John R.W.D. 2000. *The Practice of the International Criminal Tribunals for the Former Yugoslavia and Rwanda*. 2nd Edition. Irvington-on-Hudson/NY: Transnational Publishers.

Mack, Andrew (ed.). 2005. *Human Security Report*. Human Security Centre, University of British Columbia. Oxford: Oxford University Press.

Maddex, Robert. L. 2000. *International Encyclopaedia of Human Rights*. Washington: Congressional Quarterly Press.

McRae, Rob and Don Hubert (eds.). 2001. *Human Security and the New Diplomacy, Protecting People, Promoting Peace*. Montreal: McGill-Queen's University Press.

Newman, Edward and Oliver P. Richmond (eds.). 2001. *The United Nations and Human Security*. New York: Palgrave.

Nowak, Manfred. 2003. *Introduction to the International Human Rights Regime*. Leiden: Martinus Nijhoff Publishers.

Office of the High Commissioner for Human Rights. 1998. *Basic Human Rights Instruments*. 3rd Edition. Geneva: OHCHR.

OSCE. 2000. *OSCE Handbook*. Vienna: OSCE.

Ramcharan, Bertrand G. 2002. *Human Rights and Human Security*. The Hague: Martinus Nijhoff Publishers.

Report of the International Commission on Intervention and State Sovereignty. 2001. *The Responsibility to protect*. International Development Research Centre. Ottawa, at: <http://www.idrc.ca>

Robertson, Geoffrey. 2002. *Crimes Against Humanity. The Struggle for Global Justice*. London: Penguin.

Sicilianos, Lino-Alexander and Christiane Bourloyannis-Vrillas, (eds.). 2001. *The Prevention of Human Rights Violations*. The Hague: Martinus Nijhoff Publishers.

Smith, Rhona. 2003. *Textbook on International Human Rights*. Oxford: Oxford University Press.

Steiner, Henry J. and Philip Alston. 2000. *International Human Rights in Context, Law, Politics, Morals, Text and Materials*. 2nd Edition. New York: Oxford University Press.

Symonides, Janusz and Vladimir Volodin (eds.). 2001. *A Guide to Human Rights, Institutions, Standards, Procedures*. Paris: UNESCO.

Symonides, Janusz (ed.). 2000. *Human Rights: Concept and Standards*. Ashgate: UNESCO.

Todorovic, Mirjana (ed.). 2003. *Culture of Human Rights*. Belgrade: Human Rights Centre.

Ulrich, George. 2006. *Towards a theory of global ethics in support of human rights*, in: Wolfgang Benedek, Koen de Feyter, Fabrizio Marella (eds.). 2006, *Economic Globalization and Human Rights*. Cambridge: Cambridge University Press, forthcoming.

Umozurike, U. Oji. 1997. *The African Charter on Human and Peoples' Rights*. The Hague: Martinus Nijhoff Publishers.

United Nations General Assembly. 2005. *In larger freedom: towards development, security and human rights for all. Report of the Secretary-General*. Available online at: <http://www.un.org/largerfreedom/contents.htm>

Welch Jr., Claude E. 2000. *NGOs and Human Rights: Promise and Performance*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.

Willets, Peter (ed.). 1996. *The Conscience of the World, The Influence of Non-Governmental Organizations in the UN System*. London: Hurst. III.B. *Suggested Literature on Human Rights*.

ДОКУМЕНТИ И ДОПОЛНИТЕЛНИ ИНФОРМАЦИИ:

Balkan Human Rights Network (BHRN), <http://www.balkan-rights.net/index.html>

Council of Europe. 2002. *Guidelines on Human Rights and the Fight against Terrorism*. [http://www.coe.int/T/E/Human_rights/h-inf\(2002\)8eng.pdf](http://www.coe.int/T/E/Human_rights/h-inf(2002)8eng.pdf)

Council of Europe. *Guidelines on the Protection of Victims of Terrorist Acts*. 2005. <http://www.icj.org/IMG/pdf/GLCDDH.pdf>

European Training and Research Centre for Human Rights and Democracy: <http://www.etc-graz.at>

Graz Declaration on the Principles of Human Rights Education and Human Security, 5th Ministerial Meeting, Graz, 10 May 2003, <http://www.etc-graz.at/human-security/declaration/declaration.pdf>

Human Security Network: <http://www.humansecuritynetwork.org>

Human Security Centre: <http://www.humansecuritycentre.org>

Network of Human Rights Centres in South-East Europe (SEE-HRCNet): <http://www.see-hrc.net>

UNESCO: <http://www.unesco.org>

United Nations. *Draft Declaration on Human Rights of Indigenous People*, <http://www.cwis.org/drft9329.html>

United Nations. 2005. *World Summit Outcome Document*. UN Doc. A/RES/60/1 of 16 September 2005

United Nations. *United Nations Declaration on Minority Rights* (1993), Available online at: <http://www1.umn.edu/humanrts/instree/d5drm.htm>

II. МОДУЛИ ЗА ОДБРАНИ ПРАШАЊА ВО ВРСКА СО ЧОВЕКОВИТЕ ПРАВА

УНИВЕРЗАЛНОСТ

ЕДНАКВОСТ

НЕДЕЛИВОСТ И МЕЃУСЕБНА ЗАВИСНОСТ

„Меѓународната заедница идукуишо излезе од ера на обврски. Сега иаа мора да навлезе во ера на имплементација, во којаишо ќе ја мобилизира волјата и иошребнише ресурси за да ги исполни дадениите веиувања.“

Кофи Анан, генерален секретар на ОН. 2001 година.

ЗАБРАНА ЗА ТОРТУРА

ЧОВЕКОВО ДОСТОИНСТВО И ЛИЧЕН ИНТЕГРИТЕТ
НЕЧОВЕЧНО И ПОНИЖУВАЧКО ПОСТАПУВАЊЕ
ТОРТУРА

*„Никој не смее да биде подложен на тортура
или на сурово, нечовечно или понижувачко
поступување или казнување.“*

Член 5, Универзална декларација за човекови права. 1948 година.

НАСТАН ЗА ИЛУСТРАЦИЈА

Ме зајреа на улица на 25 ноември 1991 година околу 9 часот наутро. Немаше никакви проблеми во тој момент... Тогаш ме одведеа во полициската станица Бобињи. Бев однесен на првиот кат, каде што околу осуммина луѓе почнаа да ме удираат. Морав да клекнам на земја. Еден полицаец ме повлече за косата нагоре. Друг полицаец постојано ме удираше по глава со еден предмет што личеше на бејзбол палка. Еден друг постојано ме клоцаше и ме удираше со шупаници по грбот. Испитувањето траеше без прекин околу еден час...

На 26 ноември 1991 година повторно ме испитуваа неколку полицајци – тројца или четворица – во некое време од денот... Во таа прилика, тие ме влечеа за коса, ме удираа со шупаници и ме удираа со штап...

Што тие продолжија да ме напаѓаат сè до 1 часот наутро. Мислам дека оваа сесија на лошо испитување започна околу 7 часот навечер. Едно време ме напуштаа да дојдам низ еден долг канцелариски ходник каде што полицаецот, за кој претпоставував дека беше одговорен, ме зграбчи за коса и ме напуштаа да трчам низ ходникот, додека другите се поставија од обете страни на ходникот и ме соинуваа...

После тоа, ме однесоа во една канцеларија и ми се заканија дека ќе ме жорат доколку не зборувам. Кога одбив, тие зајалија две лети-ламби коишто беа поврзани со две мали сини

шпалери со жас. Ме напуштаа да седнам и ги поставија лети-ламбите на околу еден метар оддалеченост од моите стапици, на коишто веќе немав чевли. Во исто време ме удираа. После таквото лошо испитување, заканувачки се размавтаа со шпалери, заканувајќи се дека ќе дојдиш до мене. Кога дојдов тоа, дојди раковит од кошулата и реков „Ајде, нема да се осмелиш“; како што и предвидев, тие не ја исполнија својата закана...

Полициските ме поставија на миза околу петнаесет минути, а потоа едниот од нив рече, „Ви Арајите уживате да ве гулаат“. Ме фатија, ме напуштаа да се соблечам и едниот од нив стави мала црна полициска палка во мојот анус.

НБ. Кога г. Селмуни (Selmouni) ја раскажува таа сцена, почнува да плаче.

Свесен сум дека ова што што ви го раскажам е сериозно, но тоа е целата вистина, јас навистина го претрпав тоа малтретирање...

Европскиот суд за човекови права, по разгледување на фактите и доказите за случајот Селмуни против Франција, на 28 јули 1999 година едногласно донесе одлука дека постои повреда на член 3 од Европската конвенција за човекови права и основни слободи.

(Извор: Европски суд за човекови права. 1999 година. *Случај Селмуни против Франција*. Пресуда

од 28 јули 1999 година. Стразбур. (**European Court of Human Rights. 1999. Case of Selmouni v. France. Judgement from 28 July 1999. Strasbourg.**))

Прашања за дискусија

1. Како Вие би го окарактеризирале тоа што му се случило на г. Селмуни? Какви мисли побуди кај Вас оваа приказна?
2. Што мислите дека може да се направи за да се спречи појавата на слични дела? Дали Ви се познати постоечките механизми на локално, регионално или меѓународно ниво?
3. Според Вас, како општеството може да пружи поддршка и помош на жртвите како г. Селмуни?
4. Дали ќе заземевте поинаков став доколку знаевте дека г. Селмуни бил дилер на дрога? Зошто?

ТРЕБА ДА СЕ ЗНАЕ

1. СВЕТ ОСЛОБОДЕН ОД ТОРТУРА

На почетокот од 21 век, светот ослободен од мачење и нечовечно и понижувачко постапување сè уште претставува неисполнет стремеж. Организациите за човекови права и медиумите сè повеќе известуваат за случаи на мачење и лошо постапување и се обидуваат да ја подигнат свеста и за заеднички договорените стандарди и за различното придржување на државите кон нив.

Тешките облици на лошо постапување честопати се поврзуваат и им се припишуваат на општествата и државите во коишто прекршувањата на човековите права секојдневно се случуваат. За големо изненадување, мачењето се практикува во 2/3 од земјите во светот, вклучително и во високо индустријализираните и развиени земји, наспроти широко распространетото мислење дека мачењето е појава којашто е својствена единствено за сиромашните и „нецивилизираните“ општества. И покрај тоа што, мачењето или другите облици на лошо постапување постојат низ целиот свет, она што се разликува од место до место е степенот до којшто се практикуваат и методите коишто се користат.

Забраната за тортура односно мачење е апсолутна и како таква е потврдена во многу меѓународни и регионални договори за

човековите права. Таа им припаѓа на оние човекови права коишто не можат да се дерогираат, односно таа забрана важи во сите околности и не се дозволува дерогација од страна на државите по ниту еден основ.

Тортурата и лошото постапување, исто така, се сметаат за забранети според обичајното меѓународно право. И покрај оваа забрана, мачењето и лошото постапување сè уште се практикуваат. Мачењето и нечовечното и понижувачко постапување се случуваат често и постојано; тие им се случуваат на луѓето коишто се лишени од слобода, на луѓето коишто припаѓаат на различни етнички, општествени и културни групи, на млади и стари, на жени и мажи. Никој не е имун на тортура; секој може да стане жртва.

Долго време, мачењето и нечовечното и понижувачко постапување се сметаа дека се карактеристични само за времиња на војна и ропство, додека се занемаруваше нивната појава во време на мир. Па сепак, едно подетално испитување на случаите на мачење и нечовечно и понижувачко постапување покажува дека тешките облици на лошо постапување не му припаѓаат на минатото. Со текот на годините, со напредокот и развојот на човештвото, древните и средновековни брутални методи беа заменети со пософистицирани, но еднакво сурови. Но нивниот ефект не се промени; тортурата и другите тешки

Забрана за тортура и човекова безбедност

Мачењето и лошото постапување претставуваат тешки повреди на човековите права и директни закани за безбедноста на секое лице. Така, заштитата на човековиот живот и зачувувањето на физичкиот и менталниот интегритет на секое човечко битие имаат централно место во пристапот кон човековата безбедност. Апсолутната забрана за мачење и други облици на сурово, нечовечно и понижувачко постапување или казнување е примарна во секоја потрага по човековата безбедност. Несомнено, подигнувањето на свеста за човековите права по пат на едукација и изучување на човековите права, заедно со подобрената правна рамка за заштита и спречување на мачењето и лошото постапување, се камен темелници за унапредување на човековата безбедност и благосостојба. Понатаму, подобрената имплементација на сите стандарди за човековите права сочинува важен елемент на севкупната стратегија за зајакнување на човековата безбедност. Статутот на Меѓународниот кривичен суд, чиешто воспоставување беше ревносно потпомагано од страна на Мрежата за човекова безбедност, експлицитно го признава мачењето за злосторство против човештвото и воено злосторство и на тој начин дополнително става посебен акцент на зачувувањето на човековиот живот и човековата безбедност.

облици на лошо постапување продолжуваат да се сметаат за сериозно прекршување на човековите права и закана за човековата безбедност. Тие го нарушуваат физичкиот и психолошкиот интегритет на човекот и затоа е потребен поголем заеднички напор, првенствено за да се спречи нивната појава.

Современите развојни текови, особено во сферата на меѓународното право, како и побрзото распространување на информациите, ја зголемија свеста за проблемот на мачење и други тешки облици на лошо постапување и го свртеа светското внимание кон ова прашање. И владините и невладините организации започнаа да ги идентификуваат и да им посветуваат внимание не само на последиците од многуте облици на лошо постапување, туку исто така и на нивните неразделни причини. Се воспоставија и широко се прифатија недвосмислени меѓународни стандарди за заштита и превенција. Дополнително, се појавија цела низа органи за истражување, набљудување и надгледување, како на национално, така и на меѓународно ниво, со цел да се заштитат стандардите за превенција и недерогативното право на забрана за мачење и други облици на сурово, нечовечно и понижувачко постапување и казнување.

Човекој којшто измачува човек е монсџирум којшто не може да се оиине.
Хенри Милер (Henry Miller)

2. ДЕФИНИЦИЈА И ОПИС НА ПРАШАЊЕТО

Што е тортура?

Дефинирањето на прекршувањата на човековите права, какви што се тортурата односно мачењето и лошото постапување, на еден широко прифатлив начин од поодамна претставува предизвик, и покрај тоа што нивната осуда и забрана се општо прифатени како норма на меѓународното обичајно право, односно тие се применливи за сите држави. Меѓународно договорените одредби за апсолутна забрана на мачењето, коишто се формулирани во голем број меѓународни правни текстови, не беа доволна гаранција за да се спречи појавата на мачење. Навидум, отсекогаш постоела одредена слобода во дефинициите, оставајќи простор за толкување на државните власти, со што начелно се обезбедува прифаќање на меѓународните правила.

Правната дефиниција за тортура е вклучена и прифатена од страна на сите земји потписнички на **Конвенцијата на Обединетите нации против тортура и други облици на сурово, нечовечно и понижувачко постапување или казнување** (УНКАТ) (**United Nations Convention against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment - UNCAT**), од 1984 година, (усвоена и отворена за потпишување, ратификација и пристапување со резолуцијата на Генералното собрание 39/46 од 10 декември 1984

година, а која стапи во сила на 26 јуни 1987 година). Таа дефиниција содржана во член 1 од Конвенцијата ја одредува тортурата како:

„.... дејствије со коешто намерно се нанесува сериозна болка или страдање, било физичко или ментално, на лице со цел добивање од нешто или од трето лице информација или признание, казнување на лицето за дело коешто тоа или трето лице го извршило или е осомничено дека го извршило, или зајлашување или принудување на тоа лице или на трето лице, или пак од причина заснована врз дискриминација по било кој основ, кога таквата болка или страдање се нанесува од страна на или на барање на или со знаење или премолчена согласност на службено лице или друго лице кое постојано во својство на овластено службено лице. Таа не офаќа само болка или страдање коишто произлегуваат од, коишто се својствени на или коишто се придружни на законските санкции.“

Според УНКАТ, карактеристични елементи на тортурата се:

- Намерно дело со коешто се предизвикува тешко физичко или ментално страдање;
- Дело коешто се нанесува со одредена цел;
- Од страна на државно службено лице или лице кое постапува во својство на овластено службено лице.

Значајно е да се подвлече дека оваа правна дефиниција ги зема предвид и менталната и физичката димензија на тортурата и лошото постапување, и покрај тоа што таа не е сеопфатна и не ги разработува детално тие различни степени. Таа исто така ги исклучува и законските санкции, односно санкциите пропишани со националното право, што во одредени случаи го покренува прашањето дали тие санкции можат да му противречат на сеопштиот дух и на целите на Конвенцијата. Меѓутоа, дефиницијата се надоврзува на општото разбирање, како што беше изнесено од страна на **Комисијата на ОН за човекови права (UN Commission on Human Rights)**, дека „...сите облици на тортура и други видови сурово, нечовечно или понижувачко постапување или казнување [...] никогаш не можат да се оправдаат под какви и да било околности.“ Г. Тео ван Бовен (Theo van Boven), поранешен специјален известувач за тортура, исто така истакна дека „...правната и моралната основа за забраната за тортура и другите облици на сурово, нечовечно или понижувачко постапување или казнување е апсолутна и императивна и под никакви околности не смее да попусти или да биде одредена на други интереси, политички и други.“

По повод **Меѓународниот ден на ОН за поддршка на жртвите на тортура – 26 јуни**, Меѓународниот совет за рехабилитација на жртвите на тортура (International Rehabilitation Council for Torture Victims) потврди дека „**тортурата е едно од најстрашните**

нешта што едно лице може да му ги направи на друго“. Целта на тортурата е да ѝ се нанесе на жртвата што е можно повеќе болка, не оставајќи ја жртвата да умре. Намерното нанесување болка и страдање, било физичко или ментално, е карактеристика и на тортурата и на нечовечното и понижувачкото постапување. Со правни термини, разликата, иако суптилна, меѓу делата на нечовечно и понижувачко постапување и тортурата се состои во **природата** на извршеното дело и **целта** зад него, **степенот на неговата** тежина, како и **суровите средства** коишто се искористени. Со други зборови, колку што делото е

*„Тортурата е жрзозморно
прекршување на човековото
достојанство. Таа ѝ дехуманизира
и жртвата и извршителот.
Болката и суровите коишто едно
човечко суштество намерно му ѝ
нанесува на друго оставаат трајни
лзнии: рбетни искривени од теепање,
черепи вдлабнати од кундаци
на уши, коиштојани кошмари
коишто ѝ држат жртвите во
достојан суров. Ослободувањето
од тортура е основно човеково
право коешто мора да се заштити
во сите околности.“*

Кофи Анан, генерален секретар
на ОН. 2001 година.

посурово, поболно и намерно, толку повеќе судот е подготвен да го разгледува тоа дело како случај на тортура односно мачење.

Методи на мачење – **Како се врши тортура?**

Начелно, што било, од вода до прибор за домаќинство, може да се претвори во инструмент за мачење. Денес, средствата и методите на мачење се развија повеќе одошто се уназадија, а нивната суровост и нечовечност исто така се зголеми. Поранешниот специјален известувач за тортура, во една студија за состојбата со трговијата и производство на опрема којашто посебно се користи за мачење или друг облик на нечовечно или понижувачко постапување, изрази голема загриженост за малата или за недостигот од државна контрола. Голем број техники на мачење, коишто на широко се практикуваат во моментов, не оставаат видливи физички траги на телото, но сепак имаат штетно влијание врз внатрешните органи, како и врз психолошкиот интегритет на жртвата.

Општо гледано, методите на мачење можат да класифицираат во две поголеми групи: физички и ментални.

Физичкото мачење предизвикува огромна болка и прекумерно страдање кај жртвата. Кај најсуровите облици, може да доведе и до осакатување, изболчување или трајна повреда. Методите на мачење коишто најчесто се применуваат се: тепање со камшици, метални предмети, камења, кабли и палки, клоцање

и удирање од сид. Таканаречениот метод „фалака“ или „фаланж“ (жестоко удирање на жртвата по табаните на нозете) е речиси исто толку широко се користи како и методот со електро-шокови, гушење, врзување и горење со цигари или изложување на жртвата на екстремно ниски или високи температури.

Менталното мачење опфаќа техники на лишување и исцрпување, какви што се лишување од храна, вода, сон, и санитарни простории, техники на лишување од комуникација како што се затворањето во самица и прекинувањето контакти со другите затвореници или со надворешниот свет, техники на принуда и заплашување, како што се присилно присуство при мачењето други луѓе, закана за погубување или симулирано погубување, постојано понижување и тероризирање, итн.

Понатаму, сексуалното насилство честопати се користи како метод за физичко и ментално онеспособување на жртвите.

Сите методи на мачење коишто се употребуваат претставуваат сериозен напад врз достоинството на човекот и кршење на неговите човекови права. Свет ослободен од тортура значи свет ослободен од намерно нанесување болка и од употреба на тие сурови средства од едно врз друго лице.

Мотиви за мачење – Зошто се практикува тортурата?

Мотивите за мачење се разликуваат во голема мера, но во суштина, честопати постои намерен и целисходен порив. Желбата да се покаже моќ или едноставно да се сокрие слабоста, честопати, води кон мачење или тешки облици на лошо постапување.

Во текот на различни епохи во светската историја, мачењето се користело како начин да се задржи контролата и да се воспостави надмоќ врз противниците или луѓето коишто се зафаќале со напредни идеи и на тој начин имплицитно им се заканувале на властите и на владејачките системи. Така мачењето честопати се употребувало како средство за **политичка репресија и угнетување**, за **казнување**, за **одмазда** како и за **замолчување на опозицијата**. Традиционално, мачењето и другите облици на лошо постапување биле користени за **добивање информации и признание** и покрај тоа што признанијата дадени под принуда и физичка присила имаат сомнителна вредност, ако воопшто и ја имаат.

Суровото и понижувачкото постапување исто така се практикуваат како метод за заканување, плашење и дехуманизирање на луѓето, како начин за понижување, на влевање чувство на бескорисност и инфериорност и на крајот уништување на личноста. Сите овие дела, мотивирани од различни намери, имаат долготрајно влијание врз личноста на измачуваното лице. Физичката рехабилитација и закрепнување честопати траат со години, а

последниците не можат секогаш целосно да се излекуваат. Понатаму, психолошките лузни ги обележуваат жртвите до крајот на нивниот живот и честопати ги спречуваат да имаат егзистенција којашто ги исполнува.

Жртви и извршители на тортура, нечовечно или понижувачко постапување

Секој може да стане жртва, особено во општествата во коишто нема традиција на владеење на правото, или поточно каде што законите и обврските коишто тие ги наложуваат, ретко се почитуваат. Лошото постапување најчесто се случува во затворите, полициските станици и во други установи за лишување од слобода, но случаите на лошо постапување во приватните домови или во специјализираните медицински установи за неизлечиви или ментално болни лица не се редок исклучок. Притворените лица и осудените затвореници се особено ранлива група во поглед на делата на лошо постапување, затоа што тие зависат од властите за најосновните потреби. Овие казнено-поправни установи се по дефиниција затворени; па така, затворените лица се наоѓаат надвор од видокругот на останатото општество и честопати претставуваат група за којашто општата јавност има многу малку разбирање и сожалување. Малцинствата, без разлика дали се социјални, верски или етнички, како и бегалците и барателите на азил често се предмет на понижувачко постапување и ризикуваат да бидат повторно трауматизирани. Старите и ментално хендикепираните лица, коишто живеат во посебни установи и болници и коишто често се зане-

марени, па дури и заборавени, можат да станат жртви на практики слични на мачење, поради лошите материјални услови како резултат на недостатокот на средства да се обезбеди пристапен стандард на живеење, медицинска грижа и достоинствено стареење.

Деца, мажи и жени, млади и стари, сите можат да станат жртви на тортура. Никој не е неранлив спрема ефектите на тешките облици на лошо постапување – и сторителите се исто така засегнати. Сторителите најчесто се полицајци или воени лица, коишто дејствуваат во својство на овластени службени лица. Постојат бројни случаи во коишто извршителите на лошо постапување или тортура дејствуваат по наредба или како дел од специјализирани групи каде ваквите практики се секојдневна појава. Исто така, медицинскиот кадар и персоналот за обезбедување во установите за лица со посебни потреби можат да станат извршители на дела на лошо постапување поради негрижа, недостаток од контрола и надзор или недостаток на средства или обука.

3. МЕЃУКУЛТУРНИ ПЕРСПЕКТИВИ И КОНТРОВЕРЗНИ ПРАШАЊА

Различни културни практики и согледувања несомнено влијаат врз разбирањето на меѓународните правни норми и стандарди и честопати го обликуваат нивното толкување низ специфична културна призма. На пример,

„Секогаш бараа да бидат убиени. Мачењето е полошо од смртта.“

Хозе Барера (Jose Barrera),
мачител од Хондурас.

физичката казна (нанесувањето болка со стап или камшик што се користи како поправна мерка), е широко распространет облик на лошо постапување. Меѓутоа, во рамки на правната традиција на исламскиот шеријат, физичката казна, па дури и ампулациите не само што се прифатени, туку се и легализирани практики преку голем број верски судови, коишто го регулираат бракот и наследството, како и други области на физичкиот и духовниот живот на Муслиманите. Во Шеријатскиот казнен законик на државата Замфара во Нигерија, од јануари 2000 година, на пример, удирањето со стап и ампулацијата се казни пропишани со закон, заедно со смртната казна и казната затвор. Слично на ова, во Саудиска Арабија, Иран, Либија и Авганистан, верските судови, врз основа на принципите на шеријатското право, земаат слични ставови во своите пресуди.

Израелските служби за општа безбедност, на пример, постојано се критикувани затоа што употребуваат „умерен физички притисок“, којшто честопати е еднаков на тортура, како техника на испрашување. Усвојувањето на препораките на извештајот на Истражната комисија Ландау во 1987 година, во којшто употребата на „... умерена мерка за физички притисок...“ за време на испрашувањето се

оправдува врз основа на неопходност, предизвика жолчни дебати. Меѓутоа, не следеше никакво објаснување на препораките во врска со тоа до каде се границите на „умерениот физички притисок“ и каде почнуваат практиките на мачење. Во 1999 година, во случајот **Јавниот комитет против тортура во Израел против државата Израел**, израелскиот Врховен суд одлучи дека употребата на „умерен физички притисок“ е противзаконска, поради тоа што ја нарушува уставната заштита на правото на поединецот на достоинство. Сепак, како што изнесе Комитетот на ОН против тортура во заклучоците и препораките на Комитетот против тортура: Израел, 23/11/2001 година, „... Комитетот истој останува неубеден и ја потврдува својата загриженост дека тортурата, онака како што е дефинирана во Конвенцијата, сè уште не е вградена во домашното законодавство.“

Овие два примери покажуваат дека и покрај тоа што стандардите за забрана за тортура се чинат универзално прифатени, нивното толкување и имплементација може да се разликува од земја до земја. Сепак, останува отворено прашањето дали тие разлики ја зајакнуваат универзалната и апсолутна забрана за тортура во еден културно-чувствителен контекст, или пак отворено им противречат на целите и духот на обичајното и кодифицираното меѓународно право.

Исто така, може да се покренат голем број други контроверзни прашања и аргументи. Во моментот, особено во Соединетите

Американски Држави, се води жестока расправа околу тоа дали терористичките дела се разликуваат од другите прекршувања на човековите права и кривични дела, па оттаму потребно е и воведување специјални стандарди за спречување и борба против тероризмот. Неколку земји како Ирска, Турција и САД имаат антитерористички закони со коишто се воведени постапки за брзо напредување на овие предмети, во споредба со вообичаените национални казни постапки, а некои човекови права и слободи, како последица на ова, се ограничени. По 11 септември 2001 година, во многу земји може да забележи обновување на прастарата дебатата за тоа дали е прифатливо да се измачуваат терористи (криминалци) со цел да се спасат животите на други лица. Најнеодамнешната дискусија во врска со прашањето за тортура во Конгресот на САД, којашто делумно ја иницираше сенаторот Меккејн (McCain), којшто и самиот бил жртва на мачење во текот на Виетнамската војна, ја покажува неопходноста од повторно воведување на принципот за апсолутна забрана за тортурата. Во Германија во 2004 година, пресудата на Сојузниот уставен суд во случајот на Волфганг Дашнер (Wolfgang Daschner), германски началник на полиција, којшто му се закачил на киднаперот на едно 11-годишно момче со употреба на сила, во надеж дека ќе го спаси животот на момчето, уште еднаш цврсто го потврдува принципот на апсолутна забрана за тортура и на недопустливоста на исклучоци или дерогации во какви било околности. Во тесна врска со ова прашање се прашањата дали жртвите имаат

право на поголема заштита на нивните човекови права отколку криминалците и дали животот на сторителот на кривични дела или терористички напади има истата вредност како и животот на кој било друг човек.

Нема точни или неточни одговори меѓу тие сложени противречности и неразрешени морални дилеми, но меѓународните правници постојано се залагаат за позицијата дека не е прифатливо двојство на стандардите и дека меѓународните правни стандарди не треба да се применуваат селективно и дека тие треба строго да се почитуваат.

Единствено на овој начин, многумина веруваат, ќе може да се зачува духот и функцијата на меѓународното право како чувар на светскиот мир, човековите права и човековата безбедност и разбирањето меѓу државите.

4. ИМПЛЕМЕНТАЦИЈА И НАБЉУДУВАЊЕ

Од 1948 година, одредбите на меѓународното право за забрана за тортура и други облици на сурово, нечовечно и понижувачко постапување значително се развија и подобрија. Сè поголем број држави ги потпишаа и ратификуваа оние меѓународни правни обврски и ги пренесоа во домашното законодавство и практика. Се создадоа силни регионални системи за спречување и заштита од тортура (на пример во Европа), а исто така се појавија и механизми за национална инспекција (посети).

На меѓународно ниво, **Комитетот на ОН против тортура** и **Специјалниот известувач на ОН за тортура**, заедно со голем број НВОи, го следат спроведувањето на обврските на државите во однос на забраната за тортура и практиките слични на тортура.

Комитетот на ОН против тортура (КПТ) (UN Committee against Torture - CAT), набљудувачки орган на ОН воспоставен согласно член 17 од Конвенцијата на ОН против тортурата, започна со работа на 1 јануари 1988 година. Комитетот ги разгледува извештаите на државите договорни страни во конвенцијата, коишто треба да се поднесуваат на секои четири години; тој може да спроведе истрага и да побара појаснување или дополнителни информации во врска со фактите содржани во тие државни извештаи. Дополнително, државата може да донесе декларација со којашто се дозволува Комитетот да разгледува **индивидуални или меѓудржавни жалби**, да ги испитува истите, како и да ги испраќа своите конечни ставови и препораки за дејствување до подносителот и засегнатата држава. Комитетот на Обединетите нации против тортура тесно соработува со Специјалниот известувач за тортура на ОН (*Добро е да се знае*), Европскиот комитет за спречување на тортура и Доброволниот фонд на Обединетите нации за жртвите на тортура (United Nations Voluntary Fund for Victims of Torture). Целосна евиденција за работата на Комитетот се објавува и дистрибуира на годишно ниво.

Факултативен протокол кон УНКАТ

На 57-мото заседание на Генералното собрание на ОН во Њујорк во 2002 година, беше усвоен **Факултативен протокол кон Конвенцијата на ОН против тортурата и други облици на сурово, нечовечно и понижувачко постапување или казнување (Optional Protocol to the UN Convention against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment)** од 1984 година. Протоколот е изработен со цел да се спречи тортурата и други облици на лошо постапување преку воспоставување редовен систем на посети на местата на затворање од страна на меѓународни и национални експертски тела. Така, со Факултативниот протокол ќе се воспостави ново меѓународно експертско тело за посети - Поткомитет на Комитетот на ОН против тортура (Sub-Committee of the UN Committee against Torture). Протоколот исто така ги обврзува државите да воспостават национални тела за посети. Под надзор на Поткомитетот, националните тела редовно ќе ги посетуваат местата на затворање и ќе даваат препораки за подобрување на третманот на лицата лишени од слобода, како и за услови на затворање.

Фокусот врз превенцијата претставува иновативен развој во рамки на системот на човекови права на ОН, затоа што постоечките меѓународни тела можат единствено да дејствуваат откако настанала повредата. Посетите на местата на затворање се едни од најефикасните средства за спречување тортура и за подобрување на условите на

лишување од слобода. Со Факултативниот протокол, за прв пат во еден меѓународен инструмент, се поставуваат критериуми и гаранции за ефикасни превентивни посети од страна на националните експертски тела.

Оттаму, овој протокол се смета за вистински исчекор во правец на зајакнување на меѓународните и националните механизми за превенција на тортурата и нечовечното и понижувачкото постапување. Сепак, иако има изобилство од меѓународни правни гаранции за спречување тортура, тие не се целосно спроведени на национално ниво. Од огромно значење е одредбите на националното законодавство да бидат усогласени со меѓународните стандарди и да се создадат национални системи за набљудување и известување. Целосното искоренување на тортурата може да стане реалност единствено кога меѓународните стандарди коишто се разработени ќе го најдат своето место во остварливи непристрасни национални системи за имплементација и набљудување во сите земји членки на ОН на национално и локално ниво. Понатаму, обезбедувањето рехабилитација, правна помош и обештетување на жртвите на тортура и нечовечно и понижувачко постапување, како и помош при нивната реинтеграција во општествениот живот, претставуваат основни услови за праведен и правичен национален поредок.

Може да се види дека постојат три основни аспекти на **ефективната превенција на тортура**:

1. Воспоставување **ефективна правна рамка** и обезбедување нејзина целосна имплементација, како и примена на соодветни гаранции за спречување на тортурата – на пример, основни гаранции за време на притвор (пристап до адвокати, лекари, судии, итн.) и забрана за изолиран притвор;
2. Воспоставување **контролни механизми**, а посебно национални механизми за посетување на местата на затворање, како и овозможување независно набљудување и известување од страна на граѓанските организации;
3. Тековна **обука** за засегнатите лица, како што се полицајците, затворските чувари, адвокати, судии, лекари, итн.

Секој може да биде вклучен во активностите на спречување на тортурата преку активно дејствување, кампањи, лобирање за ратификација на меѓународни инструменти и нивна национална имплементација, по пат на пишување дописи и жалби. Преку работата во НВОи и волонтирање, сите ние можеме да придонесеме за подигнување на свеста и едукативни активности во семејството, во нашата локална заедница или регион. На крајот, можеме да им помогнеме на жртвите на тортура, со знаење како да се надминат нивните грижи, можеме да им дадеме поддршка со тоа што ќе им помогнеме да ги пријават своите случаи и да покренат постапка против сторителот/сторителите.

ДОБРО Е ДА СЕ ЗНАЕ

1. ДОБРИ ПРАКТИКИ

Денес, низ целиот свет постојат бројни активности коишто ѝ припаѓаат на цврстата мрежа од иницијативи за мобилизација на општеството против практиките на мачење секаде каде што тие се случуваат редовно, да се едуцираат другите како начин да се спречи нечовечното постапување и да се понуди правна помош и физичка и психолошка рехабилитација на жртвите на тортура.

Многу од практиките потекнуваат од базата и се раководат од акција; други се обидуваат да

„Ойворејте весник било кој ден од седмицата и ќе најдете извештај дека некаде во светот, некој е зашворен, измачуван или погубен затоа што неговите уверувања или веројќовности се неприфатливи за неговата влада. Чистотелот на весникот добива одвраќање чувство на имотелност. Па сепак кога овие чувства на одвраќање би се обединиле во заедничка акција, би можело да се најде нешто ефективно.“

Питер Бененсон (Peter Benenson), основоположник на Амнести Интернешенел.

Активности на меѓународните организации

Специјален известувач за тортура – цели, мандат и активности

Комисијата за човекови права на Обединетите нации, со резолуцијата 1985/33, одлучи да именува специјален известувач за да ги испитува прашањата поврзани со тортура, да бара и добива веродостојни и сигурни информации за таквите прашања и ефективно да одговара на информациите. Специјалниот известувач секоја година поднесува исцрпен извештај за своите активности до Комисијата, разгледувајќи ги појавите и степенот на практикување тортура односно мачење и давајќи препораки кои им помагаат на владите во искоренувањето на оваа практика. Мандатот на Специјалниот известувач ги опфаќа сите земји, без оглед на тоа дали некоја држава ја ратификувала Конвенцијата против тортура и други облици на сурово, нечовечно и понижувачко постапување или казнување.

Мандатот опфаќа три главни активности: пренесување соопштенија коишто се состојат од итни жалби и дописи со тврдења (наводни случаи на тортура) до владите; преземање мисии за изнаоѓање факти (посети на земји) во оние земји каде што информациите укажуваат дека мачењето можеби вклучува повеќе од изолирани и спорадични инциденти; и поднесување годишни извештаи за активностите, мандатот и методите на работа на

Специјалниот известувач до Комисијата за човекови права и Генералното собрание.

За разлика од телата за набљудување воспоставени со меѓународните договори, на Специјалниот известувач не му е потребно исцрпување на домашните лекови за да постапува по поединечни случаи, во коишто е вклучен и ризикот од тортура („итни жалби“) или по наводни дела на мачење („наводи“).

Од 2004 година, специјален известувач за тортура на ОН е Манфред Новак (Manfred Nowak) од Австрија. Тој веќе ги посети Непал и Кина, додека посетата на Гвантанамо, заедно со четворица други специјални известувачи, беше откажана, затоа што властите на САД одбија да дозволат слободен пристап до затворениците.

За да доставите информации до Специјалниот известувач, може да се обратите до:

Special Rapporteur on Torture Office of the High Commissioner for Human Rights
8-14, Avenue de la Paix
1211 Geneva 10, Switzerland

(Извор: **Висок комесар за човекови права на Обединетите нации. 2002 година. Информативен билтен бр. 4. Борба против тортура. (United Nations High Commissioner for Human Rights. 2002. Fact Sheet No. 4. Combating Torture)**)

изградат локален капацитет и знаење на заедницата како средство за превенција и заштита. Конечно, важна улога во процесот исто така има и градењето институционални капацитети и подобрувањето на законодавството. Сите овие нивоа се меѓусебно поврзани и неопходни, и за сите нив се преземаат иницијативи.

Добри практики за спречување тортура и лошо постапување можат да бидат:

- базични, водени од акција – спроведување кампањи, лобирање, подигнување на свеста, образовни активности на локално ниво;

Европски комитет за спречување на тортура и нечовечно или понижувачко постапување или казнување (КСТ)

Воспоставување

КСТ беше воспоставен со Европската конвенција за спречување на мачење и нечовечно или понижувачко постапување или казнување, којашто беше усвоена во 1987 година. Тој започна со работа во 1989 година, кога конвенцијата стапи во сила.

Членство

Земјите членки на Советот на Европа. Од март 2002 година, исто така е можно и земји коишто не се членки на Советот на Европа да пристапат, на покана на Комитетот на министри. Комитетот го сочинуваат лекари, правници и експерти за полициски прашања, затвори и човекови права. Бројот на членови соодветствува на бројот на земјите договорни страни на конвенцијата. Од март 2000 година, претседател на Комитетот е британскиот криминолог, Силвија Касал (Sylvia Casale).

- градење институции и капацитети, влијание врз структурите и институциите коишто веќе постојат, реформирајќи ги или градејќи нови институции со локален капацитет за справување со проблемите.

Австриски советодавен одбор за човекови права

Воспоставен во 1999 година, на предлог на Европскиот комитет за спречување на тортура и нечовечно постапување, за да го советува Министерот за внатрешни работи, австрискиот Советодавен одбор за човекови права (Austrian Advisory Board for Human Rights)

Задачи

Комитетот врши проверки на третманот на лицата лишени од слобода. Тој испитува полициски станици, затвори, психијатриски болници и сите други места каде што се притвораат лица, како што се просториите за сместување барателите на азил во транзитните зони на меѓународните аеродроми. Членовите на Комитетот имаат право да зборуваат на само со притворените лица.

Методи на работа

Комитетот спроведува периодични посети на сите земји договорни страни, а исто така може да врши и ad hoc посети доколку е тоа потребно. Неговите наоди се изложени во доверливи извештаи коишто се доставуваат до засегнатата влада и се даваат препораки. Доверливоста на извештаите е важна основа за кредибилитетот на Комитетот, а постојаниот, конструктивен дијалог со владите ја зајакна меѓународната позиција на КСТ. Извештаите, заедно со забелешките на засегнатите влади, можат да се објават со согласност на владите.

изготвува извештаи и препораки, третирајќи ги структурните проблеми на човековите права во сите области на дејствување на австриската полиција. Тој врши надзор над шест комисии за човекови права, коишто можат го посетат секое место на полициски притвор во Австрија во кое било време без најава. Ова доведе до значителни подобрувања во центрите за полициски притвор.

(Извор: Меншенрехтсбеајт - Советодавен одбор за човекови права (Menschenrechtsbeirat – Human Rights Advisory Board): www.menschenrechtsbeirat.at)

Можни санкции

Доколку засегнатите држави одбијат да соработуваат или да ја подобрат состојбата согласно препораките на Комитетот, КСТ може да изврши политички притисок преку давање јавна изјава. До сега, тој го употреби ова овластување три пати: во 1992 и 1996 година во однос на Турција, и во 2001 година во однос на Чеченската Република во Руската Федерација.

Посети и извештаи на КСТ

До 24 март 2006 година, КСТ спроведе 208 посети (129 периодични посети и 79 ad hoc посети) и објави 154 извештаи.

(Извор: Европски комитет за спречување превенција на тортура и нечовечно или понижувачко постапување или казнување - KCT (European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment - CPT: <http://www.cpt.coe.int>))

„... Затоа што имам
четиринаесет години.

Тешко ми е да пишувам за мачење затоа што сега имам само четиринаесет години. Не сакам да размислувам за тоа, затоа што имам само четиринаесет години. Морам да размислувам за тоа – мојот град и луѓето беа измачувани. Затоа и станавме познати низ целиот свет. Мојот град беше мачен, но не беше убиен. Тие се обидоа да ги убијат Дунав и Вука, но не успеаја. Како би можеле да ги убијат срцата на мојот град? Две реки, како сестри: една стара, една млада. Ги мачеа со бомби и куршуми. Но тие сè уште течат, а нивните срца сè уште бијат. Се обидоа да ги убијат дрвјата и тревата, но не можеа. Како би можеле да ги убијат белите дробови на мојот град? Ги измачуваа со оган и црн чад, но тие сè уште дишат. Јас сум повторно во Вуковар, после сиве овие години. Сè уште можам да видам измачени улици, куќи, училишта, цркви ... Чувствувам слобода и мир, но длабоко во срцето, не можам да простам затоа што имам само четиринаесет години.“

(Извор: Состав напишан од едно дете од Вуковар и врачен на Центарот за ментално здравје и човекови права во Загреб, Хрватска, на 26 јуни 2001 година.)

Активности на невладините организации (НВОи)

Во 1997 година, ОН го прогласи 26 јуни за Меѓународен ден за поддршка на жртвите на тортура. Оттогаш, светските меѓународни

мрежи за спречување и забрана на тортура, како што е Коалицијата на меѓународни невладини организации против тортура (СИНАТ, Coalition of International Non-governmental Organizations Against Torture), спроведуваат кампањи за целосно искоренување на тортурата. Многу поединци и славни личности учествуваат во таквите настани.

Активностите на Амнести Интернешенел (АИ) (Amnesty International - AI) низ целиот свет се пример за схоластичен приод кон базичните и институционалните напори, како и кон напорите за изградба на капацитети.

На 28 мај 1961 година, британскиот правник Питер Бененсон, го објави написот „Заборавените затвореници“ (“The Forgotten Prisoners”), во весникот Обсервер (The Observer), Лондон, Обединетото кралство, што го инспирираше создавањето на Амнести Интернешенел.

Амнести Интернешенел денес, со меѓународен секретаријат во Лондон, брои повеќе од милион членови, претплатници и донатори во повеќе од 140 земји. Движењето на АИ се состои од над 7.800 локални, младински, специјалистички и професионални групи во околу 100 земји и територии. Амнести Интернешенел е демократско движење, самоуправувано од страна на Меѓународен из-

вршен комитет (МИК) (International Executive Committee, IEC), составен од девет членови кои се избираат на секои две години од страна на Меѓународен совет (International Council) којшто ги претставува одделите. Водење кампањи, известување за прашањата во врска со човековите права, лобирање кај владите за одредено конкретно прашање сврзано со човековите права се активностите коишто АИ ги презема на годишно ниво.

Во 2001 година, АИ ја промовираше кампањата „Најразви чекор да ја искорениш тортурата“ против мачењето и лошото постапување со жените, децата, етничките малцинства, лезбејките, хомосексуалците, бисексуалните и транс-родовите луѓе.

До крајот на годината, над 35.000 луѓе од 188 земји се придружија со свои потписи на интернет страницата за кампањата против тортура, <http://web.amensty.org/pages/stoptorture-index-eng>, за преземање акција во итните случаи, по пат на испраќање жалби преку електронска пошта.

Во октомври 2000 година, АИ ја усвои Програмата за спречување на тортура во 12 точки (12-Point Programme for the Prevention of Torture), којашто стана платформа за меѓународна акција за спречување на тортурата и зајакнување на механизмите за заштита од нејзина појава и институционализација.

Програма за спречување на тортура во 12 точки

Амнести Интернешенел апелира до сите влади да ја имплементираат нејзината Програма за спречување на тортура во 12 точки.

1. Официјална осуда на тортура

Највисоките власти на секоја земја треба да го покажат своето целосно спротивставување на тортурата. Тие треба јасно да му дадат до знаење на целиот персонал задолжен за спроведување на законот дека тортурата нема да се толерира во ниту едни околности.

2. Ограничувања на изолираното притворање

Тортурата односно мачењето често се случува додека жртвите се држат во изолација – без можност да стапат во контакт со лицата однадвор, коишто би можеле да им помогнат или да откријат што се случува со нив. Владите треба да усвојат гаранции за да осигурат дека изолираниот притвор нема да стане можност за тортура. Од основно значење е сите затвореници да бидат изнесени пред судска власт веднаш по нивното притворање, а роднините, адвокатите и лекарите да имаат брз и редовен пристап до нив.

3. Без тајно притворање

Во некои земји мачењето се случува во тајни центри, честопати откако жртвите „исчезнуваат“. Владите треба да осигурат затворениците да се држат во јавно признати места, и нивните роднини и адвокати да имаат пристап до точни информации во врска со местото каде што тие се наоѓаат.

4. Гаранции за време на испрашување и притвор

Владите треба редовно да ги разгледуваат постапките за притворање и испрашување. Сите притворени лица треба веднаш да бидат известени за своите права, вклучувајќи го и правото на поднесување поплаки во врска со нивниот третман. Треба да има редовни независни посети заради инспекција на местата на притвор. Важна гаранција против тортурата би била одвојување на органите надлежни за притворање, од оние коишто се одговорни за испрашување.

5. Независна истрага на пријавите за тортура

Владите треба да осигурат дека сите жалби и пријави за тортура ќе се истражуваат непристрасно и ефективно. Методите и наодите од ваквите истраги треба да бидат јавно објавени. Подносителите на жалбите и сведоците треба да бидат заштитени од заплашување.

6. Без употреба на изјави добиени со мачење

Владите треба да осигурат дека признанијата или другите докази добиени со мачење никогаш не смеат да се повикуваат и употребуваат во судските постапки.

7. Забрана за тортура со закон

Владите треба да обезбедат дека делата на мачење се казниви дела според кривичниот закон. Согласно меѓународното право, забраната за тортура не смее да биде привремено укината во ниту едни околности, вклучително и во воени состојби или други општи вонредни состојби.

8. Кривично гонење на наводни мачители

Оние коишто се одговорни за тортура односно мачење треба да бидат изведени пред лицето на правдата. Овој принцип треба да се применува независно од тоа каде се наоѓаат сторителите,

местото каде е извршено кривичното дело и какво државјанство имаат сторителите или жртвите. За мачителите не смее да постои „безбедно засолниште“.

9. Последици за обука

За време на обучувањето, треба да им биде јасно дадено до знаење на сите службени лица коишто се вклучени во притворањето, испрашувањето или третманот на затвореници, дека тортурата е кривично дело. Тие треба да научат дека имаат должност да не извршуваат каква било наредба за тортура.

10. Обезбедување и рехабилитација

Жртвите на тортура и лицата што тие ги издржуваат треба да имаат право на финансиско обезбедување. На жртвите треба да им се обезбеди соодветна медицинска грижа и рехабилитација.

11. Меѓународен одговор

Владите треба да ги користат сите расположливи канали за да се заземат кај владите коишто се обвинети за тортура. Треба да се воспостават меѓувладини механизми и итно да се користат за да се истражат пријавите за тортура и да преземаат ефективни дејствија против нив. Владите треба да осигурат дека воените, безбедносните или полициските трансфери или обуки не ја олеснуваат практиката на мачење.

12. Ратификација на меѓународните инструменти

Сите влади треба да ги ратификуваат меѓународните инструменти коишто содржат гаранции и средства против тортурата, вклучително и Меѓународниот пакт за граѓански и политички права и неговиот Факултативен протокол којшто предвидува поднесување индивидуални жалби.

Етички кодекс:

Во Токио, во 1975 година, Светската медицинска асоцијација (СМА) (World Medical Association, WMA) усвои **Декларација за водечки насоки за лекарите во однос на тортурата и другите облици на сурово, нечовечно или понижувачко постапување или казнување во врска со притворањето и затворањето (Declaration on Guidelines for Medical Doctors Concerning Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment in Relation to Detention and Imprisonment)**. СМА јасно го изрази ставот на лекарската професија против тортурата и лошото постапување истакнувајќи дека „лекарот нема да поддржува, оправдува или учествува во практиката на мачење или во други сурови, нечовечни или понижувачки постапки, независно од делото за коешто се сомничи, обвинува или е виновна жртвата на таквите постапки, како и независно од верувањата или мотивите на жртвата, и тоа во сите ситуации, вклучително и во вооружен судир и граѓански раздор.“ Бројни други национални медицински здруженија развработија свои сопствени етички кодекси против вмешувањето на лекарите во тортура и лошо постапување.

(Извор: Светска медицинска асоцијација (The World Medical Association): <http://www.wma.net>)

2. ТРЕНДОВИ

- Трговијата со инструменти за мачење како што се пранги, окови, направи за мачење со гмечење на палците, камшици и технологија на електро-шокови, драматично се зголеми во последните 20 години. Според извештајот на Амнести Интернешенел „Запирање на трговијата за мачење“ (“Stopping the Torture Trade”) од 2001 година, бројот на земјите за коишто се знае дека произведуваат или доставуваат опрема за електро-шокови се зголеми од 30 во 1980-те години на повеќе од 130 во 2000 година. Како одговор на иницијативата на поранешниот специјален известувач за тортура, Тео ван Бовен, Европската унија во 2005 година воведо забрана за трговија со инструменти за мачење.
- Во моментот, популацијата во затворите се зголемува во речиси сите делови на светот. Паралелно со тоа, бројот на жени и малолетни лица затвореници исто така драматично се зголемува. Во последниот Извештај за затворската популација во светот (World Prison Population Report) на Министерството за внатрешни работи на Велика Британија, во последниве 10 години забележано е зголемување од 69% на затворската популација во 200 независни земји и територии. Ова покачување секако ги изложува на притисок вработените и раководство во затворите и налага натамошна обука, зголемена свест во поглед на човековите права и повеќе ресурси.

3. ХРОНОЛОГИЈА

Забрана за тортура и други облици на сурово, нечовечно или понижувачко постапување или казнување – нејзината основна конструкција

- 1948. Универзална декларација за човекови права (Universal Declaration of Human Rights)
- 1949. Четирите Женевски конвенции (The Four Geneva Conventions)
- 1957. Правила на ОН за минимални стандарди за постапување со затвореници (UN Standard Minimum Rules for the Treatment of Prisoners)
- 1966. Меѓународен пакт за граѓански и политички права (International Covenant on Civil and Political Rights)
- 1979. Кодекс на однесување на ОН за овластените службени лица задолжени за спроведување на законот (UN Code of Conduct for Law Enforcement Officials)
- 1982. Начела на медицинската етика релевантни за улогата на медицинскиот персонал, особено лекарите, во заштитата на затворениците и притворените лица од тортура и други облици на сурово, нечовечно или понижувачко постапување или казнување (Principles of Medical Ethics Relevant to the Role of Health Personnel, Particularly Physicians, in the

Protection of Prisoners and Detainees against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment)

1984. Конвенција на ОН против тортура и други облици на сурово, нечовечно или понижувачко постапување или казнување (UN Convention against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment)

1989. Европска конвенција за спречување на тортура и нечовечно или понижувачко постапување или казнување (The European Convention for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment)

1990. Правила на ОН за заштита на малолетни лица лишени од слобода (UN Rules for the Protection of Juveniles Deprived of their Liberty)

1998. Статут на Меѓународниот кривичен суд (Statute of the International Criminal Court)

2002. Факултативен протокол кон Конвенцијата на ОН против тортура и други облици на сурово, нечовечно или понижувачко постапување или казнување (Optional Protocol to the UN Convention against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment)

ИЗБРАНИ АКТИВНОСТИ

АКТИВНОСТ I: МАЧЕЊЕ ТЕРОРИСТИ? 1

Дел I: Вовед

Тероризмот и мачењето терористи и сторителите на кривични дела предизвика жолчна расправа, особено по 11 септември 2001 година. Многумина ги искажаа своите мислења и своите загрижености, но на различни начини.

Низ предложената дискусија, може да се направи обид да се утврдат аргументите за и против поставените прашања, тие да се анализираат во рамки на принципите за човековите права, како и да се дискутираат разни други прашања поврзани со нив.

Тий на активност: дискусија

Прашање за дискусија:

Дали е прифатливо да се мачат сторителите на кривични дела или терористите со цел да се спасат животите на други луѓе?

Дел II: Општи информации во врска со дискусијата

Цели:

- формирање на мислењето, споделување и бранење мислења;
- стекнување познавања и подигнување на свеста за тоа како демократското општество треба да се справува со прашањата поврзани со мачењето;
- покажување дека одредбите и нормите за човековите права и владеењето на правото

можат да бидат полезна рамка за разбирање на сложени дилеми.

Целна групa: млади полнолетни лица, возрасни

Големина на групата: 10-12

Време: 90 минути

Подготовка:

- Соберете исечоци, написи и фотографии од неодамнешни локални и меѓународни весници, и подгответе и направете примероци од збирка на меѓународни и регионални стандарди во поглед на човековите права за забраната за тортура;
- Кажете им на учесниците самите да донесат написи во врска со темата;
- Како алтернатива, разгледајте ја пресудата за германскиот случај на Волфганг Дашнер.

Материјал: картички во боја, примероци од подготвениот материјал, картон или хартија, маркери.

Потребни вештини:

- градење вештини за аргументирање и критичко размислување;
- вештини за комуникација;
- вештини за управување со конфликти.

Правила на дискусијата:

Пред да започне дискусијата, кажете им на учесниците да создадат свои сопствени правила и да се погрижат целата група да се усогласи и да ги прифати предложените правила. Поставете ги правилата на видливо место и консултирајте ги само кога ќе се појават проблеми.

Модераторот мора да се погрижи следниве две правила да се вклучат во списокот којшто го изработуваат учесниците:

1. Секој може да зборува еден по друг.
2. Групата треба да измисли знак преку којшто ќе изразува несогласување или незадоволство на учтив начин.

Дел III: Посебни информации за дискусијата

Прейсјавување на џемајна:

Како вовед во дискусијата, на кусо преставете ги подготвените исечоци од весници, противречните изјави на овластените службени лица, документите во врска со човековите права и одредбите поврзани со тероризмот и забраната за тортура, итн.

Поделете ја групата на две и осигурете се дека групите испитуваат и развиваат аргументи за или **против** во поглед на универзалните принципи за човекови права, моралните и етичките размислувања, итн.

Процес на дискусија:

Со процесот на дискусија мора да се претседава со почит и чувствителност. Ниту еден учесник не смее во ниту еден момент да почувствува дека неговите аргументи или ставови се несоодветни или глупави. Замовете ги учесниците да ги распоредат во просторијата написите, коишто ги донеле во врска со темата.

Одредете време (45 минути) за работа во помали групи и за формулирање на аргументите.

Започнете ја дискусијата така што учесниците ќе ги презентираат аргументите и ќе ги ис-

такнат на левата страна (оние против) и на десната страна (оние за) од линијата исцртана во просторијата. Запрашајте дали сите се согласуваат со позицијата на предложените аргументи и обидете се да ја натерате групата да дискутира за разликите во пристапот, разбирањето и мотивот за нивните ставови. (планирајте 45 минути до 60 минути)

Повраќајни информации:

Откако ќе заврши дискусијата, поделете им на сите учесници, на пример, црвена и зелена картичка, и замовете ги да ги напишат нивните позитивни и негативни чувства во врска со содржината и организираноста на дискусијата. На крајот, прочитајте ги картичките на глас и оставете време за размислување. Како алтернатива, учесниците можат да ги закачат картичките на сидот или на плутана табла.

Методолошки џредлози:

- Секогаш имајте и користете, доколку е потребно, опција за 5-минутен тајм-аут (одморање) кога дебатата е вжештена и постои ризик дека може да излезе вон контрола;
- Допуштете време за тивко размислување кога се насобира збунетост или лутина;
- Обидете се да ги резимираате, разјасните и ублажите аргументите и не заземајте страна отворено.

Совети за варијација:

Доколку сакате да и дадете поголема структура на содржината на дискусијата можете на учесниците да им дадете проспект наречен „Скапило на тортура“.

- Некој поставил бомба и го признава тоа. Мораме да го мачиме за да спасиме животи.
- Некој е осомничен дека поставил бомба. Мораме да го мачиме за да дознаеме повеќе.
- Некој е близок со друго лице коешто е осомничен за поставување бомба. Мораме да го мачиме пријателот/роднината да ги дознаеме плановите на подметнувачот на бомба.
- Некој пријавува лице коешто ги има истите политички убедувања како и подметнувачот на бомба. Мораме да го мачиме тој политички сојузник за да дознаеме за другите коишто го поддржуваат.
- Некој одбива да ѝ каже на полицијата каде се наоѓа осомничениот. Ова лице мора да се измачува за да се осигури дека другите нема да се осмелат да го сторат истото.

Доколку го користите овој проспект, тој прво води до прашањата за тоа каде треба да се повлече линијата – кога, ако е тоа воопшто можно, може да се оправда мачењето?

(Извор: Флауерс, Ненси; и др. 2000. Прирачник за едукација од областа на човековите права. Ефективни практики за учење, акција и промена. Минесота: Центар за ресурси на човекови права при Универзитетот во Минесота. (Flowers, Nancy; et al. 2000. *The Human Rights Education Handbook. Effective Practices for Learning, Action and Change*. Minnesota: Human Right Resource Center of the University of Minnesota.))

Дел IV: Продолжение

Права/области за натамошно истражување коишто се поврзани со оваа тема: право на живот, смртна казна, човекова безбедност

АКТИВНОСТ II: 2 КАМПАЊА ПРОТИВ ТОРТУРА

Дел I: Вовед

Спречување на мачењето и другите облици на сурово, нечовечно и понижувачко постапување и казнување, подигнување на свеста и менување на практиките слични на мачење и подобрување на националното законодавство низ целиот свет; за сето ова е потребно многу знаење, креативност и разбирање. Преку оваа активност, учесниците ќе бидат охрабрани да се обидат да го преточат знаењето во акција, по пат на градење вештини за водење кампањи и убедување.

Дел II: Општи информации во врска со активността**Цели:**

- подигање на свеста;
- развивање креативни и иновативни пристапи кон сложените проблеми;
- осмислување на решенија применливи во реалниот живот, како и тактики и методи за спречување тортура.

Целна група: млади полнолетни лица, возрасни

Големина на групата: 10-12 лица, во групи од по 4 или 5

Време: 150 минути

Подготовка:

- Собирање примери за активности за превенција на тортура коишто се применети во практиката на локално, регионално, меѓународно ниво;
- Претставување и разјаснување на елементите на потенцијалната кампања;
- Собирање и подготвување примероци од релевантните меѓународни и регионални стандарди за човековите права за забрана за тортура.

Материјал: картички во боја, примероци на подготвениот материјал, табла со листови хартија или хартија, маркери, шокантни фотографии и искази на жртвите на тортура, итн.

Потребни вештини:

- креативно размислување;
- вештини на убедување и комуникација;
- вештини на управување со конфликти.

Дел III: Посебни информации за активността**Прейскажување на темата:**

Како загревање, запрашајте ги учесниците да кажат колку што можат повеќе антоними за тортура. Сите одговори забележете ги на табла со листови хартија или на обична табла. Дали ги има толку многу? На колку може да се сетите?

Процес на активносста:

Употребете метод на нафрлање идеи како основа за дефинирање на карактеристиките на концептите „соседство на тортура“ и „соседство без тортура“ (со помалку напредни групи, модераторот треба однапред да ја

подготви дефиницијата). Потоа означете ги двата спротивни агли на просторијата како „соседство на тортура“ и „соседство без тортура“. Однапред, може да ги декорирате двата агли со постери, релевантни новинарски материјали, фотографии, итн. Поделете ја групата во помали групи (најмногу 4-5 членови) и определете по 1 гласник по група.

Целта на играта е „соседство на тортура“ да се претвори во „соседство без тортура“ по пат на кампања за подигање на свеста за тортурата, преку употреба на постери, демонстрации, радио програми, театар, лобирање, спортови, итн. Групите ќе имаат 60 минути да ги подготват елементите на нивната стратегија за кампањата. Гласниците треба да се движат меѓу другите групи, да преговараат со нивните членови и да им помогнат на своите групи да избегнат дуплирање на работата и идеите.

Искористете ги последните 45 минути за презентирање на работата на групите.

Повраќајни информации:

Прашајте го секој учесник одделно да го окарактеризира своето доживување во врска со активността со еден збор или една фраза. Како втора фаза, може да ги запрашате што најмногу им се допаднало и дали имало нешто во врска со вежбата што ним им се чинело вознемирувачко.

На крај, може да го завршите часот со тоа што ќе ги поттикнете да ги споделат своите идеи со најблискиот оддел на АИ или со друга НВО за човекови права и да се обидат да ги применат во пракса.

Методолошки предлози:

- Оставете ги учесниците да бидат креативни и избегнувајте коментари и цензурирање на какви било идеи;
- Обидете се да ги резимирате, разјасните и ублажите аргументите и не заземајте страна отворено.

Совети за варијација:

Во зависност од групата со којашто работите, треба да бидете многу внимателни кога ги прикажувате шокантните детали на фото-графиите или извештаите за тортура!

Дел IV: Продолжение

Поканете активисти на АИ или други ис-кусни локални активисти за да ги споделат нивните искуства и евентуално започнете нова група/кампања.

Права/обласии за најемошно исйражување коишто се поврзани со оваа тема:

право на живот, смртна казна, човекова без-бедност

ЛИТЕРАТУРА

Amnesty International. 2003. *Combating Torture: A Manual for Action.* London: AI.

Amnesty International. 1999. Israel Supreme Court to Rule on Torture and the Holding of Hostages. AI Index:MDE 15/39/99, 25 May. Available online at: <http://t2web.amnesty.r3h.net/library/Index/ENGMDE15039 1999?open&of=ENG-2D2>

Association for the Prevention of Torture (APT). 2005. *Annual Report 2005.* Available online at: <http://www.apr.ch/pub/library/APT%20Annual%20Report%202005%20English.pdf>

Association for the Prevention of Torture (APT). 2004. *Monitoring places of detention: a practical guide.* Available online at: <http://www.apr.ch/pub/library/Monitoring%20Guide%20EN.pdf>

Association for the Prevention of Torture (APT). 2002. *Torture under International Law - Compilation of Standards.* Geneva: APT.

Burgers, J. Herman and Hans Danelius. 1988. *The United Nations Convention against Torture – A Handbook on the Convention against Torture and Other Cruel, Inhuman and Degrading Treatment or Punishment.* Dordrecht: Martinus Nijhoff Publishers.

Coyle, Andrew. 2002. *A Human Rights Approach to Prison Management – A Handbook for Prison Staff.*

London: International Center for Prison Studies. Available online at: http://www.kcl.ac.uk/depsta/rel/icps/human_rights_prison_management.pdf

Danner, Mark. 2004. *Torture and Truth: America, Abu Ghraib, and the War on Terror.* New York: New York Review of Books.

European Court of Human Rights. 1999. *Case of Selmouni v France from 28 July 1999.* Available online at: <http://www.echr.coe.int>

Evans, Malcolm D. and Rod Morgan. 1998. *Preventing Torture – A Study of the European Convention for the Prevention of Torture and Inhuman and Degrading Treatment or Punishment.* Oxford: Oxford University Press.

Evans, Malcolm D. and Rod Morgan. 1999. *Protecting Prisoners – The Standards of the European Committee for the Protection of Torture in Context.* Oxford: Oxford University Press.

Evans, Malcolm D. and Rod Morgan. 2001. *Combating torture in Europe – the work and standards of the European Committee for the Prevention of Torture (CPT).* Strasbourg: Council of Europe Publishing.

Giffard, Camille. 2000. *The Torture Reporting Handbook.* Essex: Human Rights Center of the University of Essex. Available online at: <http://www.essex.ac.uk/torturehandbook/english.htm>

Human Rights Watch. 2005. *Torture: A Human Rights Perspective.* New York: The New Press.

Inter-American Institute for Human Rights (IIDH). *Optional Protocol. A Manual for Prevention.* Available online at: <http://www.apr.ch/pub/library/OPCAT%20Manual.pdf>

Kellaway, Jean. 2004. *The History of Torture & Execution: From Early Civilization through Medieval Times to the Present.* London: Mercury Books.

Menschenrechtsbeirat – Human Rights Advisory Board: www.menschenrechtsbeirat.at

Niyizurugero, Jean Baptiste (ed.). 2003. *Preventing Torture in Africa*. Geneva: APT. Available online at: <http://www.apr.ch/pub/library/Preventing%20Torture%20in%20Africa.pdf>

Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights. 2002. *Fact Sheet No. 4 “Combating Torture” of the Human Rights Fact Sheet series*. Geneva: OHCHR.

OSCE. *Preventing Torture. A Handbook for OSCE Field Staff*. Available online at: http://www1.osce.org/documents/odihr/1999/08/754_en.html

Popovic, Sabina. 1999. *Torture, Consequences and Rehabilitation. A Manual*. Sarajevo: CTV.

Rodley, S. Nigel. 2000. *The Treatment of Prisoners under International Law*. Oxford: Oxford University Press.

UN Doc. A/57/173 from 2 July 2002. *Report of the Special Rapporteur of the Commission on Human Rights on the question of torture and other cruel, inhuman or degrading treatment or punishment*.

UN Doc. A/56/156 from 3 July 2001. *Report of the Special Rapporteur of the Commission on Human Rights on the question of torture and other cruel, inhuman or degrading treatment or punishment*.

UN Doc. A/55/290 from 11 August 2000. *Interim Report of the Special Rapporteur of the Commission on Human Rights on the question of torture and other cruel, inhuman or degrading treatment or punishment*.

UN Doc. CAT/C/XXVII/Concl.5 (Concluding observations/comments) from 23 November 2001. *Conclusions and Recommendations of the Committee against Torture: Israel*.

UN Doc. E/CN.4/2006/120 from 15 February 2006. *Report on Situation of Detainees in Guantanamo Bay*.

UN Doc. E/CN.4/2003/69 from 13 January 2003. *Study on the situation in trade in and production of equipment which is specifically designed to inflict torture or other inhuman and degrading treatment, its origin, destination and forms by the Special Rapporteur on Torture*.

United Nations. Economic and Social Council. 2004. *Civil and Political Rights, including the Questions of Torture and Detention. Torture and other cruel, inhuman or degrading treatment. Report of the Special Rapporteur on the Question of Torture, Theo van Boven. E/CN.4/2005/62*. Available online at: <http://daccessdds.un.org/doc/UNDOC/GEN/G05/104/83/PDF/G0510483.pdf?OpenElement>

United Nations Convention against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment: <http://www.ohchr.org/english/law/cat.htm>

Walmsley, Roy. 2002. *Findings 188: World Prison Population List*, (4th edition). London: Home Office. Available online at: <http://www.homeoffice.gov.uk/rds/pdfs2/r188.pdf>

Zamfara State of Nigeria Shari’a Penal Code Law from January 2000: <http://www.zamfaraonline.com/sharia/introduction.html>

ДОПОЛНИТЕЛНИ ИНФОРМАЦИИ

Amnesty International USA: <http://www.amnestyusa.org/stoptorture>

Amnesty International: <http://www.amnesty.org>

Association for the Prevention of Torture: <http://www.apr.ch>

Canadian Centre for Victims of Torture: <http://www.ccvr.org>

European Committee for the Prevention of Torture: <http://www.cpt.coe.int/en>

International Rehabilitation Council for Torture Victims: <http://www.irct.org>

No Torture: <http://notorture.ahrchk.net>

Special Rapporteur of the Commission on Human Rights on the question of torture: <http://www.unhchr.ch/html/menu2/7/b/mtr.htm>

Stop Torture Campaign: <http://web.amnesty.org/pages/stoptorture-index-eng>

United Nations Committee against Torture: <http://www.unhchr.ch/html/menu2/6/cat.htm>

United Nations Special Rapporteur on Torture: <http://www.ohchr.org/english/issues/torture/rappporteur>

World Organisation against Torture: www.omct.org

ОСЛОБОДУВАЊЕ ОД СИРОМАШТИЈА

НАМАЛУВАЊЕ НА НЕПРАВИЧНОСТИТЕ
ОДРЖЛИВА ЕГЗИСТЕНЦИЈА
ПРИСТАП ДО РЕСУРСИ
УЧЕСТВО
ДОСТОИНСТВЕН СТАНДАРД НА ЖИВЕЕЊЕ

*„Секој [...] има право на остварување [...] на економските, социјалните
и културните права неопходни за негово достоинство [...] Секој
има право да работи [...] Секој има право на животен стандард
соодветен на здравјето и благосостојбата за него и за неговото
семејство, вклучувајќи храна, облека, живеалиште, здравствена
заштита и потребни социјални услуги [...] Секој има право на образование.“*

Член 22, 23, 25 и 26 од Универзалната декларација за човекови права. 1948 година.

НАСТАН ЗА ИЛУСТРАЦИЈА

„Умирање од глад во земја на вишок“

Кога пропадна реколтата и немаше работа, селаните на Мундиар започнаа да бараат храна во џунглата. Не најдоа. Наместо тоа, најдоа трева. И така, во најг олемиот дел од летото, 60-те домаќинства во селото преживеаја јадејќи сама – сточна храна којашто најчесто му се дава како храна на добитокот. Но луѓето не треба да јадат трева, па наскоро, селаните, нивните образи се повеќе пропаѓаа, слабееја. Тие се жалеа на запек и летаргија. На крајот, почнаа да умираат.

Еден селанец, Мурари, гледаше како целото негово семејство потклекнува. Прво неговиот татко, Ганпат, почина, па по него неговата сопруга Борди. Четири дена подоцна, тој ја загуби ќерката.

Низ овој далечен предел на северна Индија – некогаш прекриен со густа зелена шума но сега неплоден заради суша – се случува истата приказна. Во изминатите два месеци, повеќе од 40 припадници на племенската заедница Сахарија умреа од глад. Околу 60 милиони тони вишок жито, моментално, се наоѓаат во владините складишта. Ова е, според сите стандарди, огромна планина од храна. За жал, ниту еден од нив не стаса до Мундиар или кое било друго подалечно внатрешно село во југо-источен Раџастан...

Официјално, никој не гладуваше во Индија. Според јавниот дистрибутивен систем, селаните коишто тонат под линијата на сиромаштијата имаат право на бонови за следување, со коишто можат да купуваат субвенционирано жито од државните продавници. Но во Бојал, како и на други места, системот пропадна. Локалниот *сарџан* (старешина на селото) им ги предаде сите бонови за следување на блиските пријатели и припадниците на неговата каста, рекоа селаните. Тој исто така ги избриша имињата на вдовиците коишто имаат право на државни пензии. Во меѓувреме, сопствениците на државните продавници одбиваат да им продаваат евтино жито на недопирливите Сахарија. Наместо тоа, тие се ослободуваат од него на црниот пазар. Кога Сахарија почнаа да умираат, сопствениците на продавниците ги пополнија нивите бонови за следување, во обид да ја прикријат измамата.

Степенот на недоволна исхранетост во Индија – земја со повеќе од 1 милијарда жители – е меѓу највисоките во светот. Околу половина од сите деца во Индија се недоволно исхранети, додека речиси 50% од индиските жени страдаат од анемија. Па сепак, поголемиот дел од житото од огромната индиска планина од храна или се фрла или го јадат стаорци.

Најмногу страдаат оние коишто се наоѓаат на дното од индискиот хиерархиски систем

на каста. Племенските заедници, коишто претставуваат 30% од населението во областа Баран, се исто така жртви на историска неправда. Пред независноста во 1947 година, припадниците на Сахарија составуваа крај со крај со лов и одгледување по некоја култура. По независноста, службените лица ги избркаа од џунглата и им ја запленија земјата. Припадниците на Сахарија беа принудени да бараат работа како земјоделски работници. Кога реколтата пропадна ова лето, тие останаа без работа и немаа што да јадат.

„Полиитичариите не се заинтересирани за нас,“ рече една жена, Набо, 50 години, додека го приготвуваше вечерниот оброк чапатис направен од сама –семе на дива трева.

(Извор: Лук Хардинг. 2002 година. *Умирање од глад во земја со вишок. Кастата и корупцијата соучеснивуваат во заговор да не им се дава храна на сиромашните во Индија*. Во: Баран, Раџастан. Гардијан. **Luke Harding. 2002. Dying of hunger in a land of surplus. Caste and corruption connive to keep food from India's poor.** In: Baran, Rajasthan. The Guardian)).

Прашања за дискусија

1. Кои се лишувањата и ранливостите коишто ги доживеале сиромашните во Баран? Искажете ги овие како „Повреди на човековите права на ...“.

2. Што побудува кај Вас ова искуство и што мислите дека треба да се направи?
3. Споредете ја и направете контраст меѓу состојбата со сиромаштијата во Баран и искуствата на сиромашните луѓе во

вашата земја/контекст. Кои се Вашите претстави за сиромаштија според Вашето искуство?

4. Дали гледате каква било поврзаност меѓу сè поголемата сиромаштија и човековата без-

бедност? Дали сметате дека однесувањето кон луѓето на начините опишани во настанот за илустрација може да влијае врз човековата безбедност? Доколку е така, какви се тие влијанија?

ТРЕБА ДА СЕ ЗНАЕ

1. ВОВЕД

Иако сиромаштијата се смета за историска појава, облиците преку кои таа се манифестира денес, стануваат сè посложени. Оваа сложеност е резултат на многу фактори, вклучително и променливата природа на односи меѓу луѓето, односот меѓу општеството и факторите и процесите на производство, и гледиштето на владите и меѓународните институции како Светската банка, Меѓународниот монетарен фонд и Обединетите нации на различните димензии на сиромаштијата.

Концептот на сиромаштија се развил со текот на времето. Сиромаштијата, којашто порано се сметаше дека е единствено поврзана со приходот, денес се смета за повеќедимензионален концепт којшто произлегува и е тесно поврзан со политиката, географијата, историјата, културата и општествените особености. Во земјите во развој, сиромаштијата е сеприсутна и се карактеризира со глад, недостаток на земја и средства за живот, неефикасни политики

на прераспределба, невработеност, неписменост, епидемии, недостаток од здравствени услуги и вода безбедна за консумирање. Во развиените земји, сиромаштијата се манифестира во облик на општествена исклученост, зголемена невработеност и ниски примања. И во обата случаи, сиромаштијата постои поради недостатокот од правичност, еднаквост, човекова безбедност и мир.

Сиромаштијата значи оскудица на пристап во светот на изобилни можности. Сиромашните не се способни да ја изменат својата состојба бидејќи им се ускратени средствата за таква способност поради *недостигот од политичка слобода, неможност да учествуваат во процесите на донесување одлуки, недостигот од лична сигурност, неможност да учествуваат во живото на заедницата и изложеноста на закани за одржлива и меѓугенерациска правичност. Сиромаштијата е негирање на економската, општествената и политичката моќ и ресурси, што сиромашните ги држи потонати во сиромаштија.*

Сиромаштија и човекова безбедност

Сиромаштијата, којашто доведува до сериозни несигурности во однос на храната и социјални несигурности, е директна повреда на човековата безбедност. Таа не само што се заканува на егзистенцијата на огромен број луѓе, туку ја зголемува и нивната ранливост на насилство, малтретирање и општествена, политичка и економска безгласност.

Сиромаштијата е понижувачка, како што кажа една сиромашна жена од Белорусија, и таа го срами човековото достоинство на секое лице.

Амртија Сен, нагласувајќи потребата од разгледување на предизвиците за глобална правичност и човекова безбедност, малку поинаку изјави дека „*нијините задачи вклучуваат концептуално разјаснување и унапредување на јавната дискусија,*

йокрај идентификувањето конкретни йроекти за акција йоврзани со инстиџуционалната йромена за унайредување на йравичноста и за зачувување на основната човекова безбедност. Треба йодобро да се инџејрира разбирањето на судирите и вредностите со истражувањето на йојребите за здравство, образование, ојстерување на сиромаштијата и намалување на родовата нерамнојравност и несијурност.“

(Извор: Извештај на **Вториот состанок на Комисијата за човекова безбедност**, 16-17 декември 2001 година. (Report on the **Second Meeting of the Commission on Human Security**, 16-17 December 2001. Достапно на интернет страницата: <http://www.humansecurity-chs.org/activities/meetings/second/index.html>.)

Така, сиромаштијата е состојба и на беда и на ранливост. Последователната растечка нееднаквост и дискриминација меѓу нациите и внатре во нациите ги крши правата на сиромашните да живеат во сигурност и со достоинство.

2. ДЕФИНИЦИЈА И ОПИС НА ПРАШАЊЕТО ДЕФИНИРАЊЕ НА СИРОМАШТИЈА

Постојат различни дефиниции за сиромаштијата и нејзините појавни манифестации:

- Од гледна точка на приходот, сиромаштијата го дефинира лицето како сиромашно ако, и само ако, нивото на неговите приходи е пониско од дефинираната линија на сиромаштија. Многу земји утврдија линии на сиромаштијата во однос на приходот за да го следат напредокот во намалување на распространетоста на сиромаштијата. Пресечната линија на сиромаштија се дефинира од аспект на тоа дали има доволно приход за определено количество храна. Според **Извештајот за човеков развој на УНДП (ИЧР) (UNDP Human Development Report, HDR)** од 1997 година, „сиромаштијата значи дека се ускратени можностите и изборите коишто се најосновни за човеков развој – да се води долг, здрав, креативен живот и да се ужива во йристоеен стандард на живеење, слобода, достоинство, самојачи и йочии кон друштвото.“
- **Индексот за човекова сиромаштија (Human Poverty Index) (УНДП, ИЧР, 1997 г.)** употребува показатели за најосновните димензии на бедата – кус живот, недостаток на основно образование и недостаток на пристап до јавни и приватни средства, и со тоа се признава дека човековата сиромаштија е повеќе од сиромаштија на приходи.

- Од гледна точка на човековите права, **Канцеларијата на Високиот комесар за човекови права** ја гледа сиромаштијата како „човечка состојба којашто се карактеризира со йостоејано или хронично лишување од ресурси, способности, избори, безбедност и моќ йојребни за уживање на соодветен живојен стандард и ојстерување на дружи основни граѓански, културни, економски, йолийички и социјални йрава.“
- Во **Нацрт водечките насоки: Пристап заснован на човековите права кон стратегиите за намалување на сиромаштијата (Draft Guidelines: A Human Rights Approach to Poverty Reduction Strategies)** на Канцеларијата на Високиот комесар за човекови права, септември 2002 година, на сиромаштијата се гледа како на „екстремни облик на беда“. Во извештајот се вели дека само оние пропаднати способности, коишто се сметаат за основни по некој приоритетен редослед, треба да се сметаат за сиромаштија. Иако тие можат да се разликуваат од општество до општество, во општата низа потреби коишто се сметаат за основни односно елементарни во повеќето општества ги вклучуваат потребите за соодветна исхрана, спречување на умирањето и предвремената смртност, укажување соодветна заштита, основно образование, можност за осигурување безбедност на личноста, правичен пристап до правдата, можност за појавување во јавноста без срам, можност за заработување за живот и учествување во животот на заедницата.

Расправите за начините на индексирање и мерење на сиромаштијата продолжуваат, но сложеноста на човековиот живот укажува дека сиромаштијата секогаш ќе остане во потрага по својата дефиниција. Ранливоста и бедата, коишто се во основа субјективни, не можат да се сведат на ригорозна рамка, којашто е универзално применлива.

Димензии на сиромаштијата

Појавата на сиромаштијата се сфаќа и ис-кажува различно во зависност од конкретниот економски, општествен, културен и политички контекст. Одејќи чекор напред, ќе се обидеме сега да ги поврземе зборовите содржани во различни дефиниции за сиромаштијата (на пр. правда, ранливост, достоинство, сигурност, можности, итн.) со прашањата од реалниот живот, што би помогнало во објаснувањето на различните димензии на сиромаштијата.

Егзистенција - Ускратување пристап до земја, шуми, вода, како на пример, во руралните области, државните закони за шуми не му дозволува на локалното население да прибира храна и сточна храна, коишто со право им припаѓаат. Во урбаниот контекст, градот ги сака руралните мигранти за работа, но не презема одговорност да им обезбеди живеалиште, задоволување на здравствените и образовните потреби, туркајќи ги, на тој начин, подлабоко во состојба на ранливост и несигурност. Дискриминацијата заснована врз каста, етничка припадност и раса се исто така важни фактори при ускратување

на пристапот на заедниците и групите до природните ресурси, коишто се од огромно значење за нивната егзистенција и според тоа за нивното човеково право да живеат достоинствено.

☺☞ *Право на работа.*

Основни потреби - Ускратување на храна, образование, здрав живот и живеалиште, како на пример, комерцијализацијата на водата, електричната енергија, училиштата и болничките услуги ги крева цените на основните услуги вон досегот на сиромашните, принудувајќи ги да ги продаваат нивните оскудни средства и да имаат нечовечна егзистенција, којашто **на крајот им го одзема правото да живеат достоинствено.**

☺☞ *Право на здравје, Право на образование.*

Правда - Ускратување на правдата сама по себе или на навремената правда, на пример, сиромашните во многу земји не можат да дојдат до судскиот систем поради високите цени коишто постојат. Младите од сиромашните населби, етничките, расните или верските малцинства се првите коишто се апсат како лесно осомничени за кривични дела коишто не ги ни извршиле, или пак жените коишто бараат полициска интервенција во случаите на домашно насилство се игнорираат, под изговор дека станува збор за приватна работа. Често, под притисок на државата и други моќни лоби групи, се чини дека судовите ги оддолжуваат судските постапки за обештетување на работниците или

за рехабилитација на раселените лица, што сиромашните ги чини егзистенција.

☺☞ *Владеење на правото и правично судење.*

Организација - Ускратување на правото на организирање, стекнување моќ и пружање отпор на неправдата, како на пример, сиромаштијата се меша со слободата на работниците да се организираат заради подобри услови за работа.

Учесиво - Ускратување на правото да се учествува и да се влијае врз одлуките, коишто се значајни за животот, на пример, растечкиот заговор на политичките и корпоративните интереси го узурпира просторот во кој граѓаните можат ефективно да учествуваат во јавните работи, како што е овозможувањето основни услуги. Неписменоста и неинформираноста поради раселеноста, на бегалците им го ускратуваат правото да ја определат сопствената иднина. Повеќето Роми, поради нивната миграциска природа, честопати не се ниту ставени на избирачките списоци, па затоа не можат да гласаат.

Човеково достоинство - Ускратување на правото да се живее во почит и достоинство, на пример, во руралните области, кастинските, етничките, расните и другите малцински групи, коишто во голем дел се лица без земјиште или земјопоседниците коишто се маргинализирани, се принудени да го компромитираат достоинството за да заработат оскудни надници. Децата, наместо да одат на училиште, се принудени на експлоататорска

работа како што е рециклирањето отпад, штавењето кожа или земјоделството.

Групи подложни на сиромаштија

Иако сиромаштијата е широко распространета појава и има влијание врз луѓето низ целиот свет, таа е особено сериозна за жените и децата.

Феминизацијата на сиромаштијата стана значаен проблем во земјите, каде економијата се наоѓа во транзиција поради зголемувањето на машката миграција, невработеноста и поради брзото ширење на домашните извозно-ориентирани економии, коишто се премалку платени за нивниот труд. Поголемиот дел од женскиот труд е нерегистриран и неплатен. Во многу стопански сектори, како работници се претпочитаат повеќе жени отколку мажи, бидејќи тие се сметаат за „послушна работна сила“. Во многу заедници, жените не поседуваат и немаат контрола врз земјиштето, водата, имотот и другите ресурси и се соочуваат со општествени и културни препреки во остарувањето на нивните човекови права.

☺☞ Човекови права на жениите.

Сиромаштијата им ја одзема на **децата** можноста да го исполнат потенцијалот на човечки битија и ги прави ранливи на насилство, трговија, експлоатација и злоупотреба. Поголемата смртност на бебињата и децата честопати е резултат на недоволната исхранетост; високиот сооднос помеѓу децата и возрасните е дополнителна причина за сиромаштијата според приходите. Со брзиот по-

дем на урбанизацијата, се зголемува бројот на деца коишто живеат на улица. Околу 113 милиони деца во целиот свет (од коишто 97% се од земјите во развој) никогаш не посетувале училиште и се лесен плен за различните облици на експлоатација или детски труд. Понатаму, зголемената комерцијализација на образованието и здравствените услуги ги лишува децата од основните уставни права во многу земји.

☺☞ Човекови права на децата.

Зошто опстојува сиромаштијата

Владите на северните држави, коишто го контролираат управувањето со светската економија, се задоволни со толерирањето и одржувањето на трговијата и финансиските структури коишто го концентрираат богатството во индустријализираниот свет и ги исклучуваат најсиромашните земји и луѓе да имаат удел во глобалниот просперитет, што резултира со нееднаквост меѓу народите од Северот и Југот. Многу интересно е тоа што и во развиените и во земјите во развој постои сè поголем јаз меѓу богатите и сиромашните.

Програмите за структурно прилагодување (ПСП) (structural adjustment programmes, SAPs) на Светската банка и пакетите за стабилизација на Меѓународниот монетарен фонд се појавија со ветувањето дека ќе создадат широки можности за вработување, приходи, богатство и економски развој преку интеграција на националните економии во еден глобален економски систем. ПСП коишто

настојуваат да ја искоренат сиромаштијата преку фискална дисциплинираност, без да посветат внимание на неправичностите во системите за распределба можат да ја засилат сиромаштијата, бидејќи земјите трошат пари за отплаќање на долговите, а меѓутоа со тоа ги занемаруваат расходите за основните услуги како здравството, образованието и домувањето. (☺☞ *Добри истражувачки документи за намалување на сиромаштијата.*)

Нео-либералната глобализација става акцент на производството за извоз и ги игнорира основните права на луѓето да ги задоволат сопствените потреби и да заработат за достоинствен живот. Намалувањето на обврските од страна на државата за обезбедување услуги во областа на здравството, образованието, храната и живеалиштето и отсуството на сигурносни мрежи имаат влијание врз сиромашните. Инфлацијата, скратувањето на вработувањето и ерозијата на реалните плати лансирани со либерализацијата и приватизацијата на капиталот исто така влијаат врз сиромашните.

Извештајот за човековиот развој на УНДП од 2002 година укажува на тоа дека брзиот економски раст во веќе богатите земји во Западна Европа, Северна Америка и Океанија, во комбинација со бавниот раст на Индискиот потконтинент и постојаниот бавен раст во Африка придонесе кон **зголемување на глобалната нееднаквост** во втората половина на 20-тиот век. Дури и во земјите

на Организацијата за економска соработка и развој) (OECD, Organization for Economic Cooperation and Development), најбогатите луѓе ја имаат приграбено добивката, каде што приходите на врвните 1% семејства пораснаа на 140%, што е три пати повеќе од просекот, што резултира со драматичен пораст во нееднаквоста во приходите и појава на „новиите сиромаси“.

- Најбогатите 5% од луѓето во светот имаат за 114 пати поголеми приходи во споредба со оние на најсиромашните 5%.
- Приходите на 25-те милиони најбогати Американци се еднакви на збирот на приходите на речиси 2 милијарди најсиромашни луѓе во светот.

Денес, четвртина од луѓето во светот живеат во тешка беда и се ограничени на маргините на општеството. Според Извештајот за човековиот развој на УНДП од 2002 година, проценето е дека околу 1,2 милијарда луѓе преживуваат на помалку од еквивалентот на 1 американски долар дневно. Интересно е што во Извештајот за човековиот развој од 2005 година се наведува дека овој метод на мерење повеќе не ужива целосното признание, и наместо тоа потребни се поконкретни податоци со цел да се следи напредокот на патот до остварување на Милениумските развојни цели (МРЦ). Како последица на тоа, испитувањето на развојните текови на овој процес исто така води до многу алармантни

податоци, какво што е предвидувањето дека во случај да се задржат сегашните политики, целта за намалување на смртноста на децата ќе се пропушти и целта да се обезбеди основно образование нема да се исполни, со што 47 милиони деца ќе останат надвор од училишните клупи до 2015 година. И покрај тоа што има напредок во поглед на пристапот до безбедна вода за пиење и обезбедувањето основни вакцинации, сепак кај некои цели, како што е постигнувањето писменост, сè уште недостасуваат соодветни мерки за имплементација. Според Извештајот за човековиот развој од 2005 година, 800 милиони луѓе низ целиот свет се неписмени. Едно друго прашање коешто треба да се разгледа е ветувањето за борба против смртноста кај децата, предизвик којшто е истакнат во Извештајот за човековиот развој од 2005 година, а според кој во 2002 година, на секои три секунди умираше по едно дете под 5-годишна возраст. Треба да се направи уште повеќе, на пример, во борбата против ХИВ/СИДАта, бидејќи политиката на некои од најлошо погодените земји да го негираат и занемарат проблемот или дури да нагласуваат стереотипи, секако нема да придонесе кон постигнувањето на релевантните МРЦ.

3. МЕЃУКУЛТУРНИ ПЕРСПЕКТИВИ И КОНТРОВЕРЗНИ ПРАШАЊА

Релативна сиромаштија и апсолутна сиромаштија

Релативна сиромаштија означува дека некое лице или група луѓе се сиромашни во споредба со други или во споредба со тоа што се смета за просечен животен стандард или ниво на потрошувачка во одредено општество. *Апсолутна сиромаштија* означува дека луѓето се сиромашни во однос на она што се смета за стандард на минимална потреба. Некој поединец којшто се категоризира како апсолутно сиромашен според американските стандарди може да се смета за релативно сиромашен, на пример, во африкански контекст.

Мора да сме километри
далеку од линијата
на сиромаштијата
Затоа не нè ѓогодува
ѓаѓањето на цените

Со одобрение на: Економик Тајмс (Economic Times), 25.2.1996.

Џим Харви, жител на Посилпарк во Велика Британија зборува за неговото искуство на сиромаштија, коешто може да се нарече релативна сиромаштија: „Сиромаштија! Што значи тоа за мене? Па, јас сум 48-годишен маж, оженет со семејство коешто не го издржувам. Живеам во Посилпарк, којшто се наоѓа во северен Глазгов. Нема сомнение дека тој експериментирам од работничка класа. Па, може да се поведе мала расправа околу тоа, со оглед на тоа што повеќе години сум невработен и во голема мерка зависен од социјална помош. Па што во врска со сиромаштијата? За мене тоа значи да си „шворц“. Да не бидам во можност да го унапредам животиот стил поради слаба исхрана и да не бидам во можност да учествувам во слободни активности. Исто така, тој и ситиизацијата која што ја создава сиромаштијата. Тука е и ситиизацијата на ајатија на чувствата на немоќ, утврдениот, безвредност, исклученост, [...] Зошто? Зошто јас? ...“

Сојуз за борба против сиромаштијата на Лотиан (Lothian Anti Poverty Alliance):
<http://www.lapa.org.uk>

Иако Џим ги има основните економски потреби, тој поминува низ исклученост и стагнација и не е среќен со неговата распрскана егзистенција и немоќ. Ова последното навистина покажува дека Џим е релативно сиромашен во споредба со други лица од

неговото општество, коишто се општествено и политички активни.

Општествена исклученост

Општествената исклученост честопати се употребува како синоним на „релативната сиромаштија“, но концептите не се идентични. Општествената исклученост може да доведе до сиромаштија и во исто време, општествената исклученост може да биде резултат на сиромаштијата. Во случајот на Џим, општествената исклученост резултира со парализирање на неговата политичка егзистенција, додека во случајот со заедницата Шарија во Радастан, нивната економска сиромаштија и немаштијата имале важна улога во нивната општествена исклученост.

Прашања за дискусија:

Дали поголемо население автоматски значи поголема сиромаштија?

Постои општо мислење дека високиот пораст на населението во најмалку развиените и земјите во развој е виновен за широко распространетата сиромаштија кај овие нации. Овој аргумент го застапуваат соодветните влади од Југот и Северот за да го одвлечат вниманието од централните прашања за изворните причини на сиромаштијата во овие подрачја. Овие прашања се однесуваат на постојаното извлекување и експлоатација на природните ресурси заради задоволување на комерцијалните интереси на развиените земји, што води кон лишување на овие заедници од правата во поглед на ресурсите;

недостаток од распределба на финансиски средства за основните погодности како образование, здравство и снабдување со вода, чиешто обезбедување значително би можело да ја намали стапката на смртност и заболување кај жените и децата, како и кон сè поголеми судири и војни околу здобивањето контрола над ресурсите, предизвикувајќи политичка, економска и општествена нестабилност.

Аргументот дека огромен број сиромашни луѓе се наоѓаат на патот на напредокот на една нација не е издржан, затоа што политиките на прераспределба на многу влади се всушност одговорни за распределба на добивката од развојот на праведен начин. На сличен начин, мислењето дека сиромашните се тие коишто се одговорни за трошењето на природните ресурси и за разорувањето на животната средина се дискутабилни, бидејќи богатите всушност имаат повисоки стапки на потрошувачка отколку сиромашните.

Дали одржливиот развој ќе доведе до намалување на сиромаштијата?

Сиромаштијата ги тера сиромашните да избираат неодржливи начини на живеење. Отсуството на санитарни уреди и системи за отстранување отпад, на пример, како и недостигот од гориво можат да ги натераат сиромашните да прибегнат кон практики коишто придонесуваат кон уништување на животната средина. Само доколку развиените земји решат да ги почитуваат заложбите коишто ги прават кон светот, како што се

намалување на испуштањето гасови штетни за озонската обвивка, да воведат стандарди за енергетска ефикасност и да плаќаат даноци при пренесувањето на капиталот преку граници, може да се постигне одржлив развој, којшто би резултирал со значително намалување на сиромаштијата.

Дали е можно да се финансира искоренувањето на сиромаштијата?

Да, можно е. Се проценува дека дополнителниот трошок потребен за обезбедување на основните социјални услуги за сите луѓе во земјите во развој изнесува околу 40 милијарди американски долари годишно, што е приближно една десетина од буџетот за одбрана на САД за 2002-2003 година, или 8 милијарди американски долари помалку од нето приходот на најбогатиот човек за 2001-2002 година. Повеќето од овие ресурси, исто така, можат да се добијат и со реструктурирање на актуелното трошење на националните влади и мултилатералните банки (Светска банка, Азиска банка за развој и други) и други агенции за помош.

Финансирањето на искоренувањето на сиромаштијата би било многу полесно доколку меѓународните институции како Светската банка, Меѓународниот монетарен фонд и владите на земјите од OECD всушност би одлучиле да ги отпишат постоечките долгови за конкретните обврски на владите, со цел да ги канализираат тие финансиски средства кон искоренување на сиромаштијата врз основа на локалните општествени барања.

Проценетиот трошок дополнително би се намалил доколку соодветните земји решат да преземат радикални реформи во областа на распределба на богатството и ресурсите и доколку одлучат да дадат приоритет на трошењето за развој, наместо на расходите за одбрана.

4. ИМПЛЕМЕНТАЦИЈА И НАБЉУДУВАЊЕ

За време на Милениумското заседание на Генералното собрание на ОН во 2000 година, шефовите на држави и влади ја признаа колективната одговорност за придржување кон принципите на човековото достоинство, еднаквоста и правичноста на глобално ниво. Тие поставија **осум цели за развој и искоренување на сиромаштијата** коишто треба да се постигнат до 2015 година. Тие цели вклучуваат: искоренување на екстремната сиромаштија и глад, постигнување универзално основно образование, унапредување на родовата правичност и јакнење на позицијата на жените, намалување на смртноста кај децата, подобрување на здравјето на мајките, осигурување одржливост на животната средина и развивање глобално партнерство за развој. Декадата 1997-2006 година е прогласена за **Прва декада на Обединетите нации за искоренување на сиромаштијата (First United Nations Decade for the Eradication of Poverty)**. Секоја година, **17 октомври** се одбележува како **Меѓународен ден на ОН за искоренување на сиромаштијата**.

МИЛЕНИУМСКИТЕ РАЗВОЈНИ ЦЕЛИ НА ОН

Цел 1:

Искоренување на крајната сиромаштија и глад

Цел 2:

Постигнување универзално основно образование

Цел 3:

Унапредување на родовата рамноправност и јакнење на положбата на жените

Цел 4:

Намалување на смртноста кај децата

Цел 5:

Подобрување на здравјето на мајките

Цел 6:

Борба против ХИВ/СИДАта, маларијата и други болести

Цел 7:

Осигурување одржливост на животната средина

Цел 8:

Развивање глобално партнерство за развој

(Извор: **Милениумски развојни цели на ОН (UN Millennium Development Goals):**
<http://www.un.org/millennium-goals>))

Глобализацијата и нејзините контроверзни импликации создаваат нови облици на сиромаштија. Покрај тоа, овие нови облици се манифестираат во општества коишто се наоѓаат на различни нивоа на општествено-

политички и економски развој, опфаќајќи луѓе од различни вери, убедувања и култури. На пример, влијанието на глобализацијата врз Африка е сосема поинакво отколку врз Индија, што главно се должи на различните општествено-политички и економски состојби во Африка во споредба со Индија. Овие посебни разлики меѓу културите и географските подрачја, исто така, имаат влијание и врз тоа како луѓето ги согледуваат заканите коишто произлегуваат од осиромашувањето и општествената маргинализација.

Затоа, важно е и понатаму да се развива **рамката којашто ги следи овие различни облици на сиромаштија** на глобално и локално ниво, а исто така и да ги оспособи луѓето да ги засилат отпорот и борбата против експлоататорските сили.

Повелбата на ОН и Универзалната декларација за човекови права настојуваат да ја обезбедат моралната рамка за изградба на нов систем на права и обврски, ставајќи најголем акцент врз гарантирањето на човековото достоинство, мирот и човековата безбедност за сите луѓе во периодот по завршувањето на Втората светска војна.

Схоластичкиот пристап кон човековите права е оној којшто овозможува одговор на повеќедимензионалната природа на сиромаштијата. Овој пристап оди подалеку од милосрдие, признавајќи дека ослободувањето од сиромаштијата е единствено возможно тогаш кога сиромашните се **оспособени преку едукацијата од областа на човековите права**.

Со тоа се потврдува дека **сиромашните** имаат законски права, а државните и недржавните субјекти имаат законски обврски што треба да ги исполнат. Додека секоја одделна држава е носител на главната обврска за остварување на човековите права на своите граѓани, другите држави и недржавни субјекти исто така имаат обврска да придонесуваат и да даваат поддршка на овој процес. Ова е од огромно значење за воспоставување правични, праведни и непротекционистички системи на мултилатерална трговија, за соодветен проток на финансиска помош и осигурување дека и сиромашните имаат удел во развојниот процес во овој глобализирачки свет.

Овие **вредности** се изразени во политичките изјави како што се Декларацијата од Рио, Агендата 21, Копенхагенската декларација, Пекиншката платформа за акција и Агендата Хабитат, изработени од државите како меѓународна развојна архитектура за искоренување на сиромаштијата и како неопходен услов за одржлив развој.

Органи кои произлегуваат од меѓународните договори за следење на сиромаштијата

Органите за следење ги испитуваат извештаите на државите во редовни временски периоди, може да разгледуваат жалби и да им даваат забелешки и препораки на државите, економските институции, агенциите на ОН и на други субјекти за да преземат чекори за подобрување на состојбата со човековите права, вклучувајќи го и ублажувањето на сиромаштијата.

Завршните забелешки на **Комитетот за економски, социјални и културни права (Committee on Economic, Social and Cultural Rights)** дадени во однос на различните извештаи на државите договорни страни покажуваат дека недостатокот од јасно разбирање на статусот на Меѓународниот пакт во домашното право, недостатокот од спроведување на законите врз основа на меѓународните обврски за човекови права и неинформираноста во врска со инструментот на пактот се ограничувачки фактори. Во извештаите се забележува дека товарот на долговите, отсуството на расфрлени податоци, широко распространетата корупција кај државните власти, воените режими коишто го поткопуваат правосудството и вкоренетите конзервативни верски влијанија коишто наметнуваат дискриминација стојат на патот на имплементација на стратегиите за намалување на сиромаштијата.

И покрај тоа што бројот на земји коишто ги ратификувале конвенциите драматично се зголеми од 1990 година, постои огромен јаз меѓу обврските, намерите на политиките и вистинската имплементација. Недостатокот на политичка волја кај владите, противречните обврски создадени на меѓународните платформи, како што е СТО (на пример, ТРИПС коишто би можеле да резултираат со зголемување на цената на лековите за да се задоволи алчност на фармацевтските компании, и на тој начин одземајќи им го на поединците основното човеково право на здрав живот и живот со достоинство) и несоодветната распределба на ресурсите за

реализирање на различни обврски претставуваат големи закани.

Специјални известувачи и независни експерти

Комисијата за човекови права именува двајца независни експерти – едниот има мандат да поднесува извештаи до специјалната работна група за остварување на правото на развој (Резолуција 1998/72), додека другиот има обврска да истражува и дава препораки во однос на ефектот којшто екстремната сиромаштија го има врз човековите права (Резолуција 1998/25). **Независниот експерт за човекови права и крајна сиромаштија (Independent Expert on Human Rights and Extreme Poverty)** прави проценка на преземените мерки на национално и меѓународно ниво за унапредување на целосното остварување на човековите права на луѓето коишто

живеат во крајна беда, ги испитува пречките за и напредокот на жените и мажите коишто живеат во крајна сиромаштија, и исто така дава препораки и предлози во областа на техничката помош и други области за намалување и конечно елиминирање на сиромаштијата.

Во Извештајот до Комисијата за човекови права (E/CN.4/2001/54, 16 февруари 2001 година), независниот експерт ги претстави основните наоди за тоа како може да се измени состојбата на сиромашните. За да се исполнат тие барања, неопходна е едукација од областа на човековите права за да ги оспособи сиромашните и да им помогне да ја изменат својата судбина. Процесот на едукација од областа на човековите права ги унапредува и зајакнува критичкото размислување и анализа на сите околности и реал-

ности со коишто се соочуваат сиромашните. Едукацијата им овозможува стекнување соодветно знаење, вештини и способности за да се справат со силите коишто ги држат во сиромаштија. Се поттикнува градење организации и создавање мрежи за самопомош, така што тие ќе можат да се повикуваат и да го следат прогресивното остварување на сите човекови права и целосно да ја искоренат сиромаштијата. Во извештајот за 2004 година, независниот експерт за човекови права и екстремна сиромаштија, г-ѓа А.-З. Лизин (A.-Z. Lizin) од Белгија, укажа дека „Вкупниот светски воен буџет само за 2003 година би го покрил трошокот за изградба на сите училишта коишто се потребни за младите луѓе во Африка на возраст од 0 до 18 години и за плаќање на нивните наставници за 15 години“.

Развој и искоренување на сиромаштијата

Цел: Да се преполови, до 2015 година, процентот на светската популација чијшто приход е помал од еден долар на ден и процентот на луѓето коишто страдаат од глад.

Стратегии за одење напред

Сиромаштија по основ на приход

- Обезбедување поддршка за економски и социјални иницијативи под водство на земјите, кои иницијативи се концентрираат врз намалувањето на сиромаштијата;
- Зајакнување на способностите за овозможување основни социјални услуги;

- Помагање при градењето капацитети за проценување, следење и планирање на сиромаштијата.

Глад

- Правење попис на активностите преземени од Светскиот самит за храна во 1996 година и предлагање нови планови на национално и меѓународно ниво за да се постигнат целите против гладот;
- Осигурување дека храната, земјоделската трговија и севкупните трговски политики се повољни за унапредување на безбедноста на храната за сите преку правичен и праведен светски трговски систем;

- Продолжување на давање приоритет на малите фармери, и давање поддршка на нивните напори за унапредување на свеста во поглед на животната средина и употребата на едноставни технологии со ниска цена.

(Извор: Генерално собрание на Обединетите нации. 2001 година. *Авдио-карта за имплементацијата на Милениумската декларација на Обединетите нации. (United Nations General Assembly. 2001. Road map towards the implementation of the United Nations Millennium Declaration).* Достапно на интернет страницата: <http://www.un.org/documents/ga/docs/56/a56326.pdf>)

ДОБРО Е ДА СЕ ЗНАЕ

Врз основа на искуствата на народните движења и работата на НВОите и агенциите за помош, се појави консензус според кој, за развојот да стигне до сиромашните, треба да се преземат некои основни чекори коишто опфаќаат земјишна реформа, сопственост и контрола врз средствата за живот и ресурсите од страна на сиромашните, писменост и образование, здравство, живеалишта и исхрана. Давањето хибридни крави наместо земјиште на луѓето без земја, давањето ексклузивни заеми за купување земјоделско земјиште без посветување внимание на другите инфраструктурни потреби во ситуација каде што културите зависат од наводнување, овозможување флексибилни училишта за децата работници наместо да им се обезбеди целосно присуство на училиште се пристапи коишто не функционираа! Тие единствено ја продолжуваат сиромаштијата. Главните прашања се политичката волја и прераспределбата.

Ефективното искоренување на сиромаштијата е успешно кога се случува на локалните, децентрализирани нивоа. Единствено кога сиромашните ќе учествуваат како субјекти, а не како објекти во развојниот процес, ќе биде возможно да се постигне праведен човечки развој.

Општи и посебни лекции научени од локални, национални и меѓународни искуства во областа на намалување на сиромаштијата:

- Сиромаштијата е општествено, културно и политичко прашање, исто колку што е и економско прашање.
- Политичкото и економското јакнење на сиромашните е начин за искоренување на сиромаштијата.
- Правото на информираност и едукација од областа на човековите права им овозможува на маргинализираните да станат свесни за своите човекови права и може да доведе до тоа тие да започнат да дејствуваат.
- Градењето организации на луѓето ја зајакнува нивната колективна сила, со што тие можат да се повикуваат на своите човекови права. По пат на јакнење, сиромашните можат да го наметнат своето право на ресурсите и да ги зајакнат достоинството и самопочитта.
- Осигурувањето работа за подносливи плати и пристап до средствата за живот останува клучно за намалување на сиромаштијата.
- Намалувањето на сиромаштијата треба да биде проследено со намалување на нееднаквоста. Приоритет мора да се даде на елиминирањето на сите облици

на дискриминација на жените, како и на дискриминацијата по основ на каста, раса и етничка припадност.

- Поголемо трошење за образование, здравство, живеалишта, вода, јавна хигиена и пристојно обезбедување храна, ја намалува сиромаштијата.
- Државата и нејзините институции имаат значајна улога во намалувањето на сиромаштијата, особено во ерата на глобализацијата.
- Поголема одговорност на меѓународните и домашните развојни и финансиски институции би резултирало со обезбедување правичен и праведен економски раст.
- Многу земји во светот не се во состојба веднаш да ја искоренат сиромаштијата. Нивните сопствени напори треба да бидат поддржани и надополнети со меѓународна помош и соработка.
- Отпишувањето на долговите има директна врска со намалувањето на сиромаштијата. Кога отпишувањата на долговите би биле поврзани со инвестиции во образованието, здравството и другите сектори, тие би придонеле за намалување на сиромаштијата.
- Војните и судирите ја зголемуваат сиромаштијата. Напорите да се искорени сиромаштијата, без при тоа да обезбедат услови за вистински мир и безбедност, се осудени на пропаст.

1. ДОБРИ ПРАКТИКИ

Сиромашните се профитабилни

Банката Грамеен, во Бангладеш, започна со работа како мало селско кредитно здружение во Џобра во 1976 година. До 2002 година, таа им помогна на 2,4 милиони заемоприматели, од коишто 95 проценти беа жени. Со 1.175 филијали, таа обезбедува услуги во 41.000 села, покривајќи повеќе од 60 проценти од сите села во Бангладеш.

Банката Грамеен се обидува да ги мобилизира сиромашните и да им помогне во напредувањето, првенствено преку акумулирање локален капитал и создавање актива. Нејзините цели се да ги прошири банкарските услуги на сиромашните мажи и жени во руралниот дел на Бангладеш, да ја елиминира експлоатацијата на заимодавците, да создаде можности за самовработување на неискористените и недоволно искористените човечки ресурси, да ги организира економски обесправените луѓе на тој начин што тие го сфаќаат значењето и обезбедуваат независен општествено-економски развој преку заемна поддршка.

Фокусирајќи се врз оние лица коишто се сметаат за најголеми кредитни ризици, банката го утврди фактот дека сиромашните се кредитно-способни. Банката се осврнува и на двојниот товар на родовата припадност и сиромаштијата, со којшто се соочуваат сиромашните жени. Банката Грамеен беше во можност да започне значајни промени во моделите на сопственост на производствените

средства и услови во руралните области. Овие промени се значајни, не само поради тоа што беа во состојба да ги придвижат сиромашните над линијата на сиромаштијата, но исто така и затоа што, со чувствителна поддршка, тие ослободија голема креативност во селата. Процесот на банката Грамеен исто така е испробан и во другите соседни земји.

(Извор: **Банка Грамеен (Grameen Bank)**: <http://www.grameen-info.org/bank>))

Иницијативата 20-20 на Мали

По одржувањето на Светскиот социјален самит во Копенхаген во 1995 година, Мали ја усвои иницијативата 20-20, којашто значи дека просечно 20% од севкупните буџетски расходи и 20% од меѓународната помош ќе се користи за финансирање на најосновните социјални услуги во земјата. Исто така, од 1995 година, месец октомври е прогласен за „Месец на солидарност и борба против исклученоста“.

Стратешки документи за намалување на сиромаштијата (СДНС) (Poverty Reduction Strategy Papers, PRSPs)

Во 1999 година, беше договорено националните партиципативни стратегии за намалување на сиромаштијата да ја обезбедат основата на сите концесиски заеми на Светската банка и ММФ и на олеснувањето на долговите во рамки на засилената **Иницијатива за многу задолжените сиромашни земји (МЗСЗ) (Heavily Indebted Poor Countries (HIPC) Initiative)**. Овој пристап се одрази врз изготвувањето на СДНС од страна на

државните власти. До почетокот на март 2006 година, 25 земји ја достигнаа одлучувачка точка предвидена со првичната МЗСЗ, а четири земји ја достигнаа завршната точка според засилениот режим од 1999 година и сега примаат помош, којашто со текот на времето ќе достигне 40 милијарди американски долари.

Сите СДНС се изготвени имајќи ги предвид петте суштински принципи, коишто се наоѓаат во основата на развојот и имплементацијата на стратегиите за намалување на сиромаштијата:

- водени од потребите на земјата – вклучувајќи широко учество на граѓанското општество и на приватниот сектор во сите оперативни чекори;
- ориентирани кон постигнување резултати – со фокусирање врз исходите коишто ќе им бидат од корист на сиромашните;
- сеопфатни во препознавањето на повеќедимензионалната природа на сиромаштијата;
- партнерски ориентирани – вклучувајќи координирано учество на партнерите во развојот (билатерални, мултилатерални и невладини);
- засновани на долгорочна перспектива за намалување на сиромаштијата.

(Извор: **Сао Томе и Принсипе (Sao Tomé and Príncipe)**:

<http://www.worldbank.org/poverty/strategies/overview.htm>))

СДНС беа критикувани од страна на групи на граѓанското општество дека имаат неколку битни недостатоци, како што е нивната финансиска структура којашто, во огромна мера, зависи и е водена од надворешната помош и желбата да се унапредат странските директни инвестиции. Понатаму, учеството на засегнатите лица особено на маргинализираните групи, е дискутабилно, затоа што отсутствуваат институционални механизми за нивно учество и постојат други пречки, како што е непостоењето на информации и документи на локалните јазици коишто тие ги разбираат. Овие и други ограничувања ќе треба понатаму и навремено да се разгледуваат. Како реакција на критиките, Високиот комесар за човекови права на ОН определи тројца експерти - Пол Хант, Манфред Новак и Сидик Османи (Paul Hunt, Manfred Nowak, Siddiq Osmani) да го испитаат интегрирањето на човековите права во стратегиите за намалување на сиромаштијата. Нивната студија е понатаму развиена и е достапна на интернет: http://www.ohchr.org/english/about/publications/docs/Broch_Ang.pdf.)

Нашата вода не е за продажба

Советот на Канаѓани е водечката граѓанска организација, којашто дејствува како „куче чувар“ во Канада и којашто ја сочинуваат 100.000 членови и повеќе од 70 филијали низ земјата. Строго партиски независен, Советот лобира кај пратениците во парламентот, спроведува истражувања и води национални кампањи коишто имаат за цел да го свртат вниманието на јавноста кон некои од најважните прашања

за земјата: зачувување на социјалните програми, унапредување на економската правда, обновување на демократијата, зацврстување на канадската сувереност, унапредување на алтернативи на слободната трговија со корпоративен стил и зачувување на животна средина.

Во почетокот на 1999 година, Советот започна успешна кампања за заштита на Канаѓаните и нивната животна средина од ефектите на извозот на вода на големо и приватизацијата. Оваа кампања произлезе од уверувањето дека водата е јавно добро коешто им припаѓа на сите и никој не смее да го присвојува или да профитира од него. Препознавајќи ги интересите на корпорациите и инвеститорите коишто ги гледаат слатките езера, реките и водонепропустливите слоеви на Канада како богати резервоари подобни за експлоатација, кампањата го мобилизираше јавното мнение и активности против комерцијализацијата и приватизацијата на ова бесценето природно богатство.

Како признание на растечкото спротивставување на приватизацијата и кражбата од страна на корпорациите на вода низ целиот свет, како и заради прераснување на ова спротивставување во нова визија за иднината на планетата, Советот на Канаѓаните заедно со многу организации од целиот свет промовираше Глобален договор за вода (Global Water Treaty) на Светскиот социјален форум во Порто Алегре, Бразил, во февруари 2002 година. Овој предлог беше претставен на Светскиот самит за одржлив развој во Јужна

Африка во август 2002 година. Работата на Советот се прошири и на други добротворни јавни услуги, како што се здравството и образованието и прашањата во однос на трговијата и инвестициите.

(Извор: **Совет на Канаѓани (The Council of Canadians)**: <http://www.canadians.org>))

Одржлива иднина

Холандскиот пример за проценување на скалата и влијанието на нивните „еколошки траги“ во клучните сектори, вклучувајќи ги енергетскиот и земјоделскиот, при тоа обврзувајќи се на поставување специфични цели со конкретна временска динамика за намалување на негативното влијание на еколошките траги, е позитивен пример за проверка на штетата за животната средина што ја презема владата на една индустријализирана земја, според извештаите за напредокот коишто се поднесуваат до Комисијата на ОН за одржлив развој, заедно со извештаите за имплементација на Агендата 21.

Ослободување од глад

Организацијата **Фудфрст (Прво храна - Food First)**, со седиште во Калифорнија, САД, е посветена на елиминација на неправдите коишто предизвикуваат глад. Таа верува дека сите луѓе имаат основно право да се хранат и дека тие мора да имаат вистинска демократска контрола над ресурсите коишто им се потребни за да се издржуваат себеси и своите семејства. Организацијата работи на тоа да ја разбуди свеста и моќта кај луѓето да предизвикаат општествена промена, преку

преземање истражувања, анализи, едукација и поддршка, со цел да ги сруши митовите и да ги открие главните причини, да ги препознае пречките за промена и да изнајде начини за нивно отстранување, да ги процени и објави успешните и ветувачки алтернативи.

(Извор: Фудфрст - Институт за храна и развојна политика (Foodfirst – Institute for Food and Development Policy): <http://www.foodfirst.org>)

Економска правда

Коалицијата за ослободување од долгови (КОД) (Freedom from Debt Coalition, FDC), со седиште на Филипините, дејствува на планот на човековиот развој: правичност (којашто ја опфаќа и родовата правичност), економски права и правда; правичен и одржлив раст; притисок врз владите за извршување на нивната соодветна улога и борба за корисни глобални економски односи меѓу нациите. Напорите на КОД се насочени кон поддршка на светската кампања за откажување на долговите на најсиромашните земји во светот. Коалицијата се занимава уште и со неколку други прашања, вклучувајќи ја безбедноста на храната, општата потрошувачка и влијанието на економските политики врз жените. Нејзината поборничка работа опфаќа важни задачи во областа на јавното образование и јавното информирање, масовната мобилизација, истражувањето и анализа на политиките, градењето сојузи и воспоставувањето врски во провинциите.

(Извор: Коалиција за ослободување од долгови (Freedom from Debt Coalition): <http://www.freedomfromdebtcoalition.org>)

Договорот од Котону (Cotonou Agreement) **Партнерскиот договор меѓу АЛП и Европската заедница (Partnership Agreement between ALP and the European Community)** склучен во Котону, на 23 јуни 2000 година, става посебен акцент врз **безбедноста на храната**. Член 54 се однесува исклучиво на безбедноста на храната и со тоа се признава важната улога којашто таа ја има во осигурувањето на човековата безбедност и благосостојба. Договорот исто така ја покажува развојната мрежа на приоритети во постоечките развојни политики за помош на ЕУ во поглед на унапредувањето на човековата безбедност.

2. ТРЕНДОВИ

Напредок кон милениумските развојни цели – Дали земјите се наоѓаат на вистинскиот пат?

Многу земји постигнаа значаен напредок, но за други, општо земено тоа се најсиромашните земји, се чини неверојатно дека ќе ги постигнат овие цели. Анализата на пет од осумте милениумски цели – смртност кај децата, запишување на училиште, родова еднаквост во образованието, како и пристап до вода и санитарна хигиена – доведоа до следниве наоди, кои се содржани во Извештајот за развој на ОН од 2005 година: 50 земји од коишто 24 се наоѓаат во Потсахарска Африка, со население од најмалку 900 милиони, се движат наназад наместо напред во поглед на најмалку една милениумска развојна цел.

Уште полошо е што други 65 земји нема да достигнат ниту една од милениумските развојни цели сè до 2040 година. Ова ги погодува првенствено, но не и исклучиво, нивните 1,2 милијарда жители.

(Извор: УНДП. 2005 година. Извештај за човековиот развој од 2005 година (UNDP. 2005. Human Development Report 2005))

(Извор: УНДП. 2005 година. Извештај за човековиот развој од 2005 година (UNDP. 2005. Human Development Report 2005))

3. ХРОНОЛОГИЈА

Ослободување од сиромаштијата – главни одредби и активности

- 1948.** Универзална декларација за човекови права (член 22, 23, 25, 26).
- 1961.** Европска социјална повелба, чија примена ја следи Европскиот комитет за социјални права (European Committee on Social Rights).
- 1965.** Конвенција за елиминација на сите форми на расна дискриминација (Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination) (член 5, чија примена ја следи Комитетот за елиминација на расната дискриминација (Committee on the Elimination of Racial Discrimination)).
- 1966.** Меѓународен пакт за економски, социјални и културни права (член 6,

7, 9, 11, 12, 13, чија примена ја следи Комисијата за економски, социјални и културни права).

- 1979.** Конвенција за елиминација на сите форми на дискриминација на жените (Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination Against Women) (член 10, 11, 12, 13, 14, чија примена ја следи Комитетот за елиминација на дискриминацијата на жените (Committee on the Elimination of Discrimination Against Women)).
- 1981.** Африканска повелба за човекови и народни права (член 14-17, 20-22, чија примена ја следи Африканската комисија за човекови и народни права).
- 1988.** Дополнителен протокол од Сан Салвадор за економски, социјални и културни права на Американската конвенција за човекови права,

чија примена ја следи Интер-американската комисија за човекови права.

- 1989.** Конвенција за правата на детето (член 27, чија примена ја следи Комитетот за правата на детето).
- 1998.** Независен експерт за човекови права и крајна сиромаштија (Independent Expert on Human Rights and Extreme Poverty).
- 2000.** Усвојување на Милениумските развојни цели од страна на Генералното собрание на ОН
- 2005.** Светскиот самит „Исходен документ“ (World Summit ‘Outcome Document’) ја повторува посветеноста на Милениумските развојни цели и кон искоренувањето на сиромаштијата (UN Doc. A/RES/60/1, став 17, 19, 47)

ИЗБРАНИ АКТИВНОСТИ

АКТИВНОСТ I: „СВЕТОТ ВО СЕЛО“ 1

Дел I: Вовед

Во вежбата станува збор за нееднаквоста и бедата, со кои се соочуваат сиромашните во контекст на меѓународните инструменти за човекови права.

Вид актиивносѝ: вежба

Дел II: Општи информации за вежбата

Цели: Да се сензибилизираат младите луѓе во поглед на прашањата за нееднаквост во глобалната распределба на богатството и ресурсите. Вежбата им помага на младите луѓе да размислат за сопствениот статус во однос на сиромаштијата и за исполнувањето на своите човекови права. Таа им дава можност да ја реализираат итната потреба за промена на нееднаквостите и неправдите на коишто се изложени сиромашните, како и да постават приоритети со цел осигурување развој за сите.

Целна група: деца и млади луѓе.

Големина на групата: 20-25

Време: 90 минути.

Подготовка: Направете доволен број примероци од листовите со активности за лицата коишто учествуваат во вежбата.

Материјал: Фотокопии од работните листови (како што се приложени), боички/маркери.

Потребни вештини: аналитички способности, вештини на дискусија и размислување.

Дел III: Посебни информации за вежбата
(Извор: Адаптирано од: Адхивјакти – Медиуми за развој (Adhivvyakti – Media for Development): <http://www.abhivvyakti.org.in>)

Опис на актиивносѝта/уѝаѝсѝва:

Разделете им ги работните листови на учесниците. Потоа кажете им да работат според упатствата на работните листови додека им ги читате на глас.

I. Кажете им на учесниците да:

Си замислат дека целиот свет (6.000 милиони) се смалил во едно типично село коешто се состои од само десет селани.

1. Во првиот ред, нацртајте круг околу фигурата којашто ве претставува Вас во линијата на најбогатото лице на светот (првата фигура) до најсиромашното лице (десеттата фигура).
2. 50% од светската популација (петмина од селаните) се недоволно исхранети, гладуваат или се изгладнети. Прецртајте ги последните пет садови во вториот ред.
3. Осуммина од нив живеат во супстандардно живеалиште (80% од светското население). Во нив спаѓаат жителите од сиромашните населби, бездомниците, раселените лица, и бегалците. Прецртајте ги последните осум куќи.
4. Седуммина не знаат да читаат, односно 70% од сите луѓе на светот не умеат да читаат. Ставете отпечаток од палецот врз последните седум книги во четвртиот ред.

5. Едно лице има 60% од севкупното богатство во светот – што им ги остава преостанатите 40% на другите деветмина за да ги делат меѓу себе. Прецртајте ги првите шест купчиња пари во петтиот ред и означете го првото лице во првиот ред со голема б-ка.
6. Само еден процент од луѓето во светот поседуваат компјутер (една десетина од првиот компјутер на оваа скала). Во шестиот ред, обојте го со црвено носот на првиот човек со компјутер.
7. Еден процент од светското население има пристап до високо образование. Нацртајте круг околу украсните ресички на дипломираниот во- седмиот ред, така што ќе претставува само една десетина од овој пртеж.
8. Погледнете го повторно листот и видете дали сакате да го смените Вашиот личен рејтинг. Нацртајте два круга околу вашиот нов рејтинг.

II. Сега кажете им на учесниците да ги слушаат овие изјави:

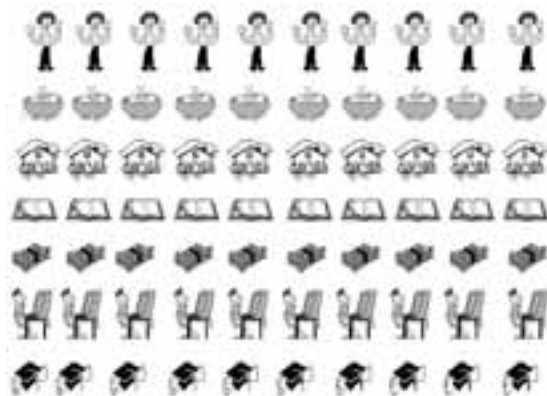
- Доколку во Вашиот дом имате храна за следниот оброк, облека, покрив над главата и место каде што ќе спие, Вие се наоѓате меѓу првите тројца најбогати луѓе.
- А доколку Вие (или Вашите родители, доколку сте малолетни) имаат пари во банка, нешто во паричникот и малку ситни пари во чинијата дома, тогаш се квалификувате за најбогатото лице на нашата скала.

III. Прикажете ги најнеодамнешните статистички податоци за образованието, здравството, водоснабдувањето, јавната хигиена и воените расходи, итн. од последниот Извештај за човековиот развој на УНДП и/или од Светскиот извештај за развој на Светската банка, за некоја земја или група земји, зависно од профилот на учесниците.

Повраќајни информации:

Групата се поттикнува да дискутира во врска со тоа што мисли за различните статистички податоци коишто и се претставени. Вежбата може да ги истражува следниве прашања:

- Противречностите коишто ги истакнуваат податоците.
- Дали во реалноста тие се слична или не со статистичките податоци.
- Поврзаноста на овие податоци со остварувањето или повредата на различни човекови права во однос на сиромаштијата.
- Целите и приоритетите за развој коишто тие би сакале да ги зацртаат и зошто.

Работен лист за активност I

Праќични предлози: Додека учесниците индивидуално работат на вежбата, поттикнете ги да ги споделат своите ставови со другите. Улогата на модераторот се состои во обезбедување податоци и олеснување на дискусијата.

Дел IV: Продолжение

Учесниците би можеле да се поттикнуваат да направат план за спроведување едукативни активности од областа на човековите права врз основа на горната активност за сензибилизација на нивните вршници.

МАКСИ АКТИВНОСТ II: КАМПАЊА ЗА АКЦИЈА

Дел I: Вовед

Преку оваа активност се изготвува Кампања за акција во врска со едно локално прашање коешто е поврзано со сиромаштијата. Широко распространетата природа на сиромаштијата може да изгледа надмоќно, а луѓето можат да чувствуваат дека немаат улога во нејзиното искоренување.

Дел II: Општи информации за активност

Цели

- Свест и сензибилизација за сиромаштијата во непосредниот контекст на учесниците.
- Развивање на врските меѓу непосредните манифестации и причините за сиромаштијата во целина.

- Идентификување на акциите – што може да направи учесникот во врска со една одредена ситуација на сиромаштија.

Целна група: возрасни/млади полнолетни лица

Големина на групата: 20 лица или помалку во работни групи од по 4-5 членови

Време: 150 минути

Подготовка: Табла со листови хартија, маркери, бои, мрсни боички, пенкала, фломастери, хартија за постери, и слики на луѓе коишто живеат во сиромаштија. Симнете студии на случај од интернет од некои од сајтовите коишто се предложени во делот за Добри практики во овој модул, а во коишто ги истакнуваат различните прекршувања. На пример, влади коишто на мултинационалните корпорации им го предаваат правото на приватизација на основните услуги или правата на шумите, езерата, на пример за спроведување комерцијален риболов. Од „Гласовите на сиромашните“ (“Voices of the Poor”) на интернет страницата <http://www.worldbank.org> или кој било друг извор на информации, одберете неколку цитати на сиромашните лица за нивната положба.

Потребни вештини: аналитички способности, способности за изразување, емпатија – поставувајќи се себеси на местото на сиромашните

Дел III: Посебни информации за вежбата. Претставување на темата

- Почнете со тоа што ќе прочитате неколку од одбраните цитати коишто ги одразуваат гласовите на сиромашните во различни положби.

- Поттикнете ги учесниците да ги споменат поединците, групите и заедниците од нивниот контекст, коишто живеат во релативна или апсолутна сиромаштија или се соочени со општествена исклученост. Оставете ги групите со консензус да одлучат и да ги идентификуваат случаите на коишто би сакале да продолжат да работат во вежбата. Поделете ја групата така што секоја група ќе брои 4-5 членови.
- Доброволецот којшто известува за посебниот случај на сиромаштија ја презема улогата на еден од сиромашните лица, додека другите членови на групата се обидуваат да разговараат со него/неа, на тој начин истражувајќи разни димензии (општествени, политички, економски, културни, еколошки) од животот на заедницата на лицето.

Потоа членовите на групата ги набројуваат прашањата и димензиите на сиромаштијата,

непосредните причини и структурни причини и идентификуваат кој и што има влијание врз ситуацијата. Групата ова го поврзува со соодветните членови од меѓународните договори за човекови права.

Сега кажете им на сите групи да осмислат кампања за едукација од областа на човековите права за третирање на прашањата со коишто се соочува групата и да предложат остварливи, итни и долгорочни дејствија. Потоа групата може да изготви памфлет, постер или каков било друг вид материјал за кампања за да ги убедат останатите во групата да им се придружат во кампањата.

Поврајтни информации:

Потоа групата којашто ја прави презентацијата се обидува да ги убеди другите да се придружат кон кампањата.

Другите учесници имаат можност да објаснат и да бараат информации зошто е важно да

се придружат во кампањата. Вежбата овозможува животен контекст за третирање на митовите, погрешните сфаќања и предубедувањата. Модераторот ја користи можноста да ги обелодени фактите во врска со сиромаштијата и глобализацијата, да ги резимира сознанијата во однос на микро-макро врските на сиромаштијата и да поттикне креативни идеи за тоа како да се продолжи понатаму.

Дел IV: Продолжение

Гледајте филм во којшто е претставена кампања за одредено прашање поврзано со сиромаштијата или договорете теренска посета на некоја НВО којашто работи со маргинализирани заедници. Поттикнете ги учесниците да се поврзат со некоја НВО или локална кампања, којашто има врска со нивниот живот.

ЛИТЕРАТУРА

Economic and Social Commission for Asia and the Pacific (ed). 2003. *Critical Analysis of Urban Policies and Their Impact on Urban Poverty Eradication: A Review of Tools, Techniques and Practices.* New York: United Nations.

Focus on the Global South. 2001. *Profiting from Poverty. The ADB, Private Sector and Development in Asia.* Bangkok. Available online at: <http://www.focusweb.org/publications/Books/Profiting%20from%20Poverty.pdf>

Haq, Mahbub-ul. 1995. *Reflections on Human Development.* New York: Oxford University Press.

Goldin, Ian and Reinert Kenneth. 2006. *Globalization for Development: Trade, Finance, Aid, Migration, and Policy.* Washington, D.C.: World Bank Publications.

Harris, John. 1994. *Poverty and Anti-Poverty Policy: A Perspective for SCF in the South Asian Region.* Saro Briefing Paper No. 2. Save the Children.

Hertel, Thomas and Alan L. Winters. 2005. *Poverty and the WTO: Impacts of the Doha Development Agenda.* Washington, D.C.: World Bank Publications.

International Human Rights Internship Programme, Asian Forum for Human Rights and Development. 2000. *Circle of Rights. Economic Social and Cultural Rights Activism: A Training Resource.*

Khan, Azizur Rahman and Carl Riskin. 2001. *Inequality and Poverty in China in the Age of Globalization.* Oxford: Oxford University Press.

Nayyar, Rohini. 1992. *Rural Poverty in India - An Analysis of Inter-State Differences*. Bombay: Oxford University Press.

People's Decade for Human Rights Education (PDHRE). 2002. *Passport to Dignity*. New York: PDHRE.

People's Movement for Human Rights Education (PDHRE). *A Call for Justice: Resource Packet*. New York: PDHRE.

Pernia, Ernesto M. 1999. *Urban Poverty in Asia. A Survey of Critical Issues*. Oxford: Oxford University Press.

Perry, Guillermo E., J. Humberto Lopez, William F. Maloney, Omar Arias and Luis Servén. 2006. *Poverty Reduction and Growth: Virtuous and Vicious Circles*. Washington, D.C.: World Bank Publications.

Pogge, Thomas W. 2002. *World Poverty and Human Rights*. Oxford: Polity Press.

Subramanian, S. 1998. *Measurement of Inequality and Poverty*. Bombay: Oxford University Press.

United Nations (ed). 2002. *Capacity-building for Poverty Eradication: Analysis of, and Lessons from, Evaluations of UN System Support to Countries' Efforts*. United Nations Publishing.

United Nations General Assembly. 2001. *Road map towards the implementation of the United Nations Millennium Declaration*. Available online at: <http://www.un.org/documents/ga/docs/56/a56326.pdf>

UNDP. 2005. *Human Development Report 2005*. Available online at: <http://hdr.undp.org/reports/>

UNDP. 2002. *Human Development Report 2002*. Available online at: <http://hdr.undp.org/reports/>

UNDP. 1998. *Training Manual on human Rights and Sustainable Human Development*. Available online at: <http://hdr.undp.org/reports>

UNDP. 1997. *Human Development Report 1997*. Available online at: <http://hdr.undp.org/reports>

SAARC. 1992. *Report of the Independent South Asian Commission on Poverty Alleviation. Meeting the challenge*.

Sainath. Palagummi. 1996. *Everybody Loves A Good Drought*. London: Penguin Books.

Sachs, Jeffrey D. 2005. *The End of Poverty. How We Can Make it Happen in Our Lifetime*. London: Penguin Books.

Sen, Amartya. 2000. *Development as Freedom*. New York: Anchor Books.

Watkins, Kevin. 1995. *The Oxfam Poverty Report*. London: Oxfam UK & Ireland.

World Bank. 2001. *World Development Report 2000/2001*. Oxford: Oxford University Press. Available online at: <http://www.worldbank.org>

Yanus, Muhammad; et al. 1999. *Banker to the Poor: Micro-Lending and the Battle against World Poverty*. New York: Public Affairs.

ДОПОЛНИТЕЛНИ ИНФОРМАЦИИ

50 Years Is Enough: <http://www.50years.org>

Combat Poverty Agency: <http://www.cpa.ie>

Development Gateway:
<http://www.developmentgateway.org>

Division for the Advancement of Women:
<http://www.un.org/womenwatch/daw>

ELDIS Gateway to Development Information:
<http://www.ids.ac.uk/eldis/poverty>

Eliminating World Poverty:
<http://www.dfid.gov.uk/pubs/files/whitepaper2000.pdf>

Focus on the Global South: <http://www.focusweb.org>

International Labour Organization (ILO):
<http://www.ilo.org>

Jubileesouth: <http://www.jubileesouth.org>

Office of the High Commissioner for Human Rights (UNHCHR): <http://www.unhchr.ch>

OneWorld International Foundation:
<http://www.oneworld.net>

“Our World is Not For Sale” Network:
<http://www.ourworldisnotforsale.org>

PovertyNet: <http://www.povnet.org>

The Poverty Alliance: <http://www.povertyalliance.org>

United Nations Development Programme (UNDP):
<http://www.undp.org>

World Bank – Poverty Net:
<http://www.worldbank.org/poverty>

НЕДИСКРИМИНАЦИЈА

ПРАВОТО НА НЕДИСКРИМИНАЦИЈА
РАСИЗАМ И КСЕНОФОБИЈА
НЕТОЛЕРАНЦИЈА И ПРЕДРАСУДИ

„Секој има право на сите права и слободи утврдени во оваа Декларација, без каква било разлика, како што е расата, бојата на кожа, полот, јазикот, вероисповестта, политичкото или друго убедување, националното или социјалното потекло, сопственоста, раѓањето или друго ситност...”

Член 2, Универзална декларација за човекови права. 1948 година.

НАСТАН ЗА ИЛУСТРАЦИЈА

Во 1960 г., трибината на еден важен спортски терен во Тувумба, Квинсленд, Австралија, беше именувана „Трибина Е. С. „Црнец“ Браун“, во чест на познатиот спортист, г. Е. С. Браун (E.S. Brown). Зборот „црнец“ („навредливиот термин“) се појавува на еден голем натпис на трибината. Г. Браун, којшто почина во 1972 г., беше од англо-саксонско потекло, а навредливиот термин го добил како прекар. Навредливиот термин исто така усно се повторува во јавните најави коишто се однесуваат на инфраструктурата на теренот и во коментарите на натпреварите.

Во 1999 година, г. С., Австралиец со аборигинско потекло, побара од управителите со спортскиот терен да го отстранат навредливиот термин, којшто според него е неприфатлив и навредлив. По разгледување на ставовите на бројни припадници на заедницата, коишто немаа ништо против употребата на навредливиот термин на трибината, управителите му препорачаа на подносителот на петицијата дека нема да се преземат натамошни дејствија. На еден јавен состанок, со којшто претседаваше истакнат припадник на локалната заедница, а на којшто присуствуваше локалната аборигинска заедница, градоначалникот и претседателот на управниот одбор на спортскиот терен донесоа одлука „Името „Е. С. „Црнец“ Браун“ да остане на трибината во чест на големиот спортист и дека во интерес на духот на помирување, во иднина нема да се употребуваат или истакну-

ваат расно омаловажувачки или навредливи термини“.

Потоа, подносителот на петицијата покренува судска постапка пред федералниот суд, врз основа на федералниот Закон за расна дискриминација од 1975 година. Тој бараше отстранување на навредливиот термин од трибината и извинување од управителите. Федералниот суд го одби барањето на подносителот на петицијата. Судот сметаше дека подносителот на петицијата не покажал дека одлуката била чин „од којшто било разумно да се очекува дека во сите околности ќе навреди, понижи или заплаши некој локален Австралиец или општо локални Австралијци“. Ниту пак дека одлуката е чин „направен поради расата“. Високиот австралиски суд го одби барањето на подносителот на петицијата. Во индивидуалната жалба до Комитетот ЦЕРД, подносителот на петицијата побара отстранување на навредливиот термин од натписот и извинување, како и измени на австралискиот закон за да се овозможи ефективен лек против расно навредливите натписи.

Комитетот (ЦЕРД) смета дека на споменот на славниот спортист би можело да му се оддаде почит на начин поинаков од држењето и истакнувањето јавен натпис, којшто се смета за расно навредлив. Комитетот препорачува државата договорна страна да ги преземе потребните мерки за да го обезбеди отстранувањето на навредливиот термин од

натписот за кој станува збор, како и да го извести Комитетот за преземеното дејствие.

(Извор: CERD/C62/D/26/2006. 14 април 2003 г.
Достапно на интернет страницата:
<http://www.unhchr.ch/tbs/doc.nsf>)

Прашања за дискусија

1. Која е пораката од настанот?
2. Кои права се повредени?
3. Што направил г. С. за да ги одбрани своите права?
4. Зошто националните судови не го следеле неговото размислување?
5. Зошто не го поддржала локалната заедница?
6. Дали се вклучени стереотипи или предрасуди за одредени групи луѓе и, доколку се, кои?
7. Дали сте чуле за слични инциденти во Вашата земја?
8. Кои се причините за луѓето да бидат расисти?

ТРЕБА ДА СЕ ЗНАЕ

1. „ДИСКРИМИНАЦИЈА – НЕПРЕКИНАТА И ТЕКОВНА БИТКА ЗА ЕДНАКВОСТ“

Помислете на едно единствено лице коешто го познавате и коешто никогаш не било изложено на никаква форма на дискриминација во целиот свој живот! Ќе видите дека нема да најдете ниту едно!

Принципот дека сите човечки суштества имаат еднакви права и со нив треба да се постапува еднакво е камен темелник на поимот за човековите права и тој произлегува од нераздвојното – вроденото и еднакво човечко достоинство на секој поединец. Во граѓанска и политичка смисла, тоа значи дека владите треба да им ги дадат истите права и привилегии на сите граѓани, бидејќи секој е еднаков пред законот и затоа има еднакво право на слобода и правда. Меѓутоа, ова природно право на еднаквост никогаш не им било во целост овозможено на сите луѓе, ниту во минатото ниту во сегашноста. Дискриминацијата, во една или друга форма отсекогаш била проблем од почетокот на човештвото. Дискриминацијата им се случува на локалното население и малцинствата насекаде, од шумите на Еквадор до јапонските острови и резерватите во Јужна Дакота, врз Евреите, врз Аборицините во Австралија и Ромите во Европа. Тоа им се случува на работни-

ците емигранти, бегалците и азилантите во Северна Америка и Европа, но исто така и меѓу различните племиња во Африка. Таа им се случува на децата коишто се тероризирани или злоупотребувани, на жените коишто се третираат како помалку вредни човечки суштества, на луѓето инфицирани со вирусот ХИВ или болните од СИДА и на оние со физички или психички нарушувања, или пак оние коишто имаат поинакви сексуални ориентации. Таа се наоѓа дури и во нашиот јазик, преку кој ние понекогаш намерно или ненамерно се разграничуваме себеси од другите. Дискриминацијата се појавува во толку многу форми, и може да се претпостави дека секој бил засегнат од неа во различни степени. Затоа, од основна важност е да се има свест за ова прашање за да може ефикасно да се справиме со него.

Овој модул се концентрира врз одредени најсериозни и најдеструктивни форми на дискриминацијата по основ на расата, бојата на кожа или етничкото потекло, имено расизам, расна дискриминација и ставовите поврзани со нив, ксенофобијата и нетолеранцијата. Историски гледано, биолошките различности биле злоупотребувани од многу одамна за да се оправда постоењето на „супериорни“ и „инфериорни“ раси и според тоа да се класифицираат луѓето според расата. Теориите на Чарлс Дарвин за еволуцијата и природната селекција, на пример, се употребувани за

„научно“ оправдување на поимите за расна супериорност. Облиците на дискриминација и расизам се манифестираат во индискиот систем на касти, како и во концепциите за културната супериорност во Стара Грција и Кина. Понатаму, во предисторијата на расизмот доминираше прогонот на Евреите низ целиот свет. Шпанското колонијално владеење, особено во 16-тиот и 17-тиот век, прво го вовеле модерното расно кастинско општество во „Новиот свет“ (јужно-американскиот континент), каде што чистотијата на крвта стана врховен принцип. Жртвите на овој систем беа Индијанците и депортираните робови од Африка. Колонијалните сили ги усвоија овие структури и ги зедаа за основа на своите колонијални општества. Во „Новиот свет“, терминот „црнец“ бил синоним за роб припадник на „инфериорна“ раса, за разлика од белата господарска раса. Кон крајот на 18-тиот и на почетокот од 19-тиот век, идеологијата на расизмот се развиваше во друга димензија. По Граѓанската војна во Америка, во државите на Конфедерацијата се случуваа расни немири и терор врз црните Американци од страна на Кју Клакс Кланот. Европските колонисти исто така ја искористија оваа идеологија и широко прифатената теорија на општествениот дарвинизам во 19-тиот век, со цел да ја воспостават и поддржуваат нивната доминантна моќ на африканскиот континент. 20-тиот век беше сведок на многу екстремни форми на расизам: расната омраза

на нацистичкиот режим во Европа, институционализираната расна дискриминација на апартејд системот во Јужна Африка, или пак етнички и расно мотивираните геноциди во поранешна Југославија и Руанда.

Денес, како последица на овие историски искуства, забраната за дискриминација, особено забраната за дискриминација по основ на раса, боја на кожа или етничко потекло, е утврдена во многу меѓународни договори и претставува важен елемент во законодавството на различни нации. Па сепак, дискриминацијата врз основа на раса, боја на кожа, етничка припадност, како и вероисповест, родова припадност, сексуална ориентација, итн., сè уште претставува една од најчестите повреди на човековите права низ целиот свет.

☺☞ Човекови права на жениите,
Верски слободи.

Дискриминација и човекова безбедност

Една од главните цели на човековата безбедност е да обезбеди услови за луѓето да можат да ги користат и прошируваат своите можности, избори и способности, ослободени од несигурност. Дискриминацијата, независно од која и да е основа, ги попречува луѓето еднакво да ги остваруваат своите права и избори, а тоа не само што резултира со економска и општествена несигурност, туку исто така влијае и врз самопочитта, самоопределувањето и човековото достоинство на дискриминираното човечко битие. Расната дискриминација,

повредата на правата на лицата коишто припаѓаат на ранливи групи, малцинства или работници имигранти исто така можат да бидат причина за сериозни судири и опасност по меѓународниот мир и стабилност. Признавањето на вроеното достоинство и на еднаквите права на сите припадници на човековото семејство, како што е наведено во Преамбулата на УДЧП, е темелот за слободата, правдата и мирот во светот. Затоа, надминувањето на *de facto* нееднаквостите врз основа на расата, родот, етничкиот идентитет, вероисповеста, јазикот или кој било друг општествен услов мора да биде врвен приоритет на агендата за човековата безбедност.

2. ДЕФИНИЦИЈА И ОПИС НА ПРАШАЊЕТО

За почеток, многу е важно темелно да се разгледаат и разликуваат два главни аспекти на дискриминацијата:

Став или дејствие:

Постои значителна разлика меѓу уверувањата и личните ставови и мислења од една страна, и конкретните манифестации и дејствија, коишто се мотивирани од тие ставови и верувања од друга страна. Првиот поим се однесува на приватната сфера на секој поединец, додека втората опфаќа дејствија коишто исто така ги засегаат другите. Како последица, можеме да идентификуваме појави какви што се расизмот, ксенофобијата и предрасудата како

идеологии, состојби на умот и лични мислења, затоа што теоретски овие мислења и гледишта би можеле да останат „внатре во“ умовите на луѓето. Сè додека овие ставови не се манифестираат, тие не му штетат никому и не подлежат на санкции. Сепак, во практиката, расистичките или ксенофобичните ставови и уверувања најчесто водат кон дејствија коишто влијаат негативно врз другите, односно навреди, вербални злоупотреби, понижувања или дури облици на физички агресии и насилство. Ваквиот вид дејствија можат да се окарактеризираат како дискриминација, коишто под определени услови можат да бидат санкционирани со закон.

Субјекти на дискриминацијата – држави или поединци:

Втора важна област којашто треба да се земе предвид е таа на престапникот или субјектот. Традиционално, во меѓународниот систем за заштита на човековите права и правните механизми за недискриминација, исто така, преовладува идејата за обезбедување заштита на поединците од мешање на државата. Затоа, главните субјекти (позитивно и негативно) отсекогаш биле државите, додека дискриминацијата меѓу поединците, повеќе или помалку, останува нерегулирана. Оваа претстава се смени од неодамна, под влијание на новите развојни трендови во меѓународната борба против расизмот и дискриминацијата, доведувајќи до повеќе схоластично разбирање на дискриминацијата и имајќи предвид дека многу инциденти на

дискриминација ги предизвикуваат приватни, недржавни субјекти.

Еден добар пример за тоа е широко распространетиот став на приватните закуподавачи коишто не сакаат да издаваат станови на емигранти, бегалци или на лица со црна боја на кожата. Вметнувањето антидискриминаторска регулатива во приватниот сектор, сепак, предизвика голема полемика, честопати оставајќи го како сива зона без јасни правила. Последниот развој, којшто вреди да се спомене, е Антидискриминаторската директива на Европската заедница, со која се наметна обврска за имплементација од страна на земјите членки против дискриминација во приватниот сектор, а којашто се однесува на пазарот на труд и на пристапот до стоки и услуги.

Постојат различни поими поврзани со темата, како што се расизам, ксенофобија, предрасуда и нетолеранција, и покрај тоа што дискриминацијата содржи елементи од сите нив, бидејќи овие појави вообичаено им претходат на последователните дискриминаторски дела.

Дискриминација

Дефиниција: Општо гледано, дискриминацијата сфатена како предизвикување на каква било разлика, исклучување, ограничување или претпочитување насочено кон ускратување или одбивање на еднакви права и нивната заштита, е негирање на принципот на еднаквост и напад врз човековото достоинство. Во зависност од причините за еден ваков поинаков третман, зборуваме за

„...дискриминација по основ на раса, етничка припадност, боја на кожа, родова припадност, вероисповест, сексуална ориентација, итн.“. Битно е да се знае дека секоја разлика не може автоматски да се дефинира како дискриминација во смисла на злоупотреба на човековите права. Сè додека разликата се заснова врз разумни и објективни критериуми, таа може да се оправда.

Проблемот е како да се дефинираат „разумните критериуми“. Што всушност тоа значи и дали овие критериуми можат да бидат идентични во различни општества? Овие нејаснотии можат да објаснат зошто принципот на еднаквост е еден од најконтроверзните принципи на човековите права, затоа што еднаквоста според законот не секогаш значи и фактичка еднаквост. Образованието на мајчин јазик е еден пример за ваков јаз, затоа што кога секој ученик би се третирал еднакво во правна смисла, тоа би попретило училиштата да понудат специјални часови за мајчиниот јазик на учениците припадници на етничките малцинства, што во секој случај значи нееднаков третман на овие ученици со различно јазично потекло. Ваквите законски одредби се пожелни, не се дискриминаторски и се неопходни за целосно да се промовира културното образование за сите ученици од малцинствата.

Три елементи на дискриминација: Општо земено, можеме да идентификуваме три елементи, коишто се заеднички за сите форми на дискриминација:

- **Дела** или дејствија коишто се квалификуваат како дискриминаторски, како што се правењето разлика, исклучувањето, ограничувањето и претпочитувањето,
- **Причини** за дискриминација, лични особености како што се расата, бојата на кожа, потеклото, националното/етничкото потекло, полот, возраста, физичкиот интегритет, итн.,
- **Цели и/или последици** од дискриминацијата, коишто имаат за цел, или водат кон спречување на жртвите да ги остваруваат и/или уживаат своите човекови права и основни слободи. Последователно, треба да се направи разлика меѓу директната дискриминација (описувајќи ја целта), каде што субјектот има намера да изврши дискриминација врз лице/група и индиректната дискриминација (поврзана со последиците), каде што некоја навидум неутрална одредба или мерка *de facto* обесправува едно лице/група во споредба со други.

Пример за индиректна дискриминација: Продавници или претпријатија коишто не вработуваат луѓе со долги здолништа или покриени глави – овие неутрални одредби во однос на облекувањето во практика можат несразмерно да обесправат припадници на одредени групи.

Најважни важни особености на дискриминацијата: Нормално, доминантната група врши дискриминација врз послабата или помалку бројната група. **Доминанцијата**

може да настане или во поглед на бројноста (мнозинство наспроти малцинства) или моќ („висока класа“ наспроти „пониска класа“), во којшто случај малцинството може исто така да доминира во однос на мнозинството, како во случајот со апартејдот во Јужна Африка. Преку доминацијата, едната група ја третира другата група како помалку важна и честопати на таа група и ги ускратува основните човекови права. Според Бети А. Реардон (Betty A. Reardon) од Универзитетот Колумбија, ова значи дека „дискриминацијата е негирање на човековото достоинство и еднаквиите права за илне коишто се дискриминирани“.

Друг интересен аспект е оној на позитивната дискриминација или „афирмативно дејствие“ (affirmative action), како што уште се нарекува, термин којшто оригинално доаѓа од Соединетите Американски Држави. Со него се опишуваат посебни привремени владини мерки коишто се насочени кон постигнување *de facto* или фактичка еднаквост и надминување на институционалните форми на дискриминација. **Институционализираната дискриминација** се однесува на воспоставените закони, политики и обичаи, коишто систематски резултираат со нееднаквости и дискриминација во рамките на едно општество, организација или институција. Мерките за афирмативно дејствие отсекогаш биле многу контроверзни затоа што привремено тоа значи повторно фаворизирање на една група во однос на друга, со цел компензирање за минатите нееднаквости и на тој начин давајќи им на целните групи – на пример на жените,

етничките малцинства – еднакви можности во сегашноста за да ги уживаат сите основни слободи, а особено на полето на образованието, вработувањето и стопанисувањето.

Забележете дека поради фактот што ваквата „дискриминација“ се случува само во ограничен временски период, овој вид повластен третман не треба да се смета за дискриминација, туку како мерка за борба против дискриминацијата.

Што мислите за овие мерки?

- Дали забраната за дискриминација значи само еднаков третман?
- Што е со поимот за еднакви можности, што би значело нееднаков третман на еднакви луѓе во еднакви ситуации, со цел компензирање за нееднаквиот третман во минатото?
- Кој вид дејствување е оправдано – попречувањето или фаворизирањето?

Расизам

Расизмот предизвикува штета по пат на изолирање и повредување на луѓето и разделувањето на заедниците. И активниот расизам и пасивното прифаќање на привилегиите коишто се расно засновани го нарушуваат менталното здравје и психичкото функционирање како на жртвите, така и на извршителите на расната неправда. Причините за расизам и со него поврзаната нетолеранција и средствата за нивно одржување се сложени, опфаќајќи правна ранливост и дискримина-

ција, економска и образовна подреденост, општествена и политичка маргинализација, и психолошка виктимизација.

Интересно е тоа што не постои ниту една универзално прифатена дефиниција за расизмот, затоа што постојат многу различни погледи за неговото точно значење и опсег коишто меѓусебно се противречни. Расизмот може да се сфати како свесно или несвесно верување во вродената супериорност на една раса над друга или како став и систем на практики којшто „... предлага да се воспостави расен поредок, основан на хиерархија

„Не може да земете лице коешто со години било оковано во синџири и да го ослободите, да го доведете пред сепаратната линија на една џерка и потоа да речете, „Слободен си да се натпреваруваш со сите други,“ и сè уште со право да верувате дека сите биле сосема фер. На тој начин не е доволно само да се отворат вратите на можностите. Сите наши граѓани мора да имаат способност да доминат низ илне врати... Не бараме... само еднаквост како право и теорија, туку еднаквост како резултат.“

Линдон Б. Џонсон (Lyndon B. Johnson).
Претседател на САД, 1965 година..

на една група за којашто се верува дека ги одразува божјите закони.“ Оваа последна дефиниција се наоѓа меѓу ставот за расизмот како современ концепт којшто израсна од научните теории за расата и неговото разбирање како манифестација на древно племенско општество.

Во секој случај, поимот расизам предизвикува голема расправа, бидејќи самиот термин претпоставува постоењето на различни раси, што е научно покажано дека е погрешно. Денес „расата“ се смета за општествена конструкција а повеќе внимание се посветува на културните разлики отколку на биолошките карактеристики, така што може да се зборува за новонастанатиот „културен расизам“, којшто најверојатно подобро ги опишува повеќето вистински ставови на денешните „расистички“ луѓе. Всушност, самиот термин „раса“ е расистички, расизмот како дефиниција на еден став може да се гледа сосема одвоено од поимот „раса“.

Па сепак, расизмот **како начин на размислување** може да биде штетен, но без надворешна манифестација тој не може да се санкционира. Ова значи дека расистичките идеи и расистичките начини на размислување не можат да се окарактеризираат како повреда на човековите права, затоа што слободата на мисла и уверување, сама по себе, претставува важно човеково право коешто не може да се дерогира. Само во случај кога овие предрасуди и размислувања водат кон дискриминаторски политики, општествени обичаи или културно одвојување на групите, може да зборуваме за казниви дискриминаторски дела

или за расна дискриминација. Овие дела може да ги изврши или „доминантна раса“ којашто создава хиерархиски поредок или поединци коишто вршат контрола над други.

Расизмот постои на различни **нивоа** – во зависност од силата којашто се употребува и во зависност од односот меѓу жртвата и извршителот:

- Лично ниво (нечии ставови, вредности, уверувања),
- Меѓучовечко ниво (однесување кон другите),
- Културно ниво (вредности и норми на општествено однесување),
- Институционално ниво (закони, обичаи, традиции и практики).

 Поранешниот **апартејд систем на Јужна Африка** е жив пример за институционализирана форма на расизам и расна дискриминација, каде што законите на апартејдот структурно ги одвоија црните од белците. Добро е да се знае.

 Расна дискриминација: Меѓународната конвенција за елиминација на сите форми на расна дискриминација - ИЦЕРД (International Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination - ICERD) од 1965 година содржи многу детална правна дефиниција за расната дискриминација, којашто е искористена како основа за многу други дефиниции и инструменти коишто вклучуваат дискриминација:

Член 1 гласи „... во оваа Конвенција, терминот „расна дискриминација“ означува предизвикување каква било разлика, исклучување, ограничување или пречеклување по основ на раса, боја на кожа, јошкело, или национално или етничко јошкело коишто имаат за цел или водат кон ограничување или нарушување на признавањето, уживањето или остварувањето, на истото рамниште, на човековите права и основни слободи на јошкелно, економско, оштетено, културно или кое било друго јоле на јавниот живот“.

Со разработката на оваа Конвенција (Меѓународни стандарди и имплементација и следење), Генералното собрание на Обединетите нации реагираа на ужасите на Холокаустот и на натамошното постоење на расистичките ставови и политики во повоениот свет.

Расната дискриминација се случува во огромен број сфери и го измачува човештвото низ целиот историски тек, предизвикувајќи страдање и на оние луѓе коишто биле дискриминирани и на оние коишто, врз основа на согледаните различности, се однесувале со други како со нееднакви човечки суштества, доведувајќи до деструктивни и тешки последици за сопствената благосостојба.

Расното насилство е посебен сериозен пример за влијанието на расизмот, кое го сочинуваат конкретни дела на насилство или

малтретирање коишто се извршуваат врз поединец или група врз основа на раса, боја на кожа, потекло или национално/етничко потекло. Претставата за една група како закана е основен дел од општествената и политичката средина во којашто се случуваат дела на насилство засновани врз омраза.

Расизмот и расно поттикнатото насилство се видливо застапени во голем број написи во весниците низ целиот свет, како на пример во Соединетите Американски Држави, немирите во Лос Анџелес концентрирани на пресудата на Родни Кинг и, подоцна, полемиките околу судењето на О. Џ. Симпсон.

Во текот на последните децении од борбата против расизмот и расната дискриминација, развиено е пошироко разбирање на поимот расизам, вклучувајќи го и сфаќањето дека сите општества во светот се засегнати и попречувани од него. Меѓународната заедница се определи да ги утврди основните причини за расизмот и повика на спроведување неопходни реформи за спречување на ерупцијата на судири, коишто влечат корени од расизмот или расната дискриминација. За жал, и покрај сите обиди да се укинат политиките и практиките коишто се темелат на овие појави, овие теории и практики сè уште постојат или пак дури земаат замав или добиваат нови облици, како што е таканаречената сурова и криминална политика на „етничко чистење“.

Ксенофобија

Ксенофобијата е опишана како морбиден страв од странци или странски земји, но таа исто така означува ставови, предрасуди и

однесување коишто отфрлаат, исклучуваат и честопати понижуваат лица, засновани врз претставата дека тие се аутсајдери или странци во заедницата, општеството или за националниот идентитет. Со други зборови, станува збор за чувство коешто се заснова врз нерационални претстави и идеи, коешто води до упростено „добро и лошо“ сценарио.

Ксенофобијата е повторно **став** и/или **уверување**. Затоа националното или меѓународното право ги санкционира само манифестациите на ксенофобијата како дискриминаторско однесување.

Разликата меѓу расизмот и ксенофобијата може да биде важна во академска смисла, но **влијанието на расистичкото или ксенофобичното однесување** и делата врз жртвите, се, сепак, секогаш исти. Таа им го одзема на луѓето нивниот потенцијал и можност да ги следат и исполнат своите планови и сншта, длабоко им ги оштетува самопочитувањето и самовреднувањето и во милиони случаи, тоа дури ги чинело и живот. Посебно деструктивно влијание на расизмот или расната дискриминација може да се види кај децата, бидејќи сведоштвата на расизмот предизвикува сериозни чувства на страв и збунетост кај децата. Расизмот води кон стравови коишто ја уништуваат самодовербата на децата и нивната доверба во другите. Доколку тие се жртви на расизам, овие стравови ја подготвораат вратата за да навлезат расистички тонови, зборови и стереотипи во нивните умови и да станат дел од начинот на којшто треба да размислуваат за себе и за нивниот народ во иднина.

За време на една панел дискусија на ОН во Њујорк, на којашто се дискутираше за влијанието на расизмот врз децата, една жена од Конго ѝ раскажа на публиката дека таа почувствувала расизам за прв пат при нејзиното раѓање, кога медицинската сестра во болницата одбила да помогне при тешкото породување, затоа што нејзината мајка била од друг дел на земјата од тој на медицинската сестра. Кога пораснала таа многу брзо научила, дека нејзиното потекло – племето од коешто е таа, јазикот којшто го зборува, и регионот каде што живее – имало влијание врз она што се случува во секој аспект од нејзиниот живот, а тоа предизвикало таа да се чувствува бескорисно, несигурно и неспособно уште од самиот почеток на нејзиното детство па натаму.

Поврзаните нетолеранција и предрасуда

Нетолеранција: Државниот универзитет Пен (Penn State University) во изложувањето на својата политика изјавува дека нетолеранцијата е „став, чувство или верување каде што поединецот покажува презир кон други поединци или групи врз основа на карактеристики како што се раса, боја на кожа, национално потекло, пол, сексуална ориентација или политичко или верско убедување“.

Предрасуда: Класичната дефиниција е онаа на познатиот психолог од Харвард, Гордон Олпорт (Gordon Allport), кој укажува дека „... *предрасудата е антипација заснована врз*

„Доколку се разбудиме едно ујтро и сфатиме дека сити имаат истиа раса, убедување и боја, до ѝладне би нашле некои други ѝричини за ѝпредрасуди.“

Џорџ Еткин (George Aitken).

ѝоѓрешина и нефлексибилна ѝенерализација; ѝаа може да се чувсѝвува или да се изразува; може да биде уѝаѝена кон некоја ѝруѝа или кон ѝоединец од ѝаа ѝруѝа.“

И двата поими можат лесно да бидат мотивација за каков било вид дискриминаторски дела. Општо речено, нетолерантноста и предрасудата честопати се сметаат за темел и почетна точка за други повеќе „специфицирани“ однесувања како расизам или ксенофобија.

Поимот за **етничка предрасуда** е создаден од неодамна и означува антипатија заснована врз наводите за културна надмоќ на одредена група во однос на друга. Во европски контекст, на пример, таа е илустрирана со анти-турските, анти-полските или анти-руските предрасуди. Оттаму, таа типично ги напаѓа културните/верските особини (вистински или замислени) на некоја одредена група, можат да се видат некои сличности со неодамнешното разбирање на расизмот како „културен расизам“.

Обично, овие две појави, предрасуда и нетолеранција, се најтешки за третирање или справување со нив.

Од една страна, тие опишуваат лични особини, коишто го сочинуваат човечкото битие и затоа продираат длабоко во приватната сфера. Иако личните мислења и ставови се менливи (преку образование, подигнување на свеста, дијалог), мора да се биде претпазлив во препознавањето каде престанува образованието, а каде започнува индоктринацијата!

Од друга страна, важно е да се знае каде треба да се „ѝовлече линија“ ѝо меѓу толеранцијата и нетолеранцијата, што значи што или кога ни е „дозволено“ да бидеме нетолерантни или до каде може да оди толеранцијата? Не треба да се забораваат тешкотиите и со самиот термин „толеранција“, бидејќи тој подразбира погрешно чувство на супериорност при толерирањето на постоењето на другите, но всушност без да се прифатат или почитуваат.

- Кој може да одлучи во врска со ова?
- Постојат ли некои норми или стандарди коишто се веќе создадени за да се прави разлика меѓу толеранција/нетолеранција и доколку нема, дали тие воопшто можат да се создадат?
- Постојат ли регионални или културни разлики во согледувањето на ваквите норми?

Ограничувањата и стандардите развиени според меѓународното право за човекови

права би можеле да сочинуваат такво минимално ниво, под коешто општествата и нивните поединци паѓаат под нетолеранција и повредување на човековите права.

Општо е прифатено гледиштето дека расистите не се родени како такви, туку тие се развиваат во такви, па затоа првичната причина за расизам е незнаењето. Генералниот секретар на ОН, Кофи Анан, го кажа следново по повод одбележувањето на Меѓународниот ден за елиминација на расната дискриминација, на 21 март 1999 година: *„Незнаењето и ѝредрасудата се слуги на ѝроѝаѓандаѝа. [...] Токму заѝоа, нашиѝа мисија е да му се сѝроѝивсѝавиме на незнаењето со знаење, на фанѝизмот со ѝтолеранција, и на изолацијата со раширената рака на великодушноста. Расизмот може, ќе биде и мора да биде ѝоразен.“*

Меѓународни стандарди

Лекциите научени од ропството, колонијализмот и пред сè од Втората светска војна доведоа до вклучување на принципот на недискриминација во многу национални уставни и меѓународни договори. Најважниот меѓународен договор за расна дискриминација е Конвенцијата за елиминација на сите форми на дискриминација (ИЦЕРД), којашто стапи во сила во 1969 година. Таа се темели на принципите за достоинство и еднаквост, ги осудува сите форми на расна дискриминација и им дава упатства на државите

да ги применат сите соодветни средства за елиминирање на расната дискриминација. До сега, таа е ратификувана од страна на 170 држави низ целиот свет и се покажа како многу важен инструмент во битката против расната дискриминација.

Различни степени на обврски во поглед на принципот на недискриминација се применуваат за државите, приватниот сектор, а во одредена смисла, и за поединците. Основниот принцип на недискриминација на поединците им гарантира извесно „однесување“ на државите и на нивните власти. Затоа, државите имаат обврска да го почитуваат, штитат и исполнуваат принципот на недискриминација.

Обврска за почитување: Во овој контекст, на државите им се забранува да дејствуваат спротивно на признатите права и основни слободи. Со други зборови, се работи за обврска на државата да „не дејствува“ освен доколку не постојат експлицитни и соодветни правни резервации. Што се однесува до дискриминацијата, ова значи дека државите мора да ја почитуваат рамноправноста на поединците, односно државите не смеат финансиски да поддржуваат или толерираат расистички или дискриминаторски организации или поединци.

Обврска за заштита: Овој елемент бара државите да ги штитат поединците од повредање на нивните права. Што се однесува до дискриминацијата, таа се однесува на расизмот меѓу физичките лица, што значи дека

државата мора активно да се „бори“ против расната дискриминација на поединците во општеството.

Обврска за исполнување: Со оваа обврска се бара од државата да обезбеди најефикасно остварување на загарантираните права преку соодветни правни, административни, судски или фактички мерки. Во член 5 од ИЦЕРД се бара од земјите договорни страни да преземат чекори да ја забранат и елиминираат расната дискриминација и да им го гарантираат тоа право на сите.

Обврски во приватниот сектор (НВОи, медиуми, итн.): Приватниот сектор, покрај владите, има исто така огромна моќ да се бори против дискриминацијата и расизмот. Неговите субјекти го претставуваат најширокиот дел од граѓанското општество и обично дискриминацијата и расистичките ставови можат најнеефективно да се сузбијат од внатре во граѓанското општество преку пристапот „од дојдо кон врвој“.

☺️ Добри практики.

Образовни програми и предавања: Расизмот, ксенофобијата или сличните ставови често се појавуваат во многу суптилни и подмолни форми, коишто честопати се покажуваат како тешки за третирање и идентификување, но и покрај тоа, придонесуваат поединците и заедниците да се чувствуваат како жртви. Ова може да доведе до една опасна претстава дека расизмот го вршат само други, па затоа е нечија туѓа одговорност. Со цел успешно

спротивставување на ваквите мислења и уверувања, расната дискриминација, расизмот и со нив поврзаната нетолеранција треба да се сметаат за предизвик со којшто треба успешно да се справиме, преку зајакнување на културата на човекови права на сите нивоа на општеството. На расизмот, како повеќестрана појава, мора да му се возврати удар со низа мерки коишто ќе се спроведат на сите нивоа. Ова исто така вклучува систематско обединување на меѓукултурни вредности, почитување и разбирање на расната, етничката и културната разновидност во образованието на младината, затоа што само преку образованието насочено кон децата и младите адолесценти, принципите на човековите права ќе можат ефикасно да се пренесат и вкоренат во општеството.

☺️ Во многу земји, постојат програми за обука на наставници за да им помогнат да се справат со расистичките инциденти во училиштата. Европската комисија против расизам и нетолеранција (ЕКРИ) (European Commission against Racism and Intolerance - ECRI), во една спроведена студија, истакна дека сè повеќе се следи исклучувањето на учениците со малцинско потекло од часовите, и дека се бара од локалните образовни власти да им посветат внимание на овие проблеми онаму каде што тие постојат. За време на подготвителниот процес на Светската конференција против расизмот (World Conference against Racism), беа изнесени голем број други интересни примери и идеи. Тие ги опфаќаат напорите коишто веќе се преземаат

во голем број африкански земји за борба против расните предрасуди во учебниците и наставни планови во училиштата или предложената европска иницијатива за тоа училишните мрежи да изготват свој кодекс на однесување, вметнувајќи јасни принципи на недискриминација во нивните образовни цели. Во многу земји, постојат училишни програми за размена, поттикнувајќи ги учениците од различни земји да ги споделат своите култури и да ги научат јазиците на другите. Многу влади и НВОи вклучуваат наставни програми за културната разновидност и чувствителност во материјалите за едукацијата од областа на човековите права, коишто го поттикнуваат разбирањето за придонесот на секоја култура и нација.

Општо гледано, важно е да се признае и поддржи употребата на импресивното количество на постоечки образовни наставни планови и ресурси против расизмот, на сите степени на формалното образование, за да се унапреди разбирањето на човековите права, особено преку историските и меѓукултурни пристапи.

Пресуднајта улога на медиумите: За жал, многу радио и ТВ станици низ целиот свет пропагираат етничка и расна дискриминација и омраза. Моќта на медиумите може да се види на пример во случајот со „Радио Мил Колин“ („Radio Mille Collines“) во Руанда, коешто ги поттикнуваше припадниците на племето Хуту да извршат масакр врз племето Тутси за време на Граѓанската војна во 1994 година, а да не ја заборавиме и новата важ-

на улога на интернетот, којшто го олеснува ширењето на информациите и мислењата. Трендови; Слобода на изразување.

3. МЕЃУКУЛТУРНИ ПЕРСПЕКТИВИ И КОНТРОВЕРЗНИ ПРАШАЊА

Расизмот и расната дискриминација се глобален проблем којшто се пројавува на разновидни начини. И покрај тоа што зборот расизам спонтано се поврзува со дискриминацијата на белците кон оние што не се белци, не постои општество што може да тврди дека е ослободено од каква било форма на расизам. Антисемитизмот, расната дискриминација или погрешно сфатената супериорност без сомнение поексплицитно се манифестираат на Запад, но ова не го спречува постоењето на расизмот и во Азија, Африка и Латинска Америка.

Корејците во Јапонија на пример, немаат право да бидат носители на јавни функции, само поради нивното корејско етничко потекло. До неодамна, етничкото **кинеско малцинство во Индонезија** не можеше јавно да ја слави својата традиционална Кинеска Нова Година, а **кастинскиот систем во Индија**, иако честопати опишуван како „единствен по својот историски процес“, сериозно врши дискриминација врз припадниците на „пониските касти“. Претставата на кинеското Хан мнозинство за малцинствата како Тибеканците или Монголците како „варвари, валкани, примитивни и заостанати“ е добро

познато. Ниту **африканските** земји не беа ништо подобри; илјадници Азијци беа истерани од Источна и Централна Африка преку сурови расистички политики. Со „Законот за трговско лиценцирање во Кенија, Уганда и Замбија“ на пример, селективно се резервираа одредени стопански области за граѓаните на тие држави, а на Азијците им се дозволуваше да работат само доколку им се издадени дозволи, коишто требаше да се обновуваат секоја година. Конечно, не треба да се заборави ниту дискриминацијата во рамки на различни племиња.

Африканската комисија за човекови и народни права смета дека „изложувањето на сопственото локално население на дискриминаторски третман само поради бојата на нивната кожа е неприфатлив дискриминаторски став и повреда на самиот дух на Африканската повелба и на словото на нејзиниот член 2.“

(Извор: *(Малави и друѓи ѝројтив Маверијанија. 13-и Извештај за активностите 1999-2000 година. Анекс V. Став 131 (Malawi and others v. Mauretania. 13th Activity Report 1999-2000. Annex V. Para. 131.))*

Во **Европа**, од друга страна, дискриминацијата на Ромите – нивната бројност што се проценува на осум милиони коишто живеат низ целиот европски континент - претставува еден од најсериозните, иако најзапоставени и скриени, проблеми на човековите права во Европа. Бидејќи биле номади низ поголемиот дел од нивната историја, Ромите најчесто биле принудувани на асимилација, а во некои земји

нивниот јазик е забранет и нивните деца се одземани од родителите. Денес, ромските заедници сè уште трпат дискриминација во многу различни сфери на животот како вработувањето, сместувањето, образованието, пристапот до правдата или пак пристапот до услугите на здравствена заштита.

Еден друг интересен и важен аспект, којшто се појави во текот на **Третата светска конференција против расизмот во Дурбан (Third World Conference Against Racism in Durban)** во 2001 година, се однесува на различното концептуално разбирање на поимот „расизам“ во Африка од една страна и во Европа и Северна Америка, од друга страна. Обидот на европските земји да се отстрани зборот „раса“ од протоколот, бидејќи се покажало дека е научно погрешен, беше жестоко критикуван од страна на африканските и карибските делегации, коишто тврдеа дека овој доказ за колонијалното угнетување треба да се напушти единствено тогаш кога западните земји нема повеќе да гледаат предност во овие „супериорни категории“.

 Друго многу емоционално прашање за време на Светската конференција беше несогласувањето меѓу различните групи дали да се дефинира антисемитизмот како форма на расизам или не, во зависност од дефиницијата на еврејската заедница како верска или етничка група. Оваа дилема (меѓу другите) остана нерешена и сè уште претставува многу актуелна тема за расправа на различни меѓународни форуми.

Антисемитизмот е широко распространет во современата европска историја сè до денешнината. Оваа омраза и некогаш насилна форма на непријателство кон Евреите, коишто се сметаат за различна верска или малцинска етничка група, и денес е присутна како што била и отсекогаш, само некогаш подобро скриена и изразена на прикриен начин.

На почетокот на 20-тиот век, со подем на фашизмот, антисемитизмот стана дел од неговата идеологија. За време на Холокаустот, извршен од страна на нацистичкиот режим, се проценува дека шест милиони Евреи биле систематски убиени само заради тоа што беа Евреи. За жал, денес нападите врз еврејските заедници и наследство не се ретки и бројни неонацистички групи отворено ги искажуваат своите антисемитистички погледи. Понатаму, сè поголем број интернет страници и литература, коишто се во оптек и коишто ја величаат нацистичката пропаганда, придонесуваат за овие загрижувачки светски развојни текови.

Од пред неколку години, повторно постои пораст на антисемитизмот којшто претставува посебна форма на расизам, а којшто се манифестира преку сè поголем број инциденти. На ова прашање му беше посветено внимание на Конференцијата на ОБСЕ за антисемитизам и други облици на нетолеранција (OSCE Conference on Anti-Semitism and on other forms of intolerance), организирана во јуни 2005 година, во Кордоба, Шпанија.

4. ИМПЛЕМЕНТАЦИЈА И НАБЉУДУВАЊЕ

Фактот што дискриминацијата е една од најчестите повреди на човековите права покажува уште колку многу треба да се работи на ова поле. Начелно, имплементацијата на меѓународните инструменти за човекови права е одговорност на државата и затоа, инструментите за борба против расната дискриминација треба да ги ратификуваат и имплементираат државите или државите договорни страни. Сепак, ефективната имплементација на меѓународните стандарди единствено може да се гарантира доколку постојат ефикасни системи за набљудување и силни механизми за спроведување.

Конвенцијата за елиминација на расната дискриминација, покрај тоа што ги утврди обврските на државите договорни страни, исто така, воспостави **Комитетот за елиминација на расната дискриминација (ЦЕРД) (Committee on the Elimination of Racial Discrimination - CERD)**, којшто беше првиот орган од меѓународните договори на ОН задолжен за набљудување и следење на имплементацијата на Конвенцијата. Овој систем се состои во основа од три постапки: **постапка за известување** задолжителна за сите држави договорни страни, постапка на поднесување **жалби од држава до држава**, којашто е отворена за сите држави договорни страни и **правото на петиција** – соопштение – од страна на поединци или групи во рамки на јурисдикцијата на државите договорни страни, коишто тврдат дека се жртви

на повреда на кое било право утврдено со Конвенцијата од страна на таа држава. ЦЕРД беше првиот важен механизам за спроведување, во битката против расизмот и расната дискриминација, и поддржува силна имплементација на Конвенцијата.

Бидејќи во последните децении се зголемува манифестирањето на расизмот и ксенофобијата, меѓународната заедница ги обнови своите напори за борба против овие појави. Комисијата за човекови права назначи специјален известувач за современите форми на расизам (во моментот *џ. Дугу Диен (Doudou Diène* од Сенегал) за да ги испита инцидентите на современите форми на расизам и расна дискриминација.

Сите регионални инструменти за човековите права (како Американската конвенција за човекови права, Повелбата Банџул за човекови и народни права, Европската конвенција за човекови права) содржат одредби против дискриминација. Овие одредби се придружни, што значи дека можат единствено да се повикуваат заедно со друго право од соодветната конвенција доколку е предвидена судска постапка за нивна заштита. Дополнителниот протокол Бр. 12 на ЕКЧП, којшто е правосилен од април 2005 година, содржи општа забрана за дискриминација (член 1) и со тоа овозможува жалби за различни форми на дискриминација, независно од прекршувањето на кое било друго право. Советот на Европа воспостави експертско тело во 1993 година, Европската комисија против расизам и нетолеранција (ЕКРИ), за редовно набљудување на актуелната состојба

и напорите преземени против дискриминацијата во земјите членки.

Друг важен инструмент за набљудување се **антидискриминаторските** или **антирасистичките народни правобранители**; овие народни правобранители обично се поставуваат на национално ниво и имаат важна улога во процесот на документирање инциденти на дискриминација, како и за информирање во врска со националните и меѓународните прописи и при барањето можни лекови.

Во 2004 година, вкупно 7.649 случаи на кривични дела мотивирани од предубедувања беа пријавени на ФБИ во Соединетите Американски Држави:

- а. 59,9% мотивирани од расни предра-суди
- б. 12,7% мотивирани од етничко/национално потекло
- в. 18,0% мотивирани од верска нетолерантност
- г. 15,7% мотивирани од предубедувања кон сексуалната ориентација
- д. 0,7% мотивирани од предубедувања кон инвалидитет

(Извор: **Федерално истражно биро. Министерство за правда на САД. 2004 година.** Еднообразни пријави за кривични дела. Статистика на кривични дела извршени од омраза за 2003 година. (Federal Bureau of Investigation. U.S. Department of Justice. 2004. Uniform Crime Reports. Hate Crime Statistics 2003.))

Значењето на **превентивните стратегии**, какви што се системите за предвременно предупредување, механизмите на превентивни посети, итните постапки и едукацијата, сепак, долго време беше потценувано, на тој начин занемарувајќи го коефикасниот одговор на дискриминацијата и расизмот, бидејќи овие стратегии се фаќаат во костец со појавите во нивниот зародиш.

Јазот меѓу „законот на хартија“ и „законот на дело“: Ратификацијата на конвенциите, декларациите и плановите за акција се само прв чекор кон вистинската стратегија за борба против расизмот и дискриминацијата. Доколку тие не се целосно применети и спроведени во практиката, нивното влијание е ограничено. За ефикасна имплементација е потребна силна политичка волја, што за жал во реалноста честопати мора да отстапи пат за други политички интереси. Во овој контекст, важната улога на невладините организации и организациите на заедниците не смее да се потцени.

„Честойајти е йолесно да бидеш шокиран од нејравдајта којашио се случува на йоловина свеи йодалеку од шебе, ойколку од уѓнейувањето и дискриминацијата на йоловина блок од дома.“

Карл Т. Роуан (Carl T. Rowan).

Дискриминација меѓу недржавните субјекти: Друг проблем којшто се однесува на ефективната заштита од дискриминација е фактот што спречувањето дискриминација меѓу физичките лица е правна сива зона. Обично, само дискриминаторските дела во јавната сфера (од страна на државните власти) и од оние поединци коишто дејствуваат во јавноста можат да бидат законски санкционирани, па така многу често дискриминацијата меѓу поединците во нивната „приватна сфера“ не може да се санкционира на истиот начин.

Европската унија вовеле **три Антидискриминаторски директиви (Anti-Discrimination Directives)** во поглед на приватниот сектор, во 2000 и 2002 година. **Директивата на Советот 2000/78/ЕЦ (Council directive 2000/78/EC)** воспостави општа рамка за еднаков третман во вработувањето и професијата, додека **Директивата на Советот 2000/43/ЕЦ (Council directive 2000/43/EC)** го имплементираше

принципот на еднаков третман меѓу лицата без оглед на расната или етничката припадност. И двата документи го проширија еднаквиот третман од класичниот поим за еднаков третман на мажите и жените, со цел да овозможат посеопфатна заштита врз основа на потребите на денешното општество.

Директивата 2002/73/ЕЦ (Directive 2002/73/EC) претставува развој и прилагодување на принципот на еднаков третман на мажите и жените во работата и професијата во 21-виот век.

До октомври 2005 година, сите три директиви требаше да бидат вградени во националното право на сите 25 земји членки. За повредите на правата содржани во овие закони можат да се покренуваат граѓански постапки пред судовите. Ова се смета за пресвртница во развојот на антидискриминаторското законодавство.

Што можеме НИЕ да направиме?

Вистински предизвик претставува превенцијата на дискриминацијата, што значи да се спречат дискриминаторските дела пред тие да се случат. Затоа е неопходно да им се посвети внимание на ставовите, верувањата и последователните дела и однесувања. Оваа многу тешка задача единствено може да се постигне преку институционализирана едукација од областа на човековите права, локална информираност со пристап од дното нагоре и целосно учество на националните власти во соработка со сите релевантни недржавни субјекти.

Да се биде набљудувач на дискриминаторски или расистички чин: Важно е да се развие морална храброст, да се вмешате доколку е тоа можно, да се проследат забележаните случаи или инциденти до надлежните институции и да се има пристап до расположливите национални или меѓународни лекови, како што се ЦЕРД на ОН или националните народни правобранители.

ДОБРО Е ДА СЕ ЗНАЕ

1. ДОБРИ ПРАКТИКИ

Доброволни кодекси на однесување во приватниот сектор

Многу мултинационални компании (на пример Најк, Рибок, Дајмлер Крајслер, Фолксваген, Хенес & Мориц) воспоставија доброволни кодекси на однесување за нив и за нивните партнери за да се спречи, меѓу другите работи, расно мотивираната дискриминација.

„Расизмот ги уништува и омразениот и оној којшто мрази, затоа што расизмот, со негирањето на целосната човечност на другите, не успеваат самите да бидат човечни. Како и племенското отишество, фундаментализмот, хомофобијата и сите други илиштки реакции на едно лице кон друго, расизмот се концентрира врз она ШТО си, и го игнорира тоа КОЈ си. Расизмот ја гледа само етикетата – а не лицето коешто ја носи. Расизмот не сака „нас“ а ги мрази „нив“, без воопшто да го открие „нивниот“ висински идентитет.“

Тимоти Финдли (Timothy Findley).

Одредби за антидискриминација во договорите за јавни набавки

Шведската влада воведо закон со којшто се бара сертификат од приватните компании со којшто се потврдува дека тие ги почитуваат сите антидискриминаторски закони и навистина промовираат еднаквост во рамки на својата деловна политика, кога склучуваат договори со државните органи.

Меѓународна коалиција на градови против расизам

УНЕСКО промовираше иницијатива на градови за борба против расизмот на локално ниво во 2004 година. Во програмата за акција од десет точки градовите членови се обврзуваат да промовираат иницијативи против расизмот.

(За дополнителни информации видете ја интернет страницата: <http://www.unesco.org/shs/citiesagainstracism>)

Борба против расизмот во рамките на Европската фудбалска лига

Унијата на европски фудбалски асоцијации (УЕФА) изработи програма за акција од десет точки, во којашто се наведени разновидни мерки со коишто се поттикнуваат клубовите да промовираат антирасистичката кампања меѓу навивачите, играчите и службените лица. Планот опфаќа мерки како преземање дисциплински мерки против играчите коишто се вмешуваат во расна злоупотреба или преку

давање јавни изјави со коишто се осудуваат расистичките скандирања на натпреварите.

Укинување на апартхејдот

Во случајот „АЗАПО против претседателот на Република Јужна Африка“ („AZAPO vs. President of the Republic of South Africa“) на Јужноафриканската комисија за вистина и помирување, тогашниот заменик претседател на Уставниот суд, судијата Мохамед (Mohamed), изјави дека, „Со децении, во јужноафриканската историја преовладуваше длабок судир меѓу белошото малцинство, коешто за себе ја резервирало сета контрола врз политичките инструменти на државата и црношото мнозинство, коешто барало начини да се спроведат на таа доминација. Основните човекови права станаа голема жртва на овој судир бидејќи отпорот на оние казни со нивното негирање се соочија со закони создадени да се спроведуваат на ефективност на таквиот отпор...“. Многу брзо откако стапи на власт во 1948 година, Националната партија започна да донесува закони насочени кон раздвојување на различните „раси“ во Јужна Африка, па оттаму доаѓа и зборот „Апартхејд“. Во секоја сфера на живеењето, на белците им беше даден супериорен третман. Конечно, и обете страни сфатија дека Јужна Африка зјапа надолу кон амбис, така што преговорите за демократска Јужна Африка започнаа наскоро откако Африканскиот национален конгрес (АНЦ)

(African National Congress - ANC) и другите ослободителни движења беа повторно дозволени, а нивниот прочуен лидер и подоцнежен претседател на Јужна Африка, Нелсон Мандела (Nelson Mandela), беше ослободен од затвор во 1990 година. Првите демократски избори беа одржани во април 1994 година, по повеќе од три векови колонијализам и угнетување.

Очигледно, ефектите на дискриминацијата сè уште се јасно видливи и веројатно ќе треба многу генерации за да исчезнат, но со Уставот и Законот за правата се поставени темелите со коишто јасно се забранува неправична дискриминација.

2. ТРЕНДОВИ

Односот меѓу сиромаштијата и расизмот/ксенофобијата

Потенцијалниот однос меѓу сиромаштијата, од една страна, и расизмот и ксенофобијата, од друга страна, може да се разгледува на различни начини. Дали расизмот или ксенофобијата предизвикуваат сиромаштија? И понатаму, дали сиромаштијата води кон активни или пасивни облици на расизам или ксенофобија? Не постојат доследни одговори на овие прашања; толкувањата на студиите и опсервациите се многу различни. Сепак, постојат сè поголем број експерти коишто потврдуваат дека меѓу нив постои поврзаност.

Во многу делови во светот, сиромаштијата е прашање на етничка припадност. Според Министерството за земјоделство на Соединетите Американски Држави, афро-американските

и хиспано-американските домаќинства се соочуваат со до три пати повисоки стапки на несигурност во поглед на храната и глад во споредба со домаќинствата на белците. Видливите емигранти, припадници на малцинства, се соочуваат со немаштија низ целиот свет. Многу често причината за овие околности е расизмот (на пример, пречки за еднакво учество на пазарот на трудот).

Многу контроверзно прашање е расправата за поголемите расистички тенденции кај посиромашните класи во општеството. Некои експерти веруваат дека кај посиромашната популација преовладува понизок степен на образование. Тие потоа доаѓаат до заклучок дека и покрај тоа што расизмот секако постои кај „високите класи со високо образование“, сиромаштијата поврзана со помал степен на образование, може да доведе до поголема веројатност за расистички ставови. Овој вид расизам, сепак, се смета за исклучувачко однесување за коешто се чини дека главна мотивација е битката за сопствениот опстанок, повеќе отколку расистичката идеологија.

Расизам на интернет

Интернетот стана форум за над 500 милиони потенцијални корисници во целиот свет. Тој претставува важен медиум за сите субјекти во општеството. Меѓутоа, овој медиум исто така има и свои мрачни страни. Расистичките, насилните и екстремистичките организации и групации брзо се научија да го користат овој медиум и го искористија за свои цели. Борбата против екстремизмот преку интернет предизвикува огромни технолошки и правни

тешкотии. Расистичкиот материјал на интернет ќе стане нелегален во Европа откако Советот на Европа гласаше за усвојување на Дополнителниот протокол на Конвенцијата за сајбер криминал (Additional Protocol to the Convention on Cyber Crime). Овој новоусвоен протокол ги прогласува за противзаконски „...делата со расистичка и ксенофобична природа извршени преку компјутерските системи...“ и да се надеваме дека ќе стане пример за натамошен развој на ова поле.

Исламофобија: последица на 11 септември 2001 година

Во седмицата по нападите на 11 септември 2001 година, имало 540 пријавени напади врз Американци од арапско потекло и најмалку 200 врз Сиките (од индиско потекло) на националната територија на САД, во споредба со 600-те пријавени напади врз Американци од арапско потекло во 2001 година (Водич за одговори на кризи, Амнести Интернешенел, 2001 година (Crisis Response Guide, Amnesty International, 2001)). Имало извештаи за расно профилирање од страна на полицијата.

☺☹ Верски слободи.

Во Европа, имаше слични искуства по терористичките напади врз лондонската подземна железница. Во врска со овие факти, следниот напис треба да се сфати како илустративен, персонализиран пример и појдовна точка за дискусија:

Извадоци од интервју на еден американски новинар со една млада жена од Бангладеш со американско државјанство:

“Сеема има 18 години, пишувајќи заврши средно училиште. Родена во Бангладеш, таа го помина речиси половина од својот живот во оваа земја, во Вудсайд, Квинс. Таа е мала, сериозна и, како најсигара од тирите деца во емигрантското семејство, таа е, како што самата признава, исто така јаничарка. За секој чекор што ќе го направи, рече таа, таа се бори како влијание што ќе има врз нејзиното семејство [...]. Англискиот јазик што го зборува Сеема е целосно наречјето на Квинс, но се јројавува тирага на бенгалски. Таа е државјанка на Соединетите Американски Држави. Но да се каже вистината, рече таа, таа не може навистина да се замисли себеси како Американка. „Првенствено Бенгалка,“ рече таа, пред да ја покаже својата збунетост во врска со тоа што значи да се биде Американка [...]. Прашањата за тоа што значи да се биде Американка отискојаш се вртеле околу девојчињата како неа. Токму што 11 септември и последиците од нешто ги доведе до нагло олеснување. Недела по најавите, муслиманските девојчиња коишто таа ги познава ги ваделе марамиите од главите. (Сеема е муслиманка, но не се покрива.) Момчињата ги бричеле брадите. Други беа претретиувани затоа што носат шурбани; не биле дури ни муслимани. Нејзиниот татко, работник во ресторан, се плашел дека ќе ја загуби работата. Нејзината мајка се плашела да оди пеш од метро до дома во облека со широки шалвари и кошули. На училиште било најлошо од сè. Едниш, кога некој наставник го оддржувал бомбардирањето на Авганистан, Сеема се секава дека кренала рака за да каже нешто во врска со судбината на цивилното

население во Авганистан; соучениците ја исмеале. Некој друг наставник рекол нешто во врска со тоа како Џон Вокер Линд (John Walker Lindh), наводниот симпатизер на Талибанците од Калифорнија, го убедил под маџијата на исламот. Сеема се тргнала. „Исламот не е вештерка или некаква маџија,“ рекла таа.

(Извор: Извадоци од напис од „Њујорк Тајмс“, 7 јули 2002 година: „Носење на тежината на светот, но на толку тесни плечи“ од Сомини Сентгупта. (“Bearing the weight of the world, but on such narrow shoulders” by Somini Sengupta, New York Times, 7 July 2002.))

Прашања за дискусија:

- Кои права се повредени во оваа приказна?
- Што би можеле да направат оние коишто се жртви за да ги повратат правата?
- Кои прашања си ги поставивте себеси по 11 септември?
- Сметате ли дека настаните од 11 септември би требале да ги променат правата на луѓето?
- Кој одлучува кои права можат да се применат на одредени луѓе?

3. ХРОНОЛОГИЈА

Важни чекори во историјата на борбата против расната дискриминација:

- 1945.** Повелба на Обединетите нации (член 1, став 3) (Charter of the United Nations)
- 1948.** Универзална декларација за човекови права на ОН (член 1, 2)
- 1960.** Конвенција против дискриминацијата во образованието на УНЕСКО (UNESCO Convention against Discrimination in Education)
- 1965.** Меѓународна конвенција за елиминација на сите форми на расна дискриминација (ИЦЕРД)
- 1973.** Меѓународен пакт за сузбивање и казнување на злосторството апартхејд (член 1, став 1) (International Covenant on the Suppression and Punishment of the Crime of Apartheid)
- 1978.** Декларација за раси и расни предрасуди на УНЕСКО (UNESCO Declaration Race and Racial Prejudice)
- 1978.** Прва светска конференција во Женева за борба против расизмот и расната дискриминација (First World Conference in Geneva to Combat Racism and Racial Discrimination)
- 1983.** Втора светска конференција во Женева за борба против расизмот и расната дискриминација (Second World Conference in Geneva to Combat Racism and Racial Discrimination)

1994. Трибунал Аруша за Руанда (Arusha Tribunal on Rwanda)

2001. Трета светска конференција против расизам и расна дискриминација, ксенофобија и поврзаната нетолеранција (Декларација и програма за акција) (Third World Conference Against Racism and Racial Discrimination, Xenophobia and Related Intolerance)

2004/2005. Закони за антидискриминација во приватниот сектор во 25 земји членки на Европската заедница

2005. Дополнителниот протокол бр. 12 на ЕКЧП стапува во сила.

ИЗБРАНИ АКТИВНОСТИ

АКТИВНОСТ I: „СИТЕ ЛУЃЕ СЕ РОДЕНИ ЕДНАКВИ“

Дел I: Вовед

Зборувањето за дискриминацијата може да ги ослободи луѓето од заблуди за нејзиното потекло и механизми, но никогаш не може да биде толку импресивно и поучно како доживувањето на емоциите што ги преживеала жртвата на дискриминација. Така, оваа активност им дозволува на учесниците да ја идентификуваат дискриминацијата и самите да ја почувствуваат.

Дел II: Општи информации за вежбата

Тий на активност: единечна активност

Цели: да им се овозможи на учесниците да ја осознаат дискриминацијата и интелектуално и емоционално

Целна група: млади полнолетни лица, возрасни

Големина на групата: 15-20

Време: 30-60 минути

Материјал: предмети за случаен избор, креда, табла со листови хартија, и пенкала

Потребни вештини:

- земање предвид на сите аспекти
- емпатија

Дел III: Посебни информации за вежбата:

Опис на активност/уважението:

- Поделете ги учесниците во мали групи. Запрашајте половина од групите да на-

ведат пет предности и пет недостатоци за тоа да се биде жена/припадник на етничко малцинство/припадник на сексуално малцинство. Кажете им на другите да го направат истото за мажите/припадниците на етничко мнозинство/хетеросексуалците.

- Запишете ги резултатите на таблата со листови хартија и кажете ѝ на целата група да даде оценка на скала од 1 до 5 за тоа колку е важен секој елемент за животот на еден поединец (5 значи „многу важно“, 1 значи „не е важно“).
- Нацртајте почетна линија на подот и кажете им на учесниците да застанат зад неа. Објаснете им на учесниците дека се новороденчиња, коишто го започнуваат животот како „родени слободни и еднакви“. Потоа кажете му на секој учесник да нацрта картичка на којашто ќе биде назначено дали тој е „машко“ или „женско“/ „припадник на мнозинската група“ или „припадник на малцинската група“.
- Потоа прочитајте ги едно по едно предностите и недостатоците за секоја група и додадете ја оценката за секоја. Припадниците на соодветната група треба да истапат напред или назад според оценките (на пр. предност со оценка 5 значи дека припадниците на групата треба да истапат напред за пет чекори, недостатокот со оценка 3 значи дека треба да се вратат три чекори наназад). Учесниците не смеат да зборуваат за време на активността.

- Кога ќе може да се види голем простор меѓу групите, престанете да читате и кажете им на учесниците да се свртат и да се погледнат меѓусебно. Прашајте по некој од секоја група: Како се чувствувате во вашата положба? Сакате ли да им кажете нешто на луѓето од другата група? Како би се чувствувале доколку би биле во другата група?

Поврајни информации:

Соберете се во круг и прашајте ги учесниците да резимираат што почувствувале и што размислувале во текот на активността.

Методолошки предлози:

Доколку учесниците не го споменат тој дел од темата, погрижете се да го подвлечете кумулативниот и произволниот аспект на дискриминацијата.

Совети за варијација:

Оваа активност може да се прилагоди на која била тема или целна група во зависност од поставените прашања.

Дел IV: Продолжение

Права/обласии за најслабошо изразување коишто се поврзани со оваа тема:

Човекови права општо земено, права на жените, малцински права

(Извор: Адаптирано од: Клод, Ришар Пјер. 1998 година. Методологии за едукација од областа на човековите права (Claude, Richard Pierre. 1998. Methodologies for Human Rights Education.))

АКТИВНОСТ II: „ПОГОДЕТЕ КОЈ ДООЃА НА ВЕЧЕРА“

Дел I: Вовед

Малкумина луѓе себеси се сметаат за расисти, но кога станува збор за семејни работи... Што би кажале вашите родители доколку ги соочите со момче/девојка со боја на кожа поинаква од вашата (или со друга религија, или сексуална ориентација, или со инвалидитет ...)?

Тий на активност: игра со улоги

Дел II: Општи информации за играта со улоги

Цели:

Истакнување на улогата на семејството во создавањето и пренесувањето вредности

Анализирање на пораките коишто младите луѓе ги добиваат во семејството

Анализирање на вредностите зад пораките

Целна група: млади полнолетни лица

Големина на групата: 8-30

Време: 45-60 минути

Подготовка: Картички со улоги (доколку не ги подготвиле учесниците)

Материјал: Хартија и пенкала за специјалните набљудувачи

Потребни вештини:

- Општествени вештини: слушање на другите, поставување прашања, решавање проблеми;
- Способности за критичко размислување: логичко расудување, критичко анализирање.

Дел III: Посебни информации за играта со улоги:

Упатство (една можна варијација: Семејство белци – родители и две деца, ќерка, 25 години, момче на девојката од Гана):

Објаснете и на групата дека треба да подготват и изведат игра со улоги во врска со „семејна средба“: девојката им кажува на родителите дека ќе живее со момчето. Кажете им на учесниците да ги замислат разговорите меѓу младата жена и нејзините родители, нејзината сестра или брат, нејзиното момче. Потоа поделете ја групата на мали групи според бројот на улогите. Секоја мала група треба да ги создаде улогите за еден член од семејството и да избере лице коешто ќе ја игра улогата.

Изведба на играта со улоги:

Побарајте доброволци да бидат специјални набљудувачи, еден да го набљудува секој учесник во улога и да ги забележува сите аргументи што таа/тој ги користи. Останатите во групата се општи набљудувачи. Поставете столови во средината на просторијата (според бројот на улогите) коишто ќе ја претставуваат дневната соба, арената на семејната дискусија.

Дадете сигнал за почеток на играта со улоги и по околу 15 минути, во зависност од тоа како се одвива, уште еден сигнал за означување крај.

Поврајни информации:

Прво, дајте им на сите учесници со улоги можност да објаснат како се почувствувале. Потоа кажете им на специјалните набљудувачи да ги прочитаат аргументите искористени од учес-

ниците со улоги. Потоа може да ја започнете општата дискусија. За време на дискусијата може да ги акцентирате прашањата за различните општествени и културни потекла, родови идентитети, хомосексуалност (што ако девојката ја претставила својата девојка, а синот своето момче?), итн.

Методолошки предлози:

Доколку групата е запозната со играта со улоги, не се потребни повеќе упатства. Доколку не е, важно е да се нагласи дека играта со улоги не значи глумење. Толкувачот на улогата останува таа/тој додека презентира одредена улога или став, додека глумецот толкува лик којшто е различен од неа/него.

Совети за варијација:

Доколку нема многу време за оваа активност, модераторот може да подготви картички со улоги. Препорачливо е активноста да се прилагоди кон општествената и културната реалност на учесниците. На семејството не треба да му се претстави некое „егзотично“ лице, туку некој којшто можат да го сретнат на улица секој ден – ова може да опфати луѓе од сите видови малцинства, општествено и културно потекло.

Дел IV: Продолжение

Доколку може да се најде примерок од филмот, би било убаво да се понуди проекција на стариот филм „Погоди кој доаѓа на вечера“ со Кетрин Хепберн и Спенсер Трејси, на пример како вечерна забава.

Права/обласии за најамошно исјражување коишто се поврзани со оваа тема:

Малцински права, имиграција, „судир на цивилизациите“

(Извор: Адаптирано од: **Совет на Европа. 1995 година.** *Ситие различни – ситие еднакви. Едукативен пакет. Идеи, ресурси, методи и активности за неформално меѓукултурно образование со млади луѓе и возрасни.* (Council of Europe. 1995. *All different – all equal. Education pack. Ideas, resources, methods and activities for informal intercultural education with young people and adults.*

Достапно на интернет страницата:

http://www.coe.int/T/E/human_rights/Ecri/3-Educational_resources/Education_Pack/Education_Pack_pdf.pdf)).

ЛИТЕРАТУРА

Allport, Gordon. [1954] 1988. *The Nature of Prejudice*. Cambridge: Perseus Publishing.

Amnesty International USA, 2001. *September 11th Crisis Response Guide, Human Rights Education Program*. New York: Amnesty International.

Anti-Defamation League. 1999. *Poisoning the Web: Hatred Online, An ADL Report on Internet Bigotry, Extremism and Violence*. New York: Anti-Defamation League.

BBC News. 2001. *Europe's Neglected Race*. Available online at: <http://news.bbc.co.uk/1/hi/world/europe/1525617.stm>

Capitanchik, David and Michael Whine. 1996. *The Governance of Cyberspace: Racism on the Internet*. Available online at: http://www.media-awareness.ca/english/resources/articles/online_hate/governance_cyberspace.cfm

Cervenakova, Anna. 2001. *Institutionalised Racism and Roma*. Speech held at panel discussion, Institutionalised Racism/Castism. NGO Forum of the World Conference on Racism.

Constitutional Court of South Africa. Case AZAPO v. President of the Republic of South Africa. Available online at: www.concourt.gov.za/index.html.

Council directive 2000/78/EC of 27 November 2000 establishing a general framework for equal treatment in employment and occupation. Official Journal of the European Union, L 303, 2 December 2000.

Council directive 2000/43/EC of 29 June 2000 implementing the principle of equal treatment between persons irrespective of racial or ethnic origin, Official Journal of the European Union, L180, 19 July 2000.

Council of Europe. 2002. *COMPASS, A Manual on Human Rights Education with Young People*. Strasbourg: Council of Europe.

Directive 2002/73/EC of the European Parliament and of the Council of 23 September 2002 amending Council Directive 76/207/EEC on the implementation of the principle of equal treatment for men and women as regards access to employment, vocational training and promotion, and working conditions, Official Journal of the European Union L 269, 5 October 2002.

European Commission against Racism and Intolerance (ECRI) (ed). 2004. *Compilation of ECRI'S General Policy Recommendations*. Strasbourg: Council of Europe.

European Commission against Racism and Intolerance (ECRI) (ed). 1996. *Combating Racism and Intolerance: A Basket of Good Practices*. Strasbourg: Council of Europe.

European Monitoring Centre on Racism and Xenophobia (EUMC). 2005. *Policing Racist Crime and Violence. A Comparative Analysis*. Vienna: EUMC.

European Monitoring Centre on Racism and Xenophobia (EUMC). 2005. *Racist Violence in 15 EU Member States. A Comparative Overview of Findings from the RAXEN National Focal Points Reports 2001-2004*. Vienna: EUMC.

European Monitoring Centre on Racism and Xenophobia (EUMC). 2001. *Statement on Behalf of EUMC at Public Hearing of the EC Regarding Computer-Related Crime*. Brussels. Available online at: <http://europa.eu.int/ISPO/eif/InternetPoliciesSite/Crime/PublicHearingPresentations/EUMC.html>

Federal Bureau of Investigation. U.S. Department of Justice. 2004. *Uniform Crime Reports, Hate Crime*

Statistics 2003. Washington D.C.. Available online at: <http://www.fbi.gov/ucr/ucr.htm>

Flinterman, Cees and Catherine Henderson. 1999. *Special Human Rights Treaties. Edited by Raija Hanski and Markku Suksi. An Introduction to the International Protection of Human Rights*. Turku/Abo: Institute for Human Rights, Abo Akademi University.

Fredman, Sandra. 2002. *Discrimination Law, Clarendon Law Series*. New York: Oxford University Press.

Fredman, Sandra. 2001. *Discrimination and Human Rights, The case of Racism*. New York: Oxford University Press.

Fredrickson George M. 2002. *Racism A Short History*. Princeton: Princeton University Press.

Geiss, Imanuel. 1988. *Geschichte des Rassismus*. Frankfurt: Suhrkamp.

Hagendoorn, Louk. 1999. *Introduction: A Model of the Effects of Education on Prejudice and Racism*. Edited by Louk Hagendoorn and Shervin Nekuee. Education and Racism. Aldershot: Ashgate Publishing Ltd.

Heckmann, Friedrich. 2001. *Racism, Xenophobia, Anti-Semitism: Conceptual Issues in the Raxen Project*. Paper read at Raxen Workshop. 5-6 November in Vienna, Austria.

Jackson, Andrew. 2001. *Poverty and Racism*. Article based on a presentation made to the Canadian Human Rights Commission's Forum on Racism. 21 March. Available online at: <http://www.ccsd.ca/perception/244/racism.htm>.

Jusuf, Ester I. 2000. *About Racism*. In Bev. Jennie S. 2000. Human Rights Law and Issues. Available online at: http://www.suite101.com/article.cfm/human_rights/43265

Kongidou, Dimitri, Evangelia Tressou-Mylona and Georgios Tsiakalos. 1994. *Rassismus und Soziale*

Ausgrenzung unter Bedingungen von Armut. Edited by Siegfried Jäger. Aus der Werkstatt: Antirassistische Praxen. Konzepte - Erfahrungen - Forschung. Duisburg: DISS.

Lodénus, Anna-Lea for Save the Children Sweden. 2000. *How to Fight Racism on the Internet.* Available online at: <http://se-web-01.rb.se/Shop/Products/Product.aspx~ItemId~422>

MacEwen, Martin. 1995. *Tackling Racism in Europe.* United Kingdom: WBC Bookbinders, Bridgend, mid Glamorgan.

Maddex, Robert L. 2000. *International Encyclopedia of Human Rights, Freedoms, Abuses, and Remedies.* Washington: CQ Press.

Morawa, Alexander H.E. 2002. *The Concept of Non-Discrimination: An Introductory Comment.* Journal on Ethnopolitics and Minority Issues in Europe (Nr. 3/2002). Flensburg.

Nowak, Manfred. 2005. *U.N. Covenant on Civil and Political Rights - CCPR Commentary.* 2nd revised edition. Kehl/Strasbourg/Arlington: N.P. Engel Publishers.

Nowak, Manfred. 2003. *Introduction to the international Human Rights Regime.* Leiden/Boston: Martinus Nijhoff Publishers.

OSCE/ODIHR. 2004. *International Action against Racism, Xenophobia, Anti-Semitism and Intolerance in the OSCE Region.* Warsaw: OSCE.

Oxford Advanced Learner's Dictionary. 2000. Available online at: <http://www.oup.com/elt/select?url=/eltnew/catalogue/teachersites/oald7>

Reardon, Betty A. 1995. *Educating for Human Dignity, Learning about Rights and Responsibilities.* Philadelphia: University of Pennsylvania Press.

Taran, Patrick A. 2001. *Foundations of Dignity, Current Dynamics of Migration and the Response of International Standards.* Speech held at parallel event of World Conference on Racism and Xenophobia in Durban 2001.

Available online at: <http://www.december18.net/web/general/page.php?pageID=145&menuID=36&lang=EN>

UNESCO & Office of High Commissioner of Human Rights. 2001. *United To Combat Racism, Selected Articles and Standard-setting Instruments.* Paris: UNESCO Publishing.

Zivilcourage und Anti-Rassismus-Arbeit (ZARA). 2001-2004. *Racism Report: Case Reports on Racist Excesses and Structures in Austria.* Vienna: Manz Crossmedia.

ДОПОЛНИТЕЛНИ ИНФОРМАЦИИ

Anti Racism Network:
<http://www.antiracismnet.org>

Commission for Racial Equality:
<http://www.cre.gov.uk>

Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination:
http://193.194.138.190/html/menu3/b/d_icerd.htm

Committee on the Elimination of Racial Discrimination:
<http://www.ohchr.org/english/bodies/cerd/>

Council of Europe. 2005. *Domino - A manual to use peer group education as a means to fight racism, xenophobia, antisemitism and intolerance.* Strasbourg: Council of Europe.

Council of Europe. 2000. *Diversity and Cohesion: New Challenges for the Integration of Immigrants and Minorities.* Strasbourg: Council of Europe.

Declaration and Action Plan of the World Conference against Racism, Racial Discrimination, Xenophobia and Related Intolerance:
<http://www.un.org/WCAR/durban.pdf>

European Coalition of Cities against Racism:
<http://www.unesco.org/shs/citiesagainstracism>

European Commission against Racism and Intolerance - ECRI:
http://www.coe.int/T/e/human_rights/ecri/1-ECRI

European Network against Racism - ENAR:
<http://www.enar-eu.org>

European Roma Rights Centre:
<http://www.errc.org>

European Training and Research Centre for Human Rights and Democracy (ETC Graz):
<http://www.etc-graz.at>

Focus on the Global South:
<http://www.focusweb.org>

Football Against Racism in Europe:
<http://www.farenet.org>

International Movement Against All Forms of Discrimination and Racism:
<http://www.imadr.org>

South African Human Rights Commission:
<http://www.sahrc.org.za>

The Asia Foundation:
<http://www.asiafoundation.org>

Third World Network:
<http://www.twinside.org.sg>

United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO) (ed). 2001. *UNESCO against RACISM. World Conference against Racism, Racial Discrimination, Xenophobia and Related Intolerance.* Available online at: <http://unesdoc.unesco.org/images/0012/001238/123862e.pdf>

United Nations High Commissioner on Human Rights:
<http://www.unhchr.ch>

ПРАВО НА ЗДРАВЈЕ

ОПШТЕСТВЕНИ ИМПЛИКАЦИИ
НАУЧЕН НАПРЕДОК
ДОСТАПНОСТ И КВАЛИТЕТ

„Секој има право на животно стандард соодветен на неговото здравје и благосостојба, како и на здравјето и благосостојбата на неговото семејство, вклучувајќи храна, облека, живеалиште и медицинска нега и неопходни социјални услуги...”

Член 25, Универзална декларација за човекови права. 1948 година.

СТУДИЈА НА СЛУЧАЈ

Меријам има 36 години и е мајка на шест деца. Таа израснала во едно село далеку од урбаните центри. Престанала да оди на училиште по второто одделение. Нејзините родители биле сиромашни, а училиштето се наоѓало на четири километри одење пеш од нејзиното родно село. Нејзиниот татко сметал дека школувањето на девојчињата е губење време и труд, затоа што девојчињата се предодредени да се мажат, а не да заработуваат за живот.

Кога имала 12 години, Меријам била обрежана според локалниот обичај. На 16-годишна возраст се омажила за маж кој бил во своите рани педесетти години. Нејзиниот татко добил значителна сума со *богајисџивото* за *невесџајта* коешто го платил младоженецот. Веќе следната година таа родила момче. Детето се родило мртво. Подрачната болница се наоѓала на 10 километри од селото и не се занимавала со породувања. Сопругот на Меријам честопати ја тепал за време на бременоста и таа верувала дека детето се родило мртво поради тие тепања. Сепак, нејзиното семејство и многумина во селото ја префрлиле вината за мртвороденчето на Меријам.

Меријам немала желба за сексуални односи со сопругот. Таа се плашела од него и од можноста дека ќе остане бремена. Нејзиниот сопруг сметал дека негово право е да има односи со неа и редовно ја принудувал на тоа. Меријам не сакала повторно да остане бремена, но немала голем избор. Ја посетила локалната

треварка и земала смеси од тревки и носела амајлии коишто не дале никакви резултати. Ретко имала време да оди во здравствената клиника, а и кога одела тоа било затоа што децата ѝ биле болни, никако не можела да се натера себеси да зборува за контрацепција со медицинската сестра. Медицинската сестра, иако се чинело дека го разбира локалниот јазик на Меријам, претпочитала да зборува на доминантниот јазик којшто се зборува во главниот град и меѓу образованата класа. Медицинската сестра ја заплашувала Меријам.

Нејзиниот живот бил долга сага на насилство, сиромаштија и немаштија. Меријам се борела да ги сочува телото и душата низ текот на неколкуте бремености и низ одгледувањето на децата. Таа одгледувала малечка земјоделска парцела за да ги прехрани децата, затоа што сопругот никогаш не и давал доволно пари. Таа им се обратила за помош на своите родители, па дури и на мисионерот којшто доаѓал во посета. Сите тие ѝ кажале да му се покорува на сопругот и ја потсетиле дека нејзина должност е да го слуша него и семејството.

Еден ден сопругот ја обвинил Меријам дека „се дружи“ со друг маж. Тој тврдел дека ја видел како се смее и разговара со еден локален селанец во пазарен ден. Кога таа му одговорила, тој ја удрил повеќе пати, ја треснал од земја, ја нарекувал курва и се колнел дека ќе се одмазди за срамот што му бил нанесен.

Меријам била тешко повредена; помислила дека има скршени ребра. Со недели не можела да се движи надвор од куќата. Таа немала воопшто пари за да оди во здравствениот центар на лекување, ниту пак постоел каков било начин да стигне таму. Никој од селото не ѝ помогнал, иако некои од луѓето сметале дека нејзиниот сопруг претерал. Сопругата е работа на сопругот. Бидејќи не била во состојба да оди на пазар за да продава или пак да се грижи за градината, Меријам и нејзините деца речиси гладувале.

Меријам почувствувала дека ќе следи натамошно насилство. Се плашела за својот живот и за животот на децата. Во еден сон ја видела сопствената смрт и знаела дека мора да замине. Штом повторно можела да оди, ги зела двете најмлади деца и заминала од селото. Сега таа живее во друго село, бегалка во сопствената земја, живеејќи во страв да не биде пронајдена од мажот и вратена дома.

(Извор: Прилагодено од Светската здравствена организација. 2001 година. Трансформирање на здравствениите системи: родот и правата во репродуктивното здравје (Adapted from World Health Organization. 2001. Transforming Health Systems: Gender and Rights in Reproductive Health.))

ТРЕБА ДА СЕ ЗНАЕ

„Како живи суштински ние сакаме да досигнеме среќа и да избегнеме страдање. Нашиата желба за здравје, за њотворна физичка и ментална благосостојба, е израз на ова, затоа ние секој сака да му биде добро и никој не сака да му биде лошо. Следствено на тоа, здравјето не е само работна на личен интерес, туку универзална грижа за којшто ние сносиме одредена одговорност.“
Далај Лама (Dalai Lama).

1. ЧОВЕКОВИТЕ ПРАВА ВО ПОГЛЕД НА ЗДРАВЈЕТО ВО ПОШИРОК КОНТЕКСТ

Човековото право на здравје претставува широка и сложена група од меѓусебно поврзани прашања, затоа што здравјето и благосостојбата се нераскинливо поврзани со сите фази и аспекти од животот. Специфични права коишто се однесуваат на здравјето можат да се најдат во меѓународните документи за човекови права. Во основа, сите човекови права се меѓусебно зависни и меѓусебно поврзани, и со тоа остварувањето на човековите права, како и занемарувањето или повредата на човековите права се релевантни за голем број човекови права, а не само за едно изолирано човеково право. Оваа меѓусебна поврзаност станува очигледна кога ќе се земе предвид дека човековата благосостојба (односно, здравјето) налага задоволување на сите човекови потреби, и физиолошки, како што се потребата за

воздух, вода, храна и секс, и општествени и психолошки, како што се потребата од љубов и припаѓање на пријателите, семејството и заедницата.

Човековите права се поврзани со обврските на државите да придонесат за исполнување на тие потреби и да им овозможат на групите и на поединците да живеат во достоинство. По Втората светска војна, со Повелбата на Обединетите нации јасно се стави до знаење дека земјите членки имаат обврски во поглед на човековите права. Човековото право на здравје е експлицитно предвидено во Универзалната декларација за човекови права (УДЧП) од 1948 година, во член 25 кој гласи „Секој има право на живојен стандард соодветен на неговото здравје и благосостојба и на здравјето и благосостојбата на неговото семејство, вклучувајќи храна, облека, живеалиште и медицинска нега и неопходни социјални услуги...“.

Широка и визионерска дефиниција на здравјето е изложена во преамбулата на уставниот акт на Светската здравствена организација (СЗО): „...состојба на целосна физичка, ментална и социјална благосостојба, а не само отсуство на болести или исцрпеност.“ Ова схластично гледиште за здравјето го нагласува фактот дека голем дел од политиката којашто го одредува здравјето се создава надвор од конвенционалниот здравствен сектор и влијае врз општествените детерминанти на здравјето.

СЗО придава сè поголема важност на операционализацијата на принципите на човековите права во својата работа и се фокусира врз три главни области: поддршка на владите во усвојувањето и имплементирањето на пристап заснован врз човековите права кон развојот на здравството, зајакнување на капацитетот на СЗО за интегрирање на пристапот заснован врз човековите права во работата на СЗО, и унапредување на правото на здравје во меѓународното право и развојните процеси. Организацијата усвои документ за сопствениот став спрема активностите во поглед на здравјето и човековите права во рамки на СЗО, со цел да ги вклучи човековите права во главните текови во својата работа и да осигури дека статусот на човековите права може да се подигне до степен на главна состојка во националните системи за јавно здравство.

Човековата безбедност и здравјето

Сè поголемиот број вооружени судири и вонредни состојби и огромниот број бегалци коишто бараат заштита од војните и природните катастрофи го ставаат човековото право на живот во средиштето на правото на здравје. Организациите, какви што се Меѓународниот комитет на црвениот крст, Лекари за човекови права (Physicians for Human Rights), Лекари без граници (Médecins sans Frontières) и

Лекари на светот (Médecins du Monde), мобилизираат експерти од областа на здравство за да ја применуваат рамката на човекови права, со цел да се обезбеди остварување на правото на здравје во вонредни состојби и други ситуации на човекова небезбедност. Насилството е главен проблем за јавното здравство и сериозна пречка за остварување на правото на здравје. Секоја година, милиони луѓе умираат како последица на повреди предизвикани со насилство. Други луѓе преживуваат, но продолжуваат да живеат со инвалидитети, и физички и ментални. Насилството може да се спречи. Тоа е резултат на сложени општествени и еколошки фактори. Се известува дека според искуствата на колективно насилство, коешто се случува за време на граѓански и меѓународни војни во една земја, во рамки на тие земји почесто се употребува насилство.

2. ДЕФИНИЦИЈА И ОПИС НА ПРАШАЊЕТО

Здравјето и човековите права

Постојат важни врски меѓу здравјето и човековите права. Областите каде што постојат допирни точки вклучуваат: насилство, мачење, ропство, дискриминација, вода, храна, сместување и традиционални практики, се пример за неколку такви области.

Определбата содржана во УДЧП за човековото право на здравје, како дел од правото

„Моејто тежнење е здравјејто конечно да се сфати не како благослов којшто треба да се носаква, туку како човеково право за коешто треба да се бори.“

Кофи Анан.

на соодветен животен стандард, уште поексплицитно е изразена во член 12 од Меѓународниот пакт за економски, социјални и културни права (МПЕСКП), од 1966 година. Овој меѓународен пакт беше усвоен во исто време кога беше усвоен и Меѓународниот пакт за граѓански и политички права (МПГПП). Одвојувањето преку овие пактови на правата во две категории беше симптоматично за тензиите околу Студената војна, за време на која источните земји им дадоа приоритет на човековите права од МПЕСКП, додека западните земји се залагаа за граѓанските и политичките права како централни во грижите околу човековите права. До денес, МПГПП е ратификуван од страна на 155 земји, а МПЕСКП од страна на 152; Соединетите Американски Држави ги потпишаа и двата, но го ратификуваа само МПГПП, а Кина ги потпиша и двата пакта, но го ратификуваше само МПЕСКП.

Текстот на член 12 од МПЕСКП е главна основа на правото на здравје и гласи:

1. Државите договорни страни на овој пакт го признаваат правото на секого на уживање на највисокиот остварлив стандард на физичко и ментално здравје.
2. Чекорите коишто треба да ги преземат државите договорни страни на овој пакт за да постигне целосно остварување на ова право, ги опфаќаат оние коишто се неопходни за:
 - а. Обезбедување на намалување на стапката на мртвородени деца и на смртноста кај новороденчињата и здрав развикот на детето;
 - б. Подобрување на сите аспекти на еколошката и индустриската хигиена;
 - в. Спречување, третман и контрола на епидемските, ендемските, професионални и други болести;
 - г. Создавање услови со коишто ќе се обезбедат сите медицински услуги и медицинска нега во случај на болест.

Постојат голем број регионални договори за човековите права во коишто понатаму се дефинира правото на здравје, вклучувајќи ги член 11 од Европската социјална повелба од 1961 година, којашто беше ревидирана во 1966 година, член 10 од Дополнителниот протокол на Американската конвенција за човекови права во областа на економските, социјалните и културните права од 1988 го-

дина и член 16 од Африканската повелба за човекови и народни права од 1981 година. Државите договорни страни пристапија кон исполнување на обврската согласно член 12 од МПЕСКП на различни начини, а органот задолжен за следење на примената на овој меѓународен пакт настојуваше да ги објасни обврските на државите во својот Општ коментар бр. 14, којшто дава толкување на овој член од пактот и којшто беше усвоен во мај 2000 година. Овој Општ коментар го нагласува начинот на којшто остварувањето на човековото право на здравје се потпира на остварувањето на други човекови права, вклучувајќи ги правата на живот, храна, сместување, работа, образование, учество, уживање на предностите од научниот напредок и неговата примена, слободата на барање, добивање и пренесување информации од сите видови, недискриминација, забрана за тортура и слобода на здружување, собирање и движење.

Расположливост, достапност, прифатливост и квалитет

Општиот коментар исто така изложува четири критериуми според коишто ќе се оценува правото на здравје:

Расположливоста го опфаќа функционирањето на јавното здравство и на капацитетите за здравствена заштита, стоките и услугите, како и програмите, коишто треба да бидат достапни во доволни количества.

Достапноста на капацитетите, стоките и услугите во здравството подразбира *недис-*

„Човекој
е лек за човекој.“

Традиционална волофска поговорка.

криминација, физичка достапност, прифатливост и соодветна информираност.

Прифатливоста бара сите здравствени капацитети, стоки и услуги да ја почитуваат медицинската етика и да бидат културно соодветни, чувствителни на родовите барања и барањата на животниот циклус, како и создадени за почитување на доверливоста и за подобрување на здравјето и здравствената положба на оние коишто се засегнати.

Квалитетот налага здравствените капацитети, стоки и услуги да бидат научно и медицински соодветни и со добар квалитет.

Недискриминација

Дискриминацијата по основ на пол, етничка припадност, возраст, општествено потекло, вероисповест, физички или ментални пречки, здравствена состојба, сексуална ориентација, националност, граѓански, политички или друг статус, можат да го нарушат уживањето на правото на здравје. Особено важни во оваа смисла се УДЧП, Меѓународната конвенција за елиминација на сите форми на расна дискриминација (ИЦЕРД) од 1965 година и Меѓународната конвенција за елиминација на сите форми на дискриминација на жените

(ЦЕДАВ) од 1979 година, а коишто сите се однесуваат на пристапот до здравје и здравствена заштита без дискриминација. Имено, член 10, 12 и 14 од ЦЕДАВ ги потврдуваат **еднаквите права на жените во пристапот до здравствена заштита**, вклучувајќи планирање на семејството, соодветни услуги за заштита на репродуктивното здравје и бременост и услуги на здравствена заштита за семејството.

 Недискриминација.

 Пекиншката декларација и платформа за акција (Beijing Declaration and Platform for Action) (1995 година), во средиштето го става схоластичното гледиште за здравјето и потребата да се обезбеди целосно учество на жените во општеството на следниов начин: „Здравјето на жените ја опфаќа нивната емоционална, општествена и физичка благосостојба и е одредено од општествениот, политичкиот и економскиот контекст на нивните животи, како и од биологијата. За да се обезбеди оптимално здравје, неопходни услови се еднаквоста, како и поделбата на семејните обврски, развојот и мирот.“ Овие принципи се вклучени во главните текови во целиот систем на ОН и во рамки на напорите на невладините организации (НВОи). Жените, децата и луѓето со инвалидитети и локалните и племенски народи се наоѓаат меѓу ранливите и маргинализираните групи коишто страдаат од здравствени проблеми поради дискриминација. Еден пример за елаборацијата на правото на здравје, како

што е тоа случај со жените, ја илустрира сè поголемата нагласеност на обврската на владите да помогнат во насока на целосно остварување на правото на здравје.

Правото на уживање на предностите од научниот напредок

Пандемијата на сидата ја откри итноста на потребата да се овозможи достапност на лековите и научните сознанија за луѓето во земјите во развој. Ограничениот пристап до анти-ретровирусните терапии ја подигна свеста дека, со цел да се достигне највисок можен стандард на здравје, луѓето низ целиот свет треба да имаат можност да ги користат научните сознанија, кои се релевантни за здравјето и слободно да ги следат научните истражувања. Долго време, владите го признаваат правото содржано во член 15 од МПЕСКП „за уживање на *предностите од научниот напредок и неговата примена*“ и нивната обврска да ги чуваат, развиваат и распространуваат науката и научното истражување. Истовремено, член 15 исто така ги штити и интересите на авторите на научно, литературно или уметничко творештво. **Правото на корист од лековите коишто го спасуваат животот** е попречено од правата на интелектуална сопственост, со коишто се штитат патентните права на фармацевтските компании. Политиките на одредени земји, како Јужна Африка, Индија, Бразил и Тајланд за надминување на пречките за заштитата на патентите доведе до решение на Министерската конференција во Доха во 2001 година. Членките на Светската

трговска организација (СТО) се согласија дека правилата со коишто се штитат таквите патенти „... *треба да се толкуваат и имплементираат на начин којшто им дава поддршка на правата на членките на СТО за заштита на јавното здравје, а особено за унапредување на пристапот до лековите за сите*.“ Понатаму, во него конкретно се спомнува правото на секоја држава „...*да определи што се подразбира под национална вонредна состојба или групи околности на екстремна илтиност* [дојуштитајќи задолжителни лиценци]; на овој начин *станува јасно дека една криза во јавното здравство, вклучително и оние што се однесуваат на вирусот ХИВ/Сидата, туберкулозата, маларијата и групата епидемија, може да претставува национална вонредна состојба или групи околности на екстремна илтиност*.“

(Извор: Декларацијата од Доха за Договорот ТРИПС и јавното здравство. Погледнете го исто и следниот дел (WTO. 2001. Doha Declaration on the TRIPS Agreement and Public Health. (СТО. 2001.))

Глобализацијата и човековото право на здравје

Од 1970-те години, светската економија драматично се измени како последица на глобализацијата, којашто имаше директни и индиректни влијанија врз здравјето. Некои резултати доведоа до позитивни промени како на пример: зголемување на можностите за вработување, споделувањето на научните сознанија и зголемен потенцијал за овозможување висок стандард на здравје низ целиот свет, овозможено преку партнерства на

влади, граѓанското општество и корпорациите. Сепак, бројни се и негативните последици, како што се либерализацијата на трговијата, инвестирањето во земји со низок стандард на трудот и маркетингот на нови производи низ целиот свет, коишто во некои случаи поради неуспехот на владите или недостатокот од прописи создале нееднакви предности меѓу и во рамките на земјите, и на тој начин довеле до негативни влијанија врз здравјето. Способноста на владите да ги ублажат можните негативни последици на сè поголемиот проток на стоки, пари, услуги, луѓе, култури и знаење преку националните граници, не беше во состојба да одржува чекор со ова движење. Во исто време, мултинационалните компании беа во состојба да ја избегнат одговорноста. На пример, според посебната работната група за здравство и економија на Светската здравствена организација (World Health Organization's Task Force on Health and Economics), со штетните супстанции, како што е тутунот, слободно се тргува без соодветна заштита на здравјето на населението.

Оспорувањето на трговските закони и практики врз основа на човековите права во голема мерка е мотивирано од загриженоста за правото на здравје. Еден пример за зголемена свест за потребата од подобро законско регулирање се случи во поглед на фармацевтските лиценци. Преку Декларацијата од Доха (2001 година) за ТРИПС и јавното здравство коишто беа споменати во претходниот дел, членките на СТО прифатија дека владите можат да издаваат задолжителни лиценци

за производство на лекови во итни случаи (член 5), дека треба да им се пружи помош на земјите коишто немаат капацитети за производство за добивање фармацевтски производи (член 6), и дека развиените земји треба да им помагаат на земјите во развој преку пренос на технологијата и знаењето во областа на фармацевтските производи (член 7). Со одлука на Генералниот совет на СТО од август 2003 година, којашто треба да се замени со амандман на Договорот ТРИПС договорен во 2005 година, им се дозволува на земјите да издаваат **задолжителни лиценци** за производство на патентирани лекови за извоз, особено во најмалку развиените земји коишто имаат мал или немаат никаков производствен капацитет. На овој начин, се дава приоритет на потребите на јавното здравство над патентните права. Па сепак, постои загриженост дека овие постигнувања можат повторно да бидат ограничени по пат на таканаречените правила ТРИПС-плус, коишто се содржани во билатералните и регионалните трговски договори, со што се создаваат нови предизвици за правото на здравје и правото на живот.

„Човечкиот бистај се наоѓаат во средината на грижите за одржлив развој.“

Декларација од Рио за животна средина и развој. 1992 година.

Здравјето и животната средина

Со правото на здрава животна средина, како што се наведува во резолуцијата 45/94 на Генералното собрание на ОН од 14 декември 1990 година, се бара луѓето да имаат право „...да живеат во живојна средина којашто е соодветна за нивното здравје и благосостојба“. Ова право е признато во 90 национални уста-ви, вклучувајќи ги повеќето национални уста-ви донесени по Конференцијата за животна средина и развој во Рио (1992 година) (Rio Conference on Environment and Development). Самитот за планетата Земја (Earth Summit) одржан во Рио де Жанеиро и планот усвоен како Агенда 21 (1992 година) создадоа рамка на единствена политика којашто ги обедини општествените, економските и еколошките грижи како меѓусебно зависни столбови на одржливиот развој. Безбедната и чиста вода и воздух и соодветните резерви на храна, се поврзани со здравата животна средина и со остварувањето на правото на здравје. Па сепак, десет години по Агендата 21, следните статистички податоци покажуваат недостатоци на напорите да се постигнат посакуваните цели:

- Повеќе од 840 милиони луѓе гладуваат;
- 83 проценти од светската популација немаат одржлив пристап до подобрен извор на вода;
- 58 проценти од светската популација немаат одржлив пристап до подобрена јавна хигиена.

(Извор: (УНДП. 2005 година. *Извештај за човековите развој од 2005 година* (UNDP. 2005. *Human Development Report 2005*.)

Во едно соопштение поднесено до Африканската комисија за човекови и народни права во 1996 година, неколку НВОи тврдеа дека воената влада во Нигерија е директно вмешана во производството на нафта преку Државната нафтена компанија и Шел Петролеум и дека овие операции предизвикале уништување на животната околина и здравствени проблеми, што резултирало со загадување на животната средина кај луѓето Огони. Во октомври 2001 година, Африканската комисија утврди дека Сојузна Република Нигерија прекршила седум членови од Африканската повелба за човекови и народни права, вклучувајќи го и правото на здравје. Ова е важен преседан во однос на одговорноста на државата да ги штити животната средина и здравјето на локалните луѓе од ефектите на овој вид активности.

Светскиот самит за одржлив развој (БССД) (World Summit on Sustainable Development, WSSD) во Јоханесбург во 2002 година повторно ја разгледа имплементацијата на Агендата 21. Во Планот за имплементација од Јоханесбург, беше изразена цврста заложба за подобрување на здравствените информативни системи низ целиот свет и здравствената писменост, за намалување на распространетоста на вирусот ХИВ, за намалување на токсичните елементи во воздухот и водата и за интегрирање на грижите околу здравјето, со искоренување на сиромаштијата. Еден нов принцип, според кој се раководат човековите активности за спречување штети на животната средина и на човековото здравје, се појави во последните десетина години, а тоа

е принципот на претпазливо дејствување или **принцип на претпазливост**. Овој принцип, којшто беше подобро дефиниран и формулиран од страна на една меѓународна група научници, владини службени лица, правници и базични активисти за работнички права и животна средина во Висконсин, САД, во 1998 година, бара од оној кој воведува нова технологија да докаже дека е безбедна пред да стаса до јавноста или да изврши влијание врз животната средина. На крајот, сите решенија коишто го применуваат принципот на претпазливост мора да бидат „ојворени, засновани врз факти и демократски“ и „мора да ги ојфаќаат засеѓајќите сфери.“

3. МЕЃУКУЛТУРНИ ПЕРСПЕКТИВИ И КОНТРОВЕРЗНИ ПРАШАЊА

Во Виенската декларација од 1993 година јасно се укажува дека различностите треба да бидат признати, но не на начини на коишто се негира универзалноста на човековите права. Општиот коментар 14 за правото на здравје се надоврзува на оваа сознание, со тоа што се бара здравствените капацитети, стоки и услуги да мора да бидат *културно соодветни*. Еден културен аспект на човековото право на здравје е преголемата нагласеност на биомедицинскиот систем на здравјето и според тоа на разбирањето за тоа како да се оствари човековото право на здравје. Сепак, во многу места на светот, во системот на здравствена заштита доминира **традиционалната медицина (ТМ)**. Во

Африка, до 80% од населението употребува ТМ, со цел да помогне во задоволување на нивните потреби за здравствена заштита. Во Азија (особено во Кина), Латинска Америка и меѓу локалното население во Австралија и во двете Америки, ТМ широко се користи (повеќе од 40%). СЗО ја дефинира ТМ како *терапии коишто „...ојфаќаат ујојреба на растителни лекови, животински делови и/или минерали; и терапии без медикаменти [...], мануелни терапии и сиритиуални терапии.“* Практиката на ТМ е тесно поврзана со правото на култура, законите коишто ја штитат интелектуалната сопственост, правото на земјиште и правото на одржлив развој. Со признавањето на широко распространетата употреба и предностите на ТМ и значењето на економски и културно соодветни терапии, СЗО разви **Стратегија за традиционалната медицина (Traditional Medicine Strategy)** (2002-2005 година) за да помогне во рационалната употреба на ТМ во сите подрачја на развој во светот.

Во други случаи, правото на здравје може да се запостави или прекрши поради постоењето нееднакви односи на моќ засновани на пол, возраст, раса, вероисповест, етничка припадност, итн., коишто постојат во рамки на групите и се смета дека се фундаментално поврзани со културата. Повторно, се применува основниот принцип на недискриминација. **Осакатувањето на женските полови органи (ФГМ) (Female genital mutilation, FGM)** е практика којашто е широко распространета низ поголемиот дел од Африка и во делови од

Медитеранот и на Средниот Исток. Практиката, и покрај тоа што честопати погрешно и се припишува на верската практика, има своја историја којашто датира од пред повеќе од 2000 години. Оваа практика може сериозно да ја наруши физичката и менталната благосостојба на девојките и жените.

Според заедничката изјава на СЗО, УНИЦЕФ и Фондот за население на ОН (UN Population Fund) од февруари 1996 година: „Недозволиво е меѓународната заедница да остане пасивна во име на искривената слика на мултикултурализмот. Човековите однесувања и културните вредности, колку и да изгледаат бесмислени или деструктивни од аспект на личното и културното становиште на другите, имаат значење и исполнуваат функција за оние коишто ги практикуваат. Сепак, културата не е статична, туку таа постојано се менува, прилагодувајќи се и реформирајќи се.“

4. ИМПЛЕМЕНТАЦИЈА И НАБЉУДУВАЊЕ

Почитување, заштита и исполнување на човековото право на здравје

Обврските на државите да обезбедат дека припадниците на општеството уживаат највисок остварлив стандард на здравје бараат низа заложби. Обврската за **почитување на човековото право на здравје** значи дека државата не може да се меша, ниту пак да го прекршува тоа право. Еден пример за

ова би било одбивањето да им се овозможи здравствена заштита на одредени групи, како што се етничките малцинства или затворениците, и произволно одбивање да се пружи здравствена заштита, како во случајот на не дозволување жените да бидат лекувани од страна на доктори мажи, при што не се обезбедени доктори жени. **Заштитата на правото на здравје** значи дека државата мора да спречи недржавните субјекти да се мешаат на кој било начин во уживањето на ова човеково право. Еден пример за ова би бил спречување на некоја корпорација да исфрла токсичен отпад во системот за водоснабдување. Доколку настане вакво прекршување, државата мора да им обезбеди на луѓето некаква форма на оштета. Ова исто така значи дека државата е обврзана да усвои неопходно и соодветно законодавство, како што се законите за регулирање и следење на управувањето со токсичниот отпад. **Исполнувањето на правото** значи дека државата мора да биде проактивна во обезбедувањето пристап до здравствената заштита. На пример, треба да се формираат доволен број здравствени установи за да му служат на населението и овие установи треба да обезбедуваат услуги согласно средствата со коишто располага населението на коешто му служат. Државата треба јавно да ги објави локацијата, услугите и условите на здравствените установи. Сето ова не може да се обезбеди онаму каде што здравствената заштита му е препуштена само на приватниот сектор.

Ограничувања на човековото право на здравје

Некои човекови права се толку неопходни што никогаш не можат да бидат ограничени. Овие ги вклучуваат ослободувањето од мачење и ропство, правото на правично судење и слободата на мисла. Другите човекови права можат да се ограничат во случаи кога јавната добробит има предимство пред правото на поединецот. Заштитата на правото на здравје во смисла на здравјето на населението се користи од страна на државата како причина за поставување ограничувања на други човекови права. Честопати во обид да се спречи ширењето на заразни болести, се поставуваат ограничувања на другите слободи. Попречување на слободата на движење, поставување карантини и изолирање на луѓето се мерки коишто биле преземени за да се спречи ширењето на сериозните преносливи болести како ебола, сида, тифус и туберкулоза. Овие мерки понекогаш се претерани. Со цел да се спречат злоупотреби на човековите права под изговор за заштита на јавното здравје, владата треба да прибегне кон вакви мерки со рестриктивно дејство, единствено како последно расположливо средство. **Принципите од Сиракуза (The Syracuse Principles)** обезбедуваат тесно дефинирана рамка, според којашто можат да се наметнат ограничувања:

- Ограничувањето да е предвидено и да се спроведува согласно со законот;
- Ограничувањето да е во интерес на легитимна цел од општ интерес;

- Ограничувањето да е строго неопходно во едно демократско општество за постигнување на целта;
- Да не постојат помалку наметливи и рестриктивни средства коишто се на располагање за постигнување на истата цел;
- Ограничувањето да не е изработено или наметнато произволно, односно на неразумен или на друг дискриминаторски начин.

Механизми за набљудување

За да се обезбеди дека владите се придржуваат кон обврската за почитување, заштита и исполнување на правото на здравје бара механизми како на национално, така и на меѓународно ниво. На национално ниво, владини комисији, народни правобранители и НВОи можат да учествуваат во еден формален процес на разгледување, откако државата ќе го ратификува договорот со којшто се гарантира правото на здравје. Секоја држава договорна страна на договорот за човековите права мора да достави извештај до органот или телото што ја следи примената на договорот. Во време на разгледување на овие државни извештаи, НВОите исто така поднесуваат извештаи коишто честопати се нарекуваат „извештаи во сенка“. Овие извештаи во сенка го претставуваат становиштето на граѓанското општество и може да не бидат во согласност со владиниот извештај. При подготвување на заклучните забелешки и опсервации, органот ги зема предвид сите поднесени информации. И покрај тоа што не

постои начин да се наметне придржувањето кон обврските од меѓународните договори, овој извештај станува достапен до јавноста, па во оваа смисла, земјата можеби нема да сака да биде обвинета за злоупотреби на човековите права затоа што тоа може да има, меѓу другите последици, директно влијание врз односите со другите земји.

Во 2002 година, Комисијата за човекови права на ОН вовеле Специјален известувач за правото на сите да уживаат највисок остварлив стандард на физичко и ментално здравје. Известувачот прибира информациите и води разговори со владите и заинтересираните страни, редовно известува за статусот на правото на здравје, вклучувајќи ги законите, политиките, добрите практики и пречки и дава потребни препораки. За оваа цел, известувачот врши посети во земјите и реагира на наводните повреди на правото на здравје. Тој исто така ја посети и Светската трговска организација.

ДОБРО Е ДА СЕ ЗНАЕ

1. ДОБРИ ПРАКТИКИ

Превенција на ХИВ/СИДА

Успешните случаи од Камбоџа, Уганда, Сенегал, Тајланд, урбаниот дел на Замбија и земјите со висок приход покажуваат дека сеопфатните пристапи на превенција се ефективни. Доказите потврдуваат дека:

- Промената во однесувањето бара локално соодветни, целно насочени информации, обуки за преговарачки вештини и вештини за донесување одлуки, општествена и правна поддршка, пристап до средства за превенција (кондоми и чисти игли) и мотивација за промена.
- Ниту еден единствен превентивен пристап не може да доведе до широко распространета промена во однесувањето кај населението. Програмите за превенција на национално ниво треба да се фокусираат врз многубројни компоненти, кои се из-

готвени со директен придонес на целната популација.

- Програмите за превенција на општото население треба да се фокусираат особено врз младата популација.
- Градењето партнерства се од основно значење за успешност. Многубројните програми коишто пронаоѓаат многубројни популации треба да имаат многубројни партнери, вклучувајќи ги оние коишто се заразени со вирусот ХИВ/Сиди.
- Политичкото водство е од пресудно значење за ефективен одговор.

Граѓански пороти и политиките за јавното здравство

Граѓанските пороти (ГП) (Citizens' Juries, CJ) се нов модел за донесување одлуки во поглед на политиките за јавното здравство. Моделите во Велика Британија, Германија, Скандинавија и САД опфаќаат 12 до 16 обични граѓани,

„Кога иријателскиите растенија разбраа што одлучиле животниите да најраваат иројив човештвото, тие исланираа сојствена иројивмерка. Секое дрво, грмушка, трева, ирева и мов се договорија да обезбедат лек за то една од болестите именувани од животниите и инсектите. Потоа, кога Чероки Индијанците го посетија својот Шаман во врска со своите заболувања и доколку бајачот имаше сомнежи, тој комуницираше со духовите на растенијата. Тие секогаш ирејорачуваа соодветен лек за болестите на човештвото. Тоа беше иочетокој на медицината кај илемето Чероки многу, многу одамна.“

Чероки. Потеклото на медицината.

коишто општо го претставуваат населението, внимателно ги испитуваат информациите коишто ги добиваат, ги испитуваат вештаците и експертите, ги дискутираат, разгледуваат и објавуваат своите наоди. Наредбодавните власти мора да дадат одговор во одреден временски период. Во Велика Британија, опширните пилот студии укажуваат на тоа дека ГП се подобри во справувањето со сложени прашања и во изнаоѓањето цврсти наоди отколку анкетите, фокалните групи и јавните собири. Јасно е дека обичните граѓани се подготвени да бидат директно вклучени во донесувањето одлуки и дека имаат силни и доследни ставови во врска со видот на јавното здравство, коешто тие го сакаат за себе и за своите семејства.

Заклетвата на Маликунда

Во 1980-те години, една базична организација во Сенегал разви наставен план за решавање проблеми, со којшто беше опфатено целото село со цел изучување на човековите права и примена на овие сознанија во секојдневниот живот. Со програмата на учесниците им се даде можност да се справуваат со проблеми од типот на здравство, хигиена, прашања во врска со животната средина, способности за финансиско и материјално управување. ТОСТАН започна со програма во Маликунда, село со 3.000 жители, коешто е едно од селата на Бамбара, а во коешто сè уште се практикува инфибулација, една од најцелосните и најбрутални форми на женско обрежување. По една голема јавна расправа, вклучувајќи и улична театарска претстава којашто се

фокусираше врз проблемите на инфекцијата, ризичното породување и сексуалната болка предизвикани од инфибулацијата, целото село се заколна со ветување дека ќе престане со практиката на женско обрежување. Ова стана познато како „Заклетвајќи на Маликунда“. Двајца старешини од селото потоа се обидоа да го рашират гласот и во другите села дека оваа практика треба да престане. До февруари 1998 година, тринаесет села ја положија Заклетвата. Уште петнаесет други села престанаа со практиката во јуни истата година. Движењето го привлече кон себе меѓународното внимание. На 13 јануари 1999 година, Националното собрание на Сенегал донесе закон со којшто се забранува осакатувањето на женските полови органи. Дејствувањето само со правни средства не би било доволно за да се укине оваа практика. Моќта лежеше во општествената контрола што ја воспоставија селата и во покажувањето политичка волја по пат на положување на „Заклетвајќи на Маликунда“. Обуките на ТОСТАН ги нагласија врските меѓу правото на здравје и другите човекови права.

Книги на спомени

Во многу земји, книгите на спомени станаа важен начин за отворање на каналите за комуникација во рамки на семејствата засегнати со вирусот ХИВ/СИДАта, а особено да им се помогне на мајките коишто се ХИВ-позитивни да им кажат на своите деца за состојбата со нивната инфекција. Неизлечиво болните родители и нивните деца заедно работат на составување книга

на спомени, којашто честопати претставува албум којшто содржи фотографии, анегдоти и други семејни спомени. Во Уганда, употребата на книги на спомени беше за прв пат воведена од страна на Организацијата за поддршка на болните од сида (TACO) (The AIDS Support Organisation, TASO) во раните 1990-ти години. Од 1998 година, Националната здружение на жени коишто живеат со сида го промовираше овој пристап на пошироко рамниште, со помош на т.н. ПЛАН Уганда (PLAN Uganda). Здружението откри дека мајките заразени со вирусот ХИВ имаат големи тешкотии да комуницираат со своите деца во врска со нивната болест; книгите на спомени беа добар начин за жените да ја воведат идејата на ХИВ/СИДА во животот на нивните деца и да зборуваат за нејзиното влијание. Книгата служи како потсетник за децата, за нивните корени, за тие да не го загубат чувството на припадност. Книгата исто така ја промовира превенцијата на ХИВ/СИДА, затоа што децата се сведоци и ја разбираат маката низ

„За да се усее во укинувањето на практикувањето на ФГМ потребни се фундаментални промени во ставовите коишто ги одразуваат претставите на општеството за човековите права на жените“.

Ефуа Доркено (Efua Dorkeno).

Сечење на розајта.

којашто поминува родителот и не сакаат да поминуваат низ истата судбина.

Внимание за најранливите припадници на општеството

Секаде во светот, корисниците на дрога и затворениците се наоѓаат меѓу најранливите припадници на општеството. Во контекст на ХИВ/СИДА и други сериозни состојби, правото на здравје едвам се остварува меѓу оваа популација, затоа што нивниот статус на криминалци или пак инкриминирањето на зависноста од дроги води кон недостаток на пристап до информации, образование и основни здравствени и социјални услуги. Во 1980-те години, Обединетото кралство на Велика Британија и Северна Ирска и Холандија осмислија модел познат како „намалување на штетноста“ (Harm Reduction). Оттогаш, овој модел беше повторен и прилагоден за локална употреба низ целиот свет. Оваа стратегија е посветена на намалувањето на штетноста за корисниците на дрога, како за поединците така и за заедниците. Овој модел опфаќа цел еден спектар на практики, кој се движи од безбедна употреба до контролирана употреба и апстиненција. И покрај тоа што парадигмата за намалување на штетноста може да опфати легализација на некои дроги, коишто претходно биле забранети, како што е тоа случај во Холандија, таа во најмала мера налага промена во ставот кон дрогите од страна на не-корисниците, до степен што третманот на корисниците на дрога без оглед на тоа дали тие се затворени или слободни во општеството треба да се раководи според нормите

за човековите права. Постојат цврсти докази кои покажуваат дека заедниците коишто ги спроведуваат политиките за намалување на штетноста, имаат помала зачестеност на ХИВ/СИДА и на други инфекции коишто се пренесуваат преку крвта меѓу IV корисници на дрога, отколку заедниците коишто не го користат овој пристап. Земјите коишто воведоа мерки како што се средства за безбедно инјектирање, размена на чисти игли и едукација и рехабилитација, истовремено, се потписнички на договорите за контрола на дрогите и не сметаат дека намалувањето на штетноста е во спротивност со други меѓународни договори.

Монтреалска декларација за интелектуални пречки

По многуте години на дискусии за потребите на луѓето со интелектуални пречки, Монтреалската конференција за интелектуални инвалидитети на ПАХО/СЗО (Montreal PAHO/WHO Conference on Intellectual Disabilities), усвои важна декларација на 6 октомври 2004 година, со којашто се ветува парадигматска промена во однос на начините на коишто државите и меѓународните организации ги дефинираат правата на хендикепираните лица. Фактот дека тие првенствено се човечки суштества, а не поединци со хендикеп, мора да има централно место во сите политики. Декларацијата ја повика меѓународната заедница да биде потполно свесна за јасната задача да им обезбеди на луѓето со интелектуални пречки целосно да ги остваруваат своите права како граѓани. Фокусот паѓа врз основните

квалитети на: еднаквост, недискриминација и самоопределување. Одвркајќи се од еден чисто биомедицински модел, во Декларацијата се признава „...важноста на пристапот на човековите права кон здравјето, благосостојбата и инвалидноста.“ И покрај тоа што не е правно-обврзувачка, Декларацијата е единствениот документ којшто служи како водич и го постави стандардот за третирање на правата на лицата со интелектуални пречки и затоа, ќе биде најважна референца во оваа област.

CAPC

Епидемијата на CAPC започна во ноември 2002 година и се сметаше дека е ставена под контрола до јули 2003 година. За тоа време, извештаите говорат дека 8.400 луѓе биле заразени, а над 900 починале. Стратегиите за одговор на земјите коишто беа најсериозно погодени од болеста – Кина, Хонгконг, Виетнам, Тајван и Канада – ги изнесоа различните импликации по човековите права и ја подвлекоа неопходноста од претпазливост, со цел да се заштитат сите човекови права додека истовремено го осигуруваат правото на здравје. Прашањата коишто се појавија за време на епидемијата ги опфаќаат: значењето на слободата на печатот, обврските на државите кон меѓународната безбедност, индивидуалното право на здравје и оправдувањата за карантин. СЗО го посочи Виетнам за неговиот успех за време на 45-дневното избувнување на епидемијата, за чиешто времетраење 65 луѓе беа заразени а 5-мина починаа. Схоластичната природа на правото на здравје е евидентна во областите

коишто беа посочени како директно одговорни за успешното справување со ситуацијата од страна на Виетнам:

- Сеопфатна и добро функционална национална мрежа за јавно здравство,
- Ригорозен третман, надгледување и изолација на заразените поединци,
- Ефективна работа со СЗО и со други партнери,
- Предвременно јавно признавање на избувнувањето на епидемијата,
- Транспарентност во секојдневното информирање, коешто на јавноста се нуди преку мас медиумите и електронската комуникација,
- Одлична соработка на сите локални и национални агенции и институции.

2. ТРЕНДОВИ

Стратегии за интегрирање на човековите права и развој на здравството

Пристапот на човековите права кон здравјето може да обезбеди рамка, според којашто земјите и меѓународната заедница ќе се сметаат за одговорни за она што е сработено и за она што треба да се направи за здравјето на луѓето. Степенот до којшто човековите права се интегрирани во создавањето политики, анализата на социјалните и физичките здравствени состојби и обезбедувањето на здравството укажува на позитивен тренд кон остварување на човековото право на здравје. Следниот список ги посочува постоечките трендови:

Области каде што постојат искуства во поглед на поврзување на здравјето со човековите права и тоа како во практиката на владите и нивните партнери, така и во научната литература:

- Репродуктивни и сексуални права
- ХИВ/СИДА
- Тортура (превенција и лекување)
- Насилство над жените
- Заразни болести

Области во коишто политиките и програмите започнаа да ја одразуваат свеста за вредноста на поврзување на здравјето со човековите права:

- Права на локалните народи
- Импликации на биоетичките и човековите права на генетската модификација
- Здравје на мајките и децата
- Права на луѓето со инвалидитети или пречки
- Специфични трговски договори и нивното влијание врз правото на здравје
- Пост-катастрофална рехабилитација
- Олеснување на сиромаштијата

Области каде што има многу малку истражување и уште помалку примена засновани врз интеграцијата на здравјето и човековите права. Јазот е особено забележлив во:

- Професионалното здравје
- Хроничните болести
- Исхраната
- Животната средина (воздух, вода, рибници, итн.)

3. СТАТИСТИКА

Следниве страници овозможуваат приказ на достапната статистика, којашто ја поддржува потребата од зголемени напори во правец на усвојување перспектива на човековите права во поглед на здравјето:

- Распространетост на ХИВ: Проценет број на луѓе коишто живеат со вирусот ХИВ (2003 година):
Свет: 37,8 милиони
Најнеразвиени земји: 12 милиони
Земји во развој: 34,9 милиони
Индустрјализирани земји: 1,6 милиони

(Извор: (УНИЦЕФ. *Положбајќи на децата во светот 2006 година* (UNICEF. *The State of the world's Children 2006.*))

- Секоја земја во светот денес е договорна страна на најмалку еден меѓународен договор за човековите права, а којшто се однесува на правата поврзани со здравјето, вклучувајќи го правото на здравје и голем број права во однос на условите потребни за здравје.

(Извор: (СЗО. 2002 година. *25 прашања и одговори за здравјето и човековите права*. (WHO. 2002. *25 Questions and Answers on Health and Human Rights.*))

- Насилството се наоѓа меѓу водечките причини за смрт кај луѓето на возраст меѓу 15 и 44 години низ целиот свет, претставувајќи

14% од смртните случаи кај мажите и 7% од смртните случаи кај жените.

(Извор: СЗО. 2002 година. *Светски извештај за насилството и здравјето*. (WHO. 2002. *World Report on Violence and Health*..))

„Информациите и статистиките се моќно средство за создавање култура на одговорност и за остварување на човековите права.“

Извештај за човековиот развој од 2000 година.

Јавни расходи за: (во % од БДП)			
Земја	Образование (2000-02)	Здравство (2002)	Воен расход (2003)
Австралија	4,9	6,5	1,9
Австрија	5,7	5,4	0,8
Буркина Фасо		2,0	1,3
Кина		2,0	2,7
Куба	9,0	6,5	
Грузија	2,2	1,0	1,1
Германија	4,6	8,6	1,4
Индија	4,1	1,3	2,1
Мали		3,2	1,9
Шведска	7,7	7,8	1,8
Велика Британија	5,3	6,4	2,8
Соединети Американски Држави	5,7	6,6	3,8
Зимбабве	4,7	4,4	2,1

(Извор: УНДП. 2005 година. *Извештај за човековиот развој од 2005 година*. (UNDP. 2005. *Human Development Report 2005*..))

Расходи во здравството (2002 година)			
Земја	Јавен (% од БДП)	Приватен (% од БДП)	По глава (ППП американски долари)
Австралија	6,5	3,0	2.699
Австрија	5,4	2,3	2.220
Буркина Фасо	2,0	2,3	38
Кина	2,0	3,8	261
Куба	6,5	1,0	236
Грузија	1,0	2,8	123
Германија	8,6	2,3	2.817
Индија	1,3	4,8	96
Мали	2,3	2,2	33
Шведска	7,8	1,4	2.512
Велика Британија	6,4	1,3	2.160
Соединети Американски Држави	6,6	8,0	5.274
Зимбабве	4,4	4,1	152

(Извор: УНДП. 2005 година. *Извештај за човековиот развој од 2005 година*. (UNDP. 2005. *Human Development Report 2005*..))

Очекуван животен век на националниот просек пресметан од раѓање (2003 година)			
Земја	Вкупно население	Женско	Машко
Австралија	80,3	82,8	77,7
Австрија	79,0	81,8	76,0
Буркина Фасо	47,9	48,2	46,8
Кина	71,6	73,5	69,9
Куба	77,3	79,2	75,5
Грузија	70,5	74,3	66,6
Германија	78,7	81,5	75,7
Индија	63,3	65,0	61,8
Мали	47,9	48,5	47,2
Шведска	80,2	82,4	77,9
Велика Британија	78,4	80,6	76,0
Соединети Американски Држави	77,4	80,0	74,6
Зимбабве	36,9	36,5	37,3

(Извор: УНДП. 2005 година. Извештај за човековиот развој од 2005 година. (UNDP. 2005. Human Development Report 2005.))

Смртност кај мајките	
Земја	Сооднос на смртност кај мајките – прилагоден на 2000 (на 100.000 породувања на живи деца)
Австралија	8
Австрија	4
Буркина Фасо	1.000
Кина	56
Куба	33
Грузија	32
Германија	8
Индија	540
Мали	1.200
Шведска	2
Велика Британија	13
Соединети Американски Држави	17
Зимбабве	1.100

(Извор: УНДП. 2005 година. Извештај за човековиот развој од 2005 година. (UNDP. 2005. Human Development Report 2005.))

4. ХРОНОЛОГИЈА

- 1946. Уставот на СЗО (Constitution of WHO)
- 1966. Усвојување на МПЕСКП
- 1975. Декларација за употребата на научниот и технолошкиот напредок во интерес на мирот и за добробит на човештвото (Declaration on the Use of Scientific and Technological Progress in the Interests of Peace and for the Benefit of Mankind)
- 1975. Декларација за правата на лицата со инвалидитети (Declaration on the Rights of Disabled Persons)
- 1978. Декларација од Алма Ата (Alma Ata Declaration)
- 1991. Принципи за заштита на лицата со ментални болести и подобрување на менталната здравствена заштита (Principles for the Protection of Persons with Mental Illness and the Improvement of Mental Health Care)
- 1991. Принципи на Обединетите нации за постарите лица (United Nations Principles for Older Persons)

- 1992. Конференција на Обединетите нации за животна средина и развој (УНЦЕД) (United Nations Conference on Environment and Development, UNCED)
- 1993. Декларација за елиминација на насилиството над жените (Declaration on the Elimination of Violence Against Women)
- 1994. Меѓународна конференција за население и развој (ИЦПД) (International Conference on Population and Development, ICPD)
- 1995. Четврта светска конференција за жените (ФВЦВ) (Fourth World Conference on Women, FWCW)
- 1997. Универзална декларација за човековиот геном и човековите права (УНЕСКО) (Universal Declaration on the Human Genome and Human Rights, UNESCO)
- 1998. Декларација за правото и одговорноста на поединци, групи и органи на општеството за унапредување и заштита на универзално признати-

те човекови права и основни слободи (Declaration on the Right and Responsibility of Individuals, Groups and Organs of Society to Promote and Protect Universally Recognized Human Rights and Fundamental Freedoms)

- 1998. Водечки принципи за внатрешното раселување (Guiding Principles on Internal Displacement)
- 2002. Светски самит за одржлив развој (World Summit on Sustainable Development)
- 2002. Именување на Специјалниот извештувач за правото на здравје (Special Rapporteur on the Right to Health)
- 2003. Меѓународна декларација за човекови генетски податоци (УНЕСКО) (International Declaration on Human Genetic Data, UNESCO)

ИЗБРАНИ АКТИВНОСТИ

АКТИВНОСТ I: 1 ЗАМИСЛЕТЕ СИ „ДРЖАВА СО ЦЕЛОСНА ФИЗИЧКА, МЕНТАЛНА И СОЦИЈАЛНА БЛАГОСОСТОЈБА“

Дел I: Вовед

многу луѓе, концептот на здравје не е доволно и целосно развиен за да ги опфати широките потреби на општеството, како и состојбата на поединецот. Оваа активност им допушта на учесниците да ги препознаат различните елементи, коишто овозможуваат состојба на оптимално здравје и да споделат идеи со другите членови на групата со цел да создадат заеднички концепт.

Тий на активноста: Сесија на колективно дискутирање на идеи и групно размислување

Прашање за дискусија:

Преамбулата на уставниот акт на СЗО го дефинира здравјето како „...состојба на целосна физичка, ментална и социјална благосостојба, а не само отсуство на болест“. Кои елементи и услови се потребни за да се оствари оваа општа состојба на здравјето во Вашата заедница?

Дел II: Општи информации за дискусијата

Цели:

- Да се стане свесен за широкиот опсег на здравјето, коешто е повеќе од „отсуство на болест“.

- Поттикнување на учесниците за самосвесноста во поглед на човековото право на здравје.
- Создавање врски меѓу здравјето и другите основни потреби.
- Поставување врски меѓу основните потреби и човековите права.

Целна група: млади полнолетни лица до возрасни

Големина на групата: 10-30

Време: два часа

Материјали: големи листови хартија, маркери и селотејп за да ги држи листовите залепени на сид. Примерок од Универзалната декларација за човекови права (УДЧП) или од друг вид книга или пишан извор во којшто се наведени човековите права по теми, како што е, *Ајел за правда* (A Call for Justice). (Пакет на ресурси за владините заложби и обврски за човекови права. ПДХРЕ, 2002 година.)

Потребни вештини:

- Вербална комуникација
- Учесничка анализа

Правила за колективно дискутирање:

Сите учесници, вклучително и модераторот, седат со столчињата поставени во круг или седат во круг на подот. Оваа практика ја поттикнува смислата за еднаквост меѓу сите. Активноста вклучува брзо размислување, бидејќи придонесот на учесниците ги дава идеите и процесите на размислување на групата. Модераторот треба да го одржува редот преку следниве постапки:

1. Сите учесници ќе ги искажат своите идеи; сепак, тие треба да му дозволат на записничарот да ги запише идеите онака како што се искажани.
2. За време на фазата на препишување, учесниците мора внимателно да слушаат додека известувачот на секоја група го преставува новиот список користејќи го јазикот на човековите права.

Претставување на идеите:

Модераторот ја чита дефиницијата за „здравје“ на СЗО и го поставува прашањето. Модераторот проверува дали сите ја разбираат изјавата и прашањето. Доколку на групата и оди бавно да почне со работа, модераторот може да ѝ каже на групата да дава брзи одговори, според кружниот редослед во којшто седат. Сите идеи се забележуваат на големи листови хартија, коишто се доволно големи за секој да може јасно да ги види. Не смее да се исклучи ниту една идеја. Штом групата ќе ги исцрпи сите можни идеи, некој ќе ги прочита сите идеи како што се забележани. Хартиите се поставуваат на сид за да може да ги видат сите. Во овој дел, модераторот ги прашува сите лица поединечно да ги објаснат своите размислувања, затоа што секој навел по некој елемент. Учесниците можат да се прашуваат меѓу себе во врска со наведените теми. (За ова е потребно околу еден час.)

Чекор 1:

Модераторот разделува примероци од Универзалната декларација за човекови права

(УДЧП) или друг тематски сроден извор. Потоа, таа/тој објаснува дека сите потреби за здравје коишто се наведени на листовите хартија се човекови права. На пример, во најширока смисла, правото на живот, член 3 од УДЧП, го поддржува човековото право на здравје.

Чекор 2:

Модераторот им дава упатства на учесниците да се поделат во групи од по 4-6. Во овие групи, тие ги земаат списоците коишто ги направиле и ќе ги пронајдат соодветните човекови права. Секоја група ќе избере известувач за да ги презентира наодите на групата пред целата група. Во текот на работата во мали групи, модераторот ја посетува секоја група и набљудува и нуди помош кога ќе му биде побарана. (Дозволете 30 минути.)

Чекор 3:

Модераторот повторно ја собира целата група. Известувачите за работата во мали групи ги презентираат своите наоди. Некој го запишува новиот список на човекови права, коишто го поддржуваат и осигуруваат правото на здравје, на нови листови хартија, коишто се прицврстуваат на сидот за да ги видат сите. Групата може да поставува прашања во текот на целата сесија. Овие списоци ќе останат на сидот за натамошна консултација. (Дозволете 30 минути)

Чекор 4:

Со цел да се оцени оваа сесија, модераторот ги прашува учесниците да кажат што научиле од сесијата и исто така да дадат предлози како да се подобри вежбата.

Методолошки предлози:

- Во оваа вежба се работи за јакнење. Модераторот треба да ги поттикне учесниците да ги изнесат и користат сопствените идеи, да бидат во состојба да размислуваат критички и самите да вршат истражувања. Таа/тој не смее да ја игра улогата на „експерт“ којшто ги има сите одговори.
- И во колективното дискутирање и во рефлексивниот дел од сесијата, сите учесници треба да зборуваат. Доколку едно или неколку лица доминираат во дискусијата на групата, модераторот треба да предложи никој да не зборува повеќе од еднаш, сè додека сите други не бидат ислушани.
- Нагласете го квалитетот на „здрав разум“ во однос на човековите права, со тоа што ќе им кажете на учесниците дека УДЧП е кодирање на идеите коишто се однесуваат на човековото достоинство што сите нареди ги сметаат за вистинити.

АКТИВНОСТ II: ТРАСИРАЊЕ НА ПАТОТ ЗА СОЗНАВАЊЕ НА ЧОВЕКОВОТО ПРАВО НА ЗДРАВЈЕ

Дел I: Вовед

Остварувањето на правото на здравје на сите општествени нивоа бара свест на институциите, коишто имаат централна улога во унапредувањето на ова човеково право. Исто толкава важност, колку и одговорноста на владите во обезбедување на ова право, има и граѓанската свест за силните страни односно

предностите и слабостите на здравствената инфраструктура во рамки на националниот систем и степенот на одговорност којшто треба да се сноси на секое ниво на системот. Понатаму, од суштинско значење е желбата на граѓаните да учествуваат во идентификување на здравствените потреби и во процесот на решавање проблеми.

Тий на активност: Дискусија, решавање проблеми и трасирање

Дел II: Општи информации за активност Цели:

- Идентификување локални институции коишто имаат обврска за прогресивно остварување на правото на здравје.
- Зголемување на свеста во поглед на различните степени на одговорност за заедничкото здравје, вклучувајќи ги властите на локално, регионално, национално и меѓународно ниво.
- Стекнување вештини за анализирање на прашањата коишто се поврзани со здравјето.

Целна група: млади полнолетни лица до возрасни

Големина на групата: 10 до 50 во групи од по 5 до 10

Време: 180-240 минути

Материјали:

Примерок на текстот на член 12 од МПЕСКП и Општиот коментар 14.

Големи листови хартија. Маркери за цртање. Селотејп

Потребни вештини:

- Комуникација

- Апстрактно размислување
- Критичка анализа

Дел III: Посебни информации за активноста

Општии правила:

Пред да се поделат во помали групи, учесниците треба да решат како ќе бидат поделени групите. Треба да се претстави општиот процес, а групата треба да го определи приближното време потребно за секој дел од активноста: дискусија во мали групи, општа презентација, продолжение и проценка. Треба да им се каже на учесниците да изберат записничар и известувач за секоја од помалите групи.

Претставување на темата:

Со општи зборови, претставете ја информацијата којашто се наоѓа во Општиот коментар 14 за правото на здравје, којшто всушност е толкување на член 12 од МПЕСКП. Дозволете да се разјаснат термините преку конкретни прашања, итн., но воздржете се од општа дискусија за темата. Кажете и на секоја група од по 5 до 10 учесници да ги посочи институциите коишто се одговорни за исполнување на обврските во однос на правото на здравје. (20 минути)

Чекор 1:

Групите ќе седнат во круг во видокругот на големиот лист хартија, на којшто записничарот ќе ја нацрта мапата на којашто се претставени институциите коишто ги обезбедуваат, надгледуваат и следат услугите коишто се потребни за остварување на правото на здравје. Тие исто така ќе ја прошират мапата за да ги покажат местата каде што обврската ја надминува почетната точка којашто ја избрале. На пример, тие може да ги вклучат во мапата националните владини институции, меѓународните агенции и организации, итн. Во зависност од групата учесници, анализата може да се фокусира врз различни структурни нивоа. На пример, хомогена група од една еднообразна заедница ќе се фокусира врз општинското или селското ниво, како појдовна точка. Некоја група здравствени работници од еден регион може да го одбере регионалното ниво како своја почетна точка. Во целиот тек на вежбата, модераторот ќе шета околу групите за да им послужи како извор на дополнителни информации. (60 минути)

Чекор 2: На друг лист хартија, учесниците го запишуваат степенот до којшто инсти-

туциите ги исполнуваат очекувањата на заедницата. (20 минути)

Чекор 3: Учесниците повторно се собираат во големата група. Известувачот од секоја група ја користи мапата и списокот очекувања за да ги претстави наодите на групата.

Чекор 4: Целата група ќе се обиде да ги консолидира наодите во една единствена мапа и да состави список од очекувања.

Продолжение: Потоа групата ќе одлучи кои дејствија, хипотетички или реални, можат да се преземат со цел да се унапреди остварувањето на човековото право на здравје во заедницата.

Методолошки предлози:

- Кога ги објаснувате член 12 и Општиот коментар 14, користете термини и јазик коишто се разбирливи за сите учесници.
- Одржувајте ја дискусијата во мали групи така што да се одвива во стабилен ритам.
- Помогнете им на учесниците да испланираат последователна сесија, бидејќи преку оваа вежба се подготвува патот за партиципативно дејствување во заедницата.

ЛИТЕРАТУРА

3D. TRIPS and Health. In: Practical Guide to the WTO. Available online at: http://www.3dthree.org/pdf_3D/Guide-075Ch4.pdf

Abbot, Frederick M. 2005. *The WTO Medicines Decision: World Pharmaceutical Trade and the Protection of Public Health.* In: American Journal of International Law (Volume 99. 2005). p. 317-358.

Chan, Kevin. 2004. *SARS and the Implication for Human Rights.* In: Case Studies. The Carr Center for Human Rights policy. Cambridge.

Farmer, Paul. 1999. *Infections and Inequalities and*
Farmer Paul. 2003. *Pathologies of Power.* Berkeley: University of California Press.

Fourth World Conference on Women, Beijing. 1995. *Beijing Declaration and Platform for Action, and its follow-up, Beijing Plus 5.*

Jackson, Helen. 2002. *Aids in Africa.* Harare, Zimbabwe: SAFAIDS.

Mann, Jonathan, Sofia Gruskin, Michael A. Grodin and George J. Annas (eds.). 1999. *Health and Human Rights.* New York: Routledge.

Marks, Stephen (ed.). 2002. *Health and Human Rights: The Educational Challenge.* Boston: François-Xavier Bagnoud Center for Health and Human Rights. Harvard School of Public Health.

Nygren-Krug, Helena. 2005. *Integrating Human Rights in Health. Human Rights in the Context of Public Health.* In: Bulletin of Medicus Mundi Switzerland (Nr. 96). Available online at: <http://www.medicusmundi.ch/mms/services/bulletin/bulletin200502/kap02/02nygren.html>

Oxfam International. 2004. *Undermining access to medicines: Comparison of five US FTA's.* Oxfam Briefing Note. Available online at: http://www.oxfamamerica.org/pdfs/fta_comparison.pdf

Second United Nations Conference on Human Settlements (Habitat II). 1996. *Istanbul Declaration on Human Settlements.*

Second World Assembly on Ageing. 2002. *Political Declaration.*

Stott, Robin. 2000. *The Ecology of Health.* Devon. U.K: Green Books Ltd.

The Montreal Declaration On Intellectual Disabilities: <http://www.declarationmontreal.com/>

The People's Movement for Human Rights Education (PDHRE). 2002. *A Call for Justice.* Available online at: <http://www.pdhre.org/justice.html>

The People's Movement for Human Rights Education (PDHRE). 2002. *Passport to Dignity: Working With the Beijing Platform for Action for the Human Rights of Women.* New York: PDHRE.

UNAIDS. 2002. *Report on the Global HIV/AIDS Epidemic.*

UNDP. 2005. *Human Development Report 2005.* Available online at: <http://hdr.undp.org/reports/>

UNDP. 2000. *Human Development Report 2000.* Available online at: <http://hdr.undp.org/reports/>

UNICEF. 2005. *The State of the World's Children 2006.* New York. Available online at: http://www.unicef.org/sowc06/pdfs/sowc06_fullreport.pdf

United Nations. Economic and Social Council. 2005. *Economic, Social and Cultural Rights. Report of the Special Rapporteur on the right of everyone to the enjoyment of the highest attainable standard of physical and mental health, Paul Hunt.* E/CN.4/2005/51. Available online at: <http://daccessdds.un.org/doc/UNDOC/GEN/G05/108/93/PDF/G0510893.pdf?OpenElement>

United Nations. Economic and Social Council. 2004. *Economic, Social and Cultural Rights. The right of everyone to the enjoyment of the highest attainable standard of physical and mental health. Report of the Special Rapporteur. Paul Hunt.* E/CN.4/2004/49. Available online at: [http://www.unhchr.ch/Huridocda/Huridoca.nsf/0/8585ee19e6cf8b99c1256e5a003524d7/\\$FILE/G0410933.pdf](http://www.unhchr.ch/Huridocda/Huridoca.nsf/0/8585ee19e6cf8b99c1256e5a003524d7/$FILE/G0410933.pdf)

United Nations Conference on Environment and Development, Rio de Janeiro. 1992. *Rio Declaration on Environment and Development and Agenda 21.*

United Nations General Assembly Special Session (UNGASS) on AIDS. 2001. *Declaration of Commitment on HIV/AIDS "Global Crisis-Global Action".*

UNU. 2002. *Report on Sustainable Development.* United Nations University.

World Conference Against Racism, Racial Discrimination Xenophobia and Related Intolerance. 2001. *Durban Declaration and Programme of Action.*

World Conference on Human Rights. 1993. *Vienna Declaration and Programme of Action.*

World Food Summit. 2002. *Declaration of the World Food Summit: Five Years Later, International Alliance Against Hunger.* Available online at: <http://www.fao.org/worldfoodsummit/english/index.html>

World Food Summit. 1996. *Rome Declaration on World Food Security and World Food Summit Plan of Action.* Available online at: <http://www.fao.org/wfs/homepage.htm>

World Health Organization (WHO). 2005. *Traditional Medicine: A Novel Approach for Available, Accessible and Affordable Health Care.* Available online at: http://w3.who.sea.org/LinkFiles/Meetings_document17.pdf

World Health Organization (WHO). 2005. *Working Paper on health and human rights activities within WHO*: <http://www.who.int/hhr>.

World Health Organization (WHO). 2002. *25 Questions & Answers on Health & Human Rights*. Geneva: WHO.

World Health Organization (WHO). 2002. *World Report on Violence and Health*. Available online at: http://www.who.int/violence_injury_prevention/violence/world_report/outline/en/

World Health Organization (WHO). 2001. *Report on Violence and Health*. International Conference on Population and Development, Cairo, 1994: Programme of Action.

World Health Organization (WHO). 2001. *Transforming Health Systems: Gender and Rights in Reproductive Health*. Geneva. Available online at: http://www.who.int/reproductive-health/publications/transforming_healthsystems_gender/index.html

World Health Organization (WHO). 1997. *Female Genital Mutilation – A joint WHO/UNICEF/UNFPA Statement*. Available online at: http://www.who.int/reproductive-health/publications/fgm/fgm_joint_st.pdf

World Summit for Social Development. 1995. *Copenhagen Declaration on Social Development. Development and Programme of Action of the World Summit for Social Development*. Available online at: <http://www.un.org/esa/socdev/wssd>

World Summit for Social Development. 2000. *Copenhagen Plus 5*.

World Summit for Children. 1990. *World Declaration on the Survival, Protection and Development of Children and Plan of Action for Implementing the World Declaration, and its follow-up, the United Nations General Assembly Special Session (UNGASS) on Children (2002): A World Fit for Children*.

World Trade Organization (WTO). 2003. *Implementation of paragraph 6 of the Doha Declaration on the TRIPS Agreement and public health*. WT/L/540.

World Trade Organization (WTO). 2001. *Ministerial Declaration on the TRIPS*. Available online at: <http://www.wto.org/english>

ДОПОЛНИТЕЛНИ ИНФОРМАЦИИ

3D (Trade, Human Rights, Equitable Economy): <http://www.3dthree.org>

Food and Agriculture Organization of the United Nations (FAO): <http://www.fao.org>

François-Xavier Bagnoud Center for Health and Human Rights: <http://www.hsph.harvard.edu/fxbcenter>

Health and Human Rights: <http://www.who.int/hhr/en>

Health Statistics and Health Information System: <http://www.who.int/healthinfo/en>

Human Rights Standards on Post-Disaster Resettlement and Rehabilitation: <http://www.hic-net.org/documents.asp?PID=395>

International Harm Reduction Association: <http://www.ihra.net>

Médecins sans Frontières (MSF): <http://www.msf.ch>

UNAIDS: <http://www.unaids.org>

ЧОВЕКОВИ ПРАВА НА ЖЕНИТЕ

ГЛЕДАЊЕ НА ЧОВЕКОВИТЕ ПРАВА СО ОЧИ
КОИШТО СЕ ЧУВСТВИТЕЛНИ КОН РОДОТ
ЈАКНЕЊЕ НА ЖЕНИТЕ

*„Најредокоп на жениите и општингувањето рамноправност
меѓу жениите и мажиите се ирашање на човековиите ирава и услов
за социјална иравда и не иреба да бидат изолирани како женско
ирашање.“*

Пекиншка декларација и платформа за акција. 1995 година.

НАСТАН ЗА ИЛУСТРАЦИЈА

Настан од вистинскиот живот: Приказна на Марија Да Пења Маја Фернандес.

На 29 мај 1983 година, Марија Да Пења Маја Фернандес беше застрелана од нејзиниот сопруг, Марко Антонио Ередиа Вивеирос, додека таа спиеше. За среќа, таа преживеа, но се здоби со тешки повреди, страдајќи од неповратна параплегича, меѓу другите физички и психолошки трауми. Само 2 седмици откако беше пуштена од болница, нејзиниот сопруг, којшто се обиде да го прикрие првиот напад со тоа што го пријави како обид за грабеж, се обиде да ја убие со електрична струја, додека таа се капеше. По овој втор напад, канцеларијата на Јавниот обвинител поднесе обвинение против г. Вивеирос. На Првиот окружен суд во Форталеса му требаа осум години за да донесе одлука. На 4 мај 1991 година, поротата го прогласи г. Вивеирос за виновен за напад и обид за убиство и го осуди на 10 години затворска казна. По поднесената жалба, следувахе второ судење во 1996 година, на коешто г. Вивеирос беше осуден на десет години и шест месеци казна затвора. Одбраната вложи нова жалба и оттогаш следуваа други последователни жалби, а поради доцнењето на судскиот систем не беше возможно да се донесе конечна одлука за ова кривично дело. На 20 август 1998 година, Марија Да Пења Маја Фернандес, Центарот за правда и меѓународно право (ЦЕЈИЛ) (Center for Justice and International Law - CEJIL) и Латино-американската и ка-

рипска комисија за одбрана на женските права (КЛАДЕМ) (Latin American and Caribbean Committee for the Defence of Women's Rights - CLADEM) поднесоа петиција до Интер-американската комисија за човекови права, со тврдење дека Федеративната Република Бразил не успеала, за повеќе од 15 години, да преземе ефективните мерки потребни за кривично гонење и казнување на г. Вивеирос. Покрај наводите за повреди на член 1, став 1 (обврската за почитување на правата), член 8 (правото на правично судење), член 23 (правото на еднаква заштита) и член 25 (правото на судска заштита) од Американската конвенција за човекови права, во врска со член II и XVIII од Американската декларација за правата и обврските на човекот, подносителите на петицијата тврдеа дека е извршено и прекршување на член 3, 4, 5 и 7 од Интер-американската конвенција за спречување, казнување и искоренување на насилството над жените, важната Конвенција од Белém до Pará. Бразилската држава не даде свој коментар на петицијата. Во извештајот, датиран на 16 април 2001 година, Интер-американската комисија утврди дека Бразил ги повредил правото на правично судење и правото на судска заштита на Марија Да Пења Маја Фернандес. Исто така, комисијата утврди дека Бразил го прекршил членот 7 од Конвенцијата од Белém до Pará. Како резултат на овој извештај, г. Вивеирос беше уапсен и затворен во 2002 година, речиси

20 години откако за прв пат се обидел да ја убие сопругата.

(Извор: **Интер-американска комисија за човекови права. 2001 година. Извештај бр. 54/01, Случај 12.051, Марија Да Пења Маја Фернандес. (Inter-American Commission on Human Rights. 2001. Report No. 54/01, Case 12.051, Maria da Penha Maia Fernandes.)** Достапно на интернет страницата: <http://www.cidh.oas.org/annualrep/2000eng/ChapterIII/Merits/Brazil12.051.htm>)

Прашања за дискусија

1. Кои се главните прашања кои се покриваат во случајот за човековите права на жените?
2. Како може да се задоволи правдата ако пристапот до судовите и соодветното спроведување на судењата се изложени на ризик поради полот на жртвата?
3. Дали се доволни законите и прописите за да гарантираат еднакви можности за сите човечки суштества? Што друго може да обезбеди еднаков третман на жените и мажите?
4. Дали можат да се спречат слични дејствија? Прецизирајте кои механизми на локално, регионално или меѓународно ниво можат да се употребат за да се постигне ова.

ТРЕБА ДА СЕ ЗНАЕ

1. ЧОВЕКОВИ ПРАВА НА ЖЕНИТЕ

Жените мораа долго да се борат за нивното признавање како целосни човечки битија и за стекнување на основните човекови права, и за жал борбата сè уште не е завршена. И покрај тоа што нивната положба е подобрена на многу начини речиси глобално, општеството сè уште го попречува целосното и итно остварување на човековите права за жените во целиот свет. 20-тиот век донесе многу подобрувања, но исто така и назадувања, па дури и во време на мир на напредок на жените и на нивните човекови права не им беше посветено посебно внимание, ниту пак некој во тоа време се противеше на таквата политика. Меѓутоа, во сите периоди од историјата можат да се најдат хероини коишто се бореле за своите права, со оружје или со зборови. Елинор Рузвелт, на пример, инсистирала во време кога се изготвувала Универзалната декларација за човекови права во 1948 година, наместо изразот „сите луѓе се браќа“ во член 1 од декларацијата треба да се употребува изразот „сите човечки суштества се еднакви“. Оваа промена во формулацијата стави јасно до знаење дека човековите права му припаѓаат на секое човечко битие, без разлика дали е тоа женско или машко, и ја вовеле еднаквоста како еден од основните принципи на човековите права.

Принципот на еднаквост, онака како што тој е формално изразен во законот, без да се

прави разлика меѓу жените и мажите, честопати подразбира скриена дискриминација кон жените. Поради различните положби и улоги коишто ги имаат жените и мажите во општеството, еднаквоста „*de jure*“ честопати резултира со „*de facto*“ дискриминација. Оваа ситуација ги принуди активистите за женските човекови права да ја промовираат диференцијацијата меѓу формалната и реалната еднаквост.

Во многу контексти, формалните поими за еднаквост, засновани врз претпоставките за еднаквост на сите човечки суштества не им помогнале на луѓето коишто се наоѓаат во обесправена состојба. Поимот треба да се придвижи кон една реална дефиниција на еднаквоста, земајќи ги предвид многубројноста, разликата, обесправеноста и дискриминацијата. Како што Даириан Шанти (Dairian Shanti) нагласува во својот напис „Еднаквоста и структурите на дискриминација“ („Equality and the Structures of Discrimination“), „Неутралноста не дозволува чувствителност

„Претпочувањето на моќта на бројките во моќ на акцијата за жениите, од жениите и во њарјнерството со мажиите, е она за што ќе се работи во следниот милениум.“

Аза Карам (Azza Karam). 1998 година.

кон обесправеностите што може да спречи одредени луѓе да имаат корист од еднаквиот третман. Затоа фокусот мора да се пренасочи кон нагласување на „еднакви резултати“ или „еднакви предности“. Вистинска еднаквост меѓу жените и мажите може единствено да се постигне доколку целосно се остварат и формалната и реалната еднаквост.

Родот и широко распространетата погрешна претстава за човековите права на жените

Родот е концепт којшто не се однесува само на жените и нивните човекови права, туку е посложен концепт којшто ги опфаќа и мажите, како и жените. Тој за прв пат беше употребен во 1970-те години и дефиниран од страна на Сузан Молер (Susan Moller), „...како длабоко вкоренети инстинктуационализација на сексуалната разлика којашто го исполнува нашето општество“, но тој натаму се разви како последица на динамичните политички, општествени и економски трансформации низ целиот свет. Во 1998 година, во член 7 од Римскиот статут на Меѓународниот кривичен суд, родот се дефинира како „двајта њола, машкиот и женскиот, во рамки на контекстот на општеството...“ откако државните претставници интензивно дискутираа за содржината на концептот на родот, а некои од нив се противеа на неговото проширување на сексуалната ориентација.

Па сепак, многу вообичаено е да се најде дефиниција за жените како за посебна група,

наместо тие да се прифатат како половина од населението во светот, од секоја земја, од секој народ и од многу заедници. Овој концепт се одразува во документите во коишто жените се појавуваат во одреден став или во поглавје, заедно со други ранливи групи, како што се локалните народи, стари лица, луѓе со различни способности и деца. Она што ги поврзува овие ранливи групи е тоа што сите тие трпеле и сè уште трпат дискриминација и не биле во состојба, а и сè уште не ги уживаат целосно основните човекови права.

☺☞ *Недискриминација.*

Родот, меѓутоа, е корисна категорија за анализа којашто ни помага да разбереме како жените и мажите добиваат различни должности, улоги и положби во општеството. Воведувањето родово анализа во теоријата и практиката на човековите права нè прави особено чувствителни на разликите меѓу жените и мажите во општеството и на посебните начини на коишто се кршат човековите права на жените.

Очигледно е дека треба да се промовира родово чувствително размислување за да се постигнат исти права за сите, независно од полот, бојата на кожа, расата и вероисповеста.

Човековата безбедност и жените

Човековата безбедност и статусот на жените се наоѓаат во тесна врска, затоа што судиите имаат тенденција да ги влошат родовите нееднаквости и разлики. На бегалците и внатрешно раселените лица, од коишто повеќето се жени, стари лица и деца, треба да им се посвети посебно внимание и да им

се обезбеди посебна заштита. Семејното и други форми на насилство ја загрозуваат човековата безбедност на жените.

Човековата безбедност исто така е поврзана со обезбедувањето еднаков пристап до образование, социјални услугите и вработувањето за сите за време на мир. На жените многу често им се ускратува целосен пристап до овие области. Па така жените и децата особено можат да имаат полза од пристапот на човековите права кон човековата безбедност, што докажува дека не може да се постигне човекова безбедност доколку не се почитуваат целосно човековите права. Така, искоренувањето на која и да е форма на дискриминација, особено кон жените и децата, треба да претставуваат приоритет на агендата за човековата безбедност.

Од особено значење за човековата безбедност е состојбата на жените во вооружените судири за што се дискутира подолу.

☺☞ *Човекови права во вооружени судири.*

2. ДЕФИНИЦИЈА И ОПИС НА ПРАШАЊЕТО

Корисно е да се размисли за историјата на женските движења за човекови права за да може подобро да се разберат женските барања во врска со нивните човекови права денес.

Поглед наназад во историјата

Еден важен историски настан, **Француската револуција**, го означува почетокот

на женските напори за нивно признавање како еднакви човечки битија во машкиот свет. Оваа епоха го претставува не само почетокот на движењето за граѓански и политички права, туку исто така го отвори патот за првото женско движење за ослободување и изедначување. Една од најпознатите поборници на движењето беше Олимп де Гуж (Olympe de Gouge), којашто ја напиша Декларацијата за правата на жената и женскиот граѓанин. Таа и многу нејзини женски другари платија на гилотина заради нивната заложба.

„Жената е родена слободна и ѝ ужива истите права со мажот во секој поглед.“

Член 1 од Декларацијата за правата на жената и женскиот граѓанин (Declaration on the Rights of Woman and Female Citizen). 1789 година.

И во Велика Британија, исто така, постои долга и силна традиција на женската борба за еднакви права. Таа дури честопати и се нарекува „родна земја на феминизмот“. Уште во 1830-те години, британските жени започнаа да го бараат правото на глас. Тие се бореа повеќе од 70 години со различни методи и конечно успеаја во 1918 година, кога им беше признато правото на глас, почнувајќи од 30-годишна возраст. Други области на дејствување ги вклучуваа пристапот до образование, правото на мажените жени да поседуваат имот и правото да вршат јавни функции.

Особено во Велика Британија и во Соединетите Американски Држави, жените честопати употребувале радикални мерки, па дури и штрајкови со глад. Познатата саф-ражетка Емили Дејвисон (Emily Davison) намерно ја одбрала смртта, фрлајќи се пред коњот на кралот Џорџ, при една трка во 1913 година.

Меѓународниот совет на жени (International Council of Women) е основан во 1888 година и сè уште постои и денес. Седиште на советот се наоѓа во Париз и тој активно учествува во процесот на обезбедување на женските права по пат на меѓународни состаноци, регионални, потрегионални и национални семинари и работилници, преку интензивна програма за развој на проекти во соработка со меѓународни агенции, преку резолуциите коишто се изработени и усвоени во Генералното собрание, преку соработка на сите нивоа со други невладини организации, преку тригодишни планови за акција во секоја од неговите 5 постојани комисији.

Првото меѓувладино тело коешто се занимава со женските човекови права беше Интер-американската комисија за жени (ЦИМ) (Inter-American Commission on Women - CIM), основана во 1928 година за латино-американското подрачје. Ова тело беше задолжено да ја изготви Интер-американската конвенција за државјанството на жените (Inter-American Convention on the Nationality of Women),

усвоена од страна на Организацијата на американските држави (ОАС) во 1933 година. Овој меѓународен договор предизвика расправа за тоа како подрачјето да создаде правен корпус којшто би се занимавал со човекови права.

Од раните почетоци на Обединетите нации, во 1946 година, жените веќе се обидуваа да учествуваат во структурата на организацијата и настојуваа нивното присуство да се почувствува во содржината и имплементацијата на инструментите и механизмите за човековите права.

Комисијата за статусот на жените (ЦСВ) (Commission for the Status of Women - CSW) беше формирана во 1946 година, со мандат да ги унапреди женските права низ целиот свет. Нејзиниот прв претседавач беше Бодил Боегstrup (Bodil Boegstrup) од Белгија. ЦСВ го промовираше експлицитното вклучување на женските права во УДЧП.

Иако жените дадоа еднаков придонес за развојот на меѓународниот политички, економски и општествен систем од самиот почеток, вниманието коешто им се посвети на женските прашања беше минимално. Децениите на родово слепило во документите за човекови права, исто така, ги направи луѓето слепи во поглед на овој факт. Основните права на повеќе од половината на човештвото беа заборавени, што неизбежно доведува до заклучокот дека не

може да постои родово неутралност во меѓународните или националните закони додека општествата во светот сè уште не се родово неутрални, и продолжуваат да вршат дискриминација над жените.

Дури во 1970-те години, нееднаквоста во многу области од секојдневниот живот, сиромаштијата кај жените и дискриминацијата врз женските деца доведе до тоа Обединетите нации да се решат да ја промовираат **Декадата на Обединетите нации за жените: еднаквост, развој и мир**, од 1976 до 1985 година (United Nations Decade for Women: Equality, Development and Peace). Во 1979 година, Декадата кулминираше со усвојување на Конвенцијата за елиминација на сите форми на дискриминација на жените (**ЦЕДАВ**). Овој документ е најважниот инструмент на човековите права за заштита и унапредување на женските права. За прв пат, жените беа признати за целосни човечки битија според ЦЕДАВ, којашто содржи граѓански и политички права, како и економски, социјални и културни права, обединувајќи ги човековите права коишто инаку се поделени во две категории.

Конвенцијата ги регулираа прашања поврзани како со јавниот, така и со приватниот живот на жените. Неколку членови се однесуваат на улогата на жените во семејството и општеството, потребата од поделба на обврските во рамки на семејството и итноста за спроведување промени во општествените и културните системи коишто на жените им припишуваат подредена положба. Само по

пат на такви елементарни промени може да се предизвика признавање на човековите права на жените на глобално ниво. Штом некоја држава стане договорна страна во ЦЕДАВ, таа е обврзана да ја следи, со сите расположливи средства и без одолжување, политиката на елиминација на дискриминацијата над жените и секое друго дело на дискриминација. До март 2006 година, Конвенцијата ја ратификуваа 182 држави.

„Дискриминација означува *пра-
вење било каква разлика, исклученост или
ограничување по основ на кој било коешто
влијае или има за цел да го наруши или
погори при признавањето, уживањето или
оспоставувањето од страна на жените, не-
зависно од нивниот брачна состојба, врз
основа на рамноправноста меѓу мажите и
жените, на човековите права и основните
слободи на политичко, економско, социјално,
културно, граѓанско или друго поле.“*

Член 1 од ЦЕДАВ.

Освен ова, ЦЕДАВ исто така ги обврзува државите договорни страни:

- Да го отелотворуваат принципот на еднаквост на мажите и жените во националните уставни или во друго соодветно законодавство;
- Да осигурат практичната реализација на принципот на еднаквост;
- Да усвојат соодветни законодавни и други мерки, вклучително и санкции каде што е потребно, со коишто ќе се

забрани секаква дискриминација на жените;

- Да воспостават правна заштита на правата на жените на исто рамниште со мажите;
- Да се воздржат од преземање на какво било дело или практика на дискриминација на жените и да осигурат дека јавните власти и институции ќе дејствуваат во согласност со оваа обврска;
- Да ги преземат сите соодветни мерки за да се елиминира дискриминацијата над жените од страна на кое било лице, организација или претпријатие;
- Да ги укинат сите национални казнени одредби коишто водат кон дискриминација над жените;
- Да осигурат полн развиток и напредок на жените, со цел да им се гарантира остварување и уживањето на човековите права и основните слободи врз основа на рамноправноста со мажите;
- Да ги изменат општествените и културните модели на однесување на мажите и жените;
- Да ги отстранат предрасудите, обичаите и сите други практики коишто се темелат врз идејата за инфериорност или супериорност на кој и да е пол или на стереотипните улоги на мажите и жените;
- Да осигурат дека семејната едукација вклучува правилно разбирање на мајчинството како општествена функција и признавање на заедничката одговорност на мажите и жените во одгледувањето и

развитокот на нивните деца, што подразбира првенствена грижа за интересот на децата во сите случаи;

- Да ги преземат сите соодветни мерки за потиснување на сите облици на трговија со жени и експлоатација на проституцијата на жените;
- Да им осигурат на жените право на глас при сите избори и јавни референдуми, да имаат законско право да бидат избрани на сите нивоа, поеднаков со другите;
- Да им дадат на жените еднакви права со мажите за стекнување, менување или задржување на државјанството;
- Да им осигурат на жените еднакви права со мажите на полето на образованието.

На 6 октомври 1999 година, Генералното собрание усвои Факултативен **протокол на Конвенцијата за елиминација на сите форми на дискриминација на жените** составен од 21 член, со значајна одлука за жените постигната со консензус и ги повика сите држави, коишто се договорни страни на Конвенцијата, исто така да пристапат кон новиот инструмент, што е можно поскоро. Протоколот овозможува поднесување индивидуални жалби до Комисијата воспоставена според ЦЕДАВ. До јануари 2006 година, 76 држави го потпишаа протоколот, а од нив 74 држави исто така и го ратификуваа.

(Извор: CEDAW: <http://www.un.org/womenwatch/daw/cedaw/protocol/sigop.htm>)

Светската конференција посветена за човекови права (World Conference on Human Rights), одржана во Виена во јуни 1993 година, собра илјадници активисти и експерти по човекови права. Во **Виенската декларација и програма за акција (Vienna Declaration and Program of Action)**, усвоена како резултат на Конференцијата, посебен акцент се стави врз унапредувањето и заштитата на човековите права на жените и девојките општо, како и на превенцијата на насилството над жените. Во неа се наведува дека човековите права на жените и на женските деца се неутуѓив, составен и неделив дел од универзалните човекови права. Во неа исто така се истакнува дека целосното и еднаквото учество на жените во политичкиот, граѓанскиот, економскиот, социјалниот и културниот живот на национално, регионално и меѓународно ниво и искоренувањето на сите облици на дискриминација врз основа на полова припадност се приоритетни цели на меѓународната заедница.

Како дел од својот мандат, Комисијата за статусот на жените организираше четири важни **глобални конференции** со цел вклучување на женските права во главните текови како човекови права:

- Мексико, 1975 година
- Копенхаген, 1980 година
- Најроби, 1985 година
- Пекинг, 1995 година

Дополнително, во 2000 година, 23-тото специјално заседание на Генералното собрание

на тема „Жените во 2000 година: родова еднаквост, развој и мир за 21-виот век“ се одржа во Њујорк, со цел да се направи проценка на напредокот во исполнување на обврските, коишто ги презедоа владите на Пекиншката светска конференција за жени, во 1995 година. Токму на тој начин и поради тоа овој состанок беше наречен „Пекинг +5“. Последователно, беше направена проценка и на Пекинг и на Пекинг +5 во март 2005 година, со што се означи десетгодишнината од последната светска конференција.

По секоја од главните конференции, беше промовиран акционен план којшто содржи низа мерки и политики коишто државите треба да ги земат предвид за да се постигне еднаквост меѓу жените и мажите.

Пекиншката платформа за акција, усвоена на Четвртата светска конференција на Обединетите нации за жените во 1995 година, е од особено голема важност. Нејзината Преамбула и 12-те поглавја ја сочинуваат најпотполната програма за човековите права на жените, со глобална дијагноза на положбата на жените и испитување на политиките, стратегиите и мерките за унапредување на женските права низ целиот свет. На следните **12 важни области на загриженост** им се посветува посебно внимание и тоа: сиромаштија, образование, здравје, насилство, вооружени судири, економија, донесување одлуки, институционални механизми, човекови права, медиуми, животна средина, женски деца, и институционални и финансиски спогодби.

„Додека сиромаштијата ги љогодува домаќинствата во целина поради родовата љогелба на тирудот и одговорностите во врска со благосостојбата на домаќинството, жените носат несразмерен товар, обидувајќи се да управуваат со љогрошувачката и љогроизводството во домаќинството во услови на сѐ љогголема оскудица.“

Пекиншка декларација и Платформа за акција. 1995 година.

Жените и сиромаштијата

Со цел да се разбере различното влијание на сиромаштијата врз жените и мажите, потребно е да се погледне поделбата на повеќето светски пазари на трудот по основ на родовата припадност. Многу често жените работат во домаќинството, исполнувајќи ги своите обврски за грижата околу децата, болните и старите лица, извршувајќи ги домашните работи без добивање плата и речиси насекаде без соодветно осигурување за себе, и покрај тоа што нивните придонеси се социјално и економски неопходни и треба да бидат високо вреднувани.

Поделбата на трудот врз основа на родовата припадност е една од структурните димензии на сиромаштијата којашто влијае врз жените. Биолошката функција на мајчинството е уште

една структурна димензија, којашто се сфаќа како општествена функција на родителството и општествена одговорност.

☺☞ *Право на работа; Ослободување од сиромаштија.*

Сиромаштијата, исто така, се создава преку нееднаква платеност за еднаква работа и ускратен или ограничен пристап до образование или јавни и социјални услуги или на правата на наследство и на сопственост на земјиште.

Сиромаштијата, во својата политичка димензија, ја покажува нееднаквоста на правата меѓу припадниците на нашите општества, и поставува значителни препреки во

„Сџајисџичкиџе џодаџоџи од Чиле за 1996 година џокажуваат дека маџиџе вршат 67 џроценџи од комерџијалноџо џроизводсџво и не извршуваат никакви домашни работи, додека жениџе вршат 37 џроценџи од комерџијалноџо џроизводсџво и 100 џроценџи од домашната работа. Овој обем на работа без надници џридонесува за размножување на оџиџесџвоџо и ја џреџсџавува сџрукџурната основа на сиромашџијата којаџиџо џи џоџоѓува жениџе.“

Роса Браво (Rosa Bravo). 1998 година.

добивањето пристап до граѓанските, политичките, економските, социјалните и културните човекови права. Таа исто така го намалува пристапот до информации и можности за учество во јавните организации и во процесот на донесување одлуки. Во контекст на миграцијата, сиромаштијата исто така води до пораст на трговијата со жени, особено во Латинска Америка, Азија и Источна Европа.

Жените и здравјето

Здравјето на жените ја опфаќа нивната емоционална, социјална и физичка благосостојба. Тоа е условено од општествениот, политичкиот и економскиот контекст на нивниот живот, како и со биологијата. Репродуктивното здравје се смета за состојба на потполна физичка, ментална и социјална благосостојба и сексуално здравје, чијашто цел е зајакнување на животот и личните односи. Еднаквите односи меѓу мажите и жените во прашањата околу сексуалните односи и репродукцијата бараат заемна почит, согласност и заедничка одговорност. Реалноста е поинаква, како што покажува овој пример од Филипините:

„Главната џричина за смртносџ кај жениџе на реџродукџивна возраст е џоврзана со бременосџа и раѓањето деџа. На врвот од сџисокоџ се наоѓа џосџ-џородилноџо крвавење, џроследено со хиџерџензични нарушувања на бременосџа (џре-екламџиџа и екламџиџа). Една џроценџа бројка од 7 милиони лица на реџродукџивна возраст се

сметат за високо-ризични за бременосџ заџоа џиџо џиџе: а) се џремноѓу млади (џо-малку од 18 година возраст); б) имале 4 или џовеќе бременосџи; в) имале бременосџи со куса временска дисџанџа меѓу нив [...]; и џ) се истовремено болни [...]. Дури и со овие ризиџи, од 2,6 милиони од овие жени сџе уџиџе се очекува да оџанат брџени секоја година. [...] Најмалку 2 милиони мажени жени на реџродукџивна возраст сакаат да џо џланираат семејсџвоџо, но не можат да џо сџораџ џоа џоради различни џриџини, вклучуваџи џо и недосџаџокоџ од џрисџаџ до услужџиџе за џланирање на семејсџвоџо. Една од шесџ бременосџи на Филиџиниџе завршува со нелеѓален абортус заџоа џиџо џиџе се или неџланирани или не-сакани. Има џриближно 300.000 до 400.000 случаи на нелеѓални абортуси секоја година, од коиџиџо мноѓу завршуваат со компликации како сеџса или смрт. Сџаџкиџе на смртносџ кај маџкиџе и смртносџ кај новороденџиџата на Филиџиниџе се едни од највисокиџе во светот.“

ПЛЦПД – Комитет на законодавниот дом на Филипините за Фондацијата за население и развој Инк (PLCPD – Philippine Legislators' Committee on Population and Development Foundation Inc.): <http://www.plcpd-found.org/PDF/news/SB2325.pdf>

☺☞ *Право на здравје.*

Жените и насилиството

Во многу општества, жените и девојчињата се подложени на физичко, сексуално и психолошко насилство, коешто постои насекаде независно од приходите, класата и културата, како во јавниот така и во приватниот живот. Жените честопати се соочуваат со силувања, сексуална злоупотреба, сексуално малтретирање или заплашување. Сексуалното ропство, принудната бременост, наметнатата проституција, стерилизацијата и принудниот абортус, пренаталната сексуална селекција и убиствата на женски новороденчиња, се исто така дела на насилство коишто се извршуваат врз жените.

Сите вакви дела на насилство го прекршуваат и нарушуваат или го негираат остарувањето на човековите права и основни слободи од страна на жените. Оттука, усвојувањето со консензус на **Декларацијата за елиминација на насилството врз жените (Declaration on the Elimination of Violence against Women)** од

страна на Генералното собрание на Обединетите нации во 1993 година имаше огромно значење, како средство за спречување на насилството врз жените. Понатаму, во 1994 година се вовеле **Специјален известувач за насилство врз жените.**

☺ 4. Имплементација и набљудување.

Насилството врз жените се подразбира дека го офаќа, но не се ограничува на, следново:

(а) Физичкото, сексуалното и психолошкото насилство коешто се случува во семејството, вклучувајќи тиење, сексуална злоупотреба на женските деца во домаќинството, насилство поврзано со мразот, брачно силување, осакатување на женските полови органи и други традиционални практики коишто се илустрирани во жените, не брачно насилство и насилство поврзано со експлоатација;

(б) Физичкото, сексуалното и психолошкото насилство коешто се случува во рамки на

општината заедница, вклучувајќи силување, сексуална злоупотреба, сексуално малтретирање и заплашување на работното место, во образовните институции и на други места, трговија со жени и присилна проституција; (в) Физичкото, сексуалното и психолошкото насилство коешто се извршува или се оправдува од страна на државата, каде и да се случува.

Член 2 од Декларацијата за елиминација на насилството над жените. 1994 година.

Покрај меѓународниот систем, некои регионални организации се zaloжија за спречување, или дури за искоренување, на насилството над жените. Интер-американскиот систем на човекови права, на пример, овозможува заштита на жените по пат на **Интер-американската конвенција за спречување, казнување и искоренување на насилството над жените** од Белém до Pará од 1994 година.

☺ Добро е да се знае, 1. Добри практики.

Жените и вооружените судири

Жените честопати стануваат први жртви на насилството за време на војни и вооружени судири. Во есејот насловен како „Вториот фронт: логиката на сексуалното насилство“ (“The Second Front: the Logic of Sexual Violence”), Рут Сајферт (Ruth Seifert) укажува дека во многу случаи воената стратегија била насочувана кон жените, со цел да се уништи непријателот. Силувањето, коешто вообичаено се извршува за време на вооружените судири е злосторство и може дури да претставува и геноцид, како што е утврдено од

„Дваесет и четири жени од Полска, Русија, Италија, Албанија и Турција беа ослободени од страна на полицајците за време на ујадот во еден бордел во Германија, каде што тие биле држени како робинки и принудувани на проституција. Две од жените биле држени заклучени 7 месеци без да видат дневна светлина. Беше уапсена една криминална банда од шеснаесет осомничени, од Турција, Италија и Албанија, а полицајците бараа по шестмина други. Тројца полицајци од Леденштајд наводно соработувале со трговската мрежа. Операцијата беше една од најголемите кога и да е изведени иротив еден организиран криминален обрач во Германија.“

Ерих Рајман (Erich Reimann). 1996 година.

страна на Меѓународниот кривичен суд за Руанда во пресудата против Жан-Пол Акајесу (Jean-Paul Akayesu), кога тоа се извршува со намера целосно или делумно да уништи една група. „Етничкото чистење“ како стратегија на војна и силувањето како еден од неговите методи мора да бидат таргетирани и не смеат повеќе да останат во сенката на неказнетоста. Статутот на Меѓународниот кривичен суд од 1998 година за прв пат експлицитно ги предочува силувањето, принудната бременост, присилната проституција, итн., како злосторства против човештвото и обезбедува систем којшто се стреми да ја стави правдата и за жртвите и за сторителите на таквите злосторства под своја јурисдикција.

Жените ретко имаат активна улога во донесување на одлуките коишто водат кон вооружени судири, наместо тоа, тие работат на зачувување на општествениот поредок среде

судирите и даваат сè од себе, колку што е можно за да обезбедат понормален живот. Понатаму, жените „честопати сносат несразмерен дел од последиците на војните“, како што истакна Меѓународниот центар за истражување во врска со жените (International Center for Research on Women) во својот информативен билтен за пост-конфликтната обнова. Многу жени остануваат вдовици, соочувајќи се со прекумерниот товар на издржување на семејствата, а понекогаш и самите треба да се справат со одредена траума предизвикана поради нивната изложеност на насилство, а особено на сексуалното насилство за време на судирот. Сите овие фактори мора посебно да бидат земени во разгледување, особено во идните мировни мисии така што на жените ќе може да им се обезбеди што е можно повеќе помош при справувањето со нивните посебни потреби.

☺☞ Човекови права во вооружени судири.

„Повеќето документираните случаи [на силувања] се случија меѓу есента 1991 година и крајот на 1993 година, со концентрираност на случаите меѓу април и ноември 1992 година. Истото така, и покрај тоа што се пријавени силувања на муслимански, хрватски и српски жени, поголемиот дел од случаите се однесуваа на силувања на муслиманки од Босна и Херцеговина од страна на Срби. Сторителите вклучуваат војници, паравоени групи, локални полицајци и цивили. Бројот на силувања е спорен. Една делегација од Европската заедница предложи бројка од 20.000; босанското Министерство за внатрешни работи рече 50.000; Комисијата експерти одби да илустрира во врска со бројката.“

Кетрин Н. Ниархос (Catherine N. Niarchos). 1995 година.

Жените и природните ресурси

Како што покажува извадокот од „Монокултури, монополи, митови и маскулинизација на земјоделството“ (“Monocultures, Monopolies, Myths and the Masculinisation of Agriculture”) на Вандана Шива (Vandana Shiva), жените во Индија имаат важна улога во однос на зачувувањето на знаењето за природните ресурси и животната средина. Според Вандана Шива „жените земјоделци биле чуварки на семето и одгледувачи на семето низ милениумите.“ Ова не е точно само за Индија, туку и за целиот свет. Со управување и употреба на природните ресурси, жените обезбедуваат издршка на нивните семејства и заедници.

Вложувањето на природните ресурси има негативни последици по здравјето, благосостојбата и квалитетот на животот на населението во целина, но особено има влијание врз жените. Исто така, нивното знаење, способности и искуство ретко ги земаат во предвид оние коишто одлучуваат, а кои претежно се мажи.

Женското дете

Во многу земји, женското дете се соочува со дискриминација од најраните периоди од животот, преку детството и во зрелите години. Како резултат на штетните ставови и практики, како што се осакатување на женските гениталии, претпочитување на синови, раното стапување во брак, сексуалната експлоатација, како и практиките поврзани со здравјето и распределувањето на храната, во некои делови од светот, помалку девојчиња од

„Појавата на био-индустријата
преку кое западните корпорации
го крадаат со векови насобраното
знаење и иновација коишто
ги сироведуваат жените од
Третиот свет, денес достигнува
еидемични размери. Таквото
„био-индустрија“ сега се оправдува
како ново „интересно“ меѓу
земјоделското стопанство и
жените од Третиот свет. За нас,
крајбата не може да претставува
основа за интересно.“

Вандана Шива (Vandana Shiva).
1998 година.

момчиња успеваат да доживеат полнолетство. Во општествата каде што се претпочита син во однос на ќерка, убивањето женски деца е широко распространета практика. Поради недостатокот од закони за заштита или пак поради неуспехот доследно да се спроведат таквите закони, девојчињата се повеќе ранливи на сите видови насилство, особено на сексуалното насилство. Во многу подрачја, девојчињата се соочуваат со дискриминација во однос на нивниот пристап до образование и специјализирана обука.

3. МЕЃУКУЛТУРНИ ПЕРСПЕКТИВИ И КОНТРОВЕРЗНИ ПРАШАЊА

Концептот на универзалност е од централно значење за човековите права, но исто така е нужен кога станува збор за женските права. Културната разновидност премногу често се користи како изговор или пречка за целосно остварување на човековите права на жените. Документот усвоен за време на Светската конференција посветена на човекови права во Виена, во 1993 година, е исто така важно достигнување за жените, затоа што во неа се нагласува дека:

„Сите човекови права се универзални, неделиви и меѓусебно зависни и меѓусебно поврзани. [...] Додека значењето на националните и регионалните особености и различни историски, културни и верски фактори мора да се има предвид, должност на државите, независно од нивните политички, економски и културни системи, е да ги унапредуваат и заштити сите човекови права и основни слободи.“

И покрај широко прифатениот концепт за универзалност, многу области на секојдневниот живот на жените сè уште предизвикуваат полемика. Во некои религии, жените не го уживаат истиот третман како и мажите. Така, се смета за нормално да се ускрати еднаквиот пристап на жените до образованието и можностите за вработување, како и отворената исклученост на жените од политичкото

одлучување. Во некои екстремни случаи, овие политики и претстави претставуваат дури и закана за личната безбедност и правото на живот на жените.

Во 2002 година, една млада Нигеријка беше осудена на смрт со каменување од страна на Судот на шеријатското право. Според Амнести Интернешенел Австралија, кривичното дело коешто наводно го извршила Амина Лавал беше раѓањето вонбрачно дете. Оваа пресуда предизвика огромен меѓународен протест и ја става под знак прашалник компатибилноста на некои културни и верски практики со универзалноста на човековите права.

☺☞ Слобода на вероисповестта.

Уште една верска практика којашто има влијание врз секојдневниот живот на жените може да се најде во Индија, каде што Сутти или Сати, хиндуската традицијата на палење на вдовицата заедно со починатиот сопруг, беше забранета од страна на британската влада во 1829 година, но сè уште се спроведува, како што се покажува последниот документиран случај од Индија во 2002 година.

Бројни исламски држави делумно се придвижија на овој план, ставајќи далекосежни резерви во поглед на обврските според ЦЕДАВ. Комитетот на ЦЕДАВ става посебен акцент врз повлекувањето на резервите, коишто го спречуваат целосното остварување и уживање на правата на жените содржани во Конвенцијата.

Денес, **политичкото учество на жените** се смета за многу поважно од кога и да било, затоа што жените можат најдобро самите да ги унапредат сопствени грижи и потреби. Во последните 50 години, сè повеќе жени се стекнаа со активно и пасивно избирачко право и со право на вршење јавни функции. Ова, се надеваме, ќе има за последица повеќе родово-чувствителна политика низ целиот свет.

☺☞ *Право на демократија.*

По падот на комунизмот, жените во пост-комунистичките земји заработуваат околу една третина помалку од нивните колеги мажи за истата работа, со исти квалификации. Во рамки на Европската унија, со член 141 од Договорот со којшто се воспостави Европската заедница се бара еднаква платеност за еднаква работа за мажите и жените со исти квалификации. Сепак, во реалноста, многу земји членки на ЕУ се сè уште далеку од це-

„Учесството на жените во политиката веќе не може да се смета за услуга којашто ним им ја прават институциите со коишто сè уште доминираат мажите, туку како одговорност и обврска за создавање порамноправен и подемократиски свет.“

Бенгт Севе-Содерберг (Bengt Save Söderberg), генерален секретар на Интернешенел ИДЕА.

лосно постигнување на **еднаква платеност за еднаква работа на мажите и жените.**

☺☞ *Право на работна.*

Обичаите и традициите, исто така, претставуваат извор на опасност за женските деца и девојчињата тинејџерки. **Осакатувањето на женските полови органи** (ФГМ), на пример, е извршено врз приближно 135 милиони девојчиња и жени во светот. Понатаму, според Амнести Интернешенел, два милиони девојчиња годишно се во опасност од осакатување, што значи дека секој ден приближно 6.000 девојчиња се соочуваат со опасноста да бидат осакатени. Главните области каде што се практикува ФГМ се делови на Африка и некои земји од Средниот Исток. Имигрантските заедници исто така го пренесоа ФГМ во делови од Азија и Пацификот, Северна и Латинска Америка и Европа. Традицијата на **детски бракови** исто така доведува до здравствени проблеми на женските деца. Највообичаен во Азија, раниот брак неизбежно води кон рано мајчинство и предизвикува „смртност кај мајките за љетите и голема кај девојчињата на возраст меѓу 10 и 14 години, отколку кај жените на возраст меѓу 20 и 24“, наведува Комитетот на УНИЦЕФ НВОи според својата евиденција за здравствените прашања на женските деца. Комитетот на УНИЦЕФ НВОи (NGO Committee on UNICEF) исто така обезбедува податоци во врска со вирусот ХИВ/СИДАта коишто покажуваат дека женските деца имаат поголем ризик да бидат заразени со вирусот, било преку нивните мајки или

заради сексуално насилство, како силување, коешто се врши врз нив.

☺☞ *Право на здравје.*

4. ИМПЛЕМЕНТАЦИЈА И НАБЉУДУВАЊЕ

За целосно остварување на човековите права на жените потребни се посебни напори за повторно да се толкуваат голем број меѓународни инструменти за човековите права и да се развијат нови механизми за осигурување на родовата рамноправност.

Во поглед на **остварувањето на човековите права на жените**, постојат различни пристапи, коишто можат да ги следат не само владите туку и граѓанското општество.

- Примарниот пристап е ширење на инструментите и механизмите на човековите права на жените преку **едукацијата од областа на човековите права** како во формалниот така и во неформалниот образовен систем. Не постои начин на којшто жените можат да ги остварат своите човекови права доколку не знаат што претставуваат тие. ☺☞ *Вовед, А.*
- Друг чекор се состои во **охрабрување на жените да ја следат работата на нивните држави** за да откријат дали тие ги исполнуваат должностите онака како што се содржани во инструментите за човекови права коишто тие ги ратификувале. Доколку обврските на државите не се исполнуваат правилно, НВОите можат да подготват

алтернативни или извештаи „во сенка“ и да ги поднесат до посебната Комисија. Жените треба да се поттикнуваат да подготвуваат алтернативни извештаи и да ги доставуваат и до Комитетот на ЦЕДАВ, којшто го следи придржувањето на државите договорни страни кон преземените обврски според ЦЕДАВ, како и до други органи и тела воспоставени со договорите. Извештаите во сенка им овозможуваат на припадниците на граѓанското општество да ги повикаат на одговорност владите за неисполнување на обврските и заложбите коишто ги презеле на меѓународно ниво. Понатаму, тие придонесуваат за подигање на свеста во врска со процесот на известување на ЦЕДАВ во земјата.

- Во земјите каде што **Факултативниот протокол на ЦЕДАВ** сè уште не е ратификуван, треба да се организираат кампањи за да се лобира за негово брзо ратификување. Ратификацијата на овој Дополнителен протокол значи дека државата којашто го

ратификува ја признава надлежноста на Комитетот за елиминација на дискриминацијата на жените да **прима и разгледува жалби од поединци или групи** во рамки на јурисдикцијата на соодветната држава.

- Во случај на тешки и систематски прекршувања, Комитетот може да донесе одлука да започне истрага, доколку ваква можност не е исклучена од страна на соодветната држава кога го ратификува протоколот.
- Еден важен чекор кон целосната имплементација на инструментите за женски права е **обуката на жените поборници за употреба на механизмите на човековите права**. Во моментот, многу малку жени се запознати со меѓународните инструменти за човекови права, а уште помалку преземаат соодветните чекори за да се повикаат на нив.

На Светската конференција посветена на човековите права, одржана во Вије-

на во јуни 1993 година, беше дадена поддршка за создавање на еден нов механизам, **Специјалниот известувач за насилство врз жените**, воспоставен во 1994 година. Во август 2003 година, г-ѓа Јакин Ертирк (Yakin Ertürk), од Турција, ја презеде оваа позиција од Радика Кумарасвами (Radhika Coomoraswamy). Како дел од нејзините должности, таа посетува земји и го испитува нивото на насилство врз жените таму, но исто така дава препораки за усогласување на нивната практика со меѓународните правни норми на полето на човековите права на жените.

И покрај значајните подобрувања на полето на човековите права на жените во изминатите 30 години, подемот на ултра-конзервативната мисла и фундаментализмот во многу општества значеше огромно назадување за човековите права на жените, па затоа е од огромно значење да се зачува по секоја цена барањето за постојано нагласување на целосното остварување на човековите права на жените.

ДОБРО Е ДА СЕ ЗНАЕ

1. ДОБРИ ПРАКТИКИ

Во последните години, владите и невладините организации се ангажираа околу тешкиот процес на изготвување правно-обврзувачки норми за обезбедување на женските права, како и изработка на проекти со висока практична вредност за да се реализираат целите на развиените стандарди.

Процесот на **толкување** на меѓународните инструменти за човекови права на повеќе родово-чувствителен начин веќе започна. Еден од најдобрите примери е усвојувањето на **Општиот коментар 28** во март 2000 година, од страна на Комисијата за човекови права на Обединетите нации. Со толкување на член 3 од Меѓународниот пакт за граѓански и политички права, во поглед на еднаквото право на мажите и жените да ги уживаат сите граѓански и политички права, Комисијата ги разгледа сите членови на меѓународниот пакт низ родово-сензитивна призма.

Во 1992 година, **КЛАДЕМ**, Латино-американската и карипската комисија за одбрана на женските права, промовираше кампања вклучувајќи организации од целиот свет, што резултираше со изготвување на Универзалната декларација за човекови права со родова перспектива. Сега, оваа декларација се употребува како декларација „во сенка“ за наставни цели. Целта на оваа декларација

е да ги охрабри жените не само да научат и да ги осознаат човековите права, туку исто така да ги вклучат во оваа рамка сопствениите искуства, потреби и желби, изразени на сопствениот јазик.

Усвојувањето на **Интер-американската конвенција за спречување, казнување и искоренување на насилството над жените** во 1994 година во **Белém до Парá**, Бразил, претставува една од најзначајните пресвртници во историјата на привлекување внимание врз жените во рамки на системот на човекови права. Таа беше подготвена од страна на Интер-американската комисија за жени, кој процес траеше 5 години. Договорот е веќе ратификуван од страна на речиси сите земји во регионот и претставува политичка и правна рамка за кохерентна стратегија за справување со проблемот на насилството, со што се задолжуваат државите да имплементираат јавни стратегии за спречување на насилството и пружање помош на жртвите.

 Во рамката на **Африканската комисија за човекови и народни права**, како позитивен чекор кон повеќе родово-чувствително читање на Повелбата, разработен е „*Дојдониот илелен йројкоол за йравата на жениите*“. Земјите членки на **Африканската унија (АУ)** го усвоија Протоколот на 11 јули 2003 година; тој последователно стапи во сила на 25 ноември 2005 година.

Народното движење за едукација од областа на човековите права (ПДХРЕ) даде важен придонес кон унапредувањето на женските права со својот пионерски **Пасош за достоинство (Passport to Dignity)** и со видео серијалот **Жените го потпираат небото (Women Hold up the Sky)**. Пасошот за достоинство со глобален преглед на 12-те основни области, коишто предизвикуваат загриженост во Пекиншката декларација и платформа за акција ги доведува правните обврски во релација со реалноста во многу земји, врз основа на експертските извештаи како и сведоштва од прва рака од страна на засегнатите жени. Еден друг прирачник насловен како „**Меѓу нивните приказни и нашите реалности**“ (“**Between their Stories and our Realities**”), беше изработен со поддршка на Виенскиот институт за развој и соработка и Одделот за развојна соработка при Министерството за надворешни работи на Австрија во 1999 година, по повод одбележувањето на 20-годишнината од ЦЕДАВ и претставува составен дел од погоре споменатиот видео серија „Жените го потпираат небото“. Со овој придонес, Народното движење за едукација од областа на човековите права обезбеди вреден материјал за обучување на идните генерации активисти за женските права.

Германската НВО „**Земја на жените**“ (“**Terre de Femmes**”) организираше кампања против трговијата со жени во 2002 година и даде под-

дршка на проектот Малиновка (Malinowka) во Минск, Белорусија, преку кој се информираат и предупредуваат жените за заканата од трговија за сексуална злоупотреба и наметната проституција. Најновата кампања се концентрира врз ставање точка на принудните бракови и на борбата против насилството врз жените.

„Во овој решавачки моменти, би сакала да им оддадам љубовта на жениите од Женскиот локален комитет за родова правда, коишто ги презедоа искушавата од жениите во војните, ги идентификуваа стравите ги за справување со љовредите, и надминувајќи го силното сиротиинство на многу претставници во некои на преговорите за Меѓународниот кривичен суд, успеаја да осигураат вклучување на силуванието, сексуалното насилство, принудната бременост и други форми на насилство врз родова основа и сексуално насилство во Статутот на МКС“.

Мери Робинсон (Mary Robinson),
висок комесар за човекови права на ОН.
2000 година.

2. ТРЕНДОВИ

Во изминатата деценија, **женските НВО** активно се вклучија во решавањето на голем број прашања поврзани со човековите права и хуманитарното право. Во 1998 година, група жени зеде учество во Римската конференција, на која се работеше на Статутот на Меѓународниот кривичен суд, за да осигури дека човековите права на жените ќе бидат сериозно разгледани и инкорпорирани од страна на изготвувачите. Жените сфатија дека без организиран локален комитет, женските прашања кои предизвикуваат загриженост нема соодветно да се одбранат и унапредат. Судејќи според Римскиот статут, којшто стапи во сила на 1 јули 2002 година, тие успеаја.

Меѓународното хуманитарно право достигнува нова пресвртница со Статутот на **Меѓународниот кривичен суд** во 1998 година. Развојните настани на територијата на поранешна Југославија и во Руанда покажаа исто така дека заштитата на жените и нивните човекови права треба да биде дел од мандатот на Меѓународниот кривичен суд. До 12 јануари 2006 година, 100 држави ширум светот го ратификуваа Римскиот статут.

Во Римскиот статут, за прв пат во историјата, експлицитно се споменуваат разновидни кривични дела казниви според Статутот, а коишто најмногу се извршуваат над жените. На пример, член 7 (1) гласи „...силувањето, сексуалното насилство, принудната бременост,

принудната бременост, принудната стерилизација или друг облик на сексуално насилство со слична тежина...“ претставуваат злосторства против човештвото. Понатаму, експлицитно внимание им се посветува на жртвите и сведоците. Во член 68 од Статутот се предвидува дека за да се обезбеди „...сигурноста, физичката и менталната благосостојба, достоинството и приватноста на жртвите и сведоците“ и дека Судот може да издаде наредба „...кој било дел од истата да се сроведе со исклучување на јавноста или да се дозволи презентирање на доказите во електронски или на друг посебен начин. Особено, вакви мерки се сроведуваат во случај кога станува збор за жртва на сексуално насилство или дете коешто е жртва или сведок.“ Овие заштитни мерки исто така се резултат на искуствата за време на судењата одржувани во МКСПЈ и МКСР.

(Извор: **Римски статут на Меѓународниот кривичен суд (Rome Statute of the International Criminal Court)**: <http://www.ohchr.org/english/law/criminalcourt.htm>)

Исто така и на национално ниво, женските движења успеаја да ги унапредат човековите права на жените. Во **Уганда**, женските претставници во законодавниот дом лобираа за нов закон за земјиштето, со којшто би им се овозможило на жените да наследуваат земјиште од нивните покојни сопрузи. Обичајот ова го забранувал долго време. На крајот, тие успеаја и сега многу жени дознаваат дека имаат право на земјиштето коешто им е потребно за да можат да се издржуваат.

Овој успех ги охрабри да преземат натамошни работи поврзани и важни за жените, како што е Законот за семејните односи, којшто има за цел забранување на некои традиции како што се полигамијата и тепањето сопруги.

(Извор: **Тримесечник на африкански студии (African Studies Quarterly)**: <http://www.africa.ufl.edu/asq/v7/v7i4a1.htm>)

3. ХРОНОЛОГИЈА

- 1789.** Декларација за правата на жените и женскиот граѓанин на Олимп де Гуж (The Declaration on the Rights of the Women and Female Citizen by Olympe de Gouges)
- 1888.** Основање на Меѓународниот совет на жени (International Council of Women)
- 1921.** Меѓународна конвенција за сузбивање на трговијата со жени и деца (International Convention for the Suppression of the Traffic in Women and Children) и Дополнителниот протокол
- 1950.** Конвенција за сузбивање на трговијата со лица и на експлоатацијата на проституцијата на други (Convention on the Suppression of the Traffic in Persons and of the Exploitation of the Prostitution of Others)
- 1953.** Конвенција за политичките права на жените (Convention on the Political Rights of Women)

- 1957.** Конвенција за државјанството на мажените жени (Convention on the Nationality of Married Women)
- 1962.** Конвенција за согласност за склучување на брак, минимум возраст за брак и регистрација на брак (Convention on Consent to Marriage, Minimum Age of Marriage and Registration of Marriages)
- 1967.** Декларација за елиминација на сите форми на дискриминација на жените (Declaration on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women)
- 1975.** Прва светска конференција за жените на Обединетите нации (Мексико Сити) (First United Nations World Conference on Women)
- 1976.** Почеток на декадата на жените на ОН: еднаквост, развој и мир
- 1979.** Конвенција за елиминација на сите форми на дискриминација на жените (ЦЕДАВ) (Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination Against Women, CEDAW)
- 1980.** Втора светска конференција за жените на ОН (Копенхаген) (Second UN World Conference on Women)
- 1985.** Трета светска конференција за жените на ОН (Најроби) (Third UN World Conference on Women): Усвојување Напредни стратегии од Најроби за унапредување на жените до 2000 година (Nairobi Forward-Looking

Strategies for the Advancement of Women to the Year 2000)

- 1994.** Воспоставување на Специјалниот известувач за насилство над жените (Special Rapporteur on Violence against Women)
- 1994.** Конвенција за спречување, казнување и искоренување на насилството врз жените од Белém до Pará (Convention on the Prevention, Punishment and Eradication of Violence against Women of Belém do Pará)
- 1995.** Четврта светска конференција за жените на ОН (Пекинг) (Forth UN World Conference on Women)
- 1998.** Римски статут на Меѓународниот кривичен суд (Rome Statute of the International Criminal Court)
- 1999.** Факултативен протокол на Конвенцијата за елиминација на сите форми на дискриминација на жените (Optional Protocol to the Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women)
- 2000.** Протокол за спречување, сузбивање и казнување на трговијата со луѓе, особено со жени и деца, како на дополнување на Конвенцијата на Обединетите нации против транс-националниот организиран криминал (Protocol to Prevent, Suppress, Punish Trafficking in Persons, Especially Women and Children, supplementing the United Nations

Convention against Transnational Organized Crime)

2000. 23-то специјално заседание на Генералното собрание за „Жени 2000: родова еднаквост, развој и мир за 21-виот век“ (“Women 2000: Gender Equality, Development and Peace for the 21st Century”)

2003. Дополнителен протокол на Африканската повелба за правата на жените (Additional Protocol to the African Charter on Rights of Women)

2005. Разгледување и оценување на Пекиншката декларација и платформа за акција и Исходниот документ од 23-тото специјално заседание на Генералното собрание

ИЗБРАНИ АКТИВНОСТИ

АКТИВНОСТ I: ПАРАФРАЗИРАЊЕ НА ЦЕДАВ

Дел I: Вовед

Оваа активност има за цел да го подобри разбирањето на ЦЕДАВ и посебно е наменета за оние коишто не се правници и коишто не се запознаени со правната терминологија.

Тий на активност: вежба

Дел II: Општи информации за активноста

Цели:

- Подигнување на свеста во врска со женските права.
- Запознавање со правната терминологија.
- Разработување различни становишта во поглед на женските права.
- Дискутирање за правните инструменти коишто се занимаваат со женските права.

Целна група: млади полнолетни лица и возрасни

Големина на групата: 20-25; работа во мали групи и дискусија во цела група

Време: околу 60 минути

Материјал:

Примероци од ЦЕДАВ, хартија, моливи

Потребни вештини:

Читање и парафразирање на правната терминологија, комуницирање, соработување и проценување на различни гледишта.

Дел III: Посебни информации за активноста

Опис на активност/увањето:

Откако ќе ја претставите ЦЕДАВ, модераторот треба да им каже на учесниците да се поделат во групи од по 4-5. На секоја група ќе ѝ биде зададен одреден дел од ЦЕДАВ за да го преведат на НЕПРАВНИЧКИ, секојдневен јазик. Можно е исто така на секоја група да ѝ се даде ист напис или написи, што ќе ја направи дискусијата поинтересна, затоа што различни луѓе можат различно да ги согледаат одредени формулации.

Откако пред сите ќе се презентира резултатот од „преводите“, групата треба да ја разгледа состојбата во својата земја. Дискусијата за сите или за некои од долунаведените прашања може да биде корисна за да се процени што би можело да се измени:

- Дали Вашето општество ги одделува женските права од човековите права? Како се врши таа сегрегација: Според закон? Според обичај?
- Дали се зборува отворено за сегрегацијата? Дали се работи за „животен факт“ за којшто никој навистина не зборува?
- Дали тоа ги засега сите жени? Доколку не, кои жени се најмногу засегнати?
- Опишете конкретни примери за родова сегрегација.
- Како жените реагираат на сегрегацијата?
- Постојат ли човекови права коишто мажите ги уживаат по навика, додека жените

треба да вложат посебен напор за да им се признаат?

- Постојат ли области од животот каде што од жените се очекува да дејствуваат преку посредништво на мажите? Кои се пречките за женската автономија?
- Што предвидува Уставот на Вашата земја за женските права? Постојат ли разлики меѓу реалноста и Уставот?
- Дали сте запознати со некоја судска постапка којашто тековно се води во поглед на женските човекови права? За што се работи? Кои права се засегнати?
- Дали се правниците општо запознати со ЦЕДАВ и со други правни инструменти коишто се занимаваат со женските права?

Практични предлози:

Работата во мали групи од по 4 или 5 лица допушта поинтензивни дискусии и им дава на тивките или срамежливи учесници подобра шанса да земат учество. Сепак, резултатите на групната работа треба секогаш да се презентираат и дискутираат пред сите, со цел да се осигури истото ниво на знаење за сите учесници.

Предлози за варијација:

Активноста може да се спроведе со кој било друг правен документ, во зависност од интересите на учесниците и темите на курсот.

Дел IV: Продолжение

Соодветно продолжение би можело да биде организирање кампања за женските права.

Права во врска со ѝемајна/најјамошни области за исјразување:

Човекови права општо земено, малцински права

АКТИВНОСТ II: ЖЕНСКИОТ И МАШКИОТ ГОВОР НА ТЕЛОТО

Дел I: Вовед

„Она што го кажува е 10% од ѝораката – како го кажува ѝоа е 90%.“ Повеќето луѓе не се свесни за тоа колку говорот на телото влијае врз изгледот и комуникацијата, а уште помалку се свесни за тоа дека жените и мажите комуницираат различно не само со зборови, туку и со движења и гестови.

Тий на активносѝ: единечна вежба/игра со улоги

Дел II: Општи информации за активноста **Цели:**

- Сензибилизирање за комуникација.
- Побудување емпатија.
- Разбирање на родовите улоги.

Целна група: млади полнолетни лица и возрасни; момчиња и девојчиња на 12-годишна возраст.

Големина на групата: 20-25; работа во мали групи и парови, плус сите заедно

Време: околу 60 минути

Подготовка: Осигурете дека учесниците имаат доволно простор за да се движат наоколу.

Потребни материјали: Креативни способности, глумење

Дел III Посебни информации за активноста

Опис на активноста/улогите:

Прво, женските учесници смислуваат ти-

пично женски говор на телото, а машките учесници типично машки говор на телото. Ова вклучува типични положби и начини на одење, седење или зборување со други луѓе во различни ситуации. Учесниците не треба само да зборуваат за говорот на телото, туку и да направат различни гестови и положби. Потоа модераторот треба да им покаже на учесниците родово-специфично однесување и говор на телото во различни ситуации (на пример, на слики или фотографии). Учесниците треба да се обидат да ги имитираат положбите коишто им се покажани и да размислат за нивните чувства во одредена ситуација.

По оваа воведна вежба, групата треба да се подели во парови, пожелно во мешани парови, и да испробаат една од следниве сцени како мала драма којашто треба да ја презентираат пред остатокот од групата:

- Таткото ѝ е лут на ќерката затоа што девојчето се вратило дома доцна.
- Младич се обидува да ѝ пријде на една жена на улица.
- Нова колешка бара помош од колега маж затоа што не знае многу за компанијата.
- Една двојка вечера во ресторан. Плаќаат и заминуваат.

Малите драми треба да се одглумат пред публиката. Можна тема за разговор подоцна би бил ефектот на збунетиот говор на телото, на пример како реагира општеството кога некој маж ќе започне комуникација како жена, и обратно.

Практични предлози:

Може да биде многу интересно искуство за

учесниците да ги сменат женските/машките родови улоги, но исто така може да биде тешко за учесниците кои доаѓаат д култури каде што родовите улоги се многу прецизни и многу се разликуваат. Така, се остава на модераторот да одлучи што може да очекува без ризик од „побуна“.

Дел IV: Продолжение

Соодветно продолжение би било да се анализира интеракцијата меѓу жени и мажи, на пример во текот на дебата или на филм.

Права во врска со ѝемајна/најѝамошни обласѝи за исѝразување:

Човекови права општо земено, малцински права

ЛИТЕРАТУРА

Abiella, Rosalie. 1987. *The Evolutionary Nature of Equality.* in: Mahoney, Kathleen and Sheilah Martin. *Equality and Judicial Neutrality.* Toronto: Carswell.

African Studies Quarterly: <http://web.africa.ufl.edu/asq/v7/v7i4a1.htm>

Amnesty International Australia. *Defending women's rights. Nigeria: Condemnation of the death penalty. Concerns on the implementation of new Sharia-based penal codes.* Available online at: <http://www.amnesty.org.au/women/action-letter09.html>

Amnesty International. *Female Gender Mutilation – A Human Rights Information Pack.* Available online at: <http://www.amnesty.org/ailib/intcam/femgen/fgm1.htm>

Benedek, Wolfgang, Gerd Oberleitner and Esther Kisaakye (eds.). 2005. *Human Rights of Women: International Instruments and African Experiences.* London: Zed Books.

Boletín Red Feminista Latinoamericana y del Caribe contra la violencia doméstica y sexual. Isis, No. 20. July/September 1998.

Bravo, Rosa. 1998. *Pobreza por razones de género. Precisando conceptos. En Género y Pobreza, Nuevas dimensiones.* Santiago de Chile: Editores Isis.

Cook, Rebecca. 1994. *State Accountability under the Women's Convention.* In: *Human Rights of Women.* Philadelphia: University of Pennsylvania.

ECLAC Women and Development Unit. 2000. *The challenge of gender equity and human rights on the threshold of the twenty-first century.* Santiago: ECLAC.

Emily Davison: <http://www.spartacus.schoolnet.co.uk/Wdavison.htm>

Falcón O'Neill, Lidia. 1999. *Historia de los Derechos de las Mujeres. La construcción del Sujeto Político.*

Lima: Seminario Internacional de Derechos Humanos. Movimiento Manuela Ramos.

Inter-American Commission on Human Rights. 2001. Report N°54/01, Case 12.051, Maria da Penha Maia Fernandes. Available online at: <http://www.cidh.oas.org/annualrep/2000eng/ChapterIII/Merits/Brazil12.051.htm>

International Center for Research on Women. 1998. *Information Bulletin: After the Peace: Women in Post-Conflict Reconstruction.* Available online at: <http://www.icrw.org/docs/postconflictinfobulletin.pdf>

ICTR. Summary of the Judgement in Jean-Paul Akayesu Case. ICTR-96-4-T. Delivered on 2 September 1999. Available online at: http://www.un.org/ict/english/singledocs/jpa_summary.html

Kamat, Jyostna. The tradition of Sati in India. Available online at: <http://www.kamat.com/kalranga/hindu/sati.htm>

Karam, Azza. 1998. *Beyond Token Representation.* In: *Women in Parliament: Beyond Numbers.* Available online at: <http://www.idea.int/women/parl/toc.htm>

Kartusch, Anglika, Katharina Knaus and Gabriele Reiter. 2000. *Bekämpfung des Frauenhandels nach internationalem und österreichischem Recht.* Volume 9. Vienna: Studienreihe des Ludwig-Boltzmann-Instituts für Menschenrechte.

Koenig, Shulamith. 1998. *Embracing Women as Full Owners of Human Rights,* In: Haxton, Eva; Olsson, Claes (ed.). *Gender Focus on the WTO.* Uppsala: ICDA.

Koenig, Shulamith and Betty A. Reardon. 2001. *Passport to Dignity.* New York: PDHRE.

Moller Okin, Susan. 1998. *Justice, Gender and the family.* New York: Basic Books.

Neuhold, Brita and Birgit Henökl. 2000. *Women's Rights – Human Rights: From Dream to Reality.* Vienna: Austria Service for Development Co-Operation.

Neuhold, Brita, Renate Pirstner-Ebner and Silvia Ulrich. 2003. *Menschenrechte – Frauenrechte*. Vienna: Studienverlag.

NGO Committee on UNICEF. 2000. *Factsheet: Girl Child Health Issues*. Available online at: <http://www.girlsrights.org/factsheets/health.pdf>

Niarchos, Catherine M. 1995. *Women, War, and Rape: Challenges Facing The International Tribunal for the Former Yugoslavia*. In: *Human Rights Quarterly* 17 (1995). pp. 649-690.

Pandjarian, Valeria. 2003. *Investigating and Analyzing a Strategy*. In: *Women, Law and Development International*. São Paulo: Cladem Brazil.

People's Decade for Human Rights Education. 2002. *Passport to Dignity*. New York: PDHRE.

People's Decade for Human Rights Education. 2002. *Women hold up the Sky*. New York: PDHRE.

People's Decade for Human Rights Education. 1999. *Between their Stories and our Realities*. New York: PDHRE

PLCPD – Philippine Legislators's Committee on Population and Development Foundation Inc: <http://www.plcpdfound.org>

Power, Carla. 2002. *The Shackles of Freedom. The end of communism was supposed to make life better for women. Has it?*. In: *Newsweek International*. Available online at: <http://www.cdi.org/russia/johnson/6142-2.cfm>

Reimann, Erich. 1996. *Germany Breaks Up Sex Slave Ring*. In: *Associated Press*.

Resolution A/Res/48/104 from 20 December 1993. *Declaration on the Elimination of Violence against Women*.

Rome Statute of the International Criminal Court: <http://www.ohchr.org/english/law/criminalcourt.htm>

Robinson, Mary. 2000. *Women Uniting for Peace. Statement by the United Nations High Commissioner for Human Rights and Secretary-General of the World Conference against Racism*. Available online at: <http://www.unhchr.ch/huricane/hurricane.nsf/0/DD6773BCD73D1F478025689C005B52B7?opendocument>

Seifert, Ruth. 1996. *The Second Front: The Logic of Sexual Violence in Wars*. In: *Women's Studies International Forum* 19 (1/2). pp. 35-43.

Shiva, Vandana. 1998. *Monocultures, Monopolies, Myths and The Masculinisation of Agriculture*. Available online at: <http://gos.sbc.edu/s/shiva2.html>

Torrevillas, Domini M. 2002. *Why I am for House Bill 4110*. Available online at: http://www.remedios.com.ph/fhtml/mk4q2002_wiaf.htm

United Nations - Division for the Advancement of Women: <http://www.un.org/womenwatch/daw>

United Nations. 2004. *Report of the Committee on the Elimination of Discrimination against Women*. New York.

United Nations. 2001. *Multilateral Treaty Framework: An Invitation to Universal Participation, Focus 2001: Right of Women and Children*. New York.

United Nations. 2000. *Women, Peace and Security, Study submitted by the Secretary-General pursuant to Security Council resolution 1325 (2000)*.

Vlachova, Marie, Biason, Lea (ed.). 2005. *Women in an Insecure World*. Geneva: Geneva Centre for the Democratic Control of Armed Forces (DCAF).

ДОПОЛНИТЕЛНИ ИНФОРМАЦИИ

African Union:
www.african-union.org

Campaign for a Latin American and Caribbean Convention on Sexual Rights and Reproductive Rights: www.convencion.org.uy

CLADEM – Latin American and Caribbean Committee for the Defense of Women Rights: www.cladem.org

Economic Commission for Latin America and the Caribbean: <http://www.eclac.org>

Equality Now:
<http://www.equalitynow.org>

International Council of Women:
<http://www.icw-cif.org>

Terre des Femmes:
<http://www.terredesfemmes.de>

Organization of American States:
<http://www.oas.org>

People's Movement for Human Rights Education:
<http://www.pdhre.org>

RSMLAC – Latin American Women's Health Network:
<http://www.rsmlac.org>

United Nations: Commission on the Status of Women:
<http://www.un.org/womenwatch/daw/csw>

United Nations: Committee on the Elimination of Discrimination against women:
<http://www.un.org/womenwatch/daw/cedaw>

United Nations: Division for the Advancement of Women: <http://www.un.org/womenwatch/daw>

ВЛАДЕЕЊЕ НА ПРАВОТО И ПРАВИЧНО СУДЕЊЕ

ВЛАДЕЕЊЕ НА ПРАВОТО ВО
ДЕМОКРАТСКИ ОПШТЕСТВА

ПРАВИЧНО СУДЕЊЕ – ОСНОВЕН ЕЛЕМЕНТ
НА ВЛАДЕЕЊЕТО НА ПРАВОТО

ЕЛЕМЕНТИТЕ НА ПРАВИЧНО СУДЕЊЕ

*„Владеењето на правото е повеќе од формална употреба на
правни инструменти, тоа е исто Владеење на правдата и
на Заинтересата за сите припадници на општеството од
прекумерна сила на власта.“*

Меѓународна комисија на правници. 1986 година.

НАСТАН ЗА ИЛУСТРАЦИЈА

На 16 декември 1988 година, рано изутрината, г. А беше уапсен во неговиот дом согласно со оддел 12 од британскиот Закон за спречување тероризам од 1984 година, а во врска со обид за извршување бомбашки напад врз воен персонал. Г. А беше одведен во полициската станица Каслриг. Тој тврди дека по пристигнувањето веднаш побарал да го види својот адвокат. Пристапот до адвокатот му бил одолен. Г. А беше притворен согласно Наредбата за докази во кривичните предмети од 1988 година. Незапознат со овој нов закон, г. А повторно побарал консултација со адвокат и ова барање му беше одбиено. Истиот ден г. А беше испрашуван пет пати од страна на два тима, составени од по два детективи. Последното испрашување се случи на полноќ.

На 17 декември 1988 година, г. А му се пожали на лекарот за лошо постапување за време на две испрашувања од претходниот ден. Лекарот запишал во своите белешки дека г. А наводно бил постојано удиран со штаканици и повремено удиран со тупаници во задниот дел од главата за време на второто и третото испрашување и дека бил неколку пати удиран со тупаници во stomакот.

Последователно, шестото, седмото и осмото испрашување на г. А се случија тој ист ден. За време на шестото испрашување, г. А го прекинал молчењето и дал детални одговори

на голем број прашања, признавајќи дека бил вмешан во склопувањето и во поставувањето на бомбата. За време на седмото испрашување, г. А потпишал подолга изјава во која што прилично детално се опишува неговата улога во заговорот за поставување и детонирање на бомбата.

На 18 декември 1988 година, на г. А му беше дозволено да се консултира со својот адвокат, којшто ги забележа наводите за лошо постапување со г. А. Адвокатот одлучи да не ги упати овие поплаки до полицијата.

На 19 декември 1988 година, г. А заедно со други лица беше обвинет и изведен пред Судот во Белфаст за заговор за предизвикување експлозии, поседување експлозивни направи со намера, заговор за убиство и членство во Ирската Републиканска Армија.

На 17 септември 1990 година, судењето на г. А, заедно со уште еден сообвинет, започна во Кралскиот суд во Белфаст пред судија-поединец, без присуство на порота. Г. А изјави дека не е виновен. Случајот на обвинителството беше заснован врз признанијата на г. А дадени во текот на испрашувањето, а посебно врз писмените изјави што тој ги потпишал. Г. А не сведочеше на судењето. Па сепак, судијата го осуди г. А на дваесет години затворска казна.

Европскиот суд за човекови права одлучуваше по овој случај на 6 јуни 2000 година. При тоа, Судот утврди дека во случајот било повредено правото на правично судење предвидено во член 6 од Европската конвенција за човекови права.

(Извор: **Европски суд за човекови права. 2000 година.** Меги против Обединетото кралство на Велика Британија и Северна Ирска (**European Court of Human Rights. 2000.** Magee v. The United Kingdom.) Достапно на интернет страницата: <http://www.worldlii.org/eu/cases/ECHR/2000/216.html>)

ПРАШАЊА ЗА ДИСКУСИЈА:

1. Што мислите кои се причините за третманот на г. А?
2. Кои права се повредени во случајот?
3. Доколку адвокатот на г. А беше повикан порано, дали ќе се изменеше ситуацијата?
4. Што може да се направи за да се спречат слични ситуации?
5. Дали имате сознанија за некои меѓународни системи за заштита коишто би можеле да се искористат во вакви случаи?

ТРЕБА ДА СЕ ЗНАЕ

1. ВОВЕД

Замислете се себеси како седите во судница без да имате поим зошто. Станувате уште позбунети кога судијата почнува да го чита обвинението – кривичното дело за коешто сте обвинети никогаш порано не се сметало за противзаконско дело, бидејќи не е предвидено во постечкото законодавство. Никој не одговара на Вашите прашања, Вие се чувствувате сосема немоќни да се браните, а немате пристап до правен застапник. Што е уште полошо, кога започнува сослушувањето на сведоците, сфаќате дека барем еден од нив зборува на јазик којшто не го разбирате, а нема преведувач. За време на судењето, дознавате од судијата дека ова е второ рочиште и дека првото се водело без Ваше присуство. Колку подолго се одвива постапката, толку појасно станува дека сите се убедени во Вашата вина, и дека единственото вистинско прашање е каква ќе биде казната...

Овој пример покажува што се случува кога гаранциите за **правично судење** се прекршени. Правото на правично судење, коешто уште се нарекува „правично спроведување на правдата“, е едно од камен темелниците на демократското општество коешто го почитува владеењето на правото.

Владеење на правото

Владеењето на правото минува и се однесува на многу различни области и опфаќа политички, уставни и правни аспекти, како и аспекти на човековите права. Секое општество коешто ја поддржува демократијата мора да ги признае човековите права и приматот на правото како основни принципи.

☞ *Право на демократија.*

И покрај тоа што владеењето на правото е камен темелник на демократското општество, не постои целосен консензус во однос на сите негови елементи. Меѓутоа, општо е прифатено дека граѓаните се заштитуваат од самоволните дејствија на органите на државна власт само доколку нивните права се предвидени во законот. Законот мора да биде **јавно познат, еднакво применуван и ефективно спроведуван**. Па така станува очигледно дека вршењето на државната власт мора да се темели врз закони, коишто се во согласност со уставот, и имаат за цел зачувување на слободата, правдата и правната сигурност.

„Да, владеењето на правото зајочнува дома. Но на йременогу месиа йоа осйанува неосйварливо. Омразиа, коруицијаиа, насилсйвойо и исклученосиа йоминувааи без никаква оишйиа. На ранливиите лица им недосйасува ефикасен избор, а моќниите манијулирааи со закониие за да ја задржаи власиа и да акумулирааи богайсйиво. Понекогаи дури и на неоиходнаиа борба йроийив йероризмои й се дозволува нейоийребно да йосеѓне йо човековиите слободи.“

Кофи Анан, генерален секретар на ОН.
2004 година.

Во 1993 година, на **Светската конференција на ОН посветена на човекови те права во Виена** повторно се потврди неделивата врска меѓу принципот на владеење на правото и заштитата и унапредувањето на човековите права. Се призна дека отсуството на владеење на правото е една од главните пречки за остварување на човековите права. Владеењето на правото обезбедува основа за праведно управување со односите меѓу луѓето, на тој начин поттикнувајќи ја разновидноста на тие односи. Тоа претставува основен столб на демократскиот процес. Владеењето на правото исто така осигурува **одговорност** и

обезбедува механизам за контрола на оние коишто се наоѓаат на власт.

Историски развој на владеењето на правото

Корените на принципот на владеење на правото можат да се најдат уште кај грчките филозофи како Аристотел, коишто го претпочитале владеењето на правото во однос на владеењето со дискреција. Следен чекор може да се најде во Средновековна Англија, каде што, во 1066 година, беше воспоставена централна управа од страна на Вилијам Освојувачот. И покрај тоа што кралот ја отелотворувал централната извршна, законодавна и судска власт, самиот тој не стоел над законот – законот е тој којшто него го направил крал. Последователно, судовите на обичајното право и парламентот, заедно со благородништвото, го зајакнаа нивното влијание во националниот систем, изградувајќи ја првата парламентарна монархија во Европа. Камен темелниците во развитокот на владеењето на правото беа *Магна Карта* (Magna Charta) (1215 година), со којашто на благородништвото им се дадоа одредени граѓански и политички права и *Заколот Хабеас Корпус* (Habeas Corpus Act) (1679 година), со којшто на луѓето во притвор им се даде непобитното право да бидат известени зошто им е ограничена слободата.

Во Европа, принципот на владеење на правото доби значење во контекст на граѓанските револуции во целиот тек на 17-тиот и

18-тиот век. Денес, владеењето на правото претставува основен принцип на националните и регионалните институции низ светот.

Владеење на правото, правично судење и човека безбедност

Човековата безбедност е вкоренета во владеењето на правото и во правичното судење и не може да се реализира без нив. Принципите на владеење на правото и на правично судење директно придонесуваат за безбедноста на лицето и гарантираат дека никој нема да биде, на произволна основа, кривично гонет и уапсен и дека на секогму се обезбедува правичен судски процес, којшто го води независен и непристрасен судија. Правичноста на судските постапки е составен дел од правдата и ја осигурува довербата на граѓаните во јурисдикцијата којашто се темели врз правото и којашто е непристрасна.

Понатаму, силниот судски систем врши не само корективна, туку и силна превентивна функција; тој може да помогне во намалување на стапките на криминал и корупција, на тој начин придонесувајќи кон ослободување од страв. Во пост-конфликтните ситуации, како на пример, во Босна и Херцеговина, особено е значајно повторно да се воспостави владеење на правото и правото на правично судење, со цел да се зајакне човековата безбедност по пат на сигурност на законот, непристрасно спроведување на правдата и добро управување. Овие се клучните средства

»...йоддршкаџа за човековиџе љрава и владеењето на љравото всушност се насочени кон љодобрување на човековата безбедност. Оџиџе-сџваџа коиџџо џо љочџџувааџ владеењето на љравото, не џ овозможувааџ на изврџнаџа власџ да има бланкеџни овласџувања дури и љри сџравување со исклучџџелни сџџуаџии. Тџе џи љрифакааџ виџџалниџе улоџи на судскаџа и законодавнаџа власџ во осџџурувањеџо дека владиџе заземааџ урамноџежен и законски љрисџџаџ кон сложенџџе љрашања од национален инџџерес.“

Луиз Арбур, висок комесар за човекови права на ОН. 2004 година.

со коишто граѓаните ќе можат да ја повратат довербата и вербата во државата и нејзините власти.

Што се однесува до економскиот раст и развојот, поволната клима за инвестиции исто така многу зависи од добро функционален управен и судски систем. Оттука, економскиот напредок и социјалната благосостојба, коишто осигуруваат социјална и економска сигурност и директно придонесуваат за ослободување од немаштија, исто така зависат од владеењето на правото и од правичното судење.

Правичното судење како основен елемент на владеењето на правото

Владеењето на правото значи, пред сè, постоење и ефективно спроведување на закони со кои јавноста е запознаена и кои се недискриминаторски. За таа цел, државата треба да воспостави институции коишто го чуваат правниот систем, вклучувајќи ги судовите, обвинителствата и полицијата. Овие институции и самите се обврзани со гаранциите за човекови права предвидени во универзалните и регионални договори за заштита на човековите права, какви што се Меѓународниот пакт за граѓански и политички права (МПГПП), Европската конвенција за човекови права, Американската конвенција за човекови права и Африканската повелба за човекови и народни права.

Важно е да се напомене дека неколку меѓународни договори за човекови права, како МПГПП, Конвенцијата за правата на детето, Африканската повелба за правата и благосостојбата на детето и Американската конвенција за човекови права, посебно се однесуваат на **малолетните лица**. На пример, во член 6 и член 14 од МПГПП се предвидува дека во постапката против малолетни лица, ќе се има во предвид нивната возраст и пожелно е да се промовира нивна рехабилитација односно превоспитување. Ова значи дека државите треба да изготват законодавство со кое ќе се уредат важни прашања како што се: минималната возраст на којашто малолетното лице може да биде обвинето за кривично дело, крајната возрасна граница на којашто лицето сè уште се смета за малолетно, постоењето на специјални судови и

постапки, законите коишто ги регулираат постапките против малолетните лица и како сите овие посебни аранжмани за малолетните лица ја земаат предвид „*пожелноста за промовирање на нивна рехабилитација*“. Во летото и есента 2002 година, серија убиства го тероризираа Вашингтон. Десет луѓе беа убиени со снајпер во убиствената треска којашто траеше цел месец, други тројца беа тешко повредени. На 24 октомври 2002 година, полицијата уапси двајца мажи: 42-годишниот Џон Ален Мухамад и неговиот 17-годишен пријател, Џон Ли Малво. Вториот, иако беше малолетен, се соочи со судски процес во Вирџинија, каде постоеше можност да биде осуден на смрт. Ова поттикна јавната дебата во САД за тоа дали смртната

казна може воопшто да биде оправдана за 17-годишник. На 23 декември 2003 година, откако го осуди за убиство за неговиот удел во снајперските напади, поротата во Чиспик, Вирџинија, одлучи да ја отфрли смртната казна и да препорача изрекување доживотна казна затвор, без право на помилување. На 10 март 2004 година, Џон Ли Малво беше официјално осуден на препорачаната казна. (Извор: **Американска адвокатска асоцијација (American Bar Association)**: <http://www.abanet.org/crimjust/juvjus/malvo.html/>) На 1 март 2005 година, Врховниот суд на САД, со едно своја значајна одлука, го укина погубувањето на деца сторители на кривични дела (оние коишто имале под 18 години во време на извршување на кривичното дело).

Евидентирани погубувања на деца сторители на кривични дела од 1990 година			
Година	Евидентирани погубувања на деца сторители на кривични дела	Вкупно евидентирани погубувања во светот	Земји во коишто се извршуваат погубувања на деца сторители на кривични дела (бројките на пријавените погубувања се дадени во згради)
1990	2	2029	Иран (1), САД (1)
1991	0	2086	
1992	6	1708	Иран (3), Пакистан (1), Саудиска Арабија (1), САД (1)
1993	5	1831	САД (4), Јемен (1)
1994	0	2331	--
1995	0	3276	--
1996	0	4272	--
1997	2	2607	Нигерија (1), Пакистан (1)
1998	3	2258	САД (3)
1999	2	1813	Иран (1), САД (1)
2000	6	1457	Конго (Демократска Република) (1), Иран (1), САД (4)
2001	3	3048	Иран (1), Пакистан (1), САД (1)
2002	3	1526	САД (3)
2003	2	1146	Кина (1), САД (1)
2004	4	3797	Кина (1), Иран (3)
2005	8	Недостапни	Иран (8)

(Извор: **Amnesty International**: <http://web.amnesty.org/pages/deathpenalty-children-stats-eng>)

2. ДЕФИНИЦИЈА И ОПИС НА ПРАВИЧНОТО СУДЕЊЕ

Што е правично судење? Правото на правично судење се однесува на спроведувањето на правдата и во граѓански и во кривичен контекст. На почетокот, важно е да се разбере дека правилното спроведување на правдата има два аспекти: институционален (на пример, независност и непристрасност на судот) и процедурален (на пример, правичност на судењето). Принципот на правично судење поткрепува цела низа индивидуални права со коишто се осигурува правилното спроведување на правдата од моментот на сомневање до извршувањето на пресудата.

Минимум стандарди за правата на обвинетото лице:

1. Сите лица се еднакви пред судовите и трибуналите и имаат право на минимум гаранции за правично судење со полна еднаквост;
2. Секој има право на слободен пристап до ефективни, правични правни лекови;
3. Судот е надлежен, независен, непристрасен и воспоставен со закон;
4. Секој има право на правично и јавно судење; така, општата јавност може да биде исклучена само во определени случаи;
5. Секој којшто е обвинет за кривично дело има право да се смета за невин сè додека не се докаже дека е виновен според законот;

6. Секој има право да му се суди без непотребно одолжување;
7. Секој има право да му се суди во негово присуство. Обвинетото лице има право да се брани лично или преку правен застапник којашто самиот ќе ја избере; доколку нема правен застапник или бранител, ќе биде известен за ова право; секогаш кога тоа го налагаат интересите на правдата, на обвинетото лице ќе му се назначи бесплатен бранител доколку самиот тој нема доволни средства за да плати;
8. Обвинетото лице има право да ги испрашува или да бидат испрашани во негово име сведоците коишто сведочат против него, како и да се обезбеди присуство и испитување на сведоци во негово име. Обвинетото лице има право да не биде принудено да сведочи против себе или да признае вина;
9. Обвинетото лице има право на бесплатна помош од толкувач доколку не го разбира или зборува јазикот којшто се користи во постапката пред судот;
10. Никој нема да се смета за виновен за кривично дело сторено со дејствие или со пропуштање, а коешто не било предвидено како кривично дело според националното или меѓународното право во времето кога било извршено. Исто така, нема да се изрече потешка казна од онаа којашто била пропишана во времето кога било извршено кривичното дело.

(Извор: Извадок од основните **Инструменти на човекови права на ОН (UN Human Rights instruments)**)

Меѓународните одредби, како на пример онаа содржана во член 14 од МПГПП за правото на правично судење се однесуваат на сите судови и трибунали, независно од тоа дали тие се обични или специјализирани. Во многу земји, постојат **воени или специјални судови** коишто му судат на цивилното население. Многу често, причината за воспоставување на такви судови е да се овозможи примена на вонредни процедурални правила, коишто не се усогласени со нормалните стандарди на правдата. Иако Меѓународниот пакт не ги забранува ваквите видови судови, сепак, условите коишто се предвидени во пактот, јасно укажуваат дека овие судови можат да им судат на цивилните лица само во исклучителни случаи и под услови коишто целосно ги гарантираат одредбите содржани во член 14.

Најважните одредби во врска со владеењето на правото и правичното судење

1948. Универзална декларација за човекови права, член 6, 7, 8, 9, 10, 11
1948. Американска декларација за правата и должностите на човекот, член XXVI
1949. Женевска конвенција (III) во врска со третманот на воените заробеници, член 3 (г) (не-меѓународен вооружен судир), член 17, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 88 (меѓународен вооружен судир) (Geneva Convention (III) relative to the Treatment of Prisoners of War)
1949. Женевска конвенција (IV) во врска со заштитата на цивилните лица во време на војна, член 3 (г) (не-меѓународен

вооружен судир), член 33, 64, 65, 66, 67, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 76 (меѓународен вооружен судир) (Geneva Convention (IV) relative to the Protection of Civilian Persons in Time of War)

- 1950. Европска конвенција за заштита на човековите права и основните слободи, член 6, 7
- 1965. Меѓународна конвенција за елиминација на сите форми на расна дискриминација, член 5 (а), 6
- 1966. Меѓународен пакт за граѓански и политички права, член 9, 11, 14, 15, 16, 26
- 1969. Американска конвенција за човекови права, член 8, 9
- 1977. Дополнителен протокол на Женевските конвенции од 12 август 1949 г., којшто се однесуваат на заштитата на жртвите во меѓународните вооружени судири Протокол (I), член 44 (4), 75
- 1977. Дополнителен протокол на Женевските конвенции од 12 август 1949 г., којшто се однесуваат на заштитата на жртвите во не-меѓународните вооружени судири Протокол (II), член 6
- 1979. Конвенција за елиминација на сите форми на дискриминација на жените, член 15
- 1981. Африканска повелба за човекови и народни права (Повелба од Банџул), член 7, член 26
- 1984. Конвенција против тортура и други облици на сурово, нечовечно или по-

нижувачко однесување или казнување, член 15

- 1984. Протокол бр. 7 на Конвенцијата за заштита на човековите права и основни слободи, членови 1, 2, 3, 4
- 1985. Основни принципи и независност на судството на ОН (UN Basic Principles and the Independence of the Judiciary)
- 1985. Стандарди на ОН за минимални правила за спроведување правда врз малолетни лица (Пекиншки правила) (UN Standard Minimum Rules for the Administration of Juvenile Justice (Beijing Rules))
- 1985. Интер-американска конвенција за спречување и казнување тортура
- 1989. Конвенција за правата на детето, членови 37, 40
- 1990. Основни правила на ОН за улогата на адвокатите (UN Basic Principles on the Role of Lawyers)
- 1990. Водечки принципи на ОН за улогата на обвинителите (UN Guidelines on the Role of Prosecutors)
- 1994. Интер-американска конвенција за спречување, казнување и искоренување на насилството над жените, член 4 (f), (e)
- 1994. Арапска повелба за човекови права, член 6, 7, 8, 9, 10, 16, 18, - не ратификувана) (Arab Charter on Human Rights)
- 1998. Декларација за бранителите на човековите права, член 9 (Declaration on Human Rights Defenders)

Еднаквост пред законот и пред судот

Гаранцијата на еднаквоста е еден од општите принципи на владеењето на правото. Таа ги забранува дискриминаторските закони и го вклучува правото на еднаков пристап до судовите и еднаков третман од страна на судовите.

Нејзиниот најзначаен практичен аспект е **еднаквоста на оружјето**, којшто се состои од идејата дека секоја страна во постапката треба да има еднаква можност да го претстави својот случај и дека ниту една страна не треба да ужива каква било значителна предност во однос на нејзиниот противник.

Другиот аспект на еднаквиот третман од страна на судовите се состои во тоа што секое обвинето лице има право со него да се постапува еднакво како и со обвинетите лица во слична ситуација, без дискриминација врз каква и да е основа. Меѓутоа, во овој контекст треба да се има на ум дека еднаквиот третман не значи идентичен третман. Тоа значи дека онаму каде што објективните факти се слични, третманот од страна на управниот и судскиот систем мора да биде сличен, но онаму каде што утврдените факти се различни, принципот на еднаквост бара различен третман.

Пристап до ефективни, правични правни лекови

Нормите за правично судење предвидуваат голем број елементи, коишто го сочинуваат правичното спроведување на правдата. До

некој степен, овие елементи можат да се сфатат како опишување на општите карактеристики на судските институции и како сумирање на широките параметри според коишто на крајот може да се суди за правичноста на некоја постапка. Сепак, пред да се пристигне до точката каде што можат да се направат такви проценки, на поединецот мора да му се даде можност да биде сослушан и да го изложи неговиот случај.

Едно важно прашање коешто се покренува во случаите на наводна повреда на правото на пристап до судот е тоа дека државата не може да ја ограничи или елиминира судската заштита во одредени области или за одредени категории поединци.

Слободен пристап до судот не треба да се гарантира само во контекст на граѓанските парници. Тој е подеднакво важен за правилно водење и решавање на кривичните предмети, затоа што обезбедува заштита од пресуда донесена од некој судски орган којшто не ги исполнува критериумите за правично судење.

Независност и непристрасност

Еден од основните елементи на еден функционален систем на владеење на правото е улогата на независните и непристрасни судови во правниот систем. Според принципот на поделба на власта, судската власт мора да биде сосема одвоена од законодавната и извршната власт.

Во Извештајот на Амнести Интернешенел за 2005 година се истакнува дека во Египет продолжуваат да се спроведуваат судења на цивилни лица пред судовите воспоставени со итно законодавство, вклучувајќи ги судовите за државна безбедност. Случаите коишто ја засегаат национална безбедност или обвиненијата поврзани со „тероризам“ честопати биле судени пред воени судови. Овие судови го негираат правото на независно и непристрасно судење, како и правото на целосно преиспитување пред повисок суд.

Независноста на судиите е еден од столбовите за независно судство. Доколку судиите можат да се менуваат во кое било време од страна на владата или други власти, нивната институционална независност не е обезбедена. Понатаму, доколку било судовите или самите судии се наоѓаат под контрола или влијание на неправосудни субјекти, не може да се осигури правично судење. Примери за таква контрола се: услови за плаќање на судиите, можноста други две власти да им даваат упатства на судовите, или закани за преместување на судии на други работни места доколку нивните одлуки не се во согласност со очекувањата или упатствата.

Судските одлуки не можат да се менуваат од страна на несудска власт, освен во случајот на уставно признати амнестији, коишто обично ги дава шефот на државата.

Нормите за правично судење не бараат никаква специфична структура на судиите, коишто може да се состојат само од професионални судии, комбинирани совети од професионални судии и судии поротници или други слични комбинации. Сепак, постојат меѓународни стандарди за независноста на судството коишто, исто така, вклучуваат одредби за изборот односно именувањето на судиите. Ниту еден меѓународен инструмент за човекови права не бара судење со порота. Меѓутоа, онаму каде што земјата има воспоставено систем на пороти, барањата за независност и непристрасност исто така се однесуваат и на поротите.

Јавен претрес

Со цел да се поттикне довербата во спроведувањето на правдата и да се осигури правично сослушување на странките, постапката треба да биде отворена за општата јавност. Според максимата дека правдата не треба само да се спроведе, туку треба и да се види како се спроведува, јавноста има право да знае како се спроведува правдата и какви одлуки се донесени. За едно јавно рочиште потребни се усни сослушувања во однос на меритумот на спорот или случајот, коешто треба да се одржи јавно и на место каде што можат да присуствуваат припадниците на јавноста и на печатот. Во оваа смисла, информациите во врска со времето и местото на усните сослушувања мора да бидат јавно објавени од страна на судовите. Принципот на јавност мора целосно да се почитува, освен

доколку постои причина којашто дозволува исклучување на јавноста.

Причините за **ограничувања** на јавноста се изложени во самите меѓународни инструменти, односно моралните норми (на пример, претреси коишто се однесуваат на сексуални деликти), зачувување на јавниот ред (главно во судницата) и националната безбедност во демократските општества или кога интересите на приватниот живот на странките тоа го налага, како и во посебни околности кога јавноста може да го загрози донесувањето на праведна и соодветна пресуда.

Сепак, дури и во случаи во коишто јавноста е исклучена од судењето, **пресудата мора**, со одредени строго дефинирани исклучоци, како што се интересот на малолетни лица или семејните работи, **да биде јавно објавена**.

Право на презумпција на невиност

Правото на презумпција на невиност значи дека секој којшто е обвинет за кривично дело има право да се смета за невин и ќе се третира како невин сè додека или доколку не се докаже дека тој/таа е виновен/на според законот преку правично судење. Овој принцип се применува на лицето од моментот на постоење на основи на сомневање и завршува кога осудителната пресуда конечно ќе се потврди. Така, во кривичните предмети, обвинителството треба да ја докаже вината на обвинетиот, а доколку постои основано сомнение за неговата вина, обвинетиот не смее да се огласи за виновен.

Правото на презумпција на невиност бара од судиите и поротите да се воздржат од донесување избрзани пресуди за кој било случај. Ова исто така се однесува на сите други овластени службени лица коишто се дел од постапката. Сепак, треба да се има предвид дека не постои прекршување на ова право, тогаш кога властите ја информираат јавноста за кривичните истраги и при тоа именуваат осомничено лице, освен доколку не постои изјава дека лицето е виновно.

Правото на обвинетиот да се брани со молчење и правото да не биде принуден да сведочи против себе или да ја признае вината исто така спаѓаат под принципот на правото на презумпција на невиност. Правото на молчење исто така наложува молчењето да не се зема предвид во одредувањето на вината или невиноста, пред започнување на истрагата од страна на обвинителот. Правото на обвинетиот да не биде принуден да се сведочи против себе или да ја признае вината подразбира забрана за впуштање во каква било форма на притисок.

Право на судење без непотребно одолжување

Периодот којшто треба да се разгледува, согласно со членовите коишто се однесуваат на непотребното одолжување, го вклучува не само времето до започнувањето на судењето, туку и целокупното времетраење на постапката, вклучувајќи и можна жалба до повисок суд, сè до врховниот суд или друга конечна судска инстанца.

Што претставува разумно времетраење на судењето се разликува во зависност од природата на случајот којшто се разгледува. Проценката за тоа што може да се смета за непотребно одолжување зависи од околностите на случајот, како што се сложеноста на случајот, однесувањето на страните, засегнатите права и интереси на подносителот на жалбата и однесувањето на властите.

Понатаму, треба да се земе предвид дека во кривичното право, правото на правично судење без непотребно одолжување исто така е право и на жртвите. Принципот којшто се наоѓа во основата на ова правило многу добро е изразен со изреката: *„одолжената правда е ускрајена правда“*.

Право на обвинетиот да се брани сам или преку правен застапник и право да му се суди во негово присуство

Секој којшто е обвинет за кривично дело има право да се брани сам, лично или преку правен застапник. Правото на бранител во претходните фази на кривичната постапка е јасно поврзано со правото на одбрана за време на судењето. Во одредбите општо се наведува дека при одлучувањето за обвинение за кривично дело против кое било лице, тоа лице има право *„да му се суди во негово присуство и да се брани лично или преку правен застапник или браник којшто самиот ќе го избере; доколку нема правен застапник, ќе биде известен за ова право; во случај кога тоа го налагаат интересите на правдата, на обвинетиот ќе му се назначи бесplatен*

браниител доколку тој нема доволни средства за да илати“ (член 14 (3г) од МПГПП).

Содржина на правото да се брани лично или преку правен застапник и на правото да се суди во присуство на обвинетиот

- право да се суди во присуство на лицето;
- да се брани лично;
- самото да си избере бранител;
- да биде информирано за правото на бранител; и
- да добие бесплатна правна помош.

Во зависност од тежината на можната казна, државата не е обврзана да му назначи на обвинетиот правен застапник во секој случај. На пример, Комисијата за човекови права на ОН смета дека на секое лице коешто е обвинето за кривично дело казниво со смртна казна мора да му се назначи бранител. Меѓутоа, доколку лицето е обвинето за брзо возење, тоа нема по секоја цена право да му се назначи бранител на трошок на државата. Според Интер-американскиот суд за човекови права, мора да се обезбеди адвокат бранител доколку тоа е потребно за да се осигури правично судење.

Кога се назначува бранител, треба да се земе во обзир дека обвинетото лице има право на искусен, компетентен и ефикасен адвокат на одбраната. Обвинетите исто така имаат право на доверливи консултации со нивните адвокати бранители.

И покрај тоа што постои правото да се суди во присуство на обвинетиот, можат да се

одржуваат и судења во отсуство (*in absentia*), во исклучителни случаи и заради оправдани причини, при што во овие случаи многу повеќе е неопходно строго придржување до правата на одбрана.

Право на повикување и испрашување сведоци или нивно испрашување од име на обвинетото лице

Оваа одредба е изработена со цел да му се гарантираат на обвинетото лице истите правни овластувања во однос на обезбедување присуство на сведоците и испрашување или накрсно испрашување на кој било сведок, којшто е предложен од страна на обвинителството. Со одредбата се осигурува можност за одбраната да ги испрашува сведоците коишто ќе понудат докази во нејзина корист, како и да се проверат доказите против обвинетиот. Постојат неколку ограничувања во врска со испрашување на сведоците на обвинителството. Тие стапуваат ва сила врз основа на поведението на обвинетото лице, односно доколку сведокот основано стравува од одмазда или доколку сведокот стане недостапен.

Право на бесплатна помош од толкувач

Доколку лицето не го разбира или зборува јазикот на којшто се води постапката пред судот, има право на бесплатна помош од толкувач, вклучително и писмен превод на документите. Правото на толкувач подеднакво важи и за државјаните и за странците коишто недоволно добро го познаваат јазикот на судот. Правото на толкувач може да го побара осомничениот или обвинетиот во моментот

на испитување од страна на полицијата, од страна на истражен судија или во текот на судењето. Во текот на постапката, толкувачот им преведува усно на обвинетото лице и на судот.

Принципот на “*nulla poena sine lege*”

Латинската изрека “*nulla poena sine lege*” едноставно значи дека никој не може да се огласи за виновен за дела коишто не биле забранети со закон кога биле извршени, иако оттогаш законот се изменил. Согласно тоа, не може да се изрече повисока казна од онаа којашто била пропишана и се применувала во времето на извршување на кривичното дело. Ова таканаречено **неретроактивно дејство** на законот осигурува дека лицето коешто се придржува до законите нема да се најде во опасност одеднаш да биде казнето за дела кои првично биле законити. Токму затоа, примената на принципот на неретроактивност е неизбежна за правната сигурност.

Право на гаранција

Во повеќето законодавства се предвидува право на гаранција, односно ослободување на обвинетиот со полагање на финансиско обезбедување додека се чека да започне судската постапка. Кога постои, правото на ослободување со гаранција не смее да биде ускратено и не смее да се спроведува на произволен и прекумерен начин и покрај тоа што судијата обично има одредена дискреција при донесувањето на такво решение.

3. МЕЃУКУЛТУРНИ ПЕРСПЕКТИВИ И КОНТРОВЕРЗНИ ПРАШАЊА

Принципот на владеење на правото е општо признат. Сепак, можат да се најдат значителни културни разлики кога се споредува толкувањето на содржината на владеењето на правото во различни земји. Најочигледна разлика е онаа меѓу американското и азиското сфаќање. Американските правници имаат тенденција да му припишуваат специфични карактеристики на нивниот правен систем, како што е судењето со порота, широки права на обвинетите и многу јасна поделба на власта во однос на владеењето на правото, додека азиските правници ја нагласуваат важноста од редовна и ефикасна примена на законот, без задолжително подредување на државните власти. Оваа тесна концепција, која е подобро окарактеризирана како *владеење според правото* отколку како *владеење на правото*, е тесно поврзана со поимот за „азиски стил на демократија“.

Разликите врз основа на половата припадност се забранети со член 2 и член 3 од МПГПП. Меѓутоа, во некои подрачја, **шеријатот** – исламската кодификација на правото – ги ограничува правата на жените на правично судење, затоа што тие немаат право на пристап до суд, на еднакво рамниште со мажите.

Правдата, којашто се негира за кривични дела сторени поради честа, исто така го ограничува владеењето на правото и правото на правично

судење. Хјуман Рајтс Воч ги дефинира **кривичните дела поради чест** како „...дела на насилство, вообичаено убиство, коишто ги извршуваат мажките членови на семејството над женските членови на семејството, за коишто се смета дека предизвикале срам за семејството. Жената може да стигне цел на вакво дело од стигна на нејзиното семејство заради најразлични причини, вклучително кога одбива да стигне во договорен брак, кога е жртва на сексуален напад, кога бара развод – дури и од насилан сојуз – или кога извршува прелуба“.

Фондот за население на Обединетите нации проценува дека годишниот вкупен број на убиства поради повреда на честа во целиот свет може да достигне до 5.000 жени. Правдата за убиство или обид за убиство во случај на кривични дела поради честа воопшто не се случува. Ако го земеме примерот со Хашемитското кралство Јордан, убиствата поради чест ретко водат кон осуда повеќе од една година затворска казна доколку сторителот признае дека дејствувал во „...состопка на огромен бес којшто уследил како последица од противзаконски и ошасан чин извршен од жртвата...“. А доколку семејството на жртвата одбие да покрене обвинение против сторителот, пресудата дури може да се намали на шест месеци казна затвор (член 98 од Казнениот законик).

Резолуцијата којашто ја претставија Велика Британија и Турција, којашто има за цел да ги елиминира кривичните дела поради чест,

беше усвоена од Генералното собрание на ОН во Њујорк, на 28 октомври 2004 година. Со резолуцијата се повикуваат државите да ги спречат, истражат, казнат сторителите и да ги заштитат жртвите на кривичните дела поради чест. Понатаму, од 2003 година, Турција направи неколку измени во својот кривичен законик со цел да се воведат построги казни за кривичните дела поради чест.

☺☞ *Верски слободи.*

Некои од најсериозните проблеми со коишто се соочуваат земјите во транзиција кон демократија се директно поврзани со слабото функционирање на националните правосудни системи. Широко распространетата измама и корупција, како и непочитувањето или незначителното почитување на законот и редот ги одржуваат насилството и криминалот. Воспоставувањето на добро функционален режим на владеење на правото, е сепак од основно значење за демократијата, но за тоа е потребно време и за него се потребни финансиски средства. Понатаму, тешко е да се постигне судска независност без традиција на почитување на демократските вредности и граѓански слободи, а особено после жесток судир. Сепак, во светот на економска глобализација, меѓународното барање и потрага за стабилност, одговорност и транспарентност, коешто може единствено да се гарантира со режим којшто го почитува владеењето на правото, продолжува да расте.

4. ИМПЛЕМЕНТАЦИЈА И НАБЉУДУВАЊЕ

Имплементација

Заштитата на човековите права започнува на домашно ниво. Па така, имплементацијата на владеењето на правото зависи од подготвеноста на една држава да воспостави систем со којшто ќе се гарантира владеење на правото и правични судски постапки. Државите мора да воспостават и да одржуваат **институционална инфраструктура** којашто е неопходна за правилното спроведување на правдата, како и да донесуваат и спроведуваат закони и прописи со коишто се гарантира правична и праведна постапка.

Концептот на владеење на правото е многу тесно поврзан со идејата за демократија, граѓански и политички слободи, а неговата

„...сѐшанува збор за ѝпросѝ имѝераѝив на осигурување дека механизмиѝе на владеење на ѝравото функционирааѝ со ѝолн кайаѝиѝеѝ и ефикасно, на национално и меѓународно ниво, ѝака иѝио барањаѝа можаѝ да се слушнаѝ и задоволаѝ, врз основа на законскиѝе одредби и барањаѝа на ѝравдаѝа.“

Сержио Виенра де Мело, висок комесар за човекови права на ОН. 2003 година.

имплементација зависи од реализацијата на овие вредности. Различни проучувања на случаи од земјите во транзиција покажуваат дека воспоставувањето на владеењето на правото не успева доколку политичките водачи немаат волја да се придржуваат кон основните демократски принципи, а со тоа ја овозможуваат корупцијата и криминалните организациски структури.

Како општо правило, зајакнувањето на владеењето на правото е еден од најефикасните начини за борба против корупцијата, веднаш до спречувањето на новоизбраните лидери да не паднат во апсолутистички навики, како и унапредувањето на почитувањето на човековите права преку функционален систем на взаемна проверка и рамнотежа. Но како можат сите овие концепти да се спроведат во реалноста? Во суштина, потребни се три чекори. Прво, постоечкиот правен корпус треба да се ревидира, а новите правни области да се кодифицираат. Второ, треба да се зајакнат институциите коишто гарантираат правилно спроведување на правдата, односно по пат на редовна обука на судиите. Конечно, треба да се зајакне спроведувањето на законот и почитувањето на законот. Осигурувањето судска независност е основен принцип во севкупниот процес на имплементација.

Воспоставени се посебни советодавни тела, како Венецијанската комисија на Советот на Европа (the Council of Europe's Venice Commission), со цел да се зајакне владеењето на правото. Професионалните здруженија

на судиите ја помагаат и следат работата на владите.

Набљудување

Во уставите на повеќето земји вградени се заштитни одредбите за основните човекови права. Во уставот, обично, исто така се предвидуваат можности за повикување на одредбите за човековите права пред домашните судови, во случај на наводна повреда на тие права. На меѓународно ниво, склучени се договори за човекови права со цел заштита на човековите права. Штом еднаш државата стане договорна страна на еден таков договор, таа е обврзана да ги гарантира и имплементира одредбите на домашно ниво. Меѓународното право не пропишува како државата треба да ги имплементира тие одредби. Тоа зависи од начинот на којшто е организиран домашниот правен поредок.

Со цел да се следи имплементацијата на одредбите во врска со човековите права и да се гарантира нивната примена, некои договори за човековите права, како што е тоа случај со Меѓународниот пакт за граѓански и политички права на ОН обезбедуваат надзорен механизам. Овој механизам се состои од **систем за известување**, со којшто државите договорни страни се обврзани, во редовни временски периоди, да го известуваат меѓународниот орган за набљудување за тоа како ги имплементирале одредбите од пактот. На пример, Комисијата за човекови права на ОН дава забелешки за тоа како државата ги исполнила своите обврски според договорот,

а исто така може да даде предлози и препораки за подобрување на имплементацијата на обврските во поглед на човековите права. Понатаму, таа објавува **општи коментари** во врска со толкувањето на МПГПП, како што е Општиот коментар Бр. 13 од 1984 година во врска со член 14 од МПГПП, којшто беше преформулиран од страна на Комисијата за човекови права во 2006 година.

Некои од договорите за човекови права исто така обезбедуваат **механизам за понесување жалби**. Откако ќе се исцрпат домашните лекови, поединецот може да поднесе „соопштение“ во врска со наводно кршење на човеко-

вите права коишто се гарантираат со тој пакт. Таква можност постои, на пример, според Факултативниот протокол на Меѓународниот пакт за граѓански и политички права на ОН, Европската конвенција за човекови права (член 34), Американската конвенција за човекови права (член 44) и Африканската повелба за човекови и народни права (член 55). Според овие договори, поединците можат да поднесат жалба соодветно до Комисијата за човекови права при ОН или до Европскиот суд за човекови права, Интер-американската комисија за човекови права или до Африканската комисија за човекови и народни права. Овие органи можат да ја разгледаат жалбата

и во случај кога ќе утврдат прекршување или повреда, на засегнатата држава ѝ се препорачува да преземе неопходни чекори за да ги измени својата практика или законот и да обезбеди оштета за жртвата.

Како дел од тематските процедури, Комисијата за човекови права на Обединетите нации именува **специјални известувачи за вонсудски, по итна постапка или произволни егзекуции** (1982 година) и за **независноста на судиите и адвокатите** (1994 година), а формирана е работна група во врска со **произволното притворање** (1991 година).

ДОБРО Е ДА СЕ ЗНАЕ

1. ДОБРИ ПРАКТИКИ

Развојна помош за воспоставување функционален судски систем

Повеќето развиени земји ги поддржуваат реформите во областа на владеењето на правото како дел од нивните развојни политики за помош. На пример, на Русија беше поддржана со заем од Светската банка во висина од 58 милиони американски долари; натамошни проекти за помош беа финансирани од страна на САД, Германија, Холандија, Данска, ЕУ и Европската банка за обнова и развој. Некои азиски и латино-американски земји исто така имаат добиено значителна финансиска помош, додека ангажираноста на Средниот

Исток и Африка е понезначителна. Исто така, беше дадена поддршка на проекти со коишто се зајакнува владеењето на правото во пост-конфликтната општествена обнова, на пример Хрватска, Босна и Херцеговина и Косово.

Канцеларија за демократски институции и човекови права (ОДИХР) – ОБСЕ

Мандатот на ОДИХР се состои од „...осигурување љовно љочување на човековите права и основните слободи, љридржување до владеењето на љравото, унаљредување на љринциите на демократијата и ... љрадење, зајакнување и заштитата на демократските институции, како и љромовирање љтолеранција

во целољто ољштество.“ На полето на владеењето на правото, ОДИХР е ангажирана во разновидни проекти за техничка помош за унапредување на развојот на владеењето на правото. ОДИХР спроведува програми на полето на правичното судење, системот за кривично-правна заштита и владеењето на правото; понатаму обезбедува помош и обука за правниците, судиите, обвинителите, владините службеници и граѓанското општество. Преку проектите за правна реформа и ревизија на законодавството, канцеларијата им помага на државите во усогласувањето на домашните закони со заложбите на ОБСЕ и другите меѓународни стандарди. Во овој контекст, ОДИХР главно работи во Источна

и Југоисточна Европа, како и во Централна Азија и Кавказот.

Резолуција за почитувањето и зајакнувањето на независноста на судството (Африка) (The Resolution on the Respect and the Strengthening of the Independence of the Judiciary (Africa))

Африканската комисија за човекови и народни права ја состави оваа резолуција во 1996 година, признавајќи ја важноста на независното судство, не само заради општествена рамнотежа, туку исто и за економскиот развој. Со оваа резолуција се апелира до африканските земји да преземат законодавни мерки за да ја зачуваат независноста на правосудството и да му обезбедат на правосудството доволни средства за исполнување на својата функција. На пример, од особена важност е судиите да можат да си дозволат пристоен живот и да имаат прифатливи услови за работа за да се осигури дека тие ќе можат да ја одржуваат својата независност. Понатаму, државите треба да се воздржуваат од преземање дејствија коишто можат директно или индиректно да ја загрозат независноста на судиите.

2. ТРЕНДОВИ

Меѓународни трибунали

По сверствата извршени во Руанда и во поранешна Југославија, меѓународната заедница мораше да реагира – и воспостави два *ad hoc* трибунали за да ги започнат постапките за гонење и судење на најгласните злосторства

извршени за време на војните и вооружените судири. И покрај тоа што овие трибунали прилично успешно ја извршуваа својата работа до сега, тие беа критикувани од различни причини: наводната нелегалност на трибуналите, несигурноста во поглед на правилата на постапка (бидејќи судиите можат да ги менуваат според своите потреби), непостоењето на обештетување за неправедно обвинетите лица, и општиот став на гледање на обвинетите лица како на „*Радикално зло на коешто му се суди*“. Учејќи се од овие недостатоци, меѓународната заедница пристапи кон воспоставувањето на **Меѓународниот кривичен суд** на поинаков начин. Поголема одговорност им се остави на државите договорни страни во Римскиот статут, и се вложија напори за зајакнување на владеењето на правото и правичното судење. На пример, беа воведени одредби за обештетување на лицата коишто се противзаконски лишени од слобода или незаконито осудени (член 85 од Римскиот статут) и заштита на жртвите и сведоците (член 68 од Римскиот статут).

Медијација и арбитража

Државите сè поактивно се ангажираат во постапки за алтернативно разрешување на споровите (медијација/посредништво и арбитража) за да им олеснат на судовите и да ги скратат судските постапки, но исто така и со цел да се создадат „ситуации во кои секој победува“, каде страните изнаоѓаат заемно прифатливи решенија. Особено американските судови сè повеќе не се во состојба да се справат со навала од претставки во разумни

временски рокови, додека во континентална Европа преовладува последниот аспект. Додека судските постапки се насочени кон постапување и решавање на законски засновани барања, медијацијата исто така ги зема предвид потребите и интересите на поединците, и на тој начин води кон подобри резултати во решавањето на деловните, семејните или соседските односи.

Медијацијата е метод за разрешување спорови од страна на страните, со помош и олеснување од трета страна. **Арбитража** е разрешување на спор по пат на решение на арбитер, коешто е обврзувачко за страните. Многу земји предвидуваат задолжителна медијација во подготвителната фаза на судската постапка. Судењето се јавува само доколку медијацијата не доведе до решение. Во САД и Австралија, на пример, повремено се одржуваат таканаречени „*седмици на спогодба*“ во текот на кои се спроведува медијација за сите судски предмети. И навистина, голем број случаи успешно се разрешуваат (на пример до 70% во сојузната држава Охајо). Па сепак, може да се приговори дека на страните им е ускратен пристап до судот, бидејќи алтернативата на судската постапка, којашто чини време и пари, може да наметне извесен притисок врз страните да изнајдат решение.

Зголемување на публицитетот на судењата

Во изминатите неколку години, „*реална*“ телевизија“ стана многу популарна. Од полициските браќа со автомобили до емисиите

на опстанок и секојдневен живот во заедници коишто делат ист стан, речиси сè може да се најде на ТВ. Во овој извонреден спектар, емисиите поврзани со случувањата во судниците исто така си најдоа своја – прилично широка – заедница на обожаватели. Без оглед на тоа дали станува збор директен пренос од судења или за телевизиски драми, сега може да уживате во правдата од Вашиот кауч, во придружба на студено пиво и помфрит. Ова, секако, покренува неколку важни етички прашања. Додека, од една страна, принципот на јавно судење има централно место за правото на правично судење, од друга страна, оваа форма на претставување има многу малку врска со прикажувањето на правдата на правилен начин – станува повеќе збор за чисто копнење по сензација и играње со краткотрајните емоции на гледачите. Најсоодветните против-стратегии веројатно се етичките норми, составени од страна на адвокатските комори или здруженијата на судии.

(Повторно) воспоставување на владеењето на правото во пост-конфликтните и пост-кризните општества

Во последните години се забележува сè поголемо фокусирање на Обединетите нации, други меѓународни организации, како и на меѓународната заедница врз (повторното) воспоставување на владеењето на правото во пост-конфликтните општества. Овој зголемен фокус врз владеењето на правото исто така доведе до развитокот на одредени принципи за воспоставување на владеењето на правото во пост-конфликтните општества:

- обезбедување помош во однос на владеењето на правото, којашто е соодветна за конкретната земја за којашто станува збор и надградување врз локалната практика;
- јавна консултација и дебата кога се планираат реформи во поглед на владеењето на правото;
- воспоставување независни национални комисии за човекови права;
- вклучување соодветни елементи на правдата и на владеење на правото во мировните мандати;
- обезбедување доволни човекови и финансиски ресурси во ОН со цел да се планираат компонентите на владеењето на правото во мировните операции.

Со цел да се надминат јазовите во минатите и сегашните пост-конфликтни стратегии, Комисијата за човекова безбедност предлага еден сеопфатен пристап на човекова безбедност, којшто се состои од пет групи на човековата безбедност. Едната од нив е „ујравнување и зајакнување“, којашто за еден од главните приоритети го има воспоставувањето институции коишто ги заштитуваат луѓето и го поддржуваат владеењето на правото.

3. ХРОНОЛОГИЈА

- 1948.** Универзална декларација за човекови права
- 1950.** Европска конвенција за човекови права
- 1966.** Меѓународен пакт за граѓански и политички права

- 1969.** Американска конвенција за човекови права
- 1981.** Африканска повелба за човекови и народни права (Повелбата од Банџул)
- 1982.** Специјален известувач на ОН за вонсудски или произволни егзекуции (UN Special Rapporteur on Extra-Judicial or Arbitrary Executions)
- 1984.** Општ коментар Бр. 13 во врска со член 14 од МПГПП
- 1985.** Основни принципи на ОН за независност на судството (UN Basic Principles on the Independence of the Judiciary)
- 1985.** Стандарди на ОН за минимални правила за спроведување правда на малолетни лица (Пекиншки правила)
- 1986.** Африканска повелба за човекови и народни права
- 1990.** Основни принципи на ОН за улогата на адвокатите
- 1990.** Водечки принципи на ОН за улогата на обвинителите
- 1991.** Работна група на ОН за произволно притворање (UN Working Group on Arbitrary Detention)
- 1994.** Специјален известувач на ОН за независност на судиите и адвокатите (UN Special Rapporteur on the Independence of Judges and Lawyers)
- 1998.** Римски статут на Меѓународниот кривичен суд
- 2006.** Преформулиран Општ коментар бр.13 во врска со член 14 од МПГПП

ИЗБРАНИ АКТИВНОСТИ

АКТИВНОСТ I: ДА СЕ БИДЕ ЧУЕН ИЛИ ДА НЕ СЕ БИДЕ ЧУЕН? 1

Дел I: Вовед

Оваа активност е игра со улоги којашто има за цел да ги демонстрира правилата и процедурите на едно судење.

Тий на активност: игра со улоги

Дел II: Општи информации за активността

Цели:

- Да се доживее ситуација во судница
- Да се идентификува поимот за правично и јавно судење
- Да се развијат аналитички вештини

Целна група: млади полнолетни лица и возрасни

Големина на групата: 15-20

Време: околу 90 минути

Подготовка:

Уредете ја училницата како судница. Поставете една маса за судијата напред и две други под прав агол со неа, свртени една кон друга, една за обвинетиот и одбраната, другата за обвинителскиот тим.

Потребни вештини:

Критичко размислување и аналитички способности, комуницирање, градење мислења, способности за сочувствителност

Дел III: Посебни информации за играта со улоги

Вовед:

Објаснете дека ќе изведете ситуација во судница со две различни сценарија, едно без одбрана и едно со механизми на одбрана. Објаснете ги улогите и допуштете им на учесниците да изберат.

- Едно лице погрешно обвинето за кривично дело, како кражба или скитање.
- Тим од две или три лица којшто го води обвинителството.
- Група од три или четири лица коишто ги изнесуваат обвиненијата и ги запишуваат на таблата /таблата со листови хартија.
- Судија.

Обвинителите и оние коишто ги изнесуваат обвиненијата имаат десет минути да ја подготват обвинителската изјава.

Изведба на играта со улоги:

Според првото сценарио, нема адвокати бранители и обвинетиот не може сам да се брани. Другите учесници се публика во судот. На никого друг во училницата не му е дозволено да искаже мислење. Кажете им на обвинителите да му го претстават случајот на судијата, а судијата да донесе одлука само врз таа основа.

По ова, за второто сценарио, назначете нов судија за да ја изрече конечната пресуда за вината на обвинетиот. Исто така назначете тим на одбраната од две или три лица. Дозволете

му на обвинетиот да зборува, а на тимот на одбраната да даде своја изјава. Публиката исто така може да искажува мислења. Дури потоа, новиот судија мора да донесе одлука.

Повраќајни информации:

Вратете ги повторно сите учесниците заедно.

Прво прашајте ги оние коишто учествуваа во игрите со улоги:

- Во колкава мера можевте да влијаете врз одлуката на судијата?
 - Колку вистинита беше симулацијата?
- Сега тргнете понатаму и мотивирајте ја целта група да размисли за судењето и целта на двете игри со улоги.
- Што беше различно во двете сценарија и зошто?
 - Дали учесниците се чувствуваа непријатно со првото сценарио?
 - Сметате ли дека сценаријата, какво што е првото можат да се случат во реалниот живот?

Практични предлози:

Обидете се да не ја објасните целта на игрите со улоги, пред да почнете да играте. Фактот изненадување може да има поголемо влијание врз учесниците, а нема да ја попречи изведбата на самите игри со улоги. Бидете внимателни со изведбата, особено во првата игра со улоги, и прекинувајте доколку обвинетиот почне да се чувствува вознемирено или уплашено. Ова не значи дека играта со

улоги не успеала, туку покажува колку може да биде вистинска симулацијата.

Предлози за варијација:

За второто сценарио, можете да поставите непристрасна порота од три или четири лица наместо судијата. Во делот на повратни информации, разговарајте за разликата меѓу поротата и судијата.

Дел IV: Продолжение

Прочитајте го на глас членот 10 од УДЧП: „Секој има истојолно еднакво право на правично и јавно судење од страна на независен и непристрасен суд, при одредувањето на нејовиите/нејзиниите права и обврски и за какво и да е кривично обвинение против него/неа.“

Објаснете дека со други зборови ова значи дека доколку треба да одите на суд, судењето треба да биде јавно. Јавен претрес е оној на којшто е присутно обвинетото лице и докажете се изведуваат пред него и пред неговото семејство и заедница.

Луѓето коишто го судат обвинетиот, не треба да дозволат другите да влијаат врз нив. Врз основа на изведените игри со улоги, разговарајте за фактот дека секој мора да има правична шанса да го изложи својот случај. Ова важи и за кривичните случаи и за граѓанските спорови, каде едно лице тужи друго лице.

Дајте им на учесниците дефиниција употребувана од ОН за тоа што претставува независен и непристрасен трибунал: „независен“ и „непристрасен“ значи дека судот треба секој случај да го суди правично врз

основа на докази, а владеењето на правото не треба да фаворизира ниту една страна во случајот од политички причини.

Права поврзани со темата/најмамошни области за истражување:

Презумпција на невиност, признавање како личност пред законот, право на компетентна одбрана; елементи на демократијата.

(Извор: Адаптирано од: Сајбер училишен автобус на Обединетите нации (United Nations Cyberschoolbus): <http://www.un.org/cyberschoolbus/humanrights/declaration/10>)

АКТИВНОСТ II: „КАКО МОЖЕ ДА ГИ БРАНИТЕ ТИЕ ЛУЃЕ?“

Дел I: Вовед

Оваа активност е дискусија заснована врз случаи од реалниот живот, со цел да се идентификуваат предрасудите и соодветниот поим на правично судење.

Тий на активност: дискусија

Дел II: Општи информации за дискусијата

Цели:

- Да се идентификуваат предрасудите и ограничувањата на неутралното набљудување
- Да се развијат аналитички способности

Целна група: млади полнолетни лица и возрасни

Големина на групата: 15-20

Време: околу 60 минути

Материјал: Копии од материјали (види подолу)

Подготовка:

Подгответе примероци од изјавата на адвокатот на одбраната Џери Спенс (види подолу).

Потребни веешини:

Критичко размислување и аналитички способности, градење мислења, комуникативни способности, изразување различни мислења и гледишта во врска со некое прашање.

Дел III: Посебни информации за дискусијата

Претставете ја темата со тоа што ќе им дозволите на учесниците да замислат сторители на кривични дела коишто ги знаат (или пак Вие им прикажувате видео лента од еден од нив). Можете да ги запишете на табла или на табла со листови хартија, доколку сакате.

Сега дозволете им на учесниците да замислат дека се ангажирани како адвокати на одбраната на лица коишто се обвинети за озлогласени кривични дела.

Разделете ја изјавата на адвокатот на одбраната Џери Спенс, во којшто е содржан неговиот одговор на прашањето коешто често му се поставува, „Како можете да ги браните тие луѓе?“

Сега започнете дискусија околу правата на сторителите на кривични дела врз основа на оваа изјава.

- Дали секој треба да се смета за невин сè додека не се докаже дека е виновен?
- Доколку сте обвинети за кривично дело, дали треба секогаш да имате право да се браните себеси?
- Дали на секого може да му се дозволи да побара правна помош и да ја добие бес-

платно, доколку тој/таа не може да си ја дозволи?

- Дали сите треба да бидат еднакви пред законот?

Доколку сакате, може да запишете неколку аргументи на таблата со листови хартија за да направите резиме на дискусијата.

Повраќајни информации:

Во делот на повратни информации, кажете им на учесниците само на кусо да направат резиме на дискусијата.

- Што мислите зошто адвокатите ги бранат криминалците?
- Мислите ли дека на тие адвокати се гледа на ист начин како и на криминалците коишто ги бранат и зошто?

Практични предлози:

Можете да ја претставите активноста така што ќе прикажете видео лента или ќе прочитате напис за озлогласени криминалци, како оние од нацистичката ера во Германија, Кју Кларкс Кланот во САД или диктаторите во Латинска Америка или Азија. Можете исто така да се повикате и на локалните и тековните околности и да зборувате за луѓе коишто биле осудени на јавна расправа откако извршиле тешко кривично дело. Доколку го правите ова, бидете свесни за емоциите коишто може да ги предизвика таквата тема. Не судете за мислењата на учесниците, туку јасно укажете дека човековите права се за сите и дека тие никогаш не можат произволно да се омаловажуваат.

Совети за варијација:

Разговарајте за член 11 од УДЧП. Запишете го на табла со листови хартија и објаснете

го неговото значење и намена. Треба да Ве сметаат за невини сè додека не се докаже Вашата вина. Доколку сте обвинети за кривично дело, секогаш имате право сами да се браните. Никој нема право да Ве осудува и казнува за нешто што не сте го сториле. Презумпцијата на невиност и правото на одбрана се два важни принципи коишто се изложени во оваа вежба.

Можете да го направите продолжението на активноста „Да се биде чуен или да не се биде чуен?“ во врска со ова.

Дел IV: Продолжение

Прочитајте ги на глас членовите 6 и 8 од УДЧП.

Член 6: „Секој има право да биде признан на секаде како личност пред законот.“ Објаснете дека ова значи дека треба да бидете законски заштитувани на истиот начин насекаде и како секој друг. Дефиниција: Личност пред законот е оној за когошто се признава дека подлежи на заштита, којашто ја нуди правниот систем и обврските коишто тој ги бара.

Член 8: „Секој има право на ефикасен лек пред надлежните национални судови за дела коишто ги повредуваат основните права коишто му припаѓаат според уставот или законот.“ Ова значи дека треба да Ви се дозволи да побарате правна помош кога Вашите човекови права не се почитуваат.

Права поврзани со немајќи/најмошни обласи за изразување:

Презумпција на невиност, признавање како личност пред законот, право на компетентна одбрана; демократија

(Извор: Адаптирано од: *Correspondence Bias in Everyday Life*, Минесота: Карлтон Колеџ. (Correspondence Bias in Everyday Life, Minnesota: Carleton College.) Достапно на интернет страницата: http://www.acad.carleton.edu/curricular/PSYC/classes/psych110_Lutsky/RMII/CB4a.html)

Текст којшто им се дава на учесниците:

„Како можите да ги браните тие луѓе?“

Џери Спенс, адвокат на одбраната:

„Па, сметате ли дека обвинетиот треба да има судење пред да го обесиме? Доколку е така, зарем не треба тоа да биде правично судење? Доколку треба да биде правично судење, зарем на обвинетиот не треба да му се обезбеди адвокат бранилел? Доколку треба да му се обезбеди адвокат, зарем не треба адвокатот да биде компетиентен? Па, ако адвокатот на одбраната знае дека обвинетиот е виновен, зарем треба да се обиде да го зајуби случајот? Доколку не, зарем не треба да го даде својот максимум за да најрави обвинителството да го докаже својот случај вон основано сомневање? И доколку го даде својот максимум, а обвинителството не успее да го докаже случајот вон основано сомневање и поротиата го ослободи од вина обвинетиот, кога ќе обвините? Дали ќе го обвините адвокатот на одбраната којшто ја извршил својата работа, или обвинителот којшто не ја извршил својата работа?“

(Извор: Адаптирано од: *Списание Харперс*. Јули 1997 година (Harper's Magazine, July 1997.))

ЛИТЕРАТУРА

Allain, Jean. 2000. *A Century of International Adjudication – The Rule of Law and its Limits.* Cambridge: Cambridge University Press.

Amnesty International. 2005. *Amnesty International Report 2005.* Available online at: <http://web.amnesty.org/report2005/index-eng>

Amnesty International. 2005. *The Death Penalty – Executions of child offenders since 1990.* Available online at: <http://web.amnesty.org/pages/deathpenalty-children-stats-eng>

Anheier, Helmut K., Mary H. Kaldor and Marlies Glasius (eds.). 2003. *Global Civil Society 2003.* Oxford: Oxford University Press.

Annan, Kofi. 2002. *Strengthening of the Rule of Law.* Report of the Secretary-General to the General Assembly. A/57/150. Available online at: [http://www.unhchr.ch/Huridocda/Huridoca.nsf/0/63233977f02defb2c1256c40002ca6f5/\\$FILE/N0251433.pdf](http://www.unhchr.ch/Huridocda/Huridoca.nsf/0/63233977f02defb2c1256c40002ca6f5/$FILE/N0251433.pdf)

Annan, Kofi. 2004. *The Rule of Law and Transitional Justice in Conflict and Post-conflict Societies.* Report of the Secretary-General to the Security Council. S/2004/616. Available online at: http://www.undp.org/bcpr/jssr/4_resources/documents/UN_2004_Rule%20of%20Law.pdf

Arbour, Louise. 2004. *Security under the Rule of Law.* Available online at: <http://www.hchr.org.co/publico/comunicados/2004/cp0431.pdf>

Bell, Ryan Brett and Paula Odysseos. 2002. *Sex, Drugs and Court TV? How America's Increasing Interest. In: Trial Publicity Impacts Our Lawyers and the Legal System.* 15 Georgetown Journal of Legal Ethics 653.

Brown, Mark Malloch. 2004. *Rule of Law and Transitional Justice and Post-Conflict Societies.* Available online at: <http://www.undp.org/dpa/statements/administ/2004/october>

Carothers, Thomas. 1998. *The Rule of Law Revival.* 77 Foreign Affairs 2.

Commission on Global Governance. 1995. *Our Global Neighbourhood. The Report of the Commission on Global Governance.* Oxford: Oxford University Press.

Commission on Human Rights. 2002. *Administration of Justice, Rule of Law and Democracy. Report of the Sessional Working Group on the Administration of Justice.* E/CN.4/Sub.2/2002/7. Available online at: http://www.hrni.org/files/reports/HRNi_EN_125.pdf

Commission on Human Security. 2003. *Human Security Now.* New York: Commission on Human Security. Available online at: <http://www.humansecurity-chs.org/finalreport>

Cotran, Eugene and Mai Yamani. 2000. *The Rule of Law in the Middle East and the Islamic World, Human Rights and the Judicial Process.* New York: Palgrave.

Council of Europe. 2004. *Building Europe together on the Rule of Law.* Strasbourg: Council of Europe.

Goldfarb, Ronald. 1998. *TV or not TV: Television, Justice, and the Courts.* New York: New York University Press.

Huber, Martina. 2002. *Monitoring the Rule of Law, Consolidated Framework and Report.* The Hague: Netherlands Institute of International Relations.

Lawyers Committee for Human Rights. 2000. *What is a fair trial? A basic Guide to Legal Standards and Practice.* Available online at: http://www.lchr.org/pubs/descriptions/fair_trial.pdf

Maravall, Jose Maria and Adam Przeworski (eds.). 2003. *Democracy and the Rule of Law. Cambridge Studies in the Theory of Democracy.* Cambridge: Cambridge University Press.

Murphy, John F. 2004. *The United States and the Rule of Law in International Affairs.* Cambridge: Cambridge University Press.

O'Donnell, Guillermo. October 2004. *Why the Rule of Law Matters.* 15 Journal of Democracy 2.

Office of the High Commissioner for Human Rights. 2003. *Human Rights in the Administration of Justice: A Manual on Human Rights for Judges, Prosecutors and Lawyers.* Available online at: <http://www.ohchr.org/english/about/publications/training.htm>

Office of the High Commissioner for Human Rights. 1985. *Basic Principles on the Independence of the Judiciary.* Available online at: http://193.194.138.190/html/menu3/b/h_comp50.htm

Office of the High Commissioner for Human Rights. 1984. *General Comment No. 13: Equality before the courts and the right to a fair and public hearing by an independent court established by law (Art. 14): 13/04/84.* CCPR General Comment No. 13.. Available online at: [http://www.unhchr.ch/tbs/doc.nsf/\(Symbol\)/bb722416a295f264c12563ed0049dfbd?Opendocument](http://www.unhchr.ch/tbs/doc.nsf/(Symbol)/bb722416a295f264c12563ed0049dfbd?Opendocument)

Ramen, Frank. 2001. *The Rights of the Accused (Individual Rights and Civic Responsibility).* New York: The Rosen Publishing Group.

Robinson, Mary. 1998. *Building Justice: A Conference on Establishing the Rule of Law in Post-Conflict Situations. Opening Speech.* Vienna 26-27 June 1998.

Tamanaha, Brian Z. 2004. *On the Rule of Law. History, Politics, Theory.* Cambridge: Cambridge University Press.

Weissbrodt, David A. and Rüdiger Wolfrum. 1997. *The Right to a Fair Trial.* Berlin: Springer Verlag.

Weissbrodt, David A. 2001. *The Right to a Fair Trial under the Universal Declaration of Human Rights and the International Covenant on Civil and Political Rights,*

Articles 8, 10 and 11 of the Universal Declaration of Human Rights. The Hague: Kluwer Academic Publishers.

ДОПОЛНИТЕЛНИ ИНФОРМАЦИИ

American Bar Association: The Central and East European Law Initiative:

<http://www.abanet.org/ceeli/home.html>

Amnesty International:

<http://www.amnesty.org>

Amnesty International - Death Penalty:

<http://www.amnesty.org/deathpenalty>

Amnesty International - International Justice:

<http://web.amnesty.org/pages/jus-index-eng>

Asian Legal Resource Centre (ALRC):

<http://www.alrc.net>

Center on Democracy, Development, and the Rule of Law (CDDRL):

<http://cddrl.stanford.edu>

Cooperation Programme to Strengthen the Rule of Law:

http://www.coe.int/T/E/Legal_Affairs/About_us/Activities/1Activities_DGI.asp#P86_7557

Death Penalty Information Centre:

<http://www.deathpenaltyinfo.org>

Directorate General of Legal Affairs – DGI:

http://www.coe.int/T/E/Legal_Affairs/About_us/Activities/1Activities_DGI.asp

European Commission for Democracy through Law (Venice Commission):

<http://www.venice.coe.int>

European Initiative for Democracy and Human Rights:

http://europa.eu.int/comm/europeaid/projects/eidhr/eidhr_en.htm

European Union:

http://europa.eu.int/pol/rights/index_en.htm

Human Rights Watch (provides information about the situation of the rule of law in specific countries):

<http://hrw.org>

IFES: <http://www.ifes.org>

International Bar Association:

<http://www.ibanet.org>

International Criminal Court (ICC):

<http://www.icc-cpi.int>

International Criminal Tribunal for Rwanda (ICTR):

<http://www.icttr.org>

International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia: <http://www.un.org/icty>

Special Court for Sierra Leone:

<http://www.sc-sl.org>

The Arab Center for Independence of the Judiciary and the Legal Profession:

<http://www.acijlp.org/EACIJLP/EHOME.ASP>

The Asia Foundation:

<http://www.asiafoundation.org>

The International Commission of Jurists:

<http://www.icj.org>

The International Commission of Jurists' Center for the Independence of Judges and Lawyers:

http://www.icj.org/rubrique.php3?id_rubrique=40&lang=en

The Law Association for Asia and the Pacific:

<http://www.lawasia.asn.au>

The RIGHTS Consortium:

<http://www.rightsconsortium.org>

Office for Democratic Institutions and Human Rights (ODIHR): <http://www.osce.org/odihr>

United Nations High Commissioner for Human Rights:

<http://www.unhchr.ch>

United States Institute of Peace:

<http://www.usip.org>

ВЕРСКИ СЛОБОДИ

СЛОБОДА НА МИСЛА, СОВЕСТ И ВЕРОИСПОВЕСТ

СЛОБОДА ОВИЕ ПРАВА ДА СЕ ИЗРАЗУВААТ
ПОЕДИНЕЧНО ИЛИ ВО ЗАЕДНИЦА СО ДРУГИ ПРЕКУ
НАСТАВАТА, ПРАКТИКУВАЊЕТО, ОДРЖУВАЊЕТО
БОГОСЛУЖБА И ЧЕСТВУВАЊЕТО

СЛОБОДА ДА СЕ ПРИФАТИ ИЛИ ПРОМЕНИ
РЕЛИГИЈАТА ИЛИ ВЕРУВАЊЕТО

„Секој има право на слобода на мислата, совеста и вероисповеста; ова право вклучува слобода да се промени религијата или верувањето, и слобода, било поединечно или во заедница со други, јавно или поединечно, да се изразува сопствената религија или верување преку настава, практика, одржување, богослужба или чествување.“

Член 18, Универзална декларација за човекови права. 1948 година

НАСТАН ЗА ИЛУСТРАЦИЈА

Дабиулах Махрами беше уапсен во 1995 година и беше осуден на смрт за ренегатство (преминување од исламска религија во верувањето бахаи) во 1996 година. Смртната казна му беше заменета со казна доживотен затвор во 1999 година. Амнести Интернешенел го сметаше за затвореник поради неговата совест во 1996 година, и започна кампања за негово итно и безусловно ослободување, свртувајќи го вниманието кон неговиот случај во еден извештај насловен: „Дабиулах Махрами: затвореник поради совеста“ (АИ индекс: МДЕ 13/34/96) Dhabihullah Mahrami: Prisoner of Conscience (AI Index: MDE 13/34/96)).

Според извештаите, Дабиулах Махрами беше најден мртов во неговата затворска ќелија во затворот Јазд на 15 декември 2005 година. Неговото семејство беше известно дека тој наводно починал од срцев удар и им беше предадено телото, коешто оттогаш е погребано.

Меѓутоа, извештите покажаа дека Дабиулах Махрами бил во добро здравствена состојба кусо време пред да почине, и не било познато дека тој страда од срцево заболување, иако наводно бил натеран да извршува физички исцрпувачка работа додека бил во затворот, што предизвика загриженост дека тоа можеби ја предизвикало неговата смрт или придонело за неа. Исто така, се вели дека тој добивал смртни закани.

Во писмото упатено до Ајатолахот Махмуд Хашеми Шахруди, шефот на иранското судство, Амнести Интернешенел укажа дека треба да се спроведе истрага во врска со смртта на Дабиулах Махрами во затворот, во согласност со Принципите на ОН за ефективна превенција и истрага за вонсудските, произволни и итни егзекуции односно погубувања (☺& Владеење на правото и правично судење) и дека секое лице за коешто ќе се установи дека е одговорно за неговата смрт треба да биде изведено пред лицето на правдата и треба да му се овозможи навремено и правично судење.

Во Иран очигледно заедницата бахајци сè повеќе е изложена на малтретирање, за што сведочат апсењата на најмалку 66 бахајци од почетокот на 2005 година, очигледно поради нивниот идентитет како бахаи или пак поради нивните мирни активности од името на заедницата бахајци. Повеќето од нив се ослободени, но наводно најмалку деветмина се останати во затвор, вклучувајќи ги и Мехран Кавсари и Бахрам Машхади, секој од нив соодветно осуден на затворска казна од три и една година, поради едно писмо коешто го упатиле до поранешниот претседател Хоџатолеслам вал Мослемин Сајед Мохаммад Катами, со коешто барале да престане кршењето на правата на бахајците.

(Извор: Амнести Интернешенел. 2006 година. Иран: потребна истрага за смртта на затвореникот бахајец поради неговата совест. Изјава за јавност на Амнести Интернешенел. (Amnesty International. 2006. Iran: Inquiry needed in the death of Bahai prisoner of conscience. Amnesty International Public Statement.)

(Достапно на интернет страницата:
<http://web.amnesty.org/library/index/engMDE1300422006?open&of=eng-IRN>)

Прашања за дискусија: ☺☹?

1. Што мислите кои се причините за третманот на г. Махрами?
2. Дали сте слушнале за слични случаи во вашата земја или во регионот?
3. Кои меѓународни стандарди за човековите права се повредени?
4. Како може да се спречат слични ситуации?
5. Какви меѓународни институции и постапки постојат за справување со ваквите случаи?

ТРЕБА ДА СЕ ЗНАЕ

1. ВЕРСКИ СЛОБОДИ: ДОЛГ ПАТ КОЈШТО ДОПРВА ТРЕБА ДА СЕ ПОМИНЕ

Милиони луѓе веруваат дека постои нешто над човештвото што духовно нè води. Поради она во што верувате може да Ве натера да се одречете од него, да го напуштите семејството, да бидете прогонувани, затворени, па дури и убиени.

Во третиот век, Будистите биле прогонувани во Индија затоа што верувале во учењата на Буда. Започнувајќи од деветтиот век од новата ера – „темниот среден век“ во Европа – муслиманите и другите не-христијански верници биле прогонувани „во името на Господ“. Како следно, војната за проширување на Отоманската империја и исламот ја престаши Европа. Евреите биле затворани во гета не само од страна на христијаните, туку претходно и од муслиманите. Дејствијата против Индијанците во Латинска Америка исто така се случувале во текот на христијанизацијата.

Во минатото и во сегашноста, на религиозните и нерелигиозните луѓе им се заканувале поради она во што веруваат или во што не веруваат. Способноста да се верува во нешто и тоа да се манифестира е познато и заштитено како **верска слобода**.

Тоа не претставува само правно, туку и морално прашање. Религиозните верувања во голема мерка се мешаат во приватната сфера

на човекот, затоа што тие ги допираат личните убедувања и разбирањето на нашиот свет. Верата е еден важен елемент за изразување на културниот идентитет, и токму затоа верските слободи се толку чувствителна тема и се чини дека предизвикуваат многу повеќе потешкотии, отколку другите прашања во врска со човековите права.

Еден друг проблем го попречуваше регулирањето на верските слободи во меѓународното право за човековите права. Низ целиот свет, религијата односно вероисповеста и верувањето се клучни елементи на политиката и за политичарите. Религиозните верувања и слободи честопати се злоупотребуваат за политички цели и барања за освојување на власта, коишто честопати резултираат со неточни аргументи дека религијата и политиката се поврзани.

Потребата од соодветната заштита сè повеќе станува итна во изминатите години, бидејќи верската нетолеранција и прогонување се наоѓаат во центарот на многу трагични судири низ целиот свет, коишто вклучуваат и проблеми предизвикани поради етничката припадност, расизмот или групната омраза. Прогонувањето на верска основа може да се види во актуелните судири меѓу верниците и неверниците, меѓу традиционалните и „новите“ религии во повеќе религиските држави, или во државите со официјална или претпочитана религија и поединците или заедниците коишто не припаѓаат на таа религија.

„Никој ѝо ѝрирода не е врзан за некоја ојределена црква или секѝа, ѝуку секој доброволно се ѝридружува кон онаа заедница во којашѝо верува дека ѝи ѝронашол изразувањето и боѓослужбаѝа, коишѝо му се нависѝина ѝрифатѝливи на Боѓа. Надежѝа за сѝасение, којашѝо била единсѝивена ѝричина иѝо ѝој се ѝридружил, може да биде и единсѝивенаѝа ѝричина да осѝане ѝѝаму [...] Значи, цркваѝа е заедница на членови коишѝо доброволно се обединуваат за ѝѝаа цел.“

Џон Лок. 1689 година. Писмо во врска со толеранцијата.

Денешните прекршувања на верските слободи го вклучуваат и потиснувањето на различните верувања во Бурма, Кина (на пример, ујгур муслиманите во Ксинѝијанг, тибетанските будисти), Иран (бахајци), Северна Кореа, Судан, Саудиска Арабија, во Еритреја; Пакистан, Туркменистан и Узбекистан. Тие се движат во распон, тргнувајќи од новиот пораст на христијанскиот верски фундаментализам во Соединетите Американски Држави, до засилување на верскиот екстремизам на исла-

Што е верување?

Верувањето е **поширок концепт** од религијата. Тој ја опфаќа религијата, но не е ограничен на нејзиното традиционално значење. Правниот речник на Блек го дефинира како „верување во вистинитоста на некој исказ, којшто иста субјективно во умот и којшто е предизвикан со аргументи, убедување или доказ за предодреденоста“.

Спротивно на оваа тесна интелектуална концепција за верувањето како чин на длабоко размислување, верувањето значи чин на верување во или имање доверба во нешто Врховно (без оглед дали е тоа нешто лично или не, како четирите благородни вистини во будизмот).

Комитетот за човекови права на ОН, во својот Општ коментар бр. 22 во врска со член 18 од Меѓународниот пакт за граѓански и политички права (МПГПП) ја дефинира заштитата на религијата или верувањето на следниов начин: „Со член 18 се заштитуваат теистичките, нетеистичките и атеистичките верувања, како и правото да не се верува во ниту една религија или верување“. Во Општиот коментар понатаму се вели, „Термините религија или верување треба да се сфатат во поширока смисла. Член 18 не се ограничува во својата примена на традиционалните религии или на религиите и верувањата со институционални карактеристики или практики коишто се аналогни на оние од традиционалните религии. Затоа, Комитетот гледа со загриженост на секоја тенденција за дискриминирање на која било религија или верување поради која било причина, независно од фактот дека тие

се новоформирани или ги претставуваат верските малцинства, коишто можат да бидат предмет на непријателство од страна на доминантната верска заедница.“

Верувањата од кој било друг карактер – без оглед дали е политички, културен, научен или економски – не спаѓаат под оваа заштита.

☺☞ Слобода на изразување и Слобода на медиуми.

Што се верски слободи?

Во меѓународното право, верските слободи се заштитени како **слобода на мислата, совеста и религијата**.

Овие три основни слободи подеднакво се однесуваат на теистичките, нетеистичките и атеистичките верувања, како и агностичките ставови и ги вклучуваат сите верувања со трансцендентното гледиште за вселената и нормативниот кодекс на однесување.

Слободата на религијата односно вероисповеста и верувањето во потесна смисла ја опфаќа слободата на и ослободувањето од религијата и верувањето, што може да се разбере како право на прифаќање и неприфаќање на било какви верски норми или ставови.

Слободата на мислата и совеста е заштитена на ист начин како и слободата на религија и верување. Таа ја опфаќа слободата на мислата во врска со сите прашања, лични убедувања и посветеност на религијата или верувањето, без оглед дали таа се изразува индивидуално или во заедница со други.

Слободата на совест е честопати прекршувана, како што може да се види од бројката на „затвореници поради совеста“ низ целиот

свет. Тие затвореници претежно им припаѓаат на верските малцинства, коишто се притвораат заради нивните религиозни верувања. Приказната на г. Махрами е само еден од безбројните примери.

Слободата на мисла и совест и слободата на избор и промена на религијата или верувањето се **безусловно заштитени**. Никој не може да биде принуден да ги открие своите мисли или пак да биде натеран да се придржува до некоја религија или верување.

Меѓународни стандарди

Правото на човековите права го избегнува контроверзното дефинирање на религијата и верувањето и содржи **список на права** за заштита на слободата на мисла, совест, религија и верување. За подобро да се разбере сложеноста на верските слободи, може да се направи класификација на три нивоа:

1. Слободи на посебни индивидуални практики
2. Слободи на колективни практики
3. Слободи на посебни органи

Слободи на посебни индивидуални практики:

Во член 18 од Универзалната декларација за човекови права (УДЧП), **верските слободи** се идентификувани како „сечни“ права, што значи дека ги штити децата и возрасните, државјаните и странците, и **не може да се дерогираат дури ни во време на вонредна состојба или војна**. Списокот на индивидуални верски слободи којшто е предвиден во член 18 од МПГПП, овозможува детално

изложување на правата коишто се опфатени со меѓународно-прифатениот минимален стандард:

- Слобода на одржување богослужба или собирање поврзани со религијата или верувањето, како и воспоставување и одржување места за таа намена;
- Слобода на правење, набавување и употреба до соодветен степен на потребни предмети и материјали во врска со обредите или обичаите на некоја религија или верување;
- Слобода да се бараат и примаат доброволни финансиски и други придонеси од поединци и институции;
- Слобода да се обучуваат, именуваат, избираат или назначуваат, по пат на наследување, соодветни водачи, како што налагаат правилата и стандардите на определена религија или верување;
- Слобода да се почитуваат денови на одмор и да се прославуваат свети денови и церемонии, во согласност со принципите на религија или верување на поединецот;
- Верски слободи на работното место, вклучувајќи го и правото на молитва, почитување на кодексите на облекување и прописите за исхраната;
- Слобода на собирање и здружување заради одржување богослужба и чествување;
- Слобода да се покаже своето верување;
- Право да се смени или отфрли сопствената религија;
- Право на верско образование „во најдобар интерес“ за детето.

Слобода на колективни практики:

Верските права не им даваат само на поединците право да ги уживаат погоре споменатите слободи. Религијата или верувањето можат и обично се изразуваат во заедница со други и затоа честопати на јавни места. Ова подразбира обезбедување слобода на собирање и здружување и на заедницата на верници.

Слобода на посебни органи:

Посебните органи коишто се засноваат на верска основа исто така уживаат целосна заштита во однос на слободата на религијата. Таквите органи можат да бидат места каде што се одржува богослужба, образовни институции коишто се занимаваат со верски прашања или дури и НВОи.

Нивните права вклучуваат:

- Слобода на основање и одржување соодветни добротворни или хуманитарни институции;
- Слобода на пишување, објавување и дистрибуирање на релевантни публикации од овие области;
- Слобода на подучување на некоја религија или верување на соодветни места.

Декларација за елиминацијата на сите форми на нетолеранција и дискриминација по основ на религија или верување. 1981 година. (Declaration on the Elimination of All Forms of Intolerance and of Discrimination Based on Religion or Belief. 1981.)

Принцип на недискриминација

Дискриминацијата и нетолеранцијата на верска основа, којашто означува каква било разлика, исклучување, ограничување или претпочитување врз основа на религијата или верувањето, се забранети. Забраната за верска дискриминација и нетолеранција не е ограничена на јавниот живот, туку исто така се однесува и на приватната сфера на поединците во којашто се вкоренети верувањата или верските и други природи.

 Недискриминација.

Образование

Родителите имаат право да одлучат како да ги одгледаат своите деца според својата вера. Одредбата „во најдобар интерес на детето“ има за цел да ја ограничи слободата на дејствување на родителите, само во оние случаи каде што верската практика може да го наруши физичкото или менталното здравје на детето. Таквата практика може да биде одбивање на медицинско лекување или училишно образование. На пример, одбивањето на трансфузија на крв може да доведе до смрт кај децата на Јеховините сведоци, чиешто верување е некомпатибилно со актуелните стандарди на медицинското лекување.

Во јавниот домен, државите имаат обврска да овозможат образование коешто го заштитува детето од верска нетолеранција и дискриминација и коешто нуди наставни планови во коишто се опфатени наставата за слободата на мислата, совеста и религијата.

Прашања за дискусија

- Како се третира верското образование во Вашата држава?
- Дали во училишните програми и учебници во Вашата земја се опфатени слободата на религија и верување, вклучувајќи ја и слободата на неверување?
- Постојат ли гаранции во Вашата земја за независност на верското образование?

Изразување на верата

Слободата на изразување религиозно верување вклучува заштита на зборовите, учењата, практиките, одржувањето богослужба и чувствувањето на тоа верување. Имате право да зборувате за својата вера, да предавате за неа, да ја практикувате сами или со други и да се придржувате до прописите во исхраната, барањата во врска со облеката, употребата на одреден јазик и со нив поврзаните обреди на Вашата вера. Изразувањето на вероисповеста или верувањето исто така значи можност да се избегнат дејства коишто се некомпатибилни со препораките на верата. Таквите дејствија можат да бидат одбивањето на давање заклетви, служење воена обврска, учествување во верски церемонии, исповедање или одбивање на медицинско лекување.

Ограничувања на верските слободи

И покрај тоа што не е важно во што верувате, изразувањето на Вашето верување може да достигне граница кога се во прашање интересите на другите.

Ограничувањата на правото на изразување религиозно верување треба да бидат сраз-

мерни и засновани врз закон. Тие единствено можат да се наметнат кога е потребно за да се заштити јавната безбедност, редот, здравјето или моралните норми, или пак основните права и слободи на другите. Ограничувањата на оваа слобода се допуштени, на пример, во случај на жртвувања луѓе, саможртвување, осакатување на женските гениталии, ропство, присилна проституција, субверзивни активности и други практики коишто претставуваат закана за човековото здравје и физичкиот интегритет.

3. МЕЃУКУЛТУРНИ ПЕРСПЕКТИВИ И КОНТРОВЕРЗНИ ПРАШАЊА

Државата и верата

Главните разлики во целиот свет во однос на заштитата на верските слободи произлегува од **односот меѓу државите и религиите или верувањата**. Постојат неколку главни модели преку кои државите и верите меѓусебно си влијаат: државни религии, воспоставени цркви, државна неутралност кон верите и нивните институции, непостоење официјална религија, одвојување на црквата од државата и заштита на правно-признатите верски групи.

Меѓународните стандарди не пропишуваат никаков посебен модел на односи меѓу една држава и верувањата. Тие не бараат визија на секуларни општества, коишто ја протестуваат религијата од јавните работи, иако одвојувањето на религијата од државата е главна карактеристика на современите (западни) општества.

Единственото меѓународно барање е таквиот однос да не резултира со дискриминација на оние коишто не припаѓаат на официјалната религија или на признатите вери. Но, онаму каде што само *една* религија се зема како конститутивна за националниот идентитет, тешко е да се забележи дека се гарантира еднаков третман за различните или малцинските вери.

Според западните становишта, онаму каде што државата има еднаков однос со сите религии, далеку е поверојатно дека ќе се гарантира потполна заштита на верските слободи на поединецот. Наспроти тоа, традиционалното исламско *шеријатско* право, на пример, ја поврзува државата со верата затоа што се смета дека овој систем обезбедува подобра заштита на верските слободи на заедницата. Сепак, може да се тврди дека онаму каде што државата е поврзана со одредена црква или религија, помалку е веројатно дека правата на припадниците на верските малцинства уживаат еднаква заштита.

Прашања за дискусија

- Каков е ставот на Вашата земја кон различните верувања?
- Дали Вашата земја признава институции на различни вери?
- Сметате ли дека е возможно да се воспостави систем на рамноправност за сите вери, во случај кога се привилегира една?
- Дали сметате дека е легитимно да се дозволат конфесионални или верски политички партии?

Ренегатство – слобода на избор и промена на верата

Чинот на ренегатство – оставање на една религија заради друга или за секуларен живот – е многу контроверзно прашање меѓу културите и покрај јасните меѓународни стандарди.

Некое лице е ренегат доколку ја напушти религијата и/или прими друга религија или се одлучи да води секуларен живот. Историски гледано, исламот, христијанството и други религии имаат заземено многу нејасен став кон ренегатите. Казната честопати била погубување.

Денес, ренегатството во исламот сè уште строго се казнува во многу земји каде што општеството се заснова врз *шерџајтски* закони. Земјите како Пакистан, Саудиска Арабија или Египет се истакнуваат меѓу многуте други држави каде што може да се изрече казна доживотен затвор или смртна казна за отворено отфрлање на исламската вера. Во практика, ова значи дека не постои слобода на избор и промена на религијата или верувањето.

Ова е во јасна противречност со меѓународното право за човековите права. Едно лице има право слободно и без принуда да ги избере своите верувања. Расправата во врска со ова прашање е многу емоционална и чувствителна, затоа што продира до длабоките убедувања и различните разбирања на верските слободи. Таа ги илустрира културните разлики во согледувањето на верските и другите слободи.

Прозелитизам – право на ширење верување

Имате право да ги ширите своите верувања и да ги поттикнете луѓето да се преобратат од една во друга вера сè додека не користите принуда или сила. Оваа активност се нарекува прозелитизам или евангелизам.

Во Централна Европа, Источна Европа и Африка се јавија судири меѓу локалните цркви и странските религии коишто промовираат мисионерски програми. Во одредени случаи, владите забранија такви дејствија. Правото за човекови права бара владите да го почитуваат правото на слобода на изразување, а верниците да ја уживаат слободата да се ангажираат во неприсилени форми на прозелитизам, какви што се „обични апели на совест“ или изложувањето плакати или рекламни паноа. Да се присилува некој да се преобрати во друга вера е јасно кршење на човековите права, но прашањето за тоа што е дозволиво сè уште не е регулирано со меѓународното право. Мора да се појави „принудна околност“ за да се ограничи прозелитизмот: употреба на пари, подароци или привилегии со цел да се натера некое лице да се преобрати; прозелитизам на места каде што луѓето се присутни по сила на законот (училници, воени постројки, затвори и слично).

Поттикнување верска омраза и слобода на изразување

Во почетокот на 2006 година, групите за граѓанска слобода во Велика Британија инсистираа новиот „Закон за расна и верска омраза“, со којшто се вовеле ново кривично дело

„поттикнување верска омраза“, да не го попречува правото на критикување и исмејување на религиозните верувања и практики како дел од слободата на изразување. Согласно на тоа, беа направени измени на законот. ☺☹ Слобода на изразување и Слобода на медиуми.

Приговарање на воената обврска поради совеста

Продолжува меѓукултурната полемика во врска со тоа што се подразбира под приговарање на совеста на задолжителната воена обврска. Одредено лице може да биде ослободено од воена обврска доколку обврската за употреба смртоносна сила е во сериозна противречност со неговата совест. Одреден тренд за признавање на ова право од страна на националните законодавства може да се забележи во одредени земји, во коишто алтернативно се предвидува општествено-полесна работа (на пример во Австрија, Франција, Канада или САД). Меѓутоа, во некои други земји како Грција, Чиле или, особено, Израел, не постои вакво признавање на приговарањето на совеста на воената обврска и луѓето можат да се испратат во затвор доколку одбијат да носат оружје.

Прашања за дискусија ☺☹?

- Постојат ли затвореници поради нивната совест во Вашата земја?
- Сметате ли дека постои потреба од тоа правото на *одбивање* да се убие да биде експлицитно признато во меѓународните човекови права?

4. ИМПЛЕМЕНТАЦИЈА И НАБЉУДУВАЊЕ

Главниот проблем за остварување на верските слободи е недостатокот од ефективно спроведување на член 18 од МПГПП. *Декларацијата на ОН за елиминација на сите форми на нетолеранција и дискриминација во основ на религија или верување од 1981 година*, во којашто се содржани подетални одредби, има одредено правно дејство, затоа што може да се забележи дека во неа делумно се предвидени правилата од обичајното меѓународно право. Меѓутоа, општо земено, декларацијата не е правно-обврзувачка. И покрај меѓународната согласност околу потребата од конвенција, сè уште нема консензус во врска со нејзината можна содржина.

Во 1986 година беше воспоставен Специјален известувач за верска нетолеранција со цел да ја следи имплементацијата на Декларацијата од 1981 година. Неговиот мандат главно се состои од идентификување инциденти и владини дејствија, коишто не се доследни на одредбите во Декларацијата и да дава препораки за поправни мерки коишто треба да ги преземаат државите. Утврдено е дека верски мотивираните прогонувања и дискриминација имаат влијание како врз поединците,

така и врз заедниците низ целиот свет, во сите вери. Тие се движат од прекршувања на принципите на недискриминација и толеранција спрема религијата и верувањето, до напади врз правото на живот, физичкиот интегритет и човековата безбедност на поединецот. Регионалните инструменти за човековите права исто така се занимаваат со слободата на религија: Африканската комисија за човекови права, во случаите во однос на Судан, одлучи дека примената на *шерџајтско* право мора да биде во согласност со меѓународните обврски.

Превентивни мерки и идни стратегии

Пред да се продолжи со изготвување на една правно-обврзувачка конвенција, *Декларацијата на ОН за елиминација на сите форми на нетолеранција и дискриминација во основ на религија или верување од 1981 година* треба да биде подобро промовирана, со цел да се развие *култура на меѓуверски соживој*. Акцентот треба да се стави врз улогата на образованието како основно средство за борба против верската нетолеранција и дискриминација. Државите имаат јасни задолженија според меѓународното право да се спротивстават на насилиството и дискриминацијата по прашањата на верување. НВОите, верските и секуларните организации имаат еднакво јасна

улога во истакнувањето на прекршувањата од страна на државите и други, при одбраната на прогонуваните лица и промовирањето толеранција преку информативни кампањи, подигање на свеста, образовни програми и настава.

Што можеме да сториме?

Можеме да почнеме да ја спречуваме дискриминацијата и верското прогонување со тоа што ќе ги почитуваме правата на другите. Верската толеранција го опфаќа почитувањето на следбениците на *други* вери, без оглед на тоа дали сметаме дека нивното верување е точно или не. **Културата на толеранција и почитување** бара од нас да одбиеме да вршиме дискриминација, оцрнување или понижување на друга вера и да го почитуваме **основното право да се биде поинаков**, дури и во верските работи. Тоа исто така значи да се одбие вршење дискриминација на други при вработување, сместување и пристап до социјални услуги затоа што тие имаат друга вера. Понатаму, за да се започне промена во ставовите, потребен е меѓуверски дијалог, како и тоа верниците и неверниците да изнајдат заедничка основа и да научат взаемно да се почитуваат.

ДОБРО Е ДА СЕ ЗНАЕ

1. ДОБРИ ПРАКТИКИ

Меѓуверски дијалог за верски плурализам

Во текот на последните неколку децении, прашањата околу верскиот и културниот плурализам повторно го побудија интересот за црквите и заедниците на верниците. Постои итна потреба за градење креативни односи меѓу луѓето од различни вери. Како што растеше интересот за дијалог, така растеше и самата практика, поттикнувајќи различни верски заедници меѓусебно подобро да се разберат и заедно да соработуваат во областа на образованието, разрешувањето судири и секојдневниот живот на заедниците. **Меѓународни НВОи**, коишто се занимаваат со унапредување на верскиот дијалог и мир, меѓу многуте други, се следниве:

- Светскиот совет на цркви (The World Council of Churches);
- Светската конференција за религија и мир (ВЦРП) со својата постојана работна група за „религија и човекови права“ (The World Conference on Religion and Peace, WCPR);
- Светскиот парламент на религии (The World Parliament of Religions);
- Глобалната етичка фондација (The Global Ethic Foundation);
- Светското здружение на меѓу-верски совети (ВФИРЦ) (The World Fellowship of Inter-Religious Councils, WFIRC).

Бројни локални и регионални иницијативи понатаму го унапредуваат разрешувањето на судири и спречувањето судири преку дијалог низ целиот свет:

- На Средниот исток, *Свештенството за мир* (Clergy for Peace), поврзува рабини, свештеници, пастори и имами во Израел и на Западниот брег за заедничка акција и да бидат сведоци на мирот и правдата во регионот;
- Во јужна Индија, *Советот на милости* (Council of Grace), поврзува Хиндуси, христијани, муслимани, будисти, џаинисти, зороастрици, Евреи и Сики со цел да се справат со состојбите на судир во заедниците (комунализам);
- На Пацификот, *Меѓуверската истрага* (Interfaith Search), поврзува претставници на многу религии на островот Фиџи, коишто сакаат да ги надминат предрасудите и да промовираат взаемно почитување и разбирање;
- Во Европа, „Проектот: Меѓуверска Европа“ (“Project: Interfaith Europe”) е прв потфат од овој вид, преку кој се повикуваа урбаните политичари и претставници на различни религии од цела Европа во градовите Грац и Сараево;
- Градот Грац воспостави Совет за меѓуверски работи, којшто расправа за меѓуверски проблеми и го советува градот како да ги разреши.

Прашање

„Со дијалог, убедувањето и отвореноста се одржуваат во рамнотежа.“

- Како може ова да се постигне, индивидуално и во заедница со други?

(Извор: **Министерствата во светот – водечки насоки за меѓуверски дијалог** (Worldwide Ministries – Guidelines for Interfaith Dialogue)): <http://www.pcusa.org/pcusa/wmd/eir/dialog.htm>)

„Верите за мир“

преку образование

Меѓуверското образование ја поттикнува почитта кон луѓето од други вери и ги подготвува учениците да ги отстранат бариерите од предрасуди и нетолеранција.

- Во Израел, проектот наречен „Заеднички вредности/различни извори“ ги поврза Евреите, муслиманите и христијаните заедно да проучуваат свети текстови во потрагата по заеднички вредности коишто би можеле да ги практикуваат во секојдневниот живот, што евентуално би резултирало со издавање учебник;
- Во Тајланд и Јапонија, неодамнешните Младински етички кампови за лидерство ги обединија младите претставници на верските заедници од тие земји во програми за обука од областа на визија за лидерство, морална етика и општествено-полесна работа и зајакнато помирување;
- Во Германија, Англија, и други земји, едукаторите го анализираат третманот на вер-

ските традиции во училишните учебници, коишто им се туѓи на оние за коишто се наменети.

2. ТРЕНДОВИ

Култови, секти и нови верски движења

ПОТПРЕТСЕДАТЕЛОТ ГО ОСУДУВА НАПАДОТ НА ТОЛПАТА ВРЗ ИСЛАМСКА СЕКТА

ЦАКАРТА (16 јули 2005 година): Потпретседателот Јусуф Кала, во саботата, го осуди нападот од страна на околу 1.000 муслимани врз главното седиште на една малку позната исламска секта, којашто е прогласена за еретичка од страна на традиционалните муслимански групи во целиот свет. Вооружена со палки и камења, толпата го нападна седиштето на сектата Ахамадија во градот Богор, јужно од Цакарта, уништувајќи ги канцелариите и становите. Полицијата се обиде да го запре нападот, но толпата беше помногубројна.

(Извор: Амбасада на Индонезија (Embassy of Indonesia): <http://www.indonesia-ottawa.org/information/details.php?type = news&id = 1220>))

Слободата на вероисповеста односно религијата не смее да се толкува тесно, означувајќи ги исклучиво традиционалните светски религии. Новите верски движења или верските малцинства имаат право на еднаква заштита. Овој принцип е од особено значење во контекст на актуелните акции, во коишто новите

верски движења претставуваат периодична цел на дискриминација или репресија. Овие нови движења се познати под неколку различни термини и треба да бидат подетално разгледани.

Термините „култ“ и „секта“ се користат за означување на верски групи коишто во своите верувања и практики се разликуваат од традиционалните религии. И двата термини се многу нејасни, но зборот секта општо се однесува на спротивна верска група којашто се одвоила од некоја традиционална религија, додека со зборот култ општо се означува некој неортодоксен или извештачен систем на верски верувања, честопати придружуван од несекојдневни ритуали.

Поради тоа што и двата термини се дефинираат како „различни од нормите“, ставовите во однос на тоа што претставува секта и култ ќе бидат различни кај различните верувања. Будизмот и хиндуизмот ги употребуваат термините на неутрален начин, додека во западниот свет зборовите „секта“ или „култ“ се употребуваат со негативна конотација. Оваа конотација не само што се јавува поради разликата на овие групи во споредба со нормата, туку исто така затоа што тие често се поврзуваат со целосна посветеност или финансиски злоупотреби. Групите коишто се формираат повеќе како комерцијални фирми, отколку како верски групи не се заштитени со верските слободи. Еден познат и контроверзен пример за ова е скиентолошката црква, којашто во некои земји – Германија е најдобро познат пример – не е призната како црква, затоа што се смета за претпријатие.

Прашања за дискусија

- Дали малцинските верувања се заштитени во Вашата земја и доколку е така, како?
- Дали тие ги имаат истите права/поддршка како главното/главните верување(а)?

Жените и верата

Низ целата историја, жените биле дискриминирани од страна на речиси сите вери. И дури од неодамна им беше посветено внимание на нивните верски слободи. Дискриминацијата на жените во религијата е двострана. Ним може да им недостасува слобода да ја изразат својата вера, доколку немаат еднаков пристап до местата каде се одржува богослужба, ниту да проповедаат, ниту пак да бидат водачи. Понатаму, тие можат да станат жртви на одредени вери секогаш кога верските закони, практики и обичаи ги казнуваат, па дури и претставуваат закана по нивните животи:

- Стапката на млади девојчиња коишто се осакатуваат во руралните области на Египет изнесува 97%. **Осакатувањето на женските полови органи (ФГМ)** претставува културна традиција во многу земји, на којашто силно ѝ се спротивставуваат меѓународните стандарди за заштита на човековите права. Сепак, напредок на тоа поле е постигнат во јуни 2003 година, кога беше потпишана Каирската декларација за елиминација на ФГМ (Cairo Declaration for the Elimination of FGM) на Афро-арапската експертска консултација за „Правните средства за превенција на осакатувањето на женските полови органи“ (Afro-Arab

Expert Consultation on “Legal Tools for the Prevention of Female Genital Mutilation”) од страна на претставниците на дваесет и осум африкански и арапски земји засегнати од практикувањето на ФГМ.

- **Принудните бракови** коишто честопати резултираат со ропство се практикуваат во многу земји во светот. Неопходноста од согласност на жената за стапување во брак не се почитува. Понекогаш „сопругите“ се сеуште деца. Принудните бракови исто така се практикуваат кај одредени групи во Европа и Северна Америка и се бранат или толерираат во името на културата, традицијата и религијата и покрај општите забрани во тие земји.
- **Силувањето како специфична форма на „етничко чистење“:** верската припадност на жртвите во многу случаи беше мотивација за масовни силувања во поранешна Југославија, Грузија, Судан, Руанда или Чеченија. Присилните бремености на силуваните жени осигурија дека тие се јавно обележени дека биле силувани, и на тој начин посрамени и обесчестени. Дискриминацијата продолжува и врз децата.

Верски екстремизам и неговите влијанија

Како последица на 11-ти септември 2001 година, нападите на Светскиот трговски центар и Пентагон, но исто така како последица на нападот од 7 јули 2005 година врз лондонското метро, се чини дека тероризмот го искористува религиозното верување повеќе од кога и да е. Многумина заклучуваат дека

овие трагични настани само го означуваат врвот од сантата мраз, којашто се наоѓа во основата на врската меѓу верата и тероризмот: киднапирање на авионите, бомбардирања на западните амбасади во земјите со доминантно муслиманско население, да не го споменуваме „израелско/палестинското прашање“ и разни други судири со „низок интензитет“ низ целиот свет, коишто ја мобилизираат религијата за политички цели.

Сепак, оваа врска е многу опасна. Таа го дели светот на „добри“ и „лоши“ сценарија и ги обележува луѓето заради нивната вера. Но не секој терорист или екстремист е религиозен, како што и не секој верник е терорист. Кога екстремистичките напади се поврзуваат со верата, кога сторителите тврдат дека извршиле дело „во името на Бога“, религијата и нејзините слободи се употребуваат и злоупотребуваат за да се замаскираат политички мотивирани дела или барања.

Прибегнувањето кон тероризам во име на верата не покажува судир на различни култури врз основа на религиозните верувања, бидејќи екстремизмот е глобална закана којашто не е ограничена на ниту едно посебно општество или вера, туку тој се заснова врз незнаење и нетолеранција.

Единствениот начин за ефективна борба против која било форма на екстремизам е да се бараат начини за да се прекине магичниот круг на насилство коешто создава повеќе насилство.

„Истото како што религијата може да се употреби погрешно за да се оправда тероризмот, така и „анти-терористичките“ акции на властите можат да се употребат погрешно за да се оправдаат акциите коишто ги поткопуваат човековите права и слободата на религија или верување“.

(Извор: ОБСЕ – Слобода на религијата и верувањето (OSCE – Freedom of Religion and Belief): <http://www.osce.org/odihr/13434.html>)

Прашања за дискусија

- Кои се главните причини за судир внатре во и меѓу верските заедници? Можете ли да дадете примери од Вашето лично искуство?
- Која мислите дека е улогата на верите во потрагата по мирот и разрешувањето на судири? Размислете за примери каде што религиите послужиле како посредници за помирување.

3. ХРОНОЛОГИЈА

Поважните чекори во историјата на развојот на верските слободи

- 1776.** Законот за права од Вирџинија, Прв амандман (Virginia Bill of Rights, First Amendment)
- 1948.** Декларација за верската слобода на Светскиот совет на цркви (Declaration on Religious Liberty of the World Council of Churches)
- 1948.** Универзална декларација за човекови права (член 2, 18)
- 1948.** Конвенција за превенција и казнување на злосторството геноцид (член 2) (Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide)
- 1950.** Европска конвенција за заштита на човековите права и основни слободи (член 9)
- 1965.** Декларација за верска слобода на Ватиканскиот совет (Declaration

on Religious Freedom by the Vatican Council)

- 1966.** Меѓународен пакт за граѓански и политички права (член 18, 20, 24, 26 f)
- 1969.** Американска конвенција за човекови права (член 12, 13, 16 f, 23)
- 1981.** Африканска повелба за човекови и народни права (член 2, 8, 12)
- 1981.** Декларација на ОН за елиминација на сите форми на нетолеранција и дискриминација по основ на религија или верување (UN Declaration on the Elimination of All Forms of Intolerance and of Discrimination Based on Religion or Belief)
- 1992.** Декларација на ОН за правата на лицата коишто припаѓаат на етнички, верски и јазични малцинства (член 2) (UN Declaration on the Rights of Persons Belonging to Ethnic, Religious and Linguistic Minorities)
- 1993.** Декларација кон глобална етика (Declaration Towards a Global Ethic),

потпишана од страна на Парламентот на Светските религии во Чикаго

- 1994.** Арапска повелба за човекови права (член 26, 27) (Arab Charter for Human Rights)
- 1998.** Азиска повелба за човекови права (член 6) (Asian Human Rights Charter)
- 2001.** Меѓународна консултативна конференција за училишно образование во врска со слободата на религијата и верувањето, толеранцијата и недискриминацијата на Обединетите нации (Мадрид) (United Nations International Consultative Conference on School Education in relation with Freedom of Religion and Belief, Tolerance and Non-discrimination (Madrid))
- 2001.** Светски конгрес за зачувување на верската разновидност (Њу Делхи) (World Congress for the Preservation of Religious Diversity (New Delhi))

ИЗБРАНИ АКТИВНОСТИ

АКТИВНОСТ I: 1 ЗБОРОВИ КОИШТО ПОГОДУВААТ

Дел I: Вовед

Оваа активност има за цел да покаже кои се границите на слободата на изразувањето, кога она што го правиме или кажуваме доаѓа во судир со религиозните верувања и чувства на другите.

Тий на активност: дискусија

Дел II: Општи информации за вежбата

Цели:

- Да се откријат и прифатат верските чувства на другите
- Да се научи за границите на слободата на изразувањето

Целна група: млади полнолетни лица и возрасни

Големина на групата: 8-25

Време: најмалку еден час

Материјал: табла со листови хартија и маркер

Подготовка: Подгответе табла со листови хартија и маркер.

Потребни вештини:

Слушање на другите, да се биде чувствителен и да се прифаќаат други мислења

Дел III: Посебни информации за вежбата

Опис на активност/уважливоста:

- Учесниците нека дискутираат колективно за список на навредливи коментари, забелешки и стереотипи коишто се поврзани

со нечија совест или религиозни верувања; оние коишто ги знаат може да предизвикаат болка. Изберете неколку од најлошите и запишете ги.

- Поделете ги учесниците во групи од по четири до шест лица. По некој од секоја група треба да ја прочита првата изјава. Групата едноставно мора да прифати дека ова е коментар којшто повредил некого. Тие не смеат да се сомневаат во тоа дали *смеаат* дека изјавата е навредлива или не.
- Нека дискутираат за причините зошто лицето коешто е повредено би можело да се чувствува онака како што се чувствува; дали на луѓето треба да им биде дозволено да кажат такви работи без оглед на нивниот ефект; и што да се направи кога такво нешто ќе се случи.
- Повторете за секоја изјава.

Потребни информации:

- Како се чувствуваат учесниците по дискусијата? Беше ли тешко да се прифати дека коментарите повредиле други и тие останале замолчени?
- Какви граници треба да се постават во однос на тоа како можеме да ги искажеме нашите мисли и верувања? Дали треба секогаш да бидеме во состојба да кажеме сè што сакаме?

Методолошки предлози:

Бидете претпазливи и бидете дискретни кога ја играте оваа активност, така што нема да ги одмерувате изјавите.

Предлози за варијација:

Како завршна активност: писмо до сите. Напишете ги имињата на учесниците на малечки парчиња хартија, натерајте секого да извади едно ливче и да напише писмо во коешто му се искажуваат љубезни работи на тоа лице – соодветен крај за многу активности коишто побудуваат контроверзии и емоции.

Дел IV: Продолжение

Доколку учесниците продолжат да работат заедно, би било соодветно да се пушти групата сама да најде и воспостави правила за дискусија/комуникација коишто ќе можат да се закачат на сидот, со што на секого ќе му се даде можност да се повикува на нив, кога ќе смета дека е потребно.

Права поврзани со активност: Слобода на изразување и Слобода на медиуми

(Извори: **Обединети нации. 2004 година. Настава од областа на човековите права. Практични активности за основни и средни училишта.** Изданија на Обединетите нации. (**United Nations. 2004. Teaching Human Rights. Practical Activities for Primary and Secondary Schools.** (Достапно на интернет страницата: <http://www.ohchr.org/english/about/publications/training.htm>)

АКТИВНОСТ II: ВЕРАТА 2 НА МОЈОТ СОСЕД И МОЈАТА ВЕРА

Дел I: Вовед

Предмет на оваа активност е принципот на недискриминација и забраната за нетолеранција на верска основа.

Најдобро е да се работи со учесници со различни религиозни верувања.

Тий на активност: активност со повеќе задачи

Дел II: Општи информации за активността Цели:

- Да се разработи и разбере поимот за толеранција
- Да се анализираат аспектите на верските слободи
- Да се развие имагинацијата и способностите за креативно размислување
- Да се научи за различни обичаи/култури

Целна група: млади полнолетни лица и возрасни. Активноста може исто така да се користи за ученици од сите возрасти со мали измени.

Големина на групата: 5-30

Време: 2-4 часа

Подготовка: Подгответе табла со листови хартија, листови хартија за таблата и маркери за текст.

Потребни вештини:

Социјални вештини: слушање други, анализирање, комуницирање; способности за критичко размислување: изнесување на сопственото мислење, рефлексивно размислување; креативни способности: создавање метафори, илустрирање симболи.

Дел III: Посебни информации за активността

Опис на активност/учесници:

Прв дел

- Група активност: направете табела со две колони. Едната колона наречете ја „Толеранција“, а другата „Нетолеранција“. Прашајте ги учесниците да дадат примери од памет, со цел да се запишат под секој наслов на табелата.
- Потоа кажете им да ги проучат и споредат двете колони. (Предлог: една работа којашто често се случува е дека сите дефиниции и примери под „Толеранција“ завршуваат како „пасивни“, повеќе отколку „активни“. Доколку ова е случај, укажете на тоа).
- Известување за сопствените искуства на нетолеранција: прашајте ги учесниците да опишат еден инцидент на нетолеранција за којшто можеби биле сведоци. Како тој инцидент би можел да реши или избегне? Дали учесниците сметаат дека постои начин да се едуцираат луѓето да градат и имаат толерантен став?

Повраќни информации:

Поим за толеранција: Со споредување на двете колони, што можат да забележат учесниците? Што треба да опфати една општа дефиниција за толеранција/нетолеранција? Прашајте ги учесниците и забележете го заедничкиот став на учесниците. Потоа дајте го првиот дел од дефиницијата на Декларацијата на ОН за принципите на толеранција: „(толеранцијата) е активен став и одговорност што ги поткрепува човековите права,

плурализмот (вклучувајќи го културниот плурализам), демократијата и владеењето на правото.“

Втор дел

- Организирајте мултикултурен собир. Замовете го секој учесник/мала група учесници да претстават пред другите припадник на различна верска или религиозна група.
- Кажете им да илустрираат со слика, пантомима, песна, карикатура, или мала игра на улоги, нешто што ќе ги претстави обичаите и верувањата во регионот.
- Дајте им 20 минути на учесниците за подготовка.
- Замовете ги да направат презентација на различните обичаи поврзани со секоја од религиите коишто ги претставуваат.

Повраќни информации:

- Што можат да научат учесниците од презентациите? Дали различните презентации имаат нешто заедничко?
- Дали им е полесно на учесниците да ги толерираат другите верувања/религии отколку научиле нешто за нив?
- Дајте го вториот извадок од Декларацијата на ОН за принципите на толеранција: (Толеранцијата) ги обврзува земјите членки да „едуцираат грижливи и одговорни граѓани, отворени кон други култури, способни да ја ценат вредноста на слободата, коишто го почитуваат човековото достоинство и разликите и способни за спречување судири или нивно решавање по пат на ненасилни средства.“

Методолошки предлози:

За вториот дел од активноста осигурете дека групата ги почитува верувањата на другите учесници. Од таа причина, не треба да го користите ова како активност на „запознавање“. Исто така, осигурете дека претставувањето на различните обичаи не ги повредува чувствата на другите верници по пат на нивно дискриминирање. Воведете ја оваа вежба така што ќе им кажете на учесниците дека презентациите треба да ги истакнат богослужбата или обредите, а не причината зошто тие се единствено „вистинити“ или „добри“. Доколку, и покрај Вашите упатства, учениците/учесниците би можеле да негодуваат за дискриминација на некое друго чувство, треба да се прекинат презентациите и не треба да се потпираат на поимањето на модераторот за чувствата

на учесниците – тие можеби не се соодветни... Подобро е доколку сите учесници се согласат околу воведувањето некој знак (на пример, парче црвена хартија како црвено светло на семафор) за да се запре некоја презентација којашто е навредлива или едноставно заснована на недоразбирање или погрешни информации. Откако ќе се запре презентацијата, треба да следи дискусија во врска со мотивите на обете страни.

Предлози за варијација:

Доколку работите со деца, може да ги користите двата дела на активноста и да ги изоставите дефинициите изложени во Декларацијата на ОН за принципите на толеранција. Доколку работите во училишта, може да соработувате со наставниците по ликовна уметност за вториот дел од активноста. Презентацијата

може исто така да се направи со пластелин или со други материјали.

Дел IV: Продолжение

По оваа активност заснована на искуство и креативност, може да продолжите со малку интелектуален придонес, на пример, со споделување одредени материјали во врска со толеранцијата/нетолеранцијата.

Права поврзани со активността/најмошни области за истражување:

Дискриминација по други основи, како раса, боја на кожа, родова или етничка припадност

(Извор: (Обединети нации – Проект за глобална настава и изучување Сајбер училишен автобус (United Nations – Global Teaching And Learning Project Cyberschoolbus): <http://www0.un.org/cyberschoolbus/humanrights/declaration/18.asp>)

ЛИТЕРАТУРА

Abduljalil Sajid, Imam. 2005. *Islamophobia: A new word for an old fear*. Available online at: http://www.osce.org/documents/cio/2005/06/15198_en.pdf

Ahdar, Rex. 2005. *Religious Freedom in the Liberal State*. Oxford: Oxford University Press.

Baptist Joint Committee: <http://www.bjcpa.org>

BBC. 2005. *Forced marriage 'could be banned'*. Available online at: http://news.bbc.co.uk/2/hi/uk_news/politics/4214308.stm

Black, Henry Campbell. 1990. *Black's Law Dictionary. 6th Edition*. Eagan: West Group.

Cairo Declaration for the Elimination of FGM: <http://www.childinfo.org/areas/fgmc/docs/Cairo%20declaration.pdf>

Center for Religious Freedom – Freedom House. 2005. *Saudi Publications on Hate Ideology Invade American Mosques*. Washington. Available online at: <http://freedomhouse.org/religion/pdfdocs/FINAL%20FINAL.pdf>

Courage to Refuse. 2004. *Reservist gets 28 days for refusing Gaza duty – Lily Galili and Charlotte Halle*. Available online at: <http://www.seruv.org.il/english/article.asp?msgid=204>

Declaration on Religious Freedom by the Vatican Council: http://www.vatican.va/archive/hist_councils/ii_vatican_council/documents/vat-ii_decl_19651207_dignitatis-humanae_en.html

Declaration on Religious Liberty of the World Council of Churches: <http://www.religlaw.org/interdocs/docs/wccdecrelib1948.html>

Evans, Malcolm D. and Rachel Murray (eds.). 2002. *The African Charter on Human and Peoples' Rights. The System in Practice. 1986-2000*. Cambridge: Cambridge University Press.

Gahrana, Kanan. 2001. *Right to Freedom of Religion: A Study in Indian Secularism*. Denver: International Academic Publishing.

Institute for the Secularisation of Islamic Society. *Girls' Nightmare in Muslim Families: Forced Marriages in Europe*. Available online at: <http://www.secularislam.org/women/nightmare.htm>

Krishnaswami, Arcot. 1960. *Study of Discrimination in the Matter of Religious Rights and Practices*, New York: United Nations Publisher.

Küng, Hans and Karl-Josef Kuschel (eds.). 1993. *A Global Ethic. The Declaration of the Parliament of World's Religions*. London: Continuum.

Marshall, Paul. 2000. *Religious Freedom in the World: A Global Report of Freedom and Persecution*. Nashville: Broadman & Holman.

Lerner, Natan. 2000. *Religion, Beliefs, and International Human Rights*. New York: Orbis Books.

OSCE. 2005. *Contribution of H.E. Prof. Ekmeleddin Ihsanoglu, Secretary General of the Organisation of the Islamic Conference, to the Work of the 4th Session of the O.S.C.E. Conference on Anti-Semitism and on their forms of Intolerance*. Available online at: http://www.osce.org/documents/cio/2005/06/15198_en.pdf

OSCE. 2005. *OSCE Conference on Anti-Semitism and on Other Forms of Intolerance*. Available online at: <http://www.osce.org/item/9735.html>

OSCE. 2002. *Freedom of Religion and Belief*. Available online at: <http://www.osce.org/odihr/13434.html>

Religions for Peace: <http://www.wcrp.org>

United Nations. 2004. *Civil and Political Rights, Including Religious Intolerance. Report submitted by Mr. Adelfattah Amor, Special Rapporteur on freedom of*

religion or belief. E/CN.4/2004/63. Available online at: <http://www.ohchr.org/english/issues/religion/annual.htm>

United Nations. 2004. *Civil and Political Rights, Including the Question of Religious Intolerance. Report submitted by Asma Jahangir, Special Rapporteur on freedom of religion or belief*. E/CN.4/2005/61. Available online at: <http://www.ohchr.org/english/issues/religion/annual.htm>

United Nations. 2003. *Civil and Political Rights, Including Religious Intolerance. Report submitted by Mr. Adelfattah Amor, Special Rapporteur on freedom of religion or belief, in accordance with Commission on Human Rights resolution 2002/40*. E/CN.4/2003/66. Available online at: <http://www.ohchr.org/english/issues/religion/annual.htm>

U.S. Department of State. 2005. *Report on Global Anti-Semitism*. Available online at: <http://www.state.gov/g/drl/rls/40258.htm>

U.S. Department of State. 2001. *Egypt: Report on Female Genital Mutilation (FGM) or Femal Genital Cutting (FGC)*. Available online at: <http://www.state.gov/g/wi/rls/rep/crfgm/10096.htm>

World Congress for the Preservation of Religious Diversity: http://www.infinityfoundation.com/mandala/s_ot/s_ot_world_congress.htm

Worldwide Ministries - Guidelines for Interfaith Dialogue: <http://www.pcusa.org/pcusa/wmd/eir/dialog.htm>

Yinger, J. Milton. 1970. *The Scientific Study of Religion*. New York: McMillan.

ДОПОЛНИТЕЛНИ ИНФОРМАЦИИ

Anti- Defamation League: <http://www.adl.org>

Cookson, Catharine (ed.). 2003. *Encyclopaedia of religious freedom*. New York: Routledge.

Council for a Parliament of the World's Religions: <http://www.cpwr.org/>

Global Ethic Foundation: <http://www.weltethos.org>

Human Rights Watch: <http://www.hrw.org/doc/?t=religion>

Human Rights Watch. 2005. *Devastating Blows Religious Repression of Uighurs in Xinjiang*. Available online at: <http://hrw.org/reports/2005/china0405>

Human Rights Without Frontiers International: <http://www.hrwf.net>

International Association for Religious Freedom: <http://www.iarf-religiousfreedom.net>

International Religious Liberty Association: <http://www.irla.org/index.html>

Journal of Religion and Society: <http://www.creighton.edu/JRS>

Marburg Journal of Religion:

<http://web.uni-marburg.de/religionswissenschaft/journal/mjr/welcome.html>

Ontario Consultants on Religious Freedoms:

<http://www.religioustolerance.org>

OSCE. 2004. *OSCE Conference on Anti-Semitism*. PC.DEL/696/04/Rev.1. Available online at: http://www.osce.org/documents/cio/2004/07/3349_en.pdf

OSCE. 2004. *OSCE Conference on Tolerance and the Fight against Racism, Xenophobia and Discrimination*. PC.DEL/949/04. Available online at: http://www.osce.org/documents/cio/2004/10/3728_en.pdf

OSCE. 2004. *OSCE Meeting on the Relationship between Racist, Xenophobic and Anti-Semitic Propaganda on the Internet and Hate Crime*. PC.DEL/918/04/Corr.1. Available online at: http://www.osce.org/documents/cio/2004/09/3642_en.pdf

Saeed, Abdullah; et al.. 2004. *Freedom of Religion, Apostasy and Islam*. Aldershot: Ashgate Publishing.

Scalabrino, Michelangela. 2003. *International code on religious freedom*. Leuven: Peeters.

Soka Gakkai International:

<http://www.sgi.org>

United Nations. 2001. *International Consultative Conference on School Education in Relation with Freedom of Religion and Belief, Tolerance and Non-Discrimination*. Available online at: <http://www.unhchr.ch/html/menu2/7/b/main.htm>

United States Commission on International Religious Freedom: <http://www.uscirf.gov>

United States Commission on International Religious Freedom. 2005. *The Religion-State Relationship and the Right to Freedom of Religion or Belief: A Comparative Textual Analysis of the Constitutions of Predominantly Muslim Countries*. Available online at: http://www.uscirf.gov/countries/global/comparative_constitutions/03082005/Study0305.pdf

World Conference against Racism, Racial Discrimination, Xenophobia and Related Intolerance: <http://www.hri.ca/racism/meetings/declarsantiago.shtml>

World Conference on Religion and Peace (WCRP): <http://www.wcrp.org>

ПРАВО НА ОБРАЗОВАНИЕ

ДОСТАПНОСТ И ЕДНАКОВ ПРИСТАП
ДО ОБРАЗОВАНИЕТО

ЗАЈАКНУВАЊЕ ПО ПАТ НА ПРАВОТО
НА ОБРАЗОВАНИЕ

*„... Образованието се насочува кон целосниот развој на
човековата личност и кон зајакнување на њочииувањето на
човековите љрава и основните слободи ...“*

Член 26 (2), Универзална декларација за човекови права. 1948 година.

НАСТАН ЗА ИЛУСТРАЦИЈА

Приказната на Маја

„Се викам Маја. Се родив пред 14 години во семејство на сиромашни селани. Веќе имаше многу деца, така што кога јас се родив, никој не беше среќен.

Додека бев сè уште малечка, се научив да ѝ помагам на мајка ми и на постариите сестри во вршењето на домашните работи. Метев ѓодови, перев алишта и носев вода и дрва за огрев. Некои од моите другарчиња играа надвор, но јас не можев да им се придружам.

Бев многу среќна кога ми дозволија да одам на училиште. Таму запознав нови другарчиња и

научив да читам и пишувам. Но кога стасав до четврто отделение, моите родители го прекинаа моето школување. Татко ми рече дека нема пари за да се плати школарината. Истото така, бев потребна дома за да им помагам на мајка ми и на другите.

Кога би ми се дала можност повторно да се родам, би сакала да бидам момче.“

Извор: Милениумски извештај на ОН. 2000 година. (The UN Millennium Report. 2000.)

Прашања за дискусија 😊🤔?

1. Кои се главните проблеми коишто се илустрирани во овој случај? Дали чувствувате сожалување кон Маја и, понатаму, дали мислите дека постои некаков начин за таа да се извлече од сиромаштијата и да најде пристап до образованието?
2. Може ли да размислите за причините зошто толку голем процент на неписмени луѓе се женски деца или жени?
3. Сметате ли дека постојат различни видови знаење? Доколку е така, кое знаење е важно? Кои видови знаење ја губат важноста?
4. Дали мислите дека правото на образование е моментално приоритет за меѓународната заедница?
5. Чија обврска е сузбивањето на неукоста и неписменоста и со какви мерки?
6. Дали образованието е важно за уживање на другите човекови права? Доколку е така, зошто?
7. Дали сметате дека образованието може да придонесе кон човековата безбедност? Доколку е така, како?

ТРЕБА ДА СЕ ЗНАЕ

1. ВОВЕД

Зошто човеково право на образование?

Речиси една милијарда луѓе влегоа во 21-виот век без да знаат да прочитаат книга или да си го потпишат името. Оваа бројка претставува една шестина од светското население, или севкупното население на Индија, и таа се зголемува.

Човековото право на образование може да се окарактеризира како „право на јакнење“. Ваквото право на поединецот му овозможува поголема контрола во текот на животот, и особено, контрола врз влијанието на дејствијата на државата врз поединецот. Со други зборови, користењето на правото на јакнење му овозможува на секое лице да ги искуси предностите на другите права.

Уживањето на многу граѓански и политички права, како што е слободата на информации, слободата на изразување, активното и пасивното право на глас и многу други, зависи од најмалку едно минимално ниво на образование. Слично на тоа, голем број економски, социјални и културни права, како што се правото на избор на работа, на примање еднаква плата за еднаква работа, на уживање на предностите од научниот и технолошкиот напредок и здобивање со високо образование врз основа на способностите, единствено можат да се остваруваат на корисен начин откако ќе се постигне минимално ниво на образование.

Истото се однесува и на правото на учество во културниот живот. За етничките и јазичните малцинства, правото на образование е основно средство да се зачува и зајакне нивниот културен идентитет.

Образованието исто така може да поттикне (иако не гарантира) разбирање, толеранција, почит и пријателство меѓу нациите, етничките или верските групи и може да помогне да се создаде универзална култура на човекови права.

Образование и човекова безбедност

Ускратувањето, како и прексчувањата на правото на образование ја оштетуваат способноста на луѓето да ја развиваат сопствената личност, да се издржуваат и заштитуваат себеси и своите семејства и соодветно да учествуваат во општествениот, политичкиот и економскиот живот. На општествено ниво, ускратувањето на образованието ја повредува каузата на демократијата и општествениот напредок, а пошироко - на меѓународниот мир и човековата безбедност. Недостатокот од човекова безбедност ги спречува децата да одат на училиште. Ова е очигледно кај децата во вооружен судир, а особено важи за децата војници. Но сиромаштијата како закана за човековата безбедност исто така може да резултира со ускратување на правото на образование. Правото да се познаваат сопствените човекови права

по пат на едукација и изучување на човековите права може да даде значаен придонес за човековата безбедност. Преку едукацијата и изучувањето на човековите права и хуманитарното право, можат да се спречат или регулираат повредите на човековите права во вооружени судири, а општествената обнова по судирите може да се олесни.

☺ Човекови йрава на дейейио, Човекови йрава во вооружени судири.

Образованието значи многу повеќе од едноставно учење како да се чита, пишува или смета. Латинското потекло на самиот збор значи „да се изведе некој надвор“. Правото на образование на едно лице ги опфаќа образовните можности, на пример пристапот до основно, средно и високо образование. Со признавањето на една поширока концепција за правото на образование, овој модул се концентрира врз **основното и примарно образование**, затоа што на огромен број луѓе им се негираат дури и темелите на еден пат на учење, којшто трае цел живот.

Човековото право на образование, како што се пропишува со Меѓународниот нацрт-закон за човекови права на Обединетите нации, се однесува на бесплатно и задолжително образование во „елементарниите и основни“ фази. Сепак, државите го толкуваат ова барање на различни начини. Во Европа, Северна

Америка, Австралија и во некои делови од Јужна Азија, „*елементарно*“ образование се протега и го опфаќа целото средно образование; меѓутоа, 20-тина земји низ целиот свет немаат воопшто утврдено посебна возраст за задолжително образование.

Историски развој

Пред периодот на просветителството во Европа, образованието било првенствено одговорност на родителите и црквата. Образованието започнало да се смета за прашање на јавна грижа и државна одговорност дури со појавата на модерната секуларна држава. Во почетокот на 16-тиот и 17-тиот век, еминентните филозофи Џон Лок и Жан-Жак Русо во своите дела алудирале на модерната концепција за индивидуалното право на образование. Како контраст на ова, класичните граѓански инструменти како што се Британскиот закон за права од 1689 година (British Bill of Rights), Декларацијата за права на Вирџинија од 1776 година (Virginia Declaration of Rights), Американската декларација за независност од 1776 година (American Declaration of Independence) или Француската декларација за правата на човекот (French Declaration of the Rights of Man) не содржат никакви права, коишто посебно се поврзани со правото на образование. Во 19-тиот век, појавата на социјализмот и либерализмот го постави образованието поцврсто во сферата на човековите права. Во делата на Маркс и Енгелс државата се согледува како татковска и корисна

институција. Либералните и антиклеркалните сфаќања од 19-тиот век исто така извршија влијание врз дефинирањето на образовните права, коишто беа формулирани со цел да ги одбранат и унапредат идеите за ослободување на науката, истражувањето и наставата од мешање на црквата и државата.

Во текот на втората половина од 19-тиот век, се појави експлицитното признавање на образовните права. Уставот на Германското царство од 1871 година содржел дел насловен како „*Основни права на германскиот народ*“; слично на ова, во Уставот на германскиот Вајмар од 1919 година, во којшто е вклучен дел „*Образование и школување*“, експлицитно се признава должноста на државата да го гарантира образованието, преку бесплатно и задолжително одење на училиште.

Склучувањето на мировните договори по завршувањето на Првата светска војна, опфати гаранции за образовните права на малцинствата. Прогласувањето на Женевската декларација, таканаречената „*Повелба за благосостојба на дејствието на Лиѓата на народите*“ („*Charter of Child Welfare of the League of Nations*“) од 1924 година доведе до меѓународно признавање на правото на образование.

Во текот на 20-тиот век, аспектите на правото на образование беа заштитувани и вградени во националните уставы и во меѓународните договори за правата или беа признати во обични закони кои немаат уставно-правна сила, како состав-

ни делови на домашното законодавство. Правото на образование експлицитно се споменува во уставите на повеќе од 50 земји, како на пример Никарагва, Кипар, Шпанија, Виетнам, Ирска, Египет, Јапонија, Парагвај и Полска.

Велика Британија и Перу го имаат признато правото на образование со закони коишто немаат уставно-правна сила, а Јужна Кореја, Мароко и Јапонија го имаат признато правото и во нивните уставы и во обичното законодавство.

Во Уставот на Соединетите Американски Држави не се споменува правото на образование. Судовите во САД и на двете нивоа – федерално и државно – имаат развиено одредени образовни права, коишто особено се однесуваат на еднаквоста на образовните можности.

(Извор: Даглас Хоџсон. 1998 година. *Човековото право на образование*. (Douglas Hodgson. 1998. *The Human Right to Education*.)

2. ДЕФИНИЦИЈА И ОПИС НА ПРАШАЊЕТО

Содржина на правото на образование и обврските на државата

Правото на образование има цврста основа во меѓународното право за човековите права. Тоа право е предвидено во неколку универзални и регионални документи за човековите права. Примери за ова се Универзалната декларација за човекови права (член 26), Меѓународниот пакт за економски,

социјални и културни права (член 13 и 14), Конвенцијата за елиминација на сите форми на дискриминација на жените (член 10) и Конвенцијата за правата на детето (член 28 и 29). На регионално ниво, се наоѓаат Европската конвенција за човекови права и основни слободи (член 2 од Првиот протокол), Американската конвенција за човекови права (член 13 од Дополнителниот протокол на Американската конвенција за човекови права во областа на економските, социјалните и културните права) и Африканската повелба за човекови и народни права (член 17). Една од најнеодамнешните кодификации на човековите права, Повелбата за основни права на Европската унија, го вклучува правото на образование во член 14.

Основното право на образование ги овластува сите поединци да бараат од нивните влади да се однесуваат на одреден начин. Имено, државите имаат обврска да го почитуваат,

заштитиуваат и исполнуваат правото на образование.

Обврската за **почитување** ѝ забранува на државата да дејствува во насока на кршење и повреда на признатите права и слободи, да се меша или да го ограничува остварувањето на таквите права и слободи. Државите мора, *меѓу друго*, да ја почитуваат слободата на родителите да одберат приватни или државни училишта за нивните деца и да го осигурат верското и моралното образование на нивните деца во согласност со нивните сопствени убедувања. Треба да се почитува неопходноста момчињата и девојчињата еднакво да се образуваат, како и правата на сите верски, етнички и јазични групи.

Обврската за **заштита** бара од државите да преземат законодавни или други мерки за да аспречат и забранат повредата на индивидуалните права и слободи од страна на трети лица. Државите треба да осигурат дека државните или приватните училишта не применуваат

дискриминаторски практики или не вршат физичко казнување на децата.

Обврската за **исполнување** предвидена во Меѓународниот пакт за економски, социјални и културни права (МПЕСКП) значи обврска за постепено остварување на правото. За таа цел, можат да се разликуваат обврски за однесување и обврски за резултат.

Обврската за однесување се однесува на одредено дејствие или мерка што една држава треба да ги усвои. Најдобар пример за ова е член 14 од МПЕСКП, според којшто новите држави договорни страни коишто сè уште не обезбедиле бесплатно и задолжително основно образование имаат обврска „да разработат и да усвојат детален план за акција за љистејена имплементација, во разумен рок од извесен број години ... на иринципои за задолжително и бесплатно образование за сите.“

„Државите договорни страни во овој пакт го признаваат правото на образование за секој. Тие се согласни образованието да биде насочено кон целосен развој на човековата личност и смислата на неговото достоинство, и го зајакнуваат почитувањето на човековите права и основните слободи. Тие ионајаму се согласуваат дека образованието ги оспособува сите лица ефективно да учествуваат во едно слободно општество, иотворајќи разбирање, толеранција и пријателство меѓу сите нации, и сите раси, етнички или верски групи, и ги унапредува активностите на Обединетите нации за одржување на мирот...“

Член 13 (1) МПЕСКП.

Стандарди коишто треба да се достигнат:

- Бесплатно и задолжително основно образование;
- Расположливо средно образование коешто е достапно за сите;
- Достапно високо образование за сите врз основа на способностите;
- Зајакнато фундаментално образование за оние коишто немаат завршено основно образование;
- Елиминација на неписменоста и неукоста со мерки на меѓународна соработка, особено, земајќи ги предвид, потребите на земјите во развој.

Ова значи дека подобрувањето на пристапот до образование за сите, врз основа на принципот на еднаквост и недискриминација и слободата на избор на видот на училиштето и содржината, го претставуваат духот и кардиналната суштина на правото на образование.

Во **Општиот коментар** бр. 13 на Комитетот основан според Меѓународниот пакт за економски, социјални и културни права (МПЕСКП) се идентификуваат **четири елементи** на обврските на државата во поглед на правото на образование. Тие се: расположливост, достапност, прифатливост и прилагодливост.

Расположливост

Должноста да се обезбеди задолжително и бесплатно основно образование е несомнено предуслов за реализација на правото на образование.

За да се осигури дека основните училишта се расположливи за сите деца, неопходни се значителни политички и финансиски обврски. И покрај тоа што државата не е единствениот обезбедувач на образование, меѓународното право за човекови права ја обврзува да биде крајниот обезбедувач, за да се осигури дека основните училишта се расположливи за сите деца на училишна возраст. Доколку структурниот капацитет на основните училишта е под бројката на деца на возраст за основно училиште, тогаш законската обврска на државата во поглед на задолжителното образование не се преточува

во практика, а пристапот до образованието останува да биде потреба којашто треба да се оствари како право.

Обезбедувањето средно и високо образование исто така претставува важен елемент од правото на образование. Потребата од „*посијено воведување бесилајно образование*“ не значи дека државата може сама да се ослободи од своите обврски.

Достапност

Минимално, владите се обврзани да го осигурат остварувањето на правото на образование преку гарантирање пристап до постоечките образовни институции на сите, девојчиња и момчиња, жени и мажи подеднакво, врз основа на **еднаквост и недискриминација**. Позитивната обврска за осигурување еднаков пристап до образовните институции ги опфаќа и физичкиот и конструктивниот пристап. Физичкиот пристап до институциите е особено значаен за старите и инвалидизирани лица. Конструктивниот пристап означува дека треба да се отстранат исклучивите бариери, на пример со елиминирање на стереотипните концепти на улогата на мажите и жените во учебниците и во образовните структури, како

„Образованиеџо на женаџа е образование на семејствоџо, заедницаџа, нацијаџа.“

Африканска поговорка.

што е предвидено во член 10 од Конвенцијата за елиминација на сите форми на дискриминација на жените.

Прифатливост

Поранешниот Специјален известувач за правото на образование, Катарина Томашевски (Katarina Tomasevski), во еден свој извештај наведува дека „*државата е должна да осигури дека сите училишта се придржуваат кон минималните критериуми коишто таа ги развила, како и да осигури дека образованието е прифатливо и за родителите и за децата*“. Овој елемент го опфаќа правото на избор на видот на образование коешто се добива, и правото на воспоставување, одржување, управување и контролирање на приватни образовни установи. Образованието мора да биде соодветно на културата и со добар квалитет. Учениците и родителите имаат право да бидат ослободени од индоктринација и задолжително учење на материјали коишто не се компатибилни со верските или други верувања на ученикот. Употребата на овластувањата на јавниот образовен систем за да се наведат луѓето да ја сменат верата може да се смета за незаконски прозелитизам.

☪️ Слобода на религија.

Прилагодливост

Нормално, она што детето го учи на училиште треба да биде определено од неговите идни потреби како возрасно лице. Ова значи дека образовниот систем треба да остане прилагодлив, земајќи ги предвид најдобрите

интереси на детето, како и општествениот развој и напредок и на национално и на меѓународно ниво.

Обврската на владите да осигурат почитување, заштита и исполнување на човековото право на образование, не претставува само работа на државата. Тоа исто така претставува и задача на граѓанското општество да ја унапредува и да помага во потполното остварување на правото на образование.

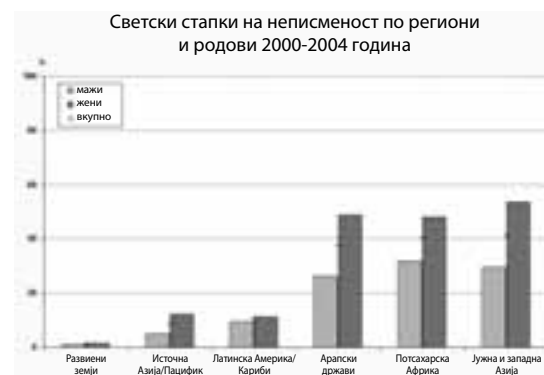
Декадата на писменост на ОН 2003-2012, се соочува со ситуација каде што 20% од светската возрасна популација сè уште нема основно образование. Писменоста е од основно значење за зајакнување на човековите способности и економското, општественото и политичкото учество во денешните општества на знаење.

Неписменоста е обично резултат на крајна сиромаштија. Жените се помалку писмени од мажите. 132 од 771 милиони лица, без способности на писменост, сè уште се наоѓаат на возраст меѓу 15 и 24 години и покрај тоа што има значителни подобрувања. (Извор: **УНЕСКО. 2005 година. Извештај за глобално набљудување ЕФА за 2006 година. (UNESCO. 2005. EFA Global Monitoring Report 2006.)**)

Главното прашање коешто предизвикува загриженост е сè уште ниското ниво на писменост во сиромашните делови на светот. Според Резолуцијата 56/116 на Генералното собрание на ОН (UN GA Res. 56/116), со којашто се про-

гласува Декадата на писменост, писменоста се наоѓа во средиштето на доживотното учење, со обезбедување основно образование за сите и пружање помош во прилагодувањето кон менливите потреби. **Доживотното учење или доживотното образование за сите** треба да биде дел од идните глобални општества на знаење. Во овој контекст, соодветно внимание е исто така потребно и за техничкото и стручното образование ориентирано кон стекнување вештини.

Светската конференција за правото на и правата во образованието од 2004 година (World Conference on the Right to and the Rights in Education), во својата „Декларација од Амстердам“ („Declaration of Amsterdam“), ја нагласи потребата од гарантирање пристап до образованието, со истовремено зачувување на образовните права и потребите на сите ученици врз недискриминаторска основа. Таа апелираше до владите и меѓународните

(Извор: **УНЕСКО. 2005 година. Извештај за глобално набљудување на ЕФА за 2006 г. (UNESCO. 2005. EFA Global Monitoring Report 2006.)**)

организации, меѓу другото, да ги зголемат образовните можности на ранливите групи како мигранти, малцинства, итн., да го подобрат квалитетот на образованието и статусот на наставниците, да преземат мерки за сведување на минимум на училишното насилство и да ја задоволат сè поголемата побарувачка за доживотно учење.

3. МЕЃУКУЛТУРНИ ПЕРСПЕКТИВИ И КОНТРОВЕРЗНИ ПРАШАЊА

Денес, споредбениот став за светот во целина открива значителни разлики во остварувањето на правото на образование. Навистина, остварувањето на правото на образование се разликува од едно до друго подрачје.

Повеќето деца коишто не се запишани на училиште се наоѓаат во Потсахарска Африка и Јужна Азија. Просечно, едно дете родено во Мозамбик денес може да очекува четири години формално образование. Едно дете родено во Франција ќе добие 15 години и далеку повисоко ниво на обезбеденост. Просечното школување во Јужна Азија, од осум години, претставува половина ниво од земјите со висок доход.

Понатаму, додека јазот во запишувањето во основно училиште можеби се затвора, јазот меѓу богатите и сиромашните земји, мерен од аспект на просечни години на образование, се проширува. Ова е пред да се земат предвид разликите во квалитетот на образованието: помалку од една четвртина

од децата во Замбија излегуваат од основно училиште способни да положат основни тестови на писменост. Во меѓувреме, пристапот до високо образование останува привилегија достапна главно на граѓаните од земјите со висок доход. Овие образовни нееднаквости на денешнината ги претставуваат глобалните социјални и економски нееднаквости на утрешнината.

Примерот со Уганда: Во втората половина на 1990-те години приоритетите за намалување на сиромаштијата се пренасочија кон образованието. Се воведо бесплатно основно образование а се зголеми општата потрошувачка. Запишувањето во основно училиште се покачи од 5,3 милиони на 7,6 милиони меѓу 1997 и 2003 година. Стапките на запишување се исти за најсиромашните 20% од населението како и за најбогатите 20%, а јазот на родовата еднаквост е затворен со основното ниво. Универзалното запишување сега се наоѓа на дофат на раката, но се чини дека достигнувањето универзално завршување до 2015 година е неверојатно поради стапките на осипување.

Доколку продолжат актуелните трендови: целта од МРЦ за постигнување универзално основно образование до 2015 година, нема да биде исполнета за најмалку една деценија. Во 2015 година ќе има 47 милиони деца надвор од училиштата, од коишто 19 милиони од нив се во Потсахарска Африка.

(Извор: УНДП. 2005 година. *Извештај за човековиот развој за 2005 година*. (UNDP. 2005. *Human Development Report 2005*.)

Прашањето за **јазикот на кој се одвива наставата** создава полемики. Не постои општо меѓународно човеково право да се изучува мајчиниот јазик во училиште, кога лицето припаѓа на јазично малцинство во некоја држава. Во член 27 од МПДГПП се предвидува само дека не може да се ускрати *улогата* на некој јазик, но не се споменува ништо во врска со прашањето за настава на мајчин јазик. Во **Рамковна конвенција за заштита на националните малцинства (Framework Convention for the Protection of National Minorities)**, Советот на Европа го признава правото на изучување на мајчиниот јазик, но изрично не го признава правото на *следење настава на мајчин јазик*. **Европската повелба за регионални или малцински јазици (The European Charter for Regional or Minority Languages)** отиде чекор напред во унапредувањето на правото на образование на мајчин јазик како опција за оние држави коишто ја потпишале и ратификувале Повелбата, чијашто цел е постигнување двојазичност на малцинствата, признати од страна на државата. Меѓутоа, има малцинства коишто не се заштитени на овој начин, па дури тие немаат ни право да го изучуваат својот мајчин јазик во училиште, како што се Ромите во Европа или Аборицините во Австралија.

Научната анализа покажа дека *основното образование на сиромашниот јазик*, на пример на француски јазик во Западна Африка, може да резултира со понизок степен на успех и постигнување на учениците. Затоа, Африканската академија на јазици во Бамако, Мали

повикува на **право на основно образование на мајчин јазик**.

И покрај извонредниот напредок постигнат во напорите на децата да им се овозможи потполно уживање на нивното право на образование, сè уште претстои многу работа за да се постигнат целите. Сè уште постојат бројни неразрешени прашања на дискриминација, нееднаквост, запоставување и експлоатација, коишто особено ги погодуваат девојчињата, жените и малцинствата. Во Извештајот за положбата на светските деца на УНИЦЕФ за 2006 година (UNICEF State of the World's Children Report 2006) под наслов „Исклучени и невидливи“ (“*Excluded and Invisible*”) или Извештајот на Хјуман Рајтс Воч: „Изневерување на нашите деца: бариери на правото на образование“ (“*Failing our children: Barriers to the Right to Education*”), се даваат бројни примери за главните проблеми на **исклученоста**. Затоа општествата мораат да ги засилат напорите за да обрнат внимание на социјалните и културните практики, коишто сè уште ги спречуваат децата и други групи потполно да ги уживаат своите образовни права и коишто на тој начин придонесуваат за нивна човекова безбедност.

Обесправени групи во пристапот до правото на образование

Идентификувани се неколку групи, коишто се соочуваат со особени тешкотии во поглед на потполниот пристап до образованието, врз еднаква основа. Тука спаѓаат жените и девојчињата, лица коишто им припаѓаат на

малцинствата, бегалците и мигрантите, локалните луѓе, луѓе со инвалидитет и социјално или економски обесправени групи, како демобилизираните војници или маргинализираните младинци. Овие групи станаа центар врз којшто се фокусира меѓународната грижа и акција, на пример во контекст на обврските на државите за известување.

Особено внимание треба да им се посвети на образовните потреби на **луѓето со инвалидитети**. Рамката за акција којашто беше усвоена на конференцијата во Саламанка во 1994 година, се произнесе за **образование кое што вклучува**. Следствено на тоа, „училиштата треба да ги прифатат сите деца без оглед на нивните физички, интелектуални, социјални, емоционални, јазични или други состојби“.

Човековите права во училиштата

Спротивно на обврската од член 26 (2) од УДЧП, човековите права честопати недостапуваат во училиштата. Децата сè уште се подложени на физичко казнување или работа. Тие не се едуцирани и информирани во врска со нивните права како што тоа се бара со Конвенцијата за правата на детето, којашто е ратификувана од страна на сите земји членки на ОН, освен САД.

 Човекови права на дејствието.

Според тоа, треба да се промовира едукацијата од областа на човековите права во училиштата и училишната демократија. И на наставниците исто така им е потребна заштита, доколку се изложени на притисок од страна

на властите или им се ускратуваат соодветни плати, што се признава во релевантните конвенции и препораки на УНЕСКО. Насилството во училиштата е уште еден проблем, којшто се зголеми во последниве години и стана центар на вниманието. Добра практика може да се најде во 7793 училишта на УНЕСКО во 175 земји (до април 2006 година).

4. ИМПЛЕМЕНТАЦИЈА И НАБЉУДУВАЊЕ

Од својот зачеток во 1945 година, Обединетите нации ја препознаа неопходноста од „меѓународна соработка за разрешување на меѓународните проблеми од економски, социјален, културен или хуманитарен карактер“ (член 1 (3) од Повелбата на ОН)

Меѓународната соработка, преку пренесување информации, знаења и технологија, е од основно значење за ефективното остварување на правото на образование, особено за децата во најмалку развиените земји. Правото на образование е исто така предуслов за економски развој. Сите земји треба да го сметаат образованието за долгорочна, високо-приоритетна инвестиција, затоа што тоа ги развива индивидуалните човечки потенцијали и ресурси, како значајни вредности во процесот на националниот развој.

Меѓународните финансиски институции како што се Светската банка и Меѓународниот монетарен фонд (ММФ), ја нагласуваат важноста на образованието како инвестиција во развојот на човековиот капитал. Па

„Ефективната примена на правото на дејствието на образование е пред сè прашање на волја. Само политичката волја на властите и на меѓународната заедница ќе може да го промовира ова основно право до степен којшто ќе придонесе за исполнување на секој поединец и за најредокот на секое општество.“

Амаду-Махтар М'Боу (Amadou Mahtar M'Bow), поранешен генерален директор на УНЕСКО.

сепак, токму овие институции исто така ги тераа владите да ги намалат јавните расходи, вклучувајќи ги и оние коишто се однесуваат на образованието, или пак да воведат школарина дури и во основното образование, како резултат на ригорозните услови придодадени кон нивните Програми за структурно прилагодување.

На Светската конференција за образование за сите (**World Conference on Education for All**) одржана во 1990 година во Јомтиен, Тајланд, се истакна дека ефективното обезбедување базично образование за сите зависи од политичката заложба и од политичката волја поддржани од соодветни и помошни фискални, економски, трговски, трудови, здравствени политики и политики на вработување. Една студија на УНИЦЕФ, којашто опфати девет

земји, идентификуваше шест широки теми потребни за постигнување подобри резултати во осигурувањето на правото на универзално основно образование. Тие се: политичка и финансиска заложба, централна улога на јавниот сектор, правичност во јавниот сектор, намалување на цената на образованието за домаќинствата, и интеграција на образовните реформи во пошироки стратегии за човеков развој.

На **Светскиот форум за образование (World Education Forum)**, одржан во Дакар, од 26 до 28 април 2000 година, беше направена најголемата проценка кога и да е на полето на образованието. Сè на сè, беа претставени 164 земји, покрај 150 групи на граѓанското општество, главно НВОи. Подготовките за Форумот беа особено темелни. Беше собрано значително количество информации, откривајќи состојби коишто се разликуваа од една до друга земја, односно некои земји постигнаа извонреден напредок, додека други земји во исто време се соочуваа со сè поголеми тешкотии во различни области на образованието. Важен исход од Форумот беше усвојувањето на **Дакарската рамка за акција (Dakar Framework for Action)**.

☺ Добро е да се знае, 2. Трендови

Дакарскиот светски форум за образование исто така беше сведок на промовирањето на **деветте Најбитни програми на ЕФА (EFA Flagship programmes)**: Иницијативата за ХИВ/СИДА и образование; Нега и об-

разование во раното детство; Право на образование за лицата со инвалидитет; Кон вклучување; Образование за руралните луѓе; Образование во итни и кризни состојби; Фокусирање на ресурсите врз ефективно училишно здравје; Наставниците и квалитетот на образованието; Иницијатива на ОН за образование на девојчињата; Писменост во рамки на Декадата на писменост на ОН.

Потребна е силна **институционална поддршка** за целосно остварување на правото на образование. **УНЕСКО**, како специјализирана агенција на Обединетите нации, има водечка улога во овој поглед, бидејќи, согласно устав на оваа агенција од 1946 година, образованието е една од нејзините основни функции. УНЕСКО, во соработка со други организации како УНИЦЕФ или МОТ, е инструментална во започнувањето образовни реформи и унапредување на целосното остварување на правото на образование, што се покажува со обемиот корпус од инструменти за поставување стандарди, разновидни документи, извештаи како и бројните форуми, состаноци, работни групи и активности на координација и соработка со државите, меѓународни меѓувладини организации и НВОи. Така, УНЕСКО е водечка агенција за меѓународна соработка на полето на образованието. Националните комисии за УНЕСКО уверуваат дека акциите на УНЕСКО се добро вкоренети во 191 земја членка.

Акцијата на УНЕСКО во образованието е изградена околу три стратешки цели:

- Промовирање на образованието како основно право;
- Подобрување на квалитетот на образованието;
- Промовирање експерименталност, иновација и проширување и споделување информации и најдобри практики, како и дијалог во врска со политиките во образованието.

УНЕСКО разви низа механизми изработени за поефективна примена на усвоените одредби и да осигури подобро исполнување на обврските преземени во поглед на правото на образование. **Периодичните извештаи** коишто се бараат од државите да ги доставуваат, имаат ефект на информирање во врска со мерките коишто тие ги презеле на домашно ниво за да ги исполнат обврските коишто произлегуваат од конвенциите во коишто тие се договорни страни. Државите договорни страни во Конвенцијата против дискриминација во образованието (Convention against Discrimination in Education) (1960 година), но според еднакво формулираната Препорака за дискриминација во образованието од истата година, сите земји членки мораат да поднесуваат периодични извештаи за законодавните и управните одредби коишто ги усвоиле и други дејствија коишто ги презеле за примена на Конвенцијата. Одговорноста за испитување на извештаите на земјите членки според различните обврски за известување

и е доделена на Комитетот за конвенции и препораки.

Понатаму, во 1978 година, Извршниот одбор воспостави **доверлива постапка** за испитување на жалбите против земјите членки во врска со наводните прекршувања на човековите права, кои потпаѓаат во надлежност на УНЕСКО. Целта е проблемот да се реши во духот на соработката, дијалогот и помирувањето.

Следењето на постепено или прогресивно остварување на правото на образование може да има полза од усвојувањето и употребата на сигурни показатели, од употребата на национални споредби низ повеќе сектори и рангирањата на земјите. Во образовниот сектор, сигурни **показатели** низ времето вклучуваат стапки на писменост, сооднос на запишување, стапки на завршување и осипување на училиштето, сооднос ученик - наставник, и јавни расходи во врска со образованието земени како процент од вкупните јавни расходи или во споредба со други сектори како што се вооружените сили.

Во таа смисла, годишниот **Извештај за глобално набљудување на ЕФА**, изработен од страна на УНЕСКО од 2002 година, постави нови стандарди со коишто се надополнува годишниот извештај на УНЕСКО во врска со „Положбата на светските деца“ (“State of the World’s Children”), којшто има поширок фокус.

Комитетот за економски, социјални и културни права (The Committee on Economic, Social and Cultural Rights), е надзорен орган на ОН којшто е задолжен за следење на имплементацијата на Меѓународниот пакт за економски, социјални и културни права од страна на земјите договорни страни. Тој ги испитува националните извештаи што овие земји треба да ги поднесуваат редовно и одржува дијалог со нив со цел да осигурат најефективно остварување на правата коишто се заштитени со овој пакт.

Целосното остварување на правото на образование може да се постигне со комбинација од мерки, односно поголема решителност на државите да ги исполнуваат своите **обврски за известување** според релевантните меѓународни инструменти совесно и со најдобри намери, „извештаи во сенка“ на НВОи и лобирања од страна на професионални институции.

Комисијата на ОН за човекови права, претходничка на Советот за човекови права, во 1998 година воспостави Специјален известувач за правото на образование, со мандат да известува за статусот на постепено остварување на правото на образование низ целиот свет, вклучувајќи го пристапот до основно образование, како и потешкотиите коишто се среќаваат при остварувањето на ова право. Првиот известувач којшто беше именуван беше Катарина Томашевски, којашто се фокусираше врз пристапот кон образованието заснован врз правата. Таа замина по 6 години, разо-

чарана поради ограничената поддршка на нејзината функција. Во 2004 година, Венор Муњос Виљалобос (Venor Muñoz Vilalabos) стана новиот специјален известувач за правото на образование.

Сè поголем акцент се става врз судската заштита и покренувањето на **правото на образование** пред националните и меѓународните судови, како што се посочува во извештајот на Специјалниот известувач за правото на образование за 2005 година. При тоа, главни прашања се дискриминацијата во образованието, особено во однос на еднаквиот пристап на образованието.

Образованиеџо не е начин да се љобеѓне од сиромаштијата на земјата. Тоа е начин за борба љроџив неа.

Џулиус Њерере (Julius Nyerere).

Проблеми со остварувањето

Социјалните, економските и културните права честопати бараат значителни износи капитални издатоци заради нивно постепено и ефективно остварување со тек на време. Навистина, според искуството на многу земји, образованието претставува една од водечките ставки во буџетските расходи.

Честопати, главна пречка за користење и остварување на правото на образование од страна на едно дете во земјите во развој е

сиромаштијата. (☺☞ *Ослободување од сиромаштија*.) проблемот не се состои многу во тоа што децата немаат училишта во коишто ќе посетуваат настава. Всушност, над 90% од децата од земјите во развој почнуваат да одат во основно училиште. Вистинскиот проблем се многу високите стапки на ученици, коишто го напуштаат училиштето или оние коишто ја повторуваат училишната година. Сиромаштијата им отежнува на семејствата или да ги платат школарината и трошоците за книги и училишни материјали, или пак кога школувањето е бесплатно, да го испратат детето на училиште кога неговата работа придонесува за оскудниот буџет на семејството.

Недостатокот од средства ги спречува властите да градат и одржуваат училишта, да управуваат со педагошки школи за обука на наставниците, да вработуваат компетентен наставен и административен кадар, да обезбедуваат наставни материјали и други средства, и да обезбедуваат соодветни системи за превоз на учениците. Сево ова зависи директно од економските ресурси со коишто располага државата. Една студија од страна на „Фондот за спасување на децата“ („Save the Children Fund“) откри дека, како резултат на должничкиот товар, африканските држави во одредени случаи биле принудени да наметнат или да ја зголемат школарината, со тоа покачувајќи го трошокот на образованието за семејствата. Како последица на тоа, милиони деца или никогаш не посетувале училиште или не успеале да го завршат своето основно образование.

Друг фактор претставува широко распространетото користење на **детскиот труд**. За жал, на многу семејства им е неопходен овој дополнителен доход за да можат да состават крај со крај. На овој проблем посебно му се посветува внимание во работата на Меѓународната организација на трудот (МОТ), на пример со Конвенцијата против најлошите форми на детски труд од 1999 година и неколку програми.

☺☞ *Право на работа*.

Просечниот ученик во Замбија пешачи седум километри секое утро за да стаса на училиште, не јадел, уморен е, неисхранети и страда од цревни црви. Тој или таа седи во одделение со приближно 50 други ученици коишто се наоѓаат во слична ситуација. Нивната восприемливост е минимална. Акустиката е лоша, нема креда и речиси и да нема нотеси.

Сиромаштијата и детскиот труд претставуваат забележителна пречка особено за **образованието на девојчињата**. (☺☞ *Човекови права на жени*.) Многу девојчиња се приморани да вршат тешки работи од прилично мала возраст за да преживеат. Не само што од нив се очекува да одговорат на семејните потреби и да извршуваат напорни домашни работи, тие исто така се соочуваат и со општествените очекувања во поглед на раното мајчинство и старомодните ставови. Овие традиционални ставови во однос на

„...не постои средство за развој коешто е поефикасно од образованието на девојчињата“

Кофи Анан, генерален секретар на ОН.
УНИЦЕФ. 2003 година.

Положбата на светските деца 2004 година.

образованието на девојчињата, и покрај тоа што се кратковиди и еднострани, сè уште преовладуваат и конечно резултираат со недостаток на мотивација кај родителите да ги испратат девојчињата на училиште. Одредени групи девојчиња – како што се девојчињата од локалните или номадски заедници, етнички малцинства, напуштени и инвалидизирани девојчиња – се соочуваат со значително недостатоци. Затоа се појави сè поголема меѓународна загриженост да се овозможи еднаков пристап до образованието за девојчињата и на тој начин да се оспособат за исполнување на сопствениот човечки потенцијал. На Светскиот форум за образование во Дакар, во 2000 година, беше промовирана „Десетгодишна иницијатива на Обединетите нации за образование на девојчињата“ („Ten-Year United Nations Girls' Education Initiative“), којашто е насочена кон подигнување на свеста, образование на девојчињата и елиминација на родовите нееднаквости.

ХИВ/СИДАта којашто предизвика повеќе од 3 милиони смртни случаи во 2004 година, има длабоко влијание врз образованието, особено

во Потсахарска Африка, Кенија, Танзанија и Замбија во 2005 година, па така секоја од нив ќе загуби најмалку 600 наставници. Отсуствувањето поради сидата стана сериозен проблем за училиштата во Африка.

(Извор: **UNESCO. 2005. EFA Global Monitoring Report 2006. (УНЕСКО. 2005 година. Извештај за глобално набљудување на ЕФА за 2006 година.)**)

Меѓународните и внатрешните **вооружени судири** и граѓанските судири можат да ги нарушат нормалните текови на животот. Редовното школување на учениците може да биде невозможно кога училиштата се наоѓаат директно во или во близина на подрачјата

опфатени со судир. И покрај тоа што се заштитени со меѓународното хуманитарно право, училиштата се честопати цел на напади. Во 2003 година, имаше 36 вооружени судири во 28 земји. 90% од жртвите беа цивили. Училишните згради и наставниците честопати стануваат цел и бојни полиња. На пример, 95% од училниците беа уништени во судирите поврзани со независноста на Источен Тимор, а 83 наставници загинаа во Колумбија во 2003 година.

(Извор: **УНЕСКО. 2005 година. Извештај за глобално набљудување на ЕФА за 2006 година. (UNESCO. 2005. EFA Global Monitoring Report 2006.)**)

(☺☞ Човекови права во вооружени судири.)

Дали сте знаеле дека:

Постигнувањето на универзално основно образование за една деценија во сите земји во развој би чинело 7-8 милијарди американски долари годишно, што претставува приближна вредност на глобалните воени расходи во траење од седум денови, валутните шпекулирања на меѓународните пазари во вредност од седум денови, или помалку од половината од износот што родителите во Северна Америка го трошат за играчки за нивните деца секоја година и помалку од половината од она што го трошат Европејците секоја година на компјутерски игри или минерална вода. (Извор: **Кевин Воткинс. 1999 година. Образование сега. Да се прекине циклусот на сиромаштија. (Kevin Watkins. 1999. Education Now. Break the Cycle of Poverty.)**)

ДОБРО Е ДА СЕ ЗНАЕ

1. ДОБРИ ПРАКТИКИ

- Во **Египет**, владата го интегрира успешниот концепт на локални училишта со прифатлив пристап кон девојчињата во системот на формално образование и промовираше детален пакет реформи наменет за создавање здрави училишта и училишта коишто го унапредуваат здравјето.
- **Малави** (1994 година), Уганда (1997 година), Танзанија (2002 година) и Кенија (2003 година) ја намалија цената за школување за родителите со тоа што ја елиминираа

школарината. Во некои земји исто така се укинаа задолжителните униформи.

- Програмата Бусту во **Пакистан**, којашто се спроведува од една НВО со седиште во Карачи во соработка со УНИЦЕФ, се стреми да обезбеди базично образование за децата коишто потоа можат да бидат примени во формални училишта. Возраста на групата којашто е опфатена е од пет до десет годишни деца; речиси три четвртини од учениците се девојчиња. Иницијативата успеа да го смени нормалното родово предубедување, делумно со

обезбедување образование во домовите. Со неа се формираа повеќе од 200 домашни училишта, во коишто се запишуваат над 6.000 ученици, по единична цена од 6 американски долари, далеку пониска од просечната цена во државните основни училишта.

- **Мавританија** усвои законодавство со коешто се забрануваат раните бракови, основното образование се прогласи за задолжително и се зголеми минималната возраст за детски труд на 16 години. Се основа Совет за деца со цел унапредување

на имплементацијата на Конвенцијата за правата на детето и се промовираше воспоставување на судови за малолетници во сите поважни градови.

- Во Областа Машан во **Кина**, на селата и домаќинствата коишто преземаат ефективни мерки за испраќање на девојчињата на училиште им се дава приоритет при доделувањето заеми или фондови за развој.
- Во Народна Демократска Република **Лаос** успешно се спроведува концепт на родово вклучување, со којшто се осигурува пристап до квалитетно основно образование за девојчињата во малцинските предели. Долгорочна цел е да се вклучат што повеќе жени во главните текови на општествено-економскиот развој, со постепено подобрување на нивното ниво на образование.
- Во Мумбаи (поранешен Бомбај) во **Индија**, Иницијативата за образование Пратхам Мумбаи (Pratham Mumbai Education Initiative), партнерство меѓу едукатори, групи заедници, деловни спонзори и владини службени лица, основаа 1.600 училишта и помогнаа во модернизацијата на над 1.200 основни училишта.
- Во **Авганистан**, каде што девојчињата беа исклучени од официјалниот образовен систем, УНИЦЕФ презеде смел чекор кон поддржување домашни училишта за момчиња и девојчиња, почнувајќи во 1999 година. До крајот на 2001 година, во домашните училишта се држеше настава за 58.000 деца.

- Проектот ЧАЈЛД (ДЕТЕ) (CHILD) во **Тајланд**, којшто започна со донации на користени компјутери, ги следи врските меѓу учењето на децата и здравјето.
- Децениската програма за развој на образованието (ПРОДЕК) (The Decennial Development Programme on Education, PRODEC) е програма со основна цел да се постигнат 75% запишувања во основните училишта во **Мали**, до 2008 година.
- Како последица на економската криза во Аргентина, трошоците за образованието драстично опаднаа. Во 2004 година, Шпанија се согласи со еден предлог на **Аргентина** за долг за образовна трампа. Согласно тоа, Аргентина префрли 100 милиони американски долари на посебна сметка за образование наместо да ѝ ги исплати тие средства на Шпанија. Новите средства ќе им помогнат на 215.000 ученици во три од најсиромашните делови на земјата.

(Главни извори: УНЕСКО. 2005 година. *Извештај за глобално набљудување на ЕФА за 2006 година*. УНИЦЕФ. 1999/2001 година. *Годишни извештаи 1999/2002 година*; Кевин Воткинс. 1999 година. *Образование сега* (UNESCO. 2005. *EFA Global Monitoring Report 2006*; UNICEF. 1999/2001. *Annual Reports 1999/2002*; Kevin Watkins. 1999. *Education Now*.)

Проектот „Право на образование“ беше воспоставен од страна на Специјалниот известувач за правото на образование во 2001 година, со цел да ја зголеми транспарентноста на својата работа и да овозможи

форум за едукација во поглед на правото на образование. Бидејќи проектот е единственото јавно пристапно место за ресурси на човековите права, коешто е исклучиво посветено на правото на образование, проектот го промовира јакнењето на сите човекови права преку образование, врши проценки на глобалното остварување на правото на образование, обезбедува придонес за образовните стратегии и го олеснува разоткривањето и спротивставувањето на кршењата на човековите права. (www.right-to-education.org)

2. ТРЕНДОВИ

Дакарската рамка за акција – Образование за сите, усвоена на Светскиот форум за образование, (Дакар, Сенегал, април 2000 година) ја изразува заложбата на севкупната меѓународна заедница за целосно остварување на правото на образование. Во Дакарската рамка за акција се изнесени шест цели за постигнување базично образование за сите до 2015 година:

1. Проширување и подобрување на сеопфатна нега и образование во раното детство, особено за најранливите и најобесправените деца;
2. Осигурување дека до 2015 година сите деца, особено девојчиња, деца во тешки околности и оние коишто припаѓаат на етнички малцинства, ќе имаат пристап

до целосно бесплатно и задолжително основно образование со добар квалитет;

3. Осигурување дека потребите од учење на сите млади луѓе и возрасни се задоволуваат по пат на правичен пристап до соодветни програми за изучување и животни способности;
4. Достигнување 50 процентно подобрување на нивото на писменост кај возрасните до 2015 година, особено кај жените, како и правичен пристап до базично и континуирано образование за сите возрасни;
5. Елиминирање на родовата нееднаквост во основното и средното образование до 2005 година, и постигнување родова рамноправност во образованието до 2015 година, со акцент врз обезбедување целосен и еднаков пристап на девојчињата до базичното образование со добар квалитет;
6. Подобрување на сите аспекти на квалитетот на образованието и осигурување одличен успех за сите, така што сите ќе можат да постигнат признати и мерливи резултати од учењето, особено во поглед на писменоста и стекнување основни животни способности.

Целите за **постигнување универзално основно образование** за сите момчиња и девојчиња, родова еднаквост и јакнење на жените преку елиминирање на родовата нееднаквост во основното и средното образо-

вание, пожелно до 2005 година, и тоа на сите степени на образование за сите девојчиња и момчиња до 2015 година, беа потврдени на Милениумскиот самит (Millennium Summit) во септември 2000 година, како втор и трет од осумте **Милениумски развојни цели (МРЦ) (Millennium Development Goals, MDGs)**. Исто така, другите МРЦ, како што се намалување на смртноста кај децата и подобрување на здравјето на мајките или борбата против ХИВ/СИДАта не можат да се постигнат без соодветни образовни политики. Примери за ова се „Важниите иницијативи на ЕФА“ (“EFA Flagship Initiatives”), како што е иницијативата за влијанието на ХИВ/СИДАта врз образованието, коишто претставуваат механизми за соработка меѓу повеќе партнери во поддршка на целите на ЕФА.

Светската банка, којашто во минатото беше напаѓана поради тоа што не даваше доволна поддршка на бесплатното основно образование, во 2002 година започна **Забрзана иницијатива за ЕФА (EFA Fast Track Initiative)** како глобално партнерство меѓу донаторите и земјите во развој за да осигури побрз напредок кон универзалното основно образование. Земјите со ниски доходи, коишто покажуваат сериозна заложба за постигнување на втората МРЦ можат да добијат дополнителна поддршка од донаторската заедница под ко-претседателство на УНЕСКО и на Светската банка. До јануари 2006 година, 20-тина земји станаа забрзани партнери.

(Извор: <http://www1.worldbank.org/education/efafi>)

Табела 2.4: Број на деца во основните училишта, 1998 и 2002 година

	1998				2002			
	Вкупно	Машки	Женски	% женски	Вкупно	Машки	Женски	% женски
Свет	106 268	45 067	61 201	58	99 303	44 722	54 581	55
Земји во развој	102 052	42 971	59 081	58	95 459	42 701	52 758	55
Развиени земји	1 911	961	950	50	2 376	1 285	1 091	46
Земји во транзиција	2 304	1 135	1 170	51	1 468	736	732	50
Потсахарска Африка	44 581	20 648	23 933	54	40 370	18 367	22 003	55
Арапски земји	8 491	3 501	4 991	59	6 906	2 882	4 025	58
Средна Азија	775	375	400	52	635	294	341	54
Источна Азија и Пацифик	8 309	4 158	4 151	50	14 782	7 410	7 372	50
Јужна и Западна Азија	35 722	12 534	23 189	65	30 109	12 698	17 411	58
Латинска Америка и Кариби	3 620	1 623	1 997	55	2 084	858	1 226	59
Северна Америка и Западна Европа	1 429	718	711	50	1 848	1 012	836	45
Средна и Источна Европа	3 340	1 510	1 830	55	2 569	1 203	1 366	53

Забелешка: Можно е бројките да не ги даваат вкупните броеви заради заокружување. *Извор:* Статистички анекс, Табела 5.

(Извор: УНЕСКО. 2005 година. *Извештај за глобално набљудување на ЕФА за 2006 година*.)

(UNESCO. 2005. *EFA Global Monitoring Report 2006*.)

Комерцијализирање на образованието

Глобализацијата ја зголеми комерцијализацијата на образованието, коешто станува услуга за којашто се плаќа, наместо јавно добро коешто произлегува од едно човеково право. Приватните образовни институции коишто се формирани како претпријатија можат да го поткопаат јавното образование. Со цел да се спротивстави на овој тренд и како одговор на загриженостите на професионалните здруженија, Европската унија се воздржа од правење какви било отстапки во поглед на услугите во образованието во Рундата од Доха на Меѓународните трговски преговори (Doha Round of International Trade Negotiations).

Забелешка: Можно е бројките да не ги даваат вкупните броеви заради заокружување.

Извор: Статистички анекс, Табела 5.

(Извор: **УНЕСКО. 2005 година. Извештај за глобално набљудување на ЕФА за 2006 година. (UNESCO. 2005. EFA Global Monitoring Report 2006.)**)

Напредок кон образованието за сите: мешани резултати**Позитивни трендови од 1998 година**

- Запишувањето во основните училишта во Потсахарска Африка и во Јужна и Западна Азија нагло се зголеми. Има дополнителни 20 милиони деца на училиште во секој регион.
- Запишувањето на девојчиња во основно училиште брзо се зголеми, особено во сиромашните земји.
- Јавните трошоци и официјалната помош за образованието значително се зголемија.

Преостанати предизвици

- Повеќе од 100 милиони деца сеуште немаат пристап до основно образование; 55% од нив се девојчиња.
- 47 од 163 земји постигнаа универзално основно образование; само уште 20

други земји се на пат да го постигнат ова до 2015 година.

- И покрај тоа што има бројни позитивни примери на земји коишто одлучија да ги укинат школарините, од 103 разгледани земји, 89 земји сеуште бараат школарина за основно образование, што е спротивно на обврската од член 13 од МПЕСКП.
- Целта за постигнување родова рамноправност за 2005 година не е исполнета во 94 од 149 разгледани земји. За 86 земји постои ризик дека нема да го постигнат ова до 2015 година.

(Извор: **УНЕСКО. 2005 година. Извештај за глобално набљудување на ЕФА за 2006 година. (UNESCO. 2005. EFA Global Monitoring Report 2006.)**)

3. ХРОНОЛОГИЈА

- 1946.** Устав на УНЕСКО: идеал за еднаквост за образовните можности.
- 1948.** Генералното собрание на ОН ја усвојува Универзалната декларација за човекови права. Образованието се прогласува за основно право на сите луѓе.
- 1959.** Генералното собрание на ОН ја усвојува Декларацијата за правата на детето. Образованието се прогласува за право на секое дете.
- 1960.** УНЕСКО: Конвенција против дискриминација во образованието (UNESCO: Convention against Discrimination in Education)
- 1965.** Меѓународната конвенција за елиминација на сите форми на расна дискриминација, го прогласува правото на сите на образование, без оглед на расната или етничката припадност.
- 1966.** Меѓународен пакт за економски, социјални и културни права.
- 1973.** Конвенција на МОТ за минималната возраст за вработување. (ILO Convention on the Minimum Age of Employment)
- 1979.** Конвенцијата за елиминација на сите форми на дискриминација на жените, апелира за елиминација на дискриминацијата врз жените и за еднакви права во образованието.

- 1985.** Трета светска конференција за жени. Образованието е прогласено за основа за подобрување на статусот на жените.
- 1989.** Конвенција за правата на детето.
- 1990.** Светска декларација за образование за сите во Јомтиен, Тајланд. Конференцијата, ко-спонзорирана од УНДП, УНЕСКО, УНИЦЕФ, Светската банка и подоцна УНФПА, претстави глобален консензус за проширена визија за базичното образование.
- 1993.** Светски план за акција за едукација од областа на човековите права и демократијата усвоена од страна на Меѓународната конференција во Монреал (World Plan of Action on Education for Human Rights and Democracy adopted by International Conference in Montreal)
- 1994.** Светска конференција за образование за посебни потреби: пристап и еднаквост во Саламанка (The World Conference on Special Needs Education: Access and Equality in Salamanca). Учесниците изјавуваат дека сите земји треба да инкорпорираат образование за посебни потреби во нивните домашни образовни стратегии и да овозможат „образование коешто ги вклучува сите“.
- 1994.** Меѓународна конференција за население и развој (The International Conference on Population and De-

velopment). Земјите учеснички се заложуваат за промовирање и постигнување универзален и правилен пристап до квалитетно образование, со цел да се помогне во искоренување на сиромаштијата, унапредување на вработувањето и унапредување на општествената интеграција, со посебен акцент врз образованието на девојчињата.

- 1998.** Именување на Специјален извештувач за правото на образование. (Special Rapporteur on Right to Education)
- 1999.** Општ коментар бр. 13 во врска со правото на образование
- 1999.** Конвенција на МОТ за најлошите форми на детски труд (ILO Convention on the Worst Forms of Child Labour)
- 2000.** Дакарска рамка за акција усвоена на Светскиот форум за образование во Сенегал.
- 2000.** Милениумско собрание: Основно образование и еднаков пристап за сите деца до 2015 година. (Millennium Assembly: Primary education and equal access for all children by 2015)
- 2003.** Декада на писменоста на Обединетите нации (2003-2012 година) (United Nations Literacy Decade 2003-2012)
- 2004.** Светска конференција во Амстердам за правото на и правата во образованието.

ИЗБРАНИ АКТИВНОСТИ

АКТИВНОСТ I: ОДГЛУМЕТЕ!

Дел I: Вовед

Оваа активност има за цел да го продлабочи разбирањето на прашањата претставени во модулот во врска со правото на образование.

Тий на активност: игра со улоги

Дел II: Општи информации за играта со улоги

Цели:

Техниката на игри со улоги може да го зајакне учењето. Нејзината цел е да ги натера учесниците да доживеат непозната ситуација и да развијат емпатија и почитување на различни гледишта.

Целна група: млади полнолетни лица, возрасни

Големина на групата: околу 20

Време: 60 минути

Подготовка: внимателно читање на модулот за образование

Материјал: хартија за табла со листови хартија; маркери

Потребни вештини: актерски и јазични способности, способности на сочувствување, креативни способности

Дел III: Посебни информации за играта со улоги

Прейсйавување на шемаја:

- Објаснете дека целта на вежбата е да се направи драматична презентација на содржината на модулот за образование.
- Кажете им на учесниците да се организираат во мали групи (4-6) и дајте ѝ на секоја група по еден голем лист хартија и маркери.
- Прво дајте им на групите десет минути за да ги дискутираат колективно сите нивни идеи во врска со модулот, а потоа да идентификуваат две или три клучни идеи коишто би сакале посебно да ги истакнат во една игра со улоги.
- Сега дајте им на групите 30 минути за да ја состават и пробаат нивната претстава. Објаснете дека ова мора да биде групна активност и дека секој треба да има улога во продукцијата.
- Потоа соберете ги групите заедно, така што секој ќе може да ја гледа претставата на другите.
- Дозволете неколку минути по секоја изведба за повратни информации и дискусија.
- Прашајте ги набљудувачите како и учесниците да ги искажат своите мислења.

Изведба на игра со улоги:

- Направете круг, така што ќе осигурите дека има доволно простор за претставата во средина од кругот.

- Оставете ја секоја група да ја одглуми својата мала „драма“.
- Организационски предлози:
 - Извикајте „Спој“ во одреден момент на интензивна акција и запрашајте ги актерите да ги опишат своите емоции во тој момент или повикајте ги другите да анализираат што се случува.
 - Без предупредување, запрете го дејствието, замовете ги актерите да ги заменат улогите и да продолжат со дејствието од тој момент.
 - Некој нека стои зад секој актер. Запрете го дејствието на половина и прашајте ја „сенката“ за тоа како се чувствува и што размислува нивниот лик и зошто.

Повратни информации:

Повторно разгледајте ја самата игра со улоги.

- Како се чувствуваа учесниците во врска со оваа активност? Дали беше повеќе или помалку тешка од она што тие претходно мислеле дека ќе биде? Кои беа најтешките аспекти, или најтешките работи за претставување?
- Дали учесниците научија нешто ново?
- Имаше ли сличности или разлики меѓу групите, и доколку е така, какви?

Методолошки предлози:

- Една игра со улоги може да има различни форми, но во сите нив учесниците глумат мали драми коишто обично предизвикуваат силни чувства кај актерите како и кај публиката. Па затоа, водачот на групата

треба да поттикне проценка за она што се случило и потоа треба да ја анализира релевантноста на тоа за човековите права.

- Пред секоја група да започне со изведбата, дадете јасни упатства и осигурете доволно време за целосен развој и дискусија.
- Бидете чувствителни во однос на чувствата коишто може да ги побуди претставата кај актерите и кај публиката.
- Допуштете време за поставување прашања од страна на учесниците и набљудувачите за тоа како тие се почувствувале.
- Поттикнете проценување на она што се случило и анализа на неговата релевантност за модулот и за човековите права општо.

Предлози за варијација:

Спроведете ја оваа активност како вежба на цртање: зададете им задача на групите да презентираат постер, на кој ќе ги изразат своите главни идеи.

Дел IV: Продолжение

Погледнете драми или други книжевни родови со тема на човековите права, и организирајте драмска изведба за припадниците на вашата локална заедница.

Права йоврзани со оваа шема: сите други човекови права

Извор: Компас: Прирачник за едукација од областа на човековите права со млади луѓе. 2002 година. Стразбур Цедекс: Издаваштво на Советот на Европа. (Compass: A Manual on Human Rights Education with Young People. 2002. Strasbourg Cedex: Council of Europe Publishing.)

АКТИВНОСТ II: **ДИЈАМАНТСКА ШЕМА** **2**

Дел I: Вовед

Оваа активност е насочена кон зајакнување на разбирањето на принципите и одредбите од Конвенцијата за правата на детето (КПД), а посебно, нивно доведување во врска со правото на образование.

Тий на активност: работа во групи

Дел II: Општи информации за играта со улоги

Цели:

Оваа активност се занимава и дава оценка на одредени членови од КПД за да се стекне разбирање за правото на секое дете да се образува.

Целна група: млади возрасни

Големина на групата: околу 20

Време: најмалку 60 минути

Подготовка: Запишете ги по ред членовите 12, 13, 14, 17, 18, 27, 28, 29, 32 од КПД на голем лист хартија за да направите сидна табела.

Подгответе по еден сет картички со членовите за секоја мала група.

Материјал: сетови картички со членовите во пликови

Потребни вештини: јазични способности, способности за соработка, способности за аргументација, критика и рефлексивно размислување.

Дел III: Посебни информации за вежбата **Опис на активност/Учесници:**

- Започнете со кус преглед на КПД. Прашајте ги учесниците што знаат за конвенцијата. Покажете на сидната табела и поминете ги главните членови.
- Поделете ја целата група во помали групи. Разделете ги пливките со картичките за одделните членови од КПД.
- Секоја мала група треба да дискутира за деветте члена од КПД и да размисли за тоа колку секој член е важен за нивниот живот. Потоа тие треба да ги распоредат во дијамантска шема според важноста – сè на сè треба да имаат околу 25 минути за дискусија, редење и конечно прередување на формата на дијамантот.
- Кога сите групи ќе завршат, тие се шетаат низ просторијата за да видат како секоја група ги распоредила членовите.
- Потоа повикајте ги сите заедно на дискусија.

Повраќајни информации/Проценка:

- Започнете со тоа што ќе ја повикате секоја група да ги презентира своите резултати. Потоа продолжете со разгледување на тоа како учесниците уживале во активноста и што научиле.
- Поставете неколку прашања како: сличности и разлики меѓу групите; зошто имаме различни приоритети; чии аргументи биле најубедливи, дали има некои права коишто недостасуваат во КПД, каква е состојбата во нашата сопствена заедница?

Методолошки предлози:

- Делењето на учесниците во помали групи овозможува поголеми можности за учество и соработка. Работата во мали групи може многу брзо да создаде идеи и да поттикне личното искуство, коишто потоа се издвојуваат во апстрактни концепти.
- Укажете на тоа дека не постојат погрешни или правилни начини на коишто можат да се подредат картичките.
- Охрабнете ги учесниците да дискутираат за различни мислења и ставови.
- Нагласете ја важноста да се постигне согласност во рамки на групата.

Предлози за варијација:

- Одберете еден член од КПД и преку уметнички израз, како сликање, раскажување приказна, поезија, глума, итн., направете изведба што ќе го претстави.
- Пуштете ги учесниците да одберат еден член и да зборуваат за него една минута.

Дел IV: Продолжение

Разгледајте ги управните политики на училиштето и наставниот план за да видите колку добро училиштето ги исполнува своите задачи и должности во однос на КПД.

Права поврзани со темата: социјални и економски права, сите други човекови права.

Извори: Адаптирано од Компас: Прирачник за едукација од областа на човековите права со млади луѓе. 2002 година. Стразбур Цедекс: Издаваштво на Советот на Европа. (Compass: A Manual on Human Rights Education with Young People. 2002. Strasbourg Cedex: Council of Europe Publishing.)

ЛИТЕРАТУРА

Alfredsson, Gudmundur. 1995. *The Right to Human Rights Education.* In: Eide, A. C. Krause and A. Rosas, *Economic, Social and Cultural Rights: A Textbook.* Leiden: Martinus Nijhoff Publishers.

Beiter, Klaus-Dieter. 2006. *The Protection of the Right to Education by International Law.* Leiden: Martinus Nijhoff Publishers.

Bloom, Canning, Chan (eds). 2006. *Higher Education and Economic Development in Africa.* Available at: http://www.worldbank.org/afr/teia/pdfs/Higher_Education_Econ_Dev.pdf

Bruns Barbara, Mingat Alain and Ramahatra Rakotomalala. 2003. *Achieving Universal Primary Education by 2015: A Chance for Every Child.* Washington. D.C.: World Bank.

Coomans, Fons. 1998. *Identifying Violations of the Right to Education.* In: Van Boven, Theo, Cees Flinterman and Ingrid Westendorp (eds.). *The Maastricht Guidelines on Violations of Economic, Social and Cultural Rights.* Utrecht: The Netherlands Institute for Human Rights.

Coomans, Fons. 1995. *Clarifying the Core Elements of the Right to Education.* In: Coomans, Fons and Fried Van Hoof. *The Right to complain about Economic, Social and Cultural Right.* Utrecht: The Netherlands Institute for Human Rights.

Council of Europe. 2002. *COMPASS- A Manual on Human Rights Education with Young People.* Strasbourg: Council of Europe.

Daudet, Yves and Kishore Singh. 2001. *The Right to Education: An Analysis of UNESCO's Standard-Setting Instruments.* Paris: UNESCO.

De Groof, Jan and Gracienne Lauwers (eds.). 2004 *Access to and Equality in Education.* Paris: UNESCO,

European Association for Education Law and Policy (ELA) and Wolf Legal Publishers.

Delbrück, Jost. 1992. *The Right to Education as a Human Right.* In: German Yearbook of International Law, Vol. 35, 92-104.

EFA Global Monitoring Report 2002. 2001. *Education for All – Is the World on Track?* Paris: UNESCO.

EFA Global Monitoring Report 2003/04. 2003. *Gender and Education for All: The Leap to Equality.* Paris: UNESCO.

EFA Global Monitoring Report 2005. 2004. *Education for All – The Quality Imperative.* Paris: UNESCO.

EFA Global Monitoring Report 2006. 2005. *Literacy for life.* Paris: UNESCO.

European Centre for Global Interdependence and Solidarity (ed.). *The Interdependent.* Available online at: http://www.coe.int/T/E/North-South_Centre

Fernandez, Alfred and Siegfried Jenkner. 1995. *International Declarations and Conventions on the Right to Education and the Freedom of Education.* Frankfurt am Main: Info3 – Verlag.

Hodgson, Douglas. 1998. *The Human Right to Education.* Aldershot: Ashgate Publishing.

Human Rights Resource Center. *Circle of Rights. Economic, Social and Cultural Rights Activism: A Training Resource.* Available online at: <http://www1.umn.edu/humanrts/edumat/IHRIP/circle/toc.htm>

Human Rights Watch (HRW). 2005. *Failing Our Children: Barriers to the Right to Education.* Available online at: <http://hrw.org/reports/2005/education0905>

Muñoz Villalobos, Vernor. 2004. *The Right to Education.* Report submitted by the Special Rapporteur on the right to education, E/CN.4/2005/50.

Nambissan, Kabeer, Subrahmanian (eds). 2003. *Child Labour and the Right to Education in South Asia: Needs Versus Rights?* Sage Publications Ltd.

Nowak, Manfred. 2001. *The Right to Education in the Economic, Social and Cultural Rights.* In: Eide, Asbjorn, Catarina Krause and Allan Rosas (eds.). *Economic, Social and Cultural Rights.* The Hague: Martinus Nijhoff Publishers.

Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights. 1999. *The United Nations Decade for Human Rights Education (1995-2004) No.3. A compilation of provisions of international and regional instruments dealing with human rights education.* Geneva: United Nations.

Organisation for Economic Co-operation and Development. 2006. *Education at a Glance. OECD Indicators.* Paris: OECD Publishing.

Sen, Amartya. 2002. "Basic Education and Human Security. Available online at: <http://www.humansecuritychs.org/activities/outreach/Kolkata.pdf>

The World Bank Group. 2006. *Education For All – Fast-Track Initiative(EFA-FTI).* Available at: <http://www1.worldbank.org/education/efafi>

Tomasevski, Katarina. 1999. *Preliminary Report of the Special Rapporteur on the Right to Education*, UN Doc. E/CN.4/1999/49. See also the progress report of the Special Rapporteur, UN Doc. E/CN.4/2000/6 and her regular annual reports, e.g. E/CN.4/2001/52 etc.

Tomasevski, Katarina. 2003. *Education Denied, Costs and Remedies.* London: Zed Books.

Tomasevski, Katarina. 2004. *Manual on Rights-Based Education: Global Human Rights Requirements made Simple.* Bangkok: UNESCO.

Tomasevski, Katarina. 2005. *Has the Right to Education a Future within the United Nations? A Behind-the-Scenes Account by the Special Rapporteur on the Right to*

Education 1998-2004. In: *Human Rights Law Review*, Vol. 5, 2, 205-237.

United Nations. 2001. *Beijing to Beijing+5. Review and Appraisal of the Implementation of Beijing Platform for Action-Report of the Secretary General.* New York: United Nations.

United Nations. 2001. *We the Peoples: the Role of the United Nations in the 21st Century.* Report by the UN Secretary-General. New York: United Nations.

United Nations Children's Fund (UNICEF). 2006. *Gender Achievements and Prospects in Education: The GAP Report (Part I).* Paris: UNICEF.

United Nations Children's Fund (UNICEF). 2005. *The State of the World's Children 2006. Excluded and Invisible.* New York: UNICEF.

United Nations Children's Fund (UNICEF). 2004. *Accelerating Progress in Girls' Education.* UNICEF.

United Nations Children's Fund (UNICEF). 2003. *The State of the World's Children 2004.* Available online at: <http://www.unicef.org/sowc04/index.html>

United Nations Children's Fund (UNICEF). 2001. *The State of the World's Children 2002.* Paris: UNICEF.

United Nations Children's Fund (UNICEF). 1999. *The State of the World's Children 1999.* Paris: UNICEF.

United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO) Institute for Statistics and Organization for Economic Co-operation and Development (OECD). 2005. *Education Trends in Perspective. Analysis of the World Education Indicators.* Paris: UNESCO, OECD.

UNESCO World Report. 2005. *Towards Knowledge Societies.* Paris: UNESCO.

Verheyde, Mieke. 2005. *A Commentary on the United Nations Convention on the Rights of the Child: Art 28, The Right to Education.* Leiden: Martinus Nijhoff Publishers.

Watkins, Kevin. 1999. *Education Now. Break the Cycle of Poverty.* Oxford: OXFAM International.

ДОПОЛНИТЕЛНИ ИНФОРМАЦИИ

Education International:
<http://www.ei-ie.org/en/index.php>

Electronic Resource Centre for Human Rights Education: <http://erc.hrea.org>

Human Rights Education Associates:
www.hrea.org

Human Rights Internet:
www.hri.ca

Human Rights Network:
www.derechos.net

Human Rights Watch:
www.hrw.org

Office of the High Commissioner for Human Rights:
www.unhchr.ch

Right to Education:
www.right-to-education.org

The People's Movement for Human Rights Education:
www.pdhre.org

United Nations Children's Fund:
www.unicef.org

United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization: www.unesco.org

World Bank:
www.worldbank.org

ЧОВЕКОВИ ПРАВА НА ДЕТЕТО

ЗАЈАКНУВАЊЕ И ЗАШТИТА НА ДЕТЕТО
УЧЕСТВО И ОБЕЗБЕДУВАЊЕ
НЕДИСКРИМИНАЦИЈА НА ДЕЦАТА
НАЈДОБРИ ИНТЕРЕСИ НА ДЕТЕТО

„Во сите дејствија коишто ги засегаат децата, без разлика на тоа дали ги преземаат јавни или приватни институции за социјална грижа, судови, управни власти или законодавни органи, најдобриот интерес на децата се примарна грижа.“

Член 3, Конвенција на ОН за правата на детето. 1989 година.

НАСТАН ЗА ИЛУСТРАЦИЈА

Физичко казнување на децата

Детски одговори на прашањето:

„Што мислиш зошто на децата им удираат шлаканици?“

– „Кога луѓето се непослушни и се тепаат, тогаш им удираат шлаканици мајките или татковците (6-годишно момче)“

– „[На децата им удираат шлаканици] кога се тепаат со други луѓе, кога фрлаат камења и други работи“ (7-годишно момче)

– „можеби сликаш на тепихот [или] црташ на двоседот [или] не ја средуваш собата – ако играш со боја и ја ставиш врз нешто. И ако ја превртиш омилената чаша на мајка ти и таа се искрши“ (5-годишно девојче)

– „па, ако било време да си ја средиш собата, а ти си имал само еден час и си го изгубил целиот час на читање книги, може да ти удрат шлаканица“ (6-годишно момче)

– „затоа што нивните родители им велат да не прават нешто, а тие го прават тоа“ (7-годишно девојче)“

(Извор: Вилоу, Керолин; Хајдер, Тина. 1998 година. *Ве боли однајре – децата зборуваат за удирање шлаканици*. (Willow, Carolyne; Hyder, Tina. 1998. *It hurts you inside – children talking about smacking*.) Извадок е достапен на интернет страницата: www.childrenareunbeatable.org.uk)

Прашања за дискусија

1. Зошто луѓето им удираат шлаканици на своите деца?
2. Дали удирањето шлаканици на децата е прифатлива форма на дисциплина?
3. Кои би можеле да бидат алтернативите на физичкото казнување?
4. Зошто само 16 држави во светот целосно го забранија физичкото казнување дома, на училиште и во казнениот систем?
5. Што можете да сторите Вие самите во врска со ова, а што заедно со другите?

Децата погодени од вооружени судири

„Ме грабнаа [припадници на Лордовата армија на отпорот] додека мајка ми и јас одевме кон полето... Едно од другите грабнати девојчиња се обиде да избега, но го фатија. Бунтовниците ни кажаа дека таа се обидела да избега и мора да биде убиена. Ги натераа новите деца да ја убијат. Ни кажаа дека ако избегаме, ќе ни ги убијат семејствата.

Не принудиле да пешачиме цела недела. ... Некои од помалите деца не можеа да одржат чекор, бидејќи пешачевме многу далеку без одмор, и ги убија. ... Некои од децата умреа од глад. Се чувствував безживотно гледајќи колку многу деца умираат и ги убиваат. Мислев дека ќе ме убијат.“

Шерон, 13-годишно девојче, беше грабнато од страна на Лордовата армија на отпорот, бунтовничка група сместена во северниот дел на Уганда, којашто се бори против владата на Уганда, но исто така и го тероризира локално-то население, особено со киднапирање деца за да ги употребат во своите бунтовнички сили. Во повеќе од 85 земји низ целиот свет, децата до 18-годишна возраст се регрутираат во националните армии или во вооружените опозициски групи, околу 300.000 деца активно учествуваат во вооружени судири.

(Извор: Хјуман Рајтс Воч. 1997 година. *Лузниите на смртта: Деца киднапирани од Лордовата армија на отпорот во Уганда*. (Human Rights Watch. 1997. *The Scars of Death: Children Abducted by the Lord's Resistance Army in Uganda*.)

Прашања за дискусија

1. Кои се причините зошто возрасните ги користат децата да се борат во нивните војни?
2. Што би требало да се стори за да се отргнат децата војници од овој круг на насилство?
3. Кои се последиците од користењето деца во војните – за детето, за општеството?

ТРЕБА ДА СЕ ЗНАЕ

1. БИТКАТА ЗА ЗАШТИТА НА ПРАВАТА НА ДЕТЕТО

Дискутирањето за човековите права на децата е некогаш чудно, амбивалентно доживување. При првата помисла, секој веднаш би се согласил во поглед на правото на младите луѓе на дом, да живеат со нивните семејства и пријатели, да ја развиваат својата личност и талентите, да бидат заштитени од опасност и да бидат почитувани и сериозно сфатени. Меѓутоа, штом ќе се постават прашањата во врска со конкретни стандарди за одгледувањето деца и во врска со одговорностите во однос на реализирањето на овие цели, се појавуваат контрoверзии.

Погледнете ја само Конвенцијата на ОН за правата на детето (КПД). Овој меѓународен договор, усвоен од страна на Генералното собрание на ОН во 1989 година, го претставува темелот на меѓународната заштита на човековите права на децата. До сега, таа претставува успешна приказна, затоа што КПД е во моментот најшироко ратификуваниот договор за човекови права кога и да е, со 192 земји договорни страни, вклучувајќи ги сите земји членки на ОН, освен две (Сомалија и Соединетите Американски Држави). Така, КПД поставува навистина универзални стандарди за човековите права на децата. Но добрите резултати во поглед на стандардите, се во остра противречност со катастрофалната

слика во поглед на имплементацијата. Прегледот на ОН/УНИЦЕФ за крајот на деценијата, изготвен за специјалното заседание на ОН посветено на децата во 2002 година, обелодени дека, на пример, шансите за преживување на децата во Потсахарска Африка дури и се влошиле и дека глобално, 149 милиони деца и понатаму остануваат неисхранети, а 100 милиони деца не добиваат формално образование.

Токму затоа, очекувањата беа високи кога, во мај 2002 година, неколку илјади владини делегати и претставници на невладините организации (НВОи) и повеќе од 600 млади луѓе (до 18-годишна возраст) се собраа во Њујорк за специјалното заседание на Генералното собрание на ОН посветено на децата. Сепак, новиот меѓународен План за акција („Свет по мерка на децата“) („A World Fit for Children“), за којшто се преговараше речиси две години, даде само променлив успех. Најфрапантно е тоа што едно од најтрнливите прашања во расправата беше токму статусот на Конвенцијата за правата на детето во исходниот документ, при што некои држави, како Соединетите Американски Држави, целосно се спротивставуваат на исходен документ којшто се заснова врз правата на детето.

Права на детето и човекова/детска безбедност

Концептот на човековата безбедност се опишува како слобода од силните закани за правата и безбедноста на лицата, промовирајќи ослободување од страв и од немаштија, со еднакви можности за целосно развивање на човечкиот потенцијал. Па така, овој концепт се фокусира врз небезбедни состојби, коишто се предизвикани од насилство и сиромаштија и коишто се дополнително влошени со дискриминација и општествена исклученост. Потребата од поставување приоритети и елементот на итност за преземање мерки против непосредните закани за безбедноста на лицата, поволно го надополнува концептот на детските права, особено следејќи го принципот на давање предимство при разгледувањето на најдобрите интереси на детето. Па сепак, кога концептот на човековата безбедност се користи како политичко средство, треба да се земат предвид одредени предупредувања.

Прво, веќе постои обврзувачка правна рамка за заштита на човековите права на децата, со којашто се обезбедуваат сеопфатни права, со соодветни задолжителни обврски за државите, додека на човековата безбедност до сега и недостасува оваа нормативна основа. Второ, пристапите на човековата безбедност/детска безбедност можат да доведат до (претеран)

„Секое општество коешто сака да им ги ускрати правата на децата или на која било друга група, којшто се заедничка сопственост и ги уживаат групите, треба да биде во состојба да понуди јасни и одржливи причини за тоа. Товарот на докажување секогаш се наоѓа кај оние којшто сакаат да ги исклучат групите од учество; децата не треба да бидат обврзани да докажуваат дека поседуваат истите права како и сите групи.“

Боб Френклин (Bob Franklin). 1995 година.

заштитнички однос, нагласувајќи ја ранливоста и зависноста на детето – а истовремено пренебрегнувајќи ги способностите и вештините на самото дете. Затоа, концептуалниот предизвик за детската безбедност лежи во тоа како најдобро да се интегрира аспектот на зајакнување/самооспобување, којшто има централно место во дискурсот за човековите права.

Од ова произлегува дека треба да се нагласи тесната меѓусебна поврзаност на пристапот кон детските права и пристапот кон детската безбедност, како што може да се види, на пример, во контекст на актуелните дискусии во врска со учеството на деца во мировните процеси и пост-конфликтната обнова.

Од својот почеток, Мрежата за човекова безбедност посветува посебно внимание на детската безбедност, особено во однос на вооружените судири (вклучувајќи ги прашањата во врска со стрелачкото оружје, нагазните мини). Оваа заложба е исто така одразена во приоритетите на австриското претседателство во 2002/2003 година со Мрежата за човекова безбедност: деца погодени од вооружени судири и едукација од областа на човековите права.

2. ДЕФИНИЦИЈА И ОПИС НА ПРАШАЊЕТО

Природата и содржината на човековите права на децата

Концептот на детските права се разви, од една страна, од поширокото движење за човекови права, но од друга страна, исто така произлегува и од други развојни текови на општественото, образовното и психолошкото поле во изминатите 200 години. Ова го вклучува и влијанието на државното институционализирано задолжително образование во училиштата, негативните ефекти на индустријализацијата врз децата (на пример, експлоатација на деца во фабрики или рудници) и последиците од војни врз децата. Се разви ново разбирање за детскиот развој, од новите наставни концепти и модели на одгледување на децата до „движењата за ослободување на децата“ во 1970-те години. Тие помогнаа да се сврти фокусот од детската ранливост и потребите од заштита кон еден

нов дискурс за детската автономност, компетентност, самоопределување и учество на детето, отфрлајќи ги традиционалните патерналистички ставови за децата како обични објекти на родителска/возрасна контрола. На крајот, сите овие развојни текови заедно имаа силно влијание врз политичкиот процес којшто започна во 1978/1979 година, во рамките на Обединетите нации, со составувањето на новиот, прв правно-обврзувачки документ во врска со човековите права на децата – **Конвенцијата за правата на детето (КПД) (Convention on the Rights of the Child, CRC)**. Денот на нејзиното усвојување – 20 ноември 1989 година – *Меѓународен ден на правата на децата (International Child Rights Day)*, којшто се одбележува секоја година.

Начелни концепти на Конвенцијата за правата на детето

Зајакнување и еманципација, генерациски и родови аспекти

Врз основа на почитувањето на достоинството на сите човечки суштества, КПД го признава секое дете како носител на сопствени човекови права: овие права не произлегуваат или зависат од правата на родителите или кој било друг возрасен. Ова претставува основа и за концептите за еманципација и за зајакнување на детето, со што детето се оспособува да биде почитуван субјект и граѓанин на општеството, којшто ќе може да ги предизвика и промени ограничувачките и дискриминаторски перцепции, како и очекувањата од младите луѓе.

Фактички, децата сè уште остануваат зависни од возрастите (во согласност со нивниот физички, емоционален и општествен развој, недостаток од материјални извори/доходи итн.) и дадената економска состојба и општествена положба на нивните негуватели (на пример, невработеност, одделување од родителите), којашто има непосредно влијание врз стандардот на живеење на детето. Сепак, со заштитата на човековите права на детето, нивниот статус во правото и општеството во целина ќе се измени. Тоа не е решение за сите проблеми со коишто се соочуваат децата, ниту пак цел сама по себе, туку неопходно средство за вклучување во процес којшто им посветува детално внимание на овие проблеми, врз основа на најдобрите интереси на детето (и на општеството). Па така, со прифаќање на правата на младите луѓе, не се создава посебно „привилегирана“ општествена група, туку наместо тоа, тоа е неопходен предуслов за подигнување на нивниот статус во општеството до степен, од којшто ќе можат да ги бранат своите интереси на исто рамниште со возрастите. Само тогаш ќе може некое дете да биде сослушано на суд во случаи поврзани со старателство или пак некое девојче ќе се чувствува доволно безбедно за да пријави сексуална злоупотреба. Ова исто така го истакнува превентивниот аспект и аспектот на подигање на свеста за зајакнување на децата.

И само тогаш, интересите на децата како посебна, различна општествена група ќе бидат сериозно сфатени – еден одлучувачки предизвик во поглед на демографската состојба во

„Сѐ деца, сѐ љоединци коишто се луѓе – не луѓе коишто дојрва ќе сѐјанат љоа, не игни луѓе, љуку луѓе сега, љоку сега – генес.“

Јануш Корчак (Janusz Korczak). Како да се сака дете. 1919 година.

северните „општества во процес на стареење“, но исто така и на јужната хемисфера, каде што младите луѓе честопати сочинуваат и повеќе од 50% од севкупното население.

Покрај овој генерациски аспект, родовата димензија има првенствено значење за зајакнувањето на децата. Трговијата со девојчиња за сексуална експлоатација, убивањето девојчиња во името на „честа на семејството“, исклучувањето и недостатоците во образованието и вработувањето како и понижувачките стереотипи во медиумите и забавната индустрија јасно ја покажуваат нивната двострана дискриминација, и како девојчиња и како деца.

Схолостичен сѐав за дејтејо

КПД е единствена затоа што е првиот договор за универзални човекови права, во којшто се комбинирани економските, социјалните и културните права, како и граѓанските и политичките права во еден единствен документ. На тој начин, КПД следи еден сеопфатен („схолостичен“) пристап во поглед на состојбата на децата; таа оди понатаму од оние претходни декларации за детски права, коишто беа сосредоточени врз потребите од заштита во текот на детскиот развој,

бидејќи исто така опфаќа одредби со коишто се гарантира почитување на идентитетот, самоопределувањето и учеството на детето.

Односој дејте – родител – држава

Во исто време, важно е да се подвлече дека овие двојни димензии – заштитни права и автономни права – не се исклучуваат едни со други, туку заемно се зајакнуваат; Конвенцијата не фаворизира, на пример, автономни права во однос на заштитни права, како што понекогаш се тврдело од страна на критичарите, коишто КПД ја нарекуваа „анти-семејна“ и коишто стравуваа од распаѓање на семејствата со тоа што на децата ќе им се дадат човекови права. КПД експлицитно ги признава „одговорностите, љравата и должностите“ на (двајцата!) родители во обезбедувањето „соодветно уџајување и советјување“ на детето. Сепак, оваа родителска одговорност се вреднува според тоа колку таа е „сообразена на способностите на дејтејо коишто се развиваат“, што значи дека оваа одговорност не дава никаква апсолутна власт над детето, туку таа е константно динамична и релативна. Понатаму, во однос на државата, родителите ја сносат одговорноста за основното образование, но доколку тие не се способни или подготвени да ги исполнат своите обврски, легитимно е да интервенира државата/општеството.

Недискриминација на дејтејо

Конвенцијата содржи јасна забрана за дискриминација на децата, изнесувајќи долг список со основи коишто се неприфатливи

„Имам сон дека моите четири мали деца еден ден ќе живеат во нација каде што нема да се суди за нив според бојата на кожата, туку според содржината на нивниот карактер.“

Мартин Лутер Кинг помладиот
(Martin Luther King Jr). 1963 година.

за диференцијација (исто така во однос на родителот/старателот на детето): „... раса, боја на кожа, ѝол, јазик, религија, ѝолийичко или друго мислење, национално, ѝйничко или ѝйшћесћвено ѝйћекло, сойсћвеносћ, инвалидйћей, раѓање или друго сћайус.“ (член 2) Комитетот на ОН за правата на детето, којшто ја следи имплементацијата на КПД, даде многу широко толкување на списокот, исто така со осврт на дискриминацијата на децата коишто се на пример заразени од ХИВ/СИДА, децата на улица, децата коишто живеат во далечни рурални области, децата азианти, итн.

„Вешувањето за иднината на која било нација може директно да се измери со сегашната ѝерсћекћива на нејзината младина.“

Џон Ф. Кенеди.
(John F. Kennedy) 1963 година.

Најдобри интереси за децата

Во член 3 (1) е содржан опсежниот водечки принцип на целата Конвенција, имено претходно да се разгледаат и да им се даде првенство на „најдобрите интереси на децата“. Овој принцип не се ограничува на дејствијата коишто директно се насочени кон децата како крајна цел (на пример, образование, судски случаи за старателство, итн.), туку, наместо тоа, тој е релевантен за сите дејствија коишто можат да имаат директно или индиректно влијание врз детето (политики на вработување, буџетски распределувања, итн.). Оттаму, ова подразбира обврска за секој субјект (во државниот или приватниот сектор) да спроведе „проценка на влијанието врз децата“, којашто опфаќа разгледување на можните последици за која било мерка и алтернативите, како и натамошно следење на имплементацијата на таа мерка и нејзиното влијание врз децата.

Понатаму, принципот на „најдобри интереси на детето“ служи како сеопфатна одредба, онаму каде што ниту една одредба од КПД не може експлицитно да се примени и како водилка во случај на противречност на правата предвидени во КПД.

Дефиницијата

на КПД за „дете“

Конечно, останува едно клучно прашање: Кој всушност се смета за „дете“ според Конвенцијата за правата на детето? Па, следејќи еден прилично бирократски пристап, КПД го дефинира „детето“ како секое човечко суштество под возраст од 18 години (освен

доколку полнолетноста не се навршува порано во одредена земја, член 1), на тој начин одвојувајќи ги возрасните од невозрасните. Евидентно, предизвиците и потребите на едно тинејџерско девојче честопати, во голема мерка, ќе се разликуваат од оние на едно новородено бебе. Поради овој, многу разновиден, нехомоген, општествен корпус на лица „под 18 години“, од основно значење е во примената на КПД да се биде начисто во поглед на релевантната целна група за секоја мерка во дадениот контекст. Освен тоа, Комитетот за КПД постојано нагласува дека Конвенцијата исто така им наложува на државите договорни страни општо да ги разгледуваат своите национални одредби во врска со ограничувањата на возраста и тоа како во поглед на доследноста, така и во поглед на континуираната оправданост.

Права според Конвенцијата: учество – заштитата – обезбедување

Општо употребуваната структура за опишување на содржината на Конвенцијата (освен водечките принципи коишто беа посочени погоре), ги следи трите „П“ (во англискиот јазик) – учество, заштитата, обезбедување (*participation, protection, provision*):

- Аспектот на **учество**, првенствено, е претставен со експлицитното признавање на детското право на учество, како што е предвидено во членот 12(1). Припишување „соодветна тежина“ на детската перспектива е клучниот елемент на оваа одредба; се бара ниво на вклученост на децата (со

поддршка на возрасните кога е соодветно), што им овозможува навистина да влијаат врз процесите, да имаат влијание врз одлучувањето. Понатаму, КПД предвидува други основни политички и граѓански права коишто се релевантни во овој контекст како детски права, како што е правото на совест, вероисповест, здружување, собирање и почитување на приватноста.

- Што се однесува до прашањата во врска со **заштитата**, правата во КПД вклучуваат заштита од сите форми на насилство, запоставување или експлоатација на децата.
- Правата за **обезбедување** коишто се гарантираат со КПД, ги опфаќаат на пример, правото на здравје, образование, социјална сигурност и соодветен стандард на живеење.

Понатаму, КПД исто така изгради *нови стандарди* со формулирање на правото на детето на заштита на неговиот идентитет, семејство и други општествени односи (вклучувајќи го и повторното обединување на семејството), гарантира алтернативни семејни средини и усвојување, право на детето на одмор, слободно време, игра и културна активност и обврска на државата да осигури закрепнување и рехабилитација на сите деца жртви на која било форма на насилство или експлоатација.

Резиме: Зошто да се користи пристап заснован врз правата на детето?

- Детските права се човекови права – почитување на човековото достоинство без оглед на возраста.
- Детските права го свртуваат фокусот на внимание кон детето како поединец и кон децата како група во општеството.
- Детските права се сеопфатни и меѓусебно поврзани – нема слободен говор без забрана за насилството, нема право на образование без соодветен стандард на живеење.
- Детските права се законски права – тие ги разјаснуваат одговорностите и ги сметаат за виновни оние коишто се одговорни.
- Детските права ги јакнат децата – тие бараат нова култура на интеракција со деца врз основа на нивното признавање како субјекти и носители на права.

3. МЕЃУКУЛТУРНИ ПЕРСПЕКТИВИ И КОНТРОВЕРЗНИ ПРАШАЊА

Заштитата на детските права фрла светлина врз статусот на детето во општеството, на распространетите концепти за детството, примерите коишто им се припишуваат на децата, животните услови и инфраструктурата којашто е битна за нив. Понатаму, таа открива многу во поглед на концептите

*„Доколку сакаме да создадеме
тираен мир, мора да зайочнеме со
децајта.“*

Махатма Ганди (Mahatma Gandhi).

за семејството и статусот на жените во тоа општество.

Еден контроверзен, односно типичен пример за нејасноста коишто често ги опкружуваат децата се однесува на физичкото казнување на децата. Додека во секој кривичен законик во светот јасно се пропишува дека нанесувањето намерна повреда на возрасните претставува кривично дело, истиот принцип не се применува и за децата. Наместо тоа, можете да сретнете разговори во врска со „разумниот“ број удари, прописи во однос на големината и материјалот на стапот или барањето да биде присутен лекар за време на казнување на училиште. Фрапантно е да се види дека во моментов, постојат само некои петнаесет држави во светот коишто сосема ја укинаа физичката казна. Комитетот за правата на детето се фокусираше врз насилството извршено над деца од страна на државата, во семејството и во училиштето, за време на две тематски дискусии во 2000 и во 2001 година. Тој исто така иницираше важна студија на ОН за насилството врз децата, којашто треба да биде завршена до 2006 година, со цел да го привлече глобалното политичко внимание кон ова прашање на детското право.

ДОБРО Е ДА СЕ ЗНАЕ

1. ДОБРИ ПРАКТИКИ

Следниве примери за иницијативи и проекти успешно ја засилија имплементацијата на Конвенцијата за правата на детето:

„Поврзување на луѓето“ (“Connecting People”)

Проект за спонзорирање односно поддржување на младите бегалци во Австрија, организиран од страна на Asylkoordination Österreich (австриска НВО којашто врши координација на организациите за бегалци и мигранти), со поддршка од Австрискиот комитет за УНИЦЕФ.

Основната идеја на овој проект е да се поврзат млади бегалци коишто се сами со возрастните коишто живеат во Австрија, коишто имаат желба да поминат извесно време со нив и да им понудат практична поддршка на бегалците, на пример во образование, јазични курсеви, работни места, средби со властите, спортски активности, итн. При тоа, меѓу детето и спонзорот се воспоставува однос заснован врз доверба, со што им се помага на бегалците да се стабилизираат во својата средина, а на спонзорот му нудат богато лично искуство. Сите спонзори се одбираат внимателно и тие поминуваат низ претходна обука за правни прашања, психосоцијални работи, работа со властите, итн. Од својот почеток во 2001 година, проектот наиде на позитивна реакција од учесниците и од јавноста, властите и медиумите.

Секој има права/секој е во право – Обука за секојдневен заеднички живот (“Recht hat jede/r – Trainings zum alltäglichen Umgang miteinander”)

Низа работилници, организирани од страна на WUK KinderKultur (иницијатива на отворен простор за културни активности за деца) и Сервисниот центар за едукација од областа на човековите права при Институтот за човекови права Болцман, Виена (Австрија). Оваа низа работилници е наменета за деца (на возраст од 7 до 15 години) во училиштата и во детските/младинските групи и се фокусира врз мирно разрешување конфликти, толеранција и комуникација низ дискусии, игри со улоги, групни активности; секоја работилница трае околу 2½ часа, и истата ја води тим составен од двајца експерти (обучени посредници, мотиватори за забава, психолози, актери, наставници, итн.). Од 2001 година, развиени се и претставени модули за „Одговорност“, „Разрешување конфликти“, „Почитување“ и „Граници и ограничувања“ во повеќе од 100 работилници.

Невладини „извештаи во сенка“ и „национални коалиции“ за домашна имплементација на КПД

Од државите договорни страни на Конвенцијата за права на детето се бара редовно да поднесуваат извештаи за напредокот во поглед на имплементацијата на КПД до Комитетот за КПД. Со цел да се олесни ис-

црпниот преглед на овие државни извештаи, Комитетот ги поздравува „извештаите во сенка“/„алтернативните извештаи“, коишто ги подготвуваат НВОи или мрежи од НВОи („национални коалиции“) за сопствената проценка на состојбата со децата и адолесцентите во земјата којашто се разгледува. Во некои 100 земји веќе се воспоставени такви национални коалиции за детски права, коишто ја промовираат и набљудуваат имплементацијата на КПД. Понатаму, една меѓународна група од НВОи за КПД во Женева обезбедува поддршка на НВОите и коалициите во процесите на известување и набљудување.

2. ТРЕНДОВИ

КПД како рамка за заштита на правата на детето не е „статичен“ документ, туку се наоѓа во постојан развој. Овој процес е засилен, на пример, од страна на Комитетот за правата на детето по пат на толкување на КПД или преку усвојување нови стандарди за КПД, какви што се *Факултативниот и притоколот* (2000 година) за вклученоста на децата во вооружени судири и за трговијата со деца, детската проституција и детската порнографија (и двата протоколи стапија во сила во 2002 година).

Некои скорешни трендови и дискусии на полето на детските права вклучуваат:

- **Структурни аспекти:** набљудување на детските права; улогата на детските права; НВОите како даватели на услуги и критички заштитници во исто време; поддршка за иницијативите и организациите предводени од деца/младинци, формирање канцеларии на народни правобранители за деца и младинци.
- **Учество на деца и младинци** (локално, национално, меѓународно): учество на поважни конференции на ОН, во националните стратегии за намалување на сиромаштијата; политичко учество/право на глас.
- **Средината на детето и семејството:** разделување на родителите, „испреплетени семејства“, домаќинства со еден родител; деца без родителска грижа и алтернативни средини.
- **Права на женското дете:** општествени примери; стереотипи во медиумите; верски/културни контексти, репродуктивно здравје.
- **Генерациски аспекти:** демографски промени; распределба на богатството; пристап до ресурси и политичко влијание.
- **Право на информираност:** пристап до интернет/заштита на податоци; насилни содржини во медиумите/ТВ/компјутерски игри, итн.; детска порнографија на интернет.
- **Насилство врз децата и сексуална експлоатација на децата:** глобална забрана за физичко казнување; психо-социјална поддршка и обука на родителите; насилство меѓу децата/насилство меѓу врсниците.

- Образование коешто ги вклучува сите и стручна обука за **децата со пречки**.
- **Децата и економијата:** детски труд/елиминација на најлошите форми; ефекти на економската глобализација и либерализација на јавните услуги (здравство, образование – ГАТС); влијание на забавната и спортската индустрија, рекламирањето, мас медиумите врз **културата на младите**.
- **Влијание на ХИВ/СИДАта врз децата:** дискриминација, загуба на родителите, итн.
- **Децата и вооружените судири и децата во вонредни состојби (елементарни непогоди):** образование во вонредни состојби, рехабилитација на децата војници; учество на децата во пост-конфликтна обнова; обврски на недржавните субјекти/приватни компании; улога на Советот за безбедност; улогата на МКС; обуки за детските права и кодекси на однесување за мировниот/теренскиот кадар.

Факти и бројки – статистички податоци за детските права

- **Регистрирање на раѓања:** само 45% од сите деца се запишуваат после раѓањето/во текот на нивните први пет години.
- **Смртност кај децата под петгодишна возраст:** некои 10,5 милиони деца/годишно, умираат често од причини коишто можат лесно да се спречат (главни „убиствени болести“: дијареја, акутни респираторни инфекции, дифтерија, туберкулоза, црна кашлица, сипани-

ци, тетанус); само 7 земји продолжија да имаат локални случаи на полио во 2002 година.

- **Мајки коишто умираат на породување:** глобален просек: 400 смртни случаи на мајки на 100.000 живи породувања; Потсахарска Африка: 940; Јужна Азија: 560; Среден Исток и Северна Африка: 220; Латинска Америка/Кариби: 190; Источна Азија/Пацифик: 140; ЦИЕ/ЗНД: 64; индустријализирани земји: 13.
- **Тинејџерски бремености:** 14 милиони новороденчиња родени годишно од девојки под 19-годишна возраст; само 23% жени (мажени или во заедница) во Потсахарска Африка употребуваат контрацептивни средства.
- **ХИВ/СИДА:** се проценува дека во Потсахарска Африка 12,1 милиони деца (0-17 години) останале сираци поради сида во 2003 година, а 1,9 милиони деца (0-14 години) живеат со вирусот ХИВ во истиот регион (вкупно во светот: 2,1 милиони).
- **Храна:** се проценува дека 150 милиони деца сè уште се неисхранети.
- **Сиромаштија:** 3 милијарди луѓе преживуваат со помалку од 2 американски долари дневно, 1,2 милијарди (50% од нив деца!) со помалку од 1 долар дневно; но 1 на секои 6 деца исто така живее под националната линија на сиромаштија во најбогатите земји во светот.
- **Детски труд:** се проценува дека 246 милиони деца на возраст меѓу 5 и 17 години се вклучени во детски труд; од овие, ре-

чиси 70 проценти или 171 милиони деца работат во опасни состојби или услови (на пример, во рудници, со хемикалии и пестициди во земјоделството или со опасни машини).

- **Деца на улица:** се проценува дека 100 милиони деца (од 4-годишна возраст нагоре) живеат и работат на улица.
- **Образование:** запишување во основно училиште: 82% глобално, но 100 милиони деца остануваат надвор од училиштето, 53% од нив девојчиња.
- **Социјални услуги и политички приоритети:** во просек, земјите во развој трошат повеќе на одбрана отколку за основно образование или за основна здравствена заштита; индустријализираните земји трошат околу 10 пати повеќе на одбрана отколку на меѓународна помош за развој.
- **Вооружени судири:** 1990-ти години: 2 милиони деца загинаа во вооружени

судири, 6 милиони беа повредени или инвалидизирани; 300.000 директно вмешани во судири како деца војници.

- **Деца бегалци и раселени деца:** 11 милиони деца бегалци низ целиот свет.
- **Инвалидитети:** се проценува дека 120 до 150 милиони деца живеат со инвалидитети.
- **Насилство:** секоја година 40 милиони деца на возраст под 15 години се жртви на семејна злоупотреба или запоставеност коишто се доволно сериозни за медицинско внимание; 2 милиони девојчиња годишно се во ризик од осакатување на женските полови органи.
- **Трговија со деца:** во Африка и Југоисточна Азија 400.000 девојчиња и момчиња се погодени годишно; во целиот свет: до 2 милиони деца и жени се предмет на трговија на годишно ниво.
- **Самоубиство:** некои 4 милиони адолесценти/годишно се обидуваат да се

самоубијат низ целиот свет и најмалку 100.000 умираат.

- **Народни правобранители за деца:** формирани во најмалку 40 земји.
- **Национални планови за акција (НПА):** по одржувањето на Светскиот самит за деца во 1990 година: околу 155 земји изготвија НПА.

(Извор: **УНИЦЕФ**. *Специјално заседание на Обединетите нации посветено на децата. Извештај по повод првата годишнина за продолжението.*) Достапно на интернет страницата: <http://www.unicef.org/specialsession>; (**UNICEF**. *The State of the World's Children 2006.*)

УНИЦЕФ. *Положбата на децата во светот во 2006 година.*) Достапно на интернет страницата: <http://www.unicef.org/sowc06>. (**UNICEF**. *The United Nations Special Session on Children. A First Anniversary Report on Follow-up.*)

3. ХРОНОЛОГИЈА

- 1923/1924 г.** Декларација за правата на детето (Еглантајн Џеб/Лига на народите) (Declaration on the Rights of the Child, Eglantyne Jebb/League of Nations)
- 1959.** Декларација за правата на детето на ОН (UN Declaration on the Rights of the Child)
- 1989.** Конвенција за правата на детето на ОН (усвоена: 20 ноември 1989 година; стапување во сила: 2 септември 1990 година) (UN Convention on the Rights of the Child)
- 1990.** Комисијата за човекови права на ОН именува специјален известувач за трговија со деца, детска проституција и детска порнографија (Special Rapporteur on the Sale of Children, Child Prostitution and Child Pornography)
- 1990.** Светски самит за децата во Њујорк (29-30 септември) (World Summit for Children); усвојување на Светска декларација и План за акција за опстанок, заштита и развој на децата (World Declaration and Plan of Action for the Survival, Protection and Development of Children)
- 1990.** Усвоена Африканската повелба за правата и благосостојбата на детето (стапување во сила: 29 ноември

- 1999 година) (African Charter on the Rights and Welfare of the Child)
- 1996.** Граса Машел ја поднесува својата пионерска студија „Влијание на вооружените судири врз децата“ (“Impact of Armed Conflict on Children”) до Генералното собрание на ОН
- 1996.** Светски конгрес против комерцијална сексуална злоупотреба на деца во Стокхолм (2001 г. продолжение во Јокохама) (World Congress against Commercial Sexual Exploitation of Children)
- 1998.** Шест меѓународни НВОи ја формираат Коалицијата за прекин на користењето деца војници (Coalition to Stop the Use of Child Soldiers), со цел да лобираат за забрана на употребата на деца во војните и вооружените судири
- 1999.** Мрежата за човекова безбедност се развива од група земји истомисленички, со силен акцент врз состојбата со децата погодени од вооружени судири
- 1999.** Конвенција бр. 182 за најлошите форми на детски труд (Convention No. 182 on the Worst Forms of Child Labour) усвоена од страна на Меѓународната организација на трудот (стапи во сила на: 19 ноември 2000 г.)
- 2000.** Усвојување на два Дополнителни протоколи на Конвенцијата: за вклучу-

чувањето на деца во вооружени судири (стапи во сила на: 12 февруари 2002 година) и за трговијата со деца, детската проституција и детската порнографија (стапи во сила на: 18 јануари 2002 година)

- 2002.** Комисијата за човекови права на ОН овластува изработка на голема студија за насилството над децата
- 2002.** Детски форум (5-7 мај) и специјалното заседание на Генералното собрание на ОН посветено на децата во Њујорк (8-10 мај); усвојување на Документот и Декларацијата и Планот за акција од страна на Детскиот форум (Свет по мерка на децата)
- 2003.** Човековата безбедност потпишува „Стратегија за поддршка на децата погодени од вооружени судири“ (“Support Strategy for Children Affected by Armed Conflict”) и „Наставен план за обука од областа на детските права“ (“Child Rights Training Curriculum”)
- 2005.** Советот на безбедност на ОН ја усвојува Резолуцијата 1612, со која што се обезбедува механизам за следење и известување во врска со децата и вооружените судири

ИЗБРАНИ АКТИВНОСТИ

АКТИВНОСТ I: ТРКАЛЕЗНА МАСА ЗА АКЦИЈА ЗА НАМАЛУВАЊЕ НА ДЕТСКИОТ ТРУД

Дел I: Вовед

Тий на актиивносй: игра со улоги за детскиот труд

Дел II: Општи информации за играта со улоги

Цели:

Да се подигне разбирањето за различните интереси и мотиви за детскиот труд и неговите последици за развојот на стратегии и можни алтернативи; на оваа игра со улоги би требало да ѝ претходи некоја претходна дискусија за прашања во врска со детскиот труд за учесниците да се запознаат со темата.

Целна групa: млади полнолетни лица, возрасни

Големина на групата: 15-20 учесници

Време: 1-2 часа (во зависност од обемот на „Акциониот план“)

*„На дејшејо, човешјивојо му го
должи најдобројо
шјо може да му го ѝружи“*

Декларација на ОН за правата на детето.
1959 година.

Подготовка:

Уредување на просторија/училница, картички со имињата и функциите на учесниците; за добивање информации поврзани со контекстот на различните улоги и позиции искористете исечоци од неодамнешни весници, извештаи на УНИЦЕФ/МОТ/НВОи за детскиот труд, итн.

Материјал:

Хартија, табла со листови хартија, итн. за документирање

Потребни вештини:

Комуникациски и аналитички способности

Дел III: Посебни информации за играта со улоги

Прейсјавување на шемаја:

Соопштете дека проблемот со детскиот труд во земјата X сè повеќе е критикуван од страна на локалните организации за детски права, како и на меѓународно ниво од страна на МОТ; владата одлучува да свикува и одржи тркалезна маса, на којашто ќе се расправа за мерките против детскиот труд; учесниците ги претставуваат интересите на разни засегнати субјекти (можни тимови), главно (не мора да бидат опфатени сите): децата коишто работат, децата коишто одат на училиште, родителите, наставниците, организацијата на работодавачите, синдикатот, овластените службени лица, НВОите за детски права, УНИЦЕФ/МОТ. Крајна цел на дискусијата треба да биде изготвување основна стратегија

за продолжителен процес (алтернативно: изработка на Акционен план).

Изведба на ишраја со улоги:

Одберете ги учесниците на тркалезната маса, дајте им до 20 минути за да осмисли становиште/стратегија за дискусија (алтернативно, дајте им материјал за читање однапред); претставникот на УНИЦЕФ/МОТ или на НВО може да ја игра улогата на претседавач на состанокот, претставувајќи ги учесниците и нивните соодветни „функции“. Дискусијата може да започне со кус преглед на моменталната состојба со децата, на пример „децата коишто работат во фабрика за конфекција“ или загрижени родители коишто се жалат во врска со третманот на децата. Учесниците треба да го претстават своето главно становиште во дискусија, со којашто раководи претседавач. Како резултат на тоа, треба да се изработи стратегија или да се развие акциски план во одвоени студиски групи.

Поврајни информации, мејодолошки предлози:

Прашајте ги учесниците за нивните чувства, мисли и реакции за време на играта; особено размислете за улогата којашто ја одиграле „децата“ во дискусијата.

Дел IV: Продолжение

Права поврзани со темата/натамошни области за истражување: член 3 (најдобри интереси за детето), член 6 (опстанок и развој), член 32 (економска експлоатација), член 24

(здравје), член 26 и 27 (социјална сигурност, соодветен стандард на живеење), член 28 и 29 (образование), член 31 (слободно време и игра) од Конвенцијата за правата на детето и Конвенцијата на МОТ за најлошите форми на детски труд од 1999 година. Дискутирајте за работата на МОТ (иницијативата ИПЕК). Обрнете внимание на децата коишто работат наместо или и покрај тоа што одат на училиште во Вашата локална заедница.

Забелешка: други предложени теми за тркалезни маси: забрана за физичко казнување дома/на училиште; одговорност на децата војници за злосторствата коишто ги извршиле и начини на рехабилитација; детска проституција и трговија со деца.

АКТИВНОСТ II: 2 ЗАПОСТАВУВАЊЕ И ЛОШО ПОСТАПУВАЊЕ НА РОДИТЕЛИТЕ

Дел I: Вовед

Тий на активносј: детално разгледување на случај за правото на заштита од насилство/запоставеност/лошо постапување.

Дел II: Општи информации за деталното разгледување на случајот

Цели:

Да се разбере односот меѓу државната одговорност и родителската одговорност за заштита на детските права.

Целна ġрупа: возрасни, млади полнолетни лица

Големина на ġрупаа: 10-20

Време: 1-2 часа

Подġойовка:

Текст на еден случај за детално разгледување **Материјал:**

Хартија, текстови на релевантни норми за човековите права

Појребни вештини: аналитички способности

Дел III: Посебни информации за деталното разгледување на случајот

Прејсјавување на случајот; иденификување на ġлавниите прашања:

Три деца, на возраст меѓу една и пет години, живеат со своите родители во предградието на еден град. Соседите почнуваат да се жалат во локалната полиција и кај социјалните власти дека родителите често се караат и дека децата изгледаат како за нив да не се грижат и ги виделе честопати како плачат. Во следните месеци, има уште повеќе пријави за децата дека крадат храна, не се во состојба да се измијат и исчистат самите на училиште и за навестувања дека ги тепаат и, инаку, лошо постапуваат со нив. Потоа, социјалната служба за деца организира состанок за да ја разгледа ситуацијата и открива дека условите за живеење се многу лоши (лоши санитарни уреди, скршени кревети, итн.), но им нуди помош само на родителите, без непосредно дејствие во однос на децата. Меѓутоа, децата почнуваат да покажуваат знаци на психолошко растројство, станувајќи асоцијални кон другите; па така, се одржуваат дополнителни состаноци меѓу локалните власти, родителите, психолозите и социјалните работници. Ова трае четири години сè додека децата не се отстранат привремено од дома

за да поминат неколку месеци со родители коишто ги згрижуваат. Наскоро по нивното враќање, родителите на децата се разведуваат, а мајката им кажува на властите дека тие би требало да ја преземат грижата за децата, затоа што таа веќе не може да се справува со нив, и дека ќе ги тепа доколку не ги тргнат од неа. На крајот, пет години по првите пријави, социјалната служба за заштита на деца издава наредби за згрижување и сите деца се носат кај родители кои што ги згрижуваат. Еден психолог ги опишува искуствата на децата како „грубо кажано, страшни“, додавајќи дека случајот е најлошиот случај на запоставеност и емоционална злоупотреба којшто таа го видела во својата професионална кариера. На крајот, со помош на адвокати, децата ги тужат локалните власти за надомест заради нивното трауматско страдање, врз основа на тоа што властите биле свесни за нивната сериозна запоставеност, злоупотреба и лошо постапување од страна на нивните родители, но тие не интервенирале на време. Но судот одлучува дека не е надлежен за решавање на нивното барање за надомест и го отфрла случајот. Децата сега размислуваат да поднесат жалба до меѓународен орган за човекови права.

Кој би бил Вашиот совет за нив? Кои права предвидени во Конвенцијата за правата на детето можеби биле повредени во овој случај? Кои други меѓународни договори за човековите права би можеле да бидат релевантни и да се применат во овој случај? Кои механизми би можеле да се употребат во врска со жалбата?

Анализа на случајот/права поврзани со случајот:

И Конвенцијата за правата на детето и Европската конвенција за човекови права би можеле да се употребат за анализа во овој случај – релевантните членови од КППД ги вклучуваат: член 3 (најдобар интерес за детето, одговорност на државата), член 5, 9, 18 (одговорност на родителите, заштита на семејните односи), член 19, 37 (заштита од насилство, од нечовечно и понижувачко постапување), член 27 (соодветни стандарди на живеење). Релевантните членови од ЕКЧП ги

вклучуваат: член 3 (заштита од нечовечно и понижувачко постапување), член 8 (заштита на приватниот живот и личниот интегритет), член 6 (пристап до правдата), член 13 (ефективен лек); механизам за поднесување индивидуални жалби единствено е овозможен со ЕКЧП.

Предлози за варијација:

Случајот би можел исто така да се искористи и за игра со улоги: формирајте три групи: подносителите на жалби – гласноговорници на владата – судии и оставете ги да дискутираат за случајот така што ќе дојдат до решение.

Дел IV: Продолжение

(Извор: Пресуда во Случајот на З. и другите против Обединетото кралство на Велика Британија и Северна Ирска (Judgement in the Case of Z. and Others v. The United Kingdom)).

Достапно на интернет:

<http://www.echr.coe.int/Eng/Press/2001/May/Z.andothersv.United%20Kingdomjudypress.htm>;

Случајот на К. А. против Финска (Case of K. A. v. Finland).

Достапно на интернет:

<http://www.worldlii.org/eu/cases/ECHR/2003/27.html>.)

ЛИТЕРАТУРА

Asylkoordination Austria/Connecting People Project:
<http://www.asyl.at>

Boltzmann Institute of Human Rights/Service Centre for Human Rights Education:
<http://www.humanrights.at>

Bruderlein, Claude and Theresa Stichick. 2001. *Children Facing Insecurity: New Strategies for Survival in a Global Era.* Available online at:
<http://www.humansecuritynetwork.org>

Coalition to Stop the Use of Child Soldiers. 2004. *Global Report.* London: Coalition publication. Available online at: <http://www.child-soldiers.org>

Freeman, Michael. 1997. *The Moral Status of Children: Essays on the Rights of the Child.* Dordrecht/Boston/London: Martinus Nijhoff Publishers.

Hammarberg, Thomas. 1996. *Making Reality of the Rights of the Child.* Stockholm: Save the Children. Sweden.

Machel, Graça. 2001. *The Impact of War on Children.* C. London: Hurst & Co.

NGO Group for the CRC: <http://www.crin.org/>
 NGOGroupforCRC

Sen, Amartya. 2002. *Basic Education and Human Security.* Available online at:
<http://www.humansecurity-chs.org>

UN Committee on the Rights of the Child:
<http://www.ohchr.org/english/bodies/crc>

UNICEF. 2002. *Implementation Handbook for the Convention on the Rights of the Child* (fully revised edition). Geneva/New York: UNICEF.

UNICEF. 2003. *The United Nations Special Session on Children. A First Anniversary Report on Follow-up.* Available online at: <http://www.unicef.org/specialsession>

UNICEF. 2005. *The State of the World's Children 2006.* Available online at: <http://www.unicef.org/sowc06>

ДОПОЛНИТЕЛНИ ИЗВОРИ

Alen, André, Johan Vande Lanotte, Eugeen Verhellen, Fiona Ang and Eva Berghmans. 2005. *A Commentary on the United Nations Convention on the Rights of the Child.* Boston/Leiden: Martinus Nijhoff Publishers.

Alston, Philip (ed.). 1994. *The Best Interests of the Child: Reconciling Culture and Human Rights.* Oxford: Clarendon Press.

Brett, Rachel and Margaret McCallin. 1996. *Children - the Invisible Soldiers.* Stockholm: Save the Children Sweden.

Casa Alianza:
<http://www.casa-alianza.org>

Child-hood.com:
<http://www.child-hood.com>

Child Rights Information Network (CRIN):
<http://www.crin.org>

Children in Europe Programme:
<http://www.separated-children-europe-programme.org>

Childwatch International Research Network:
<http://www.childwatch.uio.no>

Defence for Children:
<http://www.dci-is.org>

Detrick, Sharon (ed.). 1992. *The United Nations Convention on the Rights of the Child: A Guide to the „Travaux Préparatoires“.* Dordrecht/Boston/London: Martinus Nijhoff Publishers.

Detrick, Sharon. 1999. *A Commentary on the United Nations Convention on the Rights of the Child.* The Hague: Kluwer Academic Publishers.

End Child Prostitution, Pornography, and Trafficking (ECPAT): <http://www.ecpat.net>

European Centre for Social Welfare Policy and Research/Childhood and Youth Programme:
http://www.euro.centre.org/ec_pa5.htm

European Children's Network (EURONET):
<http://www.europeanchildrensnetwork.org>

European Network of Ombudsmen for Children (ENOC): <http://www.ombudsnet.org>

European Union Guidelines on Children and Armed Conflict: <http://europa.eu.int/scadplus/leg/en/lvb/r10113.htm>

Franklin, Bob (ed.). 2001. *The New Handbook of Children's Rights: Comparative Policy and Practice.* 2nd Edition. London/New York: Routledge.

Freeman, Michael (ed.). 1996. *Children's Rights: A Comparative Perspective.* Aldershot: Dartmouth Publishing Company.

Freeman, Michael and Philip Veerman (eds.). 1992. *The Ideologies of Children's Rights.* Dordrecht/Boston/London: Martinus Nijhoff Publishers.

Global Initiative to End All Corporal Punishment of Children: <http://www.endcorporalpunishment.org>

Global March Against Child Labour:
<http://www.globalmarch.org>

Hammarberg, Thomas. 1995. *The Rights of Disabled Children: The UN Convention on the Rights of the Child.*
In: Degener, Theresia (ed.). *Human Rights and Disabled Persons: Essays and Relevant Human Rights Instruments.* Dordrecht/Boston/London: Martinus Nijhoff Publishers.

Hammarberg, Thomas and Akila Belembaogo. 2001. *Turning Principles into Practice*. Stockholm: Save the Children Sweden.

Hayward, Ruth Finney. 2000. *Breaking the Earthenware Jar: Lessons from South Asia to end violence against women and girls*. Kathmandu: UNICEF Regional Office for Southeast Asia.

Human Rights Watch Children's Rights Division:
<http://www.hrw.org/children>

International Programme on the Elimination of Child Labour (IPEC):
<http://www.ilo.org/public/english/standards/ipecc>

Jensen, An-Magritt and Angelo Saporiti. 1992. *Do Children Count? Childhood as a Social Phenomenon - A Statistical Compendium (EUROSOCIAL Reports No. 36)*. Vienna: European Centre for Social Welfare Policy and Research.

Kindernothilfe: <http://www.kindernothilfe.de>

Kuper, Jenny. 1997. *International Law Concerning Child Civilians in Armed Conflict*. Oxford: Clarendon Press.

Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights – Commission on the Rights of the Children: <http://www.ohchr.org/english/issues/children/index.htm>

Save the Children Alliance:
<http://www.savethechildren.net/alliance/index.html>

Sax, Helmut and Christian Hainzl. 1999. *Die verfassungsrechtliche Umsetzung der UNKinderrechtskonvention in Österreich [The Constitutional Implementation of the CRC in Austria]*. Vienna: Verlag Österreich.

SOS Kinderdorf International:
<http://www.sos-childrensvillages.org>

Terre des Hommes:
<http://www.terredeshommes.org>

UNAIDS/UNICEF. 2004. *The Framework for the protection, care and support of orphans and vulnerable children living in a world with HIV and AIDS*. Available online at: <http://www.unicef.org/uniteforchildren/knowmore/files/SummaryoftheFramework.pdf>

UNICEF Innocenti Research Centre:
<http://www.unicef-icdc.org>

UNICEF Statistical Database:
<http://www.childinfo.org>

UNICEF. The State of the World's Children Report (annually): <http://www.unicef.org>

UNHCR – The UN Refugee Agency:
<http://www.unhcr.org/cgi-bin/texis/vtx/home>

UN Special Rapporteur on the sale of children, child prostitution and child pornography:
<http://www.ohchr.org/english/issues/children/rapporteur>

UN Special Representative of the Secretary-General for Children and Armed Conflict:
<http://www.un.org/special-rep/children-armed-conflict>

UN Study on Violence Against Children:
<http://www.violencestudy.org>

Van Bueren, Geraldine. 1995. *The International Law on the Rights of the Child*. Dordrecht/Boston/London: Martinus Nijhoff Publishers.

Verhellen, Eugene (ed.). 1996. *Understanding Children's Rights*. Ghent: Children's Rights Centre.

Watchlist on Children and Armed Conflict:
<http://www.watchlist.org>

World Bank – Children and Youth:
<http://www.worldbank.org/childrenandyouth>

World Congress against Commercial Sexual Exploitation of Children:
<http://www.csecworldcongress.org>

World Organisation Against Torture (OMCT) - Children's Rights Programme: <http://www.omct.org>

Young Rights Action Plan (YAP) (in German):
<http://www.kinderrechte.gv.at>

ЧОВЕКОВИ ПРАВА ВО ВООРУЖЕНИ СУДИРИ

МЕЃУНАРОДНО ХУМАНИТАРНО ПРАВО: ДУРИ И ВОЈНИТЕ ИМААТ ГРАНИЦИ

- „... следниџе дела се и ќе останаат забранети во кое било време и на кое било место [...]*
- Насилство врз живојот и личноста, особено убиство од секаков вид, осакајување, сурово постојување и мачење;*
 - Земање заложници;*
 - Злосторства врз личнојто достоинство, особено понижувачко и срамно однесување;*
 - Донесување пресуди и извршување погубувања без претходна пресуда изречена од страна на редовно воспановен суд, дозволувајќи ги сите судски гаранции коишто се признаат како нужни од страна на цивилизираниите народи;*
 - Ранетиите и болните се згрижуваат и негуваат.“*

Член 3 (1) и (2), заеднички за четирите Женевски конвенции. 1949 година.

НАСТАН ЗА ИЛУСТРАЦИЈА

Имав 19 години кога отидов во Виетнам. Бев специјалист стрелец од четврта класа. Бев обучен да убивам, но реалноста да се убие некој е ионакв од обуката и вовлекување на чкрајало.

Не знаев дека ќе го правам тоа. Знаев дека жените и децата се таму, но да кажам дека ќе ги убивам, не знаев дека ќе го сторам тоа сè додека не се случи. Не знаев дека ќе убивам некој. Не сакав да убивам никој. Не бев огледан за да убивам.

Таа тврчаше со свршен жрб од крајот на шума, но носеше нешто. Не знаев дали е оружје или нешто друго. Знаев дека е жена, и не сакав да убивам жена, но ми беше изгadena наредба да ѝукам. Па мислам дека тврчаше со оружје, ѝа ѝукав. Кога ја превртив, тоа беше бебе.

Пукав во неа околу четире пати, и кушумите едноставно поминаа низ неа и го убија и детето. Јас ја превртив и видов дека половина од лицето на бебето го немаше. Јас само се изжубив. Обуката ми дојде, програмираноста да убивам, и јас едноставно почнав да убивам.

– Варнадо Симпсон, американски ветеран од војната во Виетнам ги раскажува настаните коишто се случиле во 1968 година.

(Извор: Адаптирано од: (Донован, Дејвид. 2001 година. Некогаш крал на војните: секавања на еден офицер во Виетнам. Во: МКЦК. 2001 година. Истражување на хуманитарното право, Образовни модули за младите луѓе. **Donovan, David. 2001. Once a Warrior King: Memories of an Officer in Viet Nam.** In: ICRC. 2001. Exploring Humanitarian Law, Education modules for young people.))

Прашања за дискусија

1. Зошто овој војник одлучил да пука и покрај тоа што знаел дека жените и децата не се оправдани цели?
2. Зошто мислите дека жените и децата се заштитени лица за време на вооружени судири?
3. Дали мислите дека послушноста е важна кога се води војна? Треба ли војниците секогаш да ги следат наредбите?
4. Што мислите кој определува што е законско, а што противзаконско однесување во војна?
5. Колку е важно војниците да научат што е противзаконски? Која е целта да постојат правила?
6. Како можат да се спречат трагедиите како онаа опишана погоре?

ТРЕБА ДА СЕ ЗНАЕ

1. ДУРИ И ВОЈНИТЕ ИМААТ ГРАНИЦИ

Речиси и да не постојат состојби коишто ја загрозуваат човековата безбедност подраматично од војните. Во екстремните околности на вооружен судир, владите се соочуваат со тежок избор меѓу потребите на општеството и потребите на поединците. Човековите

права никогаш не престануваат да бидат релевантни, но избувнувањето на насилство, коешто е систематско и организирано, а тоа се вистинските карактеристики на еден вооружен судир, претставува напад врз самите принципи коишто се наоѓаат во основата на овие права. Како такви, состојбите на вооружен судир бараат комплементарна, но одвоена низа од правила, засновани врз

една многу едноставна идеја, а таа е дека **дури и војните имаат граници**. Овие правила обично се нарекуваат меѓународно хуманитарно право (МХП) или закони за вооружените судири. МХП може резимирано да се претстави како правила и принципи коишто ги поставуваат границите на употреба на насилство за време на вооружени судири, со цел да:

- се поштедат оние луѓе („дивили“) коишто не се директно вмешани во насилствата;
- да се ограничат ефектите на насилството (дури и за „борците“) до степен којшто е неопходен за остварување на целта на војната.

МХП и човековата безбедност

Многумина се сомневаат и многумина негираат дека правото може да го регулира однесувањето во исклучителната, анархичната и насилната реалност на вооружениот судир. Како може некој да очекува дека размислувањата од правен аспект ќе го ограничат човековото однесување, онаму каде што опстанокот на поединецот или на општеството е доведен во прашање. И покрај тоа што може да изгледа изненадувачки на прв поглед, постојат многу убедливи причини и за агресорите и за бранителите да ги следат и да се придржуваат кон правилата на однесување воспоставени со МХП. Иако изливот на насилство ја негира самата идеја за безбедност, сепак е важно да се разбере дека МХП придонесува за човековата безбедност со тоа што ја брани идејата дека дури и војните имаат граници. МХП ја препознава реалноста на вооружените судири и на неа одговара прагматично, со детални и практични правила насочени кон поединците. Оваа правна гранка не се обидува да установи дали некоја држава или бунтовничка група има или *нема* право да прибегне кон употреба на оружана сила. Наместо тоа, тоа првенствено има за цел да го ограничи страдањето коешто може

да го предизвика војната. Стремејќи се да го зачува човековото достоинство, може да се рече дека МХП исто така придонесува кон конечен мир, така што ќе ги зголеми шансите за помирување.

Потеклото на МХП

Иако стручњациите општо се согласуваат дека раѓањето на современото МХП датира од 1864 година со усвојувањето на Првата женеvsка конвенција, исто така е јасно дека правилата коишто се содржана во оваа Конвенција не биле сосема нови. Во реалноста, голем дел од Првата женеvsка конвенција произлегол од постоечкото меѓународно обичајно право. Всушност, имало правила со коишто се заштитувале определени категории жртви во вооружените судири како и обичаи поврзани со средствата и методите на допуштена или забранета борба за време на непријателствата уште во 1.000 година п.н.е.

Сè до половината на 19-тиот век, кодексите и обичаите коишто го сочинувале МХП биле географски ограничени и не изразувае универзален консензус. Поттикот за првиот универзален договор за хуманитарното право во

„Војната секогаш треба да се зайочнува со цел за мир.“

Хуго де Грот (Гропиус), Hugo de Groot (Grotius).

голема мерка, произлезе од швајцарскиот бизнисмен по име Анри Динан (Henry Dunant). Бидејќи бил сведок на колежот којшто се случил во Солферино во 1859 година, за време на битката во којашто се спротивставиле француските и австриските сили во северна Италија, Динан одлучил да напише книга во којашто ги опишал ужасите на битката и се обидел да предложи и објави можни мерки за подобрување на судбината на жртвите на војната.

Усвојувањето на Женеvsката конвенција од 1864 година за подобрување на состојбата на ранетите во армиите на терен, резултирало со меѓународен договор отворен за универзална ратификација, со којшто државите доброволно се согласија да ја ограничат својата сопствената моќ во полза на поединецот. За прв пат, вооружените судири станаа регулирани со пишано, општо право.

МХП како меѓународно право

Правилата и принципите на МХП се универзално-признати правни правила, а не само морални или филозофски принципи или општествен обичај. Последицата од таквата правна природа на овие правила е, секако, постоењето на детален режим на права и обврски коишто им се наметнуваат на различните страни во вооружениот судир. Поединците коишто не ги почитуваат правилата на МХП ќе бидат изнесени пред лицето на правдата.

Меѓународното хуманитарно право мора да се разбере и анализира како посебен дел од

„Кога изгреа сонцето на дваесет и петти јуни 1859 година, ги разоткри најужасните глечки коишто можат да се замислат. Тела на луѓе и коњи го покриваа бојното поле: трупови беа расфрлени во најчистата, ендецката, клисура, грмушката, полињата [...] Кутирите ранети мажи коишто беа собирани во текот на целиот ден беа бледи како духови и исцрпени. Некои, коишто беа најтешко ранети, имаа ситан писан изглед како да не можеа да го сфатат што им го кажуваа [...] Други беа вознемирени и возбудени од најнајосот на нервите и потресени од сјајно и интересно пресејување. Некои, коишто имаа широко отворени рани од коишто веќе почнуваше да насува инфекција, беа речиси изгубени од свеста. Тие молеа да бидат спасени од мизеријата, и се претвораа во искривени лица во косењето на нивната борба со смртта.“

Анри Динан (Henry Dunant). Секавање на Солферино.

една посеопфатна рамка: правилата и принципите со коишто се регулира координацијата и соработката меѓу членките на меѓународната заедница, односно меѓународното јавно право.

МХП и човековите права

Во стремежот да се ограничи страдањето и штетата предизвикана од вооружените судири, може да се каже дека МХП го заштитува „јадрот“ на човековите права за време на судири. Овие суштински заштитници ги вклучуваат правото на живот, забраната за ропство, забраната за мачење и нечовечно постапување и забраната за ретроактивна примена на законот. За разлика од други човекови права (како што се слободата на говор, на движење и на здружување), коишто можат да се укинат во време на вонредни

состојби во државата, јадрото на човекови право коешто ги заштитува МХП не може никогаш да се одземаат. Бидејќи МХП точно се применува на исклучителни состојби, коишто претставуваат вооружени судири, содржината на „јадрото“ на човековите права има тенденција да се спои со основните и правни гаранции коишто се обезбедуваат со хуманитарното право.

Еве неколку начини на коишто МХП ги заштитува основните човекови права во вооружени судири:

- Заштитата којашто им се дава на жртвите на војната мора да биде **без каква и да е дискриминација**;
- Голем дел од хуманитарното право е посветен на **заштитата на животот**, особено на животот на цивилите и на луѓето

коишто не се вмешани во судирот; МХП исто така го ограничува изрекувањето на смртната казна;

- МХП оди подалеку од традиционалното граѓанско право на живот со тоа што **ги заштитува средствата коишто се неопходни за живот**, право коешто може да се категоризира како „економско и социјално“ според правото за човекови права;
- МХП апсолутно **го забранува мачењето и нечовечното постапување**;
- МХП особено **го забранува ропството**: воените заробеници не смеат да се сметаат за сопственост на оние коишто ги заробиле;
- **Судските гаранции** се кодифицирани во Женевските конвенции и во Дополнителните протоколи;
- **Заштитата на децата и семејниот живот** е јасно нагласена во МХП: примерите вклучуваат правила за условите на згрижување на децата и правила против разделување на членовите на семејството;
- **Почитувањето на вероисповеста** се зема предвид во правилата коишто се однесуваат на воените заробеници, како и при обичаите на погребување.

Кога се применува МХП?

МХП се применува во две ситуации. Со други зборови, тоа нуди два система на заштита: едниот се применува во меѓународните вооружени судири, а другиот се применува во немеѓународни вооружени судири. Пред да ги дефинираме овие две ситуации на примена, треба да се кажат неколку зборови за поимот

МХП
ЧП

ВО СИТЕ ОКОЛНОСТИ...

„вооружен судир“, којшто, од 1949 година, го замени традиционалниот поим „војна“. Меѓународни вооружени судири се оние во коишто доаѓа до судир на две или повеќе држави со употреба на оружје, и оние каде што луѓето се кренале на отпор против некоја колонијална сила, странска окупација или расистички злосторства, општо познати како војни за национално ослободување. Над и преку применливиот режим на правото на човековите права, овие ситуации се предмет на широк опсег на правила на МХП, вклучувајќи ги и оние изнесени во четирите

Женевски конвенции и во Дополнителниот протокол I. Во меѓународните вооружени судири се применува поограничена низа правила. Тие се посебно содржани во член 3, којшто е заеднички за сите четири Женевски конвенции и во Дополнителниот протокол II. Заедничкиот член 3 го претставува минималниот стандард на хуманост и затоа се применува во секоја ситуација на вооружен судир. Повторно, оваа низа правила се применува покрај оние аспекти на правото за човекови права, коишто продолжуваат да се применуваат во во-

„Војната никако не е однос на човек со човек, туку однос меѓу држави, во којшто поединците се само случајно непријатели; не како луѓе, ниту пак како граѓани, туку како војници [...] 9. Бидејќи целта на војната е да се уништи непријателската држава, оправдано е да се убиваат бранителите на истаа се додека тие носат оружје; но иттом ќе предадат, тие престануваат да бидат непријатели или претставници на непријателот, и итторно стануваат обични луѓе, и итвек не е оправдано да им се одземаат животите.“

Жан-Жак Русо.

нредни состојби. Дополнително, голем број правила коишто првично беа изработени за примена во меѓународните судири, исто така се применуваат, како вообичаени правила, за време на не-меѓународни судири. Во ситуации на насилство коишто немаат ист интензитет како вооружениот судир, МХП не се применува. Во такви случаи, одредбите од правото за човекови права и релеванното домашно законодавство управуваат со судбината на оние коишто се вмешани во делата на насилство.

2. ДЕФИНИЦИЈА И ОПИС НА ЗАШТИТЕНИТЕ ПРАВА

Кои се основните правила на меѓународното хуманитарно право во вооружен судир?

1. Лицата надвор од борбата и оние коишто не земаат директно учество во насилиствата имаат право на почитување на нивниот живот и на нивниот морален и физички интегритет. Во секоја ситуација, тие мора да се заштитуваат и со нив да се однесуваат хумано, без да се прави каква било негативна разлика.
2. Забрането е да се убие или повреди непријател, којшто се предад или којшто е надвор од борбата.
3. Ранетите и болните мора да бидат згрижени и негувани од страна на страната во судирот којашто ги држи под своја власт. Заштитата исто така опфаќа медицински персонал, институции, превоз и опрема. Амблемот на Црвениот крст, Црвената полумесечина и Црвениот кристал е знак за таква заштита и мора да се почитува.
4. Заробените борци и цивили, коишто се под власт на спротивната страна имаат право да им се почитува животот, достоинството, личните права и убедувања. Тие мора да се заштитат од сите дела на насилство и репресалии. Тие имаат право да се допишуваат со своите семејства и да добијат помош.

5. Секој има право да ги ужива и користи основните судски гаранции. Никој нема да се смета за одговорен за дело коешто не го извршил. Никој нема да биде подложен на физичко или ментално мачење, физичко казнување или сурово или понижувачко постапување.
6. Страните во судирот и припадниците на нивните вооружени сили немаат неограничен избор на методи и средства на војување. Забранета е употребата на оружје или методи на војување, од таква природа, што предизвикуваат непотребни загуби или прекумерно страдање.
7. Страните во судирот во секое време мора да прават разлика меѓу цивилно население и борци со цел да го поштедат цивилното население и имотот. Ниту цивилното население како такво ниту цивилните лица нема да бидат предмет на напад. Нападите ќе бидат насочени исклучиво кон воени цели.

(Забелешка: Овие правила, составени од страна на МКЦК, ја резимираат суштината на МХП. Тие немаат моќ на еден правен инструмент и во никој случај немаат намера да ги заменат договорите коишто се во сила. Тие беа составени со цел олеснување на унапредувањето на МХП.)

Што заштитува МХП и како?

Меѓународното хуманитарно право заштитува **поединци** коишто не учествуваат или повеќе не земаат учество во борбите, како

Разлика

„Жртвите на денешните судири не се само анонимни, туку се буквално неброени [...]“

Сирашина висина е дека цивилиите денес не се само „запекнасти меѓу два огна“. Тие не се случајни зајуби или „колапсална шиеша“ како што кажува актуелниот еуфемизам. И премногу често, тие се намерни цели.“

Кофи Анан,

Генерален секретар на Обединетите нации.

што се цивили, ранети, болни, и воени заробеници, бродоломци, и медицински и верски кадар. Заштитата се гарантира со обврзување на страните во судирот да им пружат материјална помош и со нив да се однесуваат човечки во секое време и без негативна разлика.

Одредени **места и објекти**, како што се болници и амбулантни возила, се исто така заштитени и не смеат да се напаѓаат. Со МХП се дефинираат бројни јасно препознатливи амблеми и знаци – во прв ред амблемите на Црвениот крст, Црвената полумесечина и Црвениот кристал – коишто можат да се користат за да се идентификуваат заштитените лица и места. Историските споменици, уметничките дела или местата на одржување богослужба се исто така заштитени. Упо-

требата на такви објекти за поддршка на воените напори е строго забранета. Исто така, **МХП се грижи за животната средина**, забранувајќи ги методите и средствата на војување, коишто се наменети, или може да се очекува, да предизвикаат широко распространета, долгорочна и сериозна штета на природната средина.

Мора да се прави **разлика** меѓу борци и цивили во спроведувањето на насилствата, но исто така и меѓу цивилни објекти и воени цели. Ова значи дека не се заштитуваат само цивилите како такви, туку исто така и стоките неопходни за нивниот опстанок или прехранување (храна, добиток, залихи на вода за пиење, итн.).

Хуманосѝ

„Со зачувување сфера на хуманосѝ во самоѝто средишѝе на вооружениоѝ судир, меѓународноѝо хуманиѝарно ѝправо го држи оѝтворен ѝаѝоѝ кон ѝомирување и ѝридонесува не само за ѝовѝорно восѝосѝавување на мироѝ меѓу завојуваниѝе сѝѝрани, ѝуку и за ѝоѝѝикнувањеѝо хармонија меѓу народиѝе.“

Интер-парламентарна унија.

1993 година. 90-та Конференција.

МХП заштитува од **непотребно страдање** преку забрана за употребување оружје чијшто ефект би бил прекумерен во однос на предвидената воена предност, какви што се распрснувачките куршуми, чијашто цел е да нанесат рани коишто не се лекуваат. Начелата на **хуманост, воена неопходност и пропорционалност** се клучни за осигурување на целите на заштита на цивилите од случајни или колатерални ефекти, а борците од непотребно страдање. Воената неопходност се дефинира како оние дејствија коишто се неопходни за да се совлада противникот, а законот е составен со цел ова целосно да се земе предвид. Резултатот е тоа што извесен дел од хуманитарното право може да му се чини дека не е доволно „хуманитарно“ на некој правник за човекови права, но ја има предноста на тоа што е прецизен и реалистичен.

Кој мора да го почитува меѓународното хуманитарно право?

Само држави можат да станат договорни страни на меѓународните договори, па така и на Женевските конвенции од 1949 година и на двата Дополнителни протоколи од 1977 година. Сепак, сите страни во еден вооружен судир – без оглед на тоа дали се тоа вооружени сили на државите или дисидентски сили – се обврзани со меѓународното хуманитарно право. До јануари 2006 година, речиси сите држави во светот – 192, да бидеме прецизни – беа договорни страни на четирите Женевски конвенции од 1949 година. Фактот што овие конвенции се меѓу оние коишто беа прифатени

ни од најголем број држави, сведочи за нивната универзалност. Во моментот, 164 држави се договорни страни на Дополнителниот протокол I, којшто се однесува на заштитата на жртвите во меѓународните вооружени судири, додека Дополнителниот протокол II, којшто се однесува на заштитата на жртви во не-меѓународни вооружени судири, има 159 држави договорни страни.

За да проверите дали Вашата држава е договорна страна на некоја конвенција, стапете во контакт со МКЦК, или консултирајте ја интернет страницата: <http://www.icrc.org>.

3. МЕЃУКУЛТУРНИ ПЕРСПЕКТИВИ И КОНТРОВЕРЗНИ ПРАШАЊА

Важноста од културна свест

Човековите напори да се ограничи бруталноста на војната се универзални. Многу култури во текот на историјата барале начини да ја потиснат употребата на насилство, со цел да го намалат непотребното страдање и да го ограничат уништувањето. И покрај тоа што првичните Женевска или Хашка конвенција не беа универзални во својот зародиш, бидејќи беа изработени и усвоени од страна на правници и дипломати коишто ѝ припаѓаат на европската христијанска култура, вредностите коишто се вградени во нивната основа се универзални. Оваа универзална димензија на МХП не смее никогаш да се потцени или заборави: многу често почитувањето и имплементацијата

на правилата всушност ќе зависи од јасното сообразување на применливите договори и локалните традиции или обичаи.

Противречни ставови

во поглед на применливоста на МХП

Иако принципите на МХП добија квази-универзално одобрување, можат да се појават проблеми во имплементацијата поради конкурентските идеи за тоа во кој момент манифестациите на насилство прераснуваат во вооружен судир. Квалификувањето на еден судир како вооружен е од основно значење, затоа што тоа претставува основен услов за да може да се применува МХП. Кога државите ќе се соочат со дејствија на насилство на својата територија, тие честопати претпочитаат внатрешно да се справат со таквите случувања. Ова се случува дури и кога друга држава е индиректно вмешана во немирите. Прифаќањето дека настанува ситуација на вооружен судир, значи да се прифати дека

оние коишто се одговорни за извршувањето на насилството би можеле да бидат достојни за заштита според правилата на МХП, над и преку основната заштита која што се овозможува според правото за човекови права. Не зачудува што државните власти се склони овие сторители да ги карактеризираат како криминалци, бандити или терористи, а не како борци, со што ги избегнуваат правилата на МХП.

Еден од начините на којшто МХП станува прифатливо за државите во такви ситуации, е преку гарантирање дека со примената на неговите правила нема да им се даде легитимитет на групите коишто се вмешани во насилствата. Реалистичниот и прагматичниот пристап на МХП се употребува за заштитување на жртвите во судирот, без оглед на страните. Важно е да се напомене дека МХП претставува рамнотежа меѓу противречни концепти: воената неопходност од една страна и хуманитарните грижи од друга.

„Можеме да дознаеме колку лесно едно лице, без оглед на националноста, може да биде заробено од психологијата на бруталноста кога ќе се вмеша во војна. Таквата бруталност честопати е предизвикана од омразата кон другиите, како што јасно се гледа од расистичките дела. Најфундаменталниот проблем на којшто мораме да му обрнеме внимание кога се справуваме со кое било воено злосторство е длабокиот сиров од смртта којшто го доживуваат војнициите. Со цел да го надминат сировот во текот на војната, луѓето имаат тенденција да се идентифицираат врз насилството, коешто за возврат ги деградира нивните морални норми и се изразува како излив на бруталност.“

Јуки Танака (Yuki Tanaka), јапонски стручњак.

4. ИМПЛЕМЕНТАЦИЈА И НАБЉУДУВАЊЕ

Со оглед на тешкотијата од спроведување на законот во еден вооружен судир, државните претставници коишто ги изработија договорите на МХП мораа да изработат посебни механизми за имплементација и да ги прилагодат општите механизми на меѓународното право кон посебните потреби на жртвите на вооружениот судир. За жал, општите и посебните механизми заедно не можат да гарантираат дури ни минимум почит кон поединците во вооружените судири. Ова може единствено да се постигне доколку по пат на **обука и едукација** сите станат свесни дека во вооружените судири непријателот е сепак човечко суштество коешто заслужува почит.

Општо речено, постојат три вида стратегии коишто се употребуваат според МХП за осигурување на неговата имплементација:

- Превентивни мерки;
- Мерки за осигурување придржување кон правилата за време на вооружени судири;
- Репресивни мерки.

Превентивни мерки

Државите договорни страни на Женевските конвенции – што значи речиси секоја држава во светот – имаат **обврска** да го шират познавањето на меѓународното хуманитарно право колку што можно повеќе. Не е доволно само оружените сили на некоја држава да се учат за МХП: и граѓанското општество и младината исто така треба да станат

свесни за хуманитарната перспектива на еден вооружен судир. Непосреден фокус на МХП е заштита на животот и човековото достоинство за време на војна; меѓутоа, тоа исто така е насочено кон заштита на овие вредности во сите наши животни искуства. Како такво, заедно со едукацијата од областа на човековите права, МХП дава единствен придонес за граѓанската едукација на локално, национално и меѓународно ниво. Едукацијата и обуката мора да започнат во време на мир, за да се всади еден вистински хуманитарен рефлекс.

Мерки за следење на придржувањето
Меѓународниот комитет на црвениот крст
(МКЦК) (International Committee of the Red

Cross, ICRC) игра значајна улога во потсетувањето на државите дека тие презеле обврска за запознавање на широката јавност со хуманитарните одредби и дека тие мора да ги преземат сите неопходни чекори за да осигурат дека правото се применува ефективно и дека целосно се почитува.

Репресивни мерки

Меѓународното хуманитарно право ги обврзува државите да ги сузбијат сите прекршувања на неговите одредби. Одредени сериозни кршења на човековите права, наречени воени злосторства, се прогласуваат за противзаконски со МХП. Навистина, постои барање државите да донесат домашно законодавство за казнување на воените злосторства, да ги

бараат луѓето коишто наводно извршиле такви злосторства, и да ги изведат пред сопствените судови или да ги екстрадираат во друга држава за да се соочат со кривичен прогон. Овие репресивни мерки можат исто така да послужат како средство за одвраќање и да го спречат повторното кршења на човековите права.

Меѓународната заедница од неодамна воспостави постојан Меѓународен кривичен суд (МКС) којшто ќе има надлежност да ги суди воените злосторства, злосторствата против човештвото и геноцидот. За разлика од *ad hoc* трибуналите формирани заради судирите во Југославија и Руанда, МКС ќе има универзална надлежност.

ДОБРО Е ДА СЕ ЗНАЕ

Движењето на Меѓународниот црвен крст и црвената полумесечина (The International Red Cross and Red Crescent Movement) се состои од Меѓународниот комитет на црвениот крст (МКЦК), Националните здруженија на црвениот крст и црвената полумесечина (National Red Cross and Red Crescent Societies) на приближно 180 земји и Меѓународниот сојуз на здруженија на црвениот крст и црвената полумесечина (International Federation of Red Cross and Red Crescent Societies). Националните здруженија имаат функција на

помошници на органите на државна власт во сопствените земји на хуманитарно поле и обезбедуваат цела низа услуги, вклучувајќи помош при катастрофи и здравствени и социјални програми. Меѓународниот сојуз е организацијата којашто ја унапредува соработката меѓу националните здруженија и ги јакне нивните капацитети. Како чувар и промотор на МХП, МКЦК има главна улога во настојувањата да обезбеди мерка на хуманост среде вооружените судири.

1. ДОБРИ ПРАКТИКИ

Заштита на цивили

Хуманитарното право се заснова врз принципот на имунитет на цивилното население. Луѓето коишто не учествуваат во насилствата не смеат под никакви околности да бидат нападнати; тие мора да бидат поштедени и заштитени. Во денешните судири, сепак, цивилите честопати трпат грозоморно насилство, некогаш како директни цели. Масакрите, земањето заложници, сексуалното

насилство, малтретирањето, протерувањето, присилното пренесување и грабежи, и намерното ускратување пристап до вода, храна и здравствена заштита, се некои од практиките коишто сеат терор и страдање кај цивилите.

МКЦК е постојано присутен во областите каде што посебно цивилите се наоѓаат во опасност.

Особено внимание им се посветува на **жените и децата**, бидејќи МХП им обезбедува посебна заштита.

„Распаѓањето на семејствата во време на војна ги прави жениите и девојчињата особено ранливи на насилство. Речиси 80% од 53 милиони луѓе опфатени од своите корени од војните денес се жени и деца. Кога татковциите, сојузнициите, браќата и синовиите се одвлечени во борба, тие ги оставаат жениите, многу младиите и стариите да се грижат за себе. Бегалските семејства до наведуваат силувањето или стравот од силување како клучен фактор за нивните одлуки да бараат сјас.“

Положбата на децата во светот.
1996 година.

Жените ги доживуваат вооружените судири на мноштво начини – тргнувајќи од активното учество како борци до тоа да бидат цели на нападите како припадници на цивилното население или пак затоа што се жени. Женското доживување на војните е повеќестрано – тоа значи разделување, загуба на членовите на семејството и средствата за живот, и зголемен ризик од сексуално насилство, ранување, лишување и смрт. Одговорот на оваа реалност опфаќа:

- Осознавање на носителите на оружје на женските права.
- Обезбедување помош за гинеколошка и репродуктивна здравствена заштита во медицинските установи и здравствените пунктови во коишто се згрижуваат жртвите на насилствата.
- Да се потсетат властите одговорни за притвор, дека женските притвореници мора да бидат ставени под непосреден надзор на жени и дека просториите во коишто спијат и санитарните уреди мора да бидат соодветно одвоени од оние на мажите.
- Работа на повторно воспоставување контакт меѓу членовите на семејствата коишто биле разделени како последица на вооружен судир.
- Обезбедување поддршка на семејствата на исчезнатите лица.

Децата, премногу често, се непосредни сведоци на сверствата извршени врз нивните родители или други членови на нивните семејства. Тие се убиваат, осакатуваат, затво-

раат или одвојуваат на поинаков начин од нивните семејства. Отсечени од средината којашто им е позната, дури и оние деца коишто успеваат да побегнат немаат никаква извесност за сопствена иднина и иднината на нивните блиски. Тие се честопати приморани да бегат, препуштени сами на себе и отфрлени без идентитет. Понатаму, децата коишто живеат со семејствата или се оставени сами на себе во зоните на судир се потенцијални кандидати да бидат регрутирани како војници. Лишени од семејство, овие деца регрути не можат дури ни да замислат живот без војна. Нивното пристапување кон некоја вооружена група е начин да се осигури сопствениот опстанок. Одговорот на оваа реалност опфаќа:

- Унапредување на почитувањето на правата на децата кај носителите на оружје.
- Забрана за регрутирање и учество на децата во вооружените судири.
- Обезбедување на соодветна медицинска, психолошка и социјална помош за децата жртви на судирите.
- Работа на повторно воспоставување на семејните врски по пат на обезбедување заштита за децата коишто се сами и трагање по исчезнатите лица.
- Услови за набљудување на притворот за деца – осигурување дека тие се чуваат одвоено од возрасните, освен ако не се членови на исто семејство – и дејствување за да се ослободат децата.

„Има деца коишто ѝрисиџајуваат од ѝаканаречени доброволни ѝричини. Но јас смеѝам дека ѝреба да се биде многу внимателен за да се ѝрејознае дека не ѝосѝои доброволно ѝрисиџајување, во смисла на ѝоа дека најголемиот број деца коишто ѝрисиџајуваат ѝо своја желба ѝоа го ѝраваѝ ѝоради неоѝходностѝ или викиѝимизација, сѝрав или безбедностѝ. Деца коишто се сами и немаѝ родѝиѝели за да ги заѝиѝиѝуваѝ, луѓето коишто се ѝлашаѝ дека ќе умраѝ од глад или коишто имаѝ несоодветна здравсѝвена заѝиѝиѝа можаѝ да бараѝ воена активностѝ.“

Др. Мајк Веселс (Dr. Mike Vassells).

Заштита на затвореници

Една од последиците на вооружените судири е земањето и држењето затвореници. Лишувањето од слобода ги става луѓето во ранлива положба во однос на властите коишто ги притвориле и во рамки на затворската средина. Оваа ранливост е особено сериозна во време на судир и внатрешно насилство, кога вообичаено има прекумерна и незаконска употреба на сила, а структурните недостатоци се влошени. МХП опфаќа мерки

коишто посебно се наменети за заштита на затворениците. Начините на осигурување почитување на животот и достоинството на затворениците опфаќаат:

- Осигурување дека оние коишто се одговорни за затворите добиваат обука за правилата и се казнуваат доколку не ги почитуваат тие правила.
- Осигурување дека властите обезбедуваат соодветни финансиски средства и средства за затворите.
- Допуштање на неутралните хуманитарни организации, како МКЦК, да ги посетуваат затворниците и да го следат третманот и постапувањето со овие лица.
- Повторно воспоставување на семејните врски онаму каде што тие се прекинале.
- Давање поддршка на организациите за човекови права, како што се Амнести Интернешенел и Хјуман Рајтс Воч, или на локалните организации за човекови права, коишто ги обелоденуваат своите сознанија во врска со злоупотребата на затвореници од страна на нивните поробувачи.

Повторно воспоставување на семејните врски

Во речиси сите вонредни состојби – вооружени судири, масовни раселувања на население, и други кризни состојби – децата ги разделуваат од родителите, семејствата и другите одговорни возрасни лица. Бидејќи нивниот статус ретко кога веднаш е јасен, тие се нарекуваат „разделени или сами деца“ наместо „сираци“. Други лица, како што се

старите или инвалидизирани лица, исто така можат да се најдат во тешка ситуација за време на еден судир. Тие можат да бидат оставени, да бидат изолирани и одвоени од нивните роднини и неспособни да се грижат за себеси. Поради нивната особена ранливост, МКЦК ќе преземе, кога е тоа потребно, посебни мерки насочени кон нивната заштита и повторно семејно обединување. Некои од овие мерки вклучуваат:

- Проследување семејни вести преку пораки на Црвениот крст, радио емитувања, телефон и интернет, преку Движењето на Меѓународниот црвен крст и црвената полумесечина.
- Организирање репатриации и семејни обединувања.
- Олеснување семејни посети на притворените роднини или преку фронтовските линии.
- Издавање патни исправи од МКЦК за оние коишто, поради судир, немаат или повеќе немаат документи за лична идентификација, а треба да бидат репатрирани или преселени во трета земја.
- Информирање и давање поддршка на семејствата на исчезнатите лица.

Збор - два за амблемот

Во Женевските конвенции се споменуваат три амблеми: Црвениот крст, Црвената полумесечина и Црвениот кристал (од 2006 година). Со МХП се регулира употребата, големината, намената и поставувањето на амблемот, луѓето и имотот коишто се

заштитиуваат со него, кој може да го употребува, што наметнува почитувањето на амблемот и кои се казните за негова злоупотреба.

Во време на вооружен судир, амблемот може да се употребува како заштитно средство исклучиво од страна на:

- Медицинските служби на некои вооружени сили;
- Националните здруженија на црвениот крст и црвената полумесечина соодветно признати и овластени од страна на нивните влади да пружаат помош на медицинските служби на вооружените сили;
- Цивилни болници и други медицински установи коишто се признати како такви од страна на владата;
- Други волонтерски агенции за помош коишто се подложени на истите услови како и националните здруженија.

Три вида злоупотреба на амблемот:

1. **Имитација:** некоја хуманитарна организација употребува збунувачки сличен црвен крст за да се идентификува себеси.
2. **Узурпација:** некој фармацевт ја најавува својата работа со знаменце на Црвениот крст.
3. **Перфидност:** оружените сили употребуваат амбулантно возило коешто го носи знакот на Црвениот крст за да носат оружје.

Државите мора да ги преземат сите мерки да ја спречат и потиснат злоупотребата на амблемот. Најтешките случаи на злоупотреба се сметаат за воени злосторства.

Работни принципи на хуманитарната акција

За да се квалификува како хуманитарна, една организација мора да се придржува до одредени клучни принципи. Најважни од овие работни принципи се **неутралноста** и **непристрасноста**. Неутралноста може да се разбере како не заземање страни. Овој принцип им овозможува на хуманитарните работници да ја стекнат и да ја задржат довербата на секој којшто е вмешан во судирот. Непристрасноста значи дека приоритет се дава врз основа на потребите. Навистина, хуманитарните работници не прават разлика по основ на националност, раса, религиозни верувања, општествена класа или политички мислења. Тие исклучиво се раководат според потребите на поединците и мора да дадат приоритет на најтешките случаи.

Основни принципи на Движењето на црвениот крст и црвената полумесечина:

Хуманост – заштитиување на животот, здравјето и осигурување почит за човечкото битие.

Непристрасност – без дискриминација во основ на националност, раса, религиозни верувања, класни или политички мислења: раководени единствено од потребите.

Неутралност – не смее да се зазема ниту една страна во непријателствата.

Независност – потполна автономност од сите видови надворешна власт.

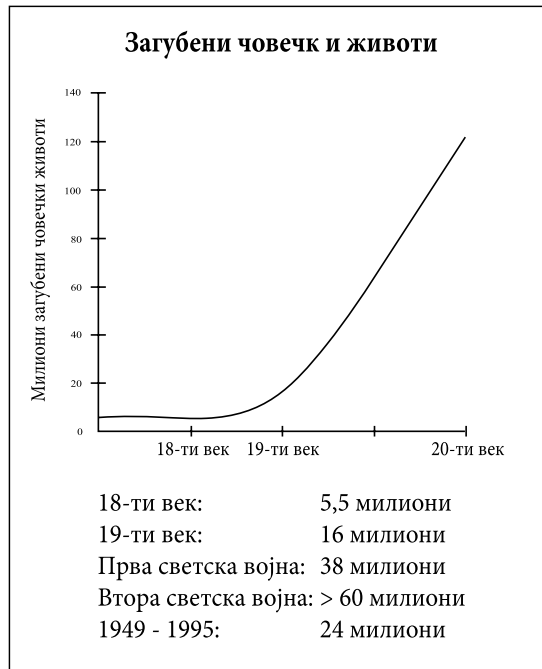
Волонтерска служба – непрофитна организација.

Единство – може да има само едно здружение на црвениот крст или на црвената полумесечина во која и да е земја.

Универзалност – светска организација.

Со оглед на политички чувствителната природа на работата којашто ја врши МКЦК, без разлика дали таа опфаќа посета на затвореници или дејствување како неутрален посредник меѓу завојуваните страни, и затоа што сака да биде присутен и барем толериран од страна на сите страни, **доверливоста** игра значајна улога во работата на организацијата. Овој принцип, заедно со принципите на неутралност и непристрасност, поставува одредени етички дилеми за хуманитарните работници коишто не можат да ги пријават злоупотребите затоа што тоа може да ги загрози животите на жртвите или да ја попречи нивната способност да дојдат до оние на коишто им е потребна помош.

3. ТРЕНДОВИ

(Извор: „20-тиот век, најсмртоносен од сите“. Парламентарен прирачник (“*The 20th century, the deadliest of all*”. The Parliamentary Handbook))

Забрана за употреба на против-пешадиски нагазни мини

Низ целиот тек на 1990-те години, Движењето на црвениот крст и црвената полумесечина, меѓународните организации и една широка коалиција на НВОи неуморно работеа да постигнат забрана за употреба на против-пешадиските мини, како и да овозможат помош за жртвите од мини и заедниците засегнати од мини. Нивната активност кулминираше во 1997 година, со усвојување на

Договорот од Отава - Конвенцијата за забрана на употребување, складирање, произведување и пренесување на против-пешадиски мини и за нивно уништување (*The Convention on the Prohibition of the Use, Stockpiling, Production, and Transfer of Anti-personnel Mines and on their Destruction*), којашто стапи во сила на 1 март 1999 година. Ова е првата конвенција воопшто којашто забранува, според меѓународното хуманитарно право, широка употреба на некое оружје, и таа стана правно-обврзувачка многу побрзо од кој било претходен мултилатерален договор во врска со оружјето.

До јануари 2006 година, 149 земји го ратификуваа Договорот за забрана на мини од 1997 година, а дополнителни 5 земји го потпишаа. Земјите членки на Мрежата за човека безбедност беа меѓу најревносните поборници на договорот и Мрежата стана, исто така, една од водечките меѓународни коалиции за целосно и навремено имплементирање на договорот.

Неколку бројки во врска со помошта на МКЦК за 2004 година

Затворски љосеји

571.503 притворени лица беа посетени во 2.435 места на притвор во речиси 80 земји, вклучувајќи 29.076 притвореници коишто беа запишани и посетени за прв пат. Беа издадени 39.743 решенија за притворање.

Повторно воспоставување семејни врски

Беа собрани и дистрибуирани 1.362.358 пораки на Црвениот крст. Беа пронајдени 6.166 луѓе, чиешто семејства поднеле барања за трагање. 2.782 лица беа повторно обединети со нивните семејства. На 9.695 луѓе им беа издадени патни исправи за да можат да се вратат дома или да се преселат на друго место.

Помош

- Во 34 земји, 1.324.000 лица добија храна, а 2.239.000 предмети за домаќинство и хигиена.
- 19,4 милиони луѓе во 40 земји имаа полза од програми за вода и живеалиште
- 2.722.000 луѓе ги користеа услугите на установите за здравствена заштита поддржани од МКЦК
- Повеќе од 10.576 ранети лица во војните беа примени во болниците на МКЦК.

(Извор: МКЦК (ICRC): www.icrc.org)

4. ХРОНОЛОГИЈА

Одредени вооружени судири имаа, повеќе или помалку, непосредно влијание врз развојот на хуманитарното право.

Првата светска војна (1914-1918 година) беше сведоштво за употреба на методи на војување коишто беа, ако не потполно нови, барем употребени во еден размер без преседан. Во нив спаѓаа употребата на отровен гас, првите

воздушни бомбардирања и заробувањето на стотици илјади заробеници. Договорот од 1925 година, со којшто се забрануваше употребата на одредени методи на војување, и договорите од 1929 година, коишто се однесуваат на третманот на воените заробеници беа одговор на тие развојни дејствија.

Втората светска војна (1939-1945 година) е сведоштво за еднаков број загинати цивили и воен персонал, наспроти нивниот сооднос 1:10 во Првата светска војна. Во 1949 година, меѓународната заедница одговори на тие трагични бројки, а особено на страшните последици коишто ги имаше војната врз цивилите, со ревидирање на конвенциите коишто тогаш беа на сила и со усвојување на нов инструмент: Четвртата женевска конвенција за заштита на цивили.

Во 1977 година, Дополнителните протоколи беа одговор на новите предизвици за заштита во војните за деколонизација, како и на развојот на нова воена технологија. Посебно, Дополнителниот протокол II исто така опфаќа дисидентни вооружени сили или други организирани вооружени групи коишто, под одговорна команда, вршат контрола над дел од територијата.

Главни инструменти на МХП и други инструменти поврзани со нив

- 1864.** Женевска конвенција за подобрување на положбата на ранетите во армиите на терен
- 1868.** Декларација од Санкт Петербург (Declaration of St. Petersburg) (со којашто се забранува употребата на одредени проектили во воено време)
- 1899.** Хашки конвенции за почитување на законите и обичаите на војување на копно и прилагодување на принципите на Женевската конвенција од 1864 година кон војувањето на море
- 1906.** Преглед и развој на Женевската конвенција од 1864 година
- 1907.** Преглед на Хашките конвенции од 1899 година и усвојување на нови конвенции
- 1925.** Женевски протокол за забрана на употребата на задушувачки, отровни и други гасови и на бактериолошки методи на војување во војни (Geneva Protocol for the prohibition of the use in war of asphyxiating, poisonous or other gases and of bacteriological methods of warfare)
- 1929.** две Женевски конвенции:
 - Преглед и развој на Женевската конвенција од 1906 година

- Женевска конвенција во врска со третманот на воените заробеници (нова) (Geneva Convention relating to the treatment of prisoners of war)

1949. Женевски конвенции:

- I** Подобрување на положбата на ранетите и болните лица во оружените сили на терен (Amelioration of the condition of the wounded and sick in armed forces in the field)
- II** Подобрување на положбата на ранетите, болните и бродоломците припадници на оружените сили на море (Amelioration of the condition of the wounded, sick and shipwrecked members of armed forces at sea)
- III** Третман на воените заробеници (Treatment of prisoners of war)
- IV** Заштита на цивилни лица во време на војна (нова) (Protection of civilian persons in time of war)
- 1954.** Хашка конвенција за заштита на културното богатство во случај на вооружен судир (The Hague Convention for the protection of cultural property in the event of armed conflict)
- 1972.** Конвенција за забрана на развивање, произведување и складирање на бактериолошко (биолошко) и токсично оружје и за нивно уништување (Convention of the prohibition of the development, production and stockpiling of bacteriological (biologi-

cal) and toxic weapons and on their destruction)

1977. Два Протоколи како дополнување на четирите Женевски конвенции од 1949 година, со коишто се зајакнува заштитата на жртви на меѓународни (Протокол I) и на не-меѓународни (Протокол II) вооружени судири

1980. Конвенција за забрани или ограничувања на употребата на одредено конвенционално оружје за коешто може да се смета дека е прекумерно штетно или дека има неселективни ефекти (ЦЦВ), што вклучува:

- Протокол (I) за незабележливи делови (The Protocol (I) on non-detectable fragments)
- Протокол (II) за забрани или ограничувања на употребата на мини, експлозиви и други направи (The Protocol (II) on prohibitions or restrictions on the use of mines, booby traps and other devices)
- Протокол (III) за забрани или ограничувања на употребата на запаливо оружје (The Protocol (III) on prohibitions or restrictions on the use of incendiary weapons)

1993. Конвенција за забрана на развивање, произведување, складирање и употребување хемиско оружје и за негово уништување (Convention on the prohibition of the development,

production and stockpiling of chemical weapons and on their destruction)

1995. Протокол којшто се однесува на ослепувачки ласерски оружја (Протокол IV (нов) на Конвенцијата од 1980 година) (Protocol relating to blinding laser weapons)

1996. Ревидиран Протокол за забрани или ограничувања на употребата на мини, експлозиви и други направи (Протокол II (ревидиран) на Конвенцијата од 1980 година) (Revised Protocol on prohibitions or restrictions on the use of mines, booby traps and other devices)

1997. Конвенција за забрана за употреба, складирање, произведување и пренесување против-пешадиски мини и за нивно уништување (Convention on the prohibition of the use, stockpiling, production and transfer of anti-personnel mines and on their destruction)

1998. Римски статут на Меѓународниот кривичен суд

1999. Протокол на Конвенцијата за културното богатство од 1954 година

2000. Дополнителен протокол на Конвенцијата за правата на детето, којшто се занимава со вклученоста на деца во вооружени судири

2001. Дополнување на член 1 од ЦЦВ, со којшто таа се проширува и на не-меѓународни судири

2002. Стапување во сила на Римскиот статут, со што се воспоставува првиот постојан меѓународен кривичен суд

2002. Стапување во сила на Дополнителниот протокол на Конвенцијата за правата на детето, којашто се занимава со вклученоста на деца во вооружени судири

2003. Протокол за експлозивни остатоци од војни (Протокол V на Конвенцијата од 1980 година) (Protocol on Explosive Remnants of War)

(Извор: МКЦК (ICRC): www.icrc.org/ihl)

ИЗБРАНИ АКТИВНОСТИ

АКТИВНОСТ I: 1 ЗОШТО ДА СЕ ПОЧИТУВА МХП?

Дел I: Вовед

За многумина, идејата дека може да постојат правила во војна се чини апсурдна, затоа што тие веруваат дека самата идеја за војна е во противречност со поимот на законот или човековите права. Но факт е дека повеќето земји во светот ги прифаќаат и спроведуваат правилата на МХП. Зошто е тоа така? Во предложената дискусија, на учесниците ќе им бидат дадени некои прашања коишто ќе им помогнат да ги разберат главните причини зошто државите се придржуваат кон нивните хуманитарни обврски во време на вооружен судир.

Тий на активност: дискусија

Прашања за дискусија:

1. Доколку победувам во некоја војна, зошто би требало да почитувам правила коишто го ограничуваат моето однесување?
2. Доколку овие правила постојано се кршат, зошто ни се потребни?
3. Дали навистина ни е потребно МХП со оглед на сите инструменти за човекови права коишто постојат? Зошто државите едноставно не си отежнат уште повеќе така што ќе ги укинат своите обврски за почитување на човековите права за време на војна?
4. Како може МХП да се преправа дека ги подобрува изгледите за мир и човекова

безбедност, кога ја прифаќа реалноста на војната?

Дел II: Општи информации

Цели:

- да се разберат некои од причините зошто се потребни правила за вооружени судири
- да се стане свесен за тешките прашања коишто се поставуваат со идејата за МХП
- да се запознаат причините поради коишто државите го почитуваат МХП
- да се разбере комплементарноста на правото за човекови права и МХП
- да се знаат некои основни правила на МХП

Целна група: млади полнолетни лица и возрасни

Големина на групата: 12-20

Време: 90 минути

Подготовка и материјал:

- Разделете примероци од основните правила на МХП, како и од графиконот на којшто е прикажана комплементарноста на МХП и правото за човекови права.
- Треба да има видлива табла на којашто ќе се запишуваат одредени клучни идеи коишто се изнесуваат за време на дискусијата.
- Разделете ги прашањата за дискусија една седмица или слично пред денот на активност, така што учесниците ќе имаат можност да размислат и меѓу себе да дискутираат за нив или со пријателите и семејството.

Потребни вештини:

- способност да се изгради аргумент
- способност за критичко размислување
- способност ефективно да се комуницира
- способност за справување со спротивставени мислења

Дел III: Посебни информации

Претставување на темата:

Во оваа дискусија се обрнува внимание на некои тешки прашања на коишто нема лесни одговори. Учесниците треба да се поттикнат да размислуваат креативно и критички, а не да губат време барајќи го точниот одговор. Исто така, важно е да не се игнорираат циничните одговори, бидејќи целта на активност е учесниците да откријат дека државите имаат поттик да го почитуваат МХП над и преку нивните морални и правни причини за тоа. Циничните коментари можат да се искористат за да се истакнат овие поттици и да се покаже прагматичната природа на МХП.

Процес на дискусија:

Учесниците се делат во четири подгрупи и на секоја подгрупа и се определува едно од четирите прашања за дискусија. За групната дискусија се определени тринаесет минути, за коешто време, модераторот може да циркулира и да помага во дискусијата со споменување на некои од прашањата наведени подолу. Секоја подгрупа треба да определи по еден извештаувач, којшто ќе известува пред останата

тиот дел од групата штом истечат триесетте минути. Останатото време од еден час, остава простор за дискусија меѓу целата група за секое прашање, од аспект на тоа што кажале *известувачиите*.

Прашање 1

- Размислете за долгорочниот интерес на земјата
- Што доколку Вашата страна почне да ја губи војната?
- Која е улогата на јавното мнение?

Прашање 2

- Дали придржувањето до правилата претставува нова вест?
- Како знаеме дека правилата постојано се кршат?
- Несовршеното почитување на правилата сепак може да обезбеди заштита за некои луѓе.
- Што ако санкциите за кршењето на правилата се применуваат подоследно?

Прашање 3

- Размислете за добро издржани причини за укинување на одредени права во време на вооружен судир.
- Дали МХП ги заштитува човековите права?
- Може ли да им кажете на борците да го почитуваат правото на живот кога се борат во војна?
- Дали инструментите на човековите права кажуваат нешто за начините и методите на борба?

Прашање 4

- Кога ќе заврши судирот, дали мислите дека страните забораваат што се случило за време на насилствата?

- Дали спречувањето на големото уништување може да придонесе за мирот?
- Размислете за репресивните мерки коишто можат да се употребат за да се осигури правда по некој судир. Како овие мерки придонесуваат за мирот? Или дали воопшто придонесуваат?

Повраќајни информации:

Десет минути пред крајот на сесијата треба да се посветат на добивање повратни информации од групата за тоа што им се допаднало, а што не им се допаднало во врска со дискусијата. Доколку биле поставени и други прашања во текот на дискусијата, тие треба да се запишат на табла, и, можеби, да се искористат за некоја идна дискусија.

Методолошки предлози:

Поттикнете ги учениците да ја надминат идејата за тоа што е погрешно, а што е исправно и насочете ги кон истражување во однос на тоа зошто е од интерес на државите да го почитуваат МХП.

Предлози за варијација:

По завршување на дискусијата во подгрупите, организирајте игра со улоги, во којашто секоја група има десет минути да ги употреби одговорите до коишто дошла, со цел да ја убеди својата влада дека треба да ги ратификува договорите на МХП. Еден од учесниците може да игра улога на скептичен шеф на државата, којшто не ја гледа поентата на МХП.

Дел IV: Продолжение

Разгледајте ги вестите од светот во неодамнешните весници и пронајдете кршења на МХП коишто биле извршени во различни

судир. Дали изгледа дека медиумите, владите или Обединетите нации ги третираат овие како факт на војна, или сметате дека постои осуда на таквото однесување?

Најмошни обласии на истражување:

Комплементарност на човековите права и МХП

(Извор: МКЦК. 2002 година. *Истражување на хуманитарното право, образовни модули за младите луѓе*. (ICRC. 2002. *Exploring Humanitarian Law, Education modules for young people*.)

АКТИВНОСТ II: ЕТИКА 2 НА ХУМАНИТАРНОТО ДЕЛО

Дел I: Вовед

Етичка дилема може да се дефинира како ситуација во којашто потрагата по една вредна цел доаѓа во судир со друга вредна цел или пак води кон лошо и кон добро. Хуманитарните работници честопати се среќаваат со етички дилеми во нивната работа. Како резултат на тоа, се упатуваат многу критики кон хуманитарното дело општо земено. Важно е да се разбере кои видови дилеми се јавуваат при обезбедувањето хуманитарна помош и да се дискутира за тоа дали постојат одржливи алтернативи. Во предложената активност, учесниците ќе треба да анализираат ситуации коишто претставуваат етичка дилема и да донесат одлука кое дејствие ќе го преземат. При тоа, тие исто така ќе изградат аргументи со коишто ќе ги отфрлат критиките.

Тий на активност: детално разгледување на случај

Дел II: Општи информации

Цели:

- да се биде свесен за принципите, како оние на неутралност и непристрасност, според кои се раководи хуманитарното дело
- да се разберат некои дилеми со коишто можат да се соочат хуманитарните работници при вршење на својата работа
- да се разбере дека дури и во безизлезни ситуации, хуманитарните работници не можат да не направат избор: да не се прави ништо е исто така избор, како и да се преземе конкретно дејствие.

Целна група: млади полнолетни лица и возрасни

Големина на групата: меѓу 12 и 20

Време: 60 минути

Подготовка и материјал:

Поделете примероци од четирите случаи опишани подолу и поставете ги прашањата коишто ја илустрираат секоја ситуација на место каде што сите можат да ги видат.

Потребни материјали:

- Способност да се согледа некој проблем од различни аспекти
- Способност да се развие лично мислење
- Способност да се решаваат проблеми
- Способност да се покаже сочувствителност

Дел III: Посебни информации

Претставување на темата:

Прашајте дали некој знае за посебни кодекси на однесување со коишто се регулира однесувањето на луѓето при вршењето на нивната професија. Одговорите можат да ги опфатат правилата и должностите коишто мора да ги следи еден лекар, или пак етичкиот кодекс на новинарите според којшто тие не смеат да ги откриваат имињата на луѓето од коишто ги добиле информациите, доколку тоа може да ги загрози лицата коишто им ги дале информациите или нивната желба за приватност. Разгледајте го делот од модулот под наслов „Работни принципи на хуманитарната работа“ и осигурете дека учесниците ги разбираат принципите на неутралност и непристрасност. Напишете ја на табла главната грижа на еден хуманитарен работник при пружањето помош: *помош и заштитата на оние на коишто им се потребни*.

Процес на детално разгледување на случај:

Случаите се разделуваат и учесниците ги читаат на глас. Учесниците мора да ја пронајдат етичката дилема. Дебатата треба да се сосредоточи врз прашањето дали треба или не треба да се продолжи со хуманитарната работа со оглед на постоечката дилема.

А. Агенции за помош доаѓаат за да ги спасат очајните цивили во една област опустошена од војна. Бидејќи агенциите обезбедија надворешна поддршка за опстанокот на цивилите, групите коишто ја започнаа војната беа во состојба да ги игнорираат

потребите на сопствените цивили. Оваа помош од надвор им овозможува да ги користат сите ресурси на својата земја за да ги снабдат војниците. А тоа помага за продолжување на војната.

• Дали ја пролонгираме војната?

Б. Цивилите бегаат во една заштитена зона, којашто е формирана како засолниште за жртвите на „етничкото чистење“ во нивната земја. Од таа зона, хуманитарните работници им помагаат при евакуацијата до бегалските центри надвор од земјата. На тој начин, оваа хуманитарна акција придонесе за етничко чистење со тоа што ги отстрани жртвите од нивната татковина.

• Дали помагаме во политиките на етничко раздвојување?

В. Две земји се во војна, а загубите меѓу цивилното население се огромни. Некои гласови од други земји ги критикуваат страдањата на жртвите, но ниту една странска влада не сака да интервенира или да ги натера двете завојувани страни да престанат или да изврши притисок за да го поштедат цивилното население. „Која е смислата што ќе се обидеме да донесеме хуманитарна помош, кога совршено добро знаеме дека тоа ќе биде само „една капка во океанот“ и дека без странски политички притисок или воена интервенција, ние, хуманитарните организации, само му обезбедуваме чиста совест на светот?“ се жали еден хуманитарен работник.

• Дали хуманитарната акција овозможува изговор за невмешувањето на политичарите?

Г. За да ја зајакнат контролата врз едно село во една борбена зона, којашто бунтовничките борци ја користат како засолниште, цивилите се принудени да се сместат во еден камп на 30 километри од нивните домови. Од агенциите за хуманитарна помош беше побарано да однесат храна и медицинска помош во кампот. Меѓутоа, со тоа би се дозволило принудното раселување на цивилите.

- **Дали ние го дозволуваме принудното раселување на цивилите?**

За да им се помогне на учесниците да размислат за овие ситуации, модераторот треба да праша дали непреземањето дејство во овие случаи е валидна алтернатива.

Повраќајни информации:

Десет минути пред крајот на сесијата треба да се посветат на добивање повратни информации од страна на учесниците за тоа што им се допаднало, а што не им се допаднало во однос на активноста. Доколку во текот на дискусијата биле поставени прашања во по-

глед на работата на конкретни организации, тие треба да се забележат и би можеле да претставуваат основа за некоја друга задача.

Методолошки предлози:

Оваа активност би можела да биде фрустрирачка за учесниците затоа што нема да даде никакви јасни одговори. Она што е важно е тоа што анализата ќе се фокусира врз перспективата на хуманитарните работници и дека учесниците секогаш ќе можат да се навратат на грижата околу помагањето и заштитувањето на оние на коишто им е тоа потребно, како и принципите на неутралност и непристрасност. Доколку дискусијата се оддалечи од овие точки, инструкторот можеби ќе сака да укаже на фактот дека има многу субјекти вмешани во еден вооружен судир, чиешто акции ги надополнуваат оние на хуманитарните работници.

Предлози за варијација:

По завршување на дискусијата, неколку учесници нека ја одглумат следнава ситуација:
Еден хуманитарен работник стои пред пор-

тииште на еден беѓалски камп. Тој е соочен со едно семејство коешто сака да влезе внатре, но се ѝлаши од непријателите коишто се наоѓаат во кампот. Тајкошто инсистира да ја задржи љушката за да ги заштити својата болна жена и своето бебе. Семејството исто така е прејлашено од тоа дека ќе ги раздели.

Откако ќе го одглумат сценариото, учесниците дискутираат за принципите коишто хуманитарниот работник треба да ги земе предвид и за тоа дали некои од принципите се во противречност со други принципи во оваа ситуација.

Дел IV: Продолжение

Најважни обласи за истражување:

Дали активистите за човекови права се соочуваат со етички дилеми во вршењето на својата работа?

(Извор: МКЦК. 2002 година. *Истражување на хуманитарното право, образовни модули за младите луѓе*. (ICRC. 2002. *Exploring Humanitarian Law, Education modules for young people*.)

ЛИТЕРАТУРА

Bouvier, Antoine. 2000. *International Humanitarian Law and the Laws of Armed Conflict*. Distance Learning Course Designed for the United Nations Institute for Training and Research, UNITAR POCI.

Breau, Susan. 2005. *Humanitarian intervention: The United Nations and Collective Responsibility*. London: Cameron May.

Cahill, Kevin M. (ed.). 2004. *Human Security For All: A Tribute To Sergio Vieira de Mello*. New York: Fordham University Press.

Commission on Human Security. 2003. *Human Security Now*. Available online at: <http://www.humansecurity-chs.org/finalreport/English/FinalReport.pdf>

Doswald-Beck, Louise and Jean-Marie Henckaerts (eds.). 2005. *Customary International Humanitarian Law*. Cambridge: Cambridge University Press.

Dunant, Henry. 1986. *A memory of Solferino*. Geneva: ICRC Publications.

Fleck, Dieter. 2000. *The Handbook of humanitarian law in armed conflicts*. Oxford: Oxford University Press.

Forest Martin, Francisco. 2006. *International Human Rights and Humanitarian Law: Treaties, Cases, and Analysis*. Cambridge: Cambridge University Press.

Henckaerts, Jean-Marie and Louise Doswald-Beck. 2005. *Customary International Humanitarian Law*. Cambridge: University Press.

Huyse, Luc et al. 2003. *Reconciliation after Violent Conflict: A Handbook*. Stockholm: International Idea.

International Committee of the Red Cross:
<http://www.icrc.org>

International Committee on the Red Cross (ICRC). 2002. *International Humanitarian Law: Answers to your Questions*. ICRC. Available online at: http://www.icrc.org/Web/Eng/siteeng0.nsf/htmlall/section_ihl_in_brief?OpenDocument

International Committee on the Red Cross (ICRC). 2003. *Human Rights and the ICRC: International Humanitarian Law*. Available online at: <http://www.icrc.org/Web/Eng/siteeng0.nsf/iwpList314/D0C698167B4EE9A9C1256C5A0033235D>

International Committee on the Red Cross (ICRC). 2005. *Discover the ICRC*. Available online at: [http://www.icrc.org/Web/Eng/siteeng0.nsf/htmlall/p0790/\\$File/ICRC_002_0790.PDF!Open](http://www.icrc.org/Web/Eng/siteeng0.nsf/htmlall/p0790/$File/ICRC_002_0790.PDF!Open)

Sassoli, Marco and Antoine Bouvier. 2005. *How does Law protect in War? Cases and Documents on the practice of IHL*. 2nd Edition. Geneva: ICRC.

ДОПОЛНИТЕЛНИ ИНФОРМАЦИИ

AAction contre la Faim:
<http://www.actioncontrelafaim.org>

CARE International:
<http://www.care.org>

Caritas Internationalis:
<http://www.caritas.org>

Conference of NGOs in Consultative Relationship with the United Nations (CONGO):
<http://www.ngocongo.org/>

Disasters Emergency Committee:
<http://www.dec.org.uk>

European Community Humanitarian Office (ECHO):
http://europa.eu.int/comm/echo/index_en.htm

Food and Agriculture Organization of the United Nations (FAO): <http://www.fao.org>

Global Policy Forum (GPF):
<http://www.globalpolicy.org>

Handicap International:
<http://www.handicapinternational.org>

Human Rights Watch:
<http://www.hrw.org>

Human Security Center. 2006. *Human Security Report: War and Peace in the 21st Century*. Oxford: 272 Oxford University Press. Available online at: <http://www.humansecurityreport.info/>

InterAction. American Council for Voluntary International Action: <http://www.interaction.org>

International Council of Voluntary Agencies (ICVA):
<http://www.icva.ch>

Inter-American Development Bank (IDB):
<http://www.iadb.org>

International Humanitarian Law Research Initiative:
<http://www.ihlresearch.org/ihl/>

International Save the Children Alliance:
<http://www.savethechildren.net>

Mc Coubrey, Hilaire. 1990. *International humanitarian Law. The regulation of armed conflicts*. Aldershot: Dartmouth Pub Co.

Médecins du Monde:
<http://www.medecinsdumonde.org>

Médecins sans Frontières (MSF):
<http://www.msf.org>

Office of the United Nations High Commissioner for Refugees (UNHCR): <http://www.unhcr.ch>

Organization of African Unity (OAU):
<http://www.africa-union.org>

Organization of American States (OAS):
<http://www.oas.org>

Organization of the Islamic Conference (OIC):
<http://www.oic-oci.org>

OXFAM International:
<http://www.oxfam.org>

Provost, René. 2002. *International Human Rights and Humanitarian Law*. Cambridge: Cambridge University Press.

Save the Children:
<http://www.savethechildren.org.uk>

United Nations High Commissioner for Human Rights (UNHCHR): <http://www.unhchr.ch>

United Nations Office of the Coordination for Humanitarian Affairs (OCHA):
<http://ochaonline.un.org>

United Nations Peacekeeping Commission:
<http://www.un.org/Depts/dpko/dpko/home.shtml>

United Nations World Food Program (WFP):
<http://www.wfp.org>

Voluntary Organisations in Cooperation in Emergencies (VOICE): <http://www.ngovoice.org>

World Vision International:
<http://www.wvi.org>

ПРАВО НА РАБОТА

ЧОВЕКОВИТЕ ПРАВА ВО СВЕТОТ НА РАБОТАТА

ПРАВОТО НА РАБОТА И ЧОВЕКОВИ ПРАВА
ПОВРЗАНИ СО РАБОТАТА

*„... Универзален и ѝраен мир може да се восѝосѝави единсѝвено
ако е заснован врз социјалнаѝа ѝравда... “*

Устав на Меѓународната организација на трудот. 1919 година.

НАСТАН ЗА ИЛУСТРАЦИЈА

Страшни услови за работа во слободните трговски зони

Жао Шен, едно младо девојче коешто живееше во едно рурално село наречено Жонгијан, среде Кина, имаше тешка егзистенција. Таа имаше многу малку или воопшто немаше ориз за да се прехрани и немаше перспектива за иднината. Од ден на ден, таа мораше да клечи во длабока вода помагајќи му на својот татко со оризовите насади.

Конечно, еден ден таа одлучи да замине. Таа имаше слушнато за некое подобро, непознато место некаде далеку зад застрашувачките планини. И така едно утро пред изгрејсонце, таа и некои нејзини другари, коишто го споделуваа со неа сонот за подобар живот, заминаа од дома. По две илјади километри и бескрајни денови на напор, загриженост и неброени солзи, стасаа до нивната дестинација – градот наречен Женшен, слободна трговска зона во Јужна Кина, до границата со Хонгконг. Таму тие се надеваа дека ќе најдат работа, ќе заработат пари и ќе ги исполнат своите соништа.

Жао Шен случајно запозна двајца деловни луѓе по име Хуан Гуанг и Лао Жаокан, коишто најмуваа работници за нивната „Фабрика за ракотворби Жили“, компанија којашто произведува играчки. Жао Шен беше една од 472-те вработени и многу брзо таа доби впечаток дека сега ѝ е уште полошо, отколку

што ѝ беше во нејзиното малечко село. Од самрак до зори таа аргатуваше во фабриката Жили за мизерна надница – едвај доволна за да преживее (26-40 евра месечно!). И двајцата деловни луѓе се плашеа дека работниците би можеле да им ги украдат стоките, па затоа фабриката беше поставена како затвор, каде што работниците живеаа 24 часа дневно. На сите прозорци беа поставени решетки, а сите излези за итни случаи беа блокирани. Државните надзорници беа подмитени за да прогледаат низ прсти за овие услови. Ден по ден, Жао Шен живееше зад решетки, без можност да ја напушти зградата, без можност да води нормален живот, без свој сопствен простор. Попладнето на 19 ноември 1993 година, избувна пожар и се рашири низ целата зграда со неконтролирана брзина.

Високо запаливи хемикалии беа складирани низ целата зграда, што предизвика пекол од кошмарни размери. Жао Шен и останатите очајнички се обидуваа да избегаат од пожарот – но како? На сите прозорци имаше решетки, а сите врати беа затворени. Двесте мажи и жени, многумина од нив не постари од шеснаесет години, беа буквално заобиколени од пламени, врескајќи за спас на своите животи. Жао Шен успеа да искрши и отвори еден од прозорците со решетки на вториот кат и имаше избор или да скокне или жива да изгори. Таа одлучи да скокне и ги скрши и двата глузда – но преживеа.

Сè на сè, 87 луѓе ги загубија животите тоа попладне, а над 47 беа тешко повредени.

(Извор: Адаптирано од: **Клаус Вернер и Ханс Вајс. 2001 година. (Klaus Werner and Hans Weiss. 2001. Schwarzbuch Markenfirmen.)**)

Прашања за дискусија

1. Кои човекови права се повредени со условите во коишто треба да работи Жао Шен?
2. Кои се главните проблеми поврзани со правото на работа?
3. Кои мерки би можеле да се преземат на меѓународно ниво за да се подобрат изгледите или барем условите за работа за работниците како Жао Шен?
4. Која е одговорноста на мултинационалните корпорации коишто произведуваат стоки во слободните трговски зони?
5. Какви дејствија можат да преземат потрошувачите за да ги сменат ситуациите како што е опишаната погоре?

ТРЕБА ДА СЕ ЗНАЕ

1. СВЕТОТ НА РАБОТАТА ВО 21-ВИОТ ВЕК

Новите технологии и глобалниот автопат на податоци имаат потенцијал да го изменат светот на работата, дури и повеќе од Индустриската револуција.

Со оглед на тековната индустријализација, 20-тиот век беше сведок на натамошно опаѓање на земјоделскиот сектор и на сè поголемата важност на услужниот сектор. Со **либерализацијата** на светскиот пазар и „**сајбер револуцијата**“, можностите во глобалната економија станаа многу пошироки. Оваа нова глобална економија бара високо-специјализирани работници, кои треба да бидат добро обучени, флексибилни и високо мотивирани, како и подготвени побрзо да се прилагодат на актуелните пазарни побарувања. Работниците треба да се справат со сè поголемиот стрес и менливите услови на работа во светло на забрзаната технолошка и структурна промена. Сè повеќе луѓе работат со половина работно време, се самовработени или се соочуваат со нестабилни услови на работа. Во овој поглед, глобализацијата открива општествени јазови меѓу оние коишто имаат образование, способности и мобилност за да просперираат во една интегрирана светска економија, и оние коишто го немаат сето тоа. Овие нови нееднаквости и несигурности водат кон тензии меѓу различните сектори во општеството.

Засилената конкурентност, како резултат на либерализацијата на трговијата и финансиските режими, врши голем притисок врз компаниите да ги намалат трошоците на производство. За да ги исполнат овие цели, тие можат или да го намалат скапиот фактор на „трудот“ во производство по пат на автоматизација, вишок на работната сила, или пак да го пренесат производството во земјите со мала платеност на трудот, каде што општествените стандарди се многу пониски. Во глобала, платата и условите за работа можат да се притиснат кон тенденција на опаѓање. Премногу често, последиците се експлоатација, принудна работа и детски труд.

Појавата на „глобализацијата“ влијае врз луѓето во сите делови на светот, но нејзините позитивни исходи не се еднакво распоредени. Сепак, владите имаат сè помала моќ да ги ублажат негативните влијанија предизвикани од сè помалите трговски бариери, најмногу благодарение на новите „глобални играчи“: мултинационалните претпријатија.

Општествената димензија на глобализацијата треба да стане главна грижа на меѓународните политики. Повеќе од кога и да е, важно е да се унапредат општествените стандарди и човековите права на меѓународно ниво, со цел да се обезбеди општествена стабилност, мир и развој, давајќи и човечко лице на глобалната економија. Меѓународната

организација на трудот (MOT) (International Labour Organization - ILO) беше иницијатор на Светската комисија за општествената димензија на глобализацијата (World Commission on the Social Dimension of Globalisation), којашто објави извештај под наслов „*Правична глобализација: создавање можности за сите*“ (*A Fair Globalization: Creating Opportunities for All*) во февруари 2004 година. (За дополнителни информации види: <http://www.ilo.org/public/english/fairglobalization/index.htm>)

Работа и човекова безбедност

Социјалната и економската сигурност се важни аспекти на човековата безбедност. Во таа смисла, правото на работа и правата на работното место имаат значајна улога во остварувањето на човековата безбедност. Луѓето без пристап до работа или зависат од социјална помош или немаат воопшто никакви изгледи. Правото на работа, како стандард на човековите права, оди многу подалеку од едноставно зачувување на опстанокот, затоа што задоволувањето на основните потреби не е доволно за да се зајакне човековата безбедност. Правата на работниците обезбедуваат пристojни услови за работа, но исто така заштитуваат од дискриминација и експлоатација на работното место. Работата не само што обезбедува опстанок и благосостојба, туку исто

така е поврзана со односот и учество на поединецот во општеството. Таа е исто така тесно поврзана со самоопределувањето, самопочитта, самоосвистувањето, па оттаму и со човековото достоинство. Покрај тоа што води кон лична несигурност, опасни, нездрави или неправедни услови на работа, невработеноста и негирањето на синдикатите се погодни да предизвикаат немири и на тој начин да создадат несигурност и нестабилност во општеството. Поради овие причини, промовирањето на стандардите за пристојна работа без експлоатација е предуслов и поволно за зајакнување на човековата безбедност.

Со цел да се разбере како хуманата димензија на трудот стана посилен, неопходно е да се фрли

„ОСВРТ НАЗАД ВО ИСТОРИЈАТА“

Не треба да се потцени улогата на социјалната правда и праведните услови за работа во унапредувањето на мирот и развојот. Неправдата, тешкотиите и оскудицата, поврзани со работата, се погодни за предизвикување немири. Признавањето дека пристојната работа е предуслов за човековото достоинство е првенствено резултат на борбите на работниците за нивните права. Следствено на тоа, работничките права се отелотворени во работничкото законодавство на МОТ од 1919 година и во поставување на стандардите

на ОН, во периодот по завршувањето на Втората светска војна.

18-ти век: Идејата дека работата е основно право на сите припадници на општеството е тврдење коешто беше првично промовирано во **Француската револуција**. Шарл Фурие (Charles Fourier), утопистички социјален филозоф, беше првиот којшто го употреби терминот „право на работа“ и ја нагласи важноста од работа не само за општествената, туку и за психолошката благосостојба на поединецот. Тој сметаше дека државите имаат обврска да обезбедат еднакви можности и заклучи дека за остварување на тоа право би била потребна комплетна реорганизација на општеството. Овој став во поглед на правото на работа го наоѓаме повторно во социјалистичките теории; подоцна исто така го промовираа и комунистичките влади. Затоа, може да се каже дека правото на работа има прилично „социјалистичка традиција“.

19-ти век: Индустриската револуција доведе до појава на работничката класа, општествена група којашто зависи од работата за надница заради недостатокот од средства за производство. Работниците беа експлоатирани и изложени на опасни услови за работа во фабриките, текстилните фабрики и рудниците. Осиромашувањето на работниците создаде чувство на солидарност меѓу нив и тие започнаа да се организираат (Карл Маркс во „Работниците

на светот се обединуваат“ (“Workers of the world unite”)).

Постапно, гласот на работниците стануваше сè погласен и нивната ситуација сè повеќе беше јавно претставувана. Заради притисокот од страна на првите **синдикати**, во голем број земји беа донесени реформски закони во врска со работните часови и условите за работа. Меѓутоа, континуираните работнички немири извршија притисок врз индустријалците и владите да размислат за натамошни мерки.

20-ти век: Некои индустријалци предложија поставување општи меѓународни стандарди за да се избегнат релативните предности на нациите коишто не ги почитуваат работничките стандарди, и конечно, во 1905 и 1906 година, беа усвоени првите две меѓународни конвенции за трудот. Иницијативите за изготвување и усвојување на натамошни конвенции беа прекинати со Првата светска војна.

Со Договорот од Версај, со којшто се стави крај на Првата светска војна, конечно се призна меѓузависноста на работничките услови, социјалната правда и универзалниот мир *на меѓународно ниво*, со што се поставија основите на **МОТ** како механизам за поставување меѓународни стандарди на полето на работата и трудот. Во овој контекст, се разви и зајакна концептот за трудот како човекова вредност, општествена потреба и начин за самоосвистување.

Меѓу 1919 и 1933 година, МОТ изготви четириесет конвенции, коишто се однесуваат на широк опсег на прашања поврзани со работата.

Падот на берзата во 1929 година, познат како „Црниот петок“, резултираше со сериозно назадување. Тоа предизвика огромно економско забавување, придружено со голема невработеност. Уследија демонстрации и немири на невработените работници. Во Германија, светската економска криза беше следена од сериозна политичка криза, што придонесе за подемот на Адолф Хитлер, и конечно доведувајќи до Втората светска војна.

По Втората светска војна: Обединетите нации, следствено на ова, вклучија економски и социјални прашања кои предизвикуваа загриженост во своите цели и програми за новиот светски поредок за да се спречи повторното појавување на таква ситуација.

Врската меѓу работата и човековото достоинство беше истакната во *Деклараци-*

јата во поглед на целиите и намениите на Меѓународната организација на трудот (Declaration Concerning the Aims and Purposes of the International Labour Organisation), усвоена во Филаделфија во 1944 година (позната како „Декларација од Филаделфија“ (“Declaration of Philadelphia”); внесена во Уставот на МОТ во 1946 година), во којашто се наведува дека „Трудот не е стока“ и дека „сите луѓе ... имаат право да ги следат својата материјална благосостојба и својот духовен развој во услови на слобода и достоинство, економска сигурност и еднакви можности.“

Ова беше, исто така, објаснето и во папската Енциклика “*Laborem Exercens*” од 1981 година, со којашто се зајакна положбата на работниците како субјекти, а не објекти од филозофско и верско становиште. Многу е направено за да се подобри судбината на работниците низ целиот свет, од страна на МОТ и на ОН. Сепак, денес, со оглед на глобализаторската економија, новите предизвици и новите несигурности бараат нови и посложени решенија.

2. ДЕФИНИЦИЈА И ОПИС НА ПРАШАЊЕТО

Примерите на кршење на човековите права во контекст на работата, се движат од деца коишто работат во рудници на јаглен, членови на синдикати коишто се затворени во современо ропство, како што е должничката работа или комерцијалната сексуална експлоатација на деца. Човековите права од оваа перспектива исто така се занимаваат и со лошите услови за работа, како што се нездравата или опасна работна средина или експлоататорските часови на работа. Прашањата, коишто спаѓаат под оваа тема, ја опфаќаат заштитата на особено ранливите групи во светот на работата какви што се, на пример, жените или мигрантите. И конечно, треба да се дискутира за врската меѓу човековото достоинство, човековата безбедност и пристојните услови за работа.

Во натамошниот текст, ќе се анализираат двата главни меѓународни механизми за заштита на правото на работа и на работничките права, системот на МОТ од една страна и Меѓународниот закон за човекови права, од друга страна.

Меѓународно

трудова законодавство: **Меѓународна организација на трудот (МОТ) (International Labour Organization - ILO)**

Меѓународната организација на трудот е создадена во 1919 година. Таа беше првентивно основана за да ја изрази сè поголемата загриженост во поглед на социјалната

„Пристојната работа денес е глобална побарувачка, со којашто се соочува политичкото и деловното раководство ширум светот. Добар дел од нашиот заеднички иднина зависи од тоа како ќе се справиме со овој предизвик.“

Меѓународна канцеларија на трудот. 1999 година.

реформа по завршувањето на Првата светска војна. Врз основа на силното верување дека сиромаштијата е опасност за просперитетот и сигурноста насекаде, МОТ има за цел да ги подобри условите за работните луѓе низ целиот свет без дискриминација по основ на расата, родовата припадност или општественото потекло.

Во 1947 година, МОТ стана специјализирана агенција на Обединетите нации, а во 1969 година, таа беше добитник на Нобеловата награда за мир за својата работа.

Меѓу агенциите на ОН, МОТ е единствена по тоа што таа има **трипартитна структура**, според која одлуките коишто ги донесуваат нејзините органи ги претставуваат погледите

на **работодавачите и работниците**, како и оние на **владите**.

МОТ

- формулира политики и програми за унапредување на основните човекови права, за подобрување на условите за работа и живеење и за зајакнување на можностите за вработување;
- воспоставува меѓународни стандарди (конвенции и препораки) на овие полиња и ја следи нивната национална имплементација;
- спроведува опширна програма за техничка соработка за да им помогне на земјите да постигнат ефективност на нивните политики.

Основните конвенции за човекови права на МОТ

Ратификација на основните конвенции на Меѓународната организација на трудот (до 17 јануари 2006 година)

Принцип	Конвенции	Број на ратификувачки земји
Слобода на здружување и заштита на правото на организирање и колективно договарање	Конвенција 87 (1948 година)	145
	Конвенција 98 (1949 година)	154
Минимална возраст за работа и забрана на најлошите форми на детски труд	Конвенција 138 (1973 година)	142
	Конвенција 182 (1999 година)	158
Забрана на принудна работа и задолжителна работа	Конвенција 29 (1930 година)	168
	Конвенција 105 (1957 година)	165
Право на еднаква платеност и забрана на дискриминацијата во вработувањето и професијата	Конвенција 100 (1951 година)	162
	Конвенција 111 (1958 година)	163

(Извор: МОТ; www.ilo.org)

МОТ изработи околу 180 конвенции, поставувајќи стандарди во области како што се условите за работа, безбедност при работа и здравје, социјална сигурност, политика на вработување и стручна обука и обезбедување заштита на жените, мигрантите и локалното население.

Меѓутоа, само еден грст конвенции на МОТ обично се сметаат за **основни конвенции за човекови права**. Овие конвенции покажуваат релативно голем број ратификации.

Како одговор на новите предизвици коишто ги наметна глобализацијата, на 18 јуни 1998 година, МОТ ја усвои **Декларацијата за основните принципи и права на работа и нејзиното Продолжение (Declaration on Fundamental Principles and Rights at Work and its Follow up)**. Во неа е презицизно дефинирано кои се основните принципи и права на работниците, имено оние основни конвенции на МОТ, наведени погоре. Ова е значаен прв чекор на внимателно насочените меѓународни напори за справување со овие предизвици. Декларацијата ја отсликува заложбата на државите за почитување заедничка низа вредности, коишто се изразени преку одреден број правила, коишто го сочинуваат „општествениот минимум“.

Со Декларацијата се потврдува дека *сите* членки на МОТ, независно од тоа дали ги ратификувале конвенциите за коишто станува збор, се обврзани да ги почитуваат, унапредуваат и остваруваат основните права изложени во конвенциите. Од оние држа-

ви коишто не ги ратификувале основните конвенции, се бара да поднесуваат годишни извештаи за напредокот постигнат во спроведувањето на принципите заштитени со Декларацијата. Всушност, Декларацијата придонесе за значителен пораст на бројот на ратификациите на конвенциите за основни човекови права. До крајот на 2005 година, 117 од 178 членки на МОТ ги ратификуваа сите осум конвенции.

МОТ исто така издава годишни глобални извештаи коишто се фокусираат врз напредокот постигнат во имплементацијата на основните принципи на сите земји членки во четири годишни циклуси. Овие извештаи служат како основа за проценување на ефективността на преземените активности во текот на претходниот период.

3. ЧОВЕКОВИ ПРАВА ПОВРЗАНИ СО РАБОТАТА ВО МЕЃУНАРОДНОТО ПРАВО ЗА ЧОВЕКОВИ ПРАВА

Универзална декларација за човекови права (УДЧП)

Универзалната декларација за човекови права содржи широк спектар на човекови права коишто се однесуваат на работата. Сите овие права се понатаму развиени во двата Меѓународни пакта на ОН, со коишто тие се правно-обврзувачки за државите договорни страни. Подолу може да најдете извадок од УДЧП, во којшто се наведени правата за кои-

што станува збор, коишто ќе бидат детално опишани последователно.

„Никој нема да се држи во ропство или уѓнејеност (...). Секој има право на слобода на мирно собирање и здржување (...). Секој има право на работи, на слободен избор на вработување, на праведни и љоволни услови за работи и на заштити од невработеност. Секој, без каква било дискриминација, има право на еднакво право на еднаква љајеност за еднаква работи. Секој оној којшто работи има право на праведна и љоволна љаја којшто нему и на негово семејство им осигурува еѓзистенција достојна на човековото достоинство, и надолжен, доколку е тоа љотребно, љо љај на други средства на социјална заштита. Секој има право да формира или да се љридружи на синдикати за заштити на своите интереси. Секој има право на одмор и слободно време, вклучувајќи разумна ограниченост на работни часови... Секој има право на стандард на живеење соодветен на неговото здравје и благосостојба, како и на здравје и благосостојба на неговото семејство (...) и право на сигурност во случај на невработеност, болест, инвалидитет, (...) или друг недостигок од средства за живоење...“

Универзална декларација за човекови права: член 4, 20, 23, 24 и 25.

Меѓународен пакт за граѓански и политички права (МПГПП)

Ослободување од ропство

Во член 8 од МПГПП се предвидува дека „Никој нема да се држи во ропство (...). Од никој нема да се бара да изврши љринудна или задолжителна работи...“

И покрај тоа што се универзално осудени, практиките на ропство и принудна работа денес сè уште постојат во разновидни форми. Честопати тие се длабоко вкоренети или во идеолошките размислувања или во наследството на традиционалните културни милјеа. Според МОТ, постои очигледна врска на овие практики со недемократските структури. Милиони мажи, жени и деца во светот низ целиот свет се принудени да живеат како робови. Иако оваа експлоатација честопати не се нарекува ропство, условите се исти. „Робот е:

- принуден да работи – по пат на ментална или физичка закана;
- поседуван или контролиран од страна на „работодавачот“, обично преку ментална или физичка злоупотреба или закана за злоупотреба;
- дехуманизиран, третиран како стока, или купуван и продаван како „сопственост“;
- физички ограничен или со поставени ограничувања на неговата/нејзината слобода на движење.“

(Извор: Анти-слејвери Интернешенел (Anti-Slavery International): <http://www.antislavery.org/homepage/antislavery/modern.htm>)

Какви видови ропство постојат денес?

Должничката работна засега најмалку 20 милиони луѓе низ целиот свет. Луѓето стануваат работници-должници така што земаат или се намамени да земат заем за многу мал трошок, како што е на пример, цената на лекаство за болно дете. За да го вратат долгот, тие се принудени да работат долги часови, седум дена во седмицата, 365 денови годишно. Тие добиваат основна храна и сместување како „плата“ за работата, но никогаш не можат да го исплатат заемот, којшто може да се пренесува на неколку генерации.

Принудната работна ги погодува луѓето коишто нелегално се врбуваат од страна на поединци, влади или политички партии и се принудуваат да работат – обично под закана за насилство или други казни.

Најлошите форми на дејскиот труд се однесуваат на деца коишто работат во експлоататорски или опасни услови. Десетици милиони деца низ целиот свет работат со полно работно време, лишени од образование и рекреација коишто се од основно значење за нивниот личен и општествен развој.

Комерцијалната сексуална експлоатација на деца: Децата се експлоатираат поради нивната комерцијална вредност по пат на проституција, трговија и порнографија. Тие се честопати киднапирани, купувани

или принудувани да влезат на сексуалниот пазар.

Трговијата го вклучува превозот на и/или трговијата со луѓе, најчесто жени или деца, за економска добивка, користејќи сила или измама. Честопати жените мигранти се измамувани и присилувани на домашна работа или проституција.

Раниите или присилни бракови ги засегаат жените и девојките коишто се мажат без сопствен избор и се присилени на живот на слугување којшто е често придружен со физичко насилство. **Традиционалното или „социјално“ ропство** го опфаќа купувањето и продавањето луѓе. Тие често се грабнуваат од дома, се наследуваат и се подаруваат.

(Извор: Светската револуција (The World Revolution): <http://www.worldrevolution.org/Projects/Webguide/GuideArticle.asp?ID=1412>)

Според Глобалниот извештај на МОТ за 2005 година, „Сојуз против принудната работа“ (An alliance against forced labour), најмалку 12,3 милиони луѓе се жртви на принудна работа во целиот свет. Од нив, 9,8 милиони се експлоатирани од страна на приватни застапници, вклучувајќи повеќе од 2,4 милиони луѓе на принудна работа како резултат на трговијата со луѓе. Уште 2,5 милиони луѓе се принудени да работат од страна на државите или од страна на бунтовничките воени групи.

Меѓународен пакт за економски, социјални и културни права (МПЕСКП)

Право на работа

Со **член 6 од МПЕСКП** се обезбедува „*правото на работа, коешто го опфаќа правото на секој на можност да заработи за животно со работа, којашто слободно ја избира или прифаќа (...) Чекорите коишто треба да се преземат (...) за да се постигне целосно остварување на ова право, вклучуваат техничко и стручно советување и програми за обука...*“

Работа: право или обврска?

Зошто ни е потребно човеково право за нешто што претставува должност, којашто е поврзана со оптоварување или ментален или физички напор? Поради овие негативни импликации, често постои забуна во врска со концептот на правото на работа. Меѓутоа, работата е тесно поврзана со човековото достоинство и со учеството во општеството, додека невработеноста може да доведе до сериозна фрустрација, па дури и депресија. Работата исто така може да биде средство за самоостварување и да придонесе за развојот на личноста.

Правото на работа осигурува дека никој не е исклучен од светот на работата сам по себе, односно ова право првенствено се однесува на пристапот до работа, но исто така ја опфаќа и заштитата од неправедно отпуштање од работа. Сепак, тоа не ја

вклучува гаранцијата за работа и всушност, невработеноста постои во сите држави, но владите мораат да преземат чекори со сите расположливи средства постепено да постигнат целосно остварување на ова право (член 2 од МПЕСКП), главно преку усвојување и спроведување национални политики за вработување.

Правото на праведни и поволни услови за работа

Член 7 од МПЕСКП: „Државите договорни страни (...) го признаваат правото на секој на (...) праведни и поволни услови за работа со коишто се осигуруваат (...) праведни плати и еднаква платеност за работа од еднаква вредност без разлика од каков било вид (...); пристоен живот (...); безбедни и здрави услови за работа; еднаква можност за секој за унапредување (...); одмор, слободно време и разумно ограничување на работните часови...“

Со овој член, меѓу другото, се обезбедува минимална плата со којашто се гарантира пристоен живот, како и праведни и поволни работни услови. Тој е тесно поврзан со голем број конвенции усвоени од страна на МОТ, коишто исто така ги употребува и Комитетот за економски, социјални и културни права за конкретизирање на обврските на државите, коишто произлегуваат од оваа одредба.

Право на формирање и приклучување кон синдикати

Член 8 од МПЕСКП: „Државите договорни страни (го признаваат) правото на секој да формира синдикат и да се приклучи кон синдикат по свој избор (...) со цел унапредување и заштитата на своите економски и општествени интереси (...); правото на штрајк...“

Здружувањето во организации отсекогаш било начин преку кој луѓето ја зајакнуваат својата сигурност, било на своето работно место или во рамки на својата заедница или нација.

Член 8 од МПЕСКП е тесно поврзан со правото на слобода на здружување. Правото на колективно договарање ја прави ефективна слободата на здружување во светот на работата. Овие права се сметаат за битни, затоа што најчесто кај нив се наоѓа клучот за остварување на другите основни права на работа. Сепак, тие не секогаш се предмет на истата јавна зајакна или препознавање како што е тоа случај, на пример, со борбата против детскиот труд.

Еднаков третман и правата на недискриминација

Кога се дискутира за правата поврзани со работата, не можат да се изостават одредбите во врска со принципите за недискриминација и еднаквост во третманот. Правилата на недискриминација и еднаков третман се про-

влекуваат низ целото право на социјални права. Треба да се посвети посебно внимание на правилата со коишто се обезбедува еднаков третман на жените на пазарот на труд.

☺☞ *Човекови права на жени*

Важна пресвртница во признавањето на еднаквите права на жените во поглед на пристапот до економските можности беше усвојувањето на Конвенцијата за елиминација на сите форми на дискриминација на жените на ОН (ЦЕДАВ), меѓународен инструмент којшто исто така ги третира и репродуктивните права на жените. Со цел да се спречи дискриминацијата на жените по основ на брак или мајчинство и да се осигури нивното право на работа, државите договорни страни забрануваат отпуштања од работа поради бременост или породилно отсуство и дискриминација по основ на брак. Понатаму, тие воведуваат платено породилно отсуство или породилно отсуство со соодветни социјални бенефиции, без губење на поранешната работа.

Нивоа на обврска

Крајната ефективност на меѓународните инструменти е секогаш условена од мерките коишто ги преземаат владите за да ги спроведат нивните меѓународно-правни обврски. Должностите на државите коишто се однесуваат на погоре наведените права, вклучуваат:

• Обврска за почитување:

Најосновната обврска се состои во тоа државите да го почитуваат ослободувањето од ропство и принудна работа. Друг многу

важен аспект е почитување на слободата на здружување, на приклучување кон и формирање синдикати. Овие права честопати се нарушуваат, бидејќи синдикатите имаат потенцијал да извршат притисок врз државите за да остварат други важни работнички права.

- **Обврска за заштита:**

Државите договорни страни се должни да постават минимални стандарди, под коишто не смее да се дозволи да паднат условите за работа на ниту еден работник. Понатаму, правото на работа бара заштита од неправедни отпуштања од работа, како и државите треба да осигурат заштита од дискриминација во пристапот до работа во секој случај.

- **Обврска за промовирање/унапредување:**

Што се однесува до работата, оваа обврска може да се разбере како обврска за олеснување на пристапот до работа со обезбедување стручно советување и можности за обука.

- **Обврска за исполнување:**

И покрај тоа што правото на работа честопати погрешно се сфаќа во овој поглед, тоа не бара од државите да му гарантира работа на секого, туку апелира до државите да продолжат со политиките за да постигнат стабилен економски, социјален и културен развој и полно и продуктивно вработување.

4. МЕЃУКУЛТУРНИ ПЕРСПЕКТИВИ И КОНТРОВЕРЗНИ ПРАШАЊА

Во рамките на оваа меѓународна правна рамка, активностите за имплементација треба да ја земат предвид развојната и институционалната разновидност на луѓето коишто сè повеќе го доживуваат заедничкиот свет на работа на различни начини. Добро познатата парабола за рибарот е добра илустрација на фактот дека „работата“ има различна вредност во различни културни милјеа и дека мерките со коишто се менуваат воспоставените модели на работа треба добро да се избалансираат.

Парабола: Рибарот

Едно доцно ујиро, еден рибар лежеше на една љепрасна ѝлажа, со неговите мрежи расфрлани по ѝсокој, уживаше во ѝојлиниа на сонцејто, од време на време погледнувајќи кон свејкавиот син ѝенлив бран.

Во ѝоа време, наиде ѝурист којшито се шеташе по ѝлажата. Тој забележа дека рибарот седи на ѝлажата и сакаше да открие зошто овој рибар се одмора наместо најорно да работи за да обезбеди живеачка за себе и семејството.

„Нема да фатиш многу риби ѝака,“ рече ѝуристот, „би ѝребало да работиш повеќе, наместо што лежиш на ѝлажава!“

Рибарот го крена погледот, се насмевна и одговори, „А која ќе ми биде наградата?“

„Па, можеш да набавиш поголеми мрежи и ќе фаќаш повеќе риби!“ беше одговорот на ѝуристот.

„И тогаш која ќе ми биде наградата?“ ѝраша рибарот, сè уште со насмевка.

Турисот одговори, „Ќе заработиш ѝари и ќе можеш да си купиш чамец, што ѝојоа ќе ти донесе поголеми улови риба!“

„И тогаш која ќе ми биде наградата?“ ѝовторно ѝраша рибарот.

Турисот станауаше по малку изнервиран од ѝрашањата на рибарот.

„Ќе можеш да си купиш поголем чамец и да најмиш луѓе да работат за тебе!“ рече ѝој.

„И тогаш која ќе ми биде наградата?“

Турисот ѝочнуваше да се лути. „Зарем не разбираш? Можеш да изградиш флотта од рибарски бродови, да ѝловиш низ целиот свет и да оставиш ѝвоите вработени да фаќаат риба за тебе!“

Рибарот уште еднаш ѝраша, „И тогаш која ќе ми биде наградата?“

Турисот беше црвен од бес и му викна на рибарот, „Зарем не разбираш дека можеш ѝолку многу да се збогатиш, што никогаши повеќе нема да мораш да работиш за животи! Ќе можеш да ги ѝоминуваш сите ѝреостанати денови до крајот на ѝвојот животи седејќи на ѝлажава, гледајќи го залезот. Нема да имаш никакви ѝрижи!“

Рибарот, сè уште со насмевка, го крена погледот и рече, „А што мислиш дека ѝравам во моментот?“

5. ИМПЛЕМЕНТАЦИЈА И НАБЉУДУВАЊЕ

Конвенциите коишто ги ратификувале државите се правно-обврзувачки за нив. Па сепак, ефективностa на меѓународните инструменти зависи од подготвеноста на државите да ги спроведуваат преку националните закони и да се придржуваат на наодите на набљудувачките органи. Постојат ограничени можности за изрекување санкции против државата којашто ги прекршила своите обврски, а честопати спроведувањето зависи од „мобилизирање на срамот“. Во глобализаторската економија, слабите механизми за спроведување доведоа до апели за поврзување на човековите права, а особено работничките права, со трговијата. Ова би отворило можност за трговски санкции против државите коишто ги нарушуваат меѓународните стандарди. Сепак, ова прашање е многу контроверзно. Трговските санкции би ги принудиле државите да преземат мерки како на пример, забраната на детски труд, но редовно, за проблемите се неопходни многу посложени решенија.

За спроведување на меѓународните стандарди, МОТ и ОН определуваат различни **надзорни и жалбени постапки**.

Државите договорни страни на конвенциите на МОТ, мора да поднесуваат периодични извештаи, коишто ги анализира и коментира **Комитетот на експерти за примена на конвенциите и препораките (the Committee**

of Experts on the Application of Conventions and Recommendations). Извештаите на овој Комитет последователно се доставуваат до годишната Меѓународна конференција на трудот. Секоја година, Конференцијата поминува низ постапка на разгледување од страна на колеги и објавува заклучоци во врска со примената на конвенциите од голем број земји членки. Иако може да изгледа дека оваа постапка како инструмент за имплементација е прилично слаба, забележани се околу 2.000 измени во националното трудово и социјално законодавство во повеќе од 130 земји од 1967 година!

Покрај овој надзорен механизам, МОТ обезбедува **две постапки за поднесување жалби** за имплементација на работничките стандарди. Со првата постапка им се дозволува на организациите на работодавачите или на работниците да поднесат жалба против некоја земја членка. Втората дозволува една земја членка или делегатите на Меѓународната конференција на трудот (владини претставници, делегати на работниците и на работодавачите) да поднесат жалба против друга земја членка. Потоа, може да се формира истражна комисија.

Вредно е да се спомене дека освен овие механизми, еден посебен **Комитет за слобода на здружување (Committee on Freedom of Association)** се занимава со испитување на наводите за кршења на синдикалните права. Жалби можат да се поднесат против која било влада, без разлика на тоа дали ги ра-

тификувала релевантните конвенции или не. Од својот зачеток, во 1950 година, Комитетот бележи успех во областа на измени и дополнувања на националните закони и повторното враќање на отпуштените работници, па сè до ослободување на затворените членови на синдикати.

Органот на ОН назначен да се занимава со следење на соодветната имплементација на МПЕСКП, е **Комитетот за економски, социјални и културни права (Committee on Economic, Social and Cultural Rights - ECOSOC)**. За разлика од други органи според договорите за човекови права, тој не беше воспоставен според соодветниот инструмент, туку, во 1985 година, му беше доверен мандатот за следење на овој меѓународен пакт од страна на **ECOSOC**. Комитетот се состои од 18 независни експерти. Во ноември 2005 година, Комитетот издаде Општ коментар за правото на работа, во којшто се објаснува и елаборира содржината на ова право и мерките коишто треба да ги преземат државите за негово остварување.

Државите договорни страни на пактот мора да поднесуваат извештаи на секои 5 години, во коишто ги опишуваат законодавните, политичките и други мерки коишто биле преземени за да се гарантираат економските, социјалните и културните права. По извршената анализа на извештаите од страна на Комитетот и дискусијата со делегатите од засегнатите држави, Комитетот ги објавува своите размислувања во „завршните оп-

сервации“. Во неколку наврати, Комитетот идентификуваше прекршувања на пактот и како последица на тоа ги поттикна државите да престанат со натамошни повреди на правата за коишто станува збор.

Сепак, сè уште не е можно, поединци или групи да поднесуваат формални жалби во врска со кршења на нивните права до Комитетот. Сè уште се расправа за еден Факултативен протокол на МПЕСКП во таа смисла.

ДОБРО Е ДА СЕ ЗНАЕ

1. ДОБРИ ПРАКТИКИ

Меѓународна програма за елиминација на детскиот труд (ИПЕК)

МОТ ја изготви Меѓународната програма за елиминација на детскиот труд (ИПЕК) (International Programme for the Elimination of Child Labour - ИРЕС). Работејќи заедно со националните влади, социјалните партнери, како и со НВОи, таа развива посебни програми, земајќи ја предвид комплексноста на прашањето и потребата од промислени и доследни методи за справување со проблемот. Таа мора да изнајде алтернативи за детскиот труд, како на пример промовирање програми за повлекување на децата како работната сила и обезбедување образовни алтернативи за децата, како и алтернативни извори на доход и сигурност за нивните семејства. Од своето

формирање во 1992 година, ИПЕК беше во состојба да ги зголеми оперативните активности, од почетните 6 на вкупно 87 земји во моментот.

Во партнерство со Африканската фудбалска конфедерација и со организаторите на Африканскиот куп на нации, ИПЕК спроведе голема кампања за подигање на свеста во врска со прашањата на детскиот труд, по повод одржувањето на Првенството во Мали во 2002 година. Со едноставна и директна порака: „Црвен картон за детскиот труд“, којашто му е разбирлива секому којшто е запознат со фудбалскиот спорт, кампањата употреби мноштво од различни медиуми – видео, популарна музика и печат, дистрибуирани преку телевизија, радио, две меѓународни авионски компании и самите фудбалски натпревари – за да допре до милиони луѓе во Африка и подалеку. Активностите беа спроведени во 21 африканска нација, а националните медиуми во неколку земји на големо ја рекламираа кампањата. Се проценува дека пораката ја примија 12 милиони луѓе во Кенија, а 5 милиони само во Замбија. Во некои африкански земји, како Египет и Гана, ентузијазмот во поглед на кампањата беше толку голем што таа ќе продолжи да биде дел од многу претстојни национални или локални фудбалски натпревари и други јавни настани.

Глобална проценка на економски активните деца на возраст од 5 до 17 години во 2000 година	
Возрасна група	Сооднос на број на работа со севкупното население (%)
5-9	12,2
10-14	23,0
Вкупно (5-14)	17,6
15-17	42,4
Вкупно (5-17)	23,0
Извор: МОТ: www.ilo.org	

Дали знаевте дека:

- Околу 250 милиони деца на возраст меѓу 5 и 14 години работат или со полно или со скратено работно време. Тоа значи дека од 100 деца во светот, 16 работат за да преживеат.
- Речиси половина од нив, околу 120 милиони, работат со полно работно време, секој ден, во текот на целата година.
- 70% од нив работат во земјоделството.
- 70% од нив работат во опасни средини.
- Од 250-те милиони засегнати деца, околу 50 до 60 милиони се наоѓаат на возраст меѓу 5 и 11 години и работат, по дефиниција, во опасни околности, со оглед на нивната возраст и ранливост.
- Детската работа е исто така вообичаена и во развиените земји. На пример, во Соединетите Американски Држави, над 230.000 деца работат во земјоделството, а 13.000 во експлоататорски фирми.

(Извор: Обединети нации – Сајбер училишен автобус, Глобален проект за настава и учење (United Nations – Global Teaching And Learning Project Cyberschoolbus). Достапно на интернет: <http://www.un.org/cyberschoolbus/briefing/labourlabour.pdf>)

Кодекси на корпоративно однесување во однос на трудот и човековите права

Мултинационалните компании не можат повеќе да ја избегнат одговорноста за своите активности. Потрошувачите и НВОите вршат значителен притисок врз нив за да

ги подобрат условите за работа во нивните компании. Сè повеќе, овој притисок резултира со усвојување на кодекси на корпоративно однесување, вклучувајќи ги човековите права, стандардите за работа, како и загриженостите за животната средина. За повеќе примери, видете ја интернет страницата:

<http://www1.umn.edu/humanrts/links/sicc.html>

Значајни примери, меѓу другите, се *Кодексот на однесување на работодавачите на Гей Инк. (Gap Inc. Code of Vendor Conduct)*, *Глобалните упатства за снабдување и работа на Леви Штраус и ко. (Levi Strauss and Co. Global Sourcing and Operating Guidelines)* и *Политиките за социјална одговорност на Џонсон и Џонсон (Johnson & Johnson Social Responsibility Policies)*, коишто се насочени кон вработените и/или изведувачите и снабдувачите на компанијата. Тие, меѓу другото, ги опфаќаат безбедноста и здравјето при работа, слободата на здружување, платата и бенефиции, работното време, детскиот труд, принудната работа и недискриминаторските практики на вработување.

Овие напори секако имаат позитивно влијание врз социјалните услови, но тие честопати не се стремат кон многу високо ниво на стандарди, како што е на пример она коешто се обезбедува со меѓународните инструменти за човекови права, туку повеќе се стремат кон национални стандарди. Понатаму, ним им недостасуваат ефективни системи за набљудување, особено кога во кодексот за

корпоративно однесување не е предвидено никакво надворешно набљудување. Затоа, може да се каже дека тие честопати не прават ништо повеќе од залагање само со зборови за воспоставените стандарди. Па сепак, тие се наоѓаат на чекор кон вистинската насока кон зголемена општествена одговорност.

Етикетирање на артикли

Етикетирањето на артикли, произведени во согласност со добрите општествени практики, сè повеќе се поттикнува како придонес кон подобри општествени практики и заштита на човековите права. Тоа им дозволува на потрошувачите да влијаат врз производните практики, употребувајќи ја нивната куповна моќ во поддршка за добрите практики. Денес, постојат иницијативи за етикетирање во многу земји, главно низ Европа и Северна Америка, а опсегот на производи сега опфаќа кафе, чај, какао, мед, шеќер, ориз, свежо овошје и сокови.

Фертрејд лејбелинг организација (ФЛО)/Меѓународни организации за етикетирање на фер трговија (Fairtrade Labelling Organizations International - FLO) постои за

да осигури подобра работа за маргинализираните и обесправените производители од Третиот свет. ФЛО доделува потрошувачка етикета, ознаката ФЕРТРЕЈД (FAIRTRADE), на производите коишто ги задоволуваат меѓународно-признатите стандарди на фер

трговија. Оваа етикета се наоѓа во продажба во повеќето важни европски ланци на супермаркети. Во Соединетите Американски Држави ознаката Фер трејд сертифајд (Fair Trade Certified) е заштитена со знакот на ТрансФер САД (TransFair USA), организација членка на ФЛО.

Рагмарк (Rugmark), на пример, е глобална непрофитна организација којашто се залага за прекинување на детскиот труд во индустријата за изработка на килими и чергиња. Таа нуди образовни можности за децата во Индија, Непал и Пакистан. Со ознаката РАГМАРК се осигурува дека не бил употребен нелегален детски труд во изработката на некој тепих или чергиче.

Глобал компакт

„Глобал компакт“ (ГК) (Global Compact, GC) се заснова врз една идеја промовирана од страна на Генералниот секретар на ОН, Кофи Анан, во едно негово обраќање на Светскиот економски форум на 31 јануари 1999 година, со којашто се повикува деловната заедница

„Да избереме да ги обединиме силите на пазарите со моќта на универзалните принципи.“

Кофи Анан, генерален секретар на ОН.

да се придржува кон вредностите коишто се универзално поддржани и потпишани и да се поврзат компаниите со агенциите на ОН, како и со работничкото и граѓанското општество. На трендот на корпоративна одговорност којшто се појави, му недостасуваше меѓународна рамка за да им помогне на компаниите во развојот и промовирањето на глобален менаџмент заснован врз вредности. ГК го затвори тој јаз и беше широко прифатен од страна на деловната заедница.

Оваа иницијатива поставува **10 основни принципи**, коишто ги опфаќаат човековите права, прашањата поврзани со трудот и животната средина и заложбата за борба против сите форми на корупција. Што се однесува до трудот, таа вклучува заложби за придржување кон најосновните стандарди на трудот на МОТ:

- слобода на здружување и ефективно признавање на правото на колективно договарање;
- елиминација на сите форми на принудна или задолжителна работа;
- ефективно укинување на детскиот труд и
- елиминација на дискриминацијата во однос на вработувањето и професијата.

МОТ помага при формулирањето конкретни мерки за ефективно унапредување на овие стандарди. Интернет страницата <http://www.unglobalcompact.org> овозможува лесен

пристап до информации во врска со принципите на оваа иницијатива, вклучувајќи список на субјекти учесници. Од нејзиното промовирање, стотици компании, агенции на ОН, деловни здруженија, организации на трудот, граѓански општества, академски учесници и градови се вклучија во Глобал компакт.

Глобал компакт претставува доброволна низа од принципи. И покрај тоа што е широко призната како позитивен чекор во поттикнувањето на корпорациите да делуваат одговорно, сепак остануваат отворени прашањата за тоа дали имплементација на оваа иницијатива ќе биде ефективна. Критичарите тврдат дека недостатокот од законски спроводливи стандарди, механизми за независно набљудување и спроведување и јасност во однос на значењето на самите стандарди претставуваат предизвици за ефикасноста на иницијативата.

2. ТРЕНДОВИ

Зони за обработка за извоз (ЗОИ)

Со цел да се привлечат странски инвеститори, сè повеќе земји воспоставуваат таканаречени зони на слободна трговија коишто нудат ослободувања не само од фискални оптоварувања, туку исто така и од обврската за придржување кон законите коишто ги штитат правата на работниците. МОТ разликува различни видови ЗОИ: слободно пристаниште (во врска со трговијата), специјална економска зона, слободна индустриска зона,

зона на претпријатија (сè што е поврзано со производството), зона на обработка на информации, зона на финансиски услуги, слободна комерцијална зона (во поглед на услугите). Главно, мултинационалните компании имаат корист од ниските трошоци за работна сила, но сепак, работниците надоаѓаат во зоните, затоа што платите се сепак повиоки од соодветните работни места надвор од зоните. За возврат, условите за работа се можеби помалку задоволителни, како, на пример, во однос на прашањата за безбедност и здравство. Непочитување на правилата за противпожарна заштита, непоставување уреди за прва помош и небезбедните машини се само некои од проблемите коишто можат да се случат во ЗОИ. Условите секако се подобрија поради зголемениот публицитет; но сепак, проблемите и натаму остануваат. ЗОИ можат да се најдат во најмалку 100 земји. Сè на сè, ЗОИ вработуваат околу 42 милиони работници, од коишто приближно 30 милиони работници се вработени во ЗОИ во Кина.

(Извор: МОТ (ILO): www.ilo.org; УНДП. 2005 година. *Извештај за човековиот развој за 2005 година*. (UNDP. 2005. *Human Development Report 2005*. УНДП. 2000 година. *Извештај за човековиот развој за 2000 година*. (UNDP. 2000. *Human Development Report 2000*.)

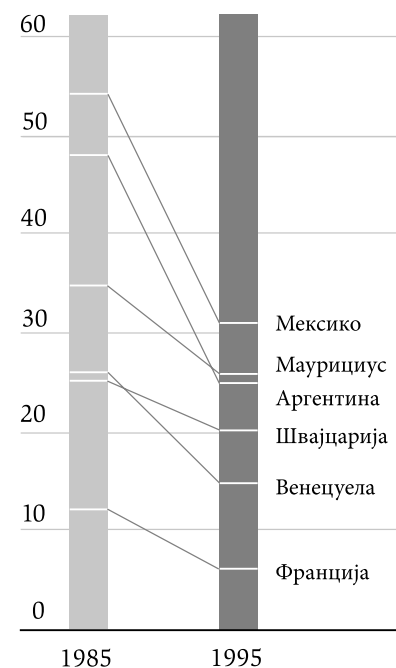
Пропаѓање на синдикати

Во некои развиени земји, членството во работничките синдикати е на ниско ниво, без преседан. Во САД, на пример, само околу 12,5% (во 2004 година) од работниците се членови на синдикатите. Денес, моќта на

синдикатите е многу послаба отколку во скорешното минато. Во повеќето земји во развој, слободата на здружување во работнички синдикати едвај и да постои; на патот на организирање на работниците се поставуваат различни пречки, а во одредени земји, рутински се употребуваат насилство, тортура, произволни убиства и самоволни апсења за да ги спречат работниците да се обединат и да ги бараат своите права.

Опаѓање на членството во синдикатите

Членство во синдикатите, прикажан како процент на работниците коишто не работат во земјоделскиот сектор

Извор: МОТ 1997 година

Сè поголема меѓународна мобилност: миграција на работници

Денес, сиромаштијата и насилството претставуваат трагични причини коишто тераат милиони луѓе да ги напуштат своите татковини во потрага по подобра иднина. Оваа тенденција се зголемува поради нееднаквостите во економскиот развој. Премногу често, работниците мигранти се подложени на секаков вид дискриминација и експлоатација.

Севкупно, има 175 милиони мигранти, коишто сочинуваат 2,5% од светското население. Според податоците на МОТ од 2004 година, приближно 86 милиони мигранти се економски активни, вработени или на поинаков начин вршат платена работа, што вклучува и многу голем дел жени (47,5%). Покрај овој податок, има сè поголем број мигранти „на црно“, односно без документи (10% до 15% од севкупниот број мигранти). Веројатно е дека овие бројки ќе пораснат, доколку не се најде соодветен начин за справување со нееднаквостите во нашиот глобализиран свет.

За жал, релевантните конвенции во врска со работниците мигранти на МОТ (Конвенции 97 и 143), беа ратификувани од многу малку земји, поради тоа што државите се плашат од меѓународна анализа на нивните политики во однос на имиграцијата. Позитивен чекор претставува стапувањето во сила на Конвенцијата на ОН за заштита на правата на сите работници мигранти и членовите на нивните семејства во декември 2002 година, со којашто се отвораат подобри перспективи за мигрантите низ целиот свет.

Невработеност на млади лица

Еден од најзаstraшувачките проблеми со коишто се соочуваат подеднакво и развие-ните земји и земјите во развој, е големиот број невработени млади луѓе, кој број е во постојан пораст.

„Младинаџа сочинува повеќе од 40 проценти од вкупниот број невработени во светот. Денес во светот бројот на невработени млади луѓе се проценува на 66 милиони – пораст од речиси 10 милиони од 1965 година. Недоволната ангажираност предизвикува исто така сè поголема загриженост. Поголемиот број нови работни места се слабо платени и несигурни. Сè повеќе, младите луѓе се свртуваат кон неформалниот сектор во потрага по средства за живот, со мала или без заштита на работата, бенефиции или перспективи за иднината.“

Кофи Анан, генерален секретар на ОН. 2001 година.

... според проценките на Обединетите нации, денес во светот живеат над 510 милиони млади жени и 540 милиони млади мажи.

... тоа значи дека приближно по едно лице на секои пет се наоѓа на возраст меѓу 15 и 24 години, или младина сочинува речиси 18 проценти од светското население...

... Денешниот свет е многу млад, речиси половина од неговото население се наоѓа на возраст под 25 години...

... на глобално ниво, во 2003 година е многу поверојатно дека младите биле за 3,5 пати повеќе невработени од возрасните.

... според проценките на МОТ, околу 88 милиони млади луѓе беа невработени во целиот свет во 2003 година.

... во многу различни земји, како што се Колумбија, Египет, Италија и Јамајка, повеќе од едно лице од три млади лица се водат како „невработени“ – изјаснувајќи се дека се без работа, дека бараат работа и/или дека се слободни за работа.

(Извор: **Обединети нации. 2005 година.** Извештај за светската младина за 2005 година. (**United Nations. 2005. World Youth Report 2005.**))

Според МОТ, невработеноста на младите лица е во постојан пораст од 1993 година, кога стапката на невработеност за младите лица изнесуваше 11,7 проценти. Во 2003 година, стапката на невработеност на младите лица го достигна историскиот врв од 14,4 проценти. Стапките на невработеност

на млади лица во 2003 година беа највисоки во регионот на Блискиот Исток и Северна Африка (25,6%) и во Потсахарска Африка (21%), а најниски во Источна Азија (7%) и во индустријализираните стопанства (13,4%). Свкупната стапка на невработеност на млади лица во земјите од групата Г8 во истата година изнесуваше 15,1%, зголемувајќи се за 3,4% од пред десет години.

Долготрајната невработеност предизвикува социјална вознемиреност, а последиците од невработеност во младоста можат да бидат сериозни. Невработеноста кај младите лица честопати се поврзува со сериозни општествени проблеми какви што се насилството, криминалот, самоубиствата и злоупотребата на дрога и алкохол, со што постојано се обновува магичниот круг.

Ефективните младински политики и програми треба да бидат насочени кон посебните способности, потреби и разлики на младите. ОН, МОТ и Светската банка создадоа Мрежа за вработување млади, со цел да му посвети внимание на овој проблем на глобално ниво.

(Извор: **Младинско вработување: Гејтвеј (Youth Employment: Gateway):**
<http://www.youthemploymentgateway.org>)

ХИВ/СИДА и светот на работата

Сидата претставува проблем на работното место не само поради фактот што има влијание врз работата и продуктивноста, туку исто така бидејќи работното место игра важна улога во пошироката битка за спречување на ширењето и ефектите на епидемијата.

ХИВ/Сидата им се заканува на животите на многу работници и на оние коишто зависат од нив – семејствата, заедниците и претпријатијата. Со тоа, таа исто така ги ослабува националните стопанства. Дискриминацијата и стигматизацијата на жените и мажите заразени со вирусот ХИВ ги загрозуваат основните принципи и права при работа и ги поткопуваат напорите за превенција и нега.

МОТ објави **Кодекс за практика во однос на ХИВ/Сидата** и за светот на работата, којшто нуди упатства за начините на справување со овие проблеми во претпријатијата, во заедниците и на национално ниво.

(За дополнителни информации видете ја интернет страницата: <http://www.ilo.org/public/english/protection/trav/aids>)

ИЗБРАНИ АКТИВНОСТИ

АКТИВНОСТ I: ЖЕНИ – ДЕЦА – РАБОТА? 1

Дел I: Вовед

Оваа активност опфаќа игра со улоги за прашањата поврзани со женските репродуктивни права на работното место. Репродуктивните права го опфаќаат правото на избор дали да се раѓаат деца или не.

Тий на активност: игра со улоги

Дел II: Општи информации за играта со улоги

Цели:

Оваа игра со улоги има за цел да ги унапреди сознанијата во поглед на женските репродуктивни права, се обидува на учесниците да им овозможи да почувствуваат како е да се биде дискриминиран и ги унапредува еднаквоста, правдата и одговорноста.

Целна група: млади полнолетни лица, возрасни

Големина на групата: 15-25

Време: околу 1½ час

Потребни материјали:

Критичко размислување, градење мислења, јазични и способности за сочувствителност

Дел III: Посебни информации за играта со улоги

Претставување на темата:

- Прочитајте го на глас основното сценариото на играта со улоги

„Марија е невработена речиси една година и најорно бара нова работа. Пред десет дена отиде на разговор за нејзината работа од соничката. Се беше во ред и ѝ го понудија работното место. Од команијата и кажаа дека треба да има состанок со г. В., службеник во кадровското одделение, за да го потпише договорот. Таа веќе зборуваа за своите должности и за други прашања поврзани со работата за време на разговорите, но само што Марија требаше да го потпише договорот, г. В. рече дека услов за работата е таа да потпише изјава дека нема да раѓа деца во наредните две години.“

Изведба на играта со улоги:

- Поделете ја групата на помали групи (секоја од по 4-6).
- Прочитајте го сценариото на глас и дајте ѝ на секоја мала група по дваесет минути за да одлучи каков крај ќе има приказната и да развијат игра со улоги. Играта со улоги треба да започне со состанокот на Марија и г. В. и не треба да трае повеќе од 5 минути.
- Кажете ѝ на секоја од малите групи да ја презентира својата игра со улоги – при тоа може да ги користите и следниве методи:
 - Замена на улогите: Без предупредување, запрете го дејството, кажете им на актерите да ги заменат улогите и продолжете со дејството од таа точка. Темелно испитување.

- Повторно одигрување: По завршување на играта со улоги, изменете ја ситуацијата (на пример, не можете да останете бремена, веќе сте бремена...) и кажете им на актерите повторно да ја одиграат истата сцена со оваа измена.

- Задржете ги коментарите за испитувањето.

Поврајни информации:

- Започнете со повратните информации од секоја мала група (како ја развиле играта со улоги; дали било тешко?), потоа разговарајте за импликациите и за тоа што треба да се направи во врска со дискриминацијата од овој вид.
- Дали некој бил изненаден од ситуацијата?
- За какви видови исходи се одлучиле групите (реалистични завршетоци? добри страни – лоши страни? дали е подобро да се биде самоуверен, агресивен или попустлив?)
- Какви права имаат жените во Вашата земја (особено кога ќе забременат)?
- Зошто компанијата реагираше на тој начин – дали било фер?
- Дали биле прекршени некои човекови права? Доколку да, кои?
- Кога Марија би била маж, дали би ѝ се случила истата работа?
- На кои начини мажите гледаат на ова прашање; дали на различни начини од жените?
- Што може да се стори за да се унапредат и заштитат репродуктивните права на жените?

Методолошки предлози:

- Објаснете ѝ на групата што претставуваат репродуктивните права.

- Може да се обидете да формирате групи составени од еден пол, што би можело да доведе до провокативни завршетоци.
- Имајте предвид дека може да дојде и до дискусија за абортусот, за што е потребно учесниците да ги остават на страна стереотипите и однапред формираните мислења.

Предлози за варијација:

- Започнете со двајца доброволци коишто ќе ја одиграат играта со улоги, а останатите од групата ќе бидат набљудувачи.
- Запирајте ја презентацијата од време на време, и побарајте коментари.
- Кажете им на набљудувачите да ги заменат улогите со актерите.
- Додадете и други ликови во ситуацијата (сопруг, претставник на синдикатот).
- Кажете на групата да спроведе истражување во врска со репродуктивните права во Вашата земја (разговори, учество во драми во врска со човековите права на јавни места – поканете ги набљудувачите да земат учество).

Дел IV: Продолжение

Права поврзани со шемајна/најмамошни обласии за исјражување:

Социјални права, родова еднаквост, дискриминација, ксенофобија
(Извори: Адаптирано од: **Совет на Европа. 2002 година. Комјас: Прирачник за едукација од обласии на човековите љрава со млади луѓе.** Стразбур: Совет на Европа (**Council of Europe. 2002. Compass: A Manual on Human Rights Education with Young People.** Strasbourg: Council of Europe.))

АКТИВНОСТ II:

ЕКОНОМСКА ПРАВИЧНОСТ

Дел I: Вовед

Распределбата на богатството и моќта во рамки на општеството обично влијае врз можностите на поединецот за целосно постигнување и остварување на човековите права и достоинствен живот. Преку оваа студија на случај, учесниците го проучуваат концептот за „правичност“ и размислуваат за сопствената ситуација. Тие поставуваат врски меѓу облеката којашто ја поседуваат и луѓето коишто ја изработиле.

Тий на активност: студија на случај

Дел II: Општи информации за студијата на случај

Цели:

Оваа активност им помага на учесниците да ги доведат во врска сопствените алишта и луѓето коишто ги прават. Исто така, со неа се покренуваат прашања во врска со нашата сопствена одговорност.

Целна група: млади полнолетни лица до возрасни

Големина на групата: околу 25

Време: околу 1½ час

Материјал: хартија за табла со листови хартија или обична табла, маркери или креда; прашања за дискусија, примерок од материјалот: маица Мат.

Потребни вештини:

Анализирање, размислување, јазични вештини и способности за критичко размислување; способности за пишување.

Дел III: Посебни информации за студијата на случај

Претставување на случајот:

Маицата Маи (примерок од маиеријалот):

Една маица којашто се продава за 20 американски долари во Соединетите Американски Држави ја произведува една меѓународна корпорација во една своја фабрика во Ел Салвадор. Оваа фабрика е пример за таканаречена „макиладора“, што означува фабрика во странска сопственост, којашто спојува делови за стоките за извоз. Салвадорските работници коишто ја произведуваат маичката се платени 0,56 американски долари за час. Во просек, еден работник е во состојба да соше приближно 4,7 маички на час.

Користејќи ги горните информации, пресметајте го следново:

- Колку пари добива еден работник за една маичка?

Во 1994 година, владата на Салвадор пресмета дека се потребни околу четири пати повеќе од платата којашто ја заработува еден работник во макиладора за да се издржува едно семејство на ниво на голо преживување.

- Кога платите на работниците би се зголемиле за четири пати, колку би заработувале од час?
- Колку би заработувале по маичка?
- Кога компанијата би го пренела овој зголемен трошок на потрошувачот, колку би чинела една маичка?

Сега замислете дека платите на работниците се зголемени за десет пати.

- Колку би чинела нивната саатница?
- Колку би заработувале по маичка?
- Кога компанијата би го пренела овој зго-

лемен трошок на потрошувачот, колку би платиле за маичката?

Упатство за истражување на студијата на случај:

Загревање:

Запрашајте половина од членовите на групата да ги проверат етикетите коишто можат да ги најдат на сите нивни парчиња облека. Потоа, направете список (хартија за табла со листови хартија, табла) и забележете ги сите информации во врска со етикетите и земјите каде што е произведена облеката. Штом се комплетира списокот, прашајте ги учесниците да ги анализираат резултатите. Во речиси секој случај, ќе се покаже дека поголемиот дел облека е произведена во посиромашните земји. Разговарајте со целата група за следниве прашања:

КОЈ:

- мислите дека ви ги направил облеката, очилата за сонце, чевлите, копчињата, патентите, другите украси ... ?
- мислите ли дека е веројатно дека ги направил, маж, жена или дете?

КОЛКУ/КАКВИ:

- мислите дека биле платени тие работници?
- услови за работа имаат тие?

Наведете ги резултатите на таблата со листови хартија/таблата.

Проценка на случајот:

- Објаснете ѝ на групата дека следниов случај треба да даде оценка за валидноста на едно тврдење, коешто често го истакнуваат трговците со облека на мало, кога ќе им се обратат со барање за подобри плати за работниците коишто ги произведуваат нашите алишта. Тие честопати тврдат дека

платите мора да се држат на ниско ниво, така што потрошувачите ќе можат да имаат евтини производи.

- Разделете им ги примероци од случајот на сите, членовите на групите ќе одговараат на прашањата во парови.
- Разделете ги следниве прашања на групата:
 - Дали би биле подготвени да платите повеќе за една маичка? Доколку одговорот е да – колку?
 - Дали се прекршени некои човекови права според Универзалната декларација за човекови права? Цитирајте одредени членови.
 - Зошто производителите ги продаваат своите производи во западните земји, но ги произведуваат во Ел Салвадор?
 - Кој треба да ја сноси одговорноста за обезбедување дека салвадорските работници ќе добиваат плати коишто се доволни за нивно издржување и за издржување на нивните семејства?
 - Дискутирајте за овие прашања во групата.

Повраќајни информации:

- Поставете прашање како резиме:
 - Кои од забелешките коишто денес ги слушнавте, особено ќе ги запаметите како значајни?
 - Обидете се да размислите за некој збор или израз којшто ги резимира Вашите чувства?
- Кажете им на учесниците да одговорат по ред.

Методолошки предлози:

Студиите на случај честопати се употребуваат за покренување ефективни дебати. Во

овој конкретен случај, неопходно е да се создаде средина на доверба и почитување за учесниците да можат да земат учество во дискусијата. Токму затоа, целата група треба да размисли за одредени принципи за дискусијата, до коишто сметаат дека сите треба да се придржуваат. Наведете ги сите такви предлози и поставете ги место каде што сите ќе можат да ги видат.

Совети за варијација:

Кажете ѝ на целата група да направи една (бесмислена) вежба. Поделете ознаки на коишто е наведен полот, возраста и колку е платено тоа лице за својата работа (на пример, 10 бонбони за пет минути работа; 2 бонбони за 10 минути...). Кога задачата ќе се заврши, платете го секое лице според возраста, полот и онолку колку што е наведено во нивните ознаки. Избројте ги „парите“ на глас (= бонбони), така што сите ќе дознаат колку секој од нив добива за ИСТАТА работа којашто СИТЕ тие ја извршиле. Разговарајте за нивните чувства. Разделете им ја маичката Мат.

Дел IV: Продолжение

Права поврзани со темата/најмамошни обласи за истражување:

Социјални, политички и економски права (Извор: Адаптирано од: Дејвид А. Шиман. 1999 година. *Економска и социјална правда. Перспектива на човекови права*. Минесота: Истражувачки центар за човекови права при Универзитетот во Минесота. (David A. Shiman. 1999. *Economic and Social Justice. A Human Rights Perspective*. Minnesota: Human Rights Resource Center of the University of Minnesota.))

ЛИТЕРАТУРА

Anti-Slavery and ICFTU. 2001. *Forced Labour in the 21st Century*. London: Anti-Slavery International.

Anti-Slavery International:
<http://www.antislavery.org>

Auer, Peter, Geneviève Besse and Dominique Méda (eds.). 2006. *Offshoring and the Internationalization of Employment. A Challenge for a Fair Globalization?* Proceedings of the France/ILO symposium. Geneva: International Institute for Labour Studies/International Labour Office.

Bartram, David. 2005. *International Labour Migration. Foreign Workers and Public Policy*. Houndmills: Palgrave Macmillan.

Bhargava, Pramila H. 2003. *The Elimination of Child Labour: Whose Responsibility? A Practical Workbook*. New Delhi: Sage Publications Ltd.

Cingo, Alessandro and Fruio Camillo Rosati. 2005. *The Economics of Child Labour*. Oxford: Oxford University Press.

Craven, Matthew. 2002. *The International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights, A Perspective on its Development*. Oxford: Clarendon Press.

Deutsche Gesellschaft für die Vereinten Nationen. 2001. *Menschenrechte und menschliche Entwicklung. Anregungen zur Arbeit mit dem UNDP-Bericht über die menschliche Entwicklung 2000 in Schulen*. Bonn: DGVN.

Dore, Ronald. 2004. *New Forms and Meanings of Work in an Increasingly Globalized World*. Geneva: ILO Publication.

Drzewicki, Krzysztof. 2001. *The Right to Work and Rights at Work*. In: Eide, Asbjorn, Catarina Krause and Allan Rosas. *Economic, Social and Cultural Rights. A Textbook*. Dordrecht: Martinus Nijhoff Publishers.

Goldewijk, Berma Klein, Adalid Contreras Baspineiro and Paulo César Carbonari. 2002. *Dignity and Human Rights. The Implementation of Economic, Social and Cultural Rights*. Antwerp: Intersentia.

Human Rights Resource Center. *Circle of Rights. Economic, Social and Cultural Rights Activism: A Training Resource*. Available online at: <http://hrusa.org/hrmaterials/IHRIP/circle/toc.htm>

International Labour Office. 2005. *An Alliance Against Forced Labour, Global Report under the Follow-up to the ILO Declaration on Fundamental Principles and Rights at Work*. Geneva: ILO Publications.

International Labour Office. 2005. *The Rules of the Game – A brief introduction to International Labour Standards*. Geneva: ILO Publications. Available online at: <http://www.ilo.org/public/english/standards/norm/download/resources/rulesofthegame.pdf>

International Labour Office. 2004. *Global Employment Trends for Youth*. Geneva: ILO Publication. Available online at: <http://www.ilo.org/trends>

International Labour Office. 2004. *A Fair Globalization: Creating Opportunities for All*. Available online at: <http://www.ilo.org/public/english/wcsdg/docs/report.pdf>

International Labour Office. 2004. *Towards a fair deal for migrant workers in the global economy*. Geneva: ILO Publication. Available online at: <http://www.ilo.org/public/english/standards/relm/ilc/ilc92/reports.htm>

International Labour Office. 2003. *ILO database on export processing zones*. Geneva: ILO Publication. Available online at: <http://www.ilo.org/public/english/dialogue/sector/themes/epz/epz-db.pdf>

International Labour Office. 2002. *HIV/AIDS and the World of Work: An ILO Code of Practice*. Geneva: ILO Publication.

International Labour Office. 2000. *Your voice at Work. Global Report under the Follow-up to the ILO Declaration on Fundamental Principles and Rights at Work.* Geneva: ILO Publication.

International Labour Office. 1999. *Decent Work. International Labour Conference, 87th Session 1999.* Geneva: ILO Publication.

Jenkins, Rhys, Gill Seyfang and Ruth Pearson. (eds.). 2002. *Responsibility and Labour Rights. Codes of Conduct in the Global Economy.* London: Earthscan Publications.

Leary, Virginia and Daniel Warner. 2006. *Social Issues, Globalisation and International Institutions: Labour Rights and the EU, ILO, OECD and WTO (International Studies in Human Rights).* The Hague: Martinus Nijhoff.

Leary, Virginia A. 1998. *A Violations Approach to the Right to Work.* In: SIM Netherlands Institute of Human Rights. *The Maastricht Guidelines on Violations of Economic, Social and Cultural Rights.* Utrecht: The Netherlands Institute for Human Rights.

Leary, Virginia A. 1998. *Globalisation and Human Rights.* In: Symonides, Janusz. (ed.). *Human Rights: New Dimensions and Challenges.* Aldershot: Dartmouth Publishing Company.

Levin, Leah. 2005. *Human Rights. Questions and Answers.* Paris: UNESCO Publishing.

Lieten, Georges Kristoffel. 2005. *Child Labour: Burning Questions.* Amsterdam: Aksant Academic Pubs

McChesney, Allan. 2000. *Economic, Social and Cultural Rights.* New York: American Association for the Advancement of Science.

Richter, Judith. 2002. *Holding Corporations Accountable: Corporate Conduct, International Codes, and Citizen Action.* London: Zed Books.

Shiman, David A. 1999. *Economic and Social Justice. A Human Rights Perspective.* Minneapolis: The Human Rights Resource Center.

Stalker, Peter. 2004. *Workers Without Frontiers: The Impact Of Globalization On International Migration.* Geneva: ILO Publication.

The World Revolution:
<http://www.worldrevolution.org>

United Nations Cyberschoolbus:
<http://www.un.org/cyberschoolbus/briefing/labour/labour.pdf>

UNDP. 2005. *Human Development Report 2005.* New York: Oxford University Press. Available online at: <http://hdr.undp.org/reports>

United Nations. 2005. *The Inequality Predicament. Report on the World Social Situation 2005.* New York: United Nations.

United Nations. 2005. *Committee on Economic, Social and Cultural Rights, General Comment on Article 6 (right to work) of the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights.* Geneva: United Nations. Available online at: <http://www.ohchr.org/english/bodies/cescr/docs/gc18.doc>

United Nations. 2005. *World Youth Report 2005. Young people today, and in 2015.* New York: UN Publishing. Available online at: <http://www.un.org/esa/socdev/unyin/documents/wyr05book.pdf>

United Nations. 2001. *We the peoples: the Role of the United Nations in the 21st Century, Briefing Papers for Students.* New York: United Nations.

United Nations. 1998. *The United Nations in our daily lives. A brief description of the UN and its Specialized Agencies.* Geneva: United Nations.

United Nations. 1996. *The Committee on Economic, Social and Cultural Rights, Fact Sheet No. 16.* Geneva: United Nations.

Werner, Klaus and Hans Weiss. 2001. *Schwarzbuch Markenfirmen.* Vienna: Deuticke.

Youth Employment Gateway:
<http://www.youthemploymentgateway.org>

All Global Reports issued by the ILO are available in English, French and Spanish online at:
<http://www.ilo.org>

ДОПОЛНИТЕЛНИ ИНФОРМАЦИИ:

American Anti-Slavery Group:
<http://www.iabolish.com>

Anti-Slavery International:
<http://www.antislavery.org>

Bread and Roses Cultural Project:
<http://www.bread-and-roses.com>

China Labor Watch:
<http://www.chinalaborwatch.org>

Child Workers in Asia:
<http://www.cwa.tnet.co.th>

Fairtrade Labelling Organization International:
<http://www.fairtrade.net>

Global Compact:
<http://www.unglobalcompact.org>

Global March Against Child Labour:
<http://www.globalmarch.org>

International Confederation of Free Trade Unions:
<http://www.icftu.org>

International Labour Organisation:
<http://www.ilo.org>

International Organization for Migration:
www.iom.int

Labour Rights Now:
<http://www.laborrightsnow.org>

The Concerned for Working Children (CWC):
<http://www.workingchild.org/htm/cwc.htm>

The Fairtrade Foundation:
<http://www.fairtrade.org.uk>

UNICEF: <http://www.unicef.org/crc>

СЛОБОДА НА ИЗРАЗУВАЊЕ И СЛОБОДА НА МЕДИУМИТЕ

„Секој има право на слобода на мислење и изразување; ова право ја вклучува и слободата да се застапува одредено мислење без мешање и да се бараат, да се примаат и да се пренесуваат информации и идеи преку медиумите и без оглед на границиите.“

Член 19, Универзална декларација за човекови права. 1948 година.

НАСТАН ЗА ИЛУСТРАЦИЈА

Шри Ланка: Д-р Манорани Сараванамути е мајка на Ричард де Зојса, новинар којшто беше киднапиран и убиен на Шри Ланка во февруари 1990 година. Д-р Сараванамути покренува кампања за обелоденување на вистината за убиството на нејзиниот син. Таа на властите им даде информации за да се покрене истрага за убиството, но единствено што нешто што таа го доби беше писмо во коешто беше напишано: „Оплакувајте ја смртта на Вашиот син. Како мајка, тато Ви е должност. Какви било други чекори ќе резултираат со Ваша смрт во најнеочекувано време ... Само тишината ќе Ве заштити.“

(Извор: **Јан Бауер**. 1996 година. Само тишината ќе Ве заштити вас, женице. Слобода на изразување и јазикот на човековите права. Меѓународен центар за човекови права и демократски развој. (**Jan Bauer**. 1996. *Only Silence Will Protect You, Women*.

Прв пат се појавила во *Pouvres chéris*, Paris, Éditions du Centurion.

Freedom of Expression and the Language of Human Rights. International Centre for Human Rights and Democratic Development.))

Белград: На 6 септември 2005 година, уредникот одговорен за актуелните настани на Радио ОК, Саша Стојковиќ, беше вербално нападна и му се закануваа со физичко насилство двајца членови на Српската радикална партија од Ойштинскиот совет на Врање. По ова, само неколку дена подоцна, следеше телефонски повик на претседателот на Советот, Ненад Стојиќ, којшто му се закана со айсење поради една анкета на јавно мислење, чијшто резултат не беа емитирани, но за којшто Стојиќ веруваше дека се злонамерни.

Асоцијацијата на независните електронски медиуми (АНЕМ) апелира до соодветните власти, особено до Министерството за внатрешни работи и Министерството за култура и информирање, да ги заштитат новинарите и уредниците на Радио ОК.

(Извор: mediawatch@lists.opennet.org од 16 септември 2005 година)

Хрватска: Според информациите илустрирани пред СЕЕМО, на 6 декември 2005 година, Драго Хедл, уредникот на хрватскиот неделник Ферал Трибјун, доби смртна закана во форма на писмо. Хедл рече дека писмото му било укажано нему и на неговите извор поради серијата на писми коишто тој ги објави во Ферал Трибјун во

„Имаме природно право да ги користиме јенкалата како јазици, а наша опасност и ризик.“

Вольтер (Voltaire). 1764 година.
Слобода на печатот..

врска со мачењето и убиствата на српските цивили во Осиек во 1991 година. Ова не е прв пат Хедл да добива смртни закани.

(Извор: seemo@freemedia.at од 12 декември 2005 година)

Прашања за дискусија

1. Кои човекови права се повредени и од кого во горните приказни?
2. Кои причини можат да ги оправдаат ограничувањата на слободата на изразување и на слободата на медиумите?
3. Што треба да се стори за да се заштитат овие слободи на подобар начин?
4. Што можат да направат жртвите на такви повреди?
5. Кои се обврските на одговорните новинари?

ТРЕБА ДА СЕ ЗНАЕ

1. МИНАТА И СЕГАШНА РЕЛЕВАНТНОСТ

Слободата на мислење и изразување – вклучително и *„слободата да се добијат и да се пренесуваат информации и идеи преку кој било медиум и без оглед на границиите“* (член 19 од Универзалната декларација за човекови права од 1948 година) – е едно од основните граѓански и политички права, коешто е утврдено во сите соодветни инструменти на човекови права. Оваа слобода ги влече своите корени од борбата за лични слободи во 18-тиот и 19-тиот век, кога беше вградена во американскиот и европските уставни. Британскиот филозоф Џон Стјуарт Мил ја нарече слободата на печатот *„една од гаранциите против корумпирањата и тиранијата“* („За слободата“. 1859 година) Таа исто така претставува и конститутивно право за еден демократски систем во којшто секој, а не само граѓаните на една држава, има човеково право да каже што мисли и да ја критикува владата. Во јануари 1941 година, претседателот Рузвелт ја најави слободата на говорот и изразувањето како една од четирите слободи, врз коишто треба да се темели идниот светски поредок по завршувањето на Втората светска војна. Пристапот до и слободниот проток на информации преку границите е важен елемент на едно отворено и плуралистичко општество.

Човекова безбедност, слобода на изразување и слобода на медиумите

„Ослободувањето од страв“ исто така ја вклучува слободата на изразување на мислењата и слободата на медиумите. Бидејќи концептот на човекова безбедност исто така се заснова врз правото на поединецот да бара и добива информации и идеи од кој било вид, вклучувајќи ги и оние коишто се критички за владејачките сили, заплашувањето на новинари и контролата врз медиумите претставуваат големи закани за човековата безбедност. Нови закани за човековата безбедност, но исто така и нови можности се појавуваат со „новите технологии“. Новата „конективност“ може да се употребува за едукативни цели, но и за организиран криминал. Меѓународните кампањи против нагазните мини и за Меѓународниот кривичен суд се олеснети, но се појавуваат нови ризици во облик на „сајбер криминал“. Колку повеќе стопанствата и услугите стануваат зависни од новите технологии, толку повеќе се развиваат нови форми на вклучување и исклучување. На пример, Организацијата на медиуми од југоисточна Европа со седиште во Виена (СЕЕМО) (South-East Europe Media Organisation, SEEMO) се жалеше дека Телеком Србија применува „ограничувања“ на закупените интернет линии, со цел да ги принуди медиумите и

други да ги напуштат приватните интернет провајдери и да се префрлат на интернет услуги на Телеком Србија.

„Факторот Си-ен-ен“, преку кој се пренесува секој судир директно во дневната соба на гледачите, ја измени улогата на медиумите. Со оглед на значењето на јавното мнение, медиумите станаа важен дел од војувањето, што може да се види од случајот со Ирак. „Инфо-војните“ и „инфо-забавата“ го означуваат трендот дека информацијата им е потчинета на други цели. Подобрувањето на пристапот до информации беше главна цел на Светскиот самит за информатичко општество 2003/2005 година.

Стари и нови предизвици

Слободата на информираност, изразување и слободата на медиумите се докажаа како особено значајни во текот на **Студената војна**, кога луѓето во социјалистичките земји на Источна Европа немаа пристап до странски или

„Господине, не ги делам Вашиите мислења, но би го ризикувал животот за Вашето право да ги изразите.“

Волтер (1694-1778).

независни весници или списанија. Подоцна, владата на Кина се обиде да ја ограничи употребата на сателитски приемници, со цел да ги спречи своите луѓе да ги следат западните телевизиски канали и денес, одредени земји го ограничуваат пристапот до интернет за да ги спречат нивните граѓани да добијат пристап до одредени интернет страници за коишто сметаат дека се непожелни од политички или верски аспект.

Медиумите можат да имаат **двојна улога**: како корисници и како прекршители на слободата на изразување. Нивната улога може да се состои од информирање во врска со глобалните проблеми, јакнење на глобалната солидарност, но исто така можат да бидат и инструмент на пропаганда на државата или на определени економски и други интереси. Според Комисијата на УНЕСКО за култура и развој, современите комуникациски технологии ја направија потешка контролата врз протокот на информации, при тоа создавајќи **нови можности** но исто така и **нови закани**, особено ако медиумите станат цел на напад или на политичка контрола. Разновидноста и квалитетот на програмите може да се намали како резултат на комерцијализацијата, којашто секогаш е желна да придобие сè поширока публика или да се натпреварува за поголем број читатели и гледачи, концентрирајќи се на секс и криминални приказни.

Голема закана за слободата на медиумите е **концентрацијата на медиумите**, којашто постои како на локално, така и на глобално ниво. Токму затоа, во многу земји и

во Европската унија постојат закони против концентрирањето на медиумите, со цел да се зачува плурализмот на медиумите.

Натамошни и поразвиени нови предизвици на слободата на информирање и слободата на медиумите се предизвикани со **технолошките развојни трендови**, како што е ширењето на сателитските комуникации и сè поголемиот пристап до интернетот. Прилично често, државите се обидуваат да го ограничат пристапот до **новите медиуми** поради опозиционерските ставови или содржини, за коишто стравуваат дека се критички за националните политики, имено врз верски или морални основи. Бидејќи постои изобилство од интернет страници коишто нудат расистичка и ксенофобична пропаганда или детска порнографија, таквите загрижености навистина не се секогаш неоправдани. Меѓутоа, се поставува прашањето како може да се зачува кривката рамнотежа меѓу слободата на изразување и легитимната заштита на интересите на демократското општество. Заради безграничната природа на интернетот, одговорите треба да се најдат главно на меѓународно ниво. Во својата Конвенција за сајбер криминалот од 2001 година (Convention on Cybercrime), Советот на Европа веќе ја осуди детската порнографија и се обиде да ја зајакне домашната кривична одговорност, како и меѓународната соработка за кривично гонење, иако со ограничени гаранции за човековите права. Во 2003 година беше усвоен еден дополнителен протокол којшто се однесува на делата со расистичка

или ксенофобична природа извршени преку компјутерски системи. Конвенцијата стапи во сила во 2004 година.

Светскиот самит за информатичко општество (ВСИС) (World Summit on the Information Society - WSIS), одржан во Женева во 2003 година и во Тунис во 2005 година, се занимаваше со уште едно значајно прашање: вклученост и исклученост во ерата на комуникации, исто така наречено „*дигитално време*“. Слободата на изразување е суштински погодена од проблемот на пристап до информатичка структура (☺& Добро е да се знае. 7.). Главна цел беше да се изготви акционен план за тоа како да се надмине дигиталниот јаз и јазот во знаењето меѓу „имањето“ и „немањето“ пристап до информатичките и комуникациските технологии, таканаречен „*дигитален јаз*“. ВСИС покажа дека постои основен судир меѓу технолошкиот пристап и пристапот ориентиран кон вредностите и човековите права. Конечниот документ содржи само неколку референци во однос на човековите права. НВОите дадоа свој придонес со „Изјавата за човекови права, човекова безбедност и информатичкото општество“ (“Statement on Human Rights, Human Dignity and the Information Society”).

(Извор: **Светски самит за информатичко општество (World Summit on the Information Society)**: <http://www.pdhre.org/wsis/statement.doc>))

2. СОДРЖИНА И ЗАКАНИ

Слободата на изразување е рамковно право коешто содржи неколку елементи, вклучувајќи ја слободата на информирање и слободата на печатот, и општо слободата на медиумите. Таа се темели врз слободата на мислење и е неразделно поврзана со неа. Нејзините појавни облици се движат од индивидуалното изразување на мислења до институционалната слобода на медиумите. Слободата на мислење е апсолутно граѓанско право, додека слободата на изразување е политичко право коешто може да биде предмет на одредени ограничувања.

Слободата на изразување е двојно право, во смисла на слобода на пренесување, односно изразување мислења и идеи од секаков вид, и слобода на барање и примање информации, при што и двете слободи се изразуваат во каква било форма – усна, писмена или печатена форма, во уметничка форма, или преку каков било друг медиум, вклучително и новите технологии. Не смеат да се користат граници заради мешање во ова право. Следствено на тоа, слободата на изразување исто така би била и составен дел од предложеното „право на комуникација“. Меѓутоа, една нацрт верзија на декларацијата за ова право, приватно изработена, до сега не наиде на поддршка од државите.

Главни елементи на слободата на изразување:

- слобода да се застапува одредено мислење без мешање (слобода на мислење);
- слобода да се бараат, да се примаат и да се пренесуваат информации и идеи (слобода на говор, слобода на информирање);
- во усна, писмена, печатена или уметничка форма;
- преку кој било медиум (слобода на медиуми);
- без оглед на границите (слобода на меѓународна комуникација).

(Извори: член 19 од Универзалната декларација за човекови права; член 19 од Меѓународниот пакт за граѓански и политички права; член 10 од Европската конвенција за човекови права; член IV од Американската декларација за правата и должностите на човекот; член 13 од Американската конвенција за човекови права; член 9 од Африканската повелба за човекови и народни права.)

Одредени **елементи** на правото на изразување, исто така, се **поврзани со други човекови права**, како што се:

- правото на слобода на мисла, совест и религија (член 18 од МПГПП)
- *Верски слободи.*
- право на авторите да имаат корист од заштитата на моралните и материјалните интереси коишто се јавуваат како резултат на одредено научно, литературно или уметничко творештво, односно авторски права (член 15(1) (в) од МПЕСКП).

- во однос на човековото право на образование (член 13 од МПЕСКП), слободата на изразување резултира со **академските слободи** и автономноста на институциите на високо образование за да ги заштитат тие слободи.

Една голема квалификација на слободата на изразување е содржана во член 20 од МПГПП, со којшто се забранува **воена пропаганда** и какво било застапување и повик за **национална, расна или верска омраза** којшто претставува поттикнување на дискриминација, непријателство или насилство. Државата има обврска да ги спроведе тие забрани со националното законодавство.

 Недискриминација.

Прекршувања на правото, закани и ризици

Во практиката, сведоци сме на широко распространети прекршувања на основното човеково право преку ограничувања на слободата на изразување и слободата на медиумите во многу земји во светот, како што може да се види од годишните извештаи на *Амнестиј* и *Инјернешенел* или *Хјуман Рајјс Воч*. Според *Новинариите без граници* (*Reporters Without Borders*), во 2005 година беа убиени 63 новинари и медиумски работници, а забележано е дека повеќе од 1.000 медиуми беа цензурирани или забранети. Ова претставува пораст од 60% во споредба со претходната година. Токму затоа, организацијата предложи посебни правни инструменти, како што е „*Повелбата за безбедност на новинариите*“

коишто работат во воени зони или опасни области“ (“Charter for the Safety of Journalists Working in War Zones or Dangerous Areas”).

„Војната против тероризмот“ којашто уследи по терористичките напади на 11 септември 2001 година, донесе нови закани за слободата на информирање од страна на различни влади. На пример, здружението на писатели, ПЕН, во тој однос побара преглед на Американскиот патриотски закон (US PATRIOT Act). Слободата на изразување и на медиумите може исто така да се злоупотреби за поттикнување омраза и судир, како што е документирано од страна на Меѓународната хелсиншка федерација (International Helsinki Federation) во нејзината публикација во врска со „Говорот на омразата на Балканот“ (“Hate speech in the Balkans”).

Постои и закана од **цензура**, којашто може да се појави во облик на државна цензура или цензура по пат на економски или други средства. Цензурата значи дека написите можат да се објавуваат само по нивното претходно одобрување од страна на определена власт, што беше практика во повеќето социјалистички земји во Источна Европа пред крајот на студената војна во 1989 година. Ова исто така може да значи дека економските интереси го спречуваат објавувањето на одредени мислења, на пример доколку воената индустрија спречува објавување на написи со критички став кон војната. Денес постојат разновидни облици на политичка контрола врз јавните и приватните медиуми

ширум светот. Од професионалните кодекси се очекува да ја штитат независноста на новинарите, но исто така да осигурат професионализам во нивната работа.

Цензурата исто така може да настане преку **само-цензура**, кога новинарот или директорот на медиумот веќе ги зеле предвид политичките или други интереси. На крајот, одлуката во врска со тоа што е вредно како вест и „погодно за печатење“ може да ги исклучи информациите коишто не се сметаат за умесни, коишто се сметаат за малцински ставови или она што не се продава добро. Честопати се спорни одлуките во врска со тоа што ќе се објави и како. Ориентација за тоа можат да дадат **кодексите на добро однесување**. Инаку, целта на **медиумскиот плурализам** се состои во осигурување дека можат да се прочитаат, слушнат и видат различни мислења.

Легитимни ограничувања на правото

Не може да постои **слобода без одговорност**, затоа што неограничените слободи можат да доведат до прекршување на други човекови права, како што е правото на приватност. Меѓутоа, ограничувањата мора да бидат оправдани од страна на владата со легитимни причини, коишто можат да се подложат на анализа од страна на јавното мнение, и како крајна инстанца од страна на правосудните институции.

Според член 29 од Универзалната декларација за човекови права, користењето на правата и слободите на сите е предмет на ограничувања,

коишто се пропишани со закон, особено „со цел да се обезбеди должно признание и почит за правата и слободите на другите...“. Во член 19(3) од МПГПП се потсетува дека наброените права носат **посебни должности и одговорности**. Ова покажува дека слободата на изразување и на медиумите е многу чувствително право со коешто треба да се постапува со соодветно внимание. Должностите и одговорностите не се посочени во пактот, туку обично се наоѓаат во кодексите на професионална етика или во законодавство на државите, коишто, сепак, не смеат да ја нарушат содржината на човековото право. Типичните должности и одговорности се однесуваат на должноста за објективно информирање, а посебно на обврската за веродостојно известување и, во најмала рака, допуштање на различни мислења, итн. Некои одговорности коинцидираат со причините за **ограничувања** на слободата на изразувањето, но не постојат **легитимни ограничувања** за слободата на мислење.

Според член 19(3) од МПГПП, можни се три вида ограничувања, под услов истите да се наметнати со закон и да се сметаат за неопходни:

- „...заради почитување на правата и утледот на другите; или
- за заштита на националната безбедност или на јавниот ред; или
- за заштита на здравјето на луѓето или моралот.“

Според правилата на правното толкување, ограничувањата на правата треба рестриктивно да се толкуваат. Основното право не треба да биде нарушено, а ограничувањето не смее да биде поголемо отколку што е неопходно за да се заштитат правата на другите и основните јавни добра коишто беа споменати.

Во член 10 од Европската конвенција за човекови права, списокот на можни ограничувања е уште подолг, иако, попрецизен. Во него се предвидува дека остварувањето на слободата на изразување може да биде предмет на „...услови, оѓраничувања или казни *и*ројшшани со закон и неойходни во едно демократйско ойшйесйво“. Таквите ограничувања можат да се оправдаат со:

- „...инйересийте на националнйта безбедностй, йерийторијалниот инйегрйшей или јавнйта безбедностй,
- за сйречување немири или извршување кривично дело, за зашйишйта на здравјето или моралот,
- за зашйишйта на угледот или йраватйта на другйше,
- за сйречување на ойкривање доверливи информации, или
- за одржување на авйоритетот и нейристрасностйта на йравосудсйвотот.“

Ниту едно друго право нема толку долг список причини за исклучоците. Сепак, треба да се исполнат два главни предуслови за ограничувањето на правото да биде легитимно. Така, исклучокот треба да биде:

- пропишан со закон и
- неопходен во едно демократско општество.

Да биде „*и*ројшшано со закон“ значи дека ограничувањето мора да биде предвидено во акт усвоен од парламентот, а не во извршна наредба од владата. Од особено значење е квалификацијата: „...неойходен/о за едно демократйско ойшйесйво“. Ова ја поврзува слободата на изразувањето и на медиумите со концептот за отворено и плуралистичко општество коешто е управувано со демократски средства. Европскиот суд за човекови права е многу строг во поглед на овие барања, што може да се види во таканаречениот случај *Лингенс*. Во 1986 година, Европскиот суд за човекови права одлучи дека политичарот мора да прифати поголема критика од еден обичен граѓанин, и не може да го замолчи новинарот во име на потребата да го заштити сопствениот углед. Согласно на тоа, **законите за клевета**, со коишто се дозволува кривично гонење на новинарите коишто ги критикуваат лицата кои вршат јавни функции, мора да бидат избалансирани со слободата на печатот. При тоа, секогаш треба да се има предвид принципот на пропорционалност.

Според член 4 од Меѓународната конвенција за елиминација на сите форми на расна дискриминација од 1965 година, државите договорни страни треба да ги прогласат за кривични дела ширењето расистички идеи, поттикнувањето расна дискриминација или финансирањето расистички активности, а

тие исто така би требало да ги прогласат за противзаконски и да ги забранат организациите и пропагандните активности коишто промовираат и поттикнуваат расна дискриминација.

☺& Негискриминација.

3. ИМПЛЕМЕНТАЦИЈА И НАБЉУДУВАЊЕ

Постои широк спектар на инструменти и постапки за имплементирање на човековото право на слобода на изразувањето и правата коишто се негови составни делови. Прво, должност на државите е да ги инкорпорираат слободите во нивното домашно законодавство и да обезбедат правни лекови во случаите на наводни прекршувања. Согласно на тоа, ова правото може да се најде во повеќето уставни, како дел од низата фундаментални права и слободи. Минималните стандарди произлегуваат од меѓународните обврски на универзално ниво, а онаму каде што постојат, и на регионално ниво.

Исто така, многу важни се и разновидните **закони и прописи за медиумите и комуникациите**. Во нив натаму се специфицира правото и неговите ограничувања во секојдневната практика, во согласност со меѓународните обврски и националното уставно право. Со нив можат да се воспостават **национални набљудувачки органи** за регулирање или саморегулирање на печатените и електронските медиуми, како што се совети за печат или за медиумите, коишто често се соста-

вени од експерти и/или претставници на граѓанското општество. Со цел да се регулира медиумскиот сектор, да се осигурат стандарди за квалитет и да се стимулира конкуренцијата, државата може да издава **лиценци**, коишто треба да бидат достапни врз недискриминаторска основа.

Задача на неколку контролни или набљудувачки механизми се состои во следење на придржувањето на државата кон преземените обврски. На пример, според Меѓународниот пакт за граѓански и политички права на ОН (МПГПП), државите имаат обврска да поднесуваат **државни извештаи** во редовни временски периоди (на секои 5 години) во врска со имплементацијата на нивните обврски, коишто ги разгледува *Комитетот за човекови права*. Комитетот даде толкување на член 19 во својот Општ коментар бр. 10 од 1983 година. Комитетот може исто така да прима **соопштенија**, односно жалби од поединци, доколку државата го ратификувала Првиот факултативен протокол на МПГПП од 1966 година (105 од 155 држави до јануари 2006 година).

Регионалните набљудувачки механизми, како што се интер-американскиот и африканскиот систем, обезбедуваат поднесување на т.н. соопштенија од поединци до комисиите, коишто можат да издаваат заклучоци и препораки. Во случајот на европскиот и интер-американскиот систем, Судот донесува одлуки кои се обврзувачки за државите, како и да додели соодветно обештетување.

Понатаму, постои „*посланика за набљудување на Комитетот на министри*“ на Советот на Европа којашто, меѓу другото, исто така ја опфаќа и слободата на изразување и информирање во земјите членки.

Покрај конвенционалните постапки, постојат и таканаречени постапки засновани на повелби, како што е **Специјалниот известувач за унапредување и заштита на слободата на мислењето и изразувањето (Special Rapporteur on the Promotion and Protection of the Freedom of Opinion and Expression)**, којшто поднесува извештаи до Советот за човекови права на ОН во врска со состојбата со слободата на изразување низ целиот свет и овозможува набљудувања, препораки и коментари во врска со елементите на ова човеково право.

За 55-те земји членки на **Организацијата за безбедност и соработка во Европа (ОБСЕ)**, воведен е **Претставник за слободата на медиумите** во 1997 година. Неговиот мандат се состои од следење на развојните настани во медиумскиот сектор на земјите учеснички, со цел да промовира слободни, независни и плуралистички медиуми, коишто се од основно значење за едно слободно и отворено општество и за еден одговорен систем на државно управување, и коишто се засноваат врз меѓународните обврски и стандардите на ОБСЕ усвоени на низа продолжителни конференции и експертски состаноци од Хелсиншкиот финален акт во 1975 година.

Улогата на професионалните здруженија и други НВОи

Професионалните здруженија како што се Меѓународната федерација на новинари (International Federation of Journalists), Меѓународниот институт за печат (ИПИ) (International Press Institute - IPI), Меѓународниот ПЕН (International PEN), Меѓународните асоцијации на издавачи (ИПА) (International Publishers Associations - IPA) или Меѓународната размена на слободата на изразување (ИФЕКС) (International Freedom of Expression Exchange - IFEX), собираат исцрпни информации за состојбата на слободата на медиумите во различни земји или подрачја во светот и им даваат поддршка на своите членови во однос на ограничувањата. Тие го свртуваат вниманието кон ситуациите во коишто таквите слободи се нарушени, ги пријавуваат ограничувањата, промовираат кампањи, поднесуваат итни жалби и подготвуваат извештаи во врска со определени проблеми, како што се концентрацијата на медиумите, корупцијата, државните тајни и транспарентноста согласно прописите за Слободата на информирањето (Freedom of Information). На тој начин, тие добиваат поддршка од страна на НВОи коишто се специјализирани на полето на заштитата на слободата на печатот и на медиумите, какви што се организациите „Член 19“ („Article 19“) или Новинари без граници (*Дойолнителни извори*), како и НВОите за општите човекови права како Амнести Интернешенел или Меѓународниот совет за политиките на

човековите права (International Council on Human Rights Policy). Понатаму, тие соработуваат со меѓувладини организации и со нивни посебни институции, како Специјалниот известувач за слободата на изразување на ОН и Претставникот за слобода на медиумите на ОБСЕ.

На национално ниво, меѓународните набљудувачки органи, какви што се независните комисии за медиуми или професионалните здруженија и НВОи, имаат за цел да ги спречат прекршувањата на човековите прашања за коишто станува збор, законите за прекумерни клевети и практиките коишто можат да ги замолчат критичките новинари. Тие исто така го следат почитувањето на професионалните етички кодекси на ова поле.

4. МЕЃУКУЛТУРНИ ПЕРСПЕКТИВИ

Културните разлики водат кон плурализам во остварувањето на слободата на изразување. Во споредба со САД, Европа и други држави заземаат поинаков став во поглед на говорот на омраза, којшто го напаѓа достоинството на некоја група. Европа не го толерира заговарањето на национална, расна или верска омраза, особено анти-семитизам, нацистичка пропаганда или негирање на холокаустот и други облици на десничарски екстремизам, а ова е барем делумно опфатено со слободата на изразување (Прв амандман) во Уставот на Соединетите Американски Држави.

На пример, осудата на британскиот автор Дејвид Ирвинг во Австрија на тригодишна казна затвор за негирање на холокаустот во 2006 година, го критикуваа дури и еврејски автори во Соединетите Американски Држави како кршење на нивното сфаќање за слободата на говорот, којшто исто така треба да опфати „слобода на мислата којашто ја мразиме“. (Џеф Џејкоби. 3 март 2006 година. *Босџон Глоуб*. (Jeff Jacoby. 3 March 2006. *The Boston Globe*)).

Понекогаш **суптилните разлики** се претставени во случајот на ЕСЧП *Јерсилд ѝ-ро-џив Данска* (*Jersild v Denmark*), кога Судот утврди дека казната на еден новинар којшто емитувал разговор со млади расисти, коишто даваат расистички изјави, е прекршување на слободата на информирање во член 10 од ЕКЧП, додека оние коишто ги дале изјавите не биле заштитени според членот 10.

Согласно таканаречената доктрина за „маргина на оценување“ на Европскиот суд за човекови права, има простор за разлики меѓу европските држави. Ова е од особено значење за заштитата на моралните норми во поглед на говорот, литературата или радиодифузното емитување за коишто се смета дека се порнографски. Прашањето за пристojност или заштита на малолетниците, како и други штетни содржини, ѝ се препуштаат на државата, којашто обично користи независни институции за да ги упатуваат медиумите во овој поглед.

Исто така постојат различни стандарди во врска со јавното критикување на политичари или верски институции. На пример, она што

едни го сметаат за **уметничка слобода**, други може да го сметаат за богохулство. Следствено на тоа, слободата на изразување и на медиумите е многу чувствително право коешто треба да почитува одредени граници, но исто така треба и да се заштити од тенденцијата на државата и влијателните лица да ги замолчат нивните критичари.

Карикатурите на пророкот Мухамед, коишто за прв пат беа објавени од страна на еден дански весник во 2005 година, а последователно на тоа повторно отпечатени во голем број западни земји, предизвикаа жестоки реакции во неколку исламски земји, како и бојкот за данските производи. Данската влада беше приморана да се извини. Овој настан поттикна светска дебата во врска со ограничувањата на слободата на печатот и на слободата на изразувањето поради потребата од почитување на верските чувства, кои се дел од слободата на вероисповест, којашто е релевантна не само на национално ниво, туку денес се здоби и со глобална димензија. Во азиските земји, строгите ограничувања на слободата на изразување и на медиумите, долго време, се оправдуваа со причините за одржување стабилноста на земјата, на којашто и се закануваше „неодговорното известување“ на печатот коешто поттикнува политички судир. Меѓутоа, како што покажа еден **семинар на АСЕМ**, одржан во 2000 година, којшто се занимаваше со ова прашање преку евро-азиски дијалог, владите имаат тенденција да претеруваат во реакциите и да ја ограничуваат слободата на медиумите повеќе отколку што е потребно. Се оцени дека

заедничките проблеми, како концентрација на медиумите или недостаток од независност на новинарите, се застапени во многу поголем степен, отколку регионалните разлики. Во случај на спор, независното правосудство има одговорноста да ја одреди тенката граница меѓу слободата на изразување и на медиумите и легитимните ограничувања во име на стабилноста на демократската држава и заштитата на моралниот интегритет на лицето коешто станало предмет на неоправдани тврдења во медиумите.

На пример, во Бања Лука во Босна и Херцеговина, неколку години по завршувањето на војната, еден весник објави списоци на лица коишто наводно извршиле воени злосторства. Ова беше сосема легитимно забрането од страна на властите поради опасноста дека овие лица, коишто (сè уште) не се официјално обвинети, би можеле да станат предмет на лична одмазда.

Во случајот *Проект за уставни права, Организација за граѓански слободи и Агенда за медиумски права против Нигерија* (*Constitutional Rights Project, Civil Liberties Organisation and Media Rights Agenda v. Nigeria*), **Африканската**

„Да се зборува не е лесно, да се осигане тишок е опасност.“

Поговорка од Мали.

комисија за човекови и народни права мораше да се справува со забраните на весниците по пат на указ од страна на воената влада на Нигерија, којшто беше упатен против опозицијата. Комисијата утврди:

„Указиите како овој во конкретниот случај, ирејствавуваат сериозна закана за правото на јавноста да ѝ има информации, коишто не се во согласност со она што владата би сакала јавноста да знае. Правото да се ѝ имаат информации е важно: член 9 (од Африканската повелба за човекови и народни права) не дозволува дерогација на ова право, без оглед на содржината на информациите или мислењата и независно од политичката ситуација во земјата. Затоа, Комисијата смета дека со забраната на весниците е повреден член 9 (1).“

Што се однесува до мерките против новинарите по еден преврат во Гамбија, Африканската комисија утврди:

„Зайлашувањето и айсењето или иријиворањето новинари поради објавени написи и иоставени ирашања, не само што ги лишува новинарите од правото слободно да го изразат и иираат своето мислење, туку исто така ја лишува јавноста од правото на информирање. Ова дејствие е јасно кршење на одредбата од член 9 од Повелбата.“

(Извор: Тринаесеттиот извештај за активностите на Африканската комисија за човекови и народни права од 1999-2000 година. (*Thirteenth Activity Report of the African Commission on Human and People's Rights 1999-2000*: http://www.chr.up.ac.za/hr_docs/documents/13th_Annual_Activity_Report-_AHG.pdf)

Декларацијата од Маракеш усвоена на конференцијата на тема „Улогата и местото на медиумите во информатичкото општество во Африка и во арапскиот регион“ (“*The Role and Place of the Media in the Information Society in Africa and the Arab Region*”), од 24 ноември 2004 година, потврдува дека „слободата на изразување и слободата на печатот се наоѓаат во центарот на изградбата на информатичкото општество во Африка, во арапскиот регион и низ целиот свет.“

(Извор: Ритамот на душата на Африка – комуникација за промена. (Soulbeat Africa – Communication for Change): <http://www.comminit.com/africa>)

За активна одбрана на слободата на печатот и човековите права и за унапредување на демократијата е формирано НВОто Араб Прес Фридом Воч (Arab Press Freedom Watch), во тесна соработка со Арапскиот сојуз на новинари (Arab Union of Journalists).

5. ХРОНОЛОГИЈА

1948. Универзална декларација за човекови права

1966. Меѓународен пакт за граѓански и политички права на ОН

1978. Декларација на УНЕСКО за основните принципи во врска со придонесот на медиумите за зајакнување на мирот и меѓународното разбирање, за унапредување на човековите права и за спротивставување на расиз-

мот, апартхејдот и поттикнувањето на војна (UNESCO Declaration of Fundamental Principles concerning the contribution of the Media to Strengthening Peace and International Understanding, to the Promotion of Human Rights and to Countering Racism, Apartheid and Incitement to War)

- 1983. Општ коментар на Комитетот за човекови права на ОН во врска со член 19 од МПГПП
- 1993. Специјален известувач на ОН за заштита и унапредување на правото на слободата на мислење и изразување
- 1997. Претставник за слободата на медиумите на ОБСЕ
- 1999. Резолуција на Комисијата за човекови права за слободата на мислење и изразување (1999/36) (Resolution of the Commission on Human Rights on Freedom of Opinion and Expression (1999/36))
- 2001. Конвенција на Советот на Европа за сајбер криминал и Дополнителен протокол од 2003 година
- 2003. Светски информатички самит, прв дел, во Женева: Декларација за принципите и план за акција
- 2005. Светски информатички самит, втор дел, во Тунис: Туниска заложба и туниска агенда за информатичкото општество

ДОБРО Е ДА СЕ ЗНАЕ

1. УЛОГАТА НА СЛОБОДНИТЕ МЕДИУМИ ЗА ДЕМОКРАТСКОТО ОПШТЕСТВО

Медиумскиот плурализам е нужен елемент на една плуралистичка демократија. Важноста на улогата на медиумите како таканаречена „седма сила“, покрај законодавната, извршната и судската власт, исто така налага посебна грижа и одговорност од новинарите и сопствениците на медиумите да не ги нарушуваат човековите права на другите при остварувањето на своите слободи.

☺ ➡ *Право на демократија.*

Слободата на одредено општество може лесно да се определи според слободата на печатот и на медиумите. Првиот чекор којшто обично го преземаат апсолутистичките општества или диктатури е намалување или укинување на слободата на изразување и слободата на медиуми. Од огромно значење за обновата и рехабилитацијата на демократските општества по војна или судир е воспоставување

„Информацијата е кислород за демократијата.“

Член 19 – Глобална кампања за слободно изразување.

плуралистички систем на медиуми, којшто функционира врз основа на почитување и толеранција на другите мислења и се воздржува од поттикнување насилства и омраза.

„Новинариите се чувари на демократијата.“

Мод де Бер-Букико (Maud de Boer – Buquicco), заменик генерален секретар на Советот на Европа. 2002 година.

За ова е неопходна соодветна правна рамка со којашто се осигурува независноста на јавните медиуми и плурализам меѓу приватните и набљудување на активностите на медиумите во однос на стандардите за објективност, правичност и пристојност.

2. МЕДИУМИ И МАЛЦИНСТВА

Малцинствата честопати се соочуваат со проблеми во поглед на пристапот до медиумите и постоењето на медиуми на нивниот мајчин јазик. Во Европа, постојат посебни обврзувачки стандарди врз основа на член 19 од МПГПП и член 10 од ЕКЧП. Меѓу нив забележително место има и член 9 од Европската рамковна конвенција за заштита на националните малцинства на Советот на

Европа од 1995 година. Согласно овој член, и лицата коишто припаѓаат на националните малцинства имаат слобода на мислење и изразување. Нивната слобода да бараат, да примаат и да пренесуваат информации или идеи на малцинските јазици без оглед на границите мора да ја почитуваат јавните власти. Владите треба да осигурат дека лицата коишто им припаѓаат на националните малцинства не се дискриминираат во поглед на пристапот до медиумите, којшто навистина треба да им биде олеснет.

Тие не смеат да се спречуваат да основаат сопствени печатени медиуми, а, во рамки на законот, исто така и сопствени електронски медиуми. Во рамки на ОБСЕ постојат дополнителни стандарди. Меѓутоа, честопати, ситуацијата е повеќе проблематична во однос на таканаречените „нови малцинства“ коишто произлегуваат од миграцијата. За разлика од националните или „старите“ малцинства, тие обично немаат никакви законски загарантирани права со коишто се осигурува нивниот пристап до медиумите. Ова особено загрижува кога ќе се земе предвид прилично ксенофобичниот начин на којшто тие понекогаш се прикажуваат во конвенционал-

ните медиуми, додека нивните можности за изразување се ограничени.

Со член 11 од Европската повелба за регионалните и малцинските јазици на Советот на Европа (European Framework Convention for the Protection of National Minorities) од 1992 година, државите договорни страни се задолжуваат соодветно да обезбедат дека радиодифузерите нудат програми на регионалните или малцинските јазици или го осигуруваат, охрабруваат и/или олеснуваат создавањето на најмалку една радио станица и еден телевизиски канал на регионалните или малцинските јазици.

3. СЛОБОДА НА МЕДИУМИТЕ И ЕКОНОМСКИ РАЗВОЈ

Слободата на медиумите и економскиот развој се поврзани исто онолку колку и ослободувањето од страв и ослободувањето од немаштија. Меѓузависноста и неделивоста на сите човекови права коишто бараат схоластичен пристап кон човековите права општо земено, исто така се видливи од важноста на слободата на изразување и на слободата на медиумите за економскиот

развој, за ублажувањето на сиромаштијата и за исполнување на основните социјални и економски права на луѓето. Без известувањето на медиумите, недостатоците во пристапот или прераспределбата на средствата и корупцијата можат да останат незабележани.

„Никогаши немало значајна немаштинска во земја со демократски облик на управување и со релативно слободен печат.“

Амртија Сен,

Економист добитник на Нобеловата награда.

4. ВОЕНА ПРОПАГАНДА И ЗАГОВАРАЊЕ ОМРАЗА

Според член 20 (1) од МПГПП, со закон се забранува секако пропагирање на војна, додека во член 20 (2) исто така се бара забранување на поттикнување дискриминација, непријателство или насилство преку повикување на национална, расна или верска омраза. Се утврди дека медиумите сносат дел од одговорноста за војните во поранешна Југославија, преку пропагирање на војната или поттикнување омраза и етничко чистење. Преносите на *Радио Мил Колин* имаа важна улога во геноцидот во Руанда во 1994 година, за време на кој беа убиени повеќе од еден милион луѓе. „Не ги убивајте тие ‘инјенци’ (бубаиваби) со куриум – исечете ги на парчиња со ‘мачети’“ беше една од емитираните изјави, со којашто се

„Медиумите имаат централна улога во демократијата да ја информираат јавноста и да го анализираат вршењето на јавните работи без страв од кривично гонење, тужење или илустрирање.“

Кевин Бојл (Kevin Boyle). 2000 година. Ограничувања на слободата на изразување.

„Кога ќе се објави војна, вистината е првата жртва.“

Артур Понсонби (Arthur Ponsonby)
Британски политичар и писател. 1928 година.

повикуваа припадниците на Хуту да ги колат припадниците на Тутси и припадниците на Хуту коишто сочувствуваа со каузата на припадниците на Тутси. Самата радио станица беше основана во 1993 година од страна на членови на семејството на Хуту претседателот Хабјаримана, чијашто смрт беше една од главните причини за избувнување на геноцидот. Одговорноста на радиото беше утврдена од страна на Меѓународниот кривичен суд за Руанда, со седиште во Аруша.

5. ДОБРИ ПРАКТИКИ

- УНЕСКО покренa иницијатива за одржување на *Светски ден на слободата на печатот* (World Press Freedom Day) на 3 мај и за доделување *Светска награда за слобода на печатот* (World Press Freedom Prize).
- *Проектот за злосторства на војната* (Crimes of War Project) поврзува новинари, правници и професори за подигање на свеста во поглед на законите на војната кај медиумите, владата и НВОите за човекови права и хуманитарните НВОи.
- Во случајот со Косово, беа формирани Независна комисија за медиуми и Совет за

„Прво убиваат зборовите, а дури потоа куршумите.“

Адам Михник (Adam Mihnuk),
полски писател.

печат, коишто ја следат имплементацијата на стандардите коишто се содржани во прописите и Законот за медиумите. Овие органи исто така се задолжени и за издавање лиценци. Во 2001 година, Народните правобранители во Федерацијата Босна и Херцеговина известија дека од блиску го следат процесот на лиценцирање од страна на Агенцијата за регулирање на комуникациите (ЦРА) (Communication Regulation Agency - CRA) и во неколку случаи интервенирале во однос на транспарентноста и еднаквите услови за сите баратели на лиценци. ЦРА ги прифати нивните препораки.

6. СЛОБОДА НА МЕДИУМИТЕ И ЕДУКАЦИЈА ОД ОБЛАСТА НА ЧОВЕКОВИТЕ ПРАВА

„Во новинарството постои сериозен недостиг од познавања за тоа што се човековите права. Многу новинари – како многу политичари и други коишто работат во граѓанското општество – не се запознати со Универзалната декларација за човекови права и со меѓународните договори и меха-

низми за човековите права. Тие честопати не ја разбираат разликата меѓу правото за човекови права и законите на војната. Како резултат на тоа, човековите права честопати погрешно се сметаат за релевантни само кога се известува за судири.“

Меѓународен совет за човекови права. 2002 година. *Новинарството, медиумите и извештавањето за човековите права.*

Меѓународната асоцијација на издавачи (ИПА), којашто претставува 78 институции од 66 земји, во своите коментари за Декадата на ОН за едукација од областа на човековите права го истакна значењето на активностите за подигање на свеста во поглед на слободата на изразување и слободата на објавување.

(Извор: **Економски и социјален совет на Обединетите нации. 2003 година.** *Унапредување и заштитата на човековите права: информирање и едукација. Имплементација на Планот за акција на Декадата на Обединетите нации за едукација од областа на човековите права, 1995-2004 година, E/CN.4/2003/100 (United Nations Economic and Social Council. 2003. Promotion and Protection of Human Rights: Information and Education. Implementation of the Plan of Action of the United Nations Decade for Human Rights Education, 1995-2004, E/CN.4/2003/100.))*

7. ТРЕНДОВИ

Медиумите и Светската мрежа (World Wide Web)

Според Извештајот за човеков развој на ОН од 2001 година и Извештајот на УНЕСКО „Кон општествата на знаење“ (“Towards Knowledge Societies”) од 2005 година, употребата на интернетот порасна прогресивно во текот на последните години, од 16 милиони корисници во 1995 година на повеќе од 500 милиони во 2004 година. Но, сè уште, помалку од 11% од луѓето ширум светот имаат пристап до интернет и помалку од 1% во Африка, со што се покренува прашањето за „дигиталната солидарност“. Па сепак, подемот на светската мрежа изврши значајно влијание врз медиумите, нудејќи разновидни нови можности и за новинарите и за издавачите. Сега дури и помалите медиумски компании имаат можност да досегнат до јавноста во глобални

рамки. Меѓутоа, некои земји применуваат контрола и цензура на интернетот така што го блокираат пристапот до определени интернет страници. Во 2005 година, одредени алатки за пребарување, како што се Јаху! (Yahoo!) и Гугл (Google), беа нападнати од страна на НВОи заради тоа што ѝ помагале на кинеската влада да ги пронаоѓа политичките дисиденти.

Кон знаењето – Општества на југот

Трансформацијата на информатичкото општество кон општества на знаење се темели врз сè поголемата достапност на информатичката и комуникациската технологија. Во контекст на слободата на изразување, државата има позитивна обврска да обезбеди пристап до информатичката технологија којашто е неопходна за добивање пристап до знаењето. За таа цел, по повод Светскиот самит за информатичко општество во 2003 година, беше

покрената иницијатива за создавање Мултимедијални центри на заедниците (ЦМЦс) (Community Multimedia Centers - CMCs) со цел да се намали дигиталниот јаз меѓу заедниците коишто сè уште се исклучени од пристапот до информатичката технологија. Усвоениот пристап ги поврзува пристапот, изучувањето и комбинацијата на новите и старите технологии преку комбинирање на локалното радио и телецентричните инфраструктури на заедниците, како што се компјутери приклучени на интернет, услуги на електронска пошта, телефон, факс и фотокопир. Целта е да им се овозможи на припадниците на заедниците да станат редовни корисници на новите технологии и да добијат пристап до информациите коишто се достапни ширум светот.

(Извор: УНЕСКО. 2005 година. *Кон општествата на знаење*. Париз (UNESCO. 2005. *Towards Knowledge Societies*. Paris))

ИЗБРАНИ АКТИВНОСТИ

АКТИВНОСТ 1: НАСЛОВНА СТРАНИЦА

Дел I: Вовед

Ова е игра на улоги на група консултанти коишто работат на изготвување насловна страница на еден весник којшто е подготвен за печат. Учесниците ќе дискутираат за играта на улоги со испитување на прашањата во врска со цензурата, стереотипизацијата и објективноста на медиумите.

Тий на активност: игра со улоги

Дел II: Општи информации за играта со улоги

Цели:

- Да се размисли за медиумите и нивниот пристап кон прашањата поврзани со човековите права.
- Да се испита и размисли за сензационализмот, стереотипизацијата и објективноста на медиумите.
- Да се идентификуваат механизмите на цензура и проблемите на слободата на изразување и на медиумите.

Целна група: млади полнолетни лица и возрасни

Големина на групата: 8-25

Време: околу 90 минути

Подготовка: Одберете насловни страници од локални или меѓународни весници.

Потребни вештини:

Комуникативни, аналитички способности и способности на критичко размислување

Дел III: Посебни информации за играта со улоги

Изведба на играјта со улоги:

- Објаснете дека ова е симулација на работна група за слободата на печатот и нејзините граници, којашто ќе се емитува на една локална ТВ станица.

Информирајте ги учесниците дека дискусијата ќе се заснова на некои насловни страници коишто сте ги собрале за подобра илустрација на мислењата и покажете ги наоколу.

Назначете група од четворица лица за играта со улоги:

- Активист за човекови права: Тој/таа го посочува двојниот карактер на медиумите. Од една страна, медиумите известуваат за прекршувањата и повредите на човековите права, а од друга страна пак, тие самите вршат прекршувања на човековите права, на пример преку ширењето невинистички тврдења или со поттикнување омраза. Активистот ќе ја нагласи својата изјава преку стории од насловните страници земени како пример.
- Новинар: Тој/таа се залага за човековото право на слобода на изразување и слободата на медиумите. Тој/таа ќе зборува за неопходноста од слободно известување на медиумите и го поткрепува своето мислење со одредени стории од насловните страници земени како пример. Што ако луѓето никогаш не би ги прочитале овие стории? Новинарите имаат обврска да истражуваат и постојано да ги информираат своите читатели.

- Државен регулатор на медиумите: Тој/таа цврсто ќе укаже на ограничувањата на слободата на изразување и на медиумите. Тие се појавуваат кога се наоѓаат во противречност со други права, како што е правото на приватност. Тој/таа ќе потсети на одговорностите на државата како заштитничка и за специјалната улога на определени власти како што се шефот на државата, верските водачи, владејачката партија или полицијата.
- Модератор: Тој/таа ќе ја води дискусијата за слободата на печатот и ќе им поставуваат прашања на учесниците. Тој/таа се повикува на насловните страници земени како пример за добивање конкретни одговори.

Сега соберете ги заедно учесниците за играта со улоги во круг и пуштете го модераторот да ја започне дискусијата. Тој/таа треба да ја затвори дискусијата после 30 минути.

Повраќајни информации:

Соберете ги повторно сите заедно. Сега продолжете со размислување за играта со улоги, со поставување на некои прашања за дискусија:

- Кои сметате дека се главните проблеми на слободата на изразување и на слободата на медиумите?
- Кои форми може да ги има цензурата, во случајот на јавна или приватна цензура?
- Дали Вие лично сте доживеале каква било форма на цензура или на само-цензура во животот?
- Зошто е толку важна слободата на мислење, печатот и на медиумите?

- Што може да се стори за да се заштитат подобро тие слободи?
- Постојат ли лица или институции коишто не смеат да се критикуваат?
- Дали треба да се дозволат одредени форми на цензура со цел да се зачува (демократската) стабилност, верскиот мир, меѓуетничката доверба, итн.?

Методолошки предлози:

Колку повнимателно ги избирате насловните страници, толку поживи ќе бидат и играта со улоги и дискусијата. Прво одлучете дали ќе одберете локални или меѓународни весници. Обидете се да најдете некои весници со слики, по можност напишани на стил којшто го привлекува вниманието.

Совети за варијација:

Употребете написи од весници со фотографии. Издвојте ги сликите од насловите и оставете ги учесниците да погодат која слика му припаѓа на кој напис. Вклучете ги во дискусија.

Дел IV: Продолжение

Многу локални радио или ТВ станици им овозможуваат на групите на заедници да емитуваат сопствени емисии. Поработете на групен проект за истражување и продуцирање на емисија во врска со прашањата коишто ги засегаат. Употребете наслов како „Размислувај глобално, дејствувај локално“ или некој сличен.

Права поврзани со шемајта/најмамошни области за изразување:

Правото на слобода на мислата, мислење и изразување, правата на развој, живот и здравје, правото на приватност

АКТИВНОСТ 2: 2 ВЛИЈАНИЕТО НА ИНТЕРНЕТОТ

Дел I: Вовед

Оваа активност опфаќа и работа во мали групи и пленарни дискусии за анализирање на позитивните и негативните аспекти на користењето интернет, неговите импликации врз слободата на изразување и предизвиците за иднината на интернетот.

Тий на активност: дискусија

Дел II: Општи информации за дискусијата

Цели:

- Да се подигне свеста за импликациите на интернетот и пристапот до информациите ширум светот.
- Да се идентификуваат импликациите на интернетот врз човековите права.
- Да се истражат појавите коишто се поврзани со интернетот.

Целна група: млади полнолетни лица и возрасни

Големина на групата: која било

Време: околу 45 минути

Подготовка: Примероци од материјалот (види подолу)

Материјал: Примероци од материјалот, табла со листови хартија

Потребни вештини:

Аналитички способности, искажување различни гледишта во однос на прашањето, вештини на градење тимови на локално ниво. Доколку имате пристап до интернет, отпечатете веб-страници на организации

и разделете ги примероците. Прашајте ги луѓето дали ги познаваат овие организации. Споредете ги нивните активности со нивната промоција на интернет. Врз основа на овие наоди, дискутирајте за најважните предности или употреби на интернетот за промовирање на човековите права.

Дел III: Посебни информации за дискусијата

Претставување на темата: Претставете ја активната со тоа што ќе споделите малку општи сознанија, дајте ѝ на групата неколку основни факти во врска со интернетот како што е изложено во модулот; потоа кажете им на учесниците да разговараат во парови за сопствените искуства со интернетот и за предностите и недостатоците на неговото користење/некористење. За ова допуштете околу десет минути.

Процес на дискусија:

Разделете примероци од материјалот. Врз основа на примероците, дискутирајте за влијанието на интернетот, неговите недостатоци но исто така и предности, така што ќе ги искористите следниве прашања:

- Дали учесниците знаат за прекршувања на човековите права преку интернет (како што се детската порнографија, сајбер криминалот)?
- Зошто тие прекршувања имаат сè поголемо влијание врз општеството?
- Што може да направи интернетот за да се спречат таквите работи?
- Запрашајте еден или двајца од учесниците да ги запишат клучните точки на таблата со листови хартија.

Повраќајни информации:

Започнете со тоа што научиле учесниците за интернетот.

- Колку луѓето веќе знаат за интернетот? Колку го користат? За што го користат? Сега фрлете поглед на предностите коишто сте ги запишале на таблата со листови хартија.
- Дали предностите на користењето интернет ги надминуваат недостатоците?
- Што треба да се стори за да им се посвети внимание на недостатоците?

Методолошки предлози:

Проценете колку се запознати учесниците со интернетот пред активната, така што ќе можете да го одредат нивото и севкупниот пристап. Во делот за повратните информации, добра идеја е да се фокусирате врз глобалните, како и врз локалните прашања на пристап кон новата информатичка технологија, осигурувајќи дека оние коишто немаат никаков пристап или имаат тешкотии во пристапот до интернет ќе можат да бидат слушнати.

Совети за варијација:

„Интернет за човекови права“ може да се спроведе како варијација или по завршување на активната. Соберете информации за различни организации за човекови права на меѓународно и/или на локално ниво. Доколку имате пристап до интернет, отпечатете ги нивните веб-страници и разделете примероци. Прашајте ги луѓето дали ги познаваат овие организации. Споредете ги нивните активности со нивната промоција на интернет. Врз основа на овие наоди, дискутирајте

за најважните предности или употреби на интернетот за промовирање на човековите права.

Дел IV: Продолжение

Поттикнете ги учесниците да посетат некоја веб-страница на организациите за човекови права. Потоа тие би можеле да размислат за проект преку кој ќе:

- Употребат расположливи извори на интернет за подигање на свеста за прашањата во врска со човековите права во нивните средини.
- Да создадат сопствена веб-страница и да се поврзат со други младински организации за борба за одредено човеково право, коешто особено е изложено на опасност во нивната заедница.

Права поврзани со шемајна/најнамошни области за изразување:

Кои било човекови права

(Извор: Адаптирано од: Совет на Европа. 2002 година. *Компас: Прирачник за едукација од областта на човековите права со млади луѓе*. Стразбур: Совет на Европа. (Council of Europe. 2002. *Compass: A Manual on Human Rights Education with Young People*. Strasbourg: Council of Europe.))

ПРИМЕРОК ОД МАТЕРИЈАЛОТ:

Труење на мрежата: 'онлајн' омраза

Интернетот, и особено Светската мрежа, драматично порасна од создавањето на *Стормфронт* (Stormfront), првата екстремистичка веб-страница на омраза во 1995 година, и неговиот пораст не покажува знаци на стивнување. Сè поголем број луѓе се конектираат и користат интернет, повеќе луѓе се потенцијално изложени на сè поголем масовен фанатизам којшто е лесно достапен, а нивните ставови и однесување се под влијание на неговото злобно присуство и подмолни апели. Појавата на цела низа веб-страници на омраза, со содржини коишто се посебно создадени од и за екстремистички жени, како што се *Нејзината раса* (Her Race), *Жени за ариевско обединување* (Women for Aryan Unity), и *Светска црква* (World Church) од креаторот на *Женска граница* (Women's Frontier), навестува нов развоен тек во 'онлајн' омразата. Со гласно зборување и работа на дефинирање на сопствените улоги во движењето за *супремација на белата раса*, овие женски екстремисти ја присвоија феминистичката битка на жените за да бидат слушнати, за подлата цел на ширење нетолеранција. Некои жени полни со омраза во мрежата ги повторуваат позициите промовирани од страна на нивните машки коле-

ги: спротивставување на не-белците, омраза спрема мешање на расите во брак и бес кон „анти-белчката“ контрола врз медиумите.

Од веб-страницата *Нејзина раса*, којшто е сместен на Стормфронт, доаѓа: „Гаја: Сечија мајка“. Таму се вели „*На белциите им се заканува истребување бидејќи сè повеќе не-белци се размножуваат и ги зайоседнуваат нашите земји*.“ Понатаму, се тврди дека „*Белциите имаат право да имаат повеќе деца од не-белциите*.“

Антисемитистите и расистите не се единствените коишто шират омраза на интернет. Антихомосексуалните и анти-абортус веб-страници и анти-владиното присуство на милицијата и движењето на судовите им се придружија 'онлајн', како и страниците за правење бомби, коишто промовираат насилан екстремизам од сите видови.

Борбата против екстремизмот на интернет се соочува со огромни технолошки и правни проблеми. Дури и кога би било електронски изводливо, веб-страниците да се држат надвор од интернетот, меѓународната природа на овој медиум буквално го оневозможува правното регулирање.

(Извор: **Труење на мрежата: 'онлајн' омраза. (Poisoning the Web: Hatred Online):** http://www.adl.org/poisoning_web/poisoning_toc.asp)

ЛИТЕРАТУРА

African Commission on Human and Peoples' Rights. 2000. *Thirteenth Activity Report of the African Commission on Human and Peoples' Rights 1999-2000.* Available online at: http://www.chr.up.ac.za/hr_docs/documents/13th_Annual_Activity_Report_AHG.pdf

Asia Media Information and Communication Centre. 2000. *Media and Human Rights in Asia.* Singapore: AMIC.

Barendt, Eric. 2005. *Freedom of Speech.* 2nd edition. Oxford: Oxford University Press.

Boyle, Kevin. 2000. *Restrictions on the Freedom of Expression.* In: Asia-Europe Foundation (ASEF). *The Third Informal ASEM Seminar on Human Rights.* Singapore. pp. 27-37.

Burnheim, Sally. 1999. *The Right to Communicate – The Internet in Africa.* London. Article 19.

Byerly, Carolyn M. and Karen Ross. 2006. *Women and Media: A Critical Introduction.* Oxford: Blackwell.

Carver, Richard. 1995. *Who Rules the Airwaves – Broadcasting in Africa.* London: Index of Censorship.

Chrétien, Jean-Pierre; et al. 1995. *Rwanda – Les Médias du Génocide.* Paris: Karthala.

Cohen, Stanley. 1995. *Denial and Acknowledgement: The Impact of Information about Human Rights Violations.* Jerusalem: Centre for Human Rights. The Hebrew University of Jerusalem.

Council of Europe. 2005. *Safeguarding free speech and the right to information: media in times of crisis.* Conference. Strasbourg. 13 – 14 October 2005.

Council of Europe. 2004. *A guide to the implementation of Article 10 of the European Convention on Human Rights.* 2nd edition. Strasbourg.

Council of Europe. 2002. *The media in a democratic society: reconciling freedom of expression with the protection of human rights.* Available online at: <http://www.coe.int/MediaLuxembourgE>

Crimes of War Project:
www.crimesofwar.org

Emirates Centre for Strategic Studies and Research. 1998. *The Information Revolution and the Arab World – Its Impact on State and Society.* London: I. B. Tauris.

Fallows, James. 1997. *Breaking the News – How the Media Undermined American Democracy.* New York: Vintage.

Freedom House. 2005. *Freedom of the Press 2005: A Global Survey of Media Independence.* Lanham: Rowman & Littlefield.

Freire, Antonio. 1999. *El Kike, La Checchi, La Elvira, El Gonzato y El Malo: La Tevedécada de los Noventa.* Santiago de Chile: Ediciones Eace.

Goff, Peter (ed.). 1999. *The Kosovo News and Propaganda War.* Vienna: International Press Institute.

Gutman, Roy and David Rieff (eds.). 1999. *Crimes of War – What the Public Should Know.* New York: W. W. Norton.

Hammond, Philip and Edward Herman (ed.). 2000. *Degraded Capability – The Media and the Kosovo Crisis.* London: Pluto Press.

Heyns, Christof. 2002. *Civil and political rights in the African Charter.* In: Evans, Malcolm D.; Murray, Rachel. *The African Charter on Human and People's Rights. The System in Practice. 1986-2000.* Cambridge: Cambridge University Press. pp. 137-177; pp. 164ff.

Hill, Michael W. 2005. *The Impact of Information on Society.* 2nd Edition. London: Bowker Saur.

Human Rights Watch. 1998. *Los Limites de la Tolerancia: Libertad de Expresión y Debate Publico en Chile.* LOM.

IFEX. 2005. *Campaigning for Freedom of Expression. A Handbook for Advocates.* Toronto.

International Council on Human Rights Policy. 2002. *Journalism, Media and the challenge of human rights reporting.* Available online at: http://www.protectionline.org/IMG/pdf/journalism_media.pdf

Keane, John. 1991. *The Media and Democracy.* Cambridge: Polity Press.

Lenkova, Mariana (ed.). 1998. *Hate Speech in the Balkans.* Athens: International Helsinki Federation.

Mansell, Robin. 2005. *The fragility of knowledge societies: ambiguity, cost reduction and access in developing countries.* In: Milward-Oliver, G. (ed.). *Maitland+20 – Fixing the Missing Link.* Bradford: The Anima Centre. pp. 83-97.

McRae, Rob. 2001. *Human Security, Connectivity, and the New Global Civil Society.* In: McRae, Rob and Don Hubert (eds.). *Human Security and the New Diplomacy.* Montreal: McGill-Queens University Press. p. 236-249.

Mill, John Stuart. 1859. *On Liberty.*

Moeller, Susan D. 1999. *Compassion Fatigue – How the Media Sell Disease, Famine, War and Death.* New York: Routledge.

Nowak, Manfred. 2005. *Commentary on the U.N. Covenant on Civil and Political Rights.* 2nd edition. Kehl am Rhein: N. P. Engel.

Pritchard, David (ed.). 2000. *Holding the Media Accountable – Citizens, Ethics and the Law.* Bloomington: Indiana University Press.

Rantanen, Terhi. 2005. *The Media and Globalization*. London: Sage.

Reporters without Borders. 2004. *Internet under Surveillance. Obstacles to the Free Flow of Information*. Available online at: http://www.rsf.org/rubrique.php?id_rubrique=433

Rothberg, Robert I. and Thomas G. Weiss. 1996. *From Massacres to Genocide – The Media, Public Policy, and Humanitarian Crises*. Washington, D.C.: The Brookings Institution Press.

Said, Edward. 1997. *Covering Islam: How the Media and the Experts Determine How We See the Rest of the World*. London: Vintage.

Spencer, Graham. 2005. *The Media and Peace. From Vietnam to the 'War on Terror'*. Basingstoke: Palgrave-Macmillan.

Soulbeat Africa – Communication for Change:
<http://www.comminit.com/africa>

South African Human Rights Commission. 2000. *Faultlines – Inquiry into Racism in the Media*. Johannesburg.

Todorovic, Mirjana. 2003. *Freedom of Expression and the Right to Dignity and Reputation*. In: Todorovic, M. (ed.). *Culture of Human Rights*. Belgrade Human Rights Centre, p. 161-175.

UNESCO. 2005. *UNESCO World Report. Towards Knowledge Societies*. Available online at: <http://unesdoc.unesco.org/images/0014/001418/141843e.pdf>

United Nations Children Fund. 1999. *The Media and Children's Rights – A Practical Introduction for Media Professionals*. London: PressWise.

United Nations Economic and Social Council. 2003. *Promotion and Protection of Human Rights: Information and Education. Implementation of the Plan of Action of the United Nations Decade for Human Rights Education, 1995-2004*. Available online at: <http://www.unhchr.ch/>

[Huridocda/Huridoca.nsf/0/4a13d09cd91c4ebbc1256cd200509750/\\$FILE/G0310042.pdf](http://Huridocda/Huridoca.nsf/0/4a13d09cd91c4ebbc1256cd200509750/$FILE/G0310042.pdf)

Uribe, Hernán. 1999. *La Invisible Mordaza: El Mercado Contra la Prensa*. Santiago: Cuarto Propio.

Voltaire (François Marie Arouet). 1764. *Liberty of the Press*. In: *Philosophical Dictionary*. Reprint edition 1984. London: Penguin Classics.

Von Dohnanyi, Johannes and Christian Möller. 2003. *The Impact of Media Concentration on Professional Journalism*. Vienna: OSCE.

Welch, Claude E. 1998. *The African Charter and Freedom of Expression in Africa*. Buffalo Human Rights Law Review 4.

White, Aidan. 2002. *Journalism, Civil Liberties and the War on Terrorism, Final Report on The Aftermath of September 11 and the Implications for Journalism and Civil Liberties*. Brussels: International Federation of Journalists.

ДОПОЛНИТЕЛНИ ИНФОРМАЦИИ

African Women's Media Centre:
<http://www.awmc.com>

Asia Media Information and Communication Centre:
<http://www.amic.org.sg>

Crimes of War Project:
<http://www.crimesofwar.org>

Communication Regulation Agency (CRA) of Bosnia-Herzegovina: <http://www.cra.ba>

Council of Europe – Media Division:
http://www.coe.int/t/e/human_rights/media

International Federation of Journalists:
www.ifj.org

International Freedom of Expression Exchange:
www.ifex.org

International PEN – A world Association of writers:
<http://www.internationalpen.org.uk>

International Publishers Association (IPA):
<http://www.ipa-uie.org>

Media Foundation for West Africa:
<http://www.mfwaonline.org>

OSCE - Representative on Freedom of the Media:
<http://www.osce.org/fom>

Reporters Without Borders:
<http://www.rsf.fr>

South East Europe Media Organisation (SEEMO):
<http://www.seemo.org>

UNESCO Advisory Group for Press Freedom:
<http://www.unesco.org/webworld/wpfd/group.html>

ПРАВО НА ДЕМОКРАТИЈА

ЗАСТАПЕНОСТ И УЧЕСТВО
ПЛУРАЛИЗАМ И ВКЛУЧЕНОСТ
ЧОВЕКОВО ДОСТОИНСТВО И СЛОБОДА

„Секој има право да учествува во управувањето со својата земја, непосредно или преку слободно избрани претставници. Секој има право на еднаков пристап до јавните служби во својата земја. Волјата на народот е основа на власта; оваа волја се изразува преку периодични и висшиински избори, коишто се одржуваат со универзално и еднакво право на глас и се спроведуваат со тајно гласање или според соодветни постапки на слободно гласање.“

Член 21, Универзална декларација за човекови права. 1948 година.

НАСТАН ЗА ИЛУСТРАЦИЈА

Создавање демократија во Источен Тимор

Во 1999 година, по 450 години странско владеење и 25 години индонезиска окупација, луѓето во Источен Тимор изгласаа независност на општонароден референдум, под надзор на ОН. Повикот за независност од Индонезија беше веднаш пречекан со брутално насилство. Со поддршка на индонезиските вооружени сили, про-индонезиските милициски групи одговорија со убивање најмалку 1.000 луѓе и со депортација на стотици илјади во индонезискиот Западен Тимор. Градови и села беа уништени од трупите.

Како одговор на кризата, ОН распореди трупи на 20 септември 1999 година и ја вовеле Преодна администрација во Источен Тимор (УНТАЕТ) (Transitional Administration in East Timor, UNTAET) на 26 октомври.

Со помош на ОН, Демократска Република Источен Тимор официјално започна да постои на 20 мај 2002 година. На 30 август 2001 година, за време на првите демократски избори во Источен Тимор, беше избрано конститутивно собрание од 88 членови. Собранието го напиша уставот на земјата, со којшто се создава демократска република со парламент, премиер и претседател, којшто има церемонијална функција.

Првите претседателски избори се одржаа на 14 април 2002 година. Победи Џанана Гусмао, поранешен герилски водач за време на борбата за независност. Гусмао важи за легенда

меѓу неговиот народ и се верува дека неговата популарност ќе помогне во стабилизацијата на земјата. УНТАЕТ беше заменет со Мисијата на ОН за поддршка на Источен Тимор (УНМИСЕТ) (UN Mission of Support in East Timor, UNMISSET), којашто остана во земјата до мај 2003 година. Со своите трупи од 5.000 припадници и 1.250 полицајци, УНМИСЕТ ѝ помогна на владата да овозможи безбедност за своите граѓани во текот на првата година од своето постоење.

На 27 септември 2002 година, Источен Тимор стана 191-та членка на Обединетите нации.

Правда и помирување

Преминот на Источен Тимор кон демократија беше замаглен поради фактот што поголемиот дел од луѓето коишто извршија злосторства во 1999 година не одговараа за своите злосторства.

Повеќето престапници живеат во Индонезија, а владата одбива да ги екстрадира осомничените на властите на Источен Тимор.

По интензивниот притисок од страна на меѓународната заедница, индонезиската влада формира трибунал за човекови права во Џакарта за кривично гонење на злосторствата против човештвото извршени во 1999 година. Трибуналот беше воспоставен за судење на владини службени лица и припадници на безбедносните сили.

Многумина набљудувачи го критикуваа неуспехот на трибуналот да покрене обвине-

ние против клучниот осомничен, генералот Виранто, предводникот на индонезиските вооружени сили за време на масакрите. До толку повеќе, овластените службени лица на коишто им се судеше, или беа ослободени од вината или им се изрекоа благи казни.

И Комисијата за човекови права при Обединетите нации и групите за човекови права како што се Амнести Интернешенел и Хјуман Рајтс Воч тврдеа дека судењата биле длабоко погрешни од самиот почеток.

Заговорниците за човекови права тврдат дека треба да се формира меѓународен кривичен трибунал за Источен Тимор под покровителство на ОН, на истиот начин како што беа создадени трибунали за злосторствата извршени во поранешна Југославија и Руанда.

Со цел да промовира дух на национално единство и помирување, претседателот Гусмао се залага тие коишто се обвинети за насилство да се амнестираат. Меѓутоа, премиерот Мари Алкатири смета дека правдата мора да биде задоволена.

Непосредни предизвици

Владата исто така мораше да се соочи и со предизвикот на репатриација на илјадниците бегалци.

Многу предизвици и претстојат на новата нација, вклучително и како да се справат со извршителите на злодела, со стотиците илјади бегалци, со сиромаштијата и се разбира, со

задачата да се унапредат новопостигнатите демократски структури.

Со помошта на Обединетите нации, нововоспоставената независна демократија на Источен Тимор (или Тимор Лесте на португалски, којшто заедно со тетун е еден од двата национални јазици) беше во состојба да ги надмине овие предизвици. Изобилството од резерви на нафта и гас во рамки на неговите територијални води ги обезбедуваа основните ресурси за младата нација, коишто ѝ се неопходни за изградба и одржување на граѓанското општество и на демократската култура втемелена врз вклученост, учество и човеково достоинство.

(Извор: Адаптирано од: **Светски сервис на Би-Би-Си (BBC World Service)**: <http://www.bbc.co.uk/worldservice/people/features/ihavearightto/index.shtml>)

Прашања за дискусија

- Дали правдата и помирувањето се меѓусебно зависни или се исклучуваат едно со друго?
- Дали знаете за некои други држави коишто се борат за демократија? Со кои проблеми тие се соочуваат?
- Кои се главните елементи коишто еден процес на демократизација треба да ги истакне и унапреди?
- Како можат активните граѓани да придонесат за процесот на демократизација во своите земји? Обидете се да дадете конкретни предлози.

ТРЕБА ДА СЕ ЗНАЕ

1. ДЕМОКРАТИЈА ВО ПОДЕМ?

Правото на учество се наоѓа во средиштето на човековите права и претставува темел за принципите, визиите и вредностите коишто ги одразува Мрежата за човекова безбедност. Според агендата за посебните политики што ги следат нејзините земјите членки, напредокот на човековата безбедност се потпира и врз учеството и врз демократијата.

Демократијата обично се преведува како **владеење на народот**. Па сепак, демократијата има многу посложена дефиниција. Таа е форма на управување, таа е исто така идеја којашто се наоѓа во основата на општествено-политичката и правната организација на државата, може да се сфати и како идеологија, таа се појавува преку многу различни модели и во реалноста и во научната теорија – сè на сè, таа опфаќа безброј различни значења.

Меѓутоа, по својата суштина, демократијата е цврсто поврзана со начелата на човековите права и не може да функционира без да се осигури потполно почитување и заштита на човековото достоинство. Покрај учеството и застапеноста, таа исто така подразбира вклученост, што претставува право на целосна вклученост на поединецот во граѓанскиот живот на неговата заедница, регион или држава. Колку еден граѓанин целосно го користи правото да биде вклучен и да учествува се остава на неговата дискреција, меѓутоа ова право не може да се ускрати. Заедно со

вклученоста, во средиштето на демократското владеење се наоѓа и поимот на **плурализам**. Плурализам значи надминување на „различност“ и потврдување дека луѓето со различни животни човекови искуства можат да живеат заедно достоинствено, според владеењето на правото, каде што различноста се смета за извор на сила и издржливост. Во суштина, на ниту едно лице, коешто има основано барање за стекнување државјанство или друг вид законско жителство, не може да му се ускрати правото на вклученост и човековото достоинство. Ова претставува лакмус тест за демократијата.

Постои очигледна **врска меѓу недемократските структури и прекршувањата на човековите права**. Но сепак, и функционалните демократии можат да бидат слаби доколку го оправдуваат ускратувањето на човековите права. Прекршувањето претставува посебна повреда, но ускратувањето на човековите права – што честопати може да значи негирање на вистинска **вклученост** и плурализам – е општествено и систематско. Дури и една напредна демократија каква што е Канада, на пример, која постојано предводи во Индексот за човеков развој на Обединетите нации, признава дека не е постигната вклученост за нејзиното староседелско население. Во многу напредни демократии, целосната вклученост на жените во круговите на моќ и во сферите на влијание и натаму останува ускратена. Во Соединетите Американски Држави, мал-

цинското население и малцинските родови, какви што се хомосексуалците и лезбејките се во постојана битка за вклученост и плурализам.

И обратно, невклучувањето и недостатоците во практикувањето на плурализмот можат да имаат сериозни последици. Сведоштво за ова беа широко распространетите и насилни граѓански немири во Франција кон крајот на 2005 година, коишто започнаа меѓу малцинското население, како и постојаните тензии во Германија со жителите, со законски регулирано жителство, од турско потекло. За здравиот развоток на демократијата, од основно значење е поголемо разбирање на обврските коишто произлегуваат од плурализмот и вклученоста. Токму затоа, до

денес, демократијата претставува неспорно најповолен систем за гарантирање на заштитата на човековите права и човековата безбедност.

Демократијата зависи од интересот и активното учество на нејзините корисници. Информираноста и пристапот до знаење претставува предуслов за значајно учество во еден демократски систем. Само оние коишто имаат основно разбирање за тоа како функционира системот и сознанија за механизмите и институциите во едно демократско општество можат да дадат придонес и да имаат корист. Пренесувањето на оваа порака е една од најважните функции на демократското образование, чијашто цел претставува формирање одговорни граѓани.

ГЛОБАЛЕН ДЕМОКРАТСКИ НАПРЕДОК	ГЛОБАЛНА ФРАГМЕНТАЦИЈА
Од 1980 година, 81 земја презедоа значајни чекори кон демократијата, со заменување на 33 воени режими со цивилни влади.	Од 81 нова демократија, само 47 се потполно демократски. Многу други се чини дека не се во транзиција кон демократија или пак се вратиле назад во апсолутизам или судир.
140 од речиси 200 земји во светот сега одржуваат повеќепартиски избори – повеќе од кога и да е во историјата.	Само 82 земји, со 57% од светското население, се целосно демократски.
125 земји, со 62% од светското население, имаат слободен или делумно слободен печат.	61 земја, со 38% од светското население, сè уште немаат слободен печат.
Бројот на земјите коишто ги ратификуваа шесте главни конвенции и договори за човековите права драматично се зголеми од 1990 година. Ратификацијата на МПЕСКП и МПГПП се зголеми од 90 до речиси 150 земји.	106 земји сè уште ги ограничуваат важните граѓански и политички слободи. 38 не го ратификувале или потпишале МПГПП, а 41 земја го немаат ратификувано или потпишано МПЕСКП.
Во 10 земји, повеќе од 30% од парламентарците се жени.	Ширум светот, само 14% од парламентарците се жени – а во 10 земји, ниту еден не е жена.
(Извор: УНДП. 2002 г. <i>Извештај за човековиот развој за 2002 година</i> . (UNDP. 2002. <i>Human Development Report 2002</i> .)	

Овој модул има за цел да даде слика на демократијата и на човековите права со што станува јасно дека демократијата не е нешто што се постигнува еднаш за секогаш, туку таа е процес којшто бара постојана работа и залажба.

Демократијата зема замав: (во проценти од сите влади)		
	1990 година	2003 година
Диктатура	39%	18%
Средно ниво	22%	27%
Демократија	39%	55%
(Извор: УНДП. 2005 година. <i>Извештај за човековиот развој за 2005 година</i> . (UNDP. 2005. <i>Human Development Report 2005</i> .)		

Демократија и човекова безбедност

Агендата за човековата безбедност се фокусира врз постигнување слобода од силните закани за човечките животи или средства за живот, без разлика дали се тие политички, социјални или економски, и започнува со поимот дека почитувањето на човековите права и демократски слободи, како и јакнењето на човековиот развој се нужни за зачувување и унапредување на човековата безбедност. Унапредувањето на човековите права, човековиот развој и човековата безбедност – три меѓусебно поврзани концепти, коишто се преклопуваат и коишто се наоѓаат во основата на визијата за еден иновативен светски поредок – навистина можат да пуштат корени

во општествата во коишто демократските вредности не само што се пропагираат туку и се практикуваат.

Само во демократија, почитувањето на човековите права подразбира ослободување од страв и од закани за елементарната егзистенција; човековиот развој го нагласува барањето на ресурси и слободи коишто се потребни за целосно развивање на сопствениот човечки потенцијал; човековата безбедност буди ослободување од глад, војна, еколошка катастрофа, корумпирана власт и други пречки за живот, којшто се живее во правда и солидарност, со еднакви можности за сите.

Како резиме, единствено правичното, слободното и демократското **учество** во политичкиот, општествениот и економскиот живот на една држава или заедница може да ја унапреди човековата безбедност. Единствено целосното гарантирање на човековите права, партиципативно владеење, владеењето на правото, одржливиот развој и еднаквиот пристап до ресурсите може да осигурат дека човековата безбедност се свртува од една нова дипломатска парадигма кон широка основа за демократско одлучување и меѓународна соработка.

2. ДЕФИНИЦИЈА И ОПИС

Што е демократија и како таа се развила?

Демократијата претставува облик на управување каде што државната власт произлегува од луѓето. Зборот „демократија“ води потекло од старогрчките зборови *demos* – што значи народ – и *kratos* – што значи власт. Начелата на *современата* демократија постапно се развива од калвинистичкото религиозно движење во текот на 17-тиот век, особено во Шкотска, Англија и Холандија, каде што заедниците започнале да се поддржуваат и да ги споделуваат не само религиозните, туку и политичките идеи. Се појави филозофијата на слобода и еднаквост за сите и тие беа натаму зајакнати во текот на периодот на просветителството, за подоцна да бидат признати како основни вредности на демократијата.

Првата модерна демократска држава беше формирана во САД, додека Франција беше првата европска држава којашто беше изградена врз демократски принципи, по завршувањето на Француската револуција. По 1945 година, дојде до ширење на либералната демократија и во Европа и во целиот свет, честопати заменувајќи ја алтернативата: апсолутистичка власт. По победата над фашистичките влади, се чинеше дека кризата на демократијата во 20-тиот век е надмината. Долгиот и проблематичниот процес на деколонизација, во којшто правото на самоопределување беше признато од страна на западните земји, конечно донесе демокра-

„Мојот љубим за демократија е дека со неа најслабиите треба да ја имаат истата можност како и најсилните.“

Махатма Ганди. 1948 година.

тија во повеќето од поранешните колонии. Диктатурите во Шпанија, Португалија, Грција, Аргентина и Уругвај, сите станаа демократии во текот на изминатите неколку децении. Со падот на Берлинскиот ѕид во 1989 година и распадот на комунизмот во Централна и Источна Европа, изгледаше дека демократијата навистина успеа. Сепак, не сите земји коишто теоретски ја поддржуваат демократијата како облик на владеење сè уште не ги почитуваат во целост демократските принципи или не ја живеат демократијата во практика. Овој прилично парадоксален развој покажува дека водењето критичка дебата во врска со демократијата и демократизацијата е сè уште неопходност.

Основни елементи на современата демократија

Тешко е да се измери колку е демократско некое општество. Меѓутоа, постојат голем број клучни елементи коишто ја сочинуваат основата на секое демократско општество.

- **Еднаквост:** Принципот на еднаквост значи дека сите човечки суштества се родени еднакви, треба да уживаат еднакви можности и да учествуваат во политичкиот живот

на заедницата, како и да имаат право на еднаков третман пред законот. Исто така, ова ја вклучува и општествената и економската еднаквост меѓу жените и мажите.

☺☞ *Човекови права на жениите.*

- **Учество:** Демократијата е бесмислена без учество. Учесството во заедничките и политичките работи е предуслов за изградба на демократски систем. Демократијата бара учество, коешто како такво сепак претставува поширок концепт и не само што има силни политички импликации, туку и општествени и економски. Меѓутоа, само учеството не може да биде гаранција за демократија.
- **Мнозинско владеење и малцински права:** И покрај тоа што демократијата е по дефиниција владеење на народот, таа е, всушност, владеење на мнозинството. Тоа исто така значи обврска на мнозинството да ги земе предвид правата и различните потреби на малцинските групи. Степенот до којшто е исполнета оваа обврска е показател за натамошното јакнење на демократските вредности во едно општество.
- ☺☞ *Недискриминација.*
- **Владеење на правото и правично судење:** Демократијата е наменета за да спречи едно лице или една мала група луѓе да владее со народот на самоволен начин. Владеењето на правото осигурува дека една држава има автономен правен поредок со којшто се осигурува еднаквост пред законот, ограничување на овластувањата на јавните власти и овозможување праведен пристап до независно и правично

судство. ☺☞ *Владеење на правото и правично судење.*

- **Заложба за човекови права:** Прифаќајќи дека „сиги човечки суштества се родени еднакви и слободни во достоинството и правата“ е основа за една функционална демократска заедница. Една демократска држава има обврска да осигури почитување, заштита и исполнување на сите човекови права, со цел да се обезбеди дека нејзините граѓани ќе можат да живеат „ослободени од страв и ослободени од немањето“. Што се однесува до демократијата, треба да се посвети посебно внимание на оние права коишто се од суштинско значење за граѓанското учество, какви што се слободата на собирање, слободата на говор, слободата на мисла, совест и вероисповест. Сепак, граѓанските и политичките права, сами по себе, не можат да гарантираат мир и човекова безбедност. Поволна средина за демократијата може да се промовира единствено доколку основните економски, општествени и културни потреби исто така се земат предвид.
- **Политички плурализам:** Традиционално, политичките партии имаат задача да ја консолидираат разновидноста на идеите и мислењата и да ги претстават во јавната дебата. Единствено политичкиот плурализам може да обезбеди доволно флексибилни структури за прилагодување на потребите коишто постојано се менуваат, но коишто сепак остануваат стабилна основа за демократско управување. Сепак, политичката слобода исто така може да се злоупотреби

за ширење идеи коишто поттикнуваат омраза, предизвикуваат насилство и на тој начин претставуваат закана за демократското општество и поредок. Предизвикот се состои во демократско справување со тие тенденции, без нарушување на слободата на изразување, но исто така и со заштита на интересите на општеството во целина. До определен степен, и демократиите исто така имаат потреба да се заштити самите. ☺☞ *Слобода на изразување.*

- **Слободни и фер избори:** Изборите претставуваат најосновна и единствена карактеристика на демократијата. Ниту еден друг режим не ја препушта одлуката за политичкото водство на оние коишто се првенствено засегнати од владејачкиот систем – народот. На секои избори, тие можат да ја искажат својата желба за промена, како и нивната согласност со актуелните политики и да учествуваат во постојаниот процес на оценување. Па сепак, историјата покажува дека не е очигледно само по себе кој има можност да учествува, а кој не. Жените, на пример, многу долго време беа исклучени од тој процес. Во Апенцел-Инероден, дел од Швајцарија, земја којашто е добро позната по своите високо развиени демократски структури, жените добија право на глас дури во почетокот на 1990-те години. Од суштинско значење е да се осигури дека правото на глас е универзално, слободно, еднакво, тајно и непосредно.
- **Поделба на власта:** Поделбата на власта, воведена како концепт од страна на Џон

Лок („Два трактата за власта“, 1690 година – “Two Treaties on Government”) и натаму усовршен од Шарл де Монтескје („Духот на законите“, 1748 година – “De l’esprit des lois”), во нивната борба против апсолутистичката држава, е основно начело на современите демократии. Според ова начело, државната власт е поделена меѓу законодавни, извршни и судски органи коишто функционираат независно, но коишто имаат одговорност едни кон други и кон народот. Овој систем на проверка и рамнотежа обезбедува соодветни контролни механизми и како таков ја спречува злоупотребата на државната власт.

Теории за демократијата

Импресивната сложеност на демократската реалност произведе широк спектар од теории и модели.

Ќе споменеме една разлика меѓу групите теории за нејзината традиционална улога и покрај тоа што таа е премногу едноставна за денешната дебата: разликата меѓу теоријата на идентитетот и теоријата на конкурентноста на демократијата. Накусо, демократијата сфатена како конкуренција дозволува различни легитимни мислења коишто се натпреваруваат (каде што конкурентноста на мислењата обично се разрешува со владеење на мнозинството). Демократијата како идентитет го согледува идентитетот на оние коишто владеат и оние со коишто се владее и го негира постоењето на легитимни разлики, но се стреми да го пронајде она што Жан-Жак Русо го нарече “*volonté générale*” (општа волја),

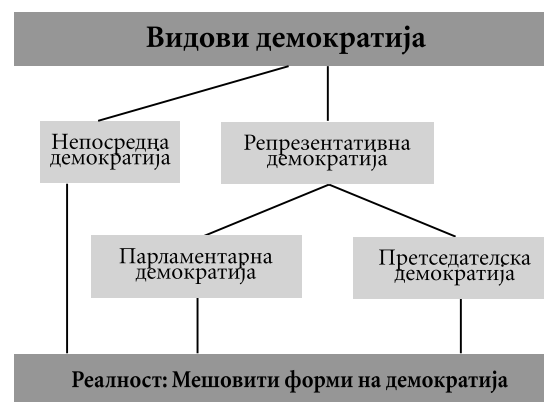
којашто последователно треба да се преточи во законодавството.

Облици на демократијата

Денес, демократиите, во голема мерка, се разликуваат според нивната градба и структура. Традиционалната разлика, којашто се прави во однос на либералните демократии, е онаа меѓу моделите на непосредна и претставничка демократија.

Непосредната демократија е облик на управување, каде што правото на донесување политички одлуки го користи директно севкупното граѓанско тело, дејствувајќи согласно постапката за владеење на мнозинството. Овој облик на демократија е изводлив само во мали ентитети. Токму затоа, ниту еден современ демократски систем не е чисто непо-

(Извор: Меѓународен сервер на УНЕСКО за едукација од областа на граѓанството, мирот и човековите права. (International UNESCO Education Server for Civic, Peace and Human Rights Education): <http://www.dadalos.org/>)

средна демократија, и покрај тоа што речиси сите од нив имаат елементи на непосредна демократија. Институциите на непосредна демократија се јавни собири, народните законодавни иницијативи, отповикувања, референдуми, итн.

Вториот основен облик е **претставничката демократија**. Ова е облик на управување во коешто граѓаните го користат истото право, но не лично туку преку претставници избрани од нив и со одговорност кон нив. Два суштински елементи на претставничката демократија претставуваат одвојувањето меѓу оние коишто владеат и оние со коишто се владее, и повремените избори како средство за контрола врз владеачите од страна на оние со коишто се владее.

Претставничката демократија е поврзана со два основни системи на управување: парламентарната и претседателската демократија.

- **Парламентарна демократија:** Во овој облик на управување, парламентот има централна улога; со извршната власт раководи премиер или водач на кабинет, којашто зависи од довербата на парламентот; шефот на државата обично има мала или воопшто нема извршна власт, туку само претставничка функција.
- **Претседателска демократија:** Со извршната власт управува шефот на државата, кого непосредно го избира народот и не зависи од довербата на парламентот.

Кога двата модела ќе се споредат, разликите коишто се јавуваат вклучуваат:

- Во претседателскиот систем, се одржуваат посебни избори за владата и за парламентарното собрание, додека во парламентарните демократии со едни избори се одлучува и за двете (и покрај тоа што шефот на државата може да се избира одвоено).
- Во парламентарните системи, владата е овластена од страна на парламентот, којшто исто така може и да ја отповика. Ваква можност немаат парламентите во претседателските системи, каде што сепак, обично се овозможува постапка за импичмент (одговорност) на претседателот.
- Од друга страна, шефот на државата во парламентарните системи обично има можност да го распушти парламентарното собрание под определени услови.
- Членството во парламентот е услов за членство во владата во многу парламентарни системи, додека ова е некомпатибилно во повеќето претседателски системи.
- Парламентот и владата се обично многу потесно меѓусебно поврзани во парламентарните демократии, додека претседателските системи имаат појасно одвојување на власта. Па сепак, во парламентарните системи, извршната власт честопати е поделена меѓу шефот на државата од една страна и премиерот од друга страна.
- Законодавната иницијатива во парламентарните демократии е во огромна мерка е надлежност на владата.
- Партиите, особено опозициските партии, играат многу посилна улога во претставничките демократии.

Облици на демократија во реалноста

Повеќето постоечки демократии се комбинации од овие идеални видови и содржат елементи од сите облици. Денес, највообичаениот облик на демократија, меѓу бројните мешани модели, е парламентарната демократија со зајакната улога на шефот на државата.

Примери: Парламентарната демократија е моделот којшто се наоѓа во основата на системите на Велика Британија и повеќето држави од Западна Европа; од друга страна, Соединетите Американски Држави се најпознатиот пример за претседателска демократија. Меѓутоа, дури и во Западна Европа, бројни се примерите за посебни модели: тие ги вклучуваат Швајцарија, Франција (полу-претседателска демократија) и Португалија. Разликата изнесена погоре исто така може да се примени на сите други демократии низ целиот свет, и покрај тоа што тие задолжително не ги користат истите традиции коишто произлегуваат од либерализмот.

3. МЕЃУКУЛТУРНИ ПЕРСПЕКТИВИ И КОНТРОВЕРЗНИ ПРАШАЊА

Демократијата добива многу форми, има разновидни појавни облици и се сфаќа на различен начин во различните култури. Додека некои демократии ставаат акцент врз **поделбата на власта и владеењето на правото**, други можат да бидат, пред сè, засновани врз

концептот на **учество**. Разликите коишто се јавуваат, главно, се засноваат врз различното взаемно дејство на основните елементи коишто ја сочинуваат демократијата.

Главната струја на критика во овој контекст, се однесува на „евроцентризмот“ којшто е вклучен во добар дел од политичката мисла, теорија и практика во поглед на демократијата. Но сепак, практиката на демократијата, сама по себе, е плуралистичка. Постојат многу форми на изводлива демократија коишто јасно не се евроцентрични. Една крајно сиромашна и пренаселена земја, каква што е Бангладеш, на пример, се придржува до демократијата и покрај тешките искушенија да избере повеќе апсолутистички облици на владеење; па сепак, нејзината демократија е повеќе органска и изворна, одошто наметната од надвор.

Не постои такво нешто што се нарекува „совршена демократија“, ниту на источната ниту на западната хемисфера. Универзално може да се согласиме во поглед на неколку конститутивни елементи на демократијата, но важноста којашто им се придава на овие елементи и нивното остварување честопати се разликуваат кај различните култури. Западното сфаќање на демократијата, општо земено, се заснова врз поимот за поединците коишто се здобиваат со максимална слобода и глас во едно демократско општество. Преголемата нагласеност на граѓанските и политичките права, којашто се наоѓа во основата на овој модел, претставува проблем за некои други земји.

Дебатата околу „азискиѝ вредносѝи“

Кина е водечки поборник на еден прастар и патријархален општествен модел, којшто се темели врз концептите за колективни права и општествена благосостојба, којшто во значителна мерка се разликува од западниот демократски поим за индивидуалните права. Тие права повеќе се засновани врз чувството ориентирано кон заедницата и традиционалните концепти на патријархалното водство, отколку врз идејата за максимална слобода за поединецот. Навистина, повеќето демократии се наоѓаат некаде меѓу овие два екстреми на неограничена индивидуална слобода и добро уредено општество. Канада, на пример, како уставна основа ги има *„мироѝ, редоѝ и доброѝо владеење“*, додека Соединетите Американски Држави се втемелени врз *„живоѝ, слобода и следење на среќаѝи“*. Азиските модели не се нужно недоследни во поглед на учеството и демократијата. Источно-азиските модели, како што се оние коишто се практикуваат во Сингапур, Малезија и до за нијанса помал степен во Јужна Кореја и Јапонија, произлегуваат од основното конфучијското учење и бараат активно учество од страна на моралната и рационална владејачка елита, којашто дејствува за општото добро. „Големото учење“ на Конфуције постулира дека хармоничниот поединец создава хармонично семејство, коешто создава хармонична заедница, којашто создава добро уредена држава, којашто создава хармонична нација. Таканаречениот судир меѓу „азискиѝ“ и „западниѝ“ вредности и поими за демократијата произлегува од недоразбирањето

на демократијата и учеството. Наместо да биде критика на самата демократија, критиката на сингапурскиот лидер и филозоф Ли Куан Ју (Lee Kuan Yew) и други е упатена кон општествениот и културен поредок на САД и некои други западни земји.

Предизвикот на демократијата во муслиманскиот свет

Дефинирањето на односот меѓу исламот и демократијата е проблематичен и за муслиманите и за не-муслиманите. Западните набљудувачи, коишто тврдат дека исламот и демократијата се некомпатибилни, ги темелат своите аргументи врз исламското сфаќање за сувереноста на Бога, којшто е единствениот извор на политичка власт и од чијшто божествен закон произлегуваат сите прописи со коишто се управува заедницата на верници. Ова претставува премногу површно согледување, затоа што поделбата на власта не е некомпатибилна со исламот. Се докажа дека исламот и демократијата се целосно компатибилни, и дека навистина, некои западни нации исто така оддаваат теократска почит. И покрај официјалното одвојување на црквата од државата, Соединетите Американски Држави се прогласуваат за *„една нација под Госѝод“*, како дел од нивниот основен етос. На сличен начин, преамбулата на канадската Повелба за права и слободи, гарантот на човековите права во канадскиот Устав, почнува со: *„Со оѝлед на факѝиоѝи шѝио Канада се заснова врз начелаѝи со коишѝи се ѝризнава надмоќносѝи на Боѝа и владеењето на ѝравоѝи...“*.

Муслиманските нации се остро поделени во однос на сфаќањето и пристапите кон демократијата, при што негирањето на демократијата е најраспространето на Средниот Исток. Додека лидерите на водечките исламски движења и многу стручњаци сметаат дека исламот и демократијата се компатибилни, оние коишто ги поддржуваат тие божествено наложени конструкции, коишто на секој начин се супериорни во однос на човековите општествени конструкции, го пропагираат спротивното. Овие вториве ја отфрлаат демократијата велејќи дека концептот на народна сувереност го негира фундаменталното кредо на исламот, а тоа е сувереноста на Бога. Тие веруваат дека основната законодавна рамка е дадена од Алах и таа не смее да се менува. Само неговите претставници можат да ги спроведуваат неговите закони. Овој традиционален и конзервативен пристап е противречен на основните демократски вредности, како што се отвореноста, плурализмот и одвојувањето на власта. Па сепак, и покрај оваа очигледна поделба, постојат добри примери за демократски држави во исламскиот свет. Најнаселената муслиманска земја во светот, Индонезија, е млада и жива демократија заснована врз заложбата за вклученост и плурализам. Второто по големина муслиманско население во светот, во Индија, живее во демократија од 1947 година. Четвртата по големина муслиманска нација, Бангладеш, е демократска земја. Навистина, три од четирите најнаселени муслимански нации се демократии, а третата по големина муслиманска земја, Пакистан, одреди временска динамика за враќање кон демократско

владеење. Во втората половина од 2005 година, беше воспоставен демократски парламент по завршување на изборите во Авганистан, којшто претходно беше под традиционалната и конзервативна талибанска управа и којшто го следеше строгиот став за „сувереността на Боџа“ на исламот. Мали, муслиманска земја во Западна Африка, е натамошен пример за многу држави со мнозинско муслиманско население коишто прифаќаат разновидни форми на демократско управување.

Навистина, во времето кога е пишуван овој прирачник, кон крајот на 2005 година, повеќето муслимани во светот живеат во демократи или во општества во транзиција кон демократија. Само во јужна и југоисточна Азија, повеќе од 500 милиони муслимани живеат во демократија, во Индија, Бангладеш, Авганистан, Индонезија, Малезија и на Малдивите. Отсуството на демократија е најјасно забележливо особено на Средниот Исток, каде што има многу помалку муслиманско население отколку во останатиот дел на Азија.

Една исламска визија за демократското вклучување е изразена во таканаречената *Шура*, исламски концепт за консултирање при извршувањето општи работи. Консултирањето е неопходно во заедничките работи коишто имаат влијание врз заедничкиот живот, при што луѓето треба да имаат целосна слобода на изразување. Меѓутоа, *Шура* е ограничена со законите на Алах, со што исламското учество е различно од демократијата според западното сфаќање.

☺☞ Верски слободи.

Прашања за дискусија

- Зошто некои елементи на демократијата се поважни од други кај различните култури?
- Дали е прифатливо да постојат различни поими за демократијата во различни култури?
- Ако различните толкувања за демократијата се неизбежни и прифатливи, каде се границите, односно кои основни елементи мора да се задржат во сите околности со цел една дадена држава да се смета за „демократска“?
- Која е улогата на медиумите во оформувањето на поимот за демократија во различни култури?

Неколку натамошни прашања за размислување

- **Односот меѓу мнозинството и малцинството** и, особено, заштитата на политичките малцинства, е многу значајно прашање. Одржувањето слободни и фер избори врз основа на гласот на мнозинството, значи дека се создава малцинството кое честопати е исклучено од политичкото одлучување. Општо гледано, малцинството мора да се придржува кон одлуките на мнозинството. Затоа е потребна посебна заштита на малцинствата, со цел да се гарантира почитување на нивните права и правичен степен на земање во предвид на нивната политичка волја.
- **Граѓанското општество** стана една од клучните теми во дебатата за демократијата

и практикувањето на демократијата. На демократијата и се неопходни слободни и активни човечки битија, како и одговорни луѓе. Бертолт Брехт (Bertolt Brecht) еднаш иронично предложи дека доколку владата е толку незадоволна од народот, треба да го распусти и да избере нов. Единствено слободните и активни граѓани можат да ја предизвикаат владата и да ја повикаат на одговорност за нејзините предизборни заложби.

- **Слободните и независни медиуми** се важен столб на секоја демократија. Контролата над средствата за информирање, денес, речиси е синоним на контролата на процесот на одлучување во демократијата. Медиумите играат значајна улога во секојдневниот живот на демократиите, без разлика дали станува збор за весници, телевизија, радио, забавна индустрија или, се разбира, интернет. Поединците, општествата и државите мора да бидат во состојба да комуницираат едни со други. Со цел да се олесни одлучувањето на електоратот, тие треба да бидат информирани за програмските цели на оние коишто сакаат да бидат избрани. Затоа, слободата на изразувањето претставува друго многу основно и деликатно човеково право неопходно за остварување на една функционална демократија.

☺☞ Слобода на изразување и слобода на медиумите.

- **Демократијата и човековите права** се неделиви – односот варира меѓу заемно дејство и однос на идентитет. Во таа смисла, сите човекови права се од пресудно значење за и во една демократија. Правните системи на некои земји прават разлика меѓу граѓански права и човекови права, што значи дека некои права, особено одредени политички права, им се гарантираат само на граѓаните, а другите на сите луѓе. Човековите права можат да се гарантираат единствено во и низ една функционална демократија, додека формалната демократија не гарантира човекови права и човекова безбедност. Токму поради тоа, остварувањето на човековите права претставува показател на виталноста на една демократија.

4. ИМПЛЕМЕНТАЦИЈА И НАБЉУДУВАЊЕ

Совршени демократии ниту некогаш постоеа, ниту пак постојат денес. Современите демократии, до одреден степен, ги обединуваат сите основни елементи на демократијата во нивниот јавен живот како мерка на еднаквост, недискриминација и социјална правда. Демократијата е процес на постојана интеракција, усовршување и прилагодување кон основните потреби на општеството и општествениите структури, коишто се на располагање за задоволување на тие потреби.

На регионално ниво, постојат различни механизми за зачувување на принципот на демократија. Добар пример за ова е Европската

конвенција за човекови права, со којашто се воспостави постојан Европски суд за човекови права и којашто дава можност за поднесување жалби против земјите членки заради повреда на Конвенцијата. Бидејќи демократијата е единствена форма на управување којашто се разгледува во Конвенцијата, таа е исто така и единствената форма којашто е компатибилна со неа. Во 1967 година, Данска, Норвешка и Шведска одлучија да поднесат жалба против Грција, откако власта таму ја презеде суров воен режим. Грчката влада потоа се откажа од Конвенцијата, но и покрај тоа, судењето продолжи и заврши на тој начин што Грција го напушти Советот на Европа за да избегне суспензија. Со повторното воспоставување на демократската влада во 1974 година, Грција повторно се придружи кон Конвенцијата, а на жртвите на воениот режим требаше да им се исплати обештетување.

Очигледно, сите механизми не се толку ефективни колку оние воспоставени од Советот на Европа, но постојат разни други организации коишто исто така се борат за заштита на демократијата. Во 1990 година, ОБСЕ ја воспостави **Канцеларијата за демократски институции и човекови права (ОДИХР)** во Варшава, којашто има за задача, меѓу другото, да им помогне на земјите учеснички во ОБСЕ да ги изградат, зајакнат и заштитат демократските институции. Таа е задолжена за набљудување на националните избори, на тој начин осигурувајќи почитување на демократските принципи од страна на земјите учеснички во ОБСЕ.

На меѓународно ниво, важна улога игра **Меѓупарламентарната унија - ИПУ (Inter-Parliamentary Union, IPU)**. ИПУ се состои од парламентите на суверените национални држави и се труди да го унапреди дијалогот и соработката меѓу народите за зајакнување на демократијата во целиот свет. Таа беше воспоставена уште во 1889 година и сè до денес е организација за олеснување на мрежата на национални парламенти и за унапредување на демократијата.

Програмата за развој на Обединетите нации (United Nations Development Programme) претстави голем број на објективни показатели за мерење на напредокот на демократијата во својот Извештај за човекови права за 2002 година. Тие ги опфаќаат:

- Датум на одржување на најнеодамнешните избори;
- Одсив на гласачите;
- Година кога жените се здобиле со право на глас;
- Места во парламентот коишто ги имаат жените;
- Членство во синдикати;
- Невладини организации;
- Ратификација на Меѓународниот пакт за граѓански и политички права;
- Ратификација на Слободата на здружување и Конвенцијата за колективно договарање на МОТ.

Понатаму, голем број субјективни показатели, вклучително и граѓанските слободи и политичките права, слободата и одговорноста на печатот, политичката стабилност и отсуство

на насилство, владеењето на правото и индексот за согледување на корупцијата, претставуваат полезно средство за проценување на демократското владеење. Сите овие показатели го одразуваат степенот до којшто меѓусебно дејствуваат и се развиваат, со тек на време, основните елементи, коишто ја формираат демократијата. Тие овозможуваат основа за споредување на демократиите и другите режими и за оценување на напредокот кон демократијата, како и квалитативна и квантитативна мерка за нивото на постигнатите подобрувања или заканите со коишто се соочува една земја.

Во сите вистински демократии, гласот на народот на национално или локално ниво, е најсилниот механизам за набљудување, придружен од слободни и независни медиуми

и будно граѓанско општество. Промената на владините агенди и структурите коишто ја држат власта можат да бидат резултат на гласот на народот, којшто независно го контролира нивото на спроведувањето на преземените обврски од страна на демократски избраните претставници.

Не сите демократски стандарди изнесени погоре се универзално прифатени. Сепак, стандардите за коишто може да се постигне широк консензус се оние за човековите права. Така, осигурувањето човекови права претставува клучен дел од осигурувањето демократија. Затоа, институционалните гаранции на човековите права се навистина и гаранции на демократијата.

Светската имплементација на демократијата зависи од секој поединец и од државните и

меѓународните институции, од коишто се бара да ѝ вдахнат живот и да ѝ помогнат да им одолее на апсолутистичките развојни текови. Од пресудно значење е остварувањето на правото на глас, изразувањето мислења и на тој начин да се учествува во политичкиот живот и во одлучувањето. Учествувањето во едно активно граѓанско општество е поволно за демократијата во целина. Образованието има клучна улога во овој процес, затоа што создава и води кон знаење коешто ефективно го овозможува учеството во прв ред. Посебно се посветува внимание на овие базични елементи на градењето демократија и тоа натаму ќе се развива со цел да се овозможи демократијата да напредува и да донесе резултати за сите, еднакво и правично.

ДОБРО Е ДА СЕ ЗНАЕ

1. ДОБРИ ПРАКТИКИ

На пат кон демократијата

Во февруари 1990 година, во еден историски говор, Фредрик Вилем де Клерк (Fredrik Willem de Klerk) зборуваше во прилог на крајот на режимот на апартејдот и за демократска **Јужна Африка**. Неговата политика беше потврдена на референдум, каде што 70% од белата популација ги поддржуваше неговите реформи. Првите

демократски избори во Јужна Африка се одржаа во април 1994 година, а во мај 1994 година, Нелсон Мандела стана првиот црн претседател на Јужна Африка. Се отвори ново поглавје во развојот на земјата.

Централна и Источна Европа: Во годините по 1989 година, земјите од поранешниот комунистички блок доживеаја бран на демократизација. Нови слободни и демократски партии беа формирани во Полска, Бугарија, Чешката Република, Источна Германија, Унгарија, Романија, Словачка и

голем број поранешни Советски Републики, а една мирна, демократска транзиција почна да ги менува нивните национални политички пејзажи. Потоа, се одржуваа демократски парламентарни и претседателски избори во редовни временски интервали врз основа на повеќепартискиот систем. Успехот на новите демократии исто така зависи од постоењето на едно динамично граѓанско општество со активни граѓани. Затоа, Советот на Европа ја прогласи 2005 година за Европска година на едукацијата

за демократско граѓанство (European Year of Education for Democratic Citizenship) и делумно, заедно со организацијата „Цивитас“ („Civitas“) финансирана од страна на САД, се ангажираше во големи програми за едукација од областа на демократијата, човековите права и граѓанството во училиштата, на пример во Босна и Херцеговина.

Чиле: За разлика од другите јужно-американски земји, Чиле има историја од над 150 години како уставна република со демократски избрани влади. Повторното воспоставување на демократијата во Чиле, во 1990 година, по 17-годишно воено владеење под генералот Аугусто Пиноче, му даде нов стимул на демократскиот дијалог и на регионалната и меѓународната соработка. Денес, Република Чиле ја консолидира демократијата и активно ги промовира човековите права и човековата безбедност во целиот регион.

Диктатурата на Фердинанд Марко на **Филипините** траеше од 1965 сè до 1986 година. Во 1986 година, претседател стана Корасон Акино и ги поврати основните граѓански слободи (слободата на изразување, слободата на собирање и слободата на печатот) – Филипините тргнаа на патот кон воспоставување вистинска демократија.

2. ТРЕНДОВИ

Подем на демократиите

Според **Извештајот за човекова безбедност за 2005 година**, опаѓањето на бројот на војните и граѓанските судири во 1990-те години коинцидираше со пораст на бројот на демократии за речиси половина. Со ова изгледа дека се потврдува народната мудрост дека вистинските демократии ретко војуваат едни против други, а исто така постои и понизок ризик од граѓанска војна. Меѓутоа, подемот на голем број „анократии“, режими коишто не се ниту демократски ниту автократски во исто време, е причина за загриженост.

(Извор: **Извештај за човекова безбедност. 2005 година. (Human Security Report. 2005.)**)

Политичко учество на жените

Денес, учеството на жените во политичкиот живот е сè уште во голема мера непропорционално со она на мажите, и покрај тоа што жените сочинуваат повеќе од половината од светската популација. Оваа очигледна неурамнотеженост укажува на одредени недостатоци во голем број национални институции, коишто инаку се сметаат за демократски. Воведувањето квоти за поттикнување и поддржување на учеството на жените во политичкиот живот се користи како средство за подобрување на состојбата којашто се карактеризира со непропорционална застапеност и нееднаков статус на мажите и жените во националните парламенти.

Прашање за дискусија: Дали би можеле да се сетите на некои други мотиви и средства за премостување на јазот во застапеноста на мажите и жените во политичкиот живот?

Жените во парламентот:

- Бројот на суверени држави коишто имаат парламент се зголеми за **седум пати**.
- Процентот на жени пратенички во парламентот во целиот свет се зголеми за повеќе од 40% во изминатите 10 години.
- Доколку продолжат сегашните растечки стапки, сè до 2040 година нема да се постигне родова еднаквост во сите парламенти.
- Бројот на парламентите со женско членство помалку од 10 проценти, значително се намали од 63 проценти во 1995 година на 37 проценти денес.
- **Шведска** има најголемата застапеност на жени, со 45,3 проценти од парламентарците коишто се жени (во октомври 2005 година), а по неа следат Норвешка, Финска, Данска и Исланд. Наспроти ова, жените сèуште се најмалку застапени во **арапските држави**, каде што до октомври 2005 година регионалниот просек на пониските домови изнесува 8,2 проценти. Додека ова претставува половина од глобалниот просек, тоа е всушност двојно поголема стапка од пред осум години.

(Извор: **Меѓупарламентарна унија. 2006 година. Жени во политиката: 60 години од ретроспективна. (Inter-Parliamentary Union. 2006. Women in Politics: 60 years in retrospect.)**)

Жени во парламентот 1945-2005 година

Година	1945	1955	1965	1975	1985	1995	2000
Број на парламенти	26	61	94	115	136	176	177
% жени претставници (долен дом)	3,0	7,5	8,1	10,9	12,0	11,6	13,4
% жени претставници (горен дом)	2,2	7,7	9,3	10,5	12,7	9,4	10,7

(Извор: Меѓупарламентарна унија. 2006 година. Жени во политиката: 60 години од ретроспектива.

(Inter-Parliamentary Union. 2006. Women in Politics: 60 years in retrospect.)

Политичко учество на жените

	Година кога жените го добиле правото на глас	Година кога жените го добиле правото да се кандидираат на избори	Година кога за прв пат жените биле избрани за парламентарни пратеници	Жени во владата на министерско ниво (% од вкупниот број) 2005 година	Места во парламентот – долен дом 2005 година	Места во парламентот – горен дом 2005 година
Австралија	1902, 1962	1902, 1962	1943	20,0	24,7	35,5
Австрија	1918	1918	1919	35,5	33,9	27,4
Буркина Фасо	1958	1958	1978	14,8	11,7	
Кина	1949	1949	1954	6,3	20,2	
Куба	1934	1934	1940	16,2	36,0	
Грузија	1918, 1921	1918, 1921	1992	22,2	9,4	
Германија	1918	1918	1919	46,2	32,8	18,8
Индија	1950	1950	1952	3,4	8,3	11,6
Мали	1956	1956	1959	18,5	10,2	
Шведска	1862, 1921	1862, 1921	1921	52,4	45,3	
Велика Британија	1918, 1928	1918, 1928	1918	28,6	18,1	17,8
САД	1920, 1965	1788*	1917	14,3	15,0	14,0
Зимбабве	1919, 1957	1919, 1978	1980	14,7	10,0	

* Не е достапна никаква информација во врска со тоа во која година сите жени добиле право да се кандидираат на избори. Во уставот не се споменува родот во однос на ова право.

(Извор: УНДП. 2005 година. Извештај за човековото развој од 2005 година. (UNDP. 2005. Human Development Report 2005.))

☺ Човекови права на жениите.

‘Онлајн’ демокр@тија

Кога употребата на интернетот започна да се шири во средината на 1990-те години, некои негуваа соништа за подобар живот – свет во којшто сите ќе можат да учествуваат во процесите на политичко одлучување преку употреба на ‘онлајн’ комуникација, еден свет којшто е поблизок до грчките идеали за демократијата, од кога и да е порано. Сепак, во реалноста, овие соништа сè уште не се исполнети. Навистина, многу е неизвесно дека тие воопшто некогаш и ќе се остварат.

Можноста за интернет пристап не е замена за демократските структури и тој, самиот по себе, не создава политичка свест – но сепак има свои предности. Информациите можат да се пребаруваат и пронаоѓаат низ целиот свет во реално време и, она што е многу поважно, тие можат да се разменуваат и користат за создавање неформални организациски структури. Земете ги за пример претседателските избори во САД во 2000 година. Во некои од државите (таканаречени „променливи држави“), резултатот од изборите беше сосема отворен. Критичен фактор беше бројот на гласови за кандидатот на Зелената партија, Ралф Нејдер. Самиот Нејдер немаше шанса да биде избран за претседател и кога беше запрашан подоцна, мнозинството луѓе коишто гласале за Нејдер би го претпочитале кандидатот на Демократите, Ал Гор, наместо Републиканецот Џорџ Буш; меѓутоа, тие не беа прашани. Ова доведе до чудна ситуација така што во сите променливи држави, гласачите на Нејдер,

без да сакаат, придонесоа за засилување на шансите на Џорџ Буш. За да се избегне овој несакан ефект во претстојното гласање, еден интернет корисник имаше значајна идеја да создаде интернет сајтови врз основа на софтвер од Непстер тип, за да им се дозволи на граѓаните да ги разменуваат своите гласови. Еден гласач на Нејдер од една променлива држава би можел да го замени својот глас со некој гласач на Гор, којшто живее во држава во којашто се гласа за Буш; потоа гласачот на Нејдер би гласал за Гор во некоја држава каде што тој би имал вистинска шанса за победа, додека гласачот на Гор би гласал за Нејдер во држава каде што гласот за Гор не би имал никакво влијание. Иако овој систем е по малку сложен (и не се смета за легален во сите држави на САД), појавата на „замена на гласови“ е одличен пример за новите демократски потенцијали преку неформално граѓанско организирање.

Ова е не единствениот пример. Активностите на НВОите во целиот свет се зголемија драматично благодарение на ‘онлајн’ комуникацијата, со којашто се воспоставуваат врски меѓу движењата во сите делови од светот. Кампањите можат да стигнат до повеќе луѓе од кога било порано, мобилизирајќи нови форми на соработка ориентирана кон прашања преку границите. Тоталитаристичките режими имаат само ограничени средства да ја забранат ‘онлајн’ размена на „револуционерни“ идеи. Поединците можат да го изразуваат своето мислење полесно и да го пласираат на широко, на тој начин наоѓајќи поддршка од истомисленици.

Има нови потенцијали за демократијата, но има исто така и нови ризици. Отсуството од политичка свест и демократски структури во „светот офлајн“ исто така се одразува на „светот онлајн“.

Во моментот, приближно 400 милиони луѓе ширум светот се запознаени со употребата на интернетот. 5,8 милијарди не се. Таканаречениот **дигитален јаз** меѓу развиените и земјите во развој (како и меѓу урбаните и руралните области во развиените земји) има сериозно влијание врз секој демократски модел – доколку поголемиот дел од населението е компјутерски неписмено, не може така лесно или не може воопшто да учествува во ‘онлајн’ активности.

Демократските предизвици имаат врска не само со осигурувањето пристап, туку и со содржината. На пример, екстремно расистичкиот Кју Клакс Клан од САД тврди дека откако има ‘онлајн’ присуство, бројот на неговите членови значително се зголемил и дека неговото ниво на организираност продолжува да се зголемува. Во Франција, интернет порталот „Јаху!“ беше тужен поради понудата на нео-нацистички сувенири на своите аукциски сајтови – но понудите беа направени во САД, каде што ваквото однесување не е противзаконско. Во меѓувреме, „Јаху!“ ја искажа својата подготвеност да ги набљудува и забранува таквите активности врз доброволна основа.

Демократијата е сложен процес, а за да може да функционира правилно, потребна ѝ е нашата целосна заложба. Интернетот може да

претставува медиум за олеснување на комуникацијата, но никогаш нема да биде замена за отсуството на заложба во офлајн светот. ☺☞ *Слобода на изразувањето и Слобода на медиумите.*

Глобализација и демократија

Традиционално, демаркационата линија на политичкото учество се наоѓа на националните граници, а одлуките коишто имаат влијание врз животите на луѓето се донесуваат во однос на конкретни територии.

Во ерата на глобализацијата, многу одлуки и нивните исходи се протегаат подалеку од националните граници. Понатаму, нови силни глобални играчи, какви што се мултинационалните компании и меѓународните организации, се одговорни за далекусежните општествено-економски промени во нашиот свет.

На слабостите на демократијата во овој глобализаторски свет, каде што одлучувањето честопати се наоѓа во рацете на економските сили или моќните недемократски институции, се одговори со едно од најшироките меѓународни социјални движења во скорошно време – анти-глобализаторското движење. Застапниците на **антиглобализмот** се залагаат за мноштво разновидни цели, вклучувајќи ги заштитата на животната средина, олеснувањето на долговите, правата на животните, заштитата на децата, антикапитализмот, мирот и човековите права. Она што им е заедничко е тоа што сметаат дека на глобализираниот свет му недостасуваат демократски форуми.

Клучниот начин за водење кампањи на движењето се состои од масовни демонстрации. Прв пат го привлекоа вниманието на меѓународните медиуми во 1999 година, кога 100.000 демонстранти маршираа на церемонијата по повод отпочнувањето на третата министерска средба на Светската трговска организација (СТО) во Сиетл. Потоа, се случија и други протести на состаноците на Светската банка и на Меѓународниот монетарен фонд (ММФ) во Вашингтон, на Светскиот економски форум во Давос (Швајцарија), Самитот на Европската унија во Гетеборг (Шведска) и на Самитот на Г8 во Џенова (Италија).

Иако поголемиот дел од демонстранти се ненасилни, постои кампус на радикални демонстранти коишто активно поттикнуваат насилство за време на демонстрациите така што фрлаат проектили или уништуваат имот. Тие го одземаат фокусот на внимание од агендата на движењето и го привлекуваат вниманието на медиумите врз себе, за што многумина сметаат дека е несрекен, исход. Затоа, во февруари 2001 година, активистите го организираа првиот собир на **Светскиот социјален форум** во Порто Алегре, Бразил, како алтернатива на користењето експлозивни при масовни демонстрации. 60.000 присутни на Форумот, којшто оттогаш стана годишен настан, дискутираа за алтернативите на глобалниот капитализам, спротивставувањето на милитаризмот и поддршката на мирот и социјална правда под мотото „Возможен е друг свет“.

Користејќи го правото на собирање, граѓанското општество поттикна јавна дебата за демократското глобално управување, демократизацијата на меѓународните економски односи и учеството на граѓанското општество во меѓународните институции. Движењето бара да се обрне внимание на постојаната опасност од економскиот либерализам, којшто ги поткопува сопствените темели на граѓанските и политичките слободи, со тоа што ја исмева потценува важноста од економски и социјални права.

И покрај тоа што се чини дека промените во опкружувањето, во коешто се одвива меѓународното одлучување и новите начини на учество, се невозможни соништа, глобалните играчи се повеќе мораат да даваат отчет за тоа што прават поради зголеменото јавно внимание и се принудени да размислуваат за нови начини на демократска застапеност, транспарентност и одговорност.

☺☞ *Ослободување од сиромаштија, Право на работа.*

Демократски недостатоци во меѓународните организации, мултинационалните корпорации и невладините организации

Улогата на државите на регионално и глобално ниво се менува. Меѓународните организации, мултинационалните корпорации (МНК) и невладините организации стапија на сцената како важни субјекти во светската политика. Нивните одлуки и прописи имаат влијание врз политиките на државите и врз животите на милиони луѓе. Затоа, едно од

клучните прашања на коешто треба да се одговори е: Колку демократски/недемократски се овие државни и недржавни субјекти? Да се најде одговор на ова прашање значи да се истражуваат практиките и политиките, како и процесите на одлучување на секоја меѓународна организација, МНК и НВО, и да се

процени дали се исполнети принципите на демократија – одговорноста, легитимноста, учеството, застапеноста и транспарентноста. Предлозите за демократизација на овие субјекти се дискутираат на широко. Примерите вклучуваат: реформа на Советот за безбедност; создавање на Глобално собрание

на народите и подемократски и поефективен систем на одлучување за СТО, ММФ и Светската банка; формирање парламент за СТО; и воведување кодекси на однесување и етички кодекси за НВОите и МНКи.

ИЗБРАНИ АКТИВНОСТИ

АКТИВНОСТ I: 1 ПОДГОТВУВАЊЕ КАМПАЊА

Дел I: Вовед

Ова е активност којашто се заснова врз дискусија во којашто се обрнува внимание на правата и обврските поврзани со демократијата и демократската дебата.

Тий на активност: дискусија

Дел II: Општи информации за дискусијата

Цели:

- Да се разгледаат одредени аспекти коишто можат да станат контроверзни во едно демократско општество
- Да се вежбаат и развијат вештини коишто се потребни за слушање, дискусии и убедување
- Да се поттикне соработка и тимска работа

Целна група: млади полнолетни лица и возрасни

Големинa на групата: која било

Време: 60 минути

Материјали:

Хартија и боички за подготвување на знаците, селотејп, хартија и пенкала за запишување забелешки

Подготовка:

- Направете два знака, „Се согласувам“ и „Не се согласувам“ и залепете ги на двата краја на еден долг сид или на подот.
- Поставете два стола среде просторијата, оставајќи простор околу нив за да можат луѓето да се движат наоколу.

Потребни вештини:

Комуницирање, соработка, искажување различни гледишта во врска со некое прашање, почитување на другите мислења

Дел III: Посебни информации за дискусијата

- Покажете на двата знака на двата краја од сидот/подот и објаснете дека ќе прочитате на глас изјава со којашто учесниците можеби, повеќе или помалку, се согласуваат.
- Одберете една изјава од списокот подолу и прочитајте ја на глас на групата.

- Кажете им на учесниците да се поредат долж сидот меѓу двата знака, според степенот до којшто се согласуваат или не се согласуваат.
- Откога луѓето ќе се постават, кажете им на двајцата коишто се наоѓаат на двете најоддалечени точки да ги заземат двата стола. Сите други сега треба да се соберат околу столовите, така што ќе се постават зад лицето со чиешто мислење повеќе се согласуваат; или ќе останат во центарот доколку се неодлучни.
- Дајте им на двата учесника на столовите по една минута да ги наведат причините зошто се согласуваат или не се согласуваат со првичната изјава. Никој не смее да ги прекинува или да им помага. Сите треба да молчат.
- По нивните изјави, побарајте од другите во групата да застанат зад едниот или другиот од говорниците (не можат да останат неодлучни), така што ќе се формира една група „за“ и една група „против“ изјавата. Дајте им на обете групи по десет минути

да ги подготват аргументите со коишто ќе го поткрепат својот став и да изберат друг говорник којшто ќе ги претстави овие аргументи.

- Дозволете им на новите говорници по три минути за да ги изнесат своите аргументи. По нивните говори, поддржувачите на едната или на другата страна може да го променат ставот и да прејдат во спротивната група, доколку аргументите на спротивната страна ги убедице.

Повраќајни информации:

Повторно соберете ја целата група за да добиете повратни информации. Сега преминете на размислување во врска со процесот и намената на дискусијата како форма, како и за причините за вреднување на плуралистичкото општество како висока вредност. Обидете се да не навлегувате во дискусија околу самото прашање.

- Дали некој го смени мислењето во текот на дискусијата? Доколку е така, кои беа аргументите коишто ги убедице?
- Дали учесниците мислат дека некој друг фактор, освен аргументите извршил влијание врз нив? Примери за тоа можат да бидат притисок од врсниците, емотивен јазик или чувство на соперништво.
- За оние коишто не го смениле мислењето, дали имало некоја цел за тоа и во вежбата? Дали можат да замислат некој друг доказ којшто би можел да ги убеди да ги сменат ставовите?
- Зошто луѓето имаат различни мислења? Дали е ова прифатливо или би требало

да се стори нешто во врска со тоа во едно демократско општество?

- Дали *сите* мислења треба да се толерираат во една демократија?

Методолошки предлози:

Првиот дел од активноста, во којшто учесниците се поредуваат зависно од нивните ставови, не би требало да потрае повеќе од неколку минути. Оваа активност за загревање има за цел да ги воспостави „почетните позиции“ на луѓето и да ги натера да видат каде се наоѓаат. Целта на активноста се состои исто толку во вежбање на способности за комуникација и убедување, колку и во тоа добро да се размисли за самите прашања. Учесниците треба да се охрабрат да размислуваат не само за содржината и за претставувањето на сопствените мислења, туку исто така и за видот и формата на аргументот којшто ќе биде најубедлив.

Забелешка: Ќе биде потребно околу 30 минути за да се дискутира за една изјава, поминувајќи низ различни кругови на дискусијата. Препорачливо е да се биде флексибилен во поглед на точниот редослед на настаните, во зависност од групата. Обично, немирите во групата имаат приоритет во однос на дискусијата.

Предлози за варијација:

Може да поставите прашањето дали „плурализмот“ или слободата на изразување треба да подлежат на какви било ограничувања во едно демократско општество. Дали, на пример, треба да се дозволат расистички или националистички демонстрации? Каде и како демократијата мора да повлече линија

меѓу прифатливото и неприфатливото? Во овој контекст, може да зборувате за поимот за „толеранција“ и за тоа како луѓето го разбираат овој поим.

Дел IV: Продолжение

Одберете слики од весници и списанија на коишто се претставени контроверзни прашања коишто се појавуваат во актуелна дебата. Обидете се да опфатите теми како што се дискриминација кон одредени групи (деца, жени, странци, верски групи, инвалидизирани лица, итн.), загадување, невработеност, сиромаштија, угнетување од страна на државата и општо земено, прекршувања на човековите права. Исечете ги сликите и покажете им ги на учесниците. Секој од нив нека избере по една слика којашто може да ја толерира и една којашто воопшто не може да ја толерира. Учесниците треба да ги објаснат причините за тоа зошто ги избрале токму тие слики, без започнување дискусија. Објаснете им на другите дека мораат да го почитуваат мислењето на секој учесник.

(Извор: Дополнителниот дел е адаптиран од: Сузан Урлих (Susanne Ulrich. 2000. *Achtung (+) Toleranz - Wege demokratischer Konfliktlösung*. Verlag Bertelsmann Stiftung.))

Права поврзани со темата/најслабиите области за изразување:

Слобода на изразување и кое било друго човеково право

Изјави коишто можат да се употребаат за дискусијата:

- Имаме морална обврска да го искористиме нашиот глас на изборите.

- Треба да ги почитуваме сите закони, дури и оние коишто не се правични.
- Единствените луѓе коишто имаат моќ во една демократија се политичарите.
- Луѓето добиваат лидери коишто ги заслужуваат.
- „Во една демократија, секој има право да биде застапен, дури и глумици.“ (Крис Патен, британски државник и гувернер на Хонгконг).
- 51% од една нација може да воспостави тоталитарен режим, да ги потисне малцинствата и сепак да остане демократска.
- „Работата на граѓанинот е да ја држи улогата отворена.“ (Гинтер Грас, писател)
- „Најдобар аргументот против демократијата е његовиот разговор со еден просечен гласач.“ (Винстон Черчил, британски државник и автор)

Забелешка: Може да најдете други изјави во врска со некое друго право. Изјавите треба да бидат формулирани на начин којшто побудува изразување на различни мислења.

(Извор: Активноста со дискусијата е адаптирана од: **Совет на Европа. 2002 година. Компас – Прирачник за едукација од областа на човековите права со млади луѓе.** Стразбур: Издаваштво на Советот на Европа. (Council of Europe. 2002. *Compass: A Manual on Human Rights Education with Young People.* Strasbourg: Council of Europe Publishing.))

АКТИВНОСТ II: МИНАРЕ ВО НАШАТА ЗАЕДНИЦА?

Дел I: Вовед

Преку оваа активност се симулира јавна седница на советот/собранието на Вашата локална заедница или во замислено мало село. Ова е сцена во којашто се судруваат различни интереси и загрижености на различни општествени и политички движења, во поглед на таканаречена „жешка тема“. На него присуствува печатот и ја документира работата на седницата.

Тий на активност: Игра со симулација

Дел II: Општи информации за симулацијата

Цели:

- Да се доживеат процесите коишто настануваат кога луѓето/заедницата се обидуваат да му дадат смисла на нешто што се случува;
- Да се идентификуваат и разберат политичките контексти и механизми;
- Да се разработат и изнесат различни становишта;
- Да се идентификуваат границите на демократското и почитувачко однесување;
- Да се поттикне сожалување за сите страни коишто се страни во еден судир.

Целна група: млади полнолетни лица и возрасни

Големина на групата: 15-30

Време: 2-3 часа

Подготовка: Листови хартија за натписи со имиња, табла со листови хартија и хартија

Потребни материјали:

Комуницирање, соработка, изразување различни гледишта во врска со прашањето, почитување други мислења

Дел III: Посебни информации за симулацијата

Претставување на темата:

Започнете го претставувањето на активноста така што ќе ја објасните замислената ситуација во којашто ќе учествува групата.

Планираното подигнување минаре ја разбранува Вашата заедница. Во краток рок, се свикнува јавна седница на советот на заедницата за да одлучи во врска со барањето на исламската заедница да изгради минаре во полна висина, коешто ќе биде повисоко од камбанаријата на црквата.

На таблата со листови хартија наведете ги различните улоги коишто ќе им ги доделите на учесниците. Следниве лица можат да земат учество на јавната седница на советот:

- Градоначалникот на заедницата како претседавач со седницата;
- Членови на градскиот совет (3-5 лица), коишто ги претставуваат различните партии;
- Членови на работната група „За еден свет – против ксенофобија“ (3-6 лица);
- Членови на акцискиот комитет на граѓани „Добродојдовте во нашата убав заедница!“ (3-5 лица);
- Припадници на исламската заедница (3-5 лица);
- Печатот: Новинари од два локални весници со спротивни политички пристапи (секој од по 1-2 лица);

- Граѓани коишто ќе земат учество во текот на седницата (ако има доволно учесници). Имајте на ум дека колку подобро ги опишете различните ликови, толку поефикасна ќе биде симулацијата. Доколку сакате, можете да напишете на таблата со листови хартија некои особини на различните ликови. Обидете се да утврдите низа улоги, којашто се состои од мноштво различни ликови со цел да се стимулира подобра дискусија. Сега утврдете распоред: Пред да започне самата симулација, учесниците ќе ги развијат своите личности и ќе ги запишат со клучни зборови (околу 15 минути). Сите учесници треба да се држат до назначените улоги и да ги ублажат сопствените ставови.

Симулација:

Елементи коишто треба да се вклучат и приближно време коешто е потребно

Фаза 1: Подготвока (20 минути)

Кажете им на учесниците да се соберат заедно во групите коишто ги избрале. Доколку е можно, сите тие треба да ја напуштат училиштата и да имаат засебен простор каде ќе бидат сами. Ликовите треба да се запознаат едни со други и да донесат одлука и да ја подготват својата стратегија за отворениот совет. Печатот почнува да ги уредува весниците и ги прави првите интервјуа. Во текот на оваа фаза, Вие ја подготвувате салатата каде што ќе се одржи седницата: групите треба да се сместат на четири различни маси. Натписи со имиња се поставуваат на секоја маса. Градоначалникот треба да се смести на издигната позиција и има свонче и часовник на својата маса. Објаснете му ги правилата на постапка

одвоено на лицето коешто ја симулира улогата на градоначалник за време на седницата.

Фаза 2: Јавна седница на советот (45 мин.)

Градоначалникот е главен и претседава со седницата, којашто ја отвора со мал говор со којшто ја претставува темата и им посакува добредојде на учесниците. Неговата/нејзината главна задача се состои во модерирање на состанокот. Од групите последователно се бара да ги изнесат своите мислења и цели. При тоа, треба да бидат се раководат од подготвените профили на улогите. Потоа, градоначалникот повикува гласачкото тело да донесе одлука дали ќе ѝ се дозволи на исламската заедница да го изгради минарето во целосна големина.

Фаза 3: Повраќајни информации (45 мин.)

Соберете ги повторно сите учесници во круг, така што ќе можат да разговараат и започнете ја фазата на добивање повратни информации така што ќе ги поздравите сите со своите вистински имиња. Ова е особено важно за да им се дозволи на учесниците да ги остават на страна улогите коишто ги играле и повторно нормално да се однесуваат.

Прашајте ги учесниците за нивното лично мислење:

- Дали резултатот од симулацијата ја одразува целта на Вашата улога?
- Колку влијание имавте Вие (во Вашата улога) врз резултатот?
- Дали интеракцијата со другите бара промени во вашата стратегија?

Обидете се да избегнете преокупација со симулацијата и држете се до самиот процес на размислување.

За да ја анализирате симулацијата во споредба со една јавна седница на советот во реалниот живот, прашајте

- Дали беше лесно или тешко да се идентификувате со Вашата улога?
- Колку беше блиска симулацијата со ситуација од реалниот живот?

Методолошки предлози:

Доколку е возможно, оваа активност треба да ја изведете заедно со друг обучувач за да бидете во можност да одговорите на прашањата и да го искоординирате секој чекор од активноста во исто време. Кога ги доделувате улогите, обрнете внимание дека улогата на градоначалникот е многу тешка бидејќи го структурира текот на симулацијата. Затоа треба да ја разгледате задачата заедно со учесникот којшто ја игра улогата на градоначалник пред почетокот на симулацијата. Внимавајте на тоа дека Вие сте тој којшто ја води активноста и дека би можело да се јави потреба да интервенирате во текот на симулацијата, доколку учесниците почнат да не се почитуваат меѓусебно. Исто така, прекинувајте доколку симулацијата излезе вон контрола (измислување нови факти, менување на темата). Доколку на јавната седница на советот не се постигне договор, укажете дека тоа може да одразува резултат во реалниот живот и не значи дека активноста не е успешна.

Предлози за варијација:

Во зависност од контекстот на Вашата заедница, може и треба да ја смените темата во „Црква во нашата заедница“ или „Будистички храм во нашата заедница“, наместо минаре.

Дел IV: Продолжение:

Доколку е можно, лицата коишто ја претставуваат улогата на „печатот“ во симулацијата би можеле да вршат аудио-визуелно снимање на јавната седница на советот, а подоцна можете да ја искористите оваа документација како основа за анализа на дискусијата и нејзините правила.

Пристапувајќи кон темата за локалната демократија во различни средини, учесниците можат да се осврнат на своето опкружување, да најдат случаи од реалниот живот и да ги документираат. Нивните резултати би можеле да се претстават на карта или на мала изложба.

Права поврзани со тема/најмамошни области за истражување:

Дискриминација, верски слободи, слобода на изразување и слобода на медиумите

(Извор: Адаптирано од: Сузан Урлих (Susanne Ulrich). 2000. *Achtung (+) Toleranz - Wege demokratischer Konfliktlösung*. Verlag Bertelsmann Stiftung.)

ЛИТЕРАТУРА

Annan, Kofi. 2000. *We the Peoples. The Role of the United Nations in the 21st Century*. New York: United Nations. Available online at: <http://www.un.org/millennium/sg/report>

Beetham, David and Kevin Boyle. 1995. *Introducing Democracy: 80 Questions and Answers*. Cambridge: Polity Press.

Boutros, Boutros-Ghali. 2002. *The Interaction between Democracy and Development*. Paris: UNESCO.

Cotran, Eugene and Adel Omar Sherif (eds.). 1999. *Democracy, the Rule of Law and Islam*. London/The Hague/Boston: Kluwer.

Democracy Coalition Project:
<http://www.demcoalition.org/html/home.html>

Fox, Jonathan. 1999. *The World Bank Inspection Panel: Will it increase the Bank's Accountability?* Santa Cruz: University of California.

Gould, Carol C. 2004. *Globalizing Democracy and Human Rights*. Cambridge: Cambridge University Press.

Held, David. 1995. *Democracy and the Global Order: From the Modern State to Cosmopolitan Governance*. Oxford: Polity Press.

Inoguchi, Takashi, Edward Newman and John Keane. 1998. *The Changing Nature of Democracy*. Tokyo: United Nations University Press.

International Institute for Democracy and Electoral Assistance (IDEA): www.idea.int

International UNESCO Education Server for Civic, Peace and Human Rights Education:
<http://www.dadalos.org>

Inter-Parliamentary Union: www.ipu.org

Inter-Parliamentary Union. 2006. *Women in Politics: 60 years in retrospect*. Available online at: <http://www.ipu.org/english/surveys.htm>

Keohane, Robert O. 2002. *Global Governance and Democratic Accountability*. Durham: Duke University. Available online at: <http://www.lse.ac.uk/collections/LSEPublicLecturesAndEvents/pdf/20020701t1531t001.pdf>

Kovach, Hetty, Caroline Neligan and Simon Benall. 2003. *The Global Accountability Report 2003. Power without Accountability?* London: One World Trust. Available online at: http://www.wto.org/english/news_e/news03_e/gar2003_e.pdf

Locke, John. 1690. *The Treatises on Government*.

Mack, Andrew (ed.). 2005. *Human Security Report 2005, War and Peace in the 21st Century*. Human Security Center, The University of British Columbia. New York: Oxford University Press.

Montesquieu, Charles de. 1748. *De l'esprit des lois*.

Nayyar, Deepak and Julius Court. 2002. *Governing Globalization: Issues and Institutions*. Helsinki: UNU/WIDER.

Newman, Edward and Roland Rich. 2004. *The UN Role in Promoting Democracy: Between Ideals and Reality*. Tokyo: United Nations University Press.

Nye, Joseph S. 2001. *Globalization's Democratic Deficit: How to make International Institutions more accountable*. In: Foreign Affairs (Volume 80. Issue 4. July/August 2001). New York: Council on Foreign Relations.

O'Shea, Karen. 2003. *Education for Democratic Citizenship: Policies and Regulatory Frameworks*. Strasbourg: Council of Europe.

Porter, Tony. 2001. *The democratic deficit in the institutional arrangements for regulating global finance*. In: Global Governance. Vol. 7 No. 427.

Reinalter, Helmut. 2002. *Die Zukunft der Demokratie.* Innsbruck: Studien Verlag.

Saikal, Amin and Albrecht Schnabel (eds.). 2003. *Democratization in the Middle East: Experiences, Struggles, Challenges.* Tokyo: United Nations University Press.

Scholte, Jan Aart. 2002. *Civil Society and Democracy in Global Governance.* In: Global Governance. Vol. 8. Issue 3.

UNDP. 2005. *Human Development Report.* Oxford: Oxford University Press. Available online at: <http://hdr.undp.org/reports>

UNDP. 2002. *Human Development Report.* Oxford: Oxford University Press. Available online at: <http://hdr.undp.org/reports>

Woyke Wichard. 2000. *Handwörterbuch Internationale Politik.* Opladen: Leske+Budrich.

Zacharia, Fareed. 2004. *The Future of Freedom. Illiberal Democracy at Home and Abroad.* New York: WW Norton.

ДОПОЛНИТЕЛНИ ИНФОРМАЦИИ

Bretton Woods Project:
www.brettonwoodsproject.org

Charter99:
<http://www.oneworldtrust.org/documents/charter99g.pdf>

Council of Europe, Education for Democratic Citizenship: www.coe.int/edc

Foreign Policy in Focus:
www.foreignpolicy-infocus.org

International Network "Education for Democracy, Human Rights and Tolerance":
<http://www.tolerance-net.org>

Inspection Panel of the World Bank:
www.inspectionpanel.org

One World Trust:
www.oneworldtrust.org

Open Society Institute & Soros Foundation Network:
www.soros.org

United Nations: www.un.org

United Nations Development Programme:
www.undp.org

World Bank:
www.worldbank.org

World Trade Organization:
www.wto.org

III. ДОПОЛНИТЕЛНИ ИЗВОРИ

ЛИТЕРАТУРА

ИЗВОРИ

КОНТАКТИ

МЕТОДОЛОГИЈА

РЕГИСТАР НА ПОИМИ

„Едукацијата и изучувањето на човековите права можат да дадат значаен придонес за човековата безбедност иреку изразување на целиите на човековата безбедност во една рамка на човекови права. Во тој поглед, ќе се развие соработка меѓу членките на МЧБ.“

Декларација од Грац за принципите на едукацијата од областа на човековите права и човековата безбедност. 2003 година.

А.ТЕКОВНАТА ГЛОБАЛНА БИТКА ЗА ЧОВЕКОВИ ПРАВА – ХРОНОЛОГИЈА

БИТКИ И ИСТОРИСКИ НАСТАНИ	КОНФЕРЕНЦИИ, ДОКУМЕНТИ И ДЕКЛАРАЦИИ	ИНСТИТУЦИИ
До 17-ти век		
Во многу религиозни текстови се нагласува значењето на еднаквоста, достоинството и одговорноста да им се помогне на другите Пред 3.000 години хиндуските Веди, Агами и Упанишади; јудејскиот текст Тора Пред 2.500 години будистичка Трипитака и Агута-Никаја и конфучијските Аналекти, Доктрина на средното и големото учење Пред 2.000 години христијанскиот Нов завет, а 600 години подоцна, исламскиот Куран	Кодекси на однесување – Менес, Асока, Хамураби, Драко, Цирус, Мојсеј, Соло и Ману 1215 година потпишана е Магна карта, со којашто се признава дека дури и суверенот не е над законот 1625 година холандскиот правник Хуго Гропиус за-служен за раѓањето на меѓународното право 1690 година Џон Лок ја развива идејата за природните права во Вториот трактат за управата 1776 година Законот за права на Вирџинија 1789 година Закон за правата: Амандмани I-X на Уставот на САД	
18-19-ти век		
1789 година Француска револуција и Декларација за правата на човекот и граѓанинот 1815 година Бунтови на робовите во Латинска Америка и во Франција 1830-ти години Движења за општествени и економски права – Рамакришна во Индија, верски движења на Западот 1840 година Во Ирска, Движењето на Чартистите бара универзално право на глас и права за работниците и сиромашните луѓе 1847 година Либериска револуција 1861 година Ослободување од кметството во Русија	1792 година Ослободување на ѝравати на жените на Мери Волстоункрафт 1860-ти години Во Иран, Мирза Фат Али Акунсале и во Кина, Тан Ситонг расправаат за родовата еднаквост 1860-ти години Списанието Ла Камелиа на Роза Гера ја промовира еднаквост за жените низ цела Латинска Америка 1860-ти години Во Јапонија, Тошико Кишида го објавува есејот „Ви велама, мои сестри“ 1860-80 години Повеќе од 50 билатерални договори за укинување на трговијата со робови, во сите подрачја	1809 година Институција Народен правобранител основана во Шведска 1815 година Комитет за прашањето на меѓународна трговија со робови, на Виенскиот конгрес 1839 година Здружение за борба против ропството во Британија, следена во 1860-те години од Абolicionистичката конфедерација (Confederatio Abolicionista) во Бразил 1863 година Меѓународен комитет на црвениот крст 1864 година Меѓународна асоцијација на работните луѓе 1898 година Лига за човекови права, НВО, како одговор на Аферата Драјфус

20-ти век 1900-29 година		
1900-15 година Колонизираниите народи се креваат против империјализмот во Азија и Африка 1905 година Работнички движења во Европа, Индија и САД; во Москва, демонстрации на 300.000 работници 1910 година Селаните во Мексико се мобилизираат за права на земјиште 1914-18 година Прва светска војна 1914 година натамошни движења за независност и востанија во Европа, Африка и Азија 1915 година Масакри на Турците врз Ерменците 1917 година Руска револуција 1919 година Широки протести против исклучувањето на расната еднаквост од Договорот на Лигата на народите 1920-ти години Кампањи за права на жените за употреба на контрацептивни средства создадена од Елен Ки, Маргарет Сангер, Шизуе Ишимото 1920-ти години Општи штрајкови и вооружен судир меѓу работниците и сопствениците во индустријализираниот свет	1900 година Првиот Пан-африкански конгрес во Лондон 1906 година Меѓународна конвенција за забрана на ноќната работа за жените вработени во индустријата 1907 година Со Централно американската мировна конференција се овозможува правото на странците да поднесуваат жалби до судовите каде што живеат 1916 година Правото на самоопределување е опфатено во делото <i>Империјализам, највисокиот степен на калкулација</i> на Ленин 1918 година Самоопределувањето се разгледува во „Четиринаесетте точки“ на Вилсон 1919 година Во Версајскиот договор се нагласуваат правото на самоопределување и малцинските права 1919 година Пан-африканскиот конгрес бара право на самоопределување во колонијалните поседи 1923 година На Петтата конференција на американските републики, во Сантијаго, Чиле, се разгледуваат женските права 1924 година Женевска декларација за правата на детето 1924 година Конгресот на САД го одобрува Актот Снајдер, со којшто на сите северноамерикански Индијанци им се дава полно државјанство 1926 година На Женевската конференција се усвојува Конвенцијата за родство	1902 година Меѓународен сојуз за прво на глас и еднакво државјанство 1905 година Синдикатите формираат меѓународни сојузи 1910 година Меѓународен работнички сојуз на жените текстилни работнички 1919 година Лига на народите и Суд на меѓународната правда 1919 година Меѓународна организација на трудот (МОТ), за застапување на човековите права отелотворени во трудовото право 1919 година Женска меѓународна лига за мир и слобода 1919 година НВОи посветени на женските права започнуваат да посветуваат внимание на детските права; Спасете ги децата (Save the Children) (Белика Британија) 1920-ти години Национален конгрес на британска Западна Африка во Акра, за унапредување на правото самоопределувањето 1922 година Четиринаесет национални лиги за човекови права ја воспоставуваат Меѓународната федерација на лигите за човекови права 1925 година Претставници на осум земји во развој го формираат Колорд Интернешенел (Coloured International) за завршување на расната дискриминација 1928 година Интер-американска комисија за жени, за осигурување на признавањето на женските граѓански и политички права

1930-49 година		
1930 година Во Индија, Ганди предводи стотици луѓе во долг марш кон Данди како протест против данокот на сол 1939-45 година Нацистичкиот режим на Хитлер убива 6 милиони Евреи и присилно одведува во концентрациони логори и убива Роми и Синти, комунисти, работнички синдикалисти, политички дисиденти, ментално и физички инвалидизирани лица, Јеховини сведоци, хомосексуалци и други 1942 година Рене Касен од Франција го поттикнува создавањето на меѓународен суд за казнување на воените злосторства 1942 година Владата на САД интернира околу 120.000 Американци со јапонско потекло за време на Втората светска војна 1942-45 година Антифашистички борби во многу европски земји 1949 година Кинеска револуција	1930 година Конвенција на МОТ во врска со принудната или задолжителната работа 1933 година Меѓународна конвенција за сузбивање на трговијата со жени на полнолетна возраст 1941 година Американскиот претседател Рузвелт идентификува четири основни слободи – на говор и вероисповест, од немаштија и страв 1945 година Повелба на ОН, во којашто се нагласуваат човековите права 1948 година Универзална декларација за човекови права 1948 година Конвенција на МОТ за слобода на здружување и заштита на правото на организирање 1949 година Конвенција на МОТ за правото на организирање и колективно договарање	1933 година Организација за бегалци 1935-36 година Меѓународна казнена и поправна комисија, за унапредување на основните права на затворениците 1945 година Процесите во Нирнберг и Токио 1945 година Обединети нации 1946 година Комисија на ОН за човекови права 1948 година Организација на американските држави 1949 година Совет на Европа
1950-59 година		
1950-ти години Национални ослободителни војни и бунтови во Азија; некои африкански земји добиваат независност 1955 година Движење за граѓански и политички права во САД; Мартин Лутер Кинг помладиот го предводи бојкотот на автобусот во Монтгомери (381 ден)	1950 година Европска конвенција за човекови права 1951 година Конвенција на МОТ за еднаква казнување 1957 година Конвенција на МОТ во врска со укинувањето на принудната работа 1958 година Конвенција на МОТ во врска со дискриминацијата во вработувањето и професијата	1950 година Комисија на МОТ за изнаоѓање факти се занимава со прекршувања на синдикалните права 1951 година Комитет на МОТ за слобода на здружување 1954 година Европска комисија за човекови права 1959 година Европски суд за човекови права
1960-69 година		
1960-ти години Во Африка, 17 земји го осигуруваат правото на самоопределување, какво што имаат и другите земји 1962 година Националните фармерски работници (Обединети фармерски работници на Америка) се организираат за заштита на работниците мигранти во САД 1960-70-ти години Феминистичките движења бараат рамноправност	1965 година Меѓународна конвенција на ОН за ограничување на сите форми на расна дискриминација 1966 година Меѓународен пакт на ОН за граѓански и политички права 1966 година Меѓународен пакт на ОН за економски, социјални и културни права 1968 година Прва светска конференција за човековите права, во Техеран	1960 година Интер-американската комисија за човекови права ја одржува својата прва седница 1961 година Амнести Интернешенел 1963 година Организација на африканското единство 1967 година Папска комисија за меѓународна правда и мир

1970-79 година		
1970-ти години Прашањата во врска со човековите права привлекуваат широко внимание – апартејд во Јужна Африка, третман на Палестинците во окупираните територии, измачување на политичките противници во Чиле, „валкана војна“ во Аргентина, геноцид во Камбоџа 1970-ти години Луѓето протестираат против арапско-израелскиот судир, Виетнамската војна и граѓанската војна во Нигерија-Биафра 1976 година Амнести Интернешенел ја добива Нобеловата награда за мир	1973 година Меѓународна конвенција на ОН за сузбивање и казнување на злосторството апартејд 1973 година Конвенција на МОТ за минимална возраст 1974 година Светска конференција за храна во Рим 1979 година Конвенција на ОН за елиминација на сите форми на дискриминација на жените (ЦЕДАВ)	1970 година Први комисији за мир и правда во Парагвај и Бразил 1978 година Хелсинки Воч (Хјуман Рајтс Воч) 1979 година Интер-американски суд за човекови права
1980-89 година		
1980-ти години Диктатурите во Латинска Америка завршуваат – во Аргентина, Боливија, Парагвај, Уругвај 1986 година На Филипините, мирното Движење за народна власт ја соборува диктатурата на Маркос 1989 година Плоштадот Тјенанмен 1989 година Падот на Берлинскиот ѕид	1981 година Африканска повелба за човекови и народни права 1984 година Конвенција на ОН против тортура и други облици на сурово, нечовечно и понижувачко постапување или казнување 1986 година Декларација на ОН за правото на развој 1989 година Конвенција на ОН за правата на детето	1983 година Арапска организација за човекови права 1985 година Комитет на ОН за економски, социјални и културни права 1988 година Африканска комисија за човекови и народни права
1990-2000 година		
1990-ти години Демократијата се шири низ цела Африка; Нелсон Мандела е ослободен од затвор и избран за претседател на Јужна Африка 1990-ти години Етничко чистење во поранешна Југославија и геноцид и масовни кршења на човековите права во Руанда 1998 година Шпанија ја започнува постапката за екстрадиција на генералот Аугусто Пиноче од Чиле 1999 година Лекарите без граници добиваат Нобелова награда за мир 2000 година Судот во Сенегал го обвинува поранешниот диктатор од Чад, Хисене Хабре, за „тортура и варварство“ 2000 година Ескалација на насилствата меѓу Израелците и Палестинците од 2000 година (Ал-акса Интифада)	1990-96 година Глобални конференции и самити на ОН во врска со прашањата за децата, образованието, животната средина и развојот, човековите права, населението, жените, општествениот развој и човековите населби 1998 година Римски статут за основање на Меѓународниот кривичен суд 1999 година Факултативен протокол на ЦЕДАВ за индивидуални жалби 1999 година Конвенција на МОТ за најлоши форми на детска работа 2000 година Милениумски самит: „Улогата на Обединетите нации во 21-виот век“ (Њујорк, 6-8 септември) 2000 година „Пекинг + 5“ – Конференција за правата на жените	1992 година првиот Висок комесар за национални малцинства на Организацијата за безбедност и соработка во Европа (ОБСЕ) 1993 година прв Висок комесар на ОН за човекови права, именуван на Светската конференција за човекови права во Виена 1993-94 година Меѓународни кривични судови/трибунали за поранешна Југославија и Руанда 1995 година Комисија за вистина и помирување на Јужна Африка 1995-99 година Десет земји промовираат национални планови за акција за заштита и унапредување на човековите права 1999 година Воспоставување на Мрежата за човекова безбедност

2001 година Доделена заедничка Награда за мир на ОН и на Кофи Анан 2001 година Терористички напади врз Светскиот трговски центар и Пентагон, претседателот Буш ја започнува „војната против тероризмот“ којашто како цели ги има „терористичките инфраструктури“ во Авганистан март 2003 година САД го напаѓа Ирак декември 2003 година Поранешниот ирачки диктатор Садам Хусеин уапсен во Тикрит; Сержио Виеира де Мело, Висок комесар на Обединетите нации за човекови права и специјален претставник за Ирак на Генералниот секретар на ОН, загина при еден напад на Багдад 2004 година Терористички напад во Мадрид и Беслан; Објавен е фото-материјалот во којшто детално е претставена злоупотребата на затворениците во Ирак. 2004/2005 година Катастрофа предизвикана од цунами и земјотрес во југоисточна Азија, загинаа околу 300.000 луѓе 2005 година Терористички напад во Лондон	2000 година Факултативен протокол на ЦЕДАВ на Конвенцијата на ОН против тортура (универзален систем за посети) 2002 година мај 2002 година: Генерално собрание на ОН: специјално заседание посветено на децата 2004 година 4-та министерска конференција за животна средина и здравје, Самит во Најроби за свет ослободен од мини 2005 година „Пекинг + 10“ Конференција за правата на жените, министерска средба на СТО – Хонг-конг Светски самит на ОН – Њујорк 2006 година Конференција за разоружување – Женева/Швајцарија Комисија за наркотични дроги – Виена/Австрија 4-ти Светски форум за водите – Мексико сити/Мексико Конференција на договорните страни на Конвенцијата за биолошки диверзитет – Куричиба/Бразил Светски форум за урбанизам – Ванкувер/Канада Конференција за преглед на напредокот во имплементацијата на Програмата за акција за спречување, борба и искоренување на нелегалната трговија со стрелачко оружје и лесно оружје. Њујорк	2002 година Стапи во сила Римскиот статут за Меѓународниот кривичен суд (МКС) (1 јули 2002 година) 2003 година МКС започнува со работа на 1 јануари 2003 година 2006 година Генералното собрание го основа Советот за човекови права

(Извор: Овој преглед е земен од Извештајот на УНДП за човеков развој за 2000 година и последователно прилагоден и ажуриран од страна на уредниците.)

Б. ПРЕДЛОЖЕНА ЛИТЕРАТУРА ВО ВРСКА СО ЧОВЕКОВИТЕ ПРАВА

Следните книги нудат информации, од основни до посебни, во врска со меѓународниот систем на човекови права и неговите извори. Тие овозможуваат корисни основни информации за секој којшто е заинтересиран за човековите права, а особено за едукаторите од областа на човековите права. Тие исто така обезбедуваат информации и средства за натамошно истражување. Описите се обично преземени од информативните материјали коишто ги обезбедуваат издавачите.

ИЗБОР ОД КНИГИ

Наслов: Меѓународно право за човекови права (International Human Rights Law)

Автор/издавач: Мајкл К. Адо (Michael K. Addo)

Место на издавање: Алдершот (Aldershot)

Издавач: Ashgate Publishing Ltd.

Година на издавање: 2006

Јазик: англиски

Содржина: Меѓународното право е општествена конструкција создадена преку човековите напори да се постигне или барем да се придонесе за остварување на целите, за коишто се цени дека се вредни или неопходни за ефективни општествени односи. Во суштина, меѓународното право не е ништо повеќе од олеснувачки процес и тоа не може да има сопствени

одговори и заклучоци, освен оние коишто се наоѓаат во основата на амбициите на оние коишто ги дефинираат границите на процесот. Есеите, коишто се собрани во оваа книга, откриваат како меѓународното право го олеснува постигнувањето на долготрајната амбиција за преточување на идеалите и реториката за човековите права во реалност.

Наслов: Изучување на човековите права (Studying Human Rights)

Автор/уредник: Тод Лендман (Todd Landman)

Место на издавање: Лондон

Издавач: Рутлиџ (Routledge)

Година на издавање: 2006

Јазик: англиски

Содржина: Книгата се потпира врз клучни теории и методи на општествените науки за да развие рамка за систематско изучување на проблемите во врска со човековите права. Во неа се расправа за тоа дека цврстата емпириска анализа на проблемите во врска со човековите права почива врз проучувањето на видливите практики на државните и недржавните субјекти, коишто претставуваат прекршувања на човековите права, а со цел да се дадат уверливи објаснувања за нивното настанување и да се обезбеди подлабоко сфаќање на нивното значење.

Наслов: Речник на човековите права (A Dictionary of Human Rights)

Автор/уредник: Дејвид Робертсон (David Robertson)

Место на издавање: Лондон

Издавач: Europa Publications

Година на издавање: 2005

Јазик: англиски

Содржина: Ова клучно референтно дело ја одразува растечката меѓународна загриженост за човековите права и дава објаснувања на терминологијата, прашањата, организацијата и законите коишто имаат централно место во оваа емотивна тема. Сега, во своето второ издание, речникот обезбедува јасни дефиниции, заедно со ажурирани податоци. Написите опфаќаат: краток преглед на истакнати мислители, како што се Лок, Кардозо и Нозик; објаснувања и примери за основни термини; проширени влезови на термините; прилог којшто содржи текстови и извадоци од водечки документи, како што се Декларацијата за правата на човекот и граѓанинот и Универзалната декларација за човекови права; систем на упатување којшто е лесен за користење. Новини во ова издание се влезовите за човековите права во Источна и Централна Европа, Русија и Хонгконг; Повелбата на ЕУ за основни права и британскиот Закон за човекови права.

Наслов: Глобални одговорности. Кој мора да ги исполни човековите права? (Global Responsibilities. Who Must Deliver on Human Rights?)

Автор/уредник: Ендрју Купер (уредник) (Andrew Kuper)

Место на издавање: Лондон

Издавач: Рутлиџ (Routledge)

Година на издавање: 2005

Јазик: англиски

Содржина: Ендрју Купер прашува, „Кој мора да направи *што* за кого?“, а одговори добива од светските водечки мислители во областите на етика, меѓународна политика и економија. Поделен во четири дела: *Природата на одговорноста*, *Распределба на одговорноста*, *Индивидуална одговорност за ослободување од сиромаштија*, и *Одговорност на субјектите во глобалната економија*, овој клучен текст претставува исцрпна збирка на есеи за нов глобален морален кодекс.

Наслов: Лексикон за меѓународни човекови права (International Human Rights Lexicon)

Автор/уредник: Сузан Маркс, Ендрју Клапам (Susan Marks, Andrew Clapham)

Место на издавање: Оксфорд

Издавач: Oxford University Press

Година на издавање: 2005

Јазик: англиски

Содржина: Оваа книга претставува широка студија за опсегот и важноста на меѓународното право за човековите права. Тематски организирана по азбучен ред, таа ги одбегнува традиционалните категории на правото на човекови права, за да ги истражува правата

во специфични контексти во коишто на овие права се повикуваат, за нив се дебатира и се разгледуваат. Оваа книга е информативен и достапен водич за клучните прашања со коишто се соочува меѓународното право за човековите права денес.

Наслов: Глобалната борба за човекови права: универзални принципи во светската политика (The Global Struggle for Human Rights: Universal Principles in World Politics)

Автор/уредник: Дебра Л. Делае (Debra L. DeLaet)

Место на издавање: Белмонт

Издавач: Wadsworth Publishing

Година на издавање: 2005

Јазик: англиски

Содржина: Оваа книга ги поврзува човековите права, коишто се опфатени и прикажани на единствен и силен начин, со прашањата за родовата еднаквост, феминистичките перспективи и сексуалната ориентација, како и со темата за универзалната перспектива на човековите права којашто е чувствителна на културни различности и разновидноста меѓу и во рамките на нациите. Книгата е исто така исцрпна и достапна во однос на дискусиите за правото за човекови права и за прашањето дали човековите права се универзални. Делает исто така обрнува внимание и на тензијата меѓу државната сувереност и човековите права, геноцидот, економските права и различните концепти за правдата, затоа што сите тие се однесуваат на унапредувањето на основните човекови права.

Наслов: Заштитничката улога на националните институции за човекови права (The Protection Role of National Human Rights Institutions)

Автор/уредник: Берtrand Г. Рамчаран (уредник) (Bertrand G. Ramcharan)

Место на издавање: Лајден/Бостон

Издавач: Brill Academic Publishers

Година на издавање: 2005

Јазик: англиски

Содржина: Еден од повеќето развојни текови, којшто ветува, во рамки на глобалните напори за почитување на човековите права во изминатата деценија беше зголемената улога на националните институции за човекови права. Уште во 1946 година, Економскиот и социјалниот совет на Обединетите нации предвиде ваква улога за националните институции, а од усвојувањето на Универзалната декларација за човекови права во 1948 година, Комисијата за човекови права и Секретаријатот на Обединетите нации бараа начини да ја унапредат нивната улога. Оваа книга нуди богатство од податоци во врска со заштитните функции на постоечките национални институции за човекови права во голем број земји од Азија, Африка, Европа, Латинска Америка и Океанија. Сите овие есеи, заедно, го појаснуваат вистинскиот стремеж на националните комисии за човекови права да дејствуваат за во насока на заштита на човековите права во земјите каде што постојат, како и разновидноста од модели за заштита коишто можат и се воспостават во развиените и во земјите во развој.

Наслов: Специјалните постапки на ОН на полето на човековите права (The UN Special Procedures in the Field of Human Rights)

Автор/уредник: Ингрид Нифоси (Ingrid Nifosi)

Место на издавање: Антверпен

Издавач: Intersentia

Година на издавање: 2005

Јазик: англиски

Содржина: Комисијата на ОН за човекови права започна да воведува специјалните постапки во доцните 1960-ти години. Оттогаш, механизмите на ОН се развија и денес станаа вистински средства за заштита и набљудување на човековите права. Оваа книга се обидува да ја долови еволуцијата на функционирањето на специјалните постапки во поглед на човековите права и да се направи проценка на нивната важност и влијание. Таа обезбедува темелен и ажуриран увид во т.н. институционалната историја на специјалните постапки, ја анализира нивната правна димензија, дава концепциска дефиниција за нив, ја објаснува нивната еволуција и дава проценка за нивната ефективност.

Наслов: Обединетите нации и човековите права. Водич за новата ера (United Nations and Human Rights. A Guide for a New Era)

Автор/уредник: Џули Мертус (Julie Mertus)

Место на издавање: Лондон

Издавач: Рутлиџ (Routledge)

Година на издавање: 2005

Јазик: англиски

Содржина: Ова е детален и актуелен водич за машинеријата на човековите права на Обединетите нации (ОН). Денес, буквално сите органи и специјализирани агенции на ОН преземаат напори да ги вклучат унапредувањето и заштитата на човековите права во нивните програми и активности. „Обединетите нации и човековите права“ ги истражува овие неодамнешни иницијативи во рамки на поширокиот контекст на практиката на човековите права. Таа обезбедува најажурирана и прецизна анализа на оваа сложена област на глобалната политика. Прашањата коишто се истражуваат опфаќаат: – историскиот и филозофскиот развој на системот на човекови права на ОН – структурите и постапките на ОН за третирање на човековите права – промените во машинеријата на човековите права на ОН по 11 септември – управувањето со меѓународни судири – унапредување на индивидуалните права – унапредувањето на агендите на општествените движења.

Наслов: Човекови права. Меѓу идеализам и реализам (Human Rights. Between Idealism and Realism)

Автор/уредник: Кристијан Томушат

(Christian Tomuschat)

Место на издавање: Оксфорд

Издавач: Oxford University Press

Година на издавање: 2004

Јазик: англиски

Содржина: Книгата ги претставува човековите права во дејство, фокусирајќи се врз нивната ефективност како правни средства создадени во корист на луѓето. Со комбинирање на кон-

цепциска анализа, со акцент врз постапките и механизмите за имплементација, оваа книга овозможува повеќедимензионален преглед на човековите права.

Наслов: Историја на човековите права: од прастари времиња до ерата на глобализација (The History of Human Rights: From Ancient Times to the Globalization Era)

Автор/уредник: Мишлен Р. Ишеј (Micheline R. Ishay)

Место на издавање: Беркли

Издавач: University of California Press

Година на издавање: 2004

Јазик: англиски

Содржина: Мишлен Ишеј ја раскажува драматичната борба за човекови права низ вековите во книгата, којашто брилијантно ги обединува историските и интелектуалните развојни текови од Месопотамските законици на Хамураби до денешната ера на глобализација. Како што ја претставува хрониката на судирот на општествените движења, идеи и армии коишто одиграле улога во оваа борба, Ишеј покажува како историјата на човековите права се развивала од една во друга ера низ текстовите, културните традиции и креативното изразување. Пишувајќи со ентузијазам и извонредна ширината, таа создава рамка за разбирање на современите прашања, тргнувајќи од дебатата во врска со глобализацијата, интервенцијата на Косово, па сè до климата за човекови права по 11 септември 2001 година. Како единствено достапна и сеопфатна историја на човековите права, книгата ќе биде основно четиво за секој којшто е засегнат од потрагата на човештвото

по правда и достоинство. Ишеј ги структурира поглавја во својата книга околу шест основни прашања, коишто ја обликуваа дебатата и науката за човековите права: Од каде потекнуваат човековите права? Зошто победи европската визија за човековите права над оние на другите цивилизации? Дали социјализмот даде траен придонес за наследството на човековите права? Дали човековите права се универзални или се условени од културниот контекст? Мора ли да се жртвуваат човековите за потребите на националната безбедност? Дали глобализацијата ги еродира или унапредува човековите права? Во истражувањето на овие прашања, Ишеј исто така вклучува значајни пишани документи, говори и политички изјави – од активисти, писатели и мислители низ историјата.

Наслов: Човекови права (Human Rights)

Автор/уредник: Џек Донели (Jack Donnelly)

Место на издавање: Кембриџ

Издавач: Independence Educational Publisher

Година на издавање: 2003

Содржина: Што се човекови права и како се заштитени? Дали Конвенцијата за правата на детето имаше позитивно влијание? Оваа книга истражува широк спектар на важни прашања поврзани со човековите и граѓанските права. Се разгледуваат голем број клучни области, вклучувајќи: детски права, женски права, родство, детска работа, сексуална експлоатација, права по раѓање, права на приватност и слобода на информираност. Информациите во оваа книга се собрани од широк спектар извори, вклучително и владини извештаи и статистички податоци, извештаи од весници, колумни, на-

писи и студии во списанија, литература од лоби групи и добротворни организации.

Наслов: Вовед во меѓународниот режим на човекови права (Introduction to the International Human Rights Regime)

Автор/уредник: Манфред Новак

(Manfred Nowak)

Место на издавање: Лајден

Издавач: Martinus Nijhoff Publishers

Година на издавање: 2003

Овој учебник се обидува да понуди првичен, и истовремено детален вовед во идејата и значењето на човековите права, во нејзините филозофски и теоретски темели, историскиот развој, основните структури и постапки за меѓународната заштита на човековите права од страна на ОН и регионалните организации, и современите трендови, како што се превентивните механизми, меѓународното кривично право, човековите права како основни елементи на операциите за чување и градење на мирот...

Наслов: Заштита на човековите права.

Инструменти и институции

(Protecting Human Rights. Instruments and Institutions)

Автор/уредник: Том Комбел и др.

(Tom Campbell et. al.)

Место на издавање: Оксфорд

Издавач: Oxford University Press

Година на издавање: 2003

Јазик: англиски

Содржина: Што треба, а што не треба да се смета за човеково право? Што значи да се препознае некое право како човеково право? Кои се најефективните и законски средства за унапредување на човековите права? Во оваа книга се разгледуваат овие прашања и сложениот однос којшто постои меѓу одговорите на тие прашања.

Наслов: Универзални човекови права во теоријата и практиката (Universal Human Rights in Theory and Practice)

Автор/уредник: Џек Донели (Jack Donnelly)

Место на издавање: Итака/Лондон

Издавач: Cornell University Press

Година на издавање: 2003, 2-ро издание

(повторно печатено во 2005)

Содржина: Џек Донели разработува теорија за човековите права, се осврнува на аргументите на културниот релативизам и ја истражува ефикасноста на билатералната и мултилатералната меѓународна акција. Во сосема нови поглавја се разгледуваат важни прашања во врска со периодот по студената војна, вклучувајќи ја и хуманитарната интервенција, демократијата и човековите права, „азиските вредности“, групните права и дискриминацијата на сексуалните малцинства.

Наслов: Човекови права: социјална правда во време на пазарот (Human Rights: Social Justice in the Age of the Market)

Автор/уредник: Кoen де Фејтер (Koen de Feyter)

Место на издавање: Лондон

Издавач: Zed Books

Година на издавање: 2005

Содржина: Нескротливата пазарна економија во денешниот свет доведе до кршење на човековите права. Авторот поставува прашање до кој степен меѓународниот систем за човекови права – којшто се фокусира врз правно-обврзувачките конвенции и спроведувањето од страна на државната машинерија – навистина обезбедува ефективна заштита од негативните ефекти на глобализацијата. Тој дава одредени предлози за тоа како да се подобри системот на човекови права, вклучувајќи го и преиспитувањето на обврските на државата, создавање одговорности во поглед на човековите права за големите компании и меѓународните финансиски институции и создавањето обврски во однос на човековите права за државите, вон нивните национални територии.

Наслов: Глобализација и човекови права (Globalization and Human Rights)

Автор/уредник: Алисон Бриск (уредник) (Alison Brysk)

Место на издавање: Беркли

Издавач: University of California Press

Година на издавање: 2002

Јазик: англиски

Содржина: Уредникот собра впечатлив состав од стручњаци, коишто ги разгледуваат новите прашања во поглед на глобализацијата и човековите права. Дали глобализацијата создава и проблеми и можности? Дали новите проблеми ја заменуваат или засилуваат репресијата од страна на државата? Колку се ефективни новите облици на одговорност во поглед на човековите

права? Овие есеи вклучуваат теоретски анализи на Ричард Фок, Џек Донели и Џејмс Розно. Поглавјата за секс туризмот, меѓународните пазари и комуникациската технологија отвораат нови перспективи за прашањата коишто се појавуваат. Авторите истражуваат места како што се Доминиканската Република, Нигерија и Филипини. Современиот свет ја дефинира глобализацијата. И покрај тоа што се воспоставени глобални стандарди и институции за човековите права, сепак продолжуваат нападите врз човековото достоинство. Во овие есеи се препознаваат новите предизвици со коишто треба да се соочиме и се предлагаат нови начини за да се поправат трошоците за глобализација.

Наслов: Заштита на човековите права: методи и ефективност (Human Rights Protection: Methods and Effectiveness)

Автор/уредник: Френсис Батлер (Frances Butler)

Место на издавање: Хаг

Издавач: Kluwer Law International

Година на издавање: 2002

ISBN: 90-411-1702-4

Содржина: Оваа книга истражува како човековите права би требало да се заштитуваат, од чија страна и степенот до којшто ова се случува во практика. Постои изобилство од докази дека заштитата на човековите права е поважна од кога и да е, а оваа книга се осврнува на тоа што е потребно за тоа ефективно да се постигне.

Наслов: Водич за човекови права.

Институции, стандарди, процедури (A Guide to Human Rights. Institutions, Standards, Procedures)

Автор/уредник: Јануш Симонидес, Владимир Володин (Janusz Symonides, Vladimir Volodin)

Место на издавање: Париз

Издавач: УНЕСКО

Година на издавање: 2003

Содржина: Оваа публикација нуди кратки податоци за поважните инструменти, постапки и механизми за заштита на човековите права, главни настани (меѓународни конференции, декади, години, денови, итн.) и институции, коишто се занимаваат со човековите права. Таа е посветена на десетгодишнината од Светската конференција за човекови права одржана во Виена, Австрија, во 1993 година. Исто така, таа претставува и придонес кон Декадата на Обединетите нации за едукација од областа на човековите права (1995-2004 година) насочена кон изградба на една универзална култура на човекови права.

Наслов: Човекови права: концепт и стандарди (Human Rights: Concepts and Standards)

Автор/уредник: Јануш Симонидес (уредник) (Janusz Symonides)

Место на издавање: Алдершот

Издавач: Dartmouth Publishing Company Limited

Година на издавање: 2000

ISBN 92-3-103589-4

Содржина: Во оваа книга се претставени размислувања за историските перспективи и филозофските темели на човековите права. Таа нуди

детална анализа на граѓанските, политичките, економските, социјалните и културните права, како и правата на лицата коишто припаѓаат на ранливи групи, какви што се жени, деца, малцинства, локални народи и работници мигранти, и конечно меѓусебната поврзаност на хуманитарното право и човековите права.

Наслов: Меѓународна енциклопедија на човековите права. Слободи, злоупотреби и лекови

(International Encyclopedia of Human Rights. Freedoms, Abuses, and Remedies)

Автор/уредник: Роберт Л. Мадекс (Robert L. Maddex)

Место на издавање: Вашингтон

Издавач: CQ Press

Година на издавање: 2000

ISBN 1-56802-490-8

Содржина: Илустрирана референтна книга во којашто се опишуваат концептите и термините, договорите, луѓето и организациите коишто помагаат во гарантирањето на човековите права за сите во целиот свет.

Наслов: Меѓународни човекови права во контекст: право, политика, морал (International Human Rights in Context: Law, Politics, Morals)

Автор/уредник: Хенри Ј. Стајнер; Филип Олстон (Henry J. Steiner, Philipp Alston)

Место на издавање: Оксфорд

Издавач: Oxford University Press

Година на издавање: 2000

ISBN 0-19-829849-8

Содржина: Овој учебник претставува разновиден спектар од внимателно избрани и уредени материјали за основно и средно образование, заедно со опширен текст, уреднички коментар и прашања за проучување. Во него се опфатени поважните теми на меѓународните човекови права: основните карактеристики на меѓународното право, развојот на движењето за човекови права; граѓанските, политичките, економските, социјалните и културните права; хуманитарните закони на војната; глобализацијата; самоопределувањето; женските права; остварувањето и спроведувањето.

Наслов: Вовед во меѓународната заштита на човековите права

(An Introduction to the International Protection of Human Rights)

Автор/уредник: Хански Раија/Сукски Марку (уредници) (Hanski Raija/Suiksi Markku)

Место на издавање: Турку/Обо

Издавач: Универзитет Обо Академи: Институт за човекови права (Åbo Akademi University: Institute for Human Rights)

Година на издавање: 1999, 2-ро издание

ISBN 952-12-0247-5

Содржина: Книгата се стреми да обезбеди општа, и истовремено, сеопфатна слика за меѓународната заштита на човековите права. Таа всушност претставува вовед, во којшто се опишуваат главните системи и стандарди, а постои намера да биде надолполнета со повеќе специјализирани студии. Книгата ќе биде од особен интерес за додипломските студенти, но исто така може да се користи и за време на посебни курсеви за човекови права, од страна

на адвокати, работници и активисти во НВОи и од сите оние коишто се заинтересирани за човековите права.

Наслов: Човекови права: нови димензии и предизвици. Прирачник за човекови права (Human Rights: New Dimensions and Challenges. Manual on Human Rights)

Автор/уредник: Јануш Симонидес (Janusz Symonides)

Место на издавање: Брукфилд/Алдерхот

Издавач: УНЕСКО, Ашгејт (UNESCO, Ashgate)

Година на издавање: 1998

ISBN 1 84014 426 2

Содржина: Во оваа книга е претставена меѓусебната поврзаност и зависност на човековите права, со мирот, демократијата, развојот и животната средина. Во неа се анализираат пречките и заканите за човековите права, се предлагаат начини и средства за нивно надминување, се дискутира за позитивното и негативното влијание врз човековите права на глобализацијата, информативната револуција и научниот и технолошкиот прогрес.

Наслов: Прирачник за известување во врска со човековите права (Manual on Human Rights Reporting)

Автор/уредник: Обединети нации

Место на издавање: Женева

Издавач: United Nations Publication

Година на издавање: 1997

ISBN 92-1-100752-6

Содржина: Овој прирачник главно е наменет да им послужи како практична алатка на владини-

те службени лица во процесот на подготвување и поднесување извештаи, коишто се бараат од државите според меѓународните договори за човекови права на Обединетите нации.

Наслов: Водечки насоки на ЕУ за човекови права (EU Guidelines on Human Rights)

Автор/уредник: Совет на Европската унија

Година на издавање: 2005

Содржина: Оваа брошура обединува пет водечки насоки – за смртната казна, тортурата, дијалозите со трети земји, децата погодени од вооружен судир и бранителите на човековите права – објавени од страна на Советот на Европската унија. Целта на објавување на овие водечки принципи се состои во осигурување на тоа дека тие можат да се имплементираат целосно и ефективно, по пат на подигнување на свеста за заложибите на Европската унија за човекови права меѓу сите во меѓународната заедница, а особено кај оние коишто активно дејствуваат за човековите права.

ИНФОРМАЦИИ ЗА СОСТОЈБИТЕ ВО ВРСКА СО ЧОВЕКОВИТЕ ПРАВА

Наслов: Извештај на Хјуман Рајтс Воч за 2006 година

(Human Rights Watch Report 2006)

Автор/уредник: Хјуман Рајтс Воч

Место на издавање: Њујорк

Година на издавање: 2006

Содржина: Светскиот извештај на Хјуман Рајтс Воч за 2006 година содржи податоци за развојните тенденции на човековите права во

повеќе од 60 земји во 2005 година. Поминете со 'глучето' над картата или погледнете ги регионалните списоци подолу за да добиете информации за одделни земји.

Достапно на интернет: <http://www.hrw.org/wr2k6/wr2006.pdf>

Наслов: Извештај на Амнести Интернешенел за 2005 година. Состојбата со светските човекови права (Amnesty International Report 2005. The State of the World Human Rights)

Автор/уредник: Амнести Интернешенел

Година на издавање: 2005

Содржина: Овој Извештај на Амнести Интернешенел, којшто опфаќа 149 земји, го истакнува неуспехот на националните влади и меѓународните организации да се справат со кршењата на човековите права, како и бара поголема меѓународна одговорност.

Наслов: Извештаи за земјите во врска со практиките на човековите права за 2005 година (2005 Country Reports on Human Rights Practices)

Автор/уредник: Стејт департмент на САД:

Биро за демократија, човекови права и труд (US State Department: Bureau of Democracy, Human Rights, and Labor)

Година на издавање: 2005

Содржина: Извештаи за земјите во врска со практиките на човековите права ги поднесува годишно Стејт департментот на САД до Конгресот на САД. Извештајот ги опфаќа меѓународно-признатите индивидуални, граѓански, политички и работнички права, пред-

видени во Универзалната декларација за човекови права.

Достапно на интернет: <http://www.state.gov/g/drl/rls/hrrpt/2005/index.htm>

Наслов: Извештај за човековиот развој за 2005 година (Human Development Report 2005)

Автор/уредник: Обединети нации

Место на издавање: Њујорк/Оксфорд

Издавач: United Nations Publishing, Oxford University Press

Година на издавање: 2005

Содржина: Извештајот за човековиот развој за 2005 година внимателно го разгледува човековиот развој, вклучувајќи го напредокот кон Милениумските развојни цели (МРЦ). Осврнувајќи се пошироко од статистиката, тој ја посочува цената што ја плаќа човекот за неисполнетите цели и прекршените ветувања. Екстремната нееднаквост меѓу земјите и во рамките на земјите се смета за една од главните препреки за човековиот развој – и за моќна кочница за забрзан напредок кон МРЦ. Достапно на интернет: <http://hdr.undp.org/reports>

Наслов: Годишен извештај на ЕУ за човекови права за 2005 година (EU Annual Report on Human Rights 2005)

Автор/уредник: Совет на Европската унија

Година на издавање: 2005

Содржина: Овој, седми Годишен извештај на ЕУ за човекови права, ги евидентира постапките и политиките преземени од ЕУ, меѓу 1 јули 2004 година и 30 јуни 2005 година, во потрага по

своите цели за унапредување на универзалното почитување на човековите права и основните слободи.

Достапно на интернет: <http://bookshop.eu.int/eGetRecords>

Наслов: Извештај за состојбата со основните права во Европската унија во 2004 година (Report on the Situation of Fundamental Rights in the European Union in 2004)

Автор/уредник: Мрежа на ЕУ на независни експерти за основните права (EU Network of Independent Experts on Fundamental Rights)
Година на издавање: 2005

Содржина: Мрежата на ЕУ на независни експерти за основни права беше основана од страна на Европската комисија на барање на Европскиот парламент. Таа ја набљудува односно следи состојбата со основните права во земјите членки и во Унијата, врз основа на Повелбата за основни права. Таа објавува годишни извештаи за состојбата со основните права во земјите членки и во Унијата, како и посебни извештаи за одредени прашања кои предизвикуваат загриженост.

Достапно на интернет: http://europa.eu.int/comm/justice_home/cfr_cdf/doc/report_eu_2004_en.pdf

Наслов: Човекови права во Азија и Пацификот (Human Rights in Asia and the Pacific)

Автор/уредник: Џејмс Т. Лоренс (James T. Lawrence)

Место на издавање: Хантингтон

Издавач: Nova Science Pub Inc.

Година на издавање: 2004

Содржина: Човековите права постојат за да се осигури мир, да се одврати агресијата, да се унапреди владеењето на правото, да се сузбие криминалот и корупцијата и да се спречат хуманитарни кризи. Овие човекови права ги опфаќаат ослободувањето од тортура, слободата на изразување, слободата на печатот, женските права, детските права и заштитата на малцинствата. Оваа книга дава преглед на земјите во Азија и на Пацификот и е збогатена со актуелна библиографија и корисни индекси според тема, наслов и автор.

Наслов: Човекови права во Африка. Од ОАУ до Африканската унија (Human Rights in Africa. From the OAU to the African Union)

Автор/уредник: Рејчел Мари (Rachel Murray)

Место на издавање: Кембриџ

Издавач: Cambridge University Press

Година на издавање: 2004

Содржина: Ова дело ја испитува улогата на Организацијата за африканското единство, сега Африканска унија, и како таа се справува со човековите права од својот зачеток во 1963 година. Се разгледува улогата на нејзините основни институции и под ОАУ и нејзината скорешна трансформација во Африканска унија. Книгата е поделена во поглавја, во коишто се испитуваат разните теми, вклучувајќи ги правата на жените, правата на детето, концептот на демократија и правото на развој. Напишана од водечкиот стручњак за човекови права, оваа книга е основно четиво за правниците коишто ги застапуваат африканските држави и за странските влади и НВОи активни во Африка, а таа може да биде од интерес за стручњациите за меѓународни и споредбени човекови права.

В. ИЗВОРИ ЗА ЕДУКАЦИЈА ОД ОБЛАСТА НА ЧОВЕКОВИТЕ ПРАВА

Во следниов дел се содржани информации во врска со книги и друг материјал за едукацијата од областа на човековите права, коишто варираат од методолошки воведи до сеопфатни прирачници за едукацијата од областа на човековите права.

ОСНОВНИ ИНФОРМАЦИИ

Наслов: **Човекови права низ целиот свет: референтен прирачник (Human Rights Worldwide: A Reference Handbook)**

Автор/уредник: Зехра Ф. Кабасакал Арад (Zehra F. Kabasakal Arad)

Место на издавање: Оксфорд

Издавач: ABC-Clío

Година на издавање: 2006

Содржина: Ова дело нуди прониклив водич за глобалната борба за човекови права, проблемите и недостатоците на меѓународниот режим на човекови права и изворите коишто се основни за студиите по човекови права.

Наслов: **Економски, социјални и културни права: Прирачник за националните институции за човекови права (Economic, Social and Cultural Rights: Handbook for National Human Rights Institutions)**

Автор/уредник: Обединети нации

Место на издавање: Њујорк/Женева

Издавач: Обединети нации

Година на издавање: 2005

Содржина: Целта на овој прирачник е да им помогне на националните институции за човекови права во развивањето политики, процеси и вештини, коишто ќе им овозможат да ги интегрираат економските, социјалните и културните права понатаму во нивната работа. Во прирачникот се испитуваат начините на коишто законските надлежности на националните институции можат да се толкуваат во однос на овие права во рамки на нивните надлежности и за тоа како тие можат посоодветно да ги извршуваат своите функции и овластувања во оваа смила.

Наслов: **Наставници, човекови права и разновидност: едукација на граѓаните во мултикултурните општества (Teachers, Human Rights And Diversity: Educating Citizens in Multicultural Societies)**

Автор/уредник: Одри Ослер (уредник) (Audrey Osler)

Место на издавање: Лондон

Издавач: Trentham Books

Година на издавање: 2005

Содржина: Како треба да ги едуцираме граѓаните во мултикултурните општества? Ова прашање добива сè поголемо внимание во земјите низ целиот свет. Во оваа книга автори од Англија,

Северна Ирска, Република Ирска и од Соединетите Американски Држави известуваат за наодите од неодамнешните истражувања на ова поле и ги разгледуваат импликациите за наставниците, наставниците кои се едукатори и за професорите на студенти. Преку студиите на случај се илустрира како младите граѓани можат да научат да ги применуваат принципите на човекови права и еднаквост при разрешувањето сложени и контроверзни прашања.

Наслов: **Прирачник за човекови права: глобална перспектива за образованието (The Human Rights Handbook: A Global Perspective for Education)**

Автор/уредник: Лиам Гиرون (Liam Gearon)

Место на издавање: Лондон

Издавач: Trentham Books

Година на издавање: 2003

Содржина: Авторитетен водич за човековите права за наставници, студенти и истражувачи. Претставува сè посложено поле на еден директен и достапен начин. Секое поглавје има сличен формат лесен за употреба за корисникот. По резимеата на поглавјата, следи општ вовед во темата. Меѓународните правни стандарди се изложени преку избор од клучни документи. Опишани се релевантните организации за човекови права: ОН, регионални владини и невладини (НВОи) организации. Бидејќи

прирачникот не е исцрпен, секое поглавје завршува со кус избор од дополнителни извори за натамошно читање и истражување.

Наслов: Човекови права: меѓународна заштита, набљудување, спроведување (Human Rights: International Protection, Monitoring, Enforcement)

Автор/уредник: Јануш Симонидес (Janusz Symonides)

Место на издавање: Ешгејт

Издавач: Unesco Publishing

Година на издавање: 2003

Содржина: Серијата томови, подготвена од УНЕСКО и наменета за настава по човекови права на повисоко образовно ниво, се заклучува со објавувањето на оваа книга. Книгата „Човекови права: меѓународна заштита, набљудување, спроведување“ зазема институционален пристап кон меѓународната заштита на човековите права, испитувајќи го прво системот на Обединетите нации, којшто може да се смета за универзален, а потоа се анализираат регионалните системи на заштита. Како корисен извор на информации за заштитата на човековите права, оваа книга исто така може да се употребува како практичен водич за искористување на постоечките постапки во одбрана на човековите права.

Наслов: Методологии за едукација од областа на човековите права (Methodologies for Human Rights Education)

Автор/уредник: Ришар Пјер Клод (Richard Pierre Claude)

Место на издавање: Њујорк

Издавач: Декада на народите за едукација од областа на човековите права (ПДХРЕ)

Година на издавање: 1998

Содржина: Практичен вовед во педагогијата на едукацијата од областа на човековите права, вклучувајќи и есеј за правото да се знае сопственото право, водич за планирање на наставен план, предлози за зајакнување и таргетирање на корисничките групи и методологии за оценување.

Достапно на интернет: <http://www.pdhre.org/materials/methodologies.html>

Наслов: Едукација од областа на човековите права за дваесет и првиот век (Human Rights Education for the Twenty-First Century)

Автор/уредник: Џорџ Ј. Андропулос и Ришар Пјер Клод (уредници) (George J. Andreopoulos and Richard Pierre Claude)

Место на издавање: Филадельфија

Издавач: University of Pennsylvania Press

Година на издавање: 1997

Содржина: Едукацијата од областа на човековите права, којашто опфаќа осознавање и учење на луѓето за нивните права, е тешка задача. За да им се помогне на заинтересираните групи да ги исполнат овие обврски, создадена е оваа книга на претходно необјавени есеи, во коишто се третираат проблемите и предизвиците коишто се воедно и концепциски и практични. Книгата е изработена со цел да им помогне на оние коишто ќе ја користат во практика, нудејќи не само теоретски упатства, туку и „ситни важни“ совети во однос на планирањето и спроведувањето програми за формална (или

училишна) и неформална (или вон училишна) едукација од областа на човековите права.

Наслов: Човековите права овде и сега: прославување на Универзалната декларација за човекови права (Human Rights Here and Now: Celebrating the Universal Declaration of Human Rights)

Автор/уредник: Ненси Флауерс (Nancy Flowers)

Место на издавање: Универзитет во Минесота

Издавач: Ресурсен центар за човекови права (Human Rights Resource Center)

Година на издавање: 1997

Содржина: Упатство за почетници за едукација од областа на човековите права којшто опфаќа основни информации, стратегии за настава по човекови права и активности за различни возрасти и ситуации.

Достапно на интернет: <http://www1.umn.edu/humanrts/edumat>

Достапно на истата интернет страница:

Тематска книга 1: Економска и социјална правда: перспектива на човековите права

Тематска книга 2: Одгледување деца со корени, права и одговорности: прославување на Конвенцијата на ОН за правата на детето

Тематска книга 3: Лезбејски, хомосексуални, бисексуални и трансродови права: перспектива на човековите права

Тематска книга 4: Прирачник за едукација од областа на човековите права: ефективни практики за учење, акција и промена

Тематска книга 5: Подигање на духот: човекови права и слободата на религија или верување

Наслов: **Совети за во училница**
(**Tips for the Classroom**)

Автор/уредник: Фелиса Тибитс
(Felisa Tibbitts)

Место на издавање: Кембриџ, САД/Амстер-
дам

Издавач: ХРЕА (HREA)

Година на издавање: 1996

Содржина: Практични вежби коишто можат да се користат при обуките на наставниците. Вклучува совети за водење дискусии, воспоставувајќи правила за дискусија, работа во парови и мали групи, осмислување и подготвување лекција и оценување на лекциите.

Достапно на интернет: <http://www.hrea.org/pubs/tips.html>

ПРИРАЧНИЦИ И ЕДУКАТИВНИ МАТЕРИЈАЛИ

Деца

Наслов: **АБВ на наставата по човекови права: практични активности за основни и средни училишта**

(**ABC of Teaching Human Rights: Practical Activities for Primary and Secondary Schools**)

Автор/уредник: Сержио Виеира де Мело
(Sérgio Vieira de Mello)

Место на издавање: Њујорк/Женева

Издавач: United Nations Publications

Година на издавање: 2004

Содржина: *АБВ на наставата по човекови права* има за цел да послужи како алатка лесна за употреба за корисниците на едукацијата за човековите права и како разнобоен чадор, којшто опфаќа голем број области на основните човекови права. Тој нуди практични совети за наставници и други едукатори, коишто сакаат да ја унапредат свеста и акцијата во поглед на човековите права кај децата во основните и средните училишта, вклучувајќи предлози за развивање на активностите за учење. Нема намера дополнително да го оптовари и така веќе преоптоварениот наставен план, туку да помогне во воведувањето прашањата во врска со човековите права во предмети коишто веќе се изучуваат на училиште.

Достапно на интернет: <http://www.un.org/events/humanrights/2004/education.htm>

Наслов: **Зошто луѓето ги злоупотребуваат човековите права?**

(**Why Do People Abuse Human Rights?**)

За деца на возраст меѓу 9 и 11 години

Автор/уредник: Алисон Браунли
(Alison Brownlie)

Место на издавање: Лондон

Издавач: Hodder Wayland

Година на издавање: 2004

Содржина: Оваа книга ги разгледува начините и причините за злоупотреба на човековите права. Во неа се испитува како можат да се злоупотребат правата на оние во различните сектори на општеството, како децата и работниците, и како се загрозени човековите права во услови на војна и други судири. Понатаму во неа се објаснува дека треба да водиме активни кампањи за човековите права – а најдобар начин за да се направи тоа е преку образованието. Вклучени се и детални проучувања на случаи и цитати на луѓе од целиот свет.

Наслов: **Време за права: активности за граѓанството и ПСХЕ за деца на возраст од 9 до 13 години**

(**Time for Rights: Activities for Citizenship and PSHE for 9-13 Years Old**)

Автор/уредник: УНИЦЕФ

Место на издавање: Женева

Издавач: УНИЦЕФ

Година на издавање: 2002

Содржина: Ги истражува граѓанството и правата во однос на Конвенцијата на ОН за правата на детето. Низ игра со улоги, карикатури, приказни, стихотворби и широк спектар активности, книгата се осврнува на тоа што му значат пра-

вата на едно дете, во семејството, на училиште и во заедницата.

Наслов: Станете во одбрана на Вашите права (Stand Up for Your Rights)

Автор/уредник: Пис Чилдрен Интернешенел (Peace Children International)

Место на издавање: Лондон

Издавач: Two-Can Publishing

Година на издавање: 2001

Содржина: Напишана и уредена од страна на млади луѓе од целиот свет, оваа книга ги испитува прашањата поврзани со на човековите права. Таа содржи приказни, стихотворби, лични сеќавања, искажување надежи и стравувања за тоа како се однесуваме едни со други. Книгата го слави нивото до коешто сме стасале во развојот на човековите права, проследено со потрага по дефиницијата за тоа што тие права треба да значат во иднина.

Наслов: Сите човечки суштества...

Прирачник за едукацијата од областа на човековите права

(All Human Beings... A Manual for Human Rights Education)

Автор/уредник: УНЕСКО

Место на издавање: Париз

Издавач: UNESCO Publishing

Година на издавање: 1998

Јазици: англиски, арапски

Содржина: Објавен по повод педесетгодишнината на Универзалната декларација за човекови права, овој прирачник е наменет да им помогне на учениците и наставниците од основното и средното образование да ги разберат уни-

верзалните елементи на човековите права. Во него се обезбедени основна документација, посебни наставни материјали и практични вежби. Материјалите треба локално да се комплетираат и изготвуваат за да може целосно да се открие значењето на човековите права во секојдневниот живот на секој посебен културен контекст.

Наслов: Едукација за човековото достоинство: учење за правата и обврските (Educating for Human Dignity: Learning about Rights and Responsibilities)

Автор/уредник: Бети А. Риердон

(Betty A. Reardon)

Место на издавање: Филадельфија

Издавач: Пенсилваниски студии од областа на човековите права (Pennsylvania Studies in Human Rights)

Година на издавање: 1995

Јазици: англиски

Содржина: Ова е една од најважните книги во врска со едукацијата од областа на човековите права за основното и средното образование. Таа е напишана и за наставници и за наставниците едукатори. Таа е извор, којшто нуди и упатства и материјали за поддршка за програмите за едукација од областа на човековите права од градинка до гимназија. Таа отвора можности за схоластичен пристап кон едукацијата од областа на човековите права, при што директно се соочува и ги поставува прашањата за вредностите, коишто произлегуваат од проблемите на човековите права, во контекст на глобални меѓуодноси.

Наслов: Први чекори: Прирачник за започнување на едукацијата од областа на човековите права

(First Steps: A Manual for Starting Human Rights Education)

Автор/уредник: Амнести Интернешенел

Место на издавање: Лондон

Издавач: Амнести Интернешенел

Година на издавање: 1996

Јазици: англиски

Содржина: Овој прирачник беше создаден од Амнести Интернешенел посебно за употреба во Централна и Источна Европа. Прирачникот се користи во голем број земји во регионот. *Првиите чекори* е замислен како алатка за учење за наставникот, како и извор за организирање активности во образовни средини. Текстот овозможува вкупно 27 лекции за помали деца (до 12-годишна возраст) и 18 лекции за постари деца.

Наслов: Човекови права за деца: наставен план за настава по човекови права за деца на возраст од 3-12 години

(Human Rights for Children: A Curriculum for Teaching Human Rights to Children Ages 3-12)

Автор/уредник: Вирџинија Хач, Петси Хегстад, Норман Хајмгартнер (Virginia Hatch, Patsy Hegstad, Norman Heimgartner)

Место на издавање: Аламеда, САД

Издавач: Hunter House, Inc. Publishers

Година на издавање: 1992

Јазици: англиски

Содржина: Оваа ресурсна книга за наставници третира десет основни принципи коишто произлегуваат од Декларацијата на ОН за правата

на детето. Книгата им овозможува на наставниците наставни стратегии и активности.

Наслов: Одгледување деца со корени, права и обврски. Прослава на Конвенцијата на ОН за правата на детето

(Raising Children with Roots, Rights & Responsibilities. Celebrating the UN Convention on the Rights of the Child)

Автор/уредник: Лори Дупон, Џоан Фоли и Анет Гаљарди (Lori Dupont, Joanne Foley and Annette Gagliardi)

Место на издавање: Минеаполис

Издавач: Ресурсен центар за човекови права; Фондација Стенли (Human Rights Resource Center; Stanley Foundation)

Година на издавање: 1999

Јазици: англиски

Содржина: Оваа книга има за цел да ја исполни обврската предвидена во преамбулата на Универзалната декларација за човекови права, којашто го убедува секој поединец и секој орган на општеството да „се стреми преку наставата и образованието да го унапреди почитувањето на овие права и слободи“.

Наслов: Синико. Кон култура на човекови права во Африка
(Siniko. Towards a Human Rights Culture in Africa)

Автор/уредник: Амнести Интернешенел – Меѓународен секретаријат

Место на издавање: Лондон

Издавач: Амнести Интернешенел

Година на издавање: 1999

Јазици: англиски и француски

Содржина: Овој прирачник, наменет за настав-

ници и едукатори во Африка коишто работат со млади луѓе во формални и неформални образовни средини и коишто сакаат да ги воведат човековите права во нивните наставни практики, е изработен како основен вовед – со совети во врска со методологијата, активности за постари и помлади деца и идеи за акција. Достапно на интернет: <http://web.amnesty.org/library/index/engAFR010031999?open&of=eng-326>

Наслов: Толеранција – праг на мирот. Ресурсна единица за основни училишта (Tolerance – the threshold of peace, Primary School Resource Unit)

Автор/уредник: Бети А. Риардон (Betty A. Reardon)

Место на издавање: Париз

Издавач: UNESCO Publishing

Година на издавање: 1997

Јазици: англиски

Содржина: Ова издание е едно од трите објавени од страна на УНЕСКО, како придонес кон Годишната на толеранција на Обединетите нации - 1995 година, и кон промовирање на Декадата на Обединетите нации за едукација од областа на човековите права (1995-2004 година). Изданието е објавено во рамки на Интегрираната рамка за акција за едукација за мир, човекови права и демократија на УНЕСКО.

Наслов: Еден свет, една земја. Едукација на децата со општествена одговорност (One World, One Earth. Educating Children with Social Responsibility)

Автор/уредник: Роб Колинс и Мерил Хамонд (Rob Collins and Merryll Hammond)

Место на издавање: островот Габриола, Британска Колумбија

Издавач: New Society Publishers

Година на издавање: 1993

Јазици: англиски

Содржина: Еден свет, една земја е прирачник за возрасни коишто сакаат да работат со деца за да ги истражуваат прашањата во врска со мирот, еколошката и општествената правда. Таа содржи чувствителни дискусии во врска со начините на заедничко учење и заедничко водство со млади луѓе и детални предлози во врска со организирање група во рамки на постоечките институции (училишта, извиднички групи, цркви), создавајќи средина погодна на учење, вклучувајќи ја пошироката заедница и поддржувајќи го ентузијазмот.

Наслов: Универзална декларација за човекови права. Адаптација за деца (The Universal Declaration of Human Rights. An Adaptation for Children)

Автор/уредник: Рут Роча и Отавио Рот (Ruth Rocha and Otavio Roth)

Место на издавање: Њујорк

Издавач: United Nations Publications

Година на издавање: 1990

Јазик: англиски

Содржина: Образовна и забавна за читање, оваа прекрасно илустрирана книга ќе ги маѓепсате сите, а особено децата. Напишана од светски реномираната авторка за деца Рут Роча и прикажувајќи ја живата илустрација, гравура врз линолеум, на бразилскиот уметник Отавио Рот, книгата ни помага на сите подобро да ја разбереме важноста на човековите права.

Млади возрасни**Наслов: Наш свет. Наши права
(Our World. Our Rights)**

Автор/уредник: Амнести Интернешенел

Место на издавање: Лондон

Издавач: Мрежа на едукатори за човекови права (Educators in Human Rights Network)

Година на издавање: 2006

Јазици: англиски

Содржина: Добро илустрирани основни упатства за наставници, коишто ја претставуваат Универзалната декларација за човекови права во основното училиште. Работната книга, со внимателно воведно поглавје за улогата на човековите права во училиштето, е преполна со проверени планови на лекции, предлози, активности, игри, квизови и студии на случаи од различни дисциплини и области на предмети, вклучувајќи ги наставните планови по историја и географија, па сè до англиски јазик.

**Наслов: Компас – прирачник за едукација од областа на човековите права за млади луѓе
(Compass – A manual on Human Rights Education with young people)**

Автор/уредник: Совет на Европа

Место на издавање: Стразбур

Издавач: Совет на Европа

Година на издавање: 2003, 2-ро издание

Јазици: англиски, арапски, бошњачки, хрватски, холандски, унгарски, италијански, романски, руски, словенечки

Содржина: Овој едукативен водич претставува широк спектар од пристапи кон теми и методи, коишто би требало да ги инспирираат

сите оние коишто се заинтересирани за човековите права, демократијата и граѓанството. Овој водич исто така овозможува низа од 49 листови за комплетни практични активности, предлагајќи детална рамка за работни активности на училиште како и многубројни поврзани текстови и документи.

**Наслов: Човекови права во наставниот план: историја
(Human Rights in the Curriculum: History)**

Автор/уредник: Маргот Браун и Сара Слејтер (Margot Brown and Sarah Slater)

Место на издавање: Лондон

Издавач: Амнести Интернешенел/Мрежа за едукација од областа на човековите права (Amnesty International/Education in Human Rights Network)

Година на издавање: 2002

Јазик: англиски

Содржина: Оваа книга опфаќа возбудливи активности и идеи за лекции за наставниците по историја. На учениците ќе им даде можност да ги изучуваат областите од наставниот план на еден нов начин, којшто поттикнува размислување.

Освен тоа што ги поттикнува учениците да размислуваат за ропството, детската работа, борбата за женските права и холокаустот од перспектива на човековите права, учебникот исто така претставува инспиративни историски фигури од Бартоломе де лас Касас до Елиноор Рузвелт. Со испитување на клучните фази од историјата на овој начин, учениците ќе ги разберат човековите права и неопходноста од нивно унапредување.

**Наслов: Слобода!: пакет за едукација од областа на човековите права
(Freedom!: Human Rights Education Pack)**

Автор/уредник: Амнести Интернешенел

Место на издавање: Лондон

Издавач: Амнести Интернешенел (Amnesty International)

Година на издавање: 2001

Јазик: англиски

Содржина: Стимулативно истражување за тоа што претставуваат нашите човекови права и за тоа како се развивани, како се ускратувани и како се оспорувани. Овој пакет е погоден за ученици со најразлични способности, на возраст од 14 до 19 години.

Впечатливо илустриран, пакетот овозможува информации, предлози и упатства за наставници, како и студии на случаи, активности, истражувачки проекти и вежби за ученици. Одличен за курсеви по граѓанско образование, верско образование, општи студии, географија, историја, англиски јазик, ПСХЕ, настава за медиуми, театарска настава, право и социологија.

**Наслов: Прирачник за едукација од областа на човековите права. Ефективни практики за учење, акција и промена
(The Human Rights Education Handbook. Effective Practices for Learning, Action, and Change)**

Автор/уредник: Ненси Флауерс и др. (Nancy Flowers et. al.)

Место на издавање: Минеаполис

Издавач: Ресурсен центар за човекови права, Фондација Стенли (Human Rights Resource Center; Stanley Foundation)

Година на издавање: 2000

Јазици: англиски

Содржина: Овој прирачник е наменет да им помогне на луѓето коишто се грижат за човековите права да станат ефикасни едукатори коишто ќе бидат во состојба да ги споделат страстите и знаењето со други. За да се унапредат едукацијата за човековите права во сите нејзини свои многубројни форми, оваа книга ги поставува основите: зошто, за кого, што, каде, кој и како. Таа се потпира врз искуствата на многу едукатори и организации, илустрирајќи ги нивните ефективни практики и дестилирајќи ги нивните насобрани наоди.

Наслов: Лезбејски, хомосексуални, бисексуални и трансродови права: перспектива на човекови права

(Lesbian, Gay, Bisexual and Transgender Rights: A Human Rights Perspective)

Автор/уредник: Дејв Донахју (Dave Donahue)

Место на издавање: Минеаполис

Издавач: Ресурсен центар за човекови права при Универзитетот во Минесота (University of Minnesota Human Rights Resource Center)

Година на издавање: 2000

Јазици: англиски

Содржина: Овој наставен план е наменет за натамошно унапредување на внимателното истражување и одговорна акција меѓу средношколците во врска со лезбејските, хомосексуалните, бисексуалните и трансродовите прашања.

Наслов: Економска и општествена правда. Перспектива на човекови права (Economic and Social Justice. A Human Rights Perspective)

Автор/уредник: Дејвид А. Шиман (David A. Shiman)

Место на издавање: Минеаполис

Издавач: Ресурсен центар за човекови права, Фондација Стенли (Human Rights Resource Center; Stanley Foundation)

Година на издавање: 1999

Јазици: англиски

Содржина: Оваа книга овозможува основни информации, идеи за преземање дејствија и интерактивни активности, со цел да им помогне на луѓето да размислуваат за човековите права на еден поширок, инклузивен начин. Таа се стреми да ни помогне во дефинирањето на прашањата, како што се бездомништвото, сиромаштија, глад и несоодветна здравствена заштита, не само како „општествени или економски проблеми“, туку и како предизвици за човековите права.

Наслов: Толеранција – праг на мирот.

Ресурсна единица за средни училишта (Tolerance – the threshold of peace, Secondary School Resource Unit)

Автор/уредник: Бети А. Риердон (Betty A. Reardon)

Место на издавање: Париз

Издавач: UNESCO Publishing

Година на издавање: 1998

Јазици: англиски

Содржина: Овој том, е еден од трите објавени од страна на УНЕСКО, како придонес кон Годиinata

на толеранција на Обединетите нации - 1995 година, и кон промовирање на Декадата на Обединетите нации за едукацијата од областа на човековите права (1995-2004 година). Изданието е објавено во рамки на Интегрираната рамка за акција за едукација за мир, човекови права и демократија на УНЕСКО.

Наслов: Едукативен пакет: идеи, извори, методи и активности за неформално меѓукултурно образование на млади луѓе и возрасни (Кампања Сите различни сите еднакви)

(Education Pack: Ideas, Resources, Methods and Activities for Informal Inter-cultural Education with Young People and Adults (All Different All Equal campaign))

Автор/уредник: Марк Тејлор, Пет Брендер, Кармен Карденас, Руи Гомеш, и Хуан де Винсенте Абад (Mark Taylor, Pat Brander, Carmen Cardenas, Rui Gomes, Juan de Vincente Abad)

Место на издавање: Стразбур

Издавач: Совет на Европа

Година на издавање: 1995

Јазици: англиски, француски

Содржина: Едукативниот пакет „Сите различни, сите еднакви“ беше изработен од страна на Директоратот за млади при Советот на Европа, како дел од Европската младинска кампања против расизам, ксенофобија, антисемитизам и нетолеранција. Едукативниот пакет е книга наменета за употреба во неформални образовни средини, но активностите исто така можат да се спроведат и во училища. Книгата има два главни дела, првиот којшто се занимава со клучните концепти за меѓукултурно образо-

вание, а вториот со предлози за активности, методи и извори.

Наслов: **Човекови права за сите (Human Rights for All)**

Автор/уредник: Едвард О'Браен, Елиноор Грин и Дејвид Мекквоид-Мејсон (Edward O'Brien, Eleanor Greene, David McQuoid-Mason)

Место на издавање: Минеаполис

Издавач: Национален институт за едукација на граѓаните од областа на правото (НИЦЕЛ) (National Institute for Citizenship Education in the Law (NICEL))

Година на издавање: 1996

Јазици: англиски, руски, романски, унгарски, шпански

Содржина: „Човекови права за сите“ е учебник издаден од страна на Националниот институт за едукација на граѓаните од областа на правото (САД), со цел негова употреба и вклучување за во наставниот план за цела учебна година. Постои и учебник за ученици и придружен прирачник за наставници. Книгата беше изготвена од страна на една НВО од Јужна Африка во соработка со едно американско НВО, и треба да биде прилагодена за употреба во различни национални средини. Учебникот е наменет за употреба во основните и средните училишта (на возраст од 12-18 години), но исто така може да се користи и за возрасни популации. Лекциите се движат логично од корените и класификацијата на човековите права до содржината на политичките, социјалните и економските права, како и постапките за справување со злоупотребите на човековите права.

Наслов: **Тоа е единствено правилно!**

Практичен водич за изучување на Конвенцијата за правата на детето (It's Only Right! A Practical guide to Learning About the Convention on the Rights of the Child)

Автор/уредник: Сузан Фаунтин (Susan Fountain)

Место на издавање: Њујорк

Издавач: УНИЦЕФ

Година на издавање: 1993

Јазици: јазици

Содржина: Оваа книга беше издадена од УНИЦЕФ и е напишана за наставници коишто работат со лица на возраст од тринаесет години и постари. Книгата е приготвена благодарение на придонесот од специјалисти од Латинска Америка, Азија, Африка, Западна Европа и Северна Америка и наменета е за различни национални средини. Основната сила на овој водич е неговиот мултикултурен пристап. Примерите се земени од многу земји, поттикнувајќи ги учениците да користат компаративен пристап во разбирањето на состојбата со децата. Една друга интересна карактеристика на „Тоа е единствено правилно!“ е делот кој се однесува на преземање дејствија, којшто ги води учениците низ препознавање на прашањето, истражување и планирање на проекти.

Возрасни

Наслов: **Повик за правда (A Call for Justice)**

Автор/уредник: ПДХРЕ

Место на издавање: Њујорк

Издавач: ПДХРЕ

Година на издавање: 2000

Јазици: англиски

Содржина: Владини заложби и обврски за човековите права коишто обезбедуваат рамка на човековите права, со цел да се зајакне работата на НВОите, општествените работници и сите оние коишто се посветени на:

ГРУПИ: возрасни лица, деца и младинци, лица со различни способности, локални народи, работници мигранти, малцинства и етнички групи, бегалци, жени.

ПРАШАЊА: развој, дискриминација, образование, животна средина, здравство, сместување, средства за живот и земјиште, учество; мир и разоружување, сиромаштија, раса, религија, сексуална ориентација, работа.

Достапно на интернет: <http://www.pdhre.org/justice.html>

Наслов: **Учење, размислување и дејствување: 149 активности коишто се користат во изучувањето на човековите права (Learning Reflecting and Acting: 149 Activities Used in Learning Human Rights)**

Автор/уредник: ПДХРЕ

Место на издавање: Њујорк

Издавач: ПДХРЕ

Година на издавање: 2000

Јазици: англиски

Место на издавање: Њујорк
Издавач: ПДХРЕ
Содржина: Оваа публикација на ПДХРЕ претставува збирка на програми за обука од целиот свет.

**Наслов: Пасош за достоинство
(Passport to Dignity)**

Автор/уредник: ПДХРЕ
Место на издавање: Њујорк
Издавач: ПДХРЕ (PDHRE)
Година на издавање: 2001
Јазици: англиски
Содржина: Водичот и работната тетратка од 536 страници укажуваат на схоластичната природа на човековите права како моќно средство за дејствување во постигнувањето целосна еднаквост, благосостојба и учество во одлуките коишто ги одредуваат животите на жените.

**Наслов: Едукација на јавноста од областа на човековите права. 24 партиципативни вежби за модератори и наставници
(Popular Education for Human Rights. 24 participatory exercises for facilitators and teachers)**

Автор/уредник: Ришар Пјер Клод (Richard Pierre Claude)
Место на издавање: Амстердам
Издавач: Партнери за едукација од областа на човековите права (Human Rights Education Associates)
Година на издавање: 2000
Јазици: англиски, кинески, шпански, холандски
Содржина: Прирачникот за обука, со вежби, изработен за неформално базично образование,

меѓу другото, посебно се осврнува на женските и детските прашања, е систематизиран околу посебни вредности, како на пример почитување на достоинството и правилата на правичност, врски меѓу човековите права и обврските, изградба на граѓанското општество, соочување со предрасудите и „информациите за зајакнување“, итн. Високо партиципативните методи вградени во прирачникот можат да се прилагодат на различни средини и култури, така што иако се изработени за базично запознавање на јавноста, сепак, успешно се употребуваат и во програмите наменети за формалното образование.
Достапно на интернет: <http://www.hrea.org/pubs/claude00.html>

**Наслов: Прирачник за самопомош за едукација од областа на човековите права
(Self-Help Human Rights Education Handbook)**

Автор/уредник: Ј. Пол Мартин (J. Paul Martin)
Место на издавање: Њујорк
Издавач: Центар за изучување на човековите права, Универзитет Колумбија (Center for the Study of Human Rights, Columbia University)
Година на издавање: 1996
Јазици: англиски
Содржина: Овој 'онлајн' прирачник е изработен за да им овозможи на искусните и идните едукатори од областа на човековите права да воспостават јасни едукативни цели за програмите за човекови права, да ја подобрат способноста да планираат и оценуваат програми, при што повеќето извори да им бидат достапни, како и да создаваат сопствени извори, тогаш кога тоа е неопходно или возможно.

Достапно на интернет: http://www.hrea.org/erc/Library/curriculum_methodology/SELFHELP.html

**Наслов: Толеранција – праг на мирот. Ресурсна единица за обука на наставници
(Tolerance – the threshold of peace, Teacher-training Resource Unit)**

Автор/уредник: Бети А. Риердон (Betty A. Reardon)
Место на издавање: Париз
Издавач: UNESCO Publishing
Година на издавање: 1998
Јазици: англиски
Содржина: Ова издание е едно од трите објавени од страна на УНЕСКО, како придонес кон Годишната на толеранција на Обединетите нации - 1995 година, воедно кон промовирање на Декадата на Обединетите нации посветена на едукација од областа на човековите права (1995-2004 година). Изданието е објавено во рамки на Интегрираната рамка за акција за едукација за мир, човекови права и демократија на УНЕСКО.

ЕДУКАЦИЈА ОД ОБЛАСТА НА ЧОВЕКОВИТЕ ПРАВА НА ИНТЕРНЕТ

Едукативен материјал

База на податоци за едукацијата и обуката од областа на човековите права на УНХЦХР:

<http://www.unhchr.ch/hredu.nsf>

Оваа база на податоци на Високиот комесар на Обединетите нации за човекови права (УНХЦХР) обезбедува информации за организациите, материјали и програми за едукација од областа на човековите права. Базата на податоци претставува придонес кон Декадата на ОН посветена на едукацијата од областа на човековите права (1995-2004 година) и има за цел да го олесни споделувањето информации за многуте расположливи ресурси во областа на едукацијата и обуката за човековите права меѓу сите заинтересирани партнери.

Види исто: <http://193.194.138.190/education/main.htm>

Ова е главната веб-страница на УНХЦХР за едукација и обука од областа на човековите права. Таа меѓу другото овозможува материјали, активности на УНХЦХР и линкови поврзани со едукацијата од областа на човековите права.

Совет на Европа: <http://www.coe.int>

Веб-страницата на Советот на Европа нуди два линка под рубриката „односи со јавноста“: едукативни и информативни билтени за човекови права. Информативните билтени овозможуваат општи информации во врска со историјата на Советот, историјата на Европа, културата и јазиците, но исто така и информации за човеко-

вите права и нивната заштита. Информативните билтени за човекови права се занимаваат со заштитата на човековите права, нудат упростена верзија на Европската конвенција за човекови права и содржат многу вежби и игри.

УНИЦЕФ: <http://www.unicef.org>

Под линкот „едукација за човекови права“, УНИЦЕФ обезбедува низа теми коишто се занимаваат со едукацијата од областа на човековите права и линкови за материјали. На пример, може да се најде линк за карикатури за детски права, коишто ги илустрираат правата на детето.

Сајбер училишен автобус на Обединетите нации: <http://www.cybershoolbus.un.org>

Сајбер училишниот автобус на Обединетите нации беше создаден во 1996 година како ‘онлајн’ образовна компонента на Проектот за глобална настава и учење, чијашто мисија е да ја унапредува едукацијата во врска со меѓународните прашања и Обединетите нации. Проектот за глобална настава и учење овозможува висококвалитетни наставни материјали и активности изработени за едукативна употреба (на ниво на основно, средни курсеви и средно училиште) и за обука на наставниците. На оваа веб-страница има голем број активности и проекти коишто ги запознаваат учениците со глобалните прашања на интерактивен, пријатен и забавен начин.

Партнери за едукација од областа на човековите права: <http://www.erc.hrea.org>

Партнери за едукација од областа на човековите права (ХРЕА) е меѓународна невладина организација, којашто го поддржува

изучувањето на човековите права, обуката на активисти и професионалци, развивање едукативни материјали и програмирање и градење заедници по пат на ‘онлајн’ технологии. Електронскиот ресурсен центар за едукација од областа на човековите права претставува ‘онлајн’ складиште на едукацијата од областа на човековите права и материјали за обука, ‘онлајн’ форуми, бази на податоци и линкови на други организации и ресурси. ‘Онлајн’ Центарот за изучување на човековите права е нов дел од веб-страницата на ХРЕА.

Народно движење за едукација од областа на човековите права: <http://www.pdhere.org>

Веб-страницата на оваа организација за едукација од областа на човековите права е посветена на изучувањето на човековите права со цел да се променат општествените и економските состојби. Веб-страницата нуди линкови за методологијата и материјалите за учење на ХРЕА. Оваа веб-страница е исто така корисен извор за сите оние кои се заинтересирани да дознаат повеќе за иницијативата „Градови на човекови права“.

Интернет на човекови права:

<http://www.hri.ca>

Основан во 1976 година, ХРИ е лидер во размената на информации во рамките на светската заедница за човекови права. ХРИ е посветен на зајакнување на активистите и организациите за човекови права, како и на едукацијата на владините и меѓувладините агенции, службени лица и други субјекти во јавната и во приватната сфера. Понатаму, тој се стреми да ја

зајакне улогата на граѓанското општество во подигањето на свеста за различните прашања во врска со човековите права.

Национален центар за едукација од областа на човековите права: <http://www.nchre.org>

Мисијата на Националниот центар за едукација од областа на човековите права (НЦХРЕ) е да се изгради движење за човекови права во Соединетите Американски Држави на тој начин што ќе се обучат лидерите на заедниците и студентите активисти да ги применуваат стандардите за човекови права во однос на проблемите на неправда. Програмите на НЦХРЕ го одразуваат уверувањето дека еден многустран пристап кон општествената промена ќе поттикне силно движење за човекови права.

Програма за едукација од областа на човековите права: <http://www.hrep.com.pk>

Програмата за едукација од областа на човековите права (ХРЕП) беше воспоставена во август 1995 година, како независна непрофитна организација. ХРЕП главно работи со деца коишто се на училишна возраст и наставници, користејќи го цел спектар на права како основа на својата работа. Свкупната цел на ХРЕП е да придонесе за развојот на граѓанско и хумано општество, на тој начин што ќе обезбеди образованието за децата и младите луѓе да биде општествено-релевантно и чувствително кон човековите права.

Ресурсен центар за човекови права:

<http://www.hrusa.org>

Ресурсниот центар за човекови права е составен дел од Центарот за човекови права при Универзитетот во Минесота и работи заедно со Универзитетската библиотека за човекови права на создавање и дистрибуирање ресурси за едукацијата од областа на човековите права, по пат на електронски и печатени медиуми, обучување на активисти, професионалци и студенти, изградба на мрежи на поборници за поттикнување ефективни практики во едукацијата од областа на човековите права, како и пружање поддршка на Декадата на Обединетите нации за едукација од областа на човековите права (1995-2004 година).

Европски центар за обука и истражување на човековите права и демократијата (ЕТЦ):

<http://www.etc-graz.at>

ЕТЦ на својата веб-страница го овозможува прирачникот за едукација од областа на човековите права „Разбирање на човековите парав“ на неколку јазици и исто така нуди и презентации во пауер поинт за различни модули, како и дополнителни ресурси и алатки за оние коишто ги изучуваат и за едукаторите за човековите права.

Амнести Интернешенел САД едукација од областа на човековите права:

<http://www.amnestyusa.org/education>

Оваа страница овозможува линкови кон материјали и ресурси за училишна употреба, примероци од лекции, наставни програми за

човекови права, информации за натамошни ресурси, детски права (со студии на случаи).

Настава по човекови права ‘онлајн’:

<http://www.oz.uc.edu/thro/index.html>

Наставата по човекови права ‘онлајн’ има за цел да го подобри етичкото расудување и комуникацијата меѓу културите за додипломските студенти, како и за наставата по општествените науки за средношколците. Оваа веб-страница содржи вежби за критичко размислување, за индивидуално учење, библиотека со студии на случаи и водич за едукатори.

Би-би-си светски сервис. Имам право на... Ви помага да ги разберете Вашите права:

<http://www.bbc.co.uk/worldservice/people/features/ihavearightto/index.shtml>

„Имам право на...“ е глобален едукативен проект развиен од Би-би-си светски информативен сервис. Проектот „Имам право на...“ на светскиот сервис има за цел да им помогне на луѓето да прават избор во врска со нивниот живот, врз основа на нивна претходна информираност, како и да учествуваат во дискусии и дебати. Се состои од радио програми на 25 јазици, меѓународни настани за подигање на свеста, дебати и широко прифатена веб-страницата наречена „Имам право на...“. Веб-страницата, којашто беше промовиран во октомври 2000 година, дејствува како глобален центар за информации во врска со човековите права.

Партнери во едукацијата од областа на човековите права:

<http://www1.umn.edu/humanrts/education/partners>

Партнери во едукацијата од областа на човековите права е проект за едукација на заедницата, со цел да им се помогне на учениците да научат за човековите права и да практикуваат почитување на другите во и надвор од училиштето. И покрај тоа што проектот првично беше воспоставен во 1992 година како заеднички проект на организацијата „Поборници за човекови права од Минесота“ и Центарот за човекови права при Универзитетот во Минесота, сега тој е сместен во рамки на „Поборниците од Минесота“. Тимовите на проектот Партнери во едукацијата од областа на човековите права вклучуваат претставници на заедниците, правници и наставници во сродните градови, Голема Минесота, Висконсин и Северна Дакота.

Истражување и настава по човекови права, родови прашања и демократија во јужна Африка:

http://www.hrdc.unam.na/teaching_resources.htm

Веб-страницата е создадена од страна на Центарот за човекови права и документација (ХРДК-Универзитет на Намибија), Програмата за општествени и хуманистички науки на УНЕСКО во јужна Африка (Виндоек, Намибија) и Интернет за човекови права (ХРИ-Отава, Канада) во соработка со универзитети и организации низ цела јужна Африка. Таа е изработена и служи како форум за документирање и ширење информации коишто се однесуваат на човеко-

вите права, родовите прашања и демократијата релевантни за 14-те земји членки на Заедницата за развој на јужна Африка (САДЦ). Оваа веб-страница овозможува одбрани наставни ресурси за едукација од областа на човековите права. Ресурсите достапни ‘онлајн’ обезбедуваат наставни планови, линкови и основни информации како помош при образованието за човековите права на широк спектар на корисници.

‘Онлајн’ библиотеки**Аудио-визуелен материјал:**

<http://www.hrea.org/pubs/HRE-resourcebook/2nd>

Австриски институт за човекови права:

<http://www.2.sbg.ac.at/home.htm>

Концизен водич за човекови права на интернет: <http://www.derechos.org/human-rights/manual.htm>

Портал на Европскиот суд за човекови права: <http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/search.asp?skin=hudoc-en>

ХУРИДОКС - Системи за информација и документација на човековите права: <http://www.hurisearch.org>

Веб-страница за документација на Холандскиот институт за човекови права: <http://sim.law.uu.nl/SIM/Dochohome.nsf?Open>

ОХЦХР – База на податоци за едукација и обука од областа на човековите права: <http://www.unhchr.ch/hredu.nsf>

Институт Отворено општество. Програма за едукативна поддршка:

<http://public.soros.org/initiatives/esp/resources>

‘Онлајн’ архива за човекови права на Проектот ДИАНА: <http://www.yale.edu/lawweb/avalon/diana/index.html>

Стивен А. Хансен, Приклучување ‘онлајн’ за човекови права. Најчесто поставувани прашања и одговори во врска со користењето интернет во работата со човекови права: <http://shr.aaaa.org/Online/cover.htm>

Европска библиотека:

<http://www.theeuropeanlibrary.org/portal/index.htm>

‘Онлајн’ бази на податоци на Обединетите нации: https://unp.un.org/online_online_databases.aspx

Библиотека за човекови права на Универзитетот во Минесота: <http://www.umn.edu/humanrts>

Г. КОРИСНИ КОНТАКТИ

Подолу може да најдете информации за меѓународните владини и невладини организации активни на полето на човековите права и едукацијата од областа на човековите права. Многу од нив објавуваат материјали во врска со човековите права, одржуваат работилници и обезбедуваат информации и совети во поглед на човековите права. Исто така, постои и список на соодветни програми за магистерски студии.

МЕЃУНАРОДНИ ОРГАНИЗАЦИИ

Обединети нации (ОН)

United Nations (UN)

UN Headquarters

First Avenue at 46th Street

New York, NY 10017

USA

Веб-страница: www.un.org

Електронска пошта: inquiries@un.org

Работни јазици: арапски, англиски, француски, шпански, руски, кинески

Веб-страницата на ОН ги содржи сите информации во врска со нејзините специјализирани или субспецијализирани организации наведени подолу. Па сепак, може да биде тешко да се најдат линковите. Затоа, ова издание овозможува преглед на веб-страниците на најрелевантните институции за човекови права и за едукација од областа на човековите права.

Канцеларија на Високиот комесар за човекови права на Обединетите нации (ОХЦХР)

United Nations Office of the High

Commissioner for Human Rights (OHCHR)

8-14 Avenue de la Paix

1211 Geneva 10

Switzerland, Europe

Телефон: +41 22 917 9000

Веб-страница: <http://www.unhchr.ch>

Електронска пошта: види: <http://www.unhchr.ch/html/hchr/contact.htm>

Работни јазици: англиски, француски, шпански

Видови програми: развој на национални планови за активност, поддршка на НВОи, обука за различни професионални групи, известување за меѓународните договори и за меѓународните обврски, развој на наставни планови, итн.

Целни групи: претставници на законодавниот дом, судии, правници, адвокати, полиција, затворски службени лица, наставници, владини службени лица, медиуми, државни службеници

Базата на податоци на оваа веб-страница овозможува информации за организациите, материјалите и програмите за едукација од областа на човековите права. Базата на податоци претставува придонес за Декадата на ОН за едукација од областа на човековите права (1995-2004 година), го олеснува споделувањето на информации во врска со многуте расположливи ресурси за едукација и обука од областа на човековите права. Петте делови можат да се

пребаруваат според географски фокус, целни групи, важен фокус, земја/регион, вид и јазик. Информациите содржани во базата на податоци се достапни на англиски, француски и шпански.

Образовни, научни и културни организации на Обединетите нации (УНЕСКО)

United Nations Educational, Scientific and Cultural Organizations (UNESCO)

7 Place de Fontenoy

75352 PARIS 07 SP

France, Europe

Телефон: +33 1 45 68 10 00

Веб-страница: www.unesco.org

Електронска пошта: geneva@unesco.org

Работни јазици: француски, англиски

Видови програми: креирање политики на ЕЧП, публикации; унапредување на човековите права и истражувачки мрежи за ЕЧП; ЕЧП во средните училишта; обука на професионални групи (парламентарци, локални политичари, претставници на НВОи); ЕЧП на универзитетско ниво

Целни групи: средно училиште и универзитетско ниво; професионални групи

Главната цел на УНЕСКО е да придонесе за мирот и безбедноста во светот преку унапредување на соработката меѓу нациите по пат на образование, наука, култура и комуникација, со цел да го унапредат универзалното почитување на правдата, владеењето на правото и човековите права и основните слободи, коишто со Повел-

бата на Обединетите нации им се признати на сите народите во светот, независно од расата, полот, јазикот или религијата.

Висок комесар за бегалци на Обединетите нации (УНХЦР)

United Nations High Commissioner for Refugees (UNHCR)

P.O. Box 2500,

1211 Geneva 2 Depot 2

Switzerland, Europe

Телефон: +41 22 739 8111

Веб-страница: www.unhcr.ch

Електронска пошта: towle@unhcr.ch

Работни јазици: англиски, француски

Видови програми: јавно образование; кампањи за јавна свест; развивање текстови

Целни групи: наставници; бегалци; државни институции

Канцеларијата на Високиот комесар за бегалци на Обединетите нации има мандат да ја води и координира меѓународната акција за заштита на бегалците и за разрешување на проблемите на бегалците ширум светот. Првична цел е да ги заштитува правата и благосостојбата на бегалците. Таа се стреми да осигури дека секој може да го користи и остварува правото да бара азил и да најде безбедно прибежиште во друга држава, со можноста да се врати дома доброволно, да се интегрира локално или повторно да се насели во трета земја.

Фонд за деца на Обединетите нации (УНИЦЕФ)

United Nations Children Fund (UNICEF)

UNICEF House (поштенска адреса)

3 United Nations Plaza

New York, 10017

New York, U.S.A.

Телефон: +1 212 326 7000

Веб-страница: www.unicef.org

Електронска пошта: info@unicef.org

Работни јазици: англиски, француски, шпански

УНИЦЕФ има мандат од Генералното собрание на Обединетите нации да се залага за заштита на правата на децата, да помага во исполнување на нивните основни потреби и да ги прошири нивните можности да го достигнат својот полн потенцијал. УНИЦЕФ се раководи според Конвенцијата за заштита на правата на детето и се стреми да ги воспостави детските права како трајни етички начела и меѓународни стандарди на однесување кон децата.

Меѓународна организација на трудот (МОТ)

International Labour Organization (ILO)

4 Route des Morillons

CH-1211 Geneva 22

Switzerland, Europe

Телефон: +41 22 799 6111

Веб-страница: www.ilo.org

Електронска пошта: ilo@ilo.org

Работен јазик: англиски

Меѓународната организација на трудот е специјализирана агенција на ОН, којашто се стреми кон унапредување на социјалната правда и меѓународно-признатите човекови и работнички права. МОТ ги формулира меѓународните стандарди во областа на трудот во форма на конвенции и препораки, со коишто се поставуваат минимални стандарди за основните работнички права. Таа го унапредува развојот

на независните организации на работодавачите и на работниците, како и обезбедува обука и советодавни услуги на тие организации.

РЕГИОНАЛНИ ОРГАНИЗАЦИИ

Африка

Африканска комисија за човекови и народни права (АЦХПР)

African Commission on Human and Peoples' Rights (ACHPR)

Kairaba Avenue, P.O. Box 673

Banjul, The Gambia

Телефон: +220 4392962

Факс: +220 4390764

Веб-страница: www.achpr.org

Електронска пошта: achpr@achpr.org,

idos@achpr.org

Работни јазици: англиски и француски, исто така и арапски и шпански

Африканската комисија за човекови и народни права (АЦХПР) е главниот орган на африканскиот систем на човекови права. Главната задача се состои во унапредување и заштита на човековите права. На полето на унапредувањето, таа шири информации во врска со африканскиот систем на човекови права и организира работилници и конференции. На полето на заштитата, таа добива „соопштенија“ од поединци или групи во поглед на наводните прекршувања на човековите права. Нејзиното седиште се наоѓа во Банжул, Гамбија. Таа е орган на африканските држави. По стапувањето во сила на дополнителниот протокол на Африканската повелба,

ќе се воспостави Африкански суд за човекови и народни права за да ја надополнува работата на Африканската комисија, со донесување правно-обврзувачки одлуки, коишто исто така можат да вклучат и обештетувања.

Америка/и

Интер-американска комисија за човекови права (ИАЦХР)

Inter-American Commission on Human Rights (IACHR)

1889 F Street, N. W. Washington D. C., 20006

Washington D. C., USA

Телефон: +1 202 458-6002

Веб-страница: www.cidh.oas.org/DefaultE.htm

Електронска пошта: cidhoea@oas.org

Работни јазици: англиски, француски, португалски, шпански

Видови програми: набљудување; курсеви за човекови права; стипендии за постдипломски студии по човекови права

Целни групи: универзитети; локални народи

Интер-американската комисија за човекови права (ИАЦХР) е една од двата органи во интер-американскиот систем за унапредување и заштита на човековите права. Седиштето на Комисијата се наоѓа во Вашингтон, друг орган за човекови права е Интер-американскиот суд за човекови права, којшто се наоѓа во Сан Хозе, Костарика. ИАЦХР е автономен орган на Организацијата на американски држави (ОАС). ИАЦХР има основна функција да ги унапредува почитувањето и одбраната на човековите права, општата состојба со човековите права

и состојбата со индивидуалните жалби. Секое лице, група лица или невладини организации можат да поднесат петиција до Комисијата, за наводни прекршувања на правата заштитени со Американската конвенција и/или Американската декларација.

Интер-американски институт за човекови права (ИИДХ)

Inter-American Institute of Human Rights

(IIDH)

P. O. Box 10081-1000

San José, Costa Rica

Телефон: +506 234 04 04

Веб-страница: www.iidh.ed.cr

Електронска пошта: cre@iidh.ed.cr

Работни јазици: англиски, шпански

Видови програми: набљудување; публикации; различни курсеви и обуки во регионалните и меѓународните механизми за заштита на човековите права и меѓународно право; ЕЧП во средните училишта

Целни групи: активисти од НВОи, професионални групи, владини службени лица, наставници

ИИДХ работи на унапредувањето и на остварувањето на правата заштитени со Американската конвенција за човекови права, и да помогне во консолидирањето на демократијата, по пат на образование, истражување, политичко посредување, програми за обука, техничка помош во однос на прашањата поврзани со човековите права, и ширењето на знаењето преку специјализирани публикации. Напорите на ИИДХ се раководат според начелата на претставничката демократија, владее-

њето на правото, идеолошкиот плурализам и почитување на основните права и слободи. ИИХР работи со Интер-американскиот суд и со Интер-американската комисија за човекови права, сите сектори на граѓанското општество и државата во земјите од западната хемисфера, како и меѓународните организации.

Европа

Совет на Европа (ЦоЕ)

Council of Europe (CoE)

F-67075 Strasbourg Cedex

Strasbourg, France

Телефон: +33 3 88 412 000

Веб-страница: www.coe.int

Електронска пошта: dhrr@coe.fr

Работни јазици: англиски, француски

Видови програми: документациски центри; публикации; обуки за наставници

Целни групи: ниво на основни и средни училишта; професионални групи

Советот на Европа ги опфаќа сите поважни прашања со коишто се соочува европското општество, освен одбрана. Неговата програма за работа ги вклучува следниве полиња на активност: човекови права, медиуми, правна соработка, општествена кохезија, здравство, образование, култура, наследство, спорт, младина, локална демократија и прекугранична соработка, животна средина и регионално планирање. Советот на Европа не треба да се меша со Европската унија. Двете организации се сосема различни. Сепак, сите 15-те земји членки на Европската унија се воедно и земји членки на Советот на Европа.

Организација за безбедност и соработка во Европа (ОБСЕ)

Organization for Security and Cooperation in Europe (OSCE)

Kärntner Ring 5-7

1010 Vienna, Austria

Телефон: +43-1 514 36 180

Веб-страница: www.osce.org

Електронска пошта: info@osce.org

Работен јазик: англиски

ОБСЕ е најголема организација за регионална безбедност во светот со 55 земји учеснички од Европа, Средна Азија и Северна Америка. Таа е активна на полето на предвременото предупредување, спречувањето судири, управувањето со кризи и пост-конфликтна рехабилитација. Пристапот на ОБСЕ кон безбедноста е сеопфатен и се занимава со широк спектар од прашања во врска со безбедноста, вклучувајќи контрола на оружје, превентивна дипломатија, мерки за градење доверба и безбедност, човекови права, демократизација, набљудување избори и економска и еколошка безбедност.

ОБСЕ – Канцеларија за демократски институции и човекови права (ОДИХР)

OSCE–Office for Democratic Institutions and Human Rights (ODIHR)

Al. Ujazdowskie 19

00-557 Warsaw, Poland

Телефон: +48 22 520 0600

Веб-страница: www.osce.org/odihr

Електронска пошта: office@odihr.pl

Работен јазик: англиски

ОДИХР е главна институција на ОБСЕ којашто е задолжена за човековата димензија.

ОДИХР ги унапредува демократските избори преку циклус на опсежни набљудувања на националните избори и проекти за помош насочени кон зајакнување на демократијата и доброто владеење, и зајакнување на стабилноста. Таа обезбедува практична поддршка за консолидација на демократските институции и за почитувањето на човековите права, како и за зајакнување на граѓанското општество. Исто така, таа служи и како тело за контакт на ОБСЕ за прашањата поврзани со Ромите и Синтите, и конечно, таа дава придонес кон предвременото предупредување и спречувањето на судири, следејќи ја имплементацијата на заложбите на ОБСЕ за човековата димензија.

НЕВЛАДИНИ ОРГАНИЗАЦИИ

Забелешка: НВОите, коишто имаат седиште во земјите членки на Мрежата за човекова безбедност, се наведени во следниов дел.

Амнести Интернешенел (АИ)

Amnesty International (AI)

1 Easton Street, London WC1X 8DJ

United Kingdom, Europe

Телефон: +44 20 741 355 00

Веб-страница: www.amnesty.org

Електронска пошта: jluck@amnesty.org;

sthomas@amnesty.org

Работни јазици: англиски, арапски, француски, шпански

Видови програми: развој на ЕЧП материјали, обука на наставници; обуки за полиција, војска и други професионални групи

Целни групи: нивоа на основно и средно училиште; професионални групи

Амнести Интернешенел е светско движење за кампањи, коешто работи на унапредување на меѓународно-признатите човекови права. Неговата мисија се состои во преземање истражувања и дејствија фокусирани на спречување и престанување со тешки злоупотреби на правата на физичкиот и менталниот интегритет, слободата на совест и изразување, и слободата од дискриминација, во контекстот на нашата работа за унапредување на сите човекови права. Амнести Интернешенел брои повеќе од милион членови и поддржувачи во над 140 земји.

Арапски институт за човекови права (АИХР)

Arab Institute for Human Rights (AIHR)

10, rue de Ibn Masoud

El Manzah, 1004 Tunis, Tunisia

Телефон: +216 1 767 889/767 003

Веб-страница: www.aihr.org.tn

Електронска пошта: aihr.infocenter@gnet.tn

Работни јазици: англиски, француски, арапски

Видови програми: разни програми за обука на НВОи за човекови права; курсеви за човекови права за универзитетски студенти; документација; истражување

Целни групи: членови на НВОи; групи професионалци; наставници, студенти, деца; жени
Арапскиот институт за човекови права е независна арапска НВО основана во 1989 година. Институтот има за цел да ја подигне свеста за граѓанските, политичките, културните, социјалните и економските човекови права. Тој исто така се стреми да шири и промовира едукација од областа на човековите права преку

семинари, работилници, истражувања, прегледи за женските права, детските права, итн.

Азиски регионален ресурсен центар за едукација од областа на човековите права (АРРЦХР)

Asian Regional Resource Center for Human Rights Education (ARRCHR)

2738 Ladprao, 128/3 Klongchan, Bangkok 10240, Thailand

Телефон: +66 2 377 5641

Веб-страница: www.rrc-hre.com

Електронска пошта: rrc@ksc.th.com

Работни јазици: англиски

Видови програми: централно одделение за ЕЧП материјали во Азија и во пацифичкиот регион; обука на обучувачи за ЕЧП; народно образование

Целни групи: формално образование; неформално образование; професионални групи АРРЦХР има за цел да ја популаризира и институционализира едукацијата од областа на човековите права во азиско-пацифичкиот регион. Тој работи кон мобилизирање на луѓето за да учествуваат во трансформацијата на општеството коешто е чувствително на човековите права и во развивањето на култура на мир, демократија и правда. АРРЦХР служи како институт и мрежа за едукација од областа на човековите права во азиско-пацифичкиот регион, овозможувајќи обуки за човекови права, работилници, развој и размена на училишни и други релевантни материјали, истражувања и кампањи за ЕЧП.

**Азиска комисија за човекови права (АХРЦ)
Азиска комисија за човекови права и Азиски центар за правни ресурси**

Asian Human Rights Commission (AHRC)

Asian Human Rights Commission & Asian Legal Resource Centre

Unit D, 7th Floor, Mongkok Commercial Centre

16-16B Argyle Street, Kowloon

Hong Kong, Republic of China

Телефон: +852 2698-6339

Веб-страница: <http://www.ahrchk.net>

Електронска пошта: ahrchk@ahrchk.org

Работни јазици: англиски, унгарски

Видови програми: образование на локални нивоа за унапредување на свеста за човековите права; известување; набљудување; стажирање

Целни групи: групи заедници, НВОи, професионалци, ученици

АХРЦ беше основана во 1986 година од страна на една еминентна група правници и активисти за човекови права во Азија. АХРЦ е независен, невладин орган, којшто се стреми да промовира поголема свест и остварување на човековите права во азискиот регион, и да го мобилизира азиското и меѓународното јавно мнение за добивање помош и обештетување за жртвите на кршењата на човековите права. АХРЦ промовира граѓански и политички права, како и економски, социјални и културни права. АХРЦ се залага за остварување на следните цели коишто се изнесени во Азиската повелба.

Каирски институт за студии по човекови права (ЦИХРС)

Cairo Institute for Human Rights Studies (CIHRS)
P. O. Box 117

Maglis El Shaab

Cairo, Egypt

Телефон: +202 354-3715

Веб-страница: <http://www.cihrs.org>

Електронска пошта: cihrs@idsc.gov.eg

Видови програми: истражувања; обуки на обучувачи, обуки за ЦЕДАВ и за Конвенцијата за правата на детето; Кино клуб за човекови права; публикации; годишен Регионален арапски курс за обука, годишен Летен образовен курс за човекови права за универзитетски студенти

Целни групи: НВОи за човекови права, цркви, жени, наставници

Работни јазици: англиски, арапски

ЦИХРС е ресурсен центар специјализиран на полето на човековите права. Неговата главна задача е да ги анализира и објаснува тешкотиите со коишто се соочува процесот на имплементација на законот за човекови права во арапскиот свет. Тој се обидува да ги унапреди човековите права во арапските земји преку развојот на интелектуално енергични и нови пристапи корисни за надминување на проблемите со имплементацијата.

Комисија за одбрана на човековите права во Централна Америка (КОДЕХУКА)

Comisión para Defensa de los Derechos

Humanos en Centroamérica (CODEHUCA)

189-1002, San José, Costa Rica

Телефон: +506 224 5970

Веб-страница: www.codehuca.or.cr

Електронска пошта: codehuca@codehuca.or.cr

Работни јазици: шпански, англиски

Комисијата за одбрана на човековите права во Централна Америка (КОДЕХУКА) е независно,

непрофитно, невладино, нерелигиозно регионално здружение. Од своето создавање во 1978 година, таа претставува институција којашто е цврсто вкоренета во граѓанското општество на Централна Америка. Најважната цел на КОДЕХУКА е зголемување на почитувањето на човековите права во Централна Америка. За да ја постигне оваа цел, здружението развива и спроведува во практика интегриран концепт за човекови права, го продлабочува централно-американскиот концепт за човекови права, ја нагласува превенцијата на прекршувањата на човековите права, дава поддршка за најранливите сектори на централно-американското општество.

Хелсиншка фондација за човекови права (ХФХР)

Helsinki Foundation for Human Rights (HFHR)
18 Bracka street apt. 62
00-028 Warsaw, Poland
Телефон: +48 22 828 10 08/828 69 96
Веб-страница: www.hfhrpol.waw.pl/En/index.html
Електронска пошта: hfhr@hfhrpol.waw.pl
Работен јазик: англиски
Видови програми: едукација и обука од областа на човековите права на професионални групи; Училиште за човекови права; кампањи за јавно образование; набљудување; законодавни иницијативи
Целни групи: правници, парламентарци, лидери на НВОи, новинари, судии, полиција, затворски персонал
Хелсиншката фондација за човекови права (ХФХР) е непрофитна институција, независна од

државата и од политичките партии, коишто се вклучени во нејзините меѓународни активности во едукацијата од областа на човековите права, владеењето на правото и конституционализмот на лицата поврзани со невладини организации, државни институции и медиуми. ХФХР исто така држи настава по ефективни акции за заштита и унапредување на човековите права. Веќе долги години, таа е водечки светски центар за едуцирање специјалисти и активисти за човекови права во пост-комунистичкиот свет.

Партнери за едукација од областа на човековите права (ХРЕА)

Human Rights Education Associates (HREA)
P. O. Box 382396
Cambridge, MA 02238-2396, USA
Телефон: +1 617 625-0278
Веб-страница: <http://www.hrea.org>
Електронска пошта: info@hrea.org
Видови програми: оценување на програмите на ЕЧП; пружање помош во зачнувањето, развојот и собирањето средства за програмите; консултации во врска со развивањето наставни планови и материјали; обуки на професионални групи; организациски развој; 'онлајн' Ресурсен центар за едукација од областа на човековите права
Целни групи: нивоа на основни и средни училишта, НВОи, професионални групи
ХРЕА е меѓународна невладина организација којашто поддржува изучување на човековите права; обука на активистите и професионалците; изготвување на образовните материјали и програми и изградба на заедниците по пат на 'онлајн' технологиите. ХРЕА е посветена на квалитетно образование и обука за унапредување

на разбирањето, ставовите и дејствијата за заштита на човековите права, и за унапредување на развојот на мирољубиви, слободни и праведни заедници.

Хјуман Рајтс Воч (ХРВ)

Human Rights Watch (HRW)
350 Fifth Avenue, 34th Floor
New York, NY 10118-3299, USA
Телефон: +1 212 290 4700
Веб-страница: www.hrw.org
Електронска пошта: hrwnyc@hrw.org
Работни јазици: англиски
Хјуман Рајтс Воч е најголемата организација за човекови права со седиште во Соединетите Американски Држави. Истражувачите на Хјуман Рајтс Воч спроведуваат истраги за изнаоѓање факти во врска со злоупотребите на човековите права во сите подрачја во светот. Потоа, Хјуман Рајтс Воч ги објавува тие наоди во десетици книги и извештаи секоја година, со што се постигнува широка покриеност преку локалните и меѓународните медиуми. Овој публицитет помага во посрамотувањето на владите коишто вршат злоупотреби пред нивните граѓани и пред светот. Потоа Хјуман Рајтс Воч одржува средби со владините службени лица за да ги поттикне на промени во политиките и во практиката.

Меѓународен комитет на црвениот крст (МКЦК)

International Committee of the Red Cross (ICRC)
19 Avenue de la Paix
1202 Geneva, Switzerland/Europe

Телефон: +41 22 734 60 01

Веб-страница: www.icrc.org

Електронска пошта: webmaster.gva@icrc.org

Работни јазици: англиски, француски, шпански

МКЦК е непристрасна, неутрална и независна организација, чијашто единствена хуманитарна мисија се состои во заштита на животите и достоинството на жртвите во војна и меѓународен судир и во обезбедување помош. Тој управува и координира со меѓународните активности за помош, коишто ги спроведува движењето во ситуации на судир. Тој исто така се обидува да го спречи страдањето преку унапредување и зајакнување на хуманитарното право и неговите принципи.

Меѓународна хелсиншка федерација за човекови права (ИХФ)

International Helsinki Federation for Human Rights (IHF)

Rummelhardtgasse 2/18

A-1090 Vienna, Austria

Телефон: +43-1-408 88 22

Веб-страница: www.ihf-hr.org

Електронска пошта: office@ihf-hr.org

Работен јазик: англиски

Видови програми: обука на професионални групи; набљудување на состојбата со човековите права

Целни групи: организации членки на ИХФ; правосудство; активисти за човекови права; земји членки на ОБСЕ

Меѓународната хелсиншка федерација за човекови права е самоуправувачка група составена од невладини, непрофитни организации коишто

дејствуваат за заштита на човековите права ширум Европа, Северна Америка и централно-азиските републики формирани на териториите на поранешниот Советски сојуз. Примарната и конкретна цел е да го набљудува и следи почитувањето на одредбите за човекови права содржани во Хелсиншкиот финален акт и неговите последователни документи. ИХФ со седиште во Виена, ги поддржува и овозможува врските меѓу четириесет и едниот член на „Хелсиншките комитети“ и поврзаните групи за човекови права, и ги претставува на меѓународно политичко ниво. ИХФ исто така има директни врски со поединци и групи коишто ги поддржуваат човековите права во земјите каде што не постојат Хелсиншки комитети.

Народно движење за едукација од областа на човековите права (ПДХРЕ)

People's Movement for Human Rights

Education (PDHRE)

526 West 111th Street, Suite 4E

New York, NY 100025, USA

Телефон: +1 212 749-3156

Веб-страница: <http://www.pdhre.org>

Електронска пошта: pdhre@igc.apc.org

Видови програми: ресурсен центар за истражување и развој на едукативни материјали, обука за возрасни, конференции и градење коалиции

Целни групи: формални и неформални образовни сектори

ПДХРЕ ги смета човековите права за вредносен систем којшто има способност да ги зајакне демократските заедници и нации преку нагласување на одговорноста, реципро-

цитетот и еднаквото и информираното учество на луѓето во донесувањето одлуки коишто имаат влијание врз нивниот живот. ПДХРЕ одигра главна улога во лобирањето кај Обединетите нации да воспостават Декада за едукација од областа на човековите права и во изработувањето и лобирањето за различните резолуции на Светската конференција за човекови права, Генералното собрание на ОН, Комисијата на ОН за човекови права, органите од меѓународните договори на ОН и на Четвртата светска конференција за жени.

Светска асоцијација за училиштето како инструмент на мирот (ЕИП)

World Association for the School as an Instrument for Peace (EIP)

5, Rue de Simpion

CH-1207 Geneva

Switzerland

Телефон: +41 22 7352422 ()

Веб-страница: <http://www.eip-cifedhop.org>

Електронска пошта: cifedhop@mail-box.ch

Видови програми: Центар за меѓународна обука за поврзување на човековите права и мирот (ЦИФЕДХОП); со оддели на англиски, француски и шпански

Целни групи: едукатори за човекови права
ЕИП ги спроведува своите активности на полето на едукацијата од областа на човековите права, мирот и граѓанското образование. ЕИП даде придонес низ целиот свет за јакнењето на свеста на едукативните кругови, државните власти и јавното мнение за потребата од ваква граѓанска едукација во училиштата и во заедницата. На тој начин, ЕИП предлага активности за

обука на наставници, стратегија и содржина на наставни планови, како и специфични дејствија коишто придонесуваат за развивање на ставовите, вештините и познавањата за зајакнување на човековите права, основните слободи и не-насилното разрешување судири.

МАГИСТЕРСКИ ПРОГРАМИ ЗА ЧОВЕКОВИ ПРАВА

Африкански магистерски студии за човекови права и демократизација

Центар за човекови права, Универзитет на Преторија

African Master on Human Rights and Democratization

Centre for Human Rights, University of Pretoria
Pretoria 0002, South Africa

Телефон: +27 12 420 3228

Електронска пошта: chheyns@hakuna.up.ac.za
<http://www.up.ac.za/chr/newmasters/masters.html>

ЦЕУ-Магистерски програми за човекови права
Универзитет на Централна Европа, Катедра за правни студии

CEU-Master Programs on Human Rights (LLM, MA)

Central European University, Department of Legal Studies

1051 Budapest, Nador U. 9

Hungary

Телефон: +361 327-3023

Факс: +361 327-3198

Електронска пошта: legalst@ceu.hu

<http://www.ceu.hu/legal>

Европски магистерски студии по човекови права и демократизација

Европски интер-универзитетски центар (ЕИУЦ)
за човекови права и демократизација

European Master's Degree in Human Rights and Democratisation

European Inter-University Centre (EIUC) for Human Rights and Democratisation

E.MA Secretariat: Monastery of San Nicolò
Riviera San Nicolò, 26

I-30126 Venice – The Lido, Italy

Телефон: +39 041 2720 923 (директен)

Телефон: +39 041 2720 911 (Секретаријат)

Електронска пошта: ema-info@venis.it,
secretariat@ema-humanrights.org

Веб-страница: www.ema-humanrights.org

Европски регионален магистриум по демократија и човекови права во Југоисточна Европа

Центар за интердисциплинарни постдипломски студии при Универзитет во Сараево

European Regional Master in Democracy and Human Rights in South-East Europe

Center for Interdisciplinary Postgraduate Studies/
University of Sarajevo

Obala Kulina bana 7/I

71000 Sarajevo, Bosnia and Herzegovina

Телефон: +387 33 668 685

Електронска пошта: coordination@cps.edu.ba,
law@cps.edu.ba

Веб-страница: <http://www.eurobalk.net>, <http://www.cps.edu.ba>

Дипломска програма за меѓународно право и студии за човекови права

Мировен универзитет, University of Peace, Apdo.
138-6100, Ciudad Colon, Costa Rica

Graduate Program in International Law and Human Rights Studies

University of Peace, Apdo. 138-6100, Ciudad, Colon,
Costa Rica

Телефон: +506-205-9000

Електронска пошта: acadmin@upeace.org

http://www.upeace.org/academic/masters/int_law.htm

Магистерска програма за право за човековите права на Институтот Раул Валенберг

Правен факултет, Универзитет Лунд

Master Program in Human Rights Law of the Raoul Wallenberg Institute

Faculty of Law, University of Lund

Box 207, SE-221 00 LUND, Sweden

Телефон: +46 46 222 1249

Електронска пошта: frida.ericmats@jur.lu.se or

Frida.nilsson@jur.lu.se

<http://www.rwi.lu.se>

Медитерански магистерски студии по човекови права и демократизација

Универзитет на Малта

Mediterranean Master's Degree in Human Rights and Democratisation

University of Malta

Old University Building, St. Paul Street

Valletta VLT 07, Malta

Телефон: +356 242791, 234121 локал 242

Електронска пошта: hrights@maltanet.net

<http://home.um.edu.mt/laws/test/hrd>

Д.МРЕЖА ЗА ЧОВЕКОВА БЕЗБЕДНОСТ – НВОи

Во овој дел ќе најдете корисни информации за одбрани НВОи во државите од Мрежата за човекова безбедност, коишто имаат програми на полето на човековите права, едукацијата од областа на човековите права и човековата безбедност.

АВСТРИЈА

Име на организацијата: **Европски центар за обука и истражување на човековите права и демократијата (ЕЦЦ)**

European Training and Research Centre for Human Rights and Democracy (ETC)

Адреса: Schubertstrasse 29, A-8010 Graz, Austria
Телефон/факс: +43 (0)316 322 888 1 / +43 (0)316 322 888 4

Веб-страница: www.etc-graz.at

Електронска пошта: office@etc-graz.at

Работни јазици: англиски, германски

Видови програми: локални, регионални и меѓународни програми за едукација и обука од областа на човековите права; годишна летна школа за човекови права; конципирање и координација на програмите на ЕЧП во Југоисточна Европа преку Мрежата на универзитетски центри за човекови права во ЈИЕ; конференции и работилници, истражувачки проекти.

Целни групи: ученици, наставници во средни училишта, млади истражувачи и универзитети, факултети, обучувачи за ЕЧП, претставници

на НВОи, владини службени лица, независни национални институции за ЧП, полицајци, итн.

Име на организацијата: **Институт за човекови права Лудвиг Болцман – Виена (БИМ)**
Ludwig Boltzmann Institute for Human Rights – Vienna (BIM)

Адреса: Hessgasse 1, A-1010 Wien, Austria

Телефон/факс: +43 (0) 1 4277 27420 / +43 (0) 1 4277 27429

Веб-страница: www.univie.ac.at/bim

Електронска пошта: bim.staatsrecht@univie.ac.at

Работни јазици: англиски, германски

Видови програми: истражувачки програми, БИМ е домаќин на Сервисниот центар за едукација од областа на човековите права и редовно организира сесии за обука, работилници и семинари.

Целни групи: студенти, наставници, граѓанско општество, итн.

Име на организацијата: **Австриски институт за човекови права**

The Austrian Human Rights Institute

Адреса: Mönchsberg 2, Edmundsburg, A-5020 Salzburg, Austria

Телефон/факс: +43 (0) 662 84 25 21 181 / +43 (0) 662 84 25 21 182

Веб-страница: www.sbg.ac.at/oim/home.htm

Електронска пошта: human.rights@abg.ac.at

Работни јазици: англиски, германски

КАНАДА

Име на организацијата: **Канадска фондација за човекови права (ЦХРФ)**

Canadian Human Rights Foundation (CHRF)

Адреса: 1425 René-Lévesque Blvd. West, Suite 407, Montréal, Québec, H3G 1T7, CANADA

Телефон/факс: +1 514 954-0382 / +1 514 954-0659

Веб-страница: www.chrf.ca

Електронска пошта: chrf@chrf.ca

Работни јазици: англиски, француски, руски, индонезиски.

Видови програми: Меѓународна програма за обука за човекови права (ИХРТП): годишна сесија за обука за зајакнување на капацитетот на организациите за ЧП за преземање ЕЧП напори; ЕЧП програми во Азија, Африка и Централна и Источна Европа и Централана Азија; конференции и работилници.

Целни групи: граѓанското општество, особено НВОи вклучени во ЕЧП, владини службени лица, независни национални институции за ЧП

Име на организацијата: **Центар Џон Хамфри**
John Humphrey Centre

Адреса: Box/PC 11661, Edmonton, AB, T5J 3K8, CANADA

Телефон/факс: +1 780 453-2638 / +1 780 482-1519

Веб-страница: www.johnhumphreycentre.org

Електронска пошта: info@johnhumphreycentre.org

Видови програми: летни кампови и младински програми за ЧП, публикации во врска со ЧП

Целни групи: особено деца и младина

ЧИЛЕ

Име на организацијата: **Интердисциплинарна програма за истражувања во образованието (ПИИЕ)**

Programa Interdisciplinario de Investigaciones en Educación (PIIE)

Адреса: Enrique Richard 3344, Nunoa, Santiago de Chile, CHILE

Телефон/факс: +56-2-209 66 44 / +56-2-2204 74 60

Веб-страница: www.piie.cl

Електронска пошта: piie@academia.cl

Вид програми: курсеви и проекти во врска со ЕЧП, семинари, публикации во врска со ЧП, итн.

КОСТАРИКА

Име на организацијата: **Интер-американски институт за човекови права (ИИДХ)**

Inter-American Institute of Human Rights (IIDH)

P.O. Box 10081-1000

Sam José, Costa Rica

Телефон: +506 234 04 04

Веб-страница: www.iidh.ed.cr

Електронска пошта: cre@iidh.ed.cr

Работни јазици: англиски, шпански

Видови програми: набљудување; публикации; разни курсеви и обуки за регионалните и меѓународните механизми за заштита на човековите права и меѓународното право; ЕЧП во средни училишта

Целни групи: активисти од НВОи, професионални групи, владини службеници, наставници

ГРЦИЈА

Име на организацијата: **Фондација Маранго-пулос за човекови права**

Marangopoulos Foundation for Human Rights

Адреса: 1, Lycavittou Street, Athens 106 72, GREECE

Телефон/факс: +3-010 3637455, +3-010 3613527 / +3-010 3622454

Веб-страница: www.mfhr.gr

Електронска пошта: info@mfhr.gr

Работни јазици: англиски, француски, грчки, италијански

Видови програми: курсеви и семинари по ЕЧП, стипендии за студенти коишто специјализираат во ЧП, публикации и предавања поврзани со ЕЧП.

Име на организацијата: **Центар за одбрана на човековите права**

Human Rights Defence Centre

Адреса: 3, Lempessi Street, Makrygianni, Athens 117 42, GREECE

Телефон/факс: +30210-92 10 977 / +30210-92 46 056

Веб-страница: www.kepad.gr

Електронска пошта: info@kepad.gr

Работен јазик: англиски

Видови програми: едукација од областа на ЧП
Целни групи: млади луѓе, на возраст меѓу 20 и 30 години (студенти на универзитет, дипломци, претставници на НВОи, новинари и други припадници на општеството) од земјите на Југоисточна Европа (во блиска иднина исто така од Средниот Исток и Источна Европа)

ИРСКА

Име на организацијата: **Ирски центар за човекови права**

Irish Centre for Human Rights

Адреса: National University of Ireland Galway, Galway, IRELAND

Телефон/факс: +353 91 750464 / +353 91 750575

Веб-страница: www.nuigalway.ie/human_rights

Електронска пошта: humanrights@nuigalway.ie

Работен јазик: англиски

Видови програми: конференции за ЧП, летна школа, програми за обука, студиски програми, публикации и проекти во врска со ЧП

Целни групи: студенти, истражувачи

ЈОРДАН

Име на организацијата: **Центар за студии по човекови права во Аман (АЦХРС)**

Amman Center for Human Rights Studies (ACHRS)

Адреса: Amman-1121, P.O. Box 212524, JORDAN

Телефон/факс: +962-6-4655043

Веб-страница: www.achrs.org

Електронска пошта: achrs@joinnet.com.jo

Работен јазик: арапски

Видови програми: курсеви за обука за ЧП, женски и детски права, младинска и волонтерска работа, судски и казнени реформи, програми за пренесување на социјалните, образовните и економските ЧП.

Целни групи: жени, деца, адолесценти, волонтери, новинари, наставници во училиштата, правници, судии, итн.

МАЛИ

Име на организацијата: **Асоцијација на Мали за човекови права (АМДХ)**

Association Malienne des Droits de l'Homme (AMDH)

Адреса: Avenue Mamadou KONATE, Porte 400, Bamako-Coura, Bamako, B. P. 3129

Телефон/факс: +223 – 222-34-62

Веб-страница: www.afrdh.org/amdh

Електронска пошта: amdhd@malinet.ml

Видови програми: Унапредување и заштита на човековите права (семинари, конференции, работилници), документација, едукација од областа на човековите права

Име на организацијата: **Народно движење за едукација од областа на човековите права (ПДХРЕ/ДПЕДХ-МАЛИ) и Африкански институт за изучување на едукацијата од областа на човековите права (ИНА-ФАЕДХ/АЛИХРЕ)**

Mouvement de People pour l'Education aux Droits Humains (PDHRE/DPEDH-MALI) and the Institut Africain d'Apprentissage pour l'Education aux Droits Humains (INAFEDH/ALIHRE)

Адреса: B.P. E 5168 Bamako Mali

Телефон/факс: +223 220 41 73 / +223 220 41 74

Електронска пошта: pdhre@afribone.net.ml

Видови програми: Програми за едукација од областа на човековите права, Град на човекови права (Кати)

НОРВЕШКА

Име на организацијата: **Норвешки центар за човекови права (претходно име: Норвешки институт за човекови права)**

Norwegian Centre for Human Rights (previous name: Norwegian Institute of Human Rights)

Адреса: University of Oslo – Faculty of Law, Norwegian Centre for Human Rights (NCHR), P.b. 6706 St. Olavs plass, 0130 Oslo, NORWAY

Телефон/факс: +47-22842001 / +47-22842002

Веб-страница: <http://www.humanrights.uio.no/english>

Електронска пошта: admin@nchr.uio.no

Работни јазици: норвешки, англиски

Видови програми: студиски програми за ЧП, курсеви, други активности поврзани со ЕЧП, вклучувајќи и проекти за учебници.

Целни групи: универзитетски студенти, наставници во средни училишта, наставници во основни училишта

Име на организацијата: **Норвешки совет за бегалци (НРЦ)**

The Norwegian Refugee Council (NRC)

Адреса: P.O. Box 6758 St. Olavs Plass, N-0130 Oslo, NORWAY

Телефон/факс: +47-23 10 98 00 / +47-23 10 98 01

Веб-страница: www.nrc.no

Електронска пошта: Eldrid.Midttun@nrc.no

Работни јазици: англиски, француски, португалски и локалните службени јазици во Ерменија, Азербејџан, Грузија и Бурунди

Видови програми: поддршка на општествата во акутни/хронични вонредни состојби или во транзициска фаза. Главни цели: ЕЧП, работил-

ници, подготвување на наставни материјали на национални јазици.

Целни групи: национални образовни власти и институции; регионални службени лица за образование; носители на одлуки и директори на училишта; наставници и обучувачи на наставници; ученици и нивните родители.

СЛОВЕНИЈА

Име на организацијата: **Институт за едукативно истражување (ЕРИ)**

Educational Research Institute (ERI)

Адреса: Gerbiceva 62, 1000 Ljubljana, SLOVENIA

Телефон/факс: +386 1 420 12 40 / +386 1 420 12 66

Веб-страница: www2.arnes.si/~uljpeins/

Електронска пошта: pedagoski.institut@guest.arnes.si

Видови програми: основни, истражувачки, развојни и применливи проекти за образование и со нив поврзани области; обуки и пост-дипломско образование на истражувачите; организација на семинари, професионални состаноци и меѓународни конференции.

Име на организацијата: **Фондација „Заедно“ – Регионален центар за психо-социјалната благосостојба на децата**

Foundation “Together” – Regional Centre for Psychosocial Well-being of Children

Адреса: Resljeva 30, 1000 Ljubljana SLOVENIA

Телефон/факс: +386 1 430 12 99/+386 1 430 12 98

Веб-страница: www.together-foundation.si

Електронска пошта: Eva.Marn@together-foundation.si

Видови програми: програми за зајакнување на локалните структури на полето на грижа за децата и развој на модели на психо-социјална заштита и зајакнување на децата погодени од војни и од општествени неволји во Југоисточна Европа.

Целни групи: наставници, училишен кадар, работници во здравствената заштита, НВОи, итн.

Име на организацијата: **Институт за етнички студии (ИЕС)**

Institute for Ethnic Studies (IES)

Адреса: Erjavceva 26, 1000 Ljubljana SLOVENIA

Телефон/факс: +386 1 200 18 70/+386 1 251 09 64

Веб-страница: www.inv.si

Електронска пошта: INV@inv.si

Видови програми: истражувачки програми и проекти на полето на етничките студии, експертски студии особено за државните институции коишто се занимаваат со етнички, малцински и културни политики.

Име на организацијата: **Мировен институт Mirovni institute – Peace Institute**

Адреса: Metelkova ul. 6, 1000 Ljubljana SLOVENIA

Телефон/факс: +386 1 234 77 20/+386 1 234 77 22

Веб-страница: www.mirovni-institut.si

Електронска пошта: info@mirovni-institut.si

Видови програми: конференции, семинари, истражувачки студии и проекти на полињата на ЧП, демократизација, мир и војна, расизам, родови и културни студии, итн.

Име на организацијата: **ХУМАНИТАС HUMANITAS**

Адреса: Gosposka 10, 1000 Ljubljana SLOVENIA

Телефон: +386 1 43 00 343

Веб-страница: www.humanitas-slovenia.org

Електронска пошта: humanitas@siol.net

Видови програми: проекти со коишто се нуди помош и заштита на помалку привилегираните припадници на општеството во сопствената земја и ширум светот; за претставување на нивните интереси, особено оние на децата; и за унапредување и обезбедување образование и совети за основните ЧП

ЈУЖНА АФРИКА

Име на организацијата: **Центар за човекови права – Универзитет Преторија Centre for Human Rights – University of Pretoria**

Адреса: Univeristy of Pretoria, 0002, Pretoria, SOUTH AFRICA

Телефон/факс: +27 12 420-4111/+27 12 362-5168

Веб-страница: www.up.ac.za/chr

Електронска пошта: scs@up.ac.za

Видови програми: работилници, семинари, конференции, специјализирани сесии за обука, образовни програми, проекти за ЕЧП и право на ЧП во Африка, симулација на судења, публикации.

Целни групи: социјални работници, наставници, правници, полициски службени лица, НВОи

Име на организацијата: „**Оливер Тамбо“ претседавач со човекови права на УНЕСКО**

UNESCO ‘Oliver Tambo’ Chair of Human Rights

Адреса: University of Fort Hare, Private Bag X1314, Alice 5700, SOUTH AFRICA

Телефон/факс: +27-40 602 2220/+27-40 602 2544

Веб-страница: <http://www.ufh.ac.za> (барај под departments/research)

Електронска пошта: nrembe@ufh.ac.za

Работен јазик: англиски

Видови програми: едукација од областа на ЧП, професионална обука, истражување, документација итн. од областа на ЧП, демократија, вредности, мир и толеранција

Целни групи: професионални групи, национални институции за човекови права, НВОи, студенти и едукатори од средни училишта до универзитети, поборници за општествена промена, структури на граѓанското општество.

ШВАЈЦАРИЈА

Име на организацијата: **Информативни и документациски системи за човекови права, интернешенел – ХУРИДОКС**

Human Rights Information and Documentation Systems, International – HURIDOCs

Адреса: 48, chemin du Grand-Montfleury, CH-1290 Versoix, SWITZERLAND

Телефон/факс: +41-22 755 52 52/+41-22 755 52 60

Веб-страница: <http://www.huridocs.org>

Електронска пошта: info@huridocs.org

Работни јазици: англиски, француски, шпански (преводи на публикации, исто така и на арапски, руски и други јазици)

Видови програми: регионални состаноци и обука за постапување со информациите и документацијата во врска со човековите права, курсеви за обука на обучувачи
 Целни групи: лица кои работат со информации и документирање во организации засегнати со човековите права.

Име на организацијата: **Меѓународен центар за обука за човекови права и настава за мир (ЦИФЕДХОП)**

International Training Centre on Human Rights and Peace Teaching (CIFEDHOP)

Адреса: 5, rue de Simplon, 1207 Geneva, SWITZERLAND

Телефон/факс: +41-22 735 24 22/ +41-22 735 06 53

Веб-страница: www.eip-cifedhop.org

Електронска пошта: cifedhop@mail-box.ch

Работни јазици: француски, англиски

Видови програми: меѓународни сесии за ЕЧП; регионални и национални сесии за обука во неколку земји; публикација и дистрибуција на материјали поврзани со ЕЧП; поддршка на истражувања, изучување и подготвување едукативни материјали.

Целни групи: наставници од основни, средни и стручни училишта и колеџи за обука на наставници за едукација од областа на ЧП и мирот.

Име на организацијата: **Човекови права Швајцарија**

Menschenrechte Schweiz MERS (Human Rights Switzerland)

Адреса: Gesellschaftsstrasse 45, 3012 Bern, SWITZERLAND

Телефон/факс: +41-33 302 01 61/ +41-31 302 00 62

Веб-страница: www.humanrights.ch

Електронска пошта: info@humanrights.ch

Работен јазик: германски

Видови програми: 'онлајн' информации, информација на возрасни

Целни групи: администрација, социјални работници, полиција, итн.

ТАЈЛАНД

Име на организацијата: **Азиски регионален ресурсен центар за едукација од областа на човековите права (АРРЦ)**

Asian Regional Resource Center for Human Rights Education (ARRC)

Адреса: 2738 Ladprao, 128/3 Klongchan, Bangkok, Bangkok 10240 THAILAND

Телефон/факс: +66 2 377 5641/ +66 1 642 7278

Веб-страница: www.rrc-hre.com

Електронска пошта: rrc@ksc.th.com

Работен јазик: англиски

Видови програми: организирање активности за обука за ЕЧП на регионално и национално ниво, извештаи и публикации за ЕЧП

Целни групи: Обучувачи на организации за ЕЧП

ХОЛАНДИЈА

Име на организацијата: **Холандски институт за човекови права (СИМ)**

Netherlands Institute of Human Rights (SIM)

Адреса: Utrecht University, Janskerkhof 3, 3512 BK Utrecht, The NETHERLANDS

Телефон/факс: +31 30 2538033/ +31 30 2537168

Веб-страница: www2.law.uu.nl/english/sim

Електронска пошта: sim@law.uu.nl

Видови програми: истражувачки проекти и студии, дистрибуција на информации во врска со ЧП на национално и меѓународно ниво, курсеви, конференции, симпозиуми, предавања

Име на организацијата: **Партнери за едукација од областа на човековите права**

Human Rights Education Associates

Адреса: Postbus, 59225, 1040 KE Amsterdam, NETHERLANDS

Телефон/факс: +1-31-20 524 1404/ +1-31-20 524 1498

Име на организацијата во САД: **Партнери за едукација од областа на човековите права, Инк.**

Human Rights Education Associates, Inc.

Адреса: P.O. Box 382396, Cambridge, MA 02238, USA

Телефон/факс: +1 617 625 0278/ +1 617 249 0278

Веб-страница: www.hrea.org

Електронска пошта: info@hrea.org

Работни јазици: англиски, француски, шпански, руски, германски, холандски

Видови програми: поддршка на поединци, НВОи, влади и меѓувладини организации во имплементацијата на ЕЧП и програмите за изучување

Целни групи: едукатори, активисти, професионални групи, студенти, заинтересирани лица

Ѓ. ОПШТИ ЗАБЕЛЕШКИ ЗА МЕТОДОЛОГИЈАТА НА ЕДУКАЦИЈАТА ОД ОБЛАСТА НА ЧОВЕКОВИТЕ ПРАВА

ВОВЕД

Едукацијата од областа на човековите права (ЕЧП) е сето учење коешто ги развива знаењето, способностите и вредностите на човековите права. Таа утврдува одговорност и за државите и за поединците за почитување, заштита и унапредување на правата на сите човечки битија без разлика на раса, пол, возраст, етничко или национално потекло или верување. Како и секое друго образовно поле, ЕЧП опфаќа низа методи коишто ги одразуваат намерите на дадениот образовен пристап – бидејќи остварувањето на правата и достоинството на човечкото битие се наоѓа во средиштето на ЕЧП, образовниот пристап треба да се сосредоточи врз човечкото битие: обуките и работилниците за човекови права треба да се усогласат со загриженостите и потребите на учесниците, тие треба да ги комбинираат интелектуалните предизвици и развојот на способностите и оформувањето на ставовите. Не е потребно да се каже дека ова не може да се постигне без активно вклучување на учесниците и без да се земат предвид нивните лични и професионални искуства.

Во концепцијата на обуките или работилниците за човекови права, треба да се земат предвид неколку работи. Пред да може еден

едукатор за човекови права да започне да ги одбере соодветни активности, треба да ги разгледа и разјасни сите фактори и параметри коишто ја определуваат општата ситуација за обука, како и посебната обука којашто треба да се планира. Главни детерминанти се четирите димензии на содржина, методологија, организациска рамка и ставовите како на едукаторите така и на учесниците.

- **Содржина:** Секоја обука или работилница за човекови права треба да ги земе предвид интересите и потребите на специфичната целна група, да го разгледа нејзиното професионално опкружување и стандардите и да го прилагоди концептот на содржината според овие параметри. Се разбира дека стекнувањето основни сознанија за содржината, принципите и заштитата на човековите права е неизбежно, но фокусот на обуката треба секогаш да ги задоволи потребите на целната група. Некои аспекти, како разновидноста и родовите перспективи можат да претставуваат посебна тема за една сесија на обука, но во секој друг случај тие треба да се третираат како сродни и релевантни прашања коишто треба да се дискутираат во различни контексти и заедно со други прашања, какви што се здравјето, верските слободи, трудовото право или димензијата на човековите права во одредени работни средини.

- **Методологија:** Секоја образовна методологија може да се опише како специфична комбинација од конститутивни елементи, како што се големината на групата, општествената организација, активностите на едукаторот и учесниците, фазите на изучување и медиумите. Поради тоа што едукаторот обично нема слобода да ги контролира сите тие фактори, тој треба да се сосредоточи врз планот и координацијата на оние фактори врз коишто може да влијае. Особено на тој начин што ќе одбере соодветна социјална организација и медиум, едукаторот може да го контролира образовниот процес и општествената интеракција и комуникација во училницата и да преземе мерки за да не се надгласаат одредени групи ученици. Секогаш кога станува збор за разновидноста и родовите аспекти, се препорачува да се има на ум дека ЕЧП треба да биде фокусирана врз учесниците, повеќе отколку врз „експертите“ или „материјата којашто се изучува“. Тогаш кога не само едукаторите, туку и учесниците ги споделуваат своите сознанија, ставови и способности стекнати врз основа на нивните индивидуални образовни и професионални искуства, наставникот/едукаторот ја напушта својата традиционално доминантна положба и остава простор за примена на разни методолошки и ди-

дактички елементи, на коишто заеднички им се интерактивноста, комуникацијата и компетентноста на секој студент, без оглед на неговиот/нејзиниот род, образовната или културната провиниенција.

- **Организациска рамка:** За да се осигури аспектот на јакнење на едукацијата од областа на човековите права, треба да се обезбеди дека секој ќе добие можност да учествува во обуката или работилницата за човекови права. Овие одредби можат да влијаат врз распоредувањето на времето и локацијата на обуката, како и врз можните афирмативни мерки на дејствие.
- **Ставови на едукаторите и учесниците:** Бидејќи ЕЧП треба да биде повеќе од обичен пренос на знаење, едукаторите од областа на човековите права треба да поседуваат неколку способности, какви што се следниве:
 - професионална способност (познавања од човековите права и нивната заштита, остварување на човековите права во различни професионални или општествени средини)
 - методолошка и дидактичка способност (познавања од образованието и процесите на учење општо и за ЕЧП и професионални способности за пренесување на ова знаење во практика)
 - способност за комуникација
 - емоционална или емпатиска способност (способност да се одрази сопствената егзистенцијална ориентација и да се комуницира со студентите и колегите обучувачи на емпатиски начин)

- меѓукултурна и родова способност (способност да се размислува за сопствената определба во однос на културните и родово-специфични модели на однесување, познавања од општествените околности и контексти, „менталитети“, дискриминација, итн.)

Овие стандарди, како и неопходноста да се посвети внимание на различните типови учесници, водат кон барањето дека најдобро е една обука или работилница за човекови права да ја спроведуваат двајца обучувачи или едукатори од различен пол и/или етничко потекло, особено кога се третираат меѓукултурните и родовите аспекти и кога се врши обука за соодветни вештини и ставови. Освен ова, соработката на двајцата обучувачи, како различни личности со различни работни навики (на пример, ориентиран кон содржината наспроти ориентиран кон процесот) резултира со поефективна настава.

ПЛАНИРАЊЕ НА ОБУКИТЕ ЗА ЧОВЕКОВИ ПРАВА

Квалитетот на обуките или работилниците за едукација од областа на човековите права зависи во огромна мерка од темелното планирање на секој чекор. Понатаму во текстот, ќе најдете кус преглед на најважните фактори во подготовката.

- **Цели на изучување**
Севкупната цел на ЕЧП е да се разбере системот на човекови права и да се прифатат човековите права како значаен и

разумен дел од животот, придружени од остварување на принципите на човековите права во секојдневната работа. За успешно спроведување на обуките за човекови права од огромна важност е многу јасно да се определат целите на изучување. Овие цели треба да бидат насочени кон исполнување на посебните барања на учесниците. Секоја обука за ЧП треба да резултира со напредок во професионалните и социјалните способности на учесниците. Овој пристап, ориентиран кон компетентноста и способностите, е карактеристичен за обуките и работилниците.

Општо земено, три основни цели треба да бидат основа за ЕЧП и нишка којашто ќе се проткајува низ обуките и работилниците:

- пренос на знаење и информации (што се човекови права, стандарди за човековите права, заштита на човековите права, што значат човековите права за секојдневниот живот и работа на учесниците)
- вештини на градење (оспособување на учесниците да живеат, работат и да ги исполнуваат своите задачи почитувајќи и применувајќи ги човековите права)
- оформување ставови (да се разјаснат вредностите, да се пронајдат негативните ставови, тие да се ревидираат и да се прифатат нови ставови)

Не е доволно да се изучуваат и да се познаваат стандардите за човековите права. На оние коишто ги изучуваат им е потребна дополнителна поддршка за да можат да

ги применуваат во секојдневниот живот. Оваа поддршка треба се овозможи преку обучување за неопходните вештини коишто се предуслов за практична примена. Обуката за човекови права треба секогаш да се заснова врз критериуми, коишто ќе бидат формулирани на почетокот и оценети кон крајот на обуката. Корисно е да се постави прашањето „Што треба да совладаат учесниците?“ пред почетокот и тоа никогаш да не се изгуби од вид во текот на обуката. Усните или писмените тестови и повратните информации можат да обезбедат податоци за евалуација односно оценување на процесот на учење.

- **Целна група**

Секогаш кога се организира обука за човекови права, составот на целната група треба да биде однапред разјаснет:

- Затоа што секоја професионална целна група (на пример, службеници, полицајци, судии, правници, социјални и здравствени работници, студенти, наставници, војска, итн.) има посебни потреби во зависност од нивните професионални задачи, и треба да се избегнуваат што е можно повеќе „мешани групи“.
- Посебните потреби на целната група треба да бидат одразени во процесот на планирање. Според потребите, обуката може да се фокусира врз различни аспекти – стандарди важни за соодветната професионална група, ориентација кон содржината, градење на вештини-

те или формување на ставовите, сензибилизација, итн.

- Методологијата на активностите на обуката треба да ги одразуваат најпрагматичните ставови на возрасните – дадете можност за имплементација на идеи и концепти, работете на вистински проблеми и случаи земени од професионалните средини на учесниците, земете ја предвид професионалните способности и стручноста на учесниците.

Лицата коишто ги изучуваат човековите права треба да бидат свесни за сопствената одговорност – вистинската работа започнува кога завршува обуката и стекнатото знаење, вештини и ставови мора да се натпреваруваат во секојдневниот живот и работа.

Освен посебните потреби, треба да се исполнат и одредени организациски услови за да се олесни процесот на учење (соодветни простории, опрема и материјали; преглед на почетокот од денот, резиме на крајот; временски распоред со доволен број паузи; освежување кога е тоа возможно).

- **Учество**

Според изјавата дека најефективниот начин на учење е „учење по пат на правење“, силно се препорачува да се унапреди партиципативниот пристап во едукацијата од областа на човековите права. Учесството во едукацијата се карактеризира со елементи како што се процеси на интеракција, флексибилност, разновидност во методологијата и социјална организационост и релевантноста на прашањата и

материјалите. За да се постигне активен и ефикасен процес на обука, треба да се размисли за следниве прашања:

- **Теми и ѝрејсѝавување на сѝанѝарѝи**

За време на подготвувањето на обука за човекови права на одредена тема, препорачливо е да се поканат експерти од оваа посебна област. Тимови од експерти обично се наоѓаат преку локални проекти, универзитети и управата. Наместо да се претстави панел од академски и научни експерти, еден мешан панел од научници и практичари би можел да ја поттикне дискусијата и да обезбеди практична применливост на обуката. Понатаму, во текот на обуката треба да се претстават релевантните стандарди и инструменти на човековите права. Модераторот треба да има на ум дека стандардите се дискутираат од аспект на целната група и дека ќе се третира и прашањето за практична примена на стандардите во секојдневниот живот и работа на учесниците.

- **Иниѝераѝивен ѝрисѝаѝ**

Учениците/учесниците треба да бидат интегрирани во образовниот процес со сите свои способности, лично искуство и професионална стручност. Во еден интерактивен образовен процес, улогата на едукаторот се придвижува од целосно доминантната положба на традиционалниот наставник кон улогата на олеснувач или модератор. И покрај тоа што не смеат да се занемарат прашањата за содржината и знаењето,

обучувачот треба да ги одржува групните процеси и да го олесни и унапреди стекнувањето ставови и вештини преку поставување на рамки, подготвување материјал, организација на групата и давање професионална методолошка поддршка (на пример, техники на настава/учење) во исто време.

Новата улога на едукаторот како олеснувач, исто така, може да придонесе за отворање на вратите коишто биле затворени за традиционалните наставници. Особено лицата со малку или со негативно училишно искуство би можеле да бидат охрабрани преку партиципативниот пристап, којшто ја нагласува стручноста наместо недостатоците на оние кои што се обучуваат.

- **Практичен пристап**

Целта на ЕЧП е да се популаризира идејата дека човековите права се или барем можат да бидат клучен елемент на секојдневниот живот. Во овој аспект, ЕЧП ги задоволува потребите на практичарите, коишто не се само заинтересирани за апстрактната идеја на човековите права, туку повеќе за тоа како тие самите можат да се справуваат со прашањата за човековите права во нивните приватни и професионални средини. Како можат да направат добра работа во рамките на стандардите за човековите права? Што има во тоа за нив? Која е ползата од разбирањето и живеењето на човековите права?

Следствено на ова, едукаторите од областа на човековите права треба да вклучат практични информации во своите програми, да подготват литература, материјали и случаи коишто се релевантни за кодексот на практика. Доколку обучувачот нема лично искуство со професионалните средини на неговата целна група, обично е добра идеја да се консултира практичар од таа област.

- **Оформување на свеста и градење вештини**

Едукацијата од областа на човековите права, којашто не се заснова врз трите столбови на пренос на знаење, оформување ставови и градење вештини, секогаш личи на недовршена слика. На оформувањето ставови и градење вештини им недостига подлога од информации, без преносот на знаење. Преносот на знаењето и оформувањето ставови немаат смисла без потребните вештини за остварување на човековите права. Конечно, преносот на знаењето и градењето вештини без оформувањето ставови може дури и да се искористи против човековите права. Затоа, покрај давањето информации и обучување во поглед на вештините, задачата на едукацијата од областа на човековите права се состои и од тоа да се сензибилизираат учесниците и да станат свесни за сопствениот потенцијал – да ги поддржуваат човековите права или да ги кршат. Активностите за подигање на свеста и оформување ставови бараат

од учесниците да размислуваат за релативноста на своите сопствени културни и родови улоги.

Градењето вештини ги опфаќа елементите како што се комуникација и активно слушање, расправање и дебатирање, критичка анализа, итн.

- **Повратни информации**

Евалуацијата при обуките и работилниците не смее да се сфати како еднонасочна улица, туку треба да биде постојан процес на взаемно споделување. Позитивните и конструктивни повратни информации треба да се придржуваат до три правила:

- Позитивната оценка и прифаќањето секогаш доаѓаат на прво место!
- Фокусирање врз конкретни дејствија или изјави.
- Искажете го своето мислење и дадете причини за Вашата гледна точка.

- **Флексибилност**

Обуките од областа на човековите права мора да бидат изработени на таков начин што ќе можат лесно да се прилагодат на различни ситуации, целни групи и околности, според соодветните културни и образовни потреби и искуства. При подготовката, исто така мора, да се земе предвид дека можат да постојат различни целни групи во рамките на една обука или различни предуслови во рамки на целната група. Затоа, едукаторите од областа на човековите права треба да бидат многу внимателни кога користат „однапред подготвен“ материјал, без да размислат за посебните потреби на целната група. Тие

треба да бидат подготвени да го прилагодат или изменат расположливиот материјал или да бараат нови податоци, случаи, итн. Ова исто така важи и за корисниците на прирачникот „Разбирање на човековите права“, којшто е замислен како „работа во тек“. Техничките средства коишто овозможуваат напредок се претставени на веб-страницата на ЕТЦ, којашто нуди дополнителни материјали, ажурирања и активности и ги повикува/поканува сите корисници да ги направат достапни нивните тематски или локални измени на сите што ги изучуваат човековите права. Темелниот избор и подготовката на материјалот многу го олеснува спроведувањето на обуката, а поширокиот избор на материјали и активности придонесува за флексибилност на обучувачот да реагира побрзо на потребите или комплексноста на групата. Еден друг корисен трик е да се организираат темите во модули, коишто ќе можат флексибилно да се работат и по потреба повторно да се преуредат. И покрај тоа што е апсолутно неопходно на учесниците да им се даде временска рамка за ориентација, обучувачите не треба да се придржуваат до неа премногу стриктно, со цел да се избегне фрустрација и рамнодушност кај учесниците. Едукаторите треба да го најдат најдобриот компромис меѓу физичките (паузи, освежување, движење наоколу) и интелектуалните потреби на учесниците.

- **Евалуација**

Прашањата од тестови, како средство за евалуација односно оценување, имаат три основни функции, во зависност од тоа кога се користат. На почетокот, кога започнува обуката, тие се користат за да се обезбеди увид во потребите, ставовите и нивото на претходни познавања на оние коишто се обучуваат, при што тие укажуваат на *status quo* што претставува основа за севкупниот напредок и постигнувања како резултат на обуката. Во текот на обуката, тие му даваат поддршка на едукаторот за прилагодување на програмата. Конечното тестирање ги покажува постигнувањата, па затоа е важно средство за натамошната измена и развој на курсевите за обука и материјалите.

- **Одржливост/продолжение**

Прашањето што ќе се случува по завршувањето на обуката за да може резултатите да бидат трајни, исто така треба да бидат дел од програмата за обука. Елементи на едно добро испланирано и структурирано продолжение можат да бидат повремени состаноци, теренски патувања и селушувања на експертите, извештаи за работата на учесниците по обуката (постигнувања и проблеми) или изградба на мрежи за да се поттикне професионалната размена на информации.

АКТИВНОСТИ

Активностите содржани во сите модули на прирачникот им помагаат на лицата коишто изучуваат човековите права да ги осознаат и да ги разберат главните принципи на човековите права, да стекнат способности за комуникација, критичко размислување и аналитички способности, креативност и вештини на убедување, а сето тоа е од суштинско значење за демократијата. Тие овозможуваат мултикултурни, општествено-економски и историски перспективи на универзалната борба за правда и достоинство. Тие се замислени да ги ангажираат и срцето и умот и да ги поттикнат различните учесници да разберат што ним лично им значат човековите права, како и да ги охрабрат да го преточат разбирањето во информирање, ненасилно дејствување. На крајот, активностите имаат за цел да ги испитаат прашањата поврзани со човековите права во нивната комплексност, без пристрасност и од различни агли преку мноштво разновидни образовни практики. Токму затоа, крајна цел на сите активности е да се покаже дека секој може да поттикне промени и да придонесе за исполнување на човековите права, правдата и достоинството за сите.

Како активности во овој прирачник се избрани дискусии, студии на случаи, игри со улоги, а алтернативно и активности со слободно дејствие. Основните карактеристики на секој метод се наведени подолу и истите се придружени со други корисни предлози за методите, коишто имаат за цел да им помог-

нат на модераторите да развијат креативен и иновативен пристап кон сложените проблеми претставени во секоја активност.

• Колективно дискутирање

Колективното дискутирање поттикнува креативност и брзо создавање на многу идеи. Тоа може да се употребува за идентификување алтернативни начини за разрешување определен проблем, одговарање на прашање, претставување нова тема, поттикнување интерес, и правење преглед за знаење и ставови.

Една сесија на колективно дискутирање може да се одвива во следниве форми:

- воведување на прашање, проблем или тема (усно и/или писмено);
- поттикнување на членовите на групата да одговорат со што е можно повеќе идеи или предлози, идеално со еден збор или куса фраза;
- забележување на одговорите на табла со листови хартија (имајте на ум дека многу често најкреативните или најстрашните предлози се најкорисните и најинтересните);
- поставување приоритети, анализирање на резултатот, и распоредување на решенијата.

Сесиите на колективно дискутирање се корисно средство за кршење на мразот при дискусија и за воведување различни теми, а можат и да се употребуваат како стимул за дијалог, игра или активност.

• Дискусија

Дискусиите поттикнуваат размислување, анализа и критичко размислување, тие овозможуваат нехиерархиско, демократско, колаборативно учење и тие им помагаат на учесниците да почитуваат и да прифатат разновидност од ставови и мислења. За дискусијата да ја одржите фокусирана, можете почетно да поставите неколку клучни прашања. Колку што е поголема групата, толку е поверојатно дека некои учесници ќе доминираат, а други ќе останат тивки. Со цел да се осигури дека секој има можност да зборува, може да ја поделите целата група во помали единици. Кога завршува која било дискусија, направете резиме на главните точки усно и писмено. Модераторите треба постојано да ја имаат на ум целта на дискусијата; тие мора да обезбедат прашања коишто поттикнуваат учество и анализа.

- Хипотетички: „Што би направиле ако...?“
- Шпекулативно: „Како би можеле да го решиме проблемот?“
- Дефинициски: „Можете ли да ни кажете како мислите дека таа идеја би заживеала?“
- Испитувачки: „Зошто го мислите тоа?“
- Појаснувачки/резимирачки: „Дали сум во право кога велам дека Вие мислите...?“

Еден од начините да се помогне во создавањето на околина на доверба и заемна почит е да се натераат учесниците самите да развијат сопствени „Правила на дискусија“:

- Кажете им да размислат за некои начела на дискусијата, кон коишто сметат дека треба да се придржуваат.
- Напишете ги сите овие предлози на место каде што можат сите да ги видат, комбинирајќи и поедноставувајќи каде што е потребно. Доколку не се предложени правилата коишто се наведени подолу, додадете ги оние за коишто сметате дека се апсолутно неопходни за една дискусија:
 - Слушајте го лицето коешто зборува.
 - Само по едно лице зборува во исто време.
 - Договорете се околу посебен знак за да бидете забележани доколку сакате да кажете нешто.
 - Избегнувајте да прекинувате додека некој друг зборува.
 - Кога не се согласувате со некого, осигурете дека правите разлика меѓу критикување на нечија идеја и критикување на лицето.
 - Не смејте се кога некој зборува – освен ако кажат шега.
 - Охрабрете ги сите да учествуваат.

Конечно, но, значајно, треба да направите примероци од списокот со правила и да го поставите на место каде што секој ќе може да го консултира, да додаде нешто, или да направи измени, доколку е потребно.

СТУДИИ НА СЛУЧАИ

Студиите на случај можат да поттикнат анализа, критичко размислување, вештини за разрешување проблеми и планирање, како и соработка и градење тимови. Тие можат да се користат за воспостават ефективни дебати (на пример, групи назначени да застапуваат определени позиции во врска со некое прашање) и споредби (на пример, различни анализи или решенија на проблеми во случајот). Случајот којшто го одбирате може да биде:

- **вистински случај**, извлечен од историски или тековни настани;
- **измислен или хипотетички случај** за третирање определени прашања или теми на работилниците. Измислените ситуации честопати можат да третираат локално чувствителни прашања, без предизвикување реакции во врска со определени поединци, организации, општествени групи или географски подрачја;
- **случај од теренска работа** којшто може да ги натера учесниците да работат и реагираат во рамките на нивната заедница.
- **Игра со улоги**
Во игрите со улоги, учесниците се поставуваат во замислени околности. Модераторите можат или да обезбедат игра со детални улоги или да дадат само малку информации во врска со играта и да им препуштат на учесниците самите да ја развијат. Актерите во играта со улоги можат да се преправаат дека се некои други

или пак да се глумат себеси во некоја нова ситуација. Па сепак, важно е јасно да се напомене на самиот почеток дека играта со улоги не треба да биде ниту премногу долга, ниту пак премногу опширно напишана, со цел да им се овозможи како на гледачите така и на актерите лесно да ја следат. Многу често игрите со улоги имаат отворен крај за да се постигнат целите на учење и за да се стимулира дискусија. Меѓутоа, од основно значење е внимателното испрашување на крајот од играта за да можат учесниците да направат паралели меѓу она што го доживеале и ситуациите во вистинскиот свет. Модераторите треба да бидат многу чувствителни на фактот дека некои луѓе може да се чувствуваат непријатно, неудобно или дури беспомошно во една ваква ситуација.

ВОВЕД/ЗАГРЕВАЊЕ

За да започнете некоја активност, натерајте ги луѓето да се претстават себеси и обидете се да им покажете добредојде. Доколку е потребно, употребете таканаречени „кршачи на мразот“ односно активности со коишто ќе им се помогне на учесниците да дознаат повеќе за другите учесници и да им биде удобно да се изразуваат во групата.

Кршачи на мразот се на пример:

- **Групна мртва природа:** Секое лице носи предмет од дома, којшто му значаен, за да даде придонес во воведната изложба замислена како начин да се претстави нешто важно за секој учесник.

- **Подредете се во една линија:** Пуштете ги луѓето да се постројат според нивната висина, возраст, месецот кога се родени, бројот на чевли итн.
- **Интервјуа:** Секое лице сочинува пар со друго лице и му поставува неколку прашања. Потоа секој партнер го претставува другиот пред целата група.
- **И јас исто така!** Едно лице си го кажува името и почнува да зборува за себеси. Штом некој друг ќе слушне дека има нешто заедничко со говорникот, тој/таа ќе го/ја прекине, ќе се претстави и ќе започне да кажува нешто за себеси. Продолжете сè додека сите во групата не се претстават на овој начин.
- **Музички столови:** Поставете ги столовите во тесен круг и кажете им на учесниците да седнат. Застанете во средината на кругот и претставете се и кажете нешто за себе. Кога ќе го направите тоа, секој оној за когошто е исто така вистинита вашата изјава мора да го промени столот (на пример, Јас сум Ц и имам две деца; Јас сум Ц и не сакам стаорци...). Сега обидете се да си најдете стол за себе. Лицето коешто останало без стол се претставува себеси и кажува нешто (како во горниот пример) што повторно може да му биде заедничко со некое друго лице.
- **Јазли:** Кажете им на сите да застанат рамо до рамо во круг со рацете испружени пред себе. Сега треба да се фатат за раце преку кругот. Никој не смее да фати рака на неког којшто стои до него/неа. Сега кажете им на учесниците да го отплеткаат јазолот без да ги пуштат рацете.

- **Правила на групата**

Откако луѓето ќе се запознаат, модераторите треба да истакнат неколку работи пред целата група, со цел да го извлечат најдоброто од активноста:

- Наведете ја временската рамка за оваа активност и Вашата намера да го почитувате времето на учесниците, со тоа што ќе се почнува и завршува навремено. Можете дури и да побарате од некого да послужи како мерач на време, особено за активности во мали групи.
- Објаснете го опсегот на активноста и побарајте од учесниците да ги кажат своите очекувања; забележете ги истите на табла со хартија. Потоа испитајте го списокот и искрено проценете, дали постои веројатност дека сесијата ќе ги исполни наведените очекувања.
- Прашајте ја групата што не сака и тоа исто така забележете го во списокот. Ова овозможува добра основа за поставување основни правила за групата.
- Заедно со групата, воспоставете основни правила коишто ќе ви помогнат да обезбедите средина на доверба и со коишто интеракцијата ќе биде на ниво на почитување, доверлива и корисна.

- **Давање повратни информации**

Давањето повратни информации е основен дел од севкупната активност. Постојат различни начини да се добијат повратни информации и тие да им се овозможат на учесниците, па така модераторите треба да си ги постават себеси следниве прашања:

- Како се чувствуваа луѓето во врска со оваа активност?
- Дали било повеќе или помалку тешко од она што претходно мислеле?
- Кои биле најтешките аспекти на активноста, или најтешките работи за да се претстават?
- Дали луѓето научиле нешто ново во врска со човековите права?
- Каде се наоѓаат сличностите или разликите меѓу групата/групите?
- Дали имало какви било основни несогласувања во врска со идејата за човековите права? Зошто?

Кога се даваат повратни информации, важно е да се почитуваат другите, да се насочи фокусот кон она што тие го кажале или направиле и да се дадат причини за сопственото мислење.

Некои начини на давање повратни информации:

- **Кутија со пусулчиња:** Секој учесник го искажува своето мислење во врска со активноста на лист хартија и го става во кутија. Потоа секој зема по едно од пусулчињата и го чита на глас, а целата група дискутира за мислењето коешто е напишано на него.
- **Продолжи, слушам:** секој учесник има 5 минути да им го соопшти на слушателите својот личен став за активноста.
- **Човечка машина:** Сите учесници формираат круг, држејќи се за раце, и едно од лицата започнува со нешто што му/ѝ се допаднало или не му/ѝ се допаднало. Лицето до него/неа го повторува ова мислење, се согласува или не се согласува со него и потоа дава мислење за нешто друго.

сува со него и потоа дава мислење за нешто друго.

- **Временска прогноза:** Учесниците опишуваат што мислат за активноста како да е таа временски извештај.

- **Заклучок**

Важно е активноста да се заврши како што доликува. Особено, учесниците треба да имаат можност да го резимираат она што го научиле, поединечно како и колективно. Општо земено, начинот на правење заклучок во голема мера зависи од целите и од тонот на активноста. Еве неколку идеи:

- **Подавање со топка:** Учесниците подаваат топка од еден на друг. Секое лице, коешто ќе ја фати топката, кажува една работа којашто ја научило или којашто може да ја употреби од оваа сесија.
- **Колективно резиме:** Поставете резимирачко прашање (На кои забелешки коишто ги слушнавте денес особено ќе се сеќавате, сметајќи ги за значајни?) или исказ со отворен крај (Обидете се да се сетите на збор или фраза со коишто се резимираат Вашите ставови). Кажете им на учесниците да одговараат еден по еден.
- **Проекција на слајдови:** Модераторот направил фотографии од сесијата, вклучително и од секој учесник. Како размислување за активноста, секој учесник дава кус коментар за својот придонес, за своите чувства пред, за време и по сесијата.

ЗОШТО ЕДУКАЦИЈА ОД ОБЛАСТА НА ЧОВЕКОВИТЕ ПРАВА?

Едукацијата од областа на човековите права е од суштинско значење за активно граѓанство во едно демократско и плуралистичко општество. Граѓаните треба да бидат во состојба да мислат критички, да прават морални избори, да заземаат принципиелни становишта во врска со прашањата и да развиваат демократски текови на дејствување. Само оние луѓе коишто ги разбираат човековите права ќе дејствуваат во насока на нивно обезбедување и одбрана за себе лично и за другите. Меѓутоа, за да се биде вклучен на овој начин, треба да се биде информиран. Ефективната едукација од областа на човековите права има две основни цели: учење ВО ВРСКА СО човековите права и учење ЗА човекови права. Учењето во врска со човековите права е во голема мерка когнитивно, вклучувајќи историја, документација и механизми за остварување на правата. Едукацијата од областа на човековите права значи разбирање и прифаќање на принципите на човекова еднаквост и достоинство, како и обврска за почитување и заштита на правата на сите луѓе. Не се работи толку многу за тоа што знаеме, туку за тоа како дејствуваме.

Човековите права се многу инспиративни и многу практични, и ги отелотворуваат надежите и идеалите на повеќето човечки суштества и ги оспособуваат луѓето истите да ги постигнат. Едукацијата од областа на човековите права ги споделува тие инспиративни и практични аспекти. Таа ги поста-

вува стандардите, но исто така и доведува до промени. Па така, едукацијата од областа на човековите права може:

- Да доведе до промени во вредностите и ставовите;
- Да доведе до промени во однесувањето;
- Да доведе до јакнење на социјалната правда;
- Да помогне во развивањето ставови на солидарност за прашањата, меѓу заедниците и нациите;
- Да помогне во развивањето на знаењето и аналитичките вештини;
- Да се охрабрува партиципативно образование.

На ова ново поле се појавија многу цели, а содржината потребна за исполнување на овие цели е предмет на постојана, и општо земено, креативна дебата. Некои од најмотивиращите цели се:

- Развивање критичка анализа на сопствената животна ситуација;
- Промена на ставовите,
- Промена на однесувањата,
- Разјаснување на вредностите,
- Развивање солидарност,
- Анализа на состојбите во однос на човековите права,
- Развивање стратегии и имплементација на соодветни одговори на неправдата.

Прирачникот „Разбирање на човековите права“ се стреми да даде придонес кон актуелната дебата во поглед на едукацијата од областа на човековите права, како во однос на содржината така и во однос на формата,

а исто така и да придонесе за процесот на оформување на една вистинска култура на човекови права ширум светот. Нашата намера е да им се помогне на оние коишто ги изучуваат човековите права да се стекнат со знаења и вештини за да можат да ја преземат контролата врз сопствениот живот. Ние веруваме дека разбирањето на човековите права, процес во којшто едукацијата од областа на човековите права има главна улога, значи јакнење и подобар живот за многумина. Единствено почитувањето на принципите на човековите права во сопствениот живот може, на крајот, да нè доведе до темелите на заедничкиот соживот и почитување на правата на другите.

(Извор: **Флауерс, Ненси. 2000.** *Прирачник за едукација од областа на човековите права. Ефективни практики за учење, дејствување и промена. Серија на едукација од областа на човековите права. Тематска книга 4.* Универзитет на Минесота: Ресурсен центар за човекови права и Фондација Стенли, адаптирано и изменето од страна на ЕТЦ. (**Flowers, Nancy. 2000.** *The Human Rights Education Handbook. Effective Practices for Learning, Action, and Change. Human Rights Education Series. Topic Book 4.* University of Minnesota: Human Rights Resource Center and The Stanley Foundation.))

Е. ДЕКЛАРАЦИЈА ЗА ПРИНЦИПИТЕ НА ЕДУКАЦИЈА ОД ОБЛАСТА НА ЧОВЕКОВИТЕ ПРАВА И ЧОВЕКОВАТА БЕЗБЕДНОСТ ОД ГРАЦ

Преамбула

Ние, членовите на Мрежата за човекова безбедност (Овие се Австрија, Канада, Чиле, Грција, Ирска, Јордан, Мали, Холандија, Норвешка, Словенија, Јужна Африка како набљудувач, Швајцарија и Тајланд).

Водени од основните и универзални принципи вградени во Повелбата на Обединетите нации и Универзалната декларација за човекови права, и потврдувајќи го членот 26 од УДЧП, во којшто се наведува дека „образованието е насочено кон целосниот развој на човековата личност и кон зајакнување на почитувањето на човековите права и основните слободи“,

Водени од меѓународните инструменти за човекови права, како и од документите, декларациите и извештаите усвоени на релевантните регионални и меѓународни конференции, особено на Виенската светска конференција во 1993 година и нејзиниот исходен документ „Виенската декларација и програма за акција“ и Меѓународниот конгрес на УНЕСКО за едукација од областа на човековите права и демократијата во Монтреал 1993 година, каде што се потврди значењето на едукација од областа на човековите права за ефективна имплементација на механизмите за човекови права и се препорачува

рачува државите да изготват посебни програми и стратегии за да се осигури најширока едукација од областа на човековите права, *Потврдувајќи* се исто така на релевантните резолуции усвоени од Генералното собрание и од Комисијата за човекови права во врска со Декадата на Обединетите нации за едукација од областа на човековите права, 1995-2004 година, во коишто едукацијата од областа на човековите права се дефинира како „напори за обука, ширење и информирање насочени кон изградба на универзална култура на човекови права“,

Поздравувајќи ја Декларацијата од Сан Хозе од 2 декември 2001 година за човековите права како основна компонента на човековата безбедност, во којашто се истакнува дека „човековите права и својствата коишто произлегуваат од човековото достоинство сочинуваат нормативна рамка и концептиска референтна точка, коишто задолжително мора да се применуваат во конструкцијата и имплементацијата на поимот за човекова безбедност“, потврдувајќи дека едукацијата од областа на човековите права може да функционира како важно средство за унапредување и зајакнување на човековата безбедност со признавање на нормите и принципите на меѓународното хуманитарно право,

како друга основна компонента на човековата безбедност.

Убедени дека едукацијата и изучувањето на човековите права треба да го зајакнат знаењето, да ги разјаснат вредностите, да ја унапредат солидарноста, да ги променат ставовите и да ги развијат критичкото размислување и вештините коишто придонесуваат за почитување и спроведување на човековите права и унапредување на човековото достоинство, водејќи кон активна заложба и одбрана на овие права, како и изградба на една схоластична, целосно сеопфатна култура на човекови права,

Признавајќи ја важната и креативната улога на невладините организации и организациите засновани на заедниците во унапредувањето и заштитата на човековите права, на чијашто агенда се наоѓа и едукацијата од областа на човековите права, во ширењето информации и ангажирање во дијалог за човекови права, особено на базичните нивоа и во далечните рурални заедници,

Потврдувајќи дека едукацијата и изучувањето на човековите права претставуваат колективна одговорност на државите, народите, поединците и различните компоненти на граѓанското општество,

Одлучивме да ги усвоиме следниве Принципи на едукацијата од областа на човековите права,

Зајакнување на човековата безбедност по пат на едукација од областа на човековите права

1. Членовите на МЧБ потврдуваат дека човековите права и човековата безбедност се неделиво поврзани, затоа што унапредувањето и остварувањето на човековите права претставува цел и составен дел од човековата безбедност. Оваа врска се остварува преку долгорочна заложба на сите членови на МЧБ за схоластична едукација и изучување на човековите права. Едукацијата и изучувањето на човековите права можат да дадат витален придонес за човековата безбедност преку изразување на целите на човековата безбедност во рамката на човекови права. Во таа смисла, ќе се развива соработка меѓу членките на МЧБ.
2. Едукацијата и изучувањето на човековите права се силен инструмент за спречување судири и за спречување на кршењата на човековите права, но исто така и во процесите на пост-конфликтна трансформација и обнова, и на тој начин клучен фактор за постигнување човекова безбедност. Едукацијата од областа на човековите права може да овозможи вредна основа и заедничка визија во поглед на нормите и стандардите за одржливо разрешување на судири. Затоа, стратегиите за спречување судири и пост-конфликтна рехабилитација треба да се вградат како составен дел од стратегиите за унапредување и заштита на човековите права.

3. МЧБ ќе се стреми за реафирмација на едукацијата и изучувањето на човековите права како неопходна оперативна стратегија за развој кон човековата безбедност, општествениот развој и потврдувањето на човековото достоинство.
4. Едукацијата и изучувањето на човековите права треба да се инкорпорира во програмите за обука за сите целни групи, и заедно со изучувањето на меѓународното хуманитарно право, ја подигнува свеста за моралните, политичките и правните концепти на човековите права на оние коишто се вмешани во вооружени судири, на тој начин придонесувајќи за спроведување на човековата безбедност. Понатаму, изучувањето на човековите права на детето, особено во вооружени судири, е главна стратегија на МЧБ во напорите да се постигне човекова безбедност.

Правото да се знаат сопствените човекови права

5. Членките на МЧБ ја нагласуваат важноста дека секоја жена, маж, младинец и дете имаат право да ги знаат, разбираат и бараат своите човекови права, кое право е дел од човековото достоинство на секој поединец и претставува значајна димензија на осигурувањето човекова безбедност.
6. МЧБ потврдува дека едукацијата и изучувањето на човековите права претставуваат императив за унапредување и заштита, како и за целосно уживање на сите човекови права.

7. Членките на МЧБ признаваат дека едукацијата и изучувањето на човековите права претставуваат составен дел од правото на образование и борбата против неписменоста, на тој начин гарантирајќи го достоинството на жените, мажите, младината и децата и нивните способности да имаат ефективна улога во остварувањето на човековиот, општествениот и економскиот развој.
8. Едукацијата и изучувањето на човековите права го опфаќаат правото на знаење, барање, добивање, примање, имање и ширење информации за сите човекови права и основни слободи, вклучувајќи ги и информациите за тоа како човековите права и слободи да се ефектуираат во домашните законодавни, судски или управни системи.

Зајакнување на општеството и јакнење на поединецот

9. МЧБ потврдува дека едукацијата и изучувањето на човековите права претставува проактивен процес ориентиран кон иднината, процес на стекнување знаење, подигање на свеста, пренос на знаењето и градење свест, којшто овозможува вештини потребни за исполнување на идните заеднички предизвици и придонесување кон културата на човековите права.
10. Основните елементи на едукацијата и изучувањето на човековите права се:
 - нагласување на универзалниот карактер на човековите права

- зајакнување на почитувањето на човековите права и основните слободи, особено
 - изградба на капацитетите на општеството и оспособување на поединецот или на групите за целосно да ги остваруваат своите човекови права
 - зајакнати напори против дискриминацијата, расизмот, ксенофобијата и поврзаната со нив нетолеранција
 - осигурување родова еднаквост
 - целосен развој на човековата личност и на смислата за неговото достоинство
 - овозможување учество во демократските процеси
 - унапредување на разбирањето, почитувањето и заемниот дијалог
11. Членките на МЧБ ќе ги унапредуваат едукацијата и изучувањето на човековите права како средство за мирна општествена трансформација, со родова перспектива и рамка за општествен развој насочен кон јакнење и градење на способностите на жените, мажите, младината и децата по пат на критичко размислување, разбирање, примена и барање на сите човекови права, вклучувајќи ги граѓанските и политичките, економските, социјалните и културните права, и правото на развој.

Почитување на разновидноста:

род, култура, еднаквост и добро владеење

12. Клучен предизвик за иднината на едукацијата и изучувањето на човековите права се состои во зајакнување на универзалноста на човековите права преку

вкоренување на овие права во различни културни традиции, земајќи ја предвид културната разновидност на заедниците и општествата. Меѓутоа, културната разновидност не смее да се употребува за оправдување или простување на дискриминацијата или прекршувањата на обврските за човекови права.

13. Членките на МЧБ признаваат дека едукацијата и изучувањето на човековите права треба да бидат ослободени од родова пристрасност, расни и други стереотипи, да бидат чувствителни кон посебните потреби и да се засноваат врз принципите на недискриминација и еднаквост во уживањето на сите човекови права, признавајќи дека сите луѓе се родени еднакви според достоинството.
14. Како признание на меѓузависноста и взаемно-зајакнувачката природа на демократијата, развојот и човековите права, членките на МЧБ тесно ќе соработуваат за да осигурат дека едукацијата и изучувањето на човековите права се насочени кон унапредување на ефикасно и демократско учество во политичката, економската, социјалната и културната сфера. Тие треба да се користат како средство за унапредување на економскиот и социјалниот напредок и одржливиот развој насочен кон луѓето и така да придонесат кон зајакнување на владеењето на правото и изградба на капацитети за доброто управување, призната како важна стратегија за демократизација, одговорност и глобална владина стабилност.

Имплементација на нови методи за едукација и изучување на човековите права

15. Едукацијата и изучувањето на човековите права треба да ги третира човековите права на проактивен, кохезивен и схоластичен начин, посветувајќи еднакво внимание на сите делови и димензии на рамката на човекови права, разјаснувајќи ја универзалната, неделивата, меѓузависната и меѓусебно поврзаната природа на човековите права.
16. Едукацијата од областа на човековите права треба да биде партиципативен процес на учење, користејќи интерактивни методологии и педагогии во третирањето на значењето на човековите права во секојдневниот живот и за грижите на луѓето.
17. Едукацијата и изучувањето на човековите права треба да опфаќа и да биде интегриран како долготраен процес на учење во формалното образование, вклучително, а особено во наставните планови по историја, политичко образование и демократско граѓанство, понатаму во неформалното учење на ниво на заедницата, како и во неформалното образование, на пример преку културни средства. Треба да биде културно чувствително, практично и ориентирано кон вештините и соодветно да им посвети внимание на потребите на оние што ги изучуваат човековите права од сите сектори на општеството.

Да се биде одговорен за едукацијата од областа на човековите права

18. Членките на МЧБ признаваат дека државите сносат главна одговорност да се осигури

унапредување на едукацијата од областа на човековите права во рамки на јавните институции на сите нивоа – извршно, законодавно и судско на национално и локално ниво – по пат на ширење на знаењето за човековите права и поттикнување на неговото вклучување во сите степени на образованието, создавањето инструменти и промовирањето мрежи за разгледување, систематизирање и ширење на искуства и материјали во врска со едукацијата од областа на човековите права – во соработка со НВОи, академски институции, национални комисии за човекови права и други национални институции (народни правобранители) како и меѓународни организации – коишто треба да ги интернализира општеството.

19. Членките на МЧБ натаму веруваат дека едукацијата и изучувањето на човековите права е исто така одговорност на сите јавни институции и на граѓанското општество, како и на медиумите, коишто имаат значајна улога во информирање на луѓето, во известување за кршењата на човековите права и во осигурување дека стандардите за известување ги одразуваат принципите на човекови права (на пример, непристрасни, со почитување кон луѓето и нерасистички). Приватните компании се охрабруваат да дадат придонес за едукацијата и изучувањето на човековите права.
20. МЧБ ја нагласува важноста да се осигури дека едукаторите и оние коишто ги изучуваат човековите права се заштитени од секаков вид кривичен прогон или угнетување

поради нивните едукативни активности. Затоа членките на МЧБ ја поздравуваат соработката меѓу Специјалниот претставник на бранителите на човековите права, УНЕСКО и ОХЦХР за развивање постапки за набљудување и заштита.

Претстојниот пат: чекори коишто треба да се преземат

21. Членките на МЧБ ќе ѝ помагаат на Канцеларијата на Високиот комесар за човекови права да ги координира релевантните програми на ОН за едукација и јавно информирање на полето на човековите права, како што е предвидено во рамки на неговиот мандат.
22. Членките на МЧБ ќе посветат внимание на конкретната имплементација на преостанатиот дел од Декадата на ОН за едукација од областа на човековите права и ќе промовираат продолжување на засилените активности на едукацијата од областа на човековите права, по декември 2004 година, вклучувајќи и развој на сеопфатни, партиципативни и ефективни национални стратегии за едукација од областа на човековите права.
23. Како важен придонес, членките на МЧБ ќе ги унапредуваат програмите за обука за човековите права, коишто се одвиваат на локално, национално и регионално ниво заради зголемување на бројот на едукатори од областа на човековите права на ниво на заедниците.
24. Членките на МЧБ исто така ќе размислат да ги поддржат новите иновативни

пристапи кон едукацијата и изучувањето на човековите права, какви што се, меѓу другите, изградба на градови и заедници на човекови права коишто овозможуваат нови можности за зајакнато почитување на човековите права на локално ниво. Регионалните образовни институции за едукација од областа на човековите права можат да дадат придонес во изградбата на капацитети во однос на едукацијата од областа на човековите права и да воспостават флексибилна, регионална и релевантна основа на ресурси.

25. За таа цел, членките на МЧБ го поздравуваат Прирачникот „Разбирање на човековите права“, како конкретен придонес кон работата на МЧБ под австриско претседателство и ќе ги охрабрува соодветните институции за обука да го употребуваат и дистрибуираат, по пат на, меѓу другото, преведување на прирачникот на различни јазици со цел да го воведат во нивните соодветни регионални и културни средини. Членките на МЧБ, понатаму, ќе го промовираат и поддржуваат создавањето мрежа од институции на граѓанското општество на полето на едукација и изучување на човековите права и ќе стимулираат активности засновани на меѓукултурни материјали и информации во врска со едукацијата од областа на човековите права.

(V Министерска средба на Мрежата за човекова безбедност, Грац, 10 мај 2003 година)

Ж. УНИВЕРЗАЛНА ДЕКЛАРАЦИЈА ЗА ЧОВЕКОВИ ПРАВА

Преамбула

Бидејќи признавањето на вроденото достоинство и на еднаквите и неотуѓиви права на сите припадници на човековото семејство се темелите на слободата, правда и мирот во светот,

Бидејќи непочитувањето и омаловажувањето на човековите права резултираа со варварски дела коишто претставуваат навреда за совеста на човештвото, и бидејќи создавањето на свет во којшто луѓето ќе уживаат слобода на говорот и уверувањето и ќе бидат ослободени од страв и немаштија се прогласува за најголем идеал на обичните луѓе,

Бидејќи од суштинско значење е човековите права да бидат заштитени со владеењето на правото, за човекот да не биде принуден, како последна надеж, да бара излез во побуната против тиранијата и угнетувањето,

Бидејќи е суштествено да се унапредува развојот на пријателски односи меѓу нациите,

Бидејќи народите на Обединетите нации со Повелбата ја потврдија својата верба во основните човекови права, во достоинството и вредноста на човековата личност и во еднаквите права на мажите и жените и се определија да промовираат општествен напредок и подобри стандарди на живот во услови на поголема слобода,

Бидејќи земјите членки дадоа свечено ветување дека ќе постигнат, во соработка со Обединетите нации, унапредување на универзалното почитување и придржување кон човековите права и основните слободи,

Бидејќи општото разбирање на овие права и слободи е од најголемо значење за целосно спроведување на ова свечено ветување,

Затоа, сега,

Генералното собрание,

Ја *прогласува* оваа Универзална декларација за човекови права како општ стандард што треба да го достигнат сите народи и нации, и за таа цел секој поединец и секој орган на општеството, имајќи ја оваа Декларација постојано на ум, ќе се стремат преку изучување и едукација да го унапредуваат почитувањето на овие права и слободи, и преку прогресивни национални и меѓународни мерки ќе обезбедуваат нивно универзално и ефективно признавање и почитување и меѓу народите на земјите членки и меѓу народите на териториите под нивна јурисдикција.

Член 1

Сите човечки суштества се раѓаат слободни и еднакви по достоинството и правата. Тие се обдарени со разум и совест и треба меѓу себе да се однесуваат во духот на братството.

Член 2

Секој има право на сите права и слободи предвидени во оваа Декларација, без оглед на разликите, како што е расата, бојата на кожа, полот, јазикот, вероисповеста, политичкото или друго убедување, националното или социјалното потекло, сопственоста, раѓањето или друг статус. Понатаму, нема да се прави никаква разли-

ка врз основа на политичкиот, правниот или меѓународниот статус на земјата или територијата на којашто припаѓа лицето, без оглед на тоа дали земјата е независна, под старателство, без самоуправна власт или под каков и да е друг облик на ограничување на нејзиниот суверенитет.

Член 3

Секој има право на живот, слобода и безбедност на личноста.

Член 4

Никој нема да се држи во ропство или слугување; ропството и трговијата со робови се забрануваат во сите нивни облици.

Член 5

Никој нема да биде подложен на тортура или на друго сурово, нечовечно или понижувачко постапување или казнување.

Член 6

Секој има право да биде признат насекаде како личност пред законот.

Член 7

Сите се еднакви пред законот и имаат право, без каква било дискриминација, на еднаква заштита со закон. Сите имаат право на еднаква заштита од каква и да е дискриминација, што е во спротивност со оваа Декларација и од какво било поттикнување на таква дискриминација.

Член 8

Секој има право на ефективен лек пред надлежните национални судови за дела со коишто се кршат основните права коишто му припаѓаат според уставот или законот.

Член 9

Никој нема да биде подложен на произволно апсење, притвор или прогон.

Член 10

Секој има потполно еднакво право на правично и јавно судење од страна на независен и непристрасен суд, при определувањето на неговите права и обврски и во случај на какво било кривично обвинение против него.

Член 11

Секој којшто е обвинет за кривично дело има право да се претпоставува дека е невин сè додека не се докаже неговата вина во согласност со закон и на јавно судење, при што тој ги има сите гаранции неопходни за неговата одбрана. Никој нема да се смета за виновен за кривично дело поради дејствие или пропуштање коешто не претставувало кривично дело според националното или меѓународното право, во времето кога било извршено. Нема да се изрече потешка казна од онаа којашто се применувала во времето кога било извршено кривичното дело.

Член 12

Никој нема да биде изложен на произволно мешање во неговата приватност, семејство, дом или преписка, ниту пак на напади врз неговата чест и углед. Секој има право на заштита со закон од такво мешање или напади.

Член 13

Секој има право на слобода на движење и живеалиште во рамки на границите на секоја држава. Секој има право да напушти земјата, вклучително и сопствената, и да се врати во својата земја.

Член 14

Секој има право во други земји да бара и да ужива азил поради прогонување. Никој не може да се повика на ова право во случај на кривичен прогон којшто вистински се однесува на неполитички кривични дела или на дела спротивни на целите и принципите на Обединетите нации.

Член 15

Секој има право на државјанство. Никому нема произволно да му биде одземено државјанството, ниту пак ќе му се ускрати правото да го промени државјанството.

Член 16

Полнолетните мажи и жени, без какви било ограничувања поради раса, националност или религија, имаат право да стапат во брак и да засноваат семејство. Тие имаат еднакви права во врска со бракот, за време на бракот и при неговото раскинување.

Бракот се склучува единствено со слободна и целосна согласност на сопружниците коишто имаат таква намера. Семејството е природна и основна ќелија на општеството и има право на заштита од страна на општеството и државата.

Член 17

Секој има право на сопственост, како самостојно, така и заедно со други.

Никој нема да биде произволно лишен од неговата сопственост.

Член 18

Секој има право на слобода на мислата, совеста и вероисповеста; ова прво ја вклучува и слободата да се промени сопствената религија или верување, како и слободата, било сам или во заедница со други, јавно или приватно, да ја изразува својата религија или верување преку наставата, практиката, одржувањето богослужба и чувствувањето.

Член 19

Секој има право на слобода на мислење и изразување; ова право вклучува слобода да се застапува одредено мислење без мешање и слобода да се бараат, да се примаат и да се пренесуваат информации и идеи преку медиумите и без оглед на границите.

Член 20

Секој има право на мирно собирање и здружување. Никој не смее да биде принуден да припаѓа на некое здружение.

Член 21

Секој има право да учествува во управувањето со неговата земја, непосредно или преку слободно избрани претставници. Секој има право на еднаков пристап до јавните служби во својата земја. Волјата на народот е основата на власта; оваа волја се изразува на повремени и вистински избори коишто се одржуваат, со општо и еднакво право на глас и со тајно гласање или

според други соодветни постапки на слободно гласање.

Член 22

Секој, како член на општеството, има право на социјална сигурност и има прво да ги остварува, преку национални напори и меѓународна соработка и во согласност со организацијата и ресурсите на секоја држава, своите економски, социјални и културни права неделиви од неговото достоинство и слободниот развој на неговата личност.

Член 23

Секој има право на работа, на слободен избор на вработување, на праведни и поволни услови за работа и на заштита од невработеност. Секој, без каква било дискриминација, има право на еднаква плата за еднаква работа. Секој којшто работи има право на праведен и поволен надоместок којшто нему и на неговото семејство ќе му обезбеди егзистенција соодветна на човековото достоинство, и доколку е потребно, тој надоместок ќе биде надополнет со други средства на социјална заштита. Секој има право да основа и да се придружи на синдикати за заштита на своите интереси.

Член 24

Секој има право на одмор и слободно време, вклучувајќи и разумно ограничување на работните часови и повремени платени одмори.

Член 25

Секој има право на животен стандард соодветен за неговото здравје и благосостојба, како и за здравјето и благосостојбата на не-

говото семејство, вклучувајќи храна, облека, живеалиште и медицинска нега и неопходни социјални услуги, и право на осигурување во случај на невработеност, болест, инвалидност, вдовство, старост или друг случај на недостиг на средства за живот поради околности коишто се надвор од неговата контрола.

Мајките и децата имаат право на посебна грижа и помош. Сите деца, без оглед на тоа дали се родени во брак или не, ја уживаат истата социјална заштита.

Член 26

Секој има право на образование. Образованието е бесплатно, барем во основните и фундаментални фази. Основното образование е задолжително. Техничкото и стручното образование се општо достапни, а високото образование е еднакво достапно за сите, врз основа на заслугите.

Образованието е насочено кон целосниот развој на човековата личност и кон зајакнување на почитувањето на човековите права и основните слободи. Преку него се унапредува разбирањето, толеранцијата и пријателството меѓу сите нации, расни или верски групи и се унапредуваат активностите на Обединетите нации за одржување на мирот.

Родителите имаат првенствено право да го изберат видот на образование што ќе го добиваат нивните деца.

Член 27

Секој има право слободно да учествува во културниот живот на заедницата, да ужива во уметноста и да го споделува научниот напредок и неговите ползности.

Секој има право на заштита на моралните и материјалните интереси коишто произлегуваат од секое научно, книжевно или уметничко дело чијшто автор е тој.

Член 28

Секој има право на општествен и меѓународен поредок, во којшто правата и слободите предвидени во оваа Декларација можат да бидат целосно остварени.

Член 29

Секој има обврски кон заедницата во којашто единствено евозможен слободниот и целосен развој на неговата личност.

При остварувањето на своите права и слободи, секој подлежи само на такви ограничувања коишто се определени со закон, со единствена цел да се осигури должно признание и почитување на правата и слободите на другите и со цел да се задоволат праведните барања во врска со моралот, јавниот ред и општата благосостојба во едно демократско општество.

Овие права и слободи во ниту еден случај, не смеат да се користат спротивно на целите и принципите на Обединетите нации.

Член 30

Ништо во оваа Декларација не смее да се толкува како да ѝ дава за право на која било држава, група или поединец да преземаат активности или да извршуваат дејствија со цел уништување на правата и слободите предвидени со оваа Декларација.

3. РЕГИСТАР НА ПОИМИ

Антисемитизам: омраза, предрасуда, угнетување или дискриминација на Евреите или Јудаизмот. Всушност, терминот е погрешен. „Семитски“ првично ги означувал потомците на Шем, коишто ги опфаќаат и Евреите и муслиманите на Средниот Исток. Сега, терминот се употребува главно за Евреите.

Апартхејд: апартхејдот е африкански збор којшто означува систематска и легализирана дискриминација, којашто постоеше во Јужна Африка во периодот 1948-94 година. Според Законот за регистрирање на населението од 1950 година, населението било класифицирано во различни расни категории, така што образованието, живеалиштето и бракот беа дозволени исклучиво во рамки на секоја одделна категорија. Со изборот на Нелсон Мандела за претседател во 1994 година, системот беше правно укинат, иако некои практики слични на апартхејдот сè уште неформално продолжуваат.

Апсолутистичка држава: терминот укажува дека единствениот легитимен извор на власт во таквите држави е монархот. Особено, владетелите на таквите држави се обидуваат да ја лишат аристократијата и црквата од способноста да се натпреваруваат со монархот. Овој идеал ретко се постигнул. Терминот не значи дека монархот има непосредна и директна контрола врз секојдневниот живот.

Арбитража: (право) сослушување и разрешување на спор, особено стопански спор, од страна на непристрасен арбитер избран или договорен меѓу засегнатите страни; (меѓународно

право) постапка воспоставена за разрешување меѓународни спорови.

Афирмативно дејствие: низа експлицитни дејствија или програми насочени кон зголемување на образовните можности и можностите за вработување на поединци или групи коишто се лишени од целосно учество и пристап во тие области.

Биоетика: биоетиката е изучување на моралните прашања коишто произлегуваат од принципите и практиките на широк дијапазон од науки. Полето на биоетиката го опфаќа испитувањето на моралните прашања коишто произлегуваат од научните практики, како и филозофско испитување на прашањата за вредноста и истраги за прашањата на јавна политика.

Борец: лице коешто директно учествува во насилствата или припадник на вооружените сили на една држава или организација вметната во вооружен судир.

Вера: е религија, или која било од признатите заедници на религиозно верување.

Владеење на правото: владеењето на правото преовладува над владата, заштитиувајќи ги граѓаните од произволни дејствија на државата, и општо земено владее со општеството, управувајќи со односите засновани на лични интереси. Тоа осигурува дека сите граѓани имаат ист третман и подлежат на законот, а не на каприците на моќните. Владеењето на правото е основен предуслов за одговорност и предвидливост во јавниот и во приватниот сектор. Воспоставувањето и опстојувањето

на владеењето на правото зависат од јасното соопштување на правилата и нивна еднаква примена, ефикасно спроведување, предвидливи и законски спроведливи методи за измена на содржината на законите и граѓанството, коешто ги смета низата правила како правични, праведни или легитимни и коешто е подготвено да ги следи и да се придржува кон нив.

Внатрешно раселено лице (ВРЛ): луѓе коишто се иселиле од своите домови, но не ја напуштиле земјата, поради страв од прогонување, со цел да ги избегнат последиците од вооружен судир или насилство, или поради прекршувања на човековите права или елементарни непогоди или катастрофи предизвикани од човечки фактор.

Воен затвореник: заробен борец во меѓународен вооружен судир. Само борците коишто исполнуваат одредени услови имаат право да се стекнат со ваков статус (главно припадници на вооружените сили).

Воена неопходност: концепт со којшто се оправдува употребата на сила од завојуваните страни до степен којшто е неопходен за да се постигне целта на војната, а целта на војната се состои од целосно покорување на непријателот што е можно побрзо, со минимални човечки, материјални и финансиски загуби.

Воени цели: објекти коишто по својата природа, локација, намена или употреба ефективно придонесуваат за воената акција и чиешто уништување обезбедува дефинитивна воена предност.

Вооружен судир: состојба во којашто две или повеќе организирани групи се вмешани во вооружена борба, било меѓународна или внатрешна. Разликата којашто се јавува помеѓу две држави и којашто доведува до интервенција на вооружените сили претставува вооружен судир, дури и ако една од страните го негира постоењето на воена состојба.

Генетска модификација: означува бришење, промена или поместување на гените во рамки на еден организам, како и пренос на гени од еден организам на друг. Таа исто така може да значи модификација на постоечки гени или создавање нови гени и нивно вметнување во кој било организам.

Геноцид: намерно и систематско уништување на расна, етничка, верска или културна група, по пат на убивање, повредување, влошување на условите за живот, спречување на раѓањата или трансфер на деца.

Граѓанско општество: граѓанското општество се однесува на низата институции, организации и однесување коишто се наоѓаат меѓу државата, деловниот свет и семејството. Посебно, поимот ги вклучува волонтерските и непрофитабилните организации од многу различни видови, филантропски институции, социјални и политички движења, други облици на општествено учество и ангажман и вредностите и културните модели коишто се поврзани со нив (дефиниција на Лондонскиот факултет за економија).

Декларација: свечена изјава од страна на некој орган од договорите, којашто може да содржи препораки, но не е правно-обврзувачка. Декларацијата исто така може да биде изјава на одделна држава во врска со толкувањето на некоја обврска.

Дерогација: укинување на обврската за почитување на некое човеково право во одредени јасно дефинирани околности, како што е вонредната состојба.

Дете: во Конвенцијата на Обединетите нации за правата на детето од 1989 година, детето се дефинира како „човечко суштество на возраст под осумнаесет години освен доколку, според законот којшто се применува во однос на децата, полнолетството не се навршува порано“.

Дете бегалец: дете бегалец или раселено дете е секое лице на возраст под 18 години коешто бара статус на бегалец или друга меѓународна заштита, се смета за бегалец согласно применливите меѓународни или домашни законски прописи и постапки, било тоа да е само или во придружба на своите родители или на друго возрасно лице, или коешто е принудено да бега преку меѓународна граница (како последица, на пример, на војна, граѓанска војна или општо насилство).

Детска порнографија: визуелна претстава на лице коешто е на возраст под 18 години, или коешто изгледа дека има помалку од 18 години, вклучено во очигледно сексуално однесување. Визуелната претстава исто така може да претставува детска порнографија доколку се рекламира, промовира или презентира на таков начин на којшто го „пренесува впечатокот“ дека материјалот содржи визуелно претставување на малолетно лице, коешто е вмешано во експлицитно сексуално однесување. Детската порнографија може да се прикаже на видеоленти, фотографии, неразвиен филм за камера и компјутерски графички фајлови.

Детски труд: детскиот труд е работа којашто на децата им го ускратува детството, потенцијалот

и достоинството, и којшто е штетен за нивниот физички и ментален развиток. Конвенцијата на ОН за правата на детето од 1989 година, бара заштита „од економска експлоатација и од вршење каква било работа којашто би можела да ги загрози благосостојбата или образовните можности, или коишто би можеле да бидат штетни за здравјето или за физичкиот, менталниот, духовниот, моралниот или општествениот развој.“ (член 32).

Директна дискриминација: се случува кога едно лице или група луѓе имаат помалку поволен третман во споредба со третманот што друго лице или група во иста положба би го имале по основ на раса, боја, потекло или национално или етничко потекло.

Дискриминација: ускратување на еднаков третман, граѓански слободи или можности за поединци или групи во однос на образованието, сместувањето, здравствената заштита, вработувањето или пристапот до услуги, стоки или капацитети. Дискриминацијата може да настапи по основ на раса, националност, родова припадност, возраст, верска, политичка или етничка припадност, брачна или семејна состојба, физички, развоен или ментален хендикеп.

Доверливост: способност нешто да се чува во тајност. Доверливоста е избрана за стандарден метод на работа од страна на Меѓународниот комитет на црвениот крст (МКЦК), со цел да може да има пристап до жртвите и истите да ги заштити преку водење ефикасен дијалог со властите.

Евроцентризам: е процесот на придавање поголема важност на европските (и општо, западните) теории и идеи, за сметка на други култури. Во оваа дефиниција е содржана имплицитна

претпоставка дека западните концепти се фундаментално различни од концептите на другите култури или цивилизации. Една до некаде контрадикторна, но еднакво важна импликација, е претпоставката дека западните концепти се универзални. Односно, тие се развија во нешто што претставува универзална културна 'валута' во којашто елементите од други култури можат релативно лесно да се конвертираат. Постојат голем број такви западни концепти, секогаш во процес на движење. Обично, идеите коишто се дефинираат како западни, по својата природа вклучуваат индивидуализам, човекови права, секуларна власт и право, и одвојување на религијата од државата. Веројатно евроцентризмът израсна од такви концепти како што е концептот за „товарот на белиот човек“ или пак, од универзалноста на хуманизмот и принципите коишто произлегуваат од јудео-христијанскиот етички систем, признати од човештвото без оглед на потеклото.

Економски и социјален совет: совет на ОН составен од 54 земји членки, којшто главно се занимава со областите на население, економски развој, човекови права и системот за кривично-правна заштита.

Економски права: човекови права коишто се поврзани со производството, развојот и управувањето со материјали за потребите за живот.

Ендемична болест: постојано присуство на болест или инфективен агенс во рамките на дадена географска област; исто така може да се однесува на поголемо присуство на одредена болест во рамки на дадената област.

Епидемична болест: којашто напаѓа или загрозува многу луѓе истовремено во една заедница или област.

Етничко чистење: насилно раселување или истребување на некоја етничка популација од одредена област, со цел да се наметне идентитет и власт на друга етничка група.

Жалба: индивидуално или колективно соопштение до некој орган од договорите со коешто се привлекува внимание врз наводното кршење на човековите права. Види исто така соопштение.

Запишување: е чинот на официјално приклучување на курс, училиште, итн.

Затворање во самица: одвоено затворање на затвореник, со повремени или ограничен пристап од страна на други луѓе, во средина којашто е лишена од сè освен од основните неопходности за одржување на животот и каде што постои општо ограничување на светлина, звук, исхрана, материјали за читање, вежби и од време на време и температура.

Злосторства против мирот: планирање, подготвување, започнување или водење војна на агресија, или војна како кршење на меѓународните договори.

Злосторства против човештвото: убиство, истребување, поробување, депортација, затворање или измачување, кога се извршуваат како дел од широко распространет или систематски напад насочен кон цивилното население.

Индекс на човекова сиромаштија: Индексот на човекова сиромаштија на УНДП беше развиен за мерење на сиромаштијата, којашто се однесува на многу повеќе фактори отколку само на распределбата на доходот. Петте атрибути на сиромаштијата во вистинскиот живот коишто се земени предвид се неписменоста, недоволната исхранетост на децата, предвремената смрт,

недоволната здравствена заштита и слабиот пристап до безбедна вода за пиење.

Индивидуален расизам: форма на расна дискриминација којашто произлегува од свесна, лична предрасуда од страна на поединци.

Индиректна дискриминација: ги опфаќа практиките или политиките коишто се чинат дека се „неутрални“ или „правични“, но негативно влијаат врз поголем дел од луѓето припадници на една расна, национална или етничка група. Таа може да настане дури и во ситуации кога не постои намера да се врши дискриминација.

Интернирец: е цивил или борец којшто не е обвинет за кривично дело, но се држи како затвореник како превентивна безбедносна мерка за време на вооружен судир.

Исламофобија: е нов термин којшто се однесува на стравот од, и придружното непријателство кон, исламската религија и нејзините следбеници.

Колатерална штета: штета или загуба предизвикана случајно за време на напад и покрај сите неопходни мерки на претпазливост предвидени за да се спречат, или во краен случај, за да се минимизираат загубата на цивилни животи, повредите на цивилите и штетата на цивилните цели.

Комитет за економски, социјални и културни права: основан од ЕКОСОЦ во 1985 година, основната функција на Комитетот е следење на имплементацијата на меѓународните пактови (МПЕСКП и МПГПП) од страна на државите. Тој се стреми да воспостави и одржи конструктивен дијалог со државите и преку разновидни средства се обидува да утврди дали нормите содржани во меѓународниот пакт (коишто се

однесуваат на сите основни потреби за живот – работа, храна, сместување, здравствена заштита, образование и култура) соодветно се применуваат или не во државите и како би можеле да се подобрат имплементацијата и спроведувањето на пактот, така што сите луѓе коишто имаат право на правата содржани во пактот всушност ќе можат целосно да ги уживаат тие права.

Конвенција: мултилатерален договор којшто според меѓународното право е правно-обврзувачки за сите договорни страни. Исто така, се нарекува и „пакт“ во случајот со МППП и МПЕСКП.

Ксенофобија: е омраза и страв од странци. Кога овие чувства се однесуваат и применуваат на видливо малцинство, честопати се употребува терминот „расизам“. Веројатно е подобро „расизмот“ да се сфати како посебен случај на ксенофобија, отколку да се употребува премногу лабаво. Доколку се употребува премногу често, изразите на презир набргу ја губат својата сила, па така повеќе не ги повредуваат ниту пак ги импресионираат нивните цели.

Културни права: правата на зачувување и уживање на сопствениот културен идентитет и развој.

Легитимност: степенот до којшто постапките на една влада за донесување и спроведување на законите им се прифатливи на луѓето. Легитимниот систем е законски, но дури и поважен; граѓаните веруваат во неговата правилност и се придржуваат до неговите правила. Легитимноста е тесно поврзана со владеењето: доброволното придржување кон со законите и прописите резултира со поголема ефикасност, отколку потпирањето врз принуда и лични лојалности.

Макиладора: фабрика, честопати во странска сопственост, којашто склопува стоки за извоз. Вообичаено, условите за работа се многу лоши. Зборот некогаш се скратува на макила.

Медијација: процес на преговори за разрешување на одреден проблем, во којшто трета страна работи заедно со страните во спорот за да им помогне да постигнат задоволително спогодбено решение. Медијаторите немаат овластување да го разрешат спорот меѓу страните; наместо тоа, страните го овластуваат медијаторот да им помогне да ги решат спорните прашањата меѓу нив.

Меѓуверски дијалог: обид да се започне дијалог, соработка и разбирање меѓу поединци од различни вери. Меѓурелигискиот дијалог го има истото значење.

Меѓународна организација на трудот (МОТ): воспоставена во 1919 година, како дел од мировните договори склучени по Првата светска војна, за да се подобрат условите за работа и да се промовира социјалната правда; МОТ стана специјализирана агенција на ОН во 1946 година.

Надвор од строј: ги опишува борците коишто биле заробени или ранети или коишто се болни или бродоломници и така што не се во состојба повеќе да се борат.

Народен правобранител: институција, обично владино службено лице чијашто работа е да ги испитува и дава извештаи за поплаките и жалбите коишто ги поднесуваат обични луѓе против владата или јавните власти.

Невладина организација (НВО): непрофитна, волонтерска група граѓани којашто е организирана на локално, национално или меѓународно

ниво. Ориентирани кон задачи и водени од луѓе со заеднички интерес, НВОите извршуваат разновидни услуги и хуманитарни функции, покренуваат прашања пред владите коишто ги засегаат граѓаните, заговараат и унапредуваат политики и поттикнуваат политичко учество по пат на обезбедување информации.

Неписменост: неспособност на некое лице да чита или пишува.

Непристрасност: служење на луѓето или донесување одлуки коишто ги засегаат луѓето исклучиво врз основа на нивните потреби, без да се зема предвид нивната националност, раса, религиозни верувања, општествена класа или политички мислења.

Нерелигиозен: натуралистички погледи на светот и убедувања во доменот на човековата мисла, коишто се поврзани со крајните верувања и принципите на совеста според коишто поединци го живеат својот живот.

Нетолеранција: неподготвеност да се поднесат и/или почитуваат верувањата и практиките на други. Расната нетолеранција ги спречува припадниците на други расни групи еднакво да ги споделуваат или целосно да имаат полза од можностите коишто се достапни во една заедница, додека верската нетолеранција одбива да ги прифати или почитува религиозните верувања на другите.

Неутралност: не заземање страна во судир.

Образование: дисциплина којашто се занимава, во овој контекст, главно со методи на наставата и изучувањето во училишта или средини слични на училиштата, наспроти различни неформални начини на социјализација (на пример, меѓу родителите и нивните деца).

Одржлив развој: развој којшто ги задоволува потребите на сегашноста, без при тоа да ја компромитира способноста на идните генерации да ги задоволат сопствените потреби.

Осакатување на женските полови органи (ФГМ) или отсекување на женските полови органи: ФГМ ги опфаќа сите постапки коишто вклучуваат делумно или целосно отстранување на женските надворешни полови органи и/или повреда на женските гениталии од културна или друга нетерапевтска причина. (Дефиниција на СЗО 1995 година)

Основно образование: исто така се нарекува и базично образование, првата фаза со којашто традиционално се започнува формалното образование, почнувајќи на околу 5 до 7-годишна возраст, и завршувајќи на возраст од околу 11 до 13 години.

Очекуван судски процес: спроведување на законот во една редовна постапка пред судовите на правдата. Оваа гаранција означува дека секое лице има право на заштита на правично судење.

Правичност: непристрасен или праведен третман, којшто бара сличните случаи да се третираат на сличен начин.

Предрасуда: умствена рамка којашто има тенденција однапред да суди за некое лице или група во негативно светло. Овој негативен суд обично се донесува без постоење на соодветни докази. Овие негативни ставови честопати не се препознаваат како претпоставки коишто не се цврсто поткрепени, поради зачестеноста со којашто тие се повторуваат. Тие стануваат поими на „општо знаење“ коишто широко се прифаќаат и се користат за да ги оправдаат делата на дискриминација.

Принудна бременост: противзаконско затворање на жена којашто била присилно забременета, со намера да се изврши влијание врз етничкиот состав на населението или извршување други тешки повреди на меѓународното право. Оваа дефиниција во ниту еден случај нема да се толкува како влијание врз националните закони коишто се однесуваат на бременоста.

Принудна проституција: да се принуди некој на проституција, што се користи како средство во вооружен судир.

Притвореник: цивилно лице коешто е обвинето за кривично дело и се држи како затвореник за време на вооружен судир.

Програми за структурно прилагодување: повеќето заеми на ММФ се условени, со тоа што се предвидуваат различни барања коишто треба да ги исполни една земја за да може да добие средства. Бидејќи овие барања – таканаречените програми за структурно прилагодување – се во огромна мерка ориентирани кон намалување на трошоците во општествениот сектор и пазарната либерализација, тие беа честопати критикувани.

Прозелитизам: чинот на обидување да се преобрати едно лице и да премине од едно гледиште во друго, обично во религиозен контекст. Наведувањето на луѓе да ја сменат верата може да се смета за нелегално, доколку се употребуваат несоодветни средства, како присила, закани, моќта на јавниот образовен систем, пристап до јавната здравствена заштита или други материјални награди.

Пропорционалност: принцип според којшто загубата на цивилните животи и штетата врз цивилните цели не смее да биде прекумерна во

однос на воената предност, којашто се очекува да се здобие при напад врз воена цел.

Просветителство: интелектуално движење коешто започнало во Англија во седумнаесеттиот век, вкоренето во интелектуалниот скептицизам кон на традиционалните верувања и догми, означува „просветлен“ контраст на наводниот мрачен и суеверен карактер на Средниот век. Од својот зачеток, просветителството се фокусираше врз моќта и добрината на човековата рационалност.

Раса: терминот „раса“ е вештачка конструкција којашто се користи за класифицирање на луѓето врз основа на наводни физички и културни сличности, коишто произлегуваат од нивното заедничко потекло. Современите научници покажаа дека биолошката категорија раса е безначајна, кога ќе се примени на човековиот вид. Биолошки, човековиот вид има заедничко генетско наследство, и постои многу поголема генетска варијација во рамки на секоја таканаречена расна група, отколку меѓу разни расни групи. Некогаш оваа идеологија претставува основа за социјално дејствување, темел на владината политика и честопати оправдување за различен третман од страна на една група врз друга.

Расизам: низа погрешни претпоставки, мислења и дејствија, коишто произлегуваат од верувањето дека една група, со самото раѓање, е супериорна во однос на друга. Расизмот не се однесува исклучиво на општествените ставови кон етно-културните малцински групи, туку исто така и на општествените структури коишто ги исклучуваат таквите поединци и групи. Расизмот може да биде присутен во организациските и институционалните структури и

програми, како и во ставовите и однесувањата на поединците.

Ратификација: постапка со којашто една држава, некаде по постигнување согласност во парламентот, изјавува дека е обврзана со одреден меѓународен договор.

Резервација: изјава на некоја држава по повод ратификацијата на одреден меѓународен договор, со којашто се исклучува или изменува правното дејство на определени одредби од договорот врз државата.

Ренегатство: е термин којшто се употребува, честопати пежоративно, за опишување на нечие откажување од сопствената религија.

Рехабилитација од тортура: чин на јакнење на жртвите на тортура да го повратат сопствениот капацитет, доверба и способност да продолжат да живеат што е можно поцелосен живот. Во центрите и програмите за рехабилитација се усвојуваат и спроведуваат разни пристапи на третманот, земајќи ги предвид посебните физички и психолошки потреби на лицето жртва на тортура, како и културната, општествената и политичката средина во којашто дејствуваат.

Род: во 1998 година, во член 7, став 3 од Римскиот статут на Меѓународниот кривичен суд родот се дефинира како „двата пола, машки и женски, во рамки на општествениот контекст. Терминот „род“ не означува какво било друго значење поинакво од горното“. Послободните дефиниции исто така ги вклучуваат и општествените положби коишто им се доделени на жените и мажите.

Ропство: се препознава по елемент на сопственост или контрола над нечиј туѓ живот, принуда, ограничување на движењето, како

и со фактот дека лицето нема слобода да го напушти или да го смени работодавачот. Со временото ропство не е секогаш лесно да се препознае или да се искорени затоа што добар дел од него е прифатено во рамките на некоја култура. Должничкото ропство се практикува во многу делови од светот.

Сафражетка: термин со кој што се означуваат британските и американските феминисти коишто се борат за правата на жените, особено за правото на глас.

Секуларен: со или обележен со секуларност; што се однесува на земните работи коишто се разликуваат од работите коишто се однесуваат на религијата. Секуларизмот е верување дека религијата и црковните работи не треба да навлезат во функциите на државата, особено, во јавното образование.

Сексуално насилство: насилно однесување врз основа на родовата припадност коешто има за цел да повреди или убие некого.

Синдикат: организација на работници создадена за заштита и унапредување на интересите на своите членови по пат на преговарање за постигнување договор со работодавачите за платата и условите на работа. Синдикатите исто така можат да обезбедуваат правни совети, финансиска помош, бенефиции во случај болест и капацитети за образование. Независниот синдикат не е под доминација или контрола на некој работодавец и е финансиски независен од него.

Сиромашни коишто работат: сиромаштијата има и други значења, покрај надуен стомак и пропаднати очи. Таа исто така може да означува и сиромашни луѓе коишто работат – лица

коишто имаат работа но с: уште се наоѓаат во ситуација да не можат да состават крај со крај.

Сиромаштија: сиромаштијата е прекршување на човековите права. Таа се карактеризира со: недостаток од доход/пари и производствени ресурси коишто се доволни да осигурат одржлива егзистенција; недостаток од храна, глад и недоволна исхранетост, лошо здравје; зголемена смртност; ограничен или недостаток на пристап до образование; бездомништво и општествена дискриминација и исклученост.

Слободна трговска зона: индустриска област во којашто една држава им дозволува на странските компании да увезуваат материјали за производство и да извезуваат готови производи без да плаќаат големи даноци или давачки (давачки кон државата). На тој начин, слободната трговска зона ги намалува трошоците за производство на компанијата.

Соопштение: индивидуална или колективна жалба до некој орган предвиден со меѓународните договори за наводно кршење на човековите права. Исто така се нарекува „апелација“, „жалба“ или „петиција“.

Социјални и економски права: права коишто на луѓето им овозможува социјална и економска безбедност, а коишто понекогаш се нарекуваат безбедносно ориентирани права или права од втората генерација. Примери за овие права се правото на храна, живеалиште и здравствена заштита. Постои несогласување во поглед на тоа дали владата е обврзана да ги обезбедува овие бенефиции.

Специјален известувач: лице поставено од страна на некој орган на универзално или ре-

гионално ниво како што е Комисијата за човекови права на ОН, којашто е сега заменета од Советот за човекови права, за да подготвува редовни извештаи во врска со состојбата со човековите права во определена земја („известувач за посебна земја“) или пак за одредено прашање поврзано со човековите права („тематски известувач“). Доколку е именуван од Генералното собрание на ОН, се нарекува „специјален известувач“. Слична функција може да се додели на „независен експерт“.

Специјален претставник

 Специјален известувач.

Стапка на осипување: процентот на оние коишто го напуштаат училиштето или колеџот пред да го завршат школувањето.

Стратешки документи за намалување на сиромаштијата (СДНС): воведени од страна на Светската банка (заедно со ММФ) во 1999 година, СДНС имаат за цел да ја опишат макроекономската состојба на една земја, вклучувајќи ги и нејзините структурни и социјални политики. Нив ги подготвуваат владите, но постојат нови

процеси за учество со цел да се опфати широк дијапазон на засегнати субјекти на граѓанското општество.

Структурен расизам: нееднаквости вкоренети во системското функционирање на општеството, преку кои се исклучуваат значителен број припадници на определени етнички категории од значајно учество во поважните општествени институции.

Сура: го означува секој дел од 114-те поглавја или делови на Куранот.

Техники на лишување: методи на психолошка тортура, вклучувајќи социјална или образовна лишеност, затворање во самица, лишување од вработување и од културни, политички и верски активности, сензорна лишеност, ускратување на физички простор, сон, комуникација, хигиена, исхрана, медицинска грижа, итн.

Тортура: секое дејствие со коешто намерно се нанесува сериозна болка или страдање, било физичко или ментално, врз лице во притвор или под контрола на обвинетиот; тортурата не вклучува болка или страдање коишто се

јавуваат единствено, или коишто се типични или случајно настанати, при извршување на законски санкции.

Трговија со луѓе: претставува нелегално и тајно пренесување на лица преку национални и меѓународни граници, во голема мерка од земјите во развој и одредени земји во транзиција, со крајна цел на принудување на жени, девојчиња и деца на сексуално или економско угнетувачки и експлоататорски положби заради остварување профит на врбувачите, трговците, криминалните здруженија, како и други нелегални активности побрзани со трговијата, како што е принудната домашна работа.

Цивилна цел: секој објект којшто не е воена цел.

Цивил: лице коешто не е борец.

Човечност: вредност и чест на сите луѓе без разлика на тоа кои се, и независно од нивната националност, раса, религиозни верувања, општествена класа, политички мислења или други групни или лични особини.

ИНДЕКС

А

азиски вредности 51, 307, 333
 Американска конвенција за човекови
 права 42, 43, 90 122, 140, 163, 165, 171, 173,
 191, 201, 283, 349
 антидискриминација 99, 108, 144, 150
 антисемитизам 105, 106, 115, 194, 341, 376
 апартхејд 98, 101, 109, 110, 111, 276, 289, 310
 Арапска повелба за човекови права 45, 165
 Африканска повелба за човекови и
 народни права 42, 43, 51, 90, 122, 125, 163,
 165, 173, 191, 194, 201, 283, 288
 Африканска комисија за човекови
 и народни права 31, 37, 43, 90, 124, 172,
 288, 296, 348
 Африканска унија 43, 44, 152, 158, 334
 Африкански суд за човекови и народни
 права 44, 349

Б

бранители на човековите права 35, 37, 165, 372

В

верски слободи 179-195, 283, 308, 319, 360
 Виенска декларација и програма за акција 30,
 137, 361
 владеење на правото 49, 79, 159-178, 180, 304,
 319, 371, 376
 воен заробеник 242, 247, 374
 вооружен судир 29, 49, 147, 148, 199, 209, 220,
 230, 235, 237-256
 вработување 212, 272, 276, 277, 324

Г

Генерален секретар на ОН 27, 28, 30, 33, 37,
 49, 52, 53, 59, 103, 158, 161, 177, 208, 217, 226,
 235, 242, 270, 272, 326
 Генерално собрание на ОН 27, 32, 36, 39, 63,
 90, 124, 169, 213, 221, 227, 231, 326, 353
 геноцид 32, 33, 191, 297, 377
 Глобал компакт 49, 270, 271, 277
 глобализација 51, 83, 123, 212, 259, 277, 314
 градови на човекови права 47, 48, 344, 372
 граѓанско општество 36, 177, 297, 320, 377

Д

демократија 31, 37, 42, 48, 49, 116, 150, 161, 177,
 178, 213, 289, 299-320
 демократија, облици и елементи 303-305
 дете, дефиниција 224
 дете, човекови права на 219-235
 детски труд 208, 213, 216, 231, 232, 233, 235,
 268, 269, 276, 277, 326, 377
 деца војници 231, 234
 дискриминација 30, 32, 33, 42, 79, 90, 95-116,
 122, 138, 141, 145, 151, 154, 158, 165, 184, 187,
 191, 193-195, 201, 202, 206, 213, 233, 265, 272,
 283, 285, 302, 319, 325, 342, 377, 378
 Договор од Котону 41, 89
 должности 42, 43, 140, 165, 265, 283

Е

Европски комитет за спречување на тортура
 (КСТ) 39, 63, 65, 72, 73
 Европска конвенција за заштита на
 човековите права и основните слободи

(ЕКЧП) 38, 40, 107, 111, 160, 165, 191, 234,
 287, 289

Европска конвенција за спречување на
 тортура 38, 39, 68, 72

Европска социјална повелба 38, 39, 90, 122

Европска унија 29, 31, 38, 40-42, 45, 51, 68, 108,
 115, 150, 178, 201, 212, 234, 282, 315, 333,
 334, 350

ЕКОСОЦ 31, 35, 267, 378

Ж

Женевски конвенции 68, 165, 236, 241, 243,
 244, 247, 250, 251

жени, Светска конференција за 133, 137, 145,
 154, 213, 353

женски права 140, 152, 157

женско дете 148, 157

З

здравје, право на 27, 66, 68, 79, 117-138, 146,
 150, 157, 158, 326, 342

злосторства против човештвото 378

И

извештаи во сенка 228

Интер-американска комисија за човекови
 права 33, 42, 43, 46, 90, 140, 157, 172,
 325, 349

Интер-американски суд за човекови права
 35, 168, 325, 349

информатичко општество 282, 283, 288, 289

истрага 107, 114, 180

исламофобија 110, 182, 194, 378

Ј

јавно здравство 123, 127, 137

К

Каирска декларација за човекови права во исламот 45

КПТ 62, 73

Комисија за статусот на жените 145, 158

Комисија за човекова безбедност 27, 37, 51, 78, 178, 255

Комисија на ОН за човекови права (КЧП) 59, 127, 231, 324, 329

Комитет на министри (Совет на Европа) 33, 46, 67, 286

Конвенција за правата на детето (КПД) 30, 33, 44, 90, 163, 165, 201, 205, 213, 215, 217, 219, 221-231, 233-235, 325, 330, 336-338, 342, 348, 351, 377

Конвенција против тортура 33, 39, 45, 58, 63, 66, 68, 72, 73, 165

Комитет за правата на детето на ОН (ЦРЦ) 222, 234

Комитет на ОН против тортура 62, 63
ксенофобија 40, 42, 101, 102, 110, 111, 115, 116, 138, 195, 341, 379

Л

Лига на народите 29, 200, 230, 323

М

малцинства 38-41, 60, 116, 191, 205, 308, 314-340

медиуми, слобода на 39, 41, 91, 183, 186, 192, 279-281, 286-289, 290, 291, 296, 297, 308, 314, 340

Меѓународен пакт за граѓански и политички права (МПГПП) 27, 30, 33, 121, 152, 163, 165, 173, 178, 183, 191, 263, 283, 309

Меѓународен пакт за економски, социјални и културни права (МПЕСКП) 27, 30, 33, 90, 121, 202, 207, 264, 276, 277

Меѓународен кривичен суд (МКС) 42, 46, 50, 58, 68, 141, 148, 153, 154, 158, 172, 173, 179, 245, 251, 281, 326, 381

Меѓународен кривичен суд за поранешна Југославија (МКСЈ) 46, 47, 153

Меѓународен кривичен суд за Руанда (МКСР) 46, 148, 179, 291

Меѓународен монетарен фонд (ММФ) 77, 80, 83, 314

Меѓународна организација на трудот (МОТ) 94, 231, 257, 262, 324, 340

Милениумски развојни цели (МРЦ) 81, 83, 89, 90, 212

младина 189, 235, 236, 272, 273, 277, 278, 341, 342

Мрежа за човекова безбедност (МЧБ) 27, 58, 222, 231, 249, 301, 326, 342, 354, 369, 372

Н

набљудување 39, 42, 62, 72, 83, 84, 101, 106, 114, 125, 126, 147, 151, 170, 171, 178, 186, 203, 204, 206, 207-212, 216, 226, 245, 246, 267, 267, 309, 336

Набљудувачки центар за расизам и ксенофобија на Европската унија, Европски (ЕУМЦ) 39, 42, 114

намалување на сиромаштијата 78, 80, 87, 94, 382

напредок на жените, унапредување 94, 154, 158
народен правобранител 36, 41, 47, 107, 108, 126, 227, 231

насилство врз жените 32, 43, 140, 147, 151, 153, 158, 165

невладини организации (НВОи) 36, 48, 57, 66, 123, 143, 221, 309, 347, 350

неказниност 45

недискриминација 33, 42, 95-116, 122, 124, 184, 187, 192, 202, 319, 223, 265, 309

неписменост 79, 203, 379

нетолеранција 39, 102, 104, 107, 111, 115-116, 137, 184, 186, 187, 191, 192, 194, 341, 379

О

Обединети нации 22, 23, 24, 28, 30, 32, 33, 35-37, 46, 49-52, 58, 63, 66, 67, 72, 73, 77, 83, 85, 93, 94, 101, 111, 116, 120, 133, 137, 138, 143, 144, 145, 147, 152, 154, 158, 170, 172, 173, 175, 179, 192-195, 200, 201, 206, 207, 208, 214, 216, 217, 222, 226, 231, 232, 235, 242, 253, 255, 256, 261, 262, 269, 273, 277, 278, 292, 298, 300, 301, 302, 309, 319, 320, 324, 326, 328, 329, 333, 335-346, 353, 369, 373, 377

образование, право на 24, 79, 197-217

одговорност 22, 27, 28, 30, 34, 39, 47, 79, 83-85, 104, 106, 120, 124, 135, 144, 146, 150, 172, 192, 198, 200, 206, 224, 233, 234, 258, 274, 284, 288, 289, 291, 306, 323, 339, 359, 361, 370, 372

ОДИХР 39, 41, 172, 179, 309, 350

одржлив развој 88, 124, 133, 137, 380

омраза, поттикнување на 114, 161, 186, 245, 296

Организација за образование, наука и култура на ОН (УНЕСКО) 28, 31, 37, 47, 51, 52, 109, 111, 115, 116, 133, 203-213, 216, 217, 277, 282, 289, 291, 292, 297, 298, 306, 319, 333, 334, 336, 338, 339, 341, 346-348, 358, 369, 372

Организација на американските држави (ОАС) 42, 43, 143, 158, 256, 324, 349

Организација на африканската унија (ОАУ)
43, 256, 325, 334
Организација на исламската конференција
(ОИК) 45, 256
осакатување на женски полови органи
(ФГМ) 124, 128, 137, 150, 190, 194, 380
основни права 29, 38, 39-42, 201, 328, 334
ОХЦХР 51, 72, 346-347, 372

П

Повелба за основните права на Европската
унија 29, 38, 201
правично судење 79, 140, 163, 164, 165, 178,
180, 304
правни лекови, право на 115, 165, 217, 333
право на живот 80
притвор, услови на 37, 73, 173
прозелитизам 186, 380
против-пешадиски нагазни мини 249

Р

работа, право на 257-277
расизам 39, 90, 96, 101, 103, 137, 158, 194, 289,
297, 341, 378, 380, 382
расна дискриминација 33, 90, 96, 101, 103, 107,
111, 115, 116, 122, 137, 165, 194, 203, 285, 325
ренегатство 185, 194, 381
репродукција, контрола на 145, 146
родова еднаквост 144, 154

С

Светска банка 49, 77, 80, 83, 87, 91, 93, 94, 172,
206, 212, 213, 216, 217, 235, 273, 315, 316, 319,
320, 382
Светска здравствена организација (СЗО)
118-120, 123, 137

Светска конференција за човекови права 23,
30, 31, 137, 144, 149, 150, 162, 325, 326, 333,
353, 369
Светска конференција против расизам 106,
116, 158, 194
Светска трговска организација (СТО) 123,
137, 315, 320
Светски самит за информатичко општество
(ВСИС) 282, 283, 292
сексуално насилство 147, 158, 381
сиромаштија, ослободување од 27, 75-94, 110,
115, 130, 145, 146, 207-209, 217, 309, 315, 328,
342, 378
слобода на здружување 268, 309, 324, 325
слобода на изразување 41, 105, 183, 186, 192,
279-297, 305, 309, 314
слобода на медиумите 39, 41, 183, 186, 192,
286, 287, 289, 297, 309, 314
слобода на мислење 286, 289
смртна казна 43, 177, 178, 179
Совет на Европа 30, 31, 33, 37-39, 49, 51, 52, 67,
72, 107, 110, 113, 114, 116, 171, 178, 205, 214-
217, 274, 282, 286, 289, 295, 296, 298, 309, 310,
317, 320, 324, 340, 341, 344, 350
Совет за човекови права на ОН (ХРЦ) 35, 36,
48, 207, 286, 326, 382
соопштение 136, 288, 291, 296-298, 381

Т

тероризам 33, 49, 52, 69, 160, 297
тортура, забрана за 33, 36, 38, 39, 45, 55-73, 130,
165, 235, 325, 382
традиционална медицина 125, 138
трговија, недозволена 80, 146, 147, 153, 154,
223, 230, 233, 263, 264

У

универзална надлежност 45
УНИЦЕФ 125, 130, 136, 137, 150, 158, 205-210,
213, 217, 221, 228, 231, 232, 234, 235, 278, 337,
342, 344, 348
УНДП 78, 94
учество, политичко 75, 79, 158, 224, 304, 311,
342, 362

Х

ХИВ/СИДА 81, 83, 97, 123, 127-130, 136, 137,
150, 206, 208, 212, 224, 227, 229, 230, 273, 277
хуманитарно право, меѓународно 237-239,
242, 243, 253, 255-256

Ц

ЦЕДАВ 30, 122, 144, 145, 150, 151, 154-156, 265,
325, 236, 351
ЦЕРД 96, 107, 108, 111

Ч

човекови права на жените 32, 43, 50, 80, 98,
137, 139-158, 208, 266, 304, 312
човеково достоинство 29, 55, 115, 283, 338
човекова безбедност 26-28, 34, 37, 50-52, 77,
78, 98, 120, 142, 162, 173, 178, 182, 199, 217,
222, 231, 234, 239, 249, 255, 259, 281, 297, 301,
303, 311, 320, 321, 325, 350, 354, 369, 370, 372

CIP - Каталогизација во публикација

Национална и универзитетска библиотека „Св. Климент Охридски“, Скопје

341.231.14(035)

РАЗБИРАЊЕ на човековите права: прирачник за едукација од областа

на човековите права / уредено од Волфганг Бенедек. – Скопје:

Македонски Информативен Центар : Министерство за надворешни работи на

Република Македонија, 2008. - 350 стр. : илустр. ; 21 см

ISBN 978-9989-2072-3-5 (МИЦ)

ISBN 978-9989-820-11-3 (МНР)

1. Бенедек, Волфганг (уредник)

а) Право на човекот – Прирачници

COBISS.MK-ID 72246026

Мрежата за човекова безбедност (Human Security Network, HSN) е интер-регионална групација на земји кои соработуваат со невладините организации и институциите за академско истражување. Нивната визија е градење на свет каде луѓето можат да живеат во безбедност и со достоинство, ослободени од закани на насилство и сиромаштија. Оваа мрежа произлезе од кампања за нагазни мини и почна со работа во 1999 год.

Членови на Мрежата за човекова безбедност се Австрија, Канада, Коста Рика, Грција, Ирска, Јордан, Мали, Холандија, Норвешка, Швајцарија, Словенија, Тајланд и Јужна Африка како набљудувач.

За време на претседавањето со Мрежата за човекова безбедност, Сојузното министерство за европски и меѓународни работи на Република Австрија ги постави како приоритетни задачи Образованието за Човекови права и Деца засегнати од вооружени конфликти.

Овој прирачник, како иновативно средство, - кој е во второ издание - треба да придонесе за образованието на човековите права во светски размери. За подетални информации погледнете <http://www.bmaa.gv.at>.

Овој **прирачник** за прв пат е елабориран во 2002/2003 по иницијатива на поранешниот Сојузен министер за европски и меѓународни работи на Република Австрија г-ѓа Бенита Ферреро-Валднер (Ms. Benita Ferrero-Waldner), од страна на Европскиот центар за обука и истражување на човековите права и демократијата, со седиште во Грац, Австрија, а во соработка со Партнерите на Мрежата за човекова безбедност како и со повеќе од триесетина институции и експерти.

За второто издание на овој Прирачник од 2006 год. текстот беше целосно ревидиран и надополнет. Намената на овој Прирачник е зајакнување на човековата безбедност со помош на Образование за човековите права. Со оглед на универзалноста на човековите права прирачникот е применлив во различни култури и региони.

Прирачникот е наменет за образовниот кадар за човекови права како и за учесниците насекаде низ светот и може да им послужи на обучувачите за човекови права како во формалното така и во неформалното образование.

Прирачникот содржи педагошки материјали и може да се употребува за образованието за човекови права за млади и возрасни. Истиот е дизајниран на таков начин така што може да биде модифициран и надополнуван од страна на обучувачите и учесниците, врз основа на нивните сопствени искуства.

Европскиот центар за обука и истражување на човековите права и демократијата (European Training and Research Centre for Human Rights and Democracy, ETC) е основан во Грац во 2000-та година како компетентен центар за образование и истражување за човекови права со поддршка од Грац-познат како прв град за човекови права во Европа.

ETC е европски партнер за глобалното Човеково движење за образование за човекови права (*Peoples' Movement for Human Rights Education, PDHRE*). Овој центар го координира учеството на Универзитетот од Грац и Европските пост-дипломски програми за Човекови права и демократизација во Венеција и Сараево.

Центарот исто така има помогнато во оснивањето на мрежата на центри за човекови права во Југоисточна Европа (SEE-HRCNet).

Програмите за обука и истражување во овој центар се особено фокусирани на односот помеѓу човековите права, безбедноста и развојот. Исто така се занимава со недискриминацијата, владеењето на правото, доброто владеење, демократијата и човековите права на локално ниво. Во своите активности за обука и истражување истиот е поддржан од меѓународното советодавно тело. За подетални информации погледнете на: <http://www.etc-graz.at>

Министерство за надворешни работи
на Република Македонија

Македонски Информативен Центар